

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№10, 2023

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 10, 2023**

**Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті
під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції,
досягнення» на засіданні Вченої ради університету**

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, доцент **Лутковська С.М.**

Заступники головного редактора:

доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.**;
доктор економічних наук, доцент **Польова О.Л.**;
кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.**;

Члени редакційної колегії:

доктор економічних наук, доцент **Підвальна О.Г.**;
доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.**;
доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.**;
кандидат економічних наук, доцент **Березюк С.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мазур К.В.**;
кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.**;
кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.**;

Адреса редакції: 21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17

**Сайт журналу: <https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>, електронна адреса:
uap_vnau@ukr.net**

Journal of Student Research Papers
**«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS,
TRENDS, ACHIEVEMENTS»**
№ 10, 2023

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title "Management, Administration and Law: Problems, Trends, Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:
Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:
Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.
Deputy Editors-in-Chief:

Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.**;
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Polova O.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**;

Members of the Editorial Board:

Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Pidvalna O.**;
Doctor of Economics Sciences, Professor **Kolyadenko S.**;
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Berezyuk S.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mazur K.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.**;

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008,**
tel. 0432-46-50-17

Web site of the Journal: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць**

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол № 9 від 1 травня 2023 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку

Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. Друк. Ар. 44,1.

Віддруковано у

ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
**«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS,
TRENDS, ACHIEVEMENTS»**

**Articles by specialties are accepted for
publication: 051, 071, 072, 073, 075, 076, 081,
122, 241, 242, 281**

**Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers**

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the
Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University,
Protocol #3 from 31 October 2022

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are
protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is
permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their
supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy
of the data and other information provided in them. Opinions expressed in
published articles may not coincide with the point of view of the editorial
board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing
Format 60x84/8.
Offset paper. Offset printing.
Mind. Printing. Ark. 44,1

Printed at
LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers
and Distributors of Publishing Products DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В. ВЕЛИЧКО. Принципи та функції економічного аналізу як інструмент забезпечення його якості	10
А. ВОЛКОВІНСЬКА. Сучасний стан кредитування аграрного бізнесу в Україні та облік кредитів	16
Ю. ГОНЦА. Роль політики ресурсозбереження в організації обліку та аналізу запасів	21
О. ГОНЧАРУК. Методичні аспекти проведення аудиту необоротних активів	27
О. ДЕРКАЧ. Зміст та завдання управлінського обліку	33
С. ДОЛІНСЬКА. Інформаційне забезпечення аналізу оборотних активів для прийняття управлінських рішень	37
О. ЗАЛІЗНА. Особливості нормативного регулювання господарських операцій в аграрному секторі економіки в умовах воєнного стану	42
Л. КОЗЛОВСЬКА. Сучасне інформаційне забезпечення банківської сфери	48
А. КОЛІСНИК. Особливості інвестування бізнесу в Україні під час воєнного стану	53
К. КОРНІЮК. Основні аспекти правового регулювання заробітної плати в Україні	60
О. КОСТЕЛЬНЮК. Сучасні особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств України	64
Д. КОШЕЛЬ. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств у системі митно-тарифного регулювання	69
Н. КУЦАК. Особливості організації обліку витрат операційної діяльності сільськогосподарських підприємств	75
Х. МАЙКІВЕЦЬ. Особливості кредитування у період воєнного стану	80
В. МАКСИМЕНКО. Особливості оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в Україні	85
В. МАРТИНЕЦЬ. Особливості обліку розрахунків з постачальниками в електроенергетиці	90
І. МЕЛЬНИК. Актуальні питання обліку зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграції	96
В. МЕЛЬНИК. Особливості формування облікової політики суб'єктів господарювання	102
Б. ПИВОВАР-СТАРИШ. Земельні відносини під час воєнного стану в Україні	108
М. РИБАЧЕНКО. Зміст витрат на маркетингові комунікації: обліковий аспект	113
В. ШИНДЕР. Оренда як об'єкт обліку	118
НАПРЯМ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	

О. БІДНЯК. Банківський міжнародний кредит та його роль в економіці	126
В. БУЯЛЬСЬКА. Особливості страхування в сільському господарстві України в період воєнного стану	130
Я. ГУСАК. Види та роль фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи	134
В. ЖДАНКІН. Фінансовий механізм регулювання страхування в сільському господарстві	139
В. КНЯЗЬКА. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану	144
Д. КОЗЛОВСЬКА. Причини виникнення і проблеми регулювання валютних криз	150
Є. КОНДРАТЮК. Державний борг України в умовах воєнного стану	154
О. ЛУЖАНСЬКА. Позабюджетні фонди: сутність та характер функціонування	158
М. МОСКАЛЮК. Фінансова глобалізація як складова економічної глобалізації	163
Н. ЯВОРСЬКА. Інструменти фінансового захисту банківського сектору	166
М. НЕЧКАЛЮК. Сучасний стан функціонування фонду соціального страхування в Україні	170
К. ПАЛАМАРЧУК. Аналіз фінансових результатів підприємства	176
О. ПАЛАМАРЧУК. Аналіз розвитку валютного ринку України на сучасному етапі	181
В. ПЕТРУСЕВИЧ. Організація статистики в Україні та на міжнародному рівні	186
Д. СИЧЕВ. Міжнародна фінансова система	193
А. СКОПОВСЬКА. Боргова безпека держави та її загрози	197
Д. ТЕСЛЯ. Сутність та особливості страхування в аграрній сфері	203
М. ЧОРНА. Теоретичні засади управління діловою активністю сільськогосподарських підприємств	207
<i>НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ</i>	
М. БЕЗДЕНЬ. Криптовалюта та технологія блокчейн як майбутнє фінансової системи у світі	215
І. БАБІЙ. Конкурентоспроможність аграрної продукції в умовах війни	220
В. ГОРБАТЮК. Кросплатформна бібліотека QT	226
О. ЄЛІЗАРОВ. Вплив штучного інтелекту на аграрний сектор економіки	233
І. КРАСИЛЮК. Дослідження сучасного стану біоенергетики та перспективи її розвитку	236
М. КРИВАК. Оцінка рівня економічного розвитку України: проблеми та перспективи	243
І. КУЗЬ. Україно-російська війна: початковий період (лютий-березень 2014 року)	246
М. ЛЕВЧЕНКО. Проблеми і перспективи розвитку інформаційних технологій в сільському господарстві	250
Б. ЛУПІНА. Особливості функціонування виробничої	255

інфраструктури підприємства	
І. ОНАЧЕНКО. Міжнародні відносини України під час війни	259
А. ПРИСТУПНЮК. Особливості перевезення зернових у воєнний час	263
Б. РЯБОКУЧМА. Перспективи розвитку відновлюваної енергетики в Україні	268
В. ТИМОЩУК. Особливості економічної поведінки суб'єктів економічних відносин в процесі прийняття економічних рішень	273
А. ТОМАЩУК. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції в умовах євроінтеграційних процесів	278
К. ФЕДОРОВА. Концептуальні засади маркетингової діяльності інноваційних процесів у сільськогосподарському підприємстві	284
FEDCHENKO YAROSLAV. Future professions in IT industry	291
Л. ШВЕЦЬ. Особливості впливу економічних показників на здійснення аналізу господарської діяльності підприємства	295
В. ЯНИШИН. Європейський союз та Україна: перспективи та проблеми інтеграції	300
<i>НАПРЯМ 4. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРИ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ</i>	
Д. ВАВІУ. Programming language C++	305
А. БАСОК. Особливості управління ресторанним бізнесом в умовах воєнного стану	310
А. БОЛЮХ. ІТ під час війни: завдяки чому українська ІТ-індустрія має можливість працювати	314
А. БОНДАР. Впровадження інструментів PR в діяльність туристичного підприємства	319
В. ВОРОНІЮК. Екстремальний туризм як соціальне явище в Україні	324
А. ГАЛАНЕЦЬ. Аграрний сектор України: сучасний стан та перспективи	327
В. ГОЛЮЧЕК. Країни лідери у сфері готельної діяльності в Європі	333
Д. ГОНЬКО. Проблеми розвитку малого готельного бізнесу в Україні	337
К. ЗАГИНАЙЛО. Складові трудового потенціалу підприємства	341
Д. КОБЗАР. Теорія контрактів у мотивації підприємств	346
V. KREVSKA. UX design of sites as a basis for training web design specialists	352
А. ЛАВРЕНЧУК. Соціальний бізнес як перспектива для подолання соціально-економічних проблем суспільства	357
К. МАЗУР. Особливості економічної аналітики у бізнес-консультуванні	361
Я. МАЗУР. Характеристика та вимоги до будівель і споруд готелів	367
Г. ОРТИНСЬКА. Проблеми розвитку підприємництва в умовах військових дій	370
Р. ПАСІЧНИК. Готельний бізнес: сучасний стан та перспективи розвитку	374
Д. РОЗДОРОЖНЮК. Екологічні аспекти рекреаційно - туристичної діяльності в Україні	378
В. СКРИПНИК. Управління розвитком сільського (зеленого) туризму в Україні	383
А. СЛОБОДЯНЮК. Дослідження міжнародних зв'язків України в	387

умовах військової агресії російської федерації	
А. СУБОТІНА. Перспективи розвитку психологічного туризму в Україні	393
М. ТЕРЬОХІНА. Математичне моделювання	398
Я. ФЕДЧЕНКО. Засоби контролю правильності введення та виведення даних	407
С. ШОЛОХОВА Особливості формування фінансового капіталу сільськогосподарського підприємства	415
НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИМЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА	
Є. БОЛЮХ. Особливості застосування засобів стимулювання збуту в сучасних умовах ринку	420
О. ЖЕРЬОБКІНА. Дослідження впливу факторів на аграрний ринок України в умовах воєнного стану	424
В. ЗАБОЛОТНИЙ. Сільське господарство України під час війни: зміна пріоритетів ринок України в умовах воєнного стану	428
А. КОМАР. Радикальне лідерство в інноваційній системі публічного управління	433
Т. ЛУКІЯНЧИНА. Місце і роль маркетингових інструментів у діяльності аграрних підприємств	439
В. МАСНЮК. Особливості маркетингової діяльності на підприємствах В2В сектора	443
НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ	
В. БОНДАРУК. Переважне право купівлі земель сільськогосподарського призначення орендарем	448
В. ГОНЧАРЕНКО. Права інтелектуальної власності в умовах воєнного стану	454
І. ГУШЕВАТА. Розвиток штучного інтелекту в сучасній юриспруденції	459
А. ДАНИЛЮК. Стан і тенденція боротьби з корупцією в Україні	463
М. ДОБРОВ. Правові аспекти та аналіз посилення відповідальності за кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану	473
С. ІВАШКОВСЬКА. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи	481
В. КІЗЛИК. Права та свободи громадян в умовах воєнного стану	485
Д. КОСТРИБА. Відображення сучасних інтернет-трекерів у законодавстві	489
О. МАР'ЯНКО. Актуальні проблеми вивчення адміністративного правопорушення й адміністративної відповідальності	494
І. МАЦЬКОВ. Окремі дискусії щодо адміністративного суду	497
Ю. МЕЛЬНИК. Роль політики в житті сучасного суспільства	499
Ю. МИХАЛЬЧУК. Юридична відповідальність медичних працівників	515
А. МОГИЛЕВИЧ. Звільнення боржника від відповідальності за зобов'язаннями в умовах воєнного стану	523

В. НЕЧИПОРУК. Окремі аспекти вивчення суб'єктів адміністративного права	529
Д. НОГА. Проблемні питання притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності	532
І. ПАЩУК. Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства	538
Л. ПЕТРИЩЕ. Особливості захисту персональних даних в Україні	543
О. ПЕТРІВСЬКА. Методологія науки цивільного права	549
А. ПОШТАР. Теоретичні аспекти вивчення системи та структури адміністративного права	556
А. ПРИТИКА. Смертна кара: за чи проти?	559
В. САДЛОВСЬКА. Протидії кібертероризму	565
А. СОЛТАСЮК. Удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти України	569
В. СТАНІШЕВСЬКА. Цивільно-правова відповідальність: поняття, види та підстави	573
М. СТАХОВА. Особливості цивільного судочинства в умовах воєнного часу	577
Ю. ТРАЧУК. Набуття права власності на земельні ділянки в умовах дії правового режиму воєнного стану	583
К. ЦІХОЦЬКА. Сучасні концепції та теорії державного управління системою соціальної роботи в філософії права	587
К. ЧУБАК. Деякі аспекти вивчення еволюції адміністративного права	592

НАПРЯМ

1

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вікторія ВЕЛИЧКО*,
бакалавр 2-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЯКОСТІ

Анотація. У статті розкрито сутність економічного аналізу та його зміст. Виокремлено три основні функції: оцінювальну, діагностичну пошукову. Сформульовано та обґрунтовано завдання економічного аналізу крізь призму підсистем управління та його місце в системі управління господарською діяльністю підприємства. Досліджено принципи економічного аналізу, які є інформаційними описами потреб конкретних споживачів (зацікавлених сторін).

Abstract. The article reveals the essence of economic analysis and its content. Three main functions are distinguished: evaluative, diagnostic and search. The task of economic analysis through the prism of management subsystems and its place in the management system of the enterprise's economic activity is formulated and substantiated. The principles of economic analysis, which are informative descriptions of the needs of specific consumers (interested parties), have been studied.

Вступ. Досконало виконаний економічний аналіз сприяє отриманню належної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень про динамічні зміни, структуру, фінансові наслідки та майбутні перспективи суб'єкта господарювання. Саме результати економічного аналізу дають можливість діагностувати і контролювати тенденції поліпшення кількісних і якісних параметрів виробничо-господарської діяльності підприємств. Аналітичні розрахунки допомагають активно впливати на економічні процеси

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Олена ТОМЧУК

суб'єкта господарювання, мобілізуючи потенційні резерви збільшення прибутковості та віддачі від інвестованого капіталу, а також є базою для прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень. У свою чергу, якісне аналітичне забезпечення можливе лише за умови дотримання принципів економічного аналізу. Адже вони за своєю суттю є автоматичними стабілізаторами, вбудованими у аналітичну підсистему правилами застосування аналітичних прийомів і методик, відповідно до ідентифікованих інформаційних потреб керівників.

Поліпшення теоретико-методологічних засад економічного аналізу досить інтенсивно і успішно досліджується багатьма вітчизняними економістами-аналітиками, такими, як, І.О. Бланк, В.М. Івахненко, І.Д. Лазаришина, Л.А. Лахтіонова, Є.В. Мних, Т.О. Мулик, О.Ф. Томчук, М.Г. Чумаченко та ін.

Однак теоретико-методологічні аспекти економічного аналізу в умовах сталого розвитку економіки залишаються розпорошеними, виступаючи відокремленими складовими елементами у окремих напрямках аналітичних досліджень. Унаслідок цього дуже важливо визначити склад функцій і завдань і принципів економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз – це науковий метод пізнання сутності економічних явищ та процесів, що ґрунтується на розчленуванні їх на складові частини і на вивченні в усьому розмаїтті зв'язків і залежностей.

Розрізняють *макроекономічний аналіз*, який вивчає економічні явища і процеси на рівні світової і національної економіки та її окремих галузей, і *мікроекономічний аналіз*, що вивчає ці процеси та явища на рівні окремих суб'єктів господарювання.

Економічний аналіз – це важливий елемент у системі управління виробництвом, дійовий засіб виявлення внутрішньогосподарських резервів, основа розробки науково-обґрунтованих планів-прогнозів та управлінських рішень і контроль за виконанням їх з метою підвищення ефективності функціонування підприємства [1].

У загальному вигляді зміст аналізу визначають:

- мета аналізу;
- виявлення та узгодження цілей і завдань аналізу, термінів виконання, кола спеціалістів-аналітиків;
- оцінка ситуації, що склалася, вивчення причинно-наслідкових зв'язків об'єкта, ступенів і напрямів впливу окремих факторів, оцінка основних економічних показників функціонування об'єкта;
- вивчення умов, які позитивно та негативно впливають на кінцеві та проміжні результати, пошук варіантів розв'язання проблеми та їх зіставлення;
- підготовка одного чи декількох варіантів господарських рішень.

Функції і завдання економічного аналізу завжди залежать від соціально-економічного устрою та рівня економічного розвитку країни, а особливо умов, у яких функціонує підприємство. Також функції і завдання варіюються залежно від рівня економічного аналізу: на макрорівні (економіка країни, регіонів, галузей) економічний аналіз тісно інтегрується зі статистикою, набуває форми

економіко-статистичного аналізу; на мікрорівні (економіка первинної ланки господарської системи) він реалізується як економічний аналіз діяльності підприємства [2].

У ринковій економіці функції і завдання аналізу докорінно перетворюються адекватно змінам, які відбуваються у характері та цілях суб'єктів господарської діяльності будь-якої форми власності та організаційно-правової форми функціонування.

Економічний аналіз суб'єктів господарювання в постійно змінюваних умовах ринкової економіки, вимагає виконання оновленого переліку функцій та завдань. Функції економічного аналізу виходять із його сутності, предмету, змісту, місця та ролі в управлінні діяльністю підприємств, стратегій їхнього розвитку [2].

Серед учених-аналітиків не існує єдиної точки зору щодо функцій економічного аналізу суб'єкта господарювання. Вважаємо, що у процесі економічного аналізу реалізуються його три основні функції: оцінювальна, діагностична та пошукова (рис. 1).

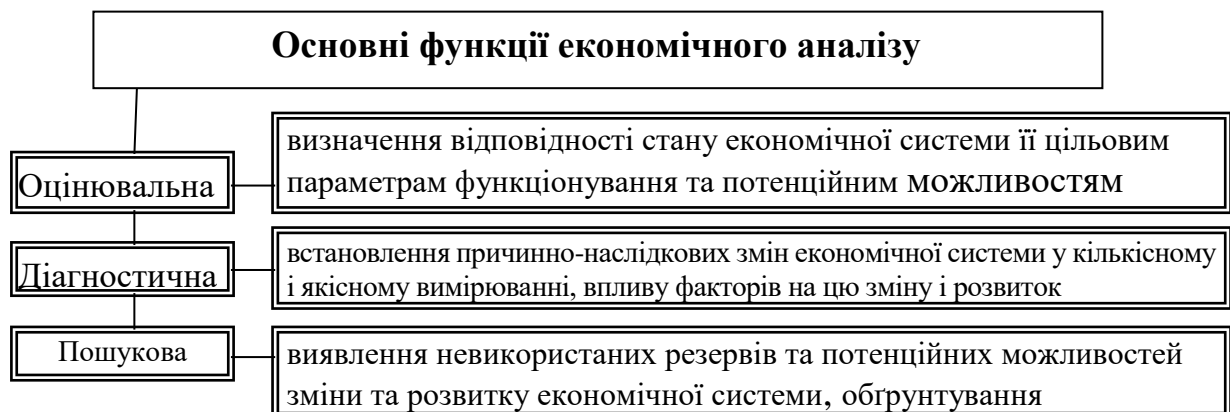

Рис. 1. Основні функції економічного аналізу

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Економічний аналіз вирішує наступні завдання:

- вивчення механізму дії економічних законів, визначення закономірностей і тенденцій економічних явищ і процесів у конкретних умовах підприємства;
- контроль за виконанням планів, прогнозів, управлінських рішень, за ефективним використанням економічного потенціалу підприємства;
- вивчення впливу об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх факторів на результати господарської діяльності
- пошук резервів підвищення ефективності виробництва на основі вивчення передового досвіду та досягнень науки і практики;
- оцінювання ступеня фінансових та операційних ризиків і вироблення внутрішніх механізмів управління ними з метою зміцнення ринкових позицій підприємства та підвищення доходності;
- оцінювання результатів діяльності підприємства;
- розробка проекту управлінського рішення для усунення виявлених

недоліків та освоєння резервів підвищення ефективності господарської діяльності [2].

Економічний аналіз, як й інші науки, має ґрунтуватися на чітко визначених принципах. Принцип - це керівна ідея, основне правило поведінки, яке є узагальненням та розповсюдженням будь-якого положення на всі явища тієї області, з якої цей принцип абстрагований. Також принцип (лат. *principium* – початок, основа) означає норму поведінки і діяльності. Свідоме або несвідоме неврахування тих чи інших ключових принципів може призвести до зниження або завищення аналітичних оцінок. При цьому слід враховувати, що є принципи, які обумовлюють граничний, максимально можливий рівень корисності, а є також сукупність базових принципів, які дозволяють формувати середній, альтернативний граничному, рівень корисності аналітичної інформації [3].

Саме завдяки дотриманню основних правил та закономірностей щодо процесу пізнання економічних об'єктів з використанням методу економічного аналізу, створюється та удосконалюється його методологія, організація та відповідні методики, забезпечується системність і якість аналізу.

З погляду первинності, звичайно, пріоритетним є забезпечення методичних засад функціонування економічного аналізу на основі збалансованої системи принципів. Свідоме або несвідоме неврахування тих чи інших ключових принципів може призвести до зниження або завищення аналітичних оцінок.

Пізнання сутності, предмету, об'єктів та завдань економічного аналізу дозволило вченим – економістам виокремити значне число принципів (рис. 2).

Принципи економічного аналізу

Державний підхід	Науковість
Системність	Комплектність
Об'єктивність	Конкретність
Логічність	Точність
Лінійність	Безперервність
Ефективність	Порівнянність
Оперативність	Демократичність

Рис. 2. Принципи економічного аналізу

Джерело: складено автором за даними [1]

Розглянемо ці принципи детальніше.

Державний підхід означає, що у процесі проведення економічного аналізу необхідно керуватися законодавчими актами, нормами, положеннями сучасної державної політики. Це сприятиме застосуванню відповідних законодавчих норм, критеріїв, які дадуть змогу зробити обґрунтовані висновки.

Науковість – це принцип, який передбачає використання при аналізі

наукових розробок спеціальних методик, загально визнаних методів і прийомів аналізу. Це дає можливість скласти науково обґрунтовані програму та план аналізу, чітко визначити його мету, об'єкт і предмет, зібрати, обробити необхідну об'єктивну інформацію, підібрати методи і способи дослідження, а також сформулювати висновки і пропозиції щодо підвищення ефективності господарювання.

Комплексність (всебічність) полягає у повному вивченні економічних явищ чи процесів для забезпечення їх об'єктивної оцінки.

Зокрема, аналіз виробництва сільськогосподарської продукції потребує вивчення не тільки сукупності технічних, технологічних, а й організаційних, соціальних факторів, наявних ресурсів та інших умов. Вони можуть не прямо, а опосередковано, проте не менш важливо і суттєво, впливати на обсяг, структуру, асортимент, ефективність виробництва продукції, ритмічність виробничого процесу тощо.

Системність – це принцип, що вимагає такої форми організації аналізу, при якій дотримується єдність та послідовність дослідження економічних явищ як цілісної системи у певному порядку – за етапами та у взаємозв'язку один з одним, а не відокремлено.

Об'єктивність означає правильність, реальність даних, відображення ними справжнього стану господарювання шляхом критичного і безстороннього, що не залежить від будь-якої волі чи можливостей, дослідження економічних явищ, формулювання обґрунтованих висновків і рекомендацій..

Конкретність вимагає того, щоб економічний аналіз ґрунтувався не на абстрактних, далеких від дійсності даних, а на конкретних, реально існуючих, достатньо точних показниках, що мають матеріальну основу і повинні бути кількісно виражені.

Точність полягає у тому, що висновки аналізу повинні впливати із результатів застосування методів, насамперед, точних наук, наприклад математичних, і ґрунтуватися на чітких розрахунках. У першу чергу це стосується визначення резервів підвищення ефективності виробництва, які можна кількісно оцінити за допомогою методів факторного аналізу [1].

Дієвість передбачає створення таких умов, за яких результати аналізу можуть активно впливати на господарську діяльність. Цього можна досягнути завдяки використанню отриманих результатів на практиці для підвищення ефективності виробництва. Результати аналізу мають слугувати основою розробки заходів щодо усунення виявлених недоліків, розвитку найбільш прибуткових напрямів діяльності підприємства.

Безперервність потребує постійного, регулярного проведення аналізу, що виключає його випадковий характер. Так, керівники, спеціалісти, всі інші працівники на кожному етапі господарювання повинні мати постійну інформацію про фактичний стан діяльності всього підприємства та окремих його структурних підрозділів.

Ефективність або економічність – один із найважливіших принципів, при якому мета і завдання економічного аналізу вважаються досягнутими за обов'язкової умови, що очікуваний економічний ефект в результаті проведення

аналізу буде значно вищим, ніж затрати на його проведення. Якщо ж така умова не дотримується, то сенсу в проведенні аналізу немає.

Порівняльність – обов'язковий принцип, дотримання якого дає змогу добитися зіставності даних і результатів аналізу за об'ємними, вартісними, якісними, структурними параметрами, вихідними умовами виробництва. У разі непорівняльності слід застосувати відповідні методи приведення показників у порівняльний вигляд.

Оперативність – це принцип, який вимагає швидкого проведення аналітичного дослідження, формування чітких висновків, рекомендацій, що слугують основою для своєчасного прийняття відповідних управлінських рішень, а також контролю за їх виконанням [3].

Принцип демократичності стверджує, що до проведення аналізу необхідно залучити широке коло працівників підприємства, не обмежуючись посадами, які вони займають. Це сприятиме відкритості, прозорості аналітичних процедур, їх об'єктивності, деталізації, системності завдяки різнобічним знанням, професіоналізму, кращій поінформованості залучених працівників про ті чи інші сторони господарської і трудової діяльності.

Принцип доступності має на увазі забезпечення достатньої його гласності даних, висновків, рекомендацій, що сформульовані після завершення економічного аналізу.

Без цього результативність аналізу низька. Під гласністю розуміють доступність результатів проведеного економічного аналізу та зроблених висновків шляхом обов'язкового доведення їх до відома працівників.

Принцип основної ланки, або вузьких місць, як його ще називають, передбачає виділення в ході аналізу найважливішої, найсуттєвішої саме на цей час ланки чи найпроблемнішого місця з погляду виявлення і мобілізації резервів з підвищення прибутковості та ефективності виробництва [3].

Висновки. Результати економічного аналізу дають можливість діагностувати і контролювати тенденції поліпшення кількісних і якісних параметрів виробничо-господарської діяльності підприємств через ефективні управлінські рішення. Усі зазначені завдання є змістом відповідних принципів економічного аналізу.

Наведені принципи економічного аналізу становлять основу аналітичної роботи, ефективність якої забезпечується комплексністю їх використання на будь-якому рівні управління. Якщо підприємство хоче постійно розвиватися, знаходити нові можливості та не отримувати надзвичайно великі затрати – його керівництво має подбати про гарного аналітика, який зможе правильно скористатися усіма принципами і функціями економічного аналізу.

Список використаних джерел:

1. Безверхий К.В., Шпачук Є.І. Основоположні принципи економічного аналізу як науки. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/203.pdf>. (дата звернення: 18.03.2023).

2. Ізмайлов Я.О. Функції економічного аналізу в умовах інвестиційно-інноваційного розвитку економіки. *Економічний аналіз*. 2016. Том 24. № 2. С. 50-58.

3. Лазаришина І.Д. Принципи економічного аналізу як інструмент забезпечення його якості. URL:https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/20971/2/DSESES_2017_Lazaryshyna_I_D-Pryntsyru_ekonomichnoho_96-98.pdf. (дата звернення: 20.03.2023).

Анастасія ВОЛКОВІНСЬКА*
студентка магістратури першого року навчання
факультету обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА ОБЛІК КРЕДИТІВ

***Анотація.** У публікації визначено структуру фінансової підтримки держави в умовах воєнного стану, доведено виняткову важливість механізму пільгового кредитування суб'єктів аграрного бізнесу, проаналізовано сучасний стан кредитування сільськогосподарської діяльності в Україні. Запропоновано методичні прийоми відображення в обліку компенсації державою відсотків за кредитами.*

***Annotation.** The publication defines the structure of financial support of the state in the conditions of martial law, proves the exceptional importance of the mechanism of preferential lending to agricultural business entities, and analyzes the current state of lending to agricultural activity in Ukraine. Methodical techniques for reflecting interest on loans by the state in accounting are proposed.*

Вступ. Функціонування підприємств аграрного сектору економіки України в умовах війни є запорукою продовольчої та економічної безпеки держави, створення надійного тилу, гарантією перемоги країни.

Через сезонність сільськогосподарського виробництва та розрив у часі здійснення витрат та отримання доходів від реалізації продукції, підприємства сільського господарства завжди потребували залучення кредитних ресурсів для фінансування своєї поточної діяльності. Ресурсне забезпечення діяльності в умовах війни є надскладною задачею і є не лише проблемою конкретного суб'єкта господарювання, а й стратегічним питанням держави і, врешті, світової спільноти. Адже Україна є одним із основних постачальників продуктів харчування на світовому ринку, а через низку

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Яна ІЩЕНКО.

причин, спровокованих російською агресією, цьогоріч експортні можливості України значно скоротились.

Проблеми продовольчої, економічної та енергетичної безпеки в Україні та світі через призму загострення політичної ситуації наразі є актуальними та досліджуються науковою спільнотою, зокрема в працях Г.М. Калетніка [1], Д.М. Токарчук [1], І.В. Гончарук [2] та ін. Стан та розвиток державної фінансової підтримки аграрного сектору України в сучасних умовах розглядаються Н.І. Коваль [3], О.Д. Радченко [3]. Економічні наслідки військової агресії проти України та проблеми інформаційного забезпечення управління бізнесом у складних умовах воєнного стану наразі є предметом досліджень Я.П. Іщенко [4].

Зміни в чинному законодавстві та в порядку кредитування сільськогосподарських товаровиробників на час дії воєнного стану обумовлюють актуальність дослідження питань облікового відображення операцій із залученням кредитних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств у складних умовах активних бойових дій потребує додаткового фінансового та матеріального забезпечення. Така допомога сьогодні є різноплановою (рис. 1).

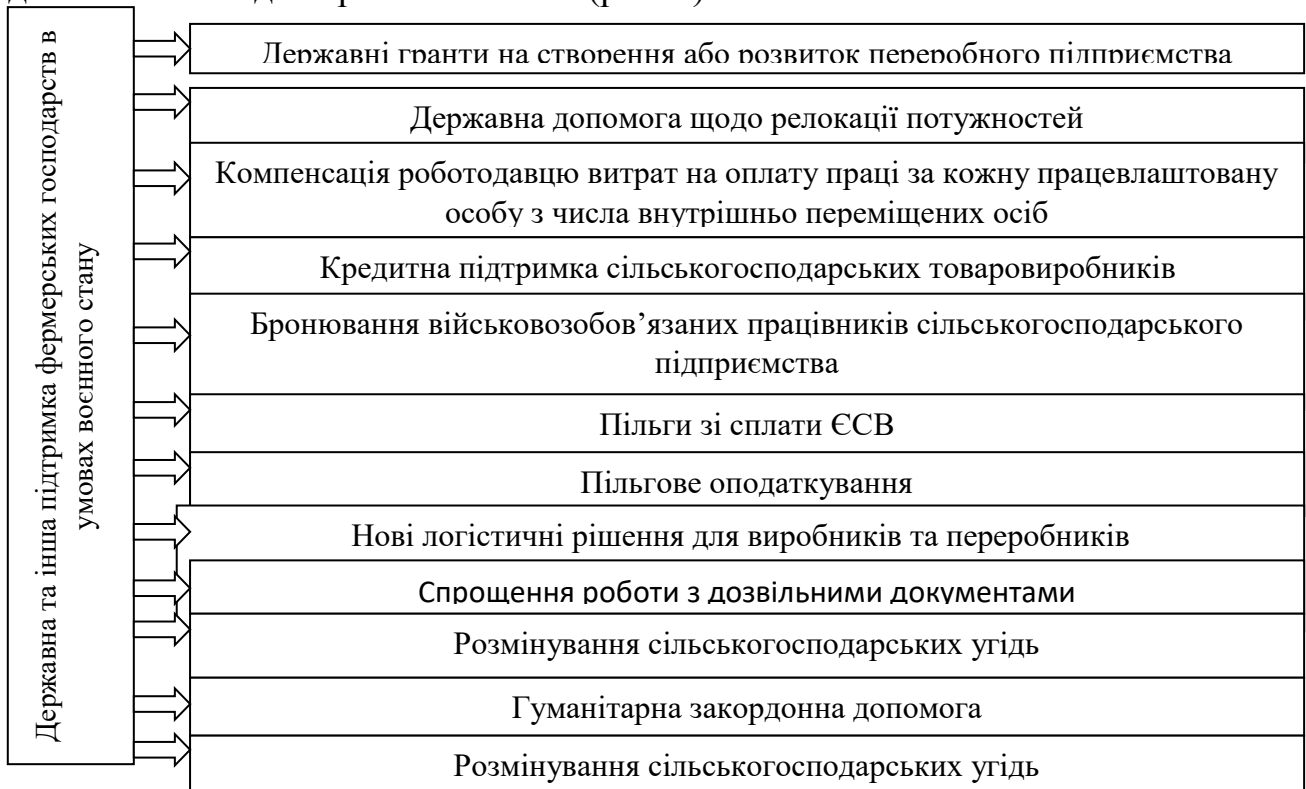

Рис. 1. Державна та благодійна допомога сільськогосподарським підприємствам України в умовах правового режиму воєнного стану

Джерело: сформовано автором

Кредитна підтримка сільськогосподарських товаровиробників займає важливе місце у державній підтримці сільськогосподарського бізнесу.

Урядом було прийнято постанову «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки

сільськогосподарським товароворобникам» [5].

За період з 01.01.2023 р. по 01.04.2023 р. понад 5 тис. аграріїв отримали кредитів на суму 20 млрд 149 млн грн, у тому числі за програмою «Доступні кредити 5-7-9» – 11 млрд 54 млн грн.

7 млрд 357 млн грн були залучено під державні гарантії на портфельній основі.

Найбільший обсяг кредитів отримали аграрії таких регіонів:

- Київщини (6,3 млрд грн),
- Вінниччини (2,7 млрд грн),
- Кіровоградщини (1,4 млрд грн),
- Одещини (1,3 млрд грн),
- Дніпропетровщини (1,3 млрд грн).

Аграрії можуть отримати кредит у розмірі до 90 млн грн. У межах програми «Доступні кредити 5-7-9» кредитування надається під 5-9% річних, залежно від категорії кредиту та суб'єкта підприємництва.

Найбільше кредитів аграріям видали «Креді Агріколь Банк», «ПриватБанк», «Ощадбанк», «ПУМБ», «Прокредит Банк», «Райффайзен Банк», «ОТП Банк», «Укргазбанк», «Укрексімбанк».

На сьогодні за Державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» Фонд розвитку підприємництва (ФРП) уклав угоди про співробітництво з 42 банками.

Уряд погодив продовження строку, протягом якого сільськогосподарські товаровиробники матимуть можливість отримати фінансову підтримку для посівної кампанії, у тому числі, з можливістю пролонгації раніше виданих кредитів для посівних робіт за умови погашення представниками великого та середнього агробізнесу до 25% отриманого кредиту, а також вони зможуть отримати державні гарантії для часткового виконання боргових зобов'язань за такими кредитами. Стан кредитування аграрного сектора економіки провідними українськими банками представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Кредитування аграріїв українськими банками в 2023 році

Назва банку	Січень, млн грн	Лютий, млн грн	Березень, млн грн
АТ «Креді Агріколь Банк»	685	1125	2062
АТ «ПриватБанк»	705	978	1643
АТ «ОЩАДБАНК»	579	873	1132
АБ «ПУМБ»	308	573	1518
АТ «Укрексімбанк»	276	756	1125
Інші	1615	775	3421
Загалом:	4168	5080	10901

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Облік розрахунків по довгострокових позиках ведеться на рахунку 50 «Довгострокові позики».

На рахунку 50 «Довгострокові позики» ведеться облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими коштами у інших осіб, які не є поточними зобов'язаннями.

За кредитом рахунка 50 «Довгострокові позики» відображуються суми одержаних довгострокових позик, а також переведення короткострокових (відстрочених), за дебетом – погашення заборгованості за ними та переведення до поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями.

Рахунок 50 «Довгострокові позики» має такі субрахунки:

501 «Довгострокові кредити банків у національній валюті»;

502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті»;

503 «Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті»;

504 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті»;

505 «Інші довгострокові позики в національній валюті»;

506 «Інші довгострокові позики в іноземній валюті».

Облік розрахунків по короткострокових кредитах ведеться на рахунку 60 «Короткострокові позики».

На рахунку 60 ведеться облік розрахунків за поточними зобов'язаннями банків та іншими залученими коштами у інших осіб, які не є довгостроковими позиками.

За кредитом рахунка 60 «Поточні зобов'язання» відображуються суми одержаних короткострокових позик, за дебетом – погашення заборгованості за ними.

Рахунок 60 «Короткострокові позики» має такі субрахунки:

601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті»;

602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;

603 «Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті»

604 «Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті»;

605 «Прострочені позики в національній валюті»;

606 «Прострочені позики в іноземній валюті».

Відшкодування державою кредитних відсотків за надання банками кредитів сільськогосподарським товаровиробникам вважається в обліку цільовим фінансуванням. При відображенні зазначених операцій у системі рахунків бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств пропонуємо у складі синтетичного рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» відкрити субрахунок 485 «Бюджетне відшкодування відсотків за кредит».

Кореспонденцію рахунків із відображення пільгового кредитування сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану наведено в табл. 2.

За своєю економічною суттю кошти, отримані у вигляді державної фінансової підтримки, є цільовим фінансуванням. Адже вони мають чітку цільову спрямованість – для компенсації відсотків за банківським кредитом. Обліковують їх на субрахунку 482 «Кошти з бюджету та державних цільових фондів». Банк нараховує відсотки за кредитом щомісячно і компенсація відсотків Фондом здійснюється з такою ж періодичністю.

Кореспонденція рахунків із обліку компенсації відсотків за кредитами

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
1	На поточний рахунок підприємства зараховано короткостроковий кредит за програмою кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників	311	601
2	Нараховано відсотки за користування кредитом	951	684
3	На суму бюджетного відшкодування банківських відсотків	684	485
4	Відображення використання сум цільового фінансування	485	718
5	Віднесення доходів, пов'язаних із відшкодуванням відсотків за користування кредитом, на фінансові результати	718	791
6	Віднесення витрат, пов'язаних із нарахуванням банківських відсотків, на фінансові результати	791	951

Джерело: [4]

Тому наприкінці кожного місяця суб'єкт господарювання відображає проводки: Д-т 951 К-т 684 – на суму нарахованих відсотків, Д-т 684 К-т 482 і Д-т 482 К-т 718 – на суму компенсації.

Висновок. Зважаючи на кардинальні зміни в економічному, ринковому, правовому середовищі функціонування бізнесових структур, викликаних воєнною агресією російської федерації, у статті узагальнено особливості інформаційного забезпечення потреб управління в умовах воєнного стану. Обґрунтовано методику обліку державної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам шляхом компенсації відсотків за залучення кредитних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Калетнік Г. М., Токарчук Д.М. Ефективність вирощування енергетичних культур та їх переробки на біопаливо в контексті забезпечення енергетичної автономії аграрних підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 1 (55). С.7-25.
2. Гончарук І. В. Організаційно-економічне забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. №2 (52). С. 23-38.
3. Коваль Н.І., Радченко О.Д., Іщенко Я.П. Стан та розвиток державної фінансової підтримки аграрного сектору України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. №2 (56). С. 108-124. DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-8.
4. Іщенко Я.П. Забезпечення інформаційної функції управління аграрним бізнесом в умовах воєнного стану: особливості бухгалтерського обліку та

оподаткування. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 1 (59). С. 37-55.

5. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.04.2022).

6. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ahrarii-vzhe-otrymaly-bilsh-nizh-20-mlrd-hrn-kredytiv-u-2023-rotsi>

Юлія ГОНЦА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ ПОЛІТИКИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ЗАПАСІВ

Анотація. У статті розглянуто облік та аналіз запасів в умовах ресурсозбереження, види та напрями ресурсозбереження. Подано систему показників ресурсозбереження та ресурсозберігаючі заходи. Систематизовано основні заходи ресурсозбереження та раціонального використання природних ресурсів у вітчизняній економіці.

Abstract. The article considers the accounting and analysis of stocks in terms of resource conservation, types and directions of resource conservation. A system of resource saving indicators and resource saving measures are presented. The main measures of resource conservation and rational use of natural resources in the domestic economy are systematized.

Вступ. У процесі господарської діяльності ресурси підприємства займають одне з центральних місць, тому питання ресурсозбереження та визначення оптимального співвідношення ресурсів на підприємстві дуже актуальне в даний час. Обов'язковою умовою стійкого виробничого процесу є своєчасне і повне забезпечення його необхідними матеріальними ресурсами. Саме тому, так важливо провести своєчасний та достовірний аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами, зокрема тарою, запасними частинами і малоцінними швидкозношувальними предметами.

Управління ресурсозбереження досліджували такі вчені, як: Фатхутдінов Р.О., Данілішин Б.Н., Темченко Г., Волек Л.Р., Єршова О., Макоган Ю.В., Вітка

* Науковий керівник: к.е.н , доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Тетяна МУЛИК

Н.Є., Карпуніна М.С., Вознюк М.А., Письменна О.Б.. Як бачимо питання механізмів ресурсозбереження є досить актуальним.

Облік і аналіз виробничих запасів досліджували такі науковці, як Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, З.В. Задорожний, В.А. Дерій, Я.Д. Крупка, І.Д. Ловака, С.Г. Михалевич, Є. В. Мних, Л.В. Нападовська, В.М. Панасюк, М.І. Скрипник, А.В. Череп та ін. Попри значні досягнення названих науковців, окремі питання організації та методики обліку й аналізу виробничих запасів з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду потребують подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу досліджень. Ресурсозбереження є одним із ключових напрямків в політиці управління сучасними підприємствами. Проте для того, щоб його можна було адекватно імплементувати в загальну систему менеджмента на фірмі, потрібне чітке розуміння сутності даного поняття.

Виходячи з того, який сенс вкладає той чи інший управлінець в даний термін, власне і залежить ефективність впровадження ресурсозбереження. Обмеженість ресурсів зумовлює необхідність їх ефективного використання. Одним зі способів такої діяльності є ресурсозбереження.

Під ресурсозбереженням варто розуміти діяльність, яка пов'язана з економією будь-яких видів ресурсів, тобто ресурсозбереження визначається конкретними формами прояву: матеріало-, земле-, трудо-, енергозбереженням та іншими ресурсами.

Під економією ресурсів можна розуміти раціональне, комплексне використання та ощадливе споживання всіх видів ресурсів виходячи з наявного рівня розвитку техніки і технології за одночасного зниження впливу на навколишнє середовище [2].

Ресурсозбереження - це процес забезпечення зростання обсягу корисних результатів при відносній стабільності матеріальних витрат.

Посилення споживання матеріальних ресурсів викликається посиленням технічного розвитку світу. Причини збільшення витрат матеріальних ресурсів є [3, с.76]:

- 1) збільшення обсягу виробництва
 - 2) значне вичерпання матеріальних ресурсів в освоєних районах
 - 3) перенесення видобутку матеріальних ресурсів у важкодоступні райони.
- Аналіз проблеми складається з трьох головних етапів:

1) розуміння проблеми – оцінка обставин, що турбують замовника аналізу (вашого клієнта), окреслення їх як неспроможностей ринку чи державної влади та моделювання зв'язку між обставинами, що викликають стурбованість, та змінними, якими можна маніпулювати через державну політику;

- 2) вибір та пояснення придатних політичних цілей та наявних обмежень;
- 3) вибір методу вирішення.

Основною проблемою вітчизняних підприємств є те, що більшість з них використовує витратний, а не ресурсозберігаючий метод під час здійснення своєї діяльності. Іншою - те, що більшість підприємців розуміють ресурси обмежено, а саме, як грошові кошти. Вони забувають, що фінанси є лише одним із видів ресурсів, якими потрібно управляти на підприємстві, а фінансові показники діяльності лише відображають стан підприємства.

Аналізуючи вище наведене, ми пропонуємо розглядати ресурсозбереження як спосіб управління підприємством, основою якого є впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій, прийняття ефективних управлінських рішень стосовно ресурсозбереження, а також підвищення рівня знань і професійних навичок управлінської ланки.

Відповідно, можна сформувати систему пріоритетних напрямків проведення активної ресурсозберігаючої політики на вітчизняних підприємствах:

- впровадження безвідходних або маловідходних технологій;
- вдосконалення обліку цінностей підприємства;
- регулярне проведення аналізу стану ресурсозбереження підприємства;
- використання вторинних ресурсів і переробка відходів, а також, зниження матеріаломісткості продукції тощо [1];
- підвищення продуктивності праці;
- удосконалення кадрового менеджменту;
- оптимізація управління оборотними та фінансовими ресурсами підприємства тощо.

За змістом процесів, що відбуваються, ресурсозбереження можна розглядати у таких напрямках, як:

-раціональне ресурсозбереження- досягнення максимальної ефективності використання ресурсів в економіці за наявного рівня розвитку техніки і технології одночасним зниженням впливу на навколишнє середовище;

-ефективне ресурсозбереження- це ефективне перетворення ресурсів на кінцеву продукцію;

-економія ресурсів – це пряме скорочення обсягу витрат ресурсів на одиницю виробленої продукції(пряма економія); раціоналізація розміщення та зберігання виробничих і товарних запасів (непряма економія);

Результатом ресурсозбереження є підвищення соціальної, екологічної та економічної ефективності виробництва. Показники ресурсозбереження подано в табл. 1.

Проблема українських підприємств, а особливо підприємств АПК у тому, що сьогодні більшість з них функціонує за принципом витратного, а не ресурсозберігаючого методу.

Таблиця 1

Система показників ресурсозбереження

Група показників	Показники
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> • Тривалість життя; • Рівень захворюваності населення; • Забезпеченість житлом; • Умови праці громадян; • Доступність громадян до освіти, системи охорони здоров'я, участі в управлінні суспільством;

Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> • Виклади шкідливих речовин; • Обсяги споживання чистої води; • Частка розораних земель; • Розвиток сільських районів; • Обсяги похованих шкідливих відходів; • Обсяги площ озеленення в містах;
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> • Обсяги споживання благ; • Обсяги заощаджень та інвестицій у розрахунку на душу населення внаслідок ресурсозбереження; • Капітальні вкладення в ресурсозберігаючі діяльність; • Обсяги фінансування ресурсозберігаючих заходів; • Зниження витрат на створення територіальної інфраструктури внаслідок ресурсозбереження; • Зростання податкових надходжень до територіального бюджету під час реалізації ресурсозберігаючих заходів;

Джерело[3]

Ще з тих пір, коли абсолютно всі ресурси були державною власністю і по суті їх можна було витратити за вказівкою адміністративно-командної верхівки влади в необмеженій кількості, не піклуючись про раціональність, багато сучасних управлінців дотепер не може відійти від такої політики використання ресурсів.

Пріоритетними напрямками в проведенні активної ресурсозберігаючої політики на підприємствах можна вважати:

- впровадження безвідходних або маловідходних технологій;
- удосконалення обліку цінностей на підприємстві та запровадження системи перетворення будь-якої цінності, наявної в розпорядженні підприємства, в «працюючий» ресурс, тобто той, котрий в кінцевому випадку принесе прибуток;
- регулярне проведення аналізу стану ресурсозбереження та ресурсоемності на підприємстві;
- використання вторинних ресурсів і відходів, зниження матеріаломісткості продукції [1];
- підвищення продуктивності праці, удосконалення кадрового менеджменту;
- оптимізація управління оборотними та фінансовими ресурсами фірми тощо.

Правильно підібрані методи управління (організаційно-розпорядчі, економічні, соціально-психологічні) ресурсозбереженням забезпечують скорочення часу на обґрунтування, вибір та реалізацію управлінських рішень та, як наслідок, підвищують ефективність не лише стану ресурсозбереження, а й стану функціонування підприємства в цілому.

Зважаючи на це, роль ресурсозбереження як способу господарювання українських підприємств стає дедалі важливішою, а особливо в умовах

зростаючої конкуренції, наслідків фінансової кризи, нестабільності економічного середовища та постійної боротьби за своє прибуткове «місце під сонцем».

В процесі ощадливого ресурсовикористання важлива роль відводиться таким інструментам як облік та аналіз.

Для обліку запасів передбачено рахунок 20 «Виробничі запаси». Його призначено для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів сировини і матеріалів (у тому числі сировина й матеріали, які є в дорозі та в переробці), будівельних матеріалів, запасних частин, матеріалів сільськогосподарського призначення, палива, тари й тарних матеріалів, відходів основного виробництва[4].

За дебетом рахунку 20 «Виробничі запаси» відображаються надходження запасів на підприємство, їх дооцінка, за кредитом — витрачання на виробництво (експлуатацію, будівництво), переробку, відпуск (передачу) на сторону, уцінка.

Основні господарські операції та кореспонденції рахунків запасів, що відображають їх надходження та витрачання, наведено в табл. 2.

Для обліку виробничих запасів, що не належать підприємству Планом рахунків передбачено використання позабалансового рахунку 02 "Активи на відповідальному зберіганні" призначено для обліку цінностей, які тимчасово знаходяться на підприємстві та не є його власністю, прийняті на комісію, в переробку, до монтажу, в довірче управління.

Таблиця 2

Типова кореспонденція рахунків з обліку виробничих запасів

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3
1. Придбання виробничих запасів від постачальників (первинний документ: прибутковий ордер)	20, 22, 641	63
2. Придбання виробничих запасів підзвітними особами (первинний документ: прибутковий ордер)	20, 22, 641	372
3. Оприбуткування виробничих запасів власного виробництва, що призначені для внутрішнього використання (первинний документ: прибутковий ордер)	20, 22	23
4. Списання вартості виробничих запасів на підготовку і освоєння виробництва (первинний документ: лімітно-забірна картка)	39	20, 22
5. Списання відпущених МШП, термін корисного використання яких менше одного року, на витрати в момент передавання їх в експлуатацію (первинний документ: акт на списання малоцінних та швидкозношуваних предметів)	23, 91, 92, 941, 93, 15	22
6. Виробничі запаси відпущені у виробництво (первинний документ: лімітно-забірна картка)	23	20
7. Відображена вартість нестач і втрат виробничих запасів при інвентаризації (первинний документ: звіряльна відомість)	375	20, 22
8. Відображена сума реалізованих виробничих запасів (первинний документ: накладна)	36	712
9. Відображені розрахунки за податковими зобов'язаннями на суму ПДВ (первинний документ: податкова накладна)	712	641

1	2	3
10. Перерахована до Державного бюджету сума ПДВ (первинні документи: платіжне доручення, виписка банку)	641	31
11. Надходження грошових коштів за реалізовані виробничі запаси (первинний документ виписка банку)	31	36
12. Відображені витрати, пов'язані з реалізацією виробничих запасів (первинний документ довідка бухгалтерії)	943	20, 22
13. Списання собівартості реалізованих виробничих запасів (первинний документ: довідка бухгалтерії)	79	943

Джерело: [4]

Облік цих цінностей ведеться за цінами, що передбачені в договорах, приймально-передавальних актах тощо.

Всі товарно-матеріальні цінності, що обліковуються на цьому рахунку, підлягають інвентаризації в порядку і в строки, передбачені наказом про облікову політику, а також планом проведення інвентаризації.

Висновки. На сьогоднішній день проблема ресурсозбереження є багатоаспектною і доволі болючою, особливо для українських підприємств, чимало з котрих взагалі не приділяють належну увагу даному питанню, вважаючи його другорядним. Задля зміни ситуації на краще, необхідне чітке розуміння сутності категорії «ресурсозбереження». Дослідивши низку праць вчених, дійшли наступних висновків:

1. Не існує єдиного визначення поняття «ресурсозбереження». Більшість науковців розглядає його крізь призму системи технічних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на раціональне використання ресурсів та забезпечення зростаючих потреб у них головним чином за рахунок економії.

2. Ресурсозбереження як альтернативний витратному метод господарювання не може розглядатися як щось відокремлене, відособлене від загального менеджменту фірми. Воно має базуватися, в першу чергу, на чіткій стратегії й тактиці управління ресурсами з метою їх раціонального використання й своєчасного поновлення. Пропонується впроваджувати ресурсозберігаючі технології, удосконалювати ефективність прийняття управлінських рішень стосовно ресурсозбереження та знання і професійні навички відповідних управлінців.

3. До ключових напрямків проведення ресурсозберігаючої політики на підприємстві слід віднести впровадження безвідходних або маловідходних технологій; удосконалення обліку цінностей на підприємстві; регулярне проведення аналізу стану ресурсозбереження та ресурсоємності на фірмі; підвищення продуктивності праці, удосконалення кадрового менеджменту та інші заходи.

Список використаних джерел:

1. Беляєва, Г.Є. Ресурсозбереження як напрямок підвищення конкурентоспроможності підприємств в загальній системі управління: тези

доповідей Десятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції. *Екологічний менеджмент у загальній системі управління* Суми : СумДУ, 2010. Ч.1. С. 20-23.

2. Ресурсозбереження. Основні положення : ДСТУ 3051-95 (ГОСТ 30166-95) С.75-76 URL:http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/21_2018_ukr/12.pdf

3. Радчук І.М. Сутність поняття «ресурсозбереження» та шляхи його впровадження на підприємстві. *Вісник ХНТУ*, 2009. № 3(36):URL:http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/natural/Vkhdtu/2009_3/30922.pdf

4. Гудзь Н.В., Демчук П.Н., Романів Р.В.. Бухгалтерський облік: навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: ЦУЛ, 2015. – 425 с. URL:https://pidru4niki.com/1489090153249/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/analitichniy_sintetichniy_oblik_zapasiv

Олександр ГОНЧАРУК*
студент 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

***Анотація.** У даній статті розглядаються ключові аспекти аудиту необоротних активів підприємства, з огляду на їх важливу роль у забезпеченні можливості провадження виробничо-господарської діяльності та багаторазового обороту оборотних активів. Висвітлено трактування категорії «необоротні активи», що включає матеріальні й нематеріальні активи та права, використовувані на підприємстві протягом більше одного року (операційний цикл), для забезпечення його діяльності і отримання майбутніх економічних вигід. Класифіковано необоротні активи на матеріальні, нематеріальні та фінансові. Зазначено, що ефективне використання необоротних активів є актуальним питанням, що має важливе значення для стейкхолдерів, які зацікавлені у незалежній та достовірній інформації про них. Якість відповідної інформації може бути гарантована тільки за допомогою аудиту, який використовує методики для визначення ефективності використання необоротних активів.*

***Abstract.** This article discusses the key aspects of the audit of non-current assets of an enterprise, given their important role in ensuring the possibility of carrying out production and economic activities and multiple turnover of current assets. The author defines the accounting category of "non-current assets", which includes tangible and intangible assets and rights used by an enterprise for more than one year (operating cycle) to ensure its operations and obtain future economic benefits. Non-current assets*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Анна КОЗАЧЕНКО

are classified into tangible, intangible and financial assets. It is argued that the efficient use of non-current assets is a topical issue of great importance to stakeholders who are interested in independent and reliable information about them. The quality of the relevant information can only be guaranteed through an audit that uses methods to determine the efficiency of the use of non-current assets.

Вступ. У сучасних умовах ефективний аудит є важливим елементом управління підприємством, особливо в контексті необхідності надійного забезпечення довіри до фінансової звітності. Одним із ключових елементів фінансової звітності є необоротні активи, які можуть бути визнані як джерело значного економічного впливу на діяльність підприємства в майбутньому. Тому, проведення аудиту необоротних активів є актуальним і важливим завданням у господарській діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Діяльність кожного підприємства здійснюється за рахунок використання необоротних активів, оскільки саме вони є засобом праці суб'єкта господарювання. Необоротні активи є тим інструментом, який забезпечує можливість підприємству проваджувати виробничо-господарську діяльність, здійснюючи багаторазові оберти оборотних активів. Проведемо аналіз наявних тверджень щодо трактування «необоротні активи» та висвітлимо у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення категорії «необоротні активи»

Автор	Визначення
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Необоротні активи – це всі активи, що не є оборотними. Оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців із дати балансу.
Н. Банера, Л. Гелей, С.Пилипенко, В. Мороз [6, с.198]	Необоротні активи – це всі активи, що не є оборотними, до складу яких включають основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, капітальні інвестиції, довгострокові біологічні активи, відстрочені податкові активи, довгострокову дебіторську заборгованість, інші необоротні активи, гудвіл.
Н. Гудзь [3, с. 67]	Необоротні активи – це сукупність майнових цінностей, які багаторазово беруть участь у процесі господарської діяльності підприємства. Як правило, до них належать засоби тривалістю використання більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)
С. Сеймон [10, с. 8]	Необоротні активи – це сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів та прав, які належать суб'єкту господарювання, беруть участь у виробничому процесі, переносять свою вартість на продукцію частинами, корисний ефект від використання яких очікується отримувати протягом періоду, який становить більше одного року.
В. Шелудько [11, с. 98]	Необоротні активи – це майно підприємства, призначене для тривалого використання в процесі фінансово-господарської діяльності

Проаналізувавши у табл. 1 наведені визначення категорії «необоротні активи», доцільно зазначити, що відсутнє єдине визначення. Ми поділяємо думку тих науковців, які зазначають, що необоротними активами є матеріальні,

нематеріальні активи та права, які належать суб'єкту господарювання, що використовуються на підприємстві більше одного року (операційний цикл), забезпечуючи його діяльність, задля отримання в майбутньому економічних вигід.

Отже, доцільним є виокремлення трьох основних видів необоротних активів: матеріальні необоротні активи, нематеріальні необоротні активи та фінансові необоротні активи. Перший вид включає активи з фізичною формою, другий - активи, які не мають такої форми, але підтверджують права на об'єкти інтелектуальної власності та інші права, установлені законодавством. Третій вид - це фінансові ресурси, які можуть бути використані протягом більш як одного року (рис. 1).

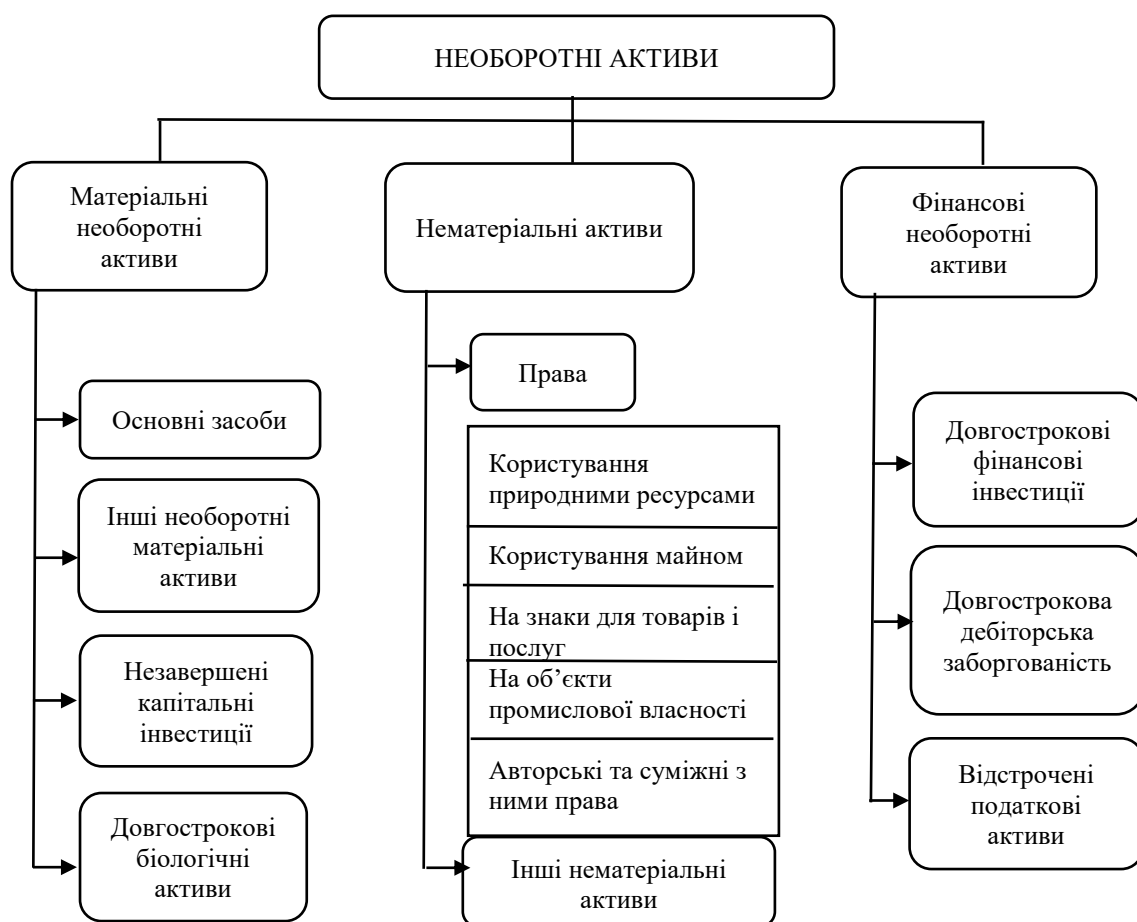

Рис. 1. Класифікація необоротних активів

Аудит необоротних активів має на меті висловлення незалежної думки аудитора щодо правильності, повноти, достовірності та законності відображення необоротних активів у фінансовому обліку підприємства, а також перевірку дотримання вимог НП(С)БО та чинного законодавства [2, с.56].

Існує такі три етапи проведення аудиту необоротних активів:

- аудит основних засобів;
- аудит нематеріальних активів;
- аудит капітальних інвестицій та інших активів [7, с. 135].

Перед початком аудиту розробляється загальний план та програма, відповідно до яких аудитор проводить перевірку на підприємстві та документує

отримані результати в робочих документах.

Необоротні активи, до яких належать земля, споруди, транспорт, устаткування, інвентар, багаторічні насадження та інші, є складовою частиною основних засобів.

Аудит основних засобів має на меті виконання наступних завдань: перевірка документального оформлення операцій з основними засобами; підтвердження правильності та своєчасності відображення операцій з основними засобами в обліку; порівняння даних аналітичного обліку з даними синтетичного обліку основних засобів; порівняння даних синтетичного обліку основних засобів з даними фінансової звітності; виявлення дати проведення останньої інвентаризації основних засобів; підтвердження того, що бухгалтерський облік ведеться для картотеки основних засобів та інвентарних списків; встановлення того, наскільки бухгалтерський облік підприємства відповідає чинним нормативним документам; перевірка правильності формування справедливої вартості основних засобів залежно від джерел їх надходження; дослідження питань віднесення об'єктів основних засобів до власності та оренди; перевірка правильності нарахування амортизації основних засобів та її включення до виробничої собівартості [4, с. 744].

Аудит основних засобів розпочинається з перевірки правильності ведення аналітичного обліку, який зазвичай ведеться за об'єктами основних засобів, що мають інвентарний номер на весь термін їх використання. Контроль за правильністю ведення аналітичного обліку можна здійснювати вибірково чи суцільним способом.

Для перевірки правильності ведення аналітичного обліку, аудитор повинен перевірити наявність та стан інвентарних карток в картотеці аналітичного обліку основних засобів. Крім того, аудитор порівнює дані опису інвентарних карток з наявними в картотеці картками. Якщо на деякі об'єкти відсутні інвентарні картки, то аудитор повинен запропонувати керівництву підприємства відновити аналітичний пооб'єктний облік основних засобів.

Один з підсумків аудиту основних засобів - зіставлення загальних залишків за всіма групами основних засобів з залишком по рахунку 10 «Основні засоби», які повинні бути однаковими. Крім того, аудитор повинен встановити відповідність залишків головної книги залишкам у балансі. [1, с. 252].

Аудитор перевіряє, чи всі основні засоби закріплені за матеріально відповідальними особами. Далі, він ознайомлюється з результатами попередніх інвентаризацій, звертаючи особливу увагу на правильність документального оформлення та його відображення в бухгалтерському обліку. Крім того, аудитор перевіряє правильність нарахування зносу (амортизації) основних засобів. Об'єктом зносу є вартість основних засобів, за винятком землі, незавершених капітальних інвестицій та інших. При перевірці правильності та своєчасності нарахування амортизації аудитор повинен визначити метод, який використовується для нарахування зносу, оскільки суб'єкт господарювання самостійно його вибирає відповідно до чинного законодавства. Згідно з НП(С)БО 7 «Основні засоби», існує п'ять методів нарахування зносу основних засобів: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного

зменшення залишкової вартості, кумулятивний і виробничий [7].

Аудитор також звертає увагу на те, щоб кореспонденція рахунків, що стосується наявності та руху основних засобів, була складена правильно. Далі аудитор перевіряє, щоб в Примітках до річної фінансової звітності було повністю відображено наступне: наявність та рух основних засобів у звітному періоді; вартість, за якою основні засоби зазначені у балансі; переоцінка основних засобів, їх вибуття, сума амортизації, нарахована за рік [1, с. 252-253].

Згідно з НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи», нематеріальні активи - це активи, що не є грошовими, не мають фізичної форми, можуть бути ідентифіковані та зберігаються підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік для виробництва, торгівлі, адміністрування, здачі в оренду або іншого використання) [8].

Аудит нематеріальних активів має на меті перевірку їх правильного відображення на балансі підприємства та наявності необхідних юридичних документів, що підтверджують права на володіння об'єктом інтелектуальної власності. Під час аудиту необхідно перевірити фактичну наявність всіх нематеріальних активів, що включені до балансу, та підтвердити право власності на них. Також важливо перевірити правильність відображення нематеріальних активів в бухгалтерському обліку, дотримання відповідних законодавчих норм, правильність розрахунку зносу та достовірність обліку зарахування та списання об'єктів. Для цього аудитор повинен встановити перелік нематеріальних активів, які обліковуються на підприємстві, перевірити правильність ведення бухгалтерського обліку та оцінку первісної вартості кожного окремого об'єкту. Первісна вартість включає витрати, що безпосередньо пов'язані з придбанням та доведенням об'єкту до стану, у якому він придатний до використання, але не включає витрати на відсотки за кредит, отриманий для придбання нематеріальних активів [1, с.253].

Перевірка наявності НМА є першим етапом аудиту, що базується на документах, які описують об'єкт. Згідно з НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи», знос нараховується протягом усього терміну корисного використання, який не може перевищувати 20 років з дати прийняття на баланс. Суб'єкт господарювання самостійно вибирає метод нарахування амортизації, враховуючи особливості отримання майбутніх економічних вигід [8].

Першим кроком в аудиті необоротних активів є перевірка фактичної наявності нематеріальних активів (НМА) з використанням документів, що описують об'єкт. Згідно зі стандартами бухгалтерського обліку, нарахування амортизації здійснюється протягом терміну корисного використання, який не перевищує 20 років з дати прийняття їх на баланс. Суб'єкт господарювання самостійно визначає метод нарахування амортизації, з урахуванням особливостей одержання майбутніх економічних вигід.

Необхідно розрахувати первісну вартість НМА в залежності від каналу їх надходження. У разі потреби можна залучати фахівця в цій галузі. Існує три канали надходження НМА: безоплатне отримання (оцінка визначається експертним способом), отримання за кошти підприємства (під час оцінювання

враховуються фактичні витрати на його придбання) та отримання як внесок до статутного капіталу (під час оцінювання вартість згоджується з власниками).

Далі необхідно перевірити правильність оприбуткування НМА, нарахування амортизації та їх відображення в обліку. Рекомендується перевірити повноту інформації, включаючи вартість, за якою НМА відображені в балансі, методи нарахування амортизації та строки експлуатації НМА, а також наявність і рух у звітному році. Заключним етапом аудиту необоротних активів є аналіз робочих документів, складання звіту аудитора і надання його клієнту.

Висновок. Доцільно зазначити, що необоротні активи є фундаментальним елементом виробничого та господарського процесу підприємства, і їх складові частини залежать від специфіки діяльності організації. Ефективне використання необоротних активів є важливим питанням для стейкхолдерів, і незалежна достовірна інформація про них може бути забезпечена лише аудитом, який використовує методики для визначення ефективності використання необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Андросова О., Калугіна К. Методика аудиту основних засобів і нематеріальних активів та її вплив на якість аудита. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 3. Т. 3. С. 250–255.

2. Гордієнко Н. та ін. Аудит: методика і організація : навчальний посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. Бекетова, 2017. 319 с.

3. Гуцаленко Л., Гловюк А., Ковальчук І. Організація обліку та аудиту основних засобів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. № 8. С. 741–747.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Закон України від 7 лютого 2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

5. Банера Н. та ін. Облік і аудит : навчальний посібник / заг. ред. О. Скаско. Львів : Растр-7, 2017. 504 с.

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Закон України від 27 квітня 2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» : Закон України від 18 жовтня 1999 р. № № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>

8. Романюк О. Етапи проведення аудиту необоротних активів. Розвиток соціально-економічних систем в геоeкономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 11–12 травня 2017 р.). Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. С. 135–136.

9. Здирко Н. Г. Теоретична сутність та класифікація необоротних матеріальних активів. *Економіка АПК*. 2020. № 12. С. 29-37.

10. Мулик Т. О. Інформаційно-організаційні засади аналізу основних засобів в управлінні реальними інвестиціями. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Сер. : Економічні науки. 2018. Вип. 29(2). С. 173-177.

11. Polova O., Podolanchuk O, Gudzenko N., Koval N., Ishchenko Y., Pravdiuk M., Mulyk T., Tomchuk O., Mulyk Ya., Kozachenko A., Mashevskaya A. *Current issues of accounting, taxation, analysis and audit development in modern challenges condition: collective monograph*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2022. 282 p.

Олег ДЕРКАЧ*
студент 5 курсу
Факультету обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. В статті розглянуто питання управлінського обліку та визначено його вплив на прийняття управлінських рішень. Наведено визначення управлінського обліку відповідно до чинного законодавства, національної та міжнародної практики. Встановлено, що головне призначення управлінського обліку – це забезпечення менеджменту підприємства інформацією для використання у плануванні, контрольних діях і в прийнятті управлінських рішень. Визначено, що управлінський облік варто розглядати як самостійну обліково-аналітичну інформаційну систему: від документування операцій до їх узагальнення у звітних показниках. Окреслено зв'язки між елементами управлінського обліку. Виокремлено мету управлінського обліку та встановлено його ключові завдання. Визначено, що управлінський облік пов'язує обліковий процес з процесом контролю, у тому числі з внутрішнім аудитом, а його основними завданнями є забезпечення інформацією менеджерів різних рівнів управління. На основі проведеного дослідження зроблені відповідні висновки.

Abstract. The article examines the issue of management accounting and determines its impact on management decision-making. The definition of management accounting is given in accordance with current legislation, national and international practice. It was established that the main purpose of management accounting is to provide the management of the enterprise with information for use in planning, control actions and in making management decisions. It was determined that management accounting should be considered as an independent accounting and analytical information system: from documenting operations to summarizing them in reporting indicators. The connections between the elements of management accounting are outlined. The purpose of management accounting is singled out and its key tasks are established. It was determined that management accounting connects the accounting process with the control process, including internal audit, and its main tasks are to

* Науковий керівник: д.е.н, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ, Наталія ПРАВДЮК

provide information to managers at different levels of management. On the basis of the conducted research, appropriate conclusions were drawn.

Вступ. Ефективність будь-якого виду діяльності залежить від якості управлінських рішень, які формуються системою менеджменту. Такі рішення приймаються керівництвом на основі інформації, отриманої завдяки веденню обліку, застосуванню методів аналізу, проведенню контрольних процедур та використанню зворотного зв'язку. Функції обліку, аналізу та контролю є надзвичайно важливими у системі управління, оскільки завдяки їх реалізації є можливість сформуванню системи обліково-аналітичного забезпечення та підтримки управлінських рішень[1].

Аналіз останніх досліджень. Практична діяльність свідчить, що чим складніша виробнича структура та техніко-економічні особливості підприємства, тим варіативнішим має бути поле управлінських методів і процедур для оптимізації витрат і фінансових результатів, що потребує оперативної економічної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Необхідною для оперативного управління інформацією забезпечує система управлінського обліку підприємства [2].

Розуміння сутності терміну «управлінський облік» в економічній літературі є неоднозначним. На думку Правдюк Н.Л. та інших науковців ВНАУ, система управлінського обліку виходить за рамки бухгалтерського обліку і включає в себе елементи планування, контролю, аналізу, оцінки, що зумовило деякі розбіжності у визначенні його сутності та значення серед економістів [3].

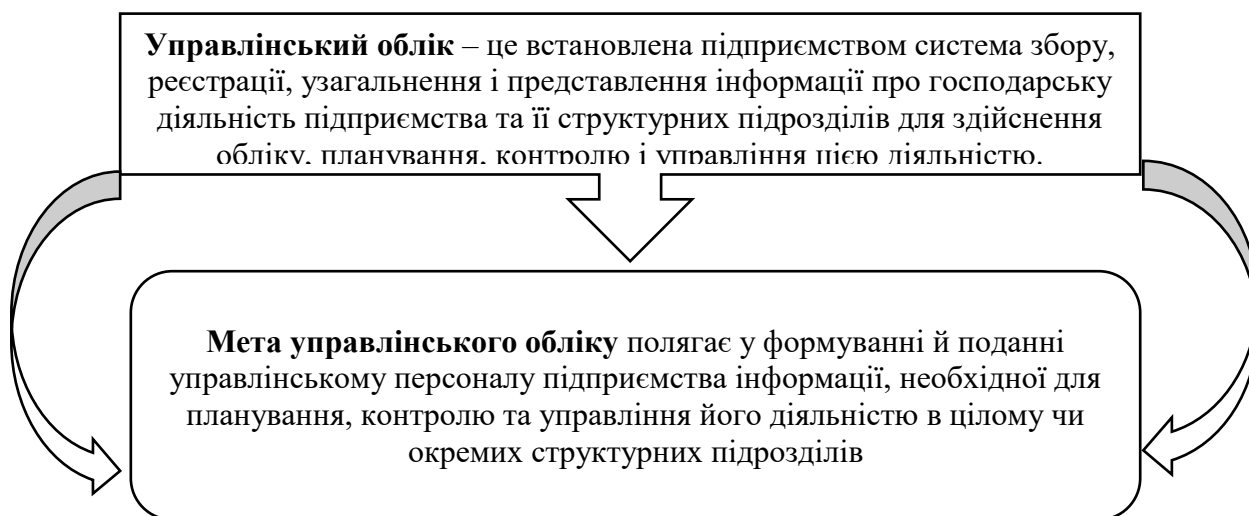

Рис. 1. Сутність та мета управлінського обліку

Джерело: сформовано автором на підставі: [4]

Яворов В.В. визначає управлінський облік як процес виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується управлінською ланкою підприємства для здійснення планування, оцінки, контролю за господарською діяльністю всередині підприємства і прийняття обґрунтованих управлінських рішень, забезпечуючи оптимальне використання ресурсів і контроль за повнотою їх обліку. Іншими словами, управлінський облік - це підсистема обліку, пов'язана

із забезпеченням менеджменту підприємства інформацією для використання у плануванні, контрольних діях і в прийнятті управлінських рішень [5].

Отже, можна зазначити, що в основу системи управлінського обліку покладено інформаційну систему, яка використовує вхідну інформацію та відповідні процеси з метою одержання результатів, що відповідають точно визначеним цілям управління.

Викладення основного матеріалу. Система управлінського обліку має на меті налагодити зворотній зв'язок між керівниками та підлеглими з метою підвищення їхньої продуктивності праці, уникнення спірних питань щодо виконання трудових обов'язків та швидкого виконання поставлених завдань.

Ведення управлінського обліку є невід'ємним елементом системи управління підприємством, який формує та закріплює змістовно внутрішню документацію підприємства та забезпечує інформацією менеджерів, які швидко можуть приймати важливі рішення. За допомогою управлінського обліку більш раціональніше виконуються базові функції менеджменту, а саме: планування, організація, координація, контроль та мотивація персоналу.

Ключові завдання управлінського обліку сформовано нами на рис.2.

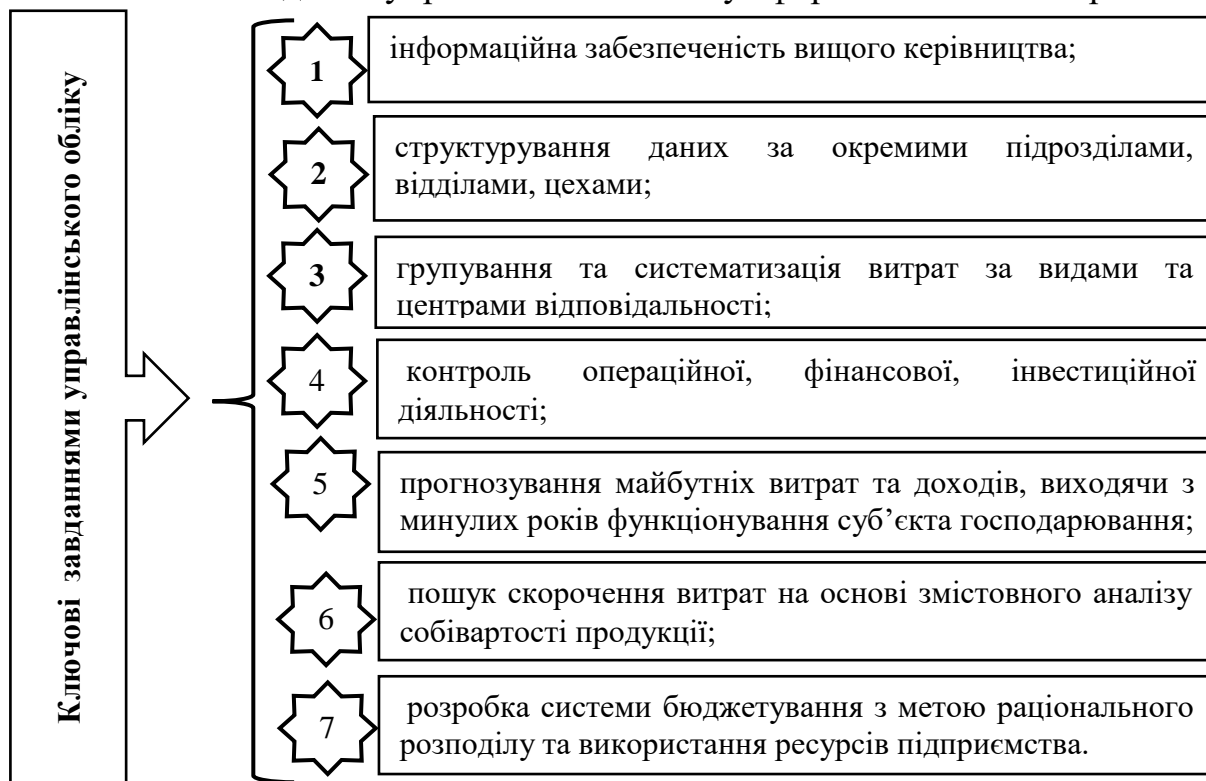

Рис. 2. Ключові завдання управлінського обліку

Джерело: сформовано автором на підставі [2]

Биба В. В. та Матюшкіна Ю. І. наголошують, що головною метою управлінського обліку виступає «процес надання керівникам і спеціалістам підприємства і структурним підрозділам фактичної, планової і прогнозованої інформації про внутрішню та зовнішню діяльність підприємства для забезпечення можливості прийняття обґрунтованих управлінських рішень» [6].

Лепетан І.М. на підставі проведеного дослідження робить висновок, що незважаючи на існуючі розбіжності в трактуванні сутності управлінського обліку, його змісту, об'єктів та методів спільним для цих визначень є те, що всі вони вважають управлінський облік, нормування, планування, контроль та аналіз взаємодоповнюючими елементами економічного механізму підприємства. Науковець вважає, що управлінський облік варто розглядати як самостійну обліково-аналітичну інформаційну систему від документування операцій до їх узагальнення у звітних показниках, що використовуються для управління[7].

Процес контролю неможливий без використання інформації обліку. По закінченні звітної періоду на основі облікової інформації складаються звіти про виконання бюджету (плану) кожним центром відповідальності, в якому здійснюється порівняльний аналіз запланованих та фактично досягнутих результатів. При цьому виявляються небажані розбіжності між фактичними і плановими показниками, визначаються причини цього з метою недопущення їх впливу у майбутньому. Звіти, підготовлені на основі інформації управлінського обліку, з одного боку, дозволяють об'єктивно оцінити діяльність центрів відповідальності, а з іншого - інформують керівництво про те, на яких ділянках не вдалося досягти планових показників. Бюджети та звіти про їх виконання, які готуються на основі інформації управлінського обліку, дають можливість оцінити діяльність менеджменту підприємства [5].

Висновки. На підставі опрацьованих наукових джерел [1-8], можна зробити наступні висновки:

- управлінський облік – це система, що охоплює не лише виробничий облік, але й аналіз, контролінг та внутрішній аудит;
- основними завданнями управлінського обліку є забезпечення інформацією менеджерів різних рівнів управління.

Список використаних джерел:

1. Здирко Н.Г., Фабіянська В.Ю. Функції обліку, аналізу та контролю в управлінні публічними закупівлями. *Агросвіт*. № 6. 2020. С.22-35
2. Косташ Т. В., Шелюжак І.Г. Формування системи управлінського обліку на підприємстві. URL:www.economy.nauka.com.ua
3. Правдюк Н.Л., Лепетан І.М., Бурко К.В. Тактичний та стратегічний менеджмент підприємств: обліковий аспект: монографія. Вінниця. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2020. 448 с.
4. Моссаковський В.Б. Особливості управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах. *Економіка АПК*. 2013. № 6. С. 40 – 44.
5. Яворов В.В. Роль облікової інформації в управлінні підприємством. URL: <https://magazine.faaf.org.ua>
6. Биба В. В., Матюшина Ю. І. Система управлінського обліку: сутність, завдання та етапи впровадження. *Економіка та держава*. 2015. № 1. С. 60-62. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2015/16.pdf
7. Лепетан І.М., Цуркан А.О. Особливості організації управлінського обліку витрат основної діяльності при переробці плодоовочевої продукції. *Регіональна економіка та управління*. № 5. 2017. С.175-178

8. Шворак А.М., Гадзевич О.І., Слєпченко К.О. Модель управлінського обліку як інструмент процесу прийняття рішень на авіаційних підприємствах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 14. 2016. С.1016-1020

Софія ДОЛІНСЬКА*,
бакалавр 4-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

***Анотація.** У статті розкрито роль інформаційного забезпечення для здійснення аналізу оборотних активів у процесі прийняття управлінських рішень. Розшифровано можливості фінансової звітності в частині відображення інформації про оборотні активи підприємства, що дозволило виділити напрями аналізу оборотних активів. Визначено етапи аналізу оборотних активів, виконання яких забезпечує ефективну політику управління оборотними активами.*

***Abstract.** The article reveals the role of information support for the analysis of current assets in the process of making management decisions. The possibilities of financial reporting in the part of displaying information about the company's current assets were deciphered, which made it possible to identify areas of analysis of current assets. The stages of analysis of current assets are defined, the implementation of which ensures an effective policy of management of current assets.*

Вступ. Ринкові умови господарювання висувають підвищені вимоги до своєчасності, достовірності і повноти інформації. У сучасних умовах висока волатильність економічної системи детермінує необхідність теоретичного обґрунтування методичних та інструментальних основ аналізу господарської діяльності. Аналіз є інформаційним базисом прийняття оптимальних управлінських рішень в умовах сьогодення. Головним завданням інформаційного забезпечення аналізу є своєчасне надання достовірної, необхідної і достатньої інформації фахівцям, експертам і керівникам для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Від точності одержуваних у процесі аналізу результатів залежить правильність прийняття управлінських рішень, що сприяє підвищенню ефективності аналітичної роботи.

Для забезпечення процесів створення та реалізації продукції на ринку у виробничих підприємств існує необхідність володіти певними матеріальними та грошовими цінностями, необхідними для обслуговування процесів виробництва та обігу товарів. Сукупність матеріальних та грошових цінностей,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Олена Томчук

які обслуговують господарський процес, цілком споживаються протягом одного виробничого циклу, називається оборотними активами підприємств.

Теоретичні і практичні напрацювання інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності підприємств господарювання є предметом дослідження багатьох вітчизняних авторів, зокрема, представниками цього напрямку є Р. Ф. Бруханський, Т. Д. Косова, І. Д. Лазаришина, Є. В. Мних, Т. О. Мулик, О. Ф. Томчук, С. С. Черниш, А. Д. Шеремет, С. І. Шкарабан, О. В. Ярошук та ін. Проте, незважаючи на значний інтерес фахівців до інформаційного забезпечення підприємств та його вдосконалення, значна кількість наукових і практичних питань залишаються невирішеними.

Виклад основного матеріалу. Аналіз є сполучною ланкою між інформаційними потоками підприємства та управлінськими рішеннями. Для того щоб потоки інформації були пов'язані, вони повинні бути попередньо оброблені. Щоб інформаційний потік став інформаційною базою аналізу оборотних активів, його слід перетворити і опрацювати. Підготовка інформації, котра є необхідною для реалізації аналізу, включає в себе кілька етапів: збір первинних даних, їх обробку та подання. Тільки після цього дані перетворюються в інформацію, придатну для прийняття управлінських рішень.

Інформація – це відомості про стан системи та навколишнього середовища, які сприймаються людиною або спеціальним пристроєм. Інформація, яка необхідна для оптимального функціонування управлінської системи, називається управлінською. Інформаційна потреба керівників – це форма ставлення до певної інформації, яка кваліфікується як необхідна для вирішення поставленого завдання. Основними об'єктивними факторами, що впливають на формування інформаційних потреб керівників, є вид управлінської діяльності, особливості виконуваних функцій, пов'язаних з різним рівнем управлінської діяльності в господарській системі. До основних джерел інформації аналізу оборотних активів на підприємстві належать дані оперативного, фінансового, управлінського та статистичного обліку.

В процесі господарської діяльності оборотні активи безперервно і послідовно змінюються. Грошова форма активів підприємства перетворюється в матеріальну (виробничі запаси), яка при здійсненні технологічного процесу господарської діяльності матеріалізується у готову продукцію або товар для покупців, які відповідно реалізуються, суб'єкт господарювання через систему розрахунків отримує виручку і відшкодовує (повністю, частково) витрачені виробничі запаси та інші спожиті ресурси й формує фінансовий результат [6].

Оборотні активи – це сукупність економічних ресурсів підприємства, що знаходяться в постійному кругообігу, змінюють свою матеріальну форму впродовж одного операційного циклу (одного року) та в повному обсязі переносять свою вартість на виготовлену продукцію [1].

Основними інформаційними ресурсами для аналізу оборотних активів є фінансова звітність. Розкриття можливостей окремих форм звітності в частині відображення інформації, яка застосовується для аналізу оборотних активів відображена у таблиці 1.

Таблиця 1

Можливості окремих форм звітності в частині відображення

інформації про оборотні активи підприємства

Форма звітності	Розшифрування
1. Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма №1)	Відображає інформацію про величину і склад оборотних активів на дату заповнення форми. Дозволяє простежити абсолютні і відносні зміни величини оборотних активів, структурні зрушення, розрахувати показники ліквідності. Так само необхідно враховувати інформацію, зазначену поза балансом (товарно матеріальні цінності, прийняті на відповідальне зберігання; товари, прийняті на комісію; списана у збиток заборгованість неплатоспроможних дебіторів; отримані забезпечення зобов'язань і платежів.
2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма №2)	Представлена в ньому інформація про фінансові результати (чистий дохід від продажу товарів, валовий прибуток, прибуток (збиток) до оподаткування, чистий прибуток (збиток) звітного періоду); використовується при розрахунках показників оборотності та рентабельності оборотних активів.
3. Звіт про власний капітал (форма №3)	Дозволяє зробити висновки про динаміку фінансової стійкості підприємства. Представлена у звіті інформація по резервах дозволяє визначити фактичну величину окремих елементів оборотних активів і використовувати її при проведенні внутрішньогосподарського аналізу.
4. Звіт про рух грошових коштів (форма №4)	Являє детальну інформацію про рух грошових коштів організації, одному з найважливіших елементів оборотних активів. Його дані дозволяють провести детальний аналіз факторів, що викликали зміну величини грошових коштів
5. Примітки до річної фінансової звітності (форма №5)	У VI розділі «Грошові кошти» зазначається інформація про залишки грошових коштів. У розділі VII «Забезпечення та резерви» відображається інформація, яка використовується при аналізі дебіторської заборгованості, оскільки дозволяє виявити забезпеченість окремих сум зобов'язань різними майновими об'єктами. У VIII розділі «Запаси» описується інформація про всі види запасів: обсяги надходження за звітний період, обсяги вибуття, балансова вартість на кінець звітного періоду, можливі зміни у вартості на дату балансу. У IX розділі «Дебіторська заборгованість» вказується інформація по дебіторській заборгованості господарюючого суб'єкта. Її відображення в даній формі дозволить аналітику проводити розгорнутий аналіз величини, структури і руху дебіторської заборгованості, а також розраховувати окремі коефіцієнти покриття.

**Джерело: сформовано на основі [1, 4, 5]*

Детальне вивчення можливостей окремих форм фінансової звітності, дозволило нам виділити такі напрями аналізу оборотних активів:

- аналіз динаміки складу і структури оборотних коштів: за статтями активу балансу; за ступенем ліквідності;
- аналіз використання оборотних коштів у виробничій діяльності (оборотності);
- оцінка використання матеріальних оборотних активів;
- аналіз складу і руху дебіторської заборгованості;
- оцінка грошового потоку і використання грошових коштів;
- комплексна оцінка ефективності використання поточних активів.

Вважаємо, що аналіз оборотних активів логічно проводити у такій

послідовності (рис. 1).

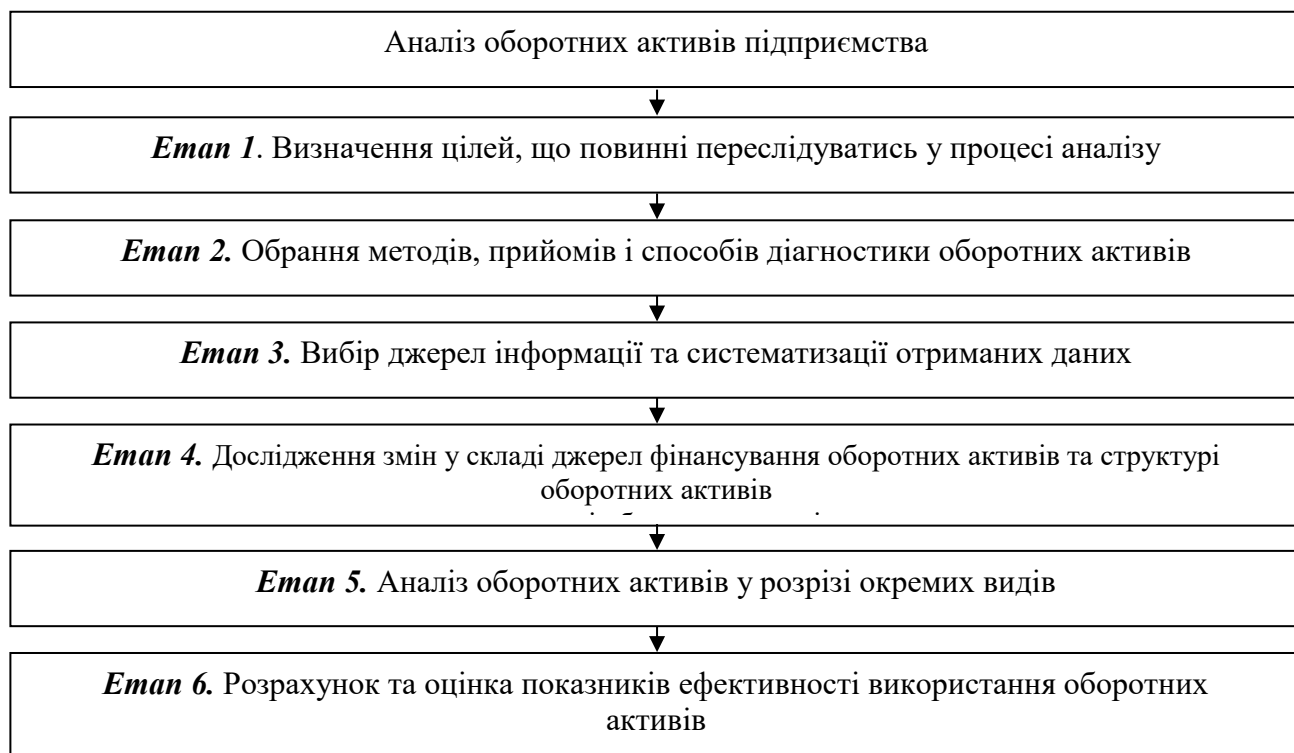

Рис. 1. Послідовність проведення аналізу оборотних активів підприємства

**Джерело: сформовано на основі [1]*

Як видно з рис. 1, на першому етапі необхідно виділити основну мету, яку необхідно досягнути під час проведення аналізу. Головною метою можна назвати: виокремлення резервів росту ефективності використання оборотних активів; визначення стану застосування оборотних активів в діяльності підприємства, для розрахунку рівня інвестиційної привабливості, фінансового стану; формулювання висновків щодо доцільного використання майна підприємства.

Перейшовши до другого етапу, слід виділити, що у процесі аналізу слід використовувати як формалізовані, так і неформалізовані методи.

Формалізовані методи включають: факторний аналіз (використовується при визначенні факторів впливу на зміну вартості оборотних активів), статистичний аналіз (застосовується для майбутнього прогнозування кількості оборотних активів в складі активів підприємства та показників ефективності їх використання), математичний аналіз (використовуються під час застосування методів елімінування, щоб виявити кількісну залежність факторів на коефіцієнт оборотності оборотних активів), економіко-математичне моделювання (використовується коли проводиться побудова моделей планування оборотних активів на основі діагностики їх складу та обсягу), фінансово-економічний аналіз (обрахунок коефіцієнтів ділової активності) [4].

До неформалізованих методів відносять методи, що побудовані на логічному мисленні та творчому підході. Неформалізовані методи включають такі: соціологічний, моніторинг, морфологічний, логічне моделювання, рейтинговий, фундаментальний.

На третьому етапі аналізу оборотних активів обираються джерела отримання даних. Головним та найважливішим джерелом інформації для здійснення ґрунтовної діагностики оборотних активів є фінансова звітність (Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма №1), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма №2), Примітки до річної фінансової звітності (форма №5)) і первинні та зведені бухгалтерські документи, що мають у собі відображення операцій із надходження та використання запасів, списання та погашення дебіторської заборгованості, стан, поступлення та розхід грошових коштів.

Наступним і досить важливим етапом в проведенні аналізу є дослідження структури оборотних активів у динаміці, що показує дані про частку абсолютно ліквідних, неліквідних та швидколіквідних активів в складі оборотного капіталу. Цей етап аналізу пов'язаний із п'ятим та шостим етапом на яких відбувається аналіз змін в складі оборотних активів за їх видами в порівнянні за двома періодами та розрахунок показників ефективності використання оборотних активів на основі даних отриманих на попередніх етапах [1].

У підсумку проведення аналізу оборотних активів можна сформулювати комплекс пропозицій для підприємства, котрі будуть корисними при покращенні майнового стану та спричинять динамічний ріст позитивного результату і рентабельності. Основними пропозиціями для вирішення проблем в діяльності суб'єкта господарювання є:

- проведення процесу зниження частки невикористовуваних виробничих запасів та зменшення витрат на їх утримання;
- прискорення оборотності оборотних активів;
- оптимізація запасів, сировини, матеріалів, незавершеного виробництва; зменшення тривалості виробничого циклу;
- підвищення рентабельності оборотних активів;
- прискорення процесу збуту товарної продукції;
- реструктуризація дебіторської заборгованості;
- створення необхідної кількості запасів сировини відповідно до встановлених норм.

Таким чином, аналіз за визначеними етапами дозволяє приймати ефективні управлінські рішення і досягати поставленої мети. Підприємства мають вищі шанси запобігання кризовій ситуації та боротьбі з нею, якщо своєчасно знаходять проблеми у формуванні та використанні майна

Висновки. Достатнє інформаційне забезпечення аналізу оборотних активів необхідне для оптимізації задоволення потреб у придбанні різних елементів оборотних активів, забезпечення відповідності їх обсягів обсягами фінансово - господарської діяльності, максимізації прибутку (рентабельності оборотних активів) і мінімізації витрат при допустимому рівні ризику. Раціональне й ефективне використання оборотних коштів сприяє збільшенню фінансової стійкості підприємства та його платоспроможності. За цих умов підприємство своєчасно і повністю може виконувати свої розрахунково-платіжні зобов'язання, що дозволяє приймати управлінські рішення для успішного здійснення своєї функціональної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Брагіна О.С., Романовський В.О. Аналіз стану активів підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2021. № 5 (57). С. 13-22.
2. Гончар О.І. Оборотні активи підприємства: сучасний підхід до управління. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 3. С. 262-265.
3. Канцедал Н.Ю., І. М. Клімович І.М., Ганін В.І. Окремі питання управління оборотними активами підприємства. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 103-107.
4. Купріна Н.М., Котобан І.О., Тофаніло О.А., Скіпор Р.Є. Особливості аналізу оборотних активів підприємства в сучасних умовах. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10, Вип. 4. С. 39-47. doi: 10.15673/fe.v10i4.1131.
5. Купріна Н.М., Ступницька Т.М., Антонюк О.П., Величко О.М. Сучасні аспекти фінансового аналізу оборотних активів підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2021. Т. 13, вип. 3. С. 46-55. doi: 10.15673/fe.v13i3.2131.
6. Синиця Т.В., Осьмірко І.В. Бухгалтерський облік: теоретичні основи, організація та оптимізація облікових процесів : навч. посіб. Харків: Панов А.М., 2016. 274 с.

Ольга ЗАЛІЗНА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** В статті досліджені питання щодо особливостей нормативного забезпечення господарських операцій в аграрному секторі під час воєнного стану. Зокрема, розглянуто та охарактеризовано зміни щодо земельних відносин оподаткування, кредитування, процесів виробництва та постачання.*

***Abstract.** The article examines issues related to the specifics of regulatory support for economic operations in the agricultural sector during martial law. In particular, changes in land relations, taxation, lending, production and supply processes were considered and characterized.*

Вступ. Збройне вторгнення та окупація території України Російською Федерацією створює реальну загрозу продовольчій безпеці не лише нашої країни, а й усього світу, який значною мірою залежить від сільськогосподарської

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Ярославна МУЛИК

продукції. Ця загроза є глобальною і наразі розглядається на рівні міжнародних організацій та представників провідних країн світу. Багато років український агропромисловий комплекс до повномасштабного вторгнення РФ посідав провідні позиції серед експортерів світу. У 2021 році 40 % від загального експорту України становила агропродукція.

Повномасштабна війна стала справжнім випробуванням для аграріїв. Вторгнення спричинило руйнування налагоджених роками процесів, логістичних ланцюгів. Багато посівних територій було заміновано, до частини немає доступу, знищено техніку та склади. Враховуючи вище викладене викликають інтерес питання щодо особливостей нормативного забезпечення та регулювання господарських операцій в аграрному секторі економіки в умовах воєнного стану.

Роль та трансформацію нормативного забезпечення господарських операцій в аграрному секторі досліджували: Латиніна М.А., Діброва А.Д., Саблука П.Т., Лупенка Ю.О., Лузана Ю. Я., Воротіна В.Є., Мотренка В.Т., Гришовой І.Ю., Наумова О.Б., Шестаковської Т.Л, Бабко В.М., Загурського О.М., Юрченка В.І., Плеханова Д.О. та інші. Проте ці питання потребують детальнішого дослідження в умовах воєнного стану, що наразі характерно для України.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток аграрного сектору економіки України значною мірою залежить від ефективності аграрної політики і належної участі держави в її формуванні та реалізації. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів особливого значення набуває необхідність активізації механізму державного регулювання економічних процесів, що реалізується методами правового, адміністративного та фінансово-економічного впливу. Особливо роль держави актуалізувалась в період запровадження воєнного стану в Україні. В даній статі розглянемо які господарські операції, мають певні особливості та як вони врегульовані законодавством.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 № 2120-IX [6]. Податковий кодекс України доповнено положенням, відповідно до якого плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) не нараховується та не сплачується. Така податкова пільга діятиме з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому припинено або скасовано воєнний, надзвичайний стан.

07 квітня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»[5] від 24.03. 2022 № 2145, яким зокрема, доповнено Земельний кодекс України пунктами 27 та 28 Перехідних положень, що регулюють земельні відносини під час дії воєнного стану [5]. Внесенні зміни до Положення Земельного кодексу України, наведеено на рис. 1.

Рис. 1. Зміни до Земельного кодексу України

Джерело: побудовано автором на основі [4; 5]

09 червня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [4] від 12 травня 2022 № 2247-ІХ, що покликаний додатково спростити та забезпечити оперативне розміщення виробничих потужностей підприємств, які були переміщені з зони ведення бойових дій.

Порядок визначення підприємств, виробничі потужності яких підлягають переміщенню (евакуації) із зони бойових дій, та осіб, яким надається право на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки державної, комунальної власності для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій, затверджується Кабінетом Міністрів України.

У свою чергу перелік таких підприємств, а також осіб, яким надається відповідне право, визначається спільним рішенням двох обласних військових адміністрацій (звідки та куди вони переїжджають).

27 травня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання [3] сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» від 12.05.2022 № 2246-ІХ.

Зокрема, Закон України «Про пестициди і агрохімікати» доповнено статтею 25, [8] відповідно до якої, під час воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування:

- не вимагається наявність позитивного висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи для державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів (у тому числі, розпочатої до набрання чинності законом);
- державна реєстрація агрохімікатів не вимагається взагалі у випадках, передбачених законом (розширено перелік).

Зазнав змін також Закон України «Про карантин рослин». Зокрема, спрощено фітосанітарні вимоги при переміщенні продукції рослинного

походження: дозволено переміщати об'єкти регулювання в межах та за межі України без карантинного сертифікату. Крім того, запроваджено можливість оформлення фітосанітарного сертифіката в електронній формі.

Закон України «Про карантин рослин» [7] було доповнено новими положеннями, які діятимуть під час воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування:

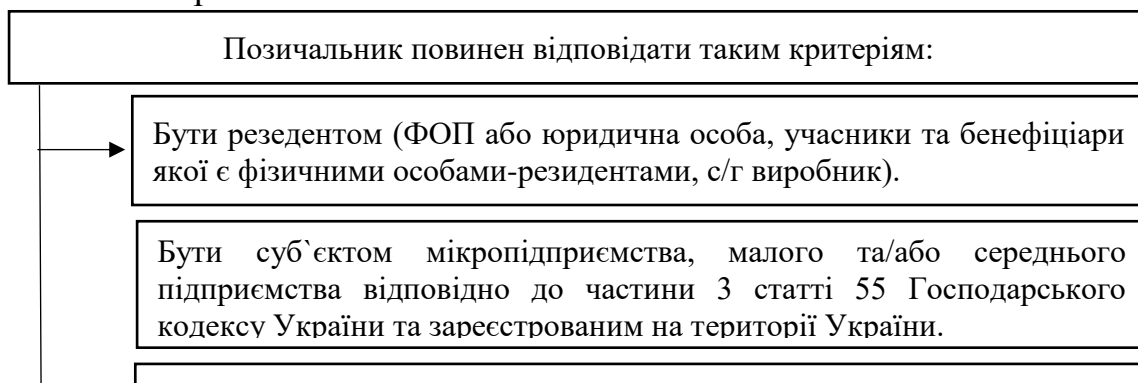
- розширено перелік суб'єктів, які можуть відбирати зразки та проводити фітосанітарну експертизу;
- спрощено процедуру подання документів для державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів.

Крім заходів державної підтримки сільського господарства, можна виділити також міжнародну допомогу. Так, 19 травня Європейський парламент схвалив скасування на рік ввізного мита ЄС на увесь український експорт. Так рішення спрямоване на підтримку економіки України, що полягає у підвищенні конкурентоздатності українських товарів та продукції на європейському рівні. Експерти називають таке рішення історичним шансом для сільськогосподарських товаровиробників, тому слід очікувати зростання експорту національної продукції в ЄС. [12]

Варто зазначити, що преференції розповсюджуються не на всі земельні ділянки, а лише на ті, що визначені законом. Зокрема, мова йде про земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації. Перелік таких територій визначається Кабінетом Міністрів України. Також земельні ділянки, які звільняються від плати за землю, можуть визначатися обласними військовими адміністраціями, якщо вони засмічені вибухонебезпечними предметами або на них наявні фортифікаційні споруди. Крім того, за земельні ділянки, зазначені вище, не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання за 2022 та 2023 податкові роки. [11]

Підпункт 69.2 пункту 69 передбачає можливість проведення камеральних перевірок декларацій або уточнюючих розрахунків, до яких подано заяву про повернення суми бюджетного відшкодування. Таким чином, на період дії воєнного стану, камеральні перевірки щодо відшкодування ПДВ не зупиняються.

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі» від 14.07. 2021 р. № 723, що регулює порядок надання державних гарантій суб'єктам підприємницької діяльності, відтепер, у тому числі, сільськогосподарським товаровиробникам, з початку війни зазнавала змін п'ять разів [1]. Також в постанові зазначені зміни критеріїв для позичальника на рис. 2.

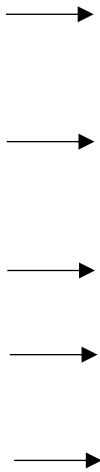

Рис. 2. Зміни критеріїв для позичальника

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Основні умови кредиту для сільськогосподарських товаровиробників складають: [2]

- 1) валюта - гривня;
- 2) номінальна відсоткова ставка - не перевищує UIRD (три місяці) станом на найближчий робочий день, що передує даті підписання кредитного договору, плюс 7 відсотків річних;
- 3) розмір комісій - не більше ніж 1 відсоток річних суми кредиту;
- 4) забезпечення - покриття кредиту основними видами майнового та/або іншого забезпечення;
- 5) строк кредиту - до одного року;
- 6) максимальна сукупна заборгованість позичальника - 1 500 млн гривень.

Перший заступник міністра аграрної політики та продовольства України Тарас Висоцький повідомив про те, що Міністерство вже підготувало зміни до цієї Постанови з метою розширення переліку суб'єктів, які можуть отримати державні гарантії, включивши до нього переробні підприємства. Також він повідомив про те, що уряд ухвалив рішення про додаткове виділення портфельних гарантій чотирьом державним банкам на 3,39 млрд грн. [10].

Варто згадати про всім відому Державну програму «доступні кредити 5-7-9%», до якої було внесено також значну кількість змін з метою підтримки сільськогосподарських товаровиробників, проте ці зміни стосувалися, у першу чергу, забезпечення посівної кампанії.

Висновки. Отже, правове регулювання будь-якої господарської діяльності є складним за змістом та великим за обсягом, особливо це стосується такої стратегічної галузі як сільське господарство. Виникнення непередбачуваних обставин, які докорінно змінюють існуючі правила гри, зумовлює необхідність оперативного втручання та внесення змін до чинного законодавства.

Проаналізувавши діяльність нормотворчих органів, можна зробити висновок, що держава не покинула представників аграрного бізнесу зі своїми

проблемами напризволяще, а вжила ряд необхідних порятункових заходів, спрямованих на забезпечення життєдіяльності та подальшого розвитку сільськогосподарських товаровиробників.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 723 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723-2021-п#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

2. Нестеров О. Війна, агро, ПДВ: що нового в сфері оподаткування. URL: https://www.ucab.ua/ua/pressluzhba/blog/oleg_nesterov/viyna_agro_pdv_scho_novogo_v_sferi_odatkuvannya.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 р. № 2246-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 р. № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

7. Про карантин рослин : Закон України від 30.06.1993 р. № 3348-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

8. Про пестициди і агрохімікати : Закон України від 02.03.1995 р. № 86/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-вр#Text> (дата звернення: 23.03.2023).

9. Саблук П.Т. Засади трансформаційних процесів в аграрній сфері. *Інтелект XXI*. 2019. № 4. С. 25–36

10. Сидоров Я. Державна політика розвитку кластерів як складова частина формування інноваційної моделі сільського господарства: аграрно-правовий погляд. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 2. С. 115–120.

11. Чаплигіна О., Шварц І. Актуальні питання земельної реформи, яка проводиться в Україні. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету*. 2022. № 3 (69). С. 227–232.

12. MEPs approve suspension of EU duties on all Ukrainian exports | News | European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220517IPR29933/meps-approve-suspension-of-eu-duties-on-all-ukrainian-exports> (date of access: 23.03.2023).

13. Латинін М.А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України. *Державне управління: теорія та практика*. 2005. №2. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>.

Людмила КОЗЛОВСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

Анотація. У цій статті розглянуто роль сучасних технологій у розвитку банківської системи. Обґрунтовано необхідність використання цифрових технологій у банківських операціях, яка призначена для покращення обслуговування клієнтів в цілому: зниження операційних витрат банку, прискорити виконання банківських операцій та підвищити конкурентоспроможність банків.

Abstract. This article examines the role of modern technologies in the development of the banking system. The necessity of using digital technologies in banking operations, which is intended to improve customer service as a whole: reduce bank operating costs, speed up the execution of banking operations and increase the competitiveness of banks, is substantiated.

Вступ. Розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується постійним збільшенням кількості інформації та швидкості її оновлення, більша частина якої представлена у вигляді документів. Створення та використання сучасних технологій відбувається практично в усіх сферах життєдіяльності людини. У сфері соціально – економічного управління технології відіграють

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Марина ПРАВДЮК

вирішальну роль, оскільки значна частина бізнес – рішень безпосередньо пов'язана з ними.

Масштабні технологічні зміни, що відбуваються в сучасному житті, не можуть не вплинути на розвиток інформаційного забезпечення в банківській системі. Це пов'язано з тим, що банківська система є невід'ємною частиною життя практично кожного українця. Банки прагнуть розвивати і вдосконалювати свої системи, щоб залучати більше клієнтів та йти в ногу з науковим прогресом.

Виклад основного матеріалу. Мережа комерційних банків в Україні почала інтенсивно розвиватися на початку 1990 – х років. Поява великої кількості банків і перехід до ринкових відносин зробили проблематичним використання сучасних інформаційних технологій у банківській діяльності. Розв'язання цих проблем неможливе без використання комп'ютерів, сучасних програмних продуктів і засобів зв'язку. Тому сьогодні немає жодного банку, який би не використовував у своїй діяльності сучасні інформаційні технології [1].

Розвиток сучасних інформаційних технологій досліджують на високому рівні. Молоді генії створюють широкий спектр наукових «штучок», щоб полегшити життя українцям. Інвестуючи в програмне забезпечення, комп'ютери та телекомунікаційне обладнання, керівництво робить це, щоб закласти основу для переходу на нові обчислювальні платформи. Банки насамперед намагаються скоротити витрати і прискорити повсякденні операції, щоб випередити конкурентів [2].

Як відомо, банківські інформаційні технології вирішують два основні завдання:

- підтримка існуючих бізнес – процесів у банківській сфері;
- розвиток банківської діяльності з впровадженням інформаційних технологій та нових програмних продуктів [3].

На сучасному етапі розвитку інформаційні банківські технології характеризуються поширенням вискоефективних автоматизованих інформаційних систем, що дають змогу значно підвищити рівень прогнозування впливу зовнішніх (дії конкурентів підйом економіки та ін.) факторів на банки. Сучасні інформаційні системи дають змогу збирати і зберігати інформацію, швидко і точно передавати її за призначенням, обробляти, виявляти відхилення від запланованих показників та аналізувати дані. У зв'язку з цим вона дає змогу ефективно планувати банківську діяльність, проводити систематичний та покроковий аналіз, вносити корективи з урахуванням змін у зовнішньому середовищі та вчасно здійснювати відповідні коригування [4].

Використовуючи інформаційні системи, банки можуть визначити вихід цінної та необхідної зовнішньої інформації. Нині банки не мають чіткого розмежування серед інсайдерською інформацією, яку необхідно використовувати для ухвалення рішень та зовнішньою інформацією, котра необхідна і є зрозумілою для населення і клієнтів банку.

Сучасні банківські технології виступають, як інструмент підтримки та розвитку банківських операцій і будуються на наступних основних засадах:

- комплексний підхід, що охоплює широкий спектр повністю інтегрованих банківських функцій;

-принцип модульної конструкції, що дозволяє легко адаптувати системні конфігурації до конкретних послідовностей;

-відкритість відповідних технологій для взаємодії з різноманітними зовнішніми системами (системи телекомунікацій, фінансові аналітики та ін.), що забезпечує вибір програмних та технологічних платформ та сумісність з іншим обладнанням;

-масштабованість. Вона включає розширення та вдосконалення функціональних модулів системи в процесі розробки бізнес – процесів (наприклад, підтримка банківських відділень і філіальних операцій, поглиблення аналітики та інше);

-розрахований на багато користувачів доступ до даних в режимі реального часу і реалізація функціоналу в єдиному інформаційному просторі;

-моделювання банків та їх бізнес – процесів, можливість алгоритмічних надбудов для бізнес – процесів.

Банківська автоматизація включає поширення комп'ютерних інформаційних систем у банках, автоматизацію обробки платіжних документів у клієнтських та операційних відділах, а також автоматизацію фінансових операцій у міжнародних банківських операціях [5].

Використання передових технологій в обслуговуванні клієнтів дозволяє банкам раціонально розподіляти ресурси, мінімізувати витрати, покращувати обслуговування клієнтів та підвищувати якість обслуговування. Інтерес клієнтів до різних форм послуг електронного банкінгу зростає із переходом на електронну обробку даних та електронні платежі.

У 2021 році інтернет – банкінг став буденністю для кожного пересічного українця. Коли в Україні з'явився власний інтернет – банкінг, мало хто знав, що це таке. Приватбанк першим запропонував цю систему і мав пояснювати клієнтам, як проходить обслуговування у касах банку, та різниця лише у способі оплати – через Інтернет: оплата житлово – комунальних послуг, телефону та Інтернету можна проводити через банківський рахунок клієнта, навіть без походу в банк [1].

Наразі інформаційні технології досягли такої точки, коли нам навіть не потрібні співробітники, який виконує роботу і якому необхідно сплачувати зарплату. Банківській установі достатньо розповсюдити QR-код. Що ж таке QR – код?

QR-код (з англ. перекладається як «швидка відповідь») є одним із засобів шифрування інформації. Він виглядає як квадрат, який складається із дріюніших квадратів. Перетворити QR-код можна будь-яке зображення чи текст, наприклад, опис картини у музеї чи платіжні розрахунки на чекові.

QR-код може виконувати такі завдання:

- оплата в 1 клік по QR-коду;
- під час оплати клієнти просто сканують згенерований QR-код, потім обирають картку зі списку електронного гаманця та натискають кнопку «Оплатити»;
- поділ платежів на кілька одержувачів;
- зберігання токенів для наступного платежу [2].

Розглянемо детальніше, як здійснюється оплата за продукти, послуги за QR-кодом на рисунку 1.

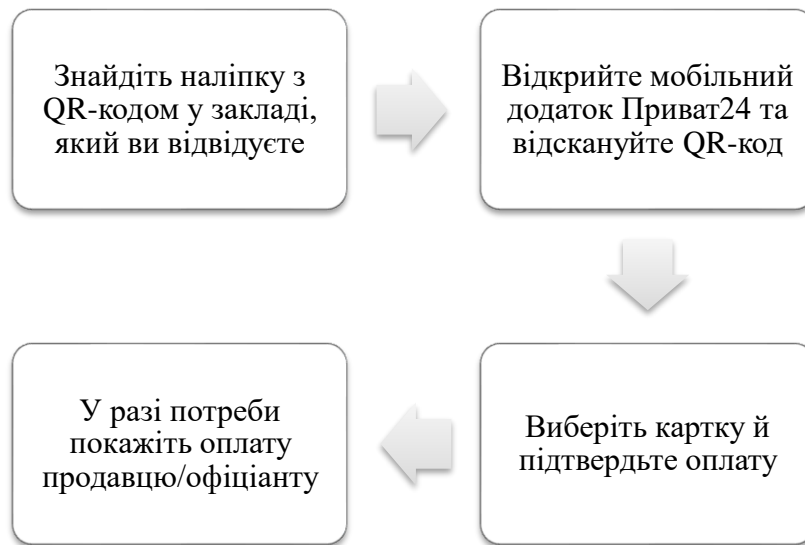

Рис. 1. Оплата за QR-кодом

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Існують також такі способи оплати, як Apple Pay та GooglePay - це платіжні системи, які дозволяють сплатити практично будь – яку послугу чи товар, просто піднісши мобільний телефон до терміналу. Ці методи мінімізували кількість готівки та пластику в гаманці.

Apple Pay – це технологія безконтактних платежів, створена Apple для своїх пристроїв, а Google Pay – аналогічна технологія розроблена Google для пристроїв, які керуються операційною системою Android.

Часто люди запитують чи цей спосіб оплати безпечний? Авжеж, він безпечний, бо при контакті платіжний термінал не «бачить» номер картки та її дані. Кожна транзакція має унікальний одноразовий номер. Інформація, що генерується під час роботи, відправляється по добре зашифрованому каналу. Жоден пристрій поблизу не зможе перехопити те, про що «розмовляють» ваш телефон та термінал [7].

Третина українців заявили, що готові повністю відмовитися від пластикових кредитних карток і перейти на цифрові картки в найближчі два роки.

Найбільш помітно частота безготівкових оплат впродовж року зросла у таких категоріях (рис. 2):

- комунальні послуги;
- ліки;
- квитки на потяг, міжміські автобуси;

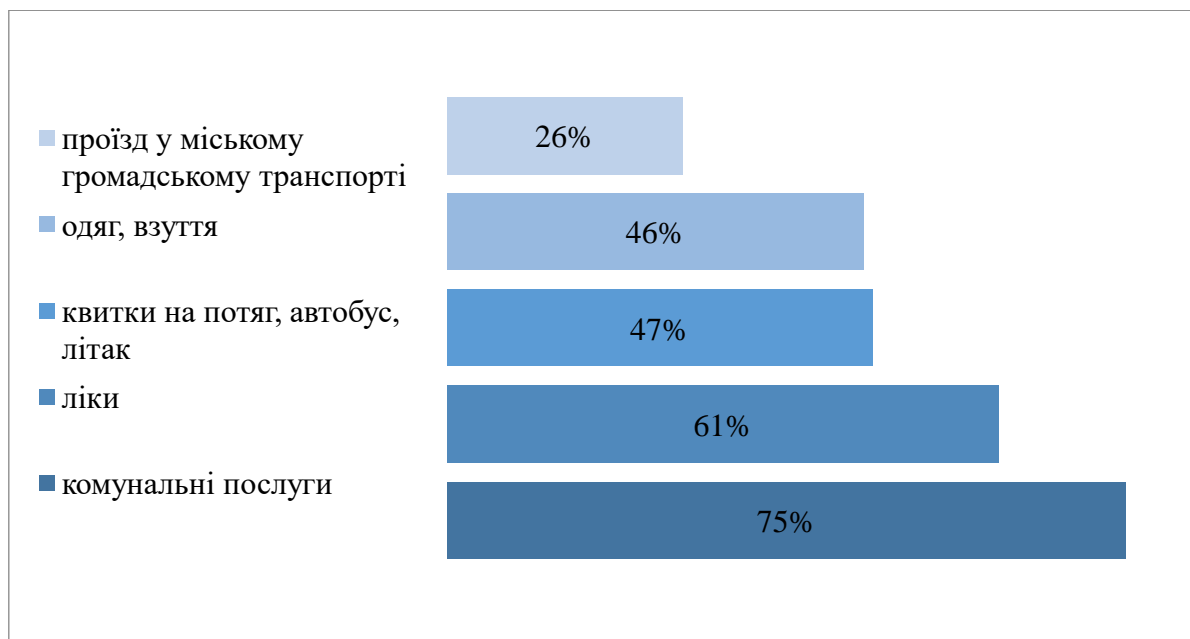

Рис. 2. Категорія, де частота безготівкових оплат зросла найбільше
Джерело: побудовано автором на основі [8]

При оплаті у фізичних торгових точках 59% українців віддають перевагу безготівковому розрахунку, а 8% уникають магазинів, які не приймають оплату картою. При цьому особливо зростає інтерес до українських брендів. Таким чином, 58% опитаних вказали, що цього року найчастіше купували українські товари.

Серед платіжних послуг, які отримали велике значення під час війни, особливу увагу заслуговують послуги «готівки на касі», які дозволяють знімати готівку безпосередньо з кас у магазинах, автозаправних станціях, аптеках та інших торгових закладах. Торік сервісом користувалися 37% опитаних українців.

Висновки. Сучасні цифрові технології відіграють вирішальну роль у розвитку української банківської системи. Використовуючи їх, банки можуть пропонувати своїм клієнтам нові та сучасні продукти і послуги. Цифровізація банківських установ тісно пов'язана з науковими розробками та дослідженнями у галузі ІТ. Наявність кваліфікованого персоналу істотно впливає на хід цифровізації банку. В даний час найбільш активними цифровими банками України є «Монобанк», «Приватбанк», «Ощадбанк», та «Райффайзен банк Аваль». Перспективи подальших досліджень теми цифровізації банківської справи полягають, на наш погляд у теоретичних розробках, спрямованих на впровадження сучасних інноваційних продуктів(послуг) та використання цифрових технологій з метою підвищення конкурентоспроможності у розробці практичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Владика Ю., Турова Л. Роль сучасних digital-технологій у функціонуванні банківської системи. *Економіка та суспільство*. 2021, № 25, С. 25-31
2. Білоусько Т.М. Інформаційне забезпечення діяльності банківських установ. *Міжнародний електронний науково-практичний журнал «WayScience»*. 2020. с. 71–74.
3. Карпенко Ю.Ю. Сучасне інформаційне забезпечення банківської сфери. *Актуальні питання розвитку економіки, харчових технологій та*

товарознавства: матеріали XLII міжнародної науково-студентської конференції. 2019. № 2. С. 36–38.

4. Неізнана О.В. Інформаційне забезпечення стратегічного планування банку. *Фінанси, облік та аудит*. 2010. № 15. С. 132–139.

5. Нездойминого О.Є. Управлінські інформаційні системи в обліку банківських установ. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 977–981.

6. Платежі за QR-кодом. URL: <https://privatbank.ua/qr> (дата звернення: 15.02.2023).

7. Як користуватися Apple Pay / Google Pay. URL: <https://finance.ua/ua/cards/kak-polzovatsa-apple-pay-google-pay> (дата звернення: 15.02.2023).

8. Третина українців готова перейти на розрахунки виключно цифровими картками (інфографіка). URL: <https://news.finance.ua/ua/tretyna-ukrainciv-hotova-pereyту-na-rozrahunku-vyklyuchno-cyfrovumu-kartkamy-infohrafika> (дата звернення: 17.02.2023).

Анна КОЛІСНИК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті розкрито стан інвестування бізнесу в умовах військової агресії російської федерації. Охарактеризовані основні проблеми інвестування в умовах воєнного стану. Проаналізовано динаміку надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну впродовж останніх десяти років, зокрема, досліджено причини скорочення та збільшення їх обсягу за відповідний період. На основі проведеного дослідження запропоновано шляхи покращення інвестиційної привабливості України в умовах сьогодення.*

***Abstract.** The article reveals the state of business investment in the conditions of military aggression of the Russian Federation. The main problems of investing in martial law are characterized. The dynamics of foreign direct investment inflows to Ukraine over the past ten years were analyzed, in particular, the reasons for the reduction and increase in their volume during the corresponding period were investigated. Based on the conducted research, ways to improve Ukraine's investment attractiveness in today's conditions are proposed.*

Вступ. В умовах виходу України на світову економічну арену впродовж останніх років було проведено низку заходів по формуванню оптимізованого та безпечного бізнес-простору для іноземних інвесторів й створення умов для

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Марина ПРАВДЮК

подальшої співпраці. Однак з початком російської агресії в лютому 2022 року Україна фактично втратила можливість до економічного зростання та залучення іноземних інвестицій у бізнес-сектор з низки причин. Очевидною та першочерговою з них є ризик втрат інвестором інвестованих коштів. Таким чином, комплекс реалізованих та потенційних ризиків в середовищі функціонування українського бізнесу зростає та унеможлиблює повноцінне компенсування за допомогою державного фінансування, виникає додаткове навантаження на вітчизняний бізнес. Тому для уряду країни, окрім відновлення суверенітету на власних землях, постає ще одне нове завдання – відбудови об'єктів цивільної та критичної інфраструктури за допомоги держав-партнерів, а також відновлення довіри іноземних інвесторів, формування інвестиційно привабливої економіки з допомогою нових механізмів та вдосконалених алгоритмів дій із залучення прямих іноземних інвестицій. З огляду на вище перераховане, питання залучення інвестицій і формування інвестиційної привабливості України залишається актуальним й в умовах сьогодення [5].

Виклад основного матеріалу. Інвестиції за будь яких умов завжди є одним із ефективних засобів, який здатен забезпечити умови модернізації національної економіки кожної країни та її економічне зростання. Як один із чинників, вони формують виробничий потенціал на інноваційній основі. Тому кожна країна прагне забезпечити сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій, які забезпечують її певні переваги. Сучасні тенденції розвитку світової економіки показують, що наявний попит на світові інвестиційні ресурси значно перевищує наявну пропозицію, тому за їх залучення між усіма країнами світу виникає конкурентна боротьба, перемогу в якій здобувають країни з більш сприятливим інвестиційним кліматом [2].

З моменту російського вторгнення і усіх геополітичних та економічних подій, що відбуваються відтоді, стан інвестиційного клімату прогнозовано різко погіршився, а отже і показники інвестиційної привабливості України стрімко знизились. На сьогодні для відбудови та економічного розвитку держави обсяг власних фінансових ресурсів України є недостатнім і гостро постає потреба у залученні коштів іноземних інвесторів. Лише за прогнозованими даними для відшкодування збитків Україні знадобиться близько 1,1 трлн дол. США [5].

За результатами експертного дослідження Європейської Бізнес Асоціації інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першій половині 2022 року впав на пів пункту та склав 2,17 бала з 5-ти можливих. Це значення – найнижче з 2013 року. Попри війну 91% компаній Асоціації планують 65 продовжувати працювати на ринку України, а 55% збираються інвестувати в Україну навіть у воєнний час. Зокрема, CEO розповідають про плани інвестицій в аграрну сферу, енергетику, ІТ, будівництво, фармацевтику, FMCG, нерухомість та інше [2].

Сьогодні головними пріоритетами є адаптація до нової реальності, збереження бізнесу та принаймні виконання зобов'язань. Економічне пожвавлення також залежить від швидкості економічного відновлення. Уряд очікує падіння ВВП України щонайменше на 35% до кінця року. Ключовим пріоритетом для держави має стати необхідність вирішення питань страхування інвестицій. Адже без гарантій безпеки важко розраховувати на приплив приватних інвестицій до закінчення бойових дій. Водночас нові інвестиції є ключовими для відновлення України, особливо для відновлення українського

бізнесу. Нашій державі наразі не вистачає необхідних ресурсів для надання гарантій та самостійного страхування ризиків потенційних інвесторів.

З огляду на таку ситуацію, спричинену впливом війни, відбулося падіння обсягів надходження прямих іноземних інвестицій, завдяки яким розвивається український бізнес.

Так, надходження прямих іноземних інвестицій із січня по червень 2022 року сягнуло 236 млн. дол. США. Переважно такі надходження забезпечувались за рахунок доходів від реінвестування іноземних інвесторів у розмірі 688 млн. дол. США та нових прямих інвестицій в українські компанії у розмірі 156 млн. дол. США (табл. 1). Внаслідок таких тенденцій відбулося зменшення заборгованості українських компаній перед прямими інвесторами-нерезидентами у розмірі 608 млн. дол. США. Водночас обсяг торгових кредитів, наданих резидентами України нерезидентам, у січні-червні 2022 року становив 7,7 млрд. дол. США, при тому, що у 2021 році цей показник становив близько 1 млрд. дол. США [3].

Таблиця 1
Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій, млн. дол. США

Прямі інвестиції	2021			2022									
	I квартал	II квартал	Січ.-Черв.	Січ.	Лют.	Бер.	I квартал	Квіт.	Трав.	Чер.	II квартал	Січ.-Черв.	
Прямі інвестиції (сальдо)	-												
	1517	-1193	-2710	-216	669	-33	420	-85	131	-	224	440	-20
Прямі інвестиції: активи	207	360	567	68	90	59	217	-2	1	0	-1	216	
Прямі інвестиції: пасиви	1724	1553	3277	284	-579	92	-	83	132	224	439	236	
у т.ч.													
Реінвестування доходів 1/	1795	1735	3530	490	-23	-71	396	83	90	119	292	688	
Боргові інструменти	-308	-400	-708	-253	-598	139	-	-12	36	80	104	-608	

Джерело: сформоване на основі [3]

Так як констатував на відкритій лекції у Європейській бізнес-асоціації Михайло Пацан, інвестор, співзасновник проєкту Wotan й одного з найбільших навчальних проєктів фінансової грамотності: «Зараз непрості умови для інвестування. У 2022 році ми будемо бачити падіння інвестиційних активів... З погляду інвестицій це період, коли треба купувати, а не продавати. З початком війни було запроваджено багато обмежень і лімітів як для інвестицій, так і для виведення коштів за кордон. Значно обмежена діяльність з інвестиційними

активами, інакше б інвестори продали всі свої активи й почали виводити кошти за кордон, що негативно б вплинуло на економіку України» [1].

Унікальність ситуації полягає в тому, що світова економіка ще не вийшла з попередньої, викликаної COVID-19 глобальної кризи, яка фактично стала самою серйозною за останні 100 років, як активні бойові дії на території України посилили глобальну економічну нестабільність. Втрати України в результаті подій цього року наразі важко спрогнозувати. За попередніми підрахунками Міністерства економіки станом на червень 2022 року прямі одноразові втрати складають 565 млрд дол. США, з яких 119 млрд дол. США припадає на інфраструктуру і 91 млрд дол. США – на втрати цивільних об'єктів. В зв'язку із збройним конфліктом Україна недоотримала 54 млрд дол. США капітальних інвестицій [5].

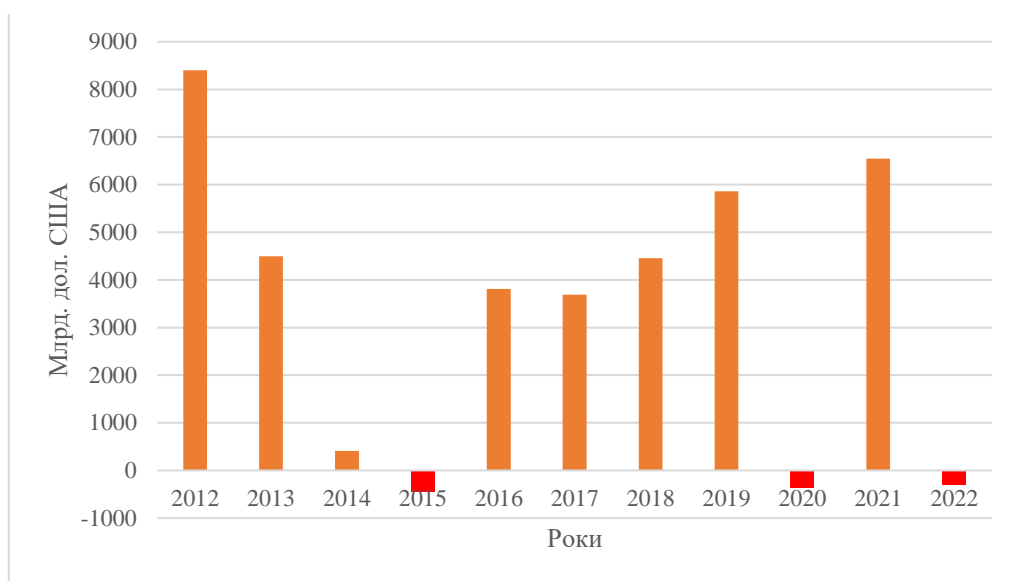

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій за 2012–2022 (I-II квартал) рр., млрд дол. США

Джерело: сформовано та побудовано на основі [5]

Важливим пріоритетом для органів державної влади має стати необхідність вирішення проблеми страхування інвестицій. Адже без гарантій безпеки важко очікувати притоку інвестицій, в першу чергу приватних, до закінчення військових дій.

У той же час, саме нові інвестиції є запорукою відновлення України, зокрема відбудови зруйнованих об'єктів та запуску нових підприємств. Ми розуміємо, що у нашої держави наразі відсутні необхідні ресурси задля того, щоб надати гарантії та самостійно застрахувати ризики потенційних інвесторів.

Можливим рішенням може стати залучення зовнішніх гарантій для інвестицій та розвиток інституту страхування військових ризиків в цілому

Звичайно, важливим і необхідним сигналом для інвесторів стало надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Держава також вдалась до низки кроків для підтримки компаній, зокрема в частині відстрочення сплати податків і митних платежів та подання звітності, подальшої диджиталізації та дерегуляції [4].

Також важливим поштовхом стало скасування Урядом переліку критичного імпорту та зняття валютних обмежень за імпортні розрахунки.

Економічне відновлення України у військовий та повоєнний час потребує значних капіталовкладень. Останні можуть бути надані як допомога міжнародних фінансових інституцій у вигляді інвестування окремих українських бізнес-проектів. Варто відзначити, що національне законодавство обмежує надання такої допомоги під час воєнного стану. Тому з ціллю сприяння фінансування бізнесу на період воєнного стану у Верховній Раді зареєстровано законопроект про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану» №7456 (рис.2). Документом передбачено підтримку економіки держави в умовах воєнного стану з урахуванням основних експортних груп, які підтримують виробників і дозволяють їм максимізувати валютні надходження в Україну. Це надає іноземним інвесторам певний пріоритет інвестувати в український бізнес, незважаючи на ризик війни [3].

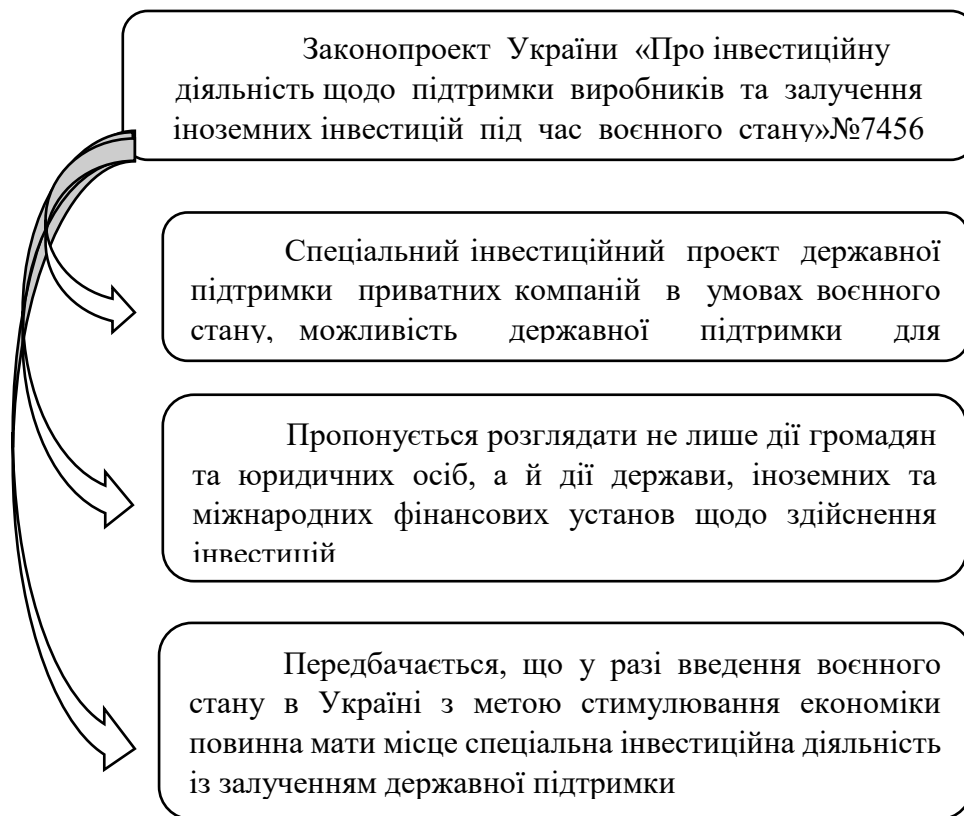

Рис. 2. Зміни до Закону України про інвестиційну діяльність

**Джерело: узагальнено та сформоване автором на основі [3]*

Одним зі способів інвестування можна розглядати депозитний вклад. Ощадбанк пропонує вигідні умови для бізнесу. Так, є можливість обрати:

- максимальний депозит з найвищою відсотковою ставкою з правом дострокового зняття коштів та продовження вкладу;
- накопичувальний депозит із можливістю поповнення вкладу зі збереженням розміру процентної ставки та правом пролонгації;
- інвестиційний депозит із можливістю для клієнтів-нерезидентів отримувати високу процентну ставку за довгостроковим вкладом;

- мобільний депозит для розміщення вкладу на короткий строк з автоматичною пролонгацією за вигідною процентною ставкою з правом дострокового витребування.

Війна призвела до складнощів у напрямі інвестицій, погіршує ситуацію і постійні зміни умов інвестування. Правила банків та законодавство щодо виведення коштів часто змінюються, тож потрібно досконало знати всі нюанси. Ось чому зараз відбір інвестиційних проєктів та умов краще доручити професіоналам [1].

Висновок. Отже, виходячи з усього можна дійти висновку, що війна суттєво вплинула на інвестиційну діяльність в Україні. Однак, не зважаючи на такі умови, було внесено зміни до Закону України «Про інвестиційну діяльність щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану» №7456, які допоможуть налагодити інвестиційний потенціал держави. Банківські установи пропонують вигідні умови для вкладу. Ці всі фактори заохочують та підтримують інвестиційну діяльність бізнесу в країні, аби подолати складнощі в умовах війни. Впродовж останніх років в Україні формувалось необхідне підґрунтя стабільного економічного розвитку і підвищення інвестиційної привабливості за для стрімкого залучення прямих іноземних інвестицій. Практика показує, що не менш важливу роль у розвитку українського бізнесу в умовах війни відіграє підтримка міжнародних організацій через участь представників бізнесу у різних міжнародних програмах та проєктах. Доцільно наголосити, що інвестування – це головний інструмент забезпечення належного функціонування бізнесу та відновлення української економіки у воєнний та повоєнний періоди.

Список використаних джерел:

1. Небрат В. В., Корніяка О. В. Особливості механізмів капіталоутворення в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах війни та післявоєнного періоду. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 16. С. 31-34.
2. Грищенко І. М., Ковтун Т. Ю. Державна підтримка бізнесу у воєнний час. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72), № 2. С. 29-36
3. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С.3-11.
4. Індекс інвестиційної привабливості України показав найнижче значення з 2013 року. URL: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-rokazav-najnyzhche-znachennya-z-2013-roku/> (дата звернення 20.03.2023)
5. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#1> (дата звернення 20.03.2023)
6. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під

Каріна КОРНІЮК *
Студентка 2 курсу,
Факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті досліджено сучасний стан правового регулювання заробітної плати в Україні. Визначено, що ефективна організація заробітної плати формує основу соціально-трудових відносин у суспільстві, оскільки поєднує у собі інтереси усіх учасників трудового процесу. Проаналізовано чинне законодавство в сфері регулювання оплати праці в Україні.*

***Annotation.** The article analyzes the current state of wages at domestic enterprises. It is determined that the effective organization of wages forms the basis of social and labor relations in society, as it combines the interests of all participants in the labor process. The current legislation in the field of wage regulation in Ukraine is analyzed.*

Вступ. Актуальність теми полягає в тому, що в сучасних умовах трансформаційні процеси суспільства вимагають оновлення методів регулювання оплати праці. Це, насамперед, пов'язано з прагненням удосконалити вже встановлені механізми державного і договірної регулювання, щоб адаптувати їх до застосування на сучасних етапах розвитку суспільства. Основним напрямком удосконалення є досягнення оптимального співвідношення між зазначеними способами. Протягом останніх років вищезазвані проблеми знаходилися поза увагою правової науки та вивчалися в основному економістами. Разом із тим прогалини у дослідженнях саме правових способів та методів регулювання оплати праці значною мірою зумовили відхилення на сучасному етапі від основних принципів правового регулювання оплати праці.

Держава здійснює регулювання оплати праці працівників підприємств усіх форм власності шляхом встановлення розміру мінімальної заробітної плати та інших державних норм і гарантій, встановлення умов і розмірів оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки
Наталія КОВАЛЬ

працівників підприємств, установ та організацій, що фінансуються чи дотуються з бюджету, а також шляхом оподаткування доходів працівників. Одним з головних факторів державного регулювання оплати праці є встановлення мінімальної заробітної плати.

Проблематика трудового законодавства свого часу стала об'єктом дослідження таких учених, як: Н. М. Гудзенко[7], Н.Л. Правдюк, О. І. Процевський, О. А. Подолянчук [10], В. Я. Бурак, Н. І. Коваль[7], Я. П. Іщенко [10], Ю. П., О. М. Ярошенко та інші.

Метою даного дослідження є обґрунтування правових аспектів регулювання заробітної плати в Україні.

Виклад основного матеріалу. На даний час політика щодо грошових доходів населення, у структурі яких найбільшу питому вагу становить оплата праці, є одним із найважливіших напрямів соціально-економічної політики держави і має охоплювати всі верстви населення, сприяти зростанню реальних доходів працюючого та непрацюючого населення. Потрібно визнати, що оплата праці є провідним інструментом соціальної політики. Вона зумовлює рівень соціальності суспільства, здатності держави підтримувати рівень якості життя соціуму загалом і кожної людини окремо.

Законодавство України з питань оплати праці ґрунтується на Конституції України і складається з: Кодексу законів про працю України, Господарського кодексу України; законів України «Про оплату праці» [7], «Про колективні договори і угоди», «Про зайнятість населення», «Про відпустки» [8] «Про господарські товариства», «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про фермерське господарство»[7], та ін.; постанов Кабінету Міністрів України щодо визначення умов оплати праці працівників бюджетних сфер, керівників державних підприємств, порядку розрахунку середньої заробітної плати тощо [6].

Закон України «Про оплату праці» визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання (далі - підприємства), а також з окремими громадянами та сфери державного і договірної регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати [5].

Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини [2].

Закон України «Про колективні договори і угоди» визначає правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод з метою

сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців [4].

В свою чергу, Закон України «Про зайнятість населення» визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття [6, с. 10].

Закон України «Про відпустки» встановлює державні гарантії права на відпустки, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, всебічного розвитку особи.[8]

Також важливим аспектом нормативно правове забезпечення обліку оплати праці без якого не можливо достовірно здійснювати виплати працівникам.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», затверджений Міністерством Фінансів України 28.10.2003 та зі змінами і доповненнями від 10.01.2012, визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій і негрошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності.[6]

Постанова Кабінету Міністрів України «Про обчислення розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності» від 27.04.1998 № 571 визначає, в яких випадках і хто з працівників отримує допомогу по тимчасовій непрацездатності у розмірі 60%, 80% та 100% від середньої заробітної плати [6, с. 25].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» 8.02.1995 № 100 застосовується у випадках надання працівникам щорічної відпустки, додаткових відпусток у зв'язку з навчанням, переведення вагітних жінок, службових відряджень, тимчасової втрати працездатності та інших випадках, коли згідно з чинним законодавством виплати провадяться виходячи із середньої заробітної плати [9].

Погоджуємось із думкою вчених, які зазначають, що підчас здійснення правового регулювання оплати праці необхідно враховувати певні чинники (рис.1.).

Основні чинники правового регулювання оплати праці:

- 1) забезпечення випереджувальних темпів зростання продуктивності праці над темпами підвищення середньої заробітної плати (або темпів збільшення обсягів випуску продукції над темпами зростання фонду споживання);
- 2) диференціацію заробітної плати залежно від трудового внеску працівника в результати діяльності підприємства, змісту й умов праці, місця розташування підприємства, його галузевої належності;
- 3) урахування впливу ринку праці. Заробітна плата кожного працівника залежить від його положення на ринку праці, від співвідношення попиту й пропозиції праці певної якості, ті й вартості матеріальних благ, необхідних для відтворення робочої сили в різних умовах праці.

Рис. 1. Основні чинники правового регулювання оплати праці

Джерело: сформовано автором на основі[11]

Оплата праці працівників бюджетних установ і організацій здійснюється на основі законодавчих та інших нормативно-правових актів України, соціально-партнерських угод, колективних договорів у межах бюджетних асигнувань та інших позабюджетних фондів. Зокрема, постановами Кабінету Міністрів України «Про упорядкування умов оплати праці працівників окремих галузей бюджетної сфери» від 29 травня 1996 р. № 565 і від 2 грудня 1996 р. № 1458 затверджені схеми посадових окладів (ставок зарплати) керівних працівників, фахівців, службовців, працівників установ і організацій освіти, науки, охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури, фізкультури і спорту, архівних установ тощо, які фінансуються з бюджету; ставки почасової оплати праці працівників, зайнятих в усіх галузях народного господарства, за проведення навчальних занять; встановлені граничні розміри (у відсотках до окладу) підвищення оплати праці працівникам, які мають почесні звання, наукові ступені.

Договірне регулювання оплати праці працівників підприємств здійснюється на основі системи угод, що укладаються на державному (генеральна угода), галузевому (галузева угода), регіональному (регіональна угода) та виробничому (колективний договір) рівнях відповідно до Закону України «Про колективні договори і угоди» (ст. 14 Закону України «Про оплату праці»).

Колективно-договірне регулювання оплати праці є важливою компонентою системи соціального партнерства в Україні і здійснюється згідно чинного законодавства на основі системи угод на всіх рівнях управління (державному, галузевому і регіональному) та колективних і трудових договорів на рівні підприємств.

Колективна угода – це правовий акт, який укладається з метою регулювання соціально-трудових відносин на рівні галузі (галузева угода), регіону (регіональна угода) або країни (генеральна угода) між повноважними представниками найманих працівників та роботодавців. Правові засади розроблення, укладання і виконання колективних угод і договорів закладені у ЗУ «Про колективні договори і угоди» [1, с. 41].

На державному рівні переговори проводяться між КМУ і Радою Федерації незалежних профспілок України. Результатом переговорів повинно бути укладення генеральної (міжгалузевої) тарифної угоди, яка досягається з урахуванням консультацій з галузевими державними органами управління, концернами, асоціаціями, радами підприємств, радами підприємців, а також галузевими та іншими профспілками або спілками (об'єднаннями) працівників.

На галузевому рівні тристоронні колективні переговори проводяться між уповноваженими представниками державного органу (органів) управління,

уповноваженими представниками спілки підприємців і відповідними уповноваженими представниками галузевої профспілки(профспілок). У випадку відсутності профспілки (профспілок) або висловленні їй недовіри працівниками у переговорах беруть участь представники самих працівників. Результатом переговорів повинно бути укладення галузевої тарифної угоди.

Висновки. Таким чином, згідно зі ст. 8 ЗУ «Про оплату праці» держава здійснює регулювання оплати праці працівників підприємств усіх форм власності шляхом встановлення розміру мінімальної заробітної плати та інших державних норм і гарантій, встановлення умов і розмірів оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності, працівників підприємств, установ та організацій, що фінансуються чи дотуються з бюджету, а також шляхом оподаткування доходів працівників.

Одним з головних факторів державного регулювання оплати праці є встановлення мінімальної заробітної плати. Згідно з Кодексом законів про працю України мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт). Державне регулювання оплати праці є системою визначення правил, процедур, нормативів, норм і гарантій в оплаті праці на основі ухвалення певних законодавчих і нормативних правових актів та контролю їх дотримання органами влади.

Список використаних джерел

1. Жуков В. Правове регулювання форм оплати праці. *Право України*. 2019. № 4. С. 40-53.
2. Кодекс Законів про працю України: Закон УРСР від 10 грудня 1971 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 01.11.2021р.).
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
4. Про колективні договори і угоди. Закон України № 3356-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
5. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
6. Трудове право України: підручник. А. Ю. Бабаскін, Ю. В. Баранюкта, Н. М. Хуторян. К.: Вид-во А.С.К. 2014. 608 с.
7. Подолянчук О.А, Коваль Н.І, Гудзенко Н.М, Облік в фермерських господарствах:навчальний посібник. Київ:«Центр учбової літератури»,2019. 374с.
8. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.)
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» від 8.02.1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.)
10. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2020. 496 с.
11. Оплата праці працівників військових частин: монографія.

Олеся КОСТЕЛЬНЮК *
Студентка 3 курсу,
Факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті оцінка оподаткування сільськогосподарських організацій дається на основі аналізу різних систем оподаткування. Визначено, що нова модель аграрної політики неможлива без подальшого вдосконалення системи оподаткування, спрямованої на усунення наявних недоліків, серед яких: відсутність взаємозв'язку між відомствами; недостатня диференціація податкових ставок і податкової бази за різними підгалузями аграрної економіки.*

***Abstract.** The article assesses the taxation of agricultural organizations based on the analysis of various taxation systems. It was determined that a new model of agrarian policy is impossible without further improvement of the taxation system aimed at eliminating existing shortcomings, including: lack of communication between departments; insufficient differentiation of tax rates and the tax base for various sub-sectors of the agrarian economy.*

Вступ. Розвиток агропромислового комплексу як системо утворюючого сектора економіки є одним із пріоритетів державної політики забезпечення продовольчої безпеки та стимулювання розвитку сільських територій. Ці фактори зумовлюють необхідність активізації непрямих методів державного впливу на розвиток галузей агропромислового комплексу, серед яких важливу роль відіграють податки. У зв'язку з вищевикладеним необхідно підкреслити роль оподаткування в нових економічних умовах як непрямой державної підтримки, що стимулює сільськогосподарське виробництво за допомогою пільг і преференцій.

Важливість оподаткування сільськогосподарських підприємств України в цілому це досить важливе питання, яке досліджується значною кількістю вчених. Зокрема, вивченню даного питання приділено увагу в дослідженнях Поляк-Свергун М., В. Федосов, О. Василик, С. Осадчий, А. Соколовська, В. Рудь та багато інших [1].

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ, Наталія КОВАЛЬ

Значний науковий доробок щодо сутності систем оподаткування, впливу прямих і непрямих податків на економічний і соціальний розвиток країни, порядок адміністрування містять праці багатьох вчених, зокрема: Калетніка Г. М. [1], Гончарук І. В. [1], Гудзенко Н. М. [7], Ємчик Т. В. [2], Коваль Н. І. [8], Метелиці В. М. [4], Мулик Т. О. [9], Подолянчук О. А. [6], та інших.

Так, дослідниками наукової школи Вінницького національного аграрного університету на чолі з Г. М. Калетніком розкрито загальні засади оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, виокремлено проблеми і визначено нові підходи в системі державного регулювання податкової політики [1]. Ємчик Т. В. зазначає, що основним засобом забезпечення збалансованості економіки України та сталого розвитку є державне регулювання [2].

Метелиця В. М. та Подолянчук О. А., на підставі оцінки ефективності роботи системи моніторингу податкових накладних, пропонують науково-обґрунтовані рекомендації агропідприємствам щодо документального забезпечення відновлення реєстрації податкових накладних і розрахунків коригувань та уникнення зупинки такої реєстрації в майбутньому [4]. Подолянчук О. А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. визначають, що кризові явища в Україні спонукають до пошуків варіантів підвищення ефективності функціонування економіки шляхом використання різноманітних форм господарювання [7].

Виклад основного матеріалу. Система оподаткування сільськогосподарських товаровиробників має ряд особливостей, властивих тільки цій галузі. Це пов'язано з ключовою роллю сільського господарства в забезпеченні продовольчої безпеки країни, необхідністю підтримки життя населення сільської місцевості.

Сільськогосподарські товаровиробники сплачують податки до державного, регіонального та місцевого бюджетів.

Українське податкове законодавство для сільгоспвиробників, в тому числі і для фермерських (селянських) господарств, передбачає можливість вибору системи оподаткування – це або застосування загальної системи оподаткування, або застосування спеціальних режимів оподаткування.

Вибір системи оподаткування повинен бути всебічно проаналізований і зважений, адже від цього в певній мірі буде залежати результат всієї господарської діяльності.

Однак можливість застосування спрощеної системи оподаткування та єдиного сільськогосподарського податку забезпечується при дотриманні умов, передбачених податковим законодавством [3].

Оподатковуваною базою є грошова оцінка доходу, зменшена на суму витрат. Податковим періодом є календарний рік. Звітним періодом є шестимісячний період.

Після закінчення податкового періоду звітність надається у вигляді податкової декларації.

Декларації подаються до таких органів [11]:

- 1) організації - за місцем їх знаходження;
- 2) індивідуальні підприємці - за місцем свого проживання.

Розглянемо особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств у 2022 році на рис. 1.

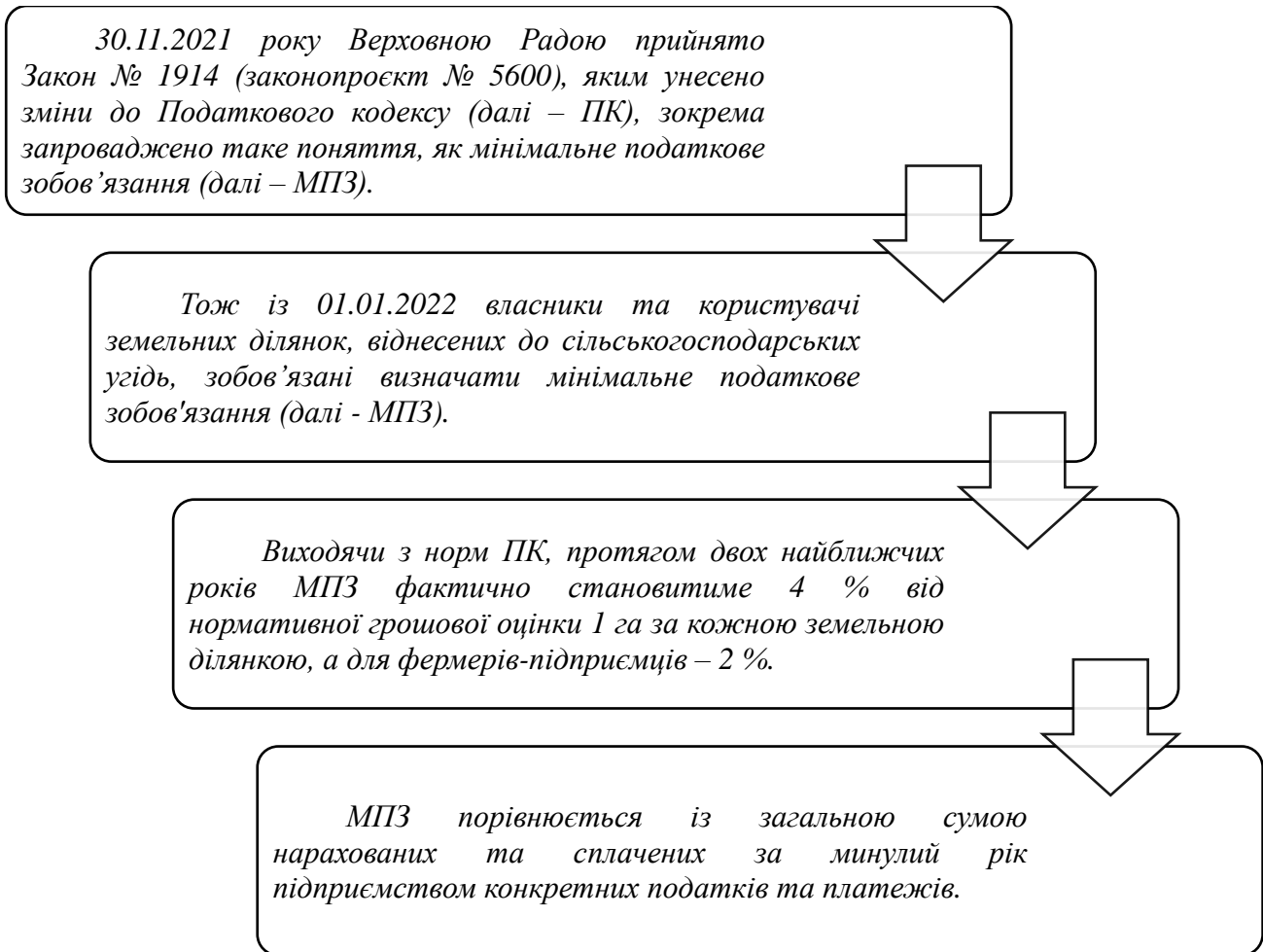

Рис. 1. Особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств у 2022 р.

Джерело: Сформовано автором на основі даних [3]

При використанні спеціальних режимів оподаткування (в порівнянні із загальним режимом оподаткування знижується податкове навантаження сільськогосподарського товаровиробника, спрощується система податкового обліку, передбачено звільнення від обов'язку по сплаті податку на прибуток, податку на майно, податку на доходи фізичних осіб, податку на додану вартість.

Вибір загальної системи оподаткування передбачає сплату всіх необхідних податків і зборів, таких як податок на прибуток; податок на додану вартість (ПДВ); державне мито; акцизи; митні збори; податок на видобуток корисних копалин; податок на воду; збори за використання тваринного світу та використання водних біологічних об'єктів; транспортний податок; земельний податок; податок на майно; податок на доходи фізичних осіб (виступає агентом, тобто розраховує і перераховує до бюджету суму утриманого податку); премії [4].

Згідно з чинним податковим законодавством, жодна галузь не має стільки податкових пільг і преференцій, скільки надає законодавець сільському господарству.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» від 30.11.2021 №1914-IX із змінами до Податкового кодексу України, зокрема, впроваджено нову систему оподаткування сільськогосподарських товаровиробників: введено поняття мінімального податкового зобов'язання для сільськогосподарських товаровиробників – власників, орендарів або користувачів сільськогосподарських угідь [10].

Незважаючи на те, що для сільського господарства оподаткування є пільговим, податкове навантаження для агровиробника залишається високим у порівнянні із зарубіжним досвідом.

В даний час в сільському господарстві складно реалізувати механізми ринкової економіки з такою ж повнотою, як і в інших галузях і галузях натурального господарства. Не слід забувати і про таку особливість сільського господарства, як сезонність. Сільгоспвиробник може отримати результат своєї роботи тільки ближче до четвертого календарного кварталу року. Коефіцієнт капіталу в рослинництві становить 2-3 роки, в молочному тваринництві – близько 8-10 років. Відповідно до українського законодавства сільськогосподарський товаровиробник повинен вчасно сплачувати розрахункові податки до бюджетів різних рівнів і державних позабюджетних фондів. Тобто в нашому випадку це означає, що необхідно виконати свої зобов'язання по сплаті податків і зборів до отримання фінансового результату.

Відповідно, для виконання цих обов'язків необхідно відділити кошти від процесу відтворення. Ця обставина порушує процес відтворення, що характеризується виведенням коштів з господарського обороту. Однак якщо податки своєчасно не розраховуються і не сплачуються, то, відповідно до податкового законодавства, застосовуються штрафні санкції і нараховується пеня, таким чином штучно збільшуючи податкове навантаження. Все це призводить до збільшення заборгованості перед бюджетами всіх рівнів, що негативно позначається на фінансовому становищі сільськогосподарського товаровиробника.

У зв'язку з цим стратегічними напрямками «розумної» системи оподаткування в аграрному секторі є:

- посилення стимулюючої функції податкової системи, яка необхідна для модернізації української аграрної економіки і економіки в цілому;
- забезпечення максимально комфортних податкових процедур для всіх учасників аграрного сектору;
- більш справедливий розподіл фіскального навантаження по всіх секторах економіки, забезпечення стійких податкових надходжень на всіх рівнях бюджетної системи;
- гарантія передбачуваності і стабільності податкової системи [12].

Висновки. Нова модель аграрної політики неможлива без подальшого впровадження «розумної» системи оподаткування, спрямованої на усунення наявних недоліків, для цього необхідно застосовувати різні методи стимулювання. Але головну роль в використовуваних методах грає система оподаткування, обумовлена тим, що розмір всіх джерел інвестування організацій: власних, позикових і бюджетних, що, відповідно, грає величезну

роль в застосовуваних методах. А це, в свою чергу, впливає на розвиток аграрної економіки. Податкове навантаження впливає на формування прибутку, а отже, і на ціни сільськогосподарської продукції.

Отримання кредиту сільськогосподарськими підприємствами та участь у програмах державної підтримки залежать від доходів. Тому податкова система зачіпає опосередковано всі підсистеми господарського механізму, і це слід враховувати при розробці державної аграрної політики в сучасних економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. Калетнік Г. М., Гончарук І. В., Ємчик Т. В., Лутковська С. М. Аграрна політика та земельні відносини: підручник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с. (с. 171-182).
2. Калетнік Г. М., Ємчик Т. В. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 2. С. 7-22. (с. 19).
3. Король А. Податкова реформа – 2022: повний перелік змін у ПКУ. *Бухгалтер.іа. Новини бухгалтерського та податкового обліку*. URL: https://buh.ligazakon.net/news/208415_podatkova-reforma-2022-povniy-perelk-zmn-u-pku-vnesenikh-zakonom--1914 (дата звернення: 27.12.2022).
4. Метелиця В. М., Подолянчук О. А. Управління ризиками блокування податкових накладних/розрахунків коригувань агропідприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 2. С. 132-149 (с. 146-147).
5. Оподаткування. Умови ведення агробізнесу. *УКАБ*. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/opodatкування (дата звернення: 27.12.2022).
6. Подолянчук О. А. Облік в оподаткуванні діяльності підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. №1. С. 115-128 (с. 117).
7. Подолянчук О.А., Коваль Н.І., Гудзенко Н.М. Облік в фермерських господарствах: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 374 с.
8. Подолянчук О.А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. Облікове забезпечення податкових розрахунків сільськогосподарських товаровиробників: особливі операції: монографія. ТОВ «Друк», 2022. 256 с.
9. Поляк-Свергун М. Особливості оподаткування у період воєнного стану на території України. *Grail of Science*. 2022. № 14-15. С. 114–117. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.05.2022.014> (дата звернення: 27.12.2022).
10. Закон України від 30.11.2021 № 1914-ІХ (Чинний). Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text> (дата звернення: 08.03.2023).

11. Сім ключових тем агробізнесу на початку 2022 року. *Uteka*. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-spetsvypusky-dlia-ahropidpryiemstv-91-sem-klyuchevykh-tem-agrobiznesa-v-nachale-2022-goda> (дата звернення: 27.12.2022).

12. Як змінилися правила оподаткування продажу с/г продукції з 19 серпня 2022 року? «Дебет-Кредит» - *Бухгалтерські новини*. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/pdf/79112-yak-zminilisya-pravila-opodatkuvannya-prodazu-sg-produkciyi-z-19-serpnya-2022-roku> (дата звернення: 27.12.2022).

Даша КОШЕЛЬ*
бакалавр 2-го року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

***Анотація.** У статті досліджено митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Розкрито перелік питань, що підлягають вирішенню організацією зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Визначено, що складність новоутворених в Україні обставин зумовлює потребу у пошуках нових механізмів впливу на ЗЕД, а також шляхів раціонального поєднання інструментів стимулювання і стримання міжнародної торговельної активності держави.*

***Abstract.** The article examines the customs and tariff regulation of the enterprise's foreign economic activity. The list of issues to be resolved by the organization of the enterprise's foreign economic activity has been revealed. It was determined that the complexity of the newly created circumstances in Ukraine necessitates the search for new mechanisms of influence on foreign trade, as well as ways to rationally combine tools for stimulating and restraining the state's international trade activity.*

Вступ. Митно-тарифне регулювання державної політики поряд з іншими видами регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та імпорту, зокрема, покликані сприяти стабілізації економіки і розвитку її потенціалу. Аналіз заходів, що здійснюються у сфері регулювання ЗЕД в останнє десятиріччя, доводить, що в нашій країні відсутня чітко вироблена концепція розвитку зовнішньоторговельної сфери, орієнтована на довгострокову перспективу. Митний тариф, як головний інструмент митно-тарифної політики, зазнавав постійних змін, в результаті чого мито майже повністю втратило свою

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Олена ТОМЧУК

економічну сутність, перетворившись лише в інструмент залучення коштів для державного бюджету.

Про природу митно-тарифного регулювання державної політики та їх ролі у регулюванні імпортоекспортних операцій тривають постійні дискусії.

Свій внесок в розвиток теоретичних досліджень у сфері нетарифного та митно-тарифного регулювання імпорту внесли такі західні вчені-економісти, як: Д. Калдор, Дж. Кейнс, Д. Лейдлер, Р. Нілд, Б. Олін, П. Самуельсон, Е. Хекшер.

Серед вітчизняних науковців слід назвати праці з даної проблематики А. Будкіна, І. Бураковського, В. Вергуна, В. Гейця, Я. Жаліло, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, А. Мазаракі, Т. Мельник, В. Новицького, А. Філіпенка, Л. Шинкарук, З. Яремко та інші. Попри значну кількість опублікованих результатів досліджень, окремі аспекти цієї наукової проблеми недостатньо висвітлені.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна економічна система з розширенням Світової організації торгівлі характеризується формуванням ринку з однаковими правилами, які регулюють рух товарів, робіт і послуг. Активізація зовнішнього розвитку національної економіки призвела до необхідності прийняття цілої низки законів для регулювання процесів зовнішньоекономічної діяльності підприємств та проведення у відповідність із загальноприйнятими у міжнародній практиці нормами та нормативами.

Діюча в Україні система регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств вимагає удосконалення нормативної бази, яка має відповідати вимогам сьогодення та забезпечувати вільне переміщення товарів підприємств на зовнішньому ринку, створення сприятливих умов для учасників зовнішньоекономічної діяльності [2].

Перелік питань, що підлягають вирішенню організацією зовнішньоекономічної діяльності підприємства зображено на рис. 1.

Для організації зовнішньоекономічної діяльності підприємство має: провести маркетингові дослідження на зовнішньому ринку, обрати цільовий ринок збуту, відшукати іноземних партнерів, провести переговори з іноземними партнерами, укласти угоди, оформити митне оформлення товарів, здійснити експортні операції.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств має здійснюватися відповідно до встановленого порядку, якого мають дотримуватися, усі без винятку, учасники зовнішньоекономічних відносин. Це стосується, перш за все, правильного митного оформлення товарів і транспортних засобів, що стають предметом митного контролю.

У зовнішньоекономічній діяльності підприємства регулювання здійснюється у частині дотримання митно-тарифного законодавства [4].

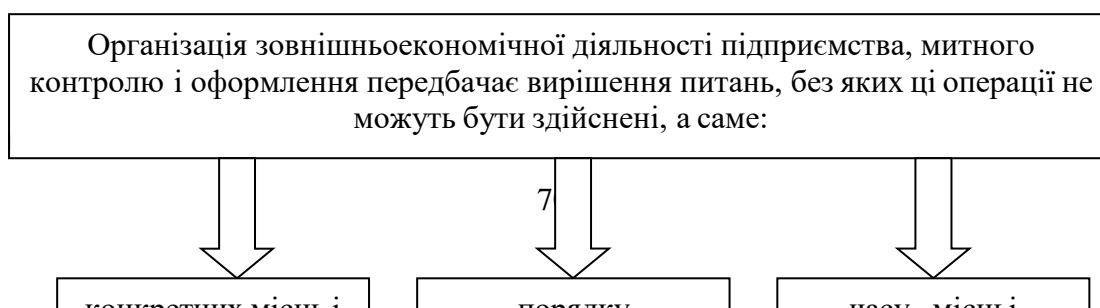

Рис. 1. Перелік питань, що підлягають вирішенню організацією зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Джерело: побудовано автором на основі [3]

Регулювання з боку держави зовнішньоекономічної діяльності підприємств здійснюється відповідно до заходів не тільки з надання прав усім підприємствам, але й забезпечення виконання покладених на них обов'язків, за допомогою митних органів, що здійснюють митний контроль і митне оформлення. Митний контроль і регулювання здійснюються на наступних стадіях переміщення товару: виробництво, збереження, купівля, продаж, навантаження, розвантаження, пакування, транспортування, страхування, використання тощо. Він являє собою перевірку інформації про країну походження товару, його митної вартості, якості, правильності класифікації відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, кількості, ваги тощо. Знання зазначених відомостей необхідне для вирішення питань про дотримання законодавства, міжнародних договорів та встановлених митних режимів. Головним завданням митного контролю є зменшення витрат часу на перевірку документів і відомостей підприємства, необхідних для митних цілей. Ця форма митного контролю може передувати іншим формам митного контролю: огляду, обліку тощо. Проте в окремих випадках митний контроль може обмежитися тільки перевіркою документів.

Організаційно-управлінські заходи, які проводять митні органи, покликані виявляти, попереджувати, розкривати і припиняти правопорушення, нараховувати та збирати митні платежі, а також перераховувати їх до бюджету країни.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства є складовою національної економічної політики, і через те підлягає регулюванню з боку держави. Україна здійснює її за допомогою власних законів, актів нетарифного та тарифного регулювання, які видаються державними органами у межах їх компетенції, і економічних заходів оперативного регулювання у межах чинного законодавства. Механізмом регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств є митна політика, на яку покладені функції зі стимулювання розвитку економіки, захисту вітчизняного ринку, регулювання участі країни у міжнародному товарообміні

та забезпечення надходжень від сплати мита та податків до державного бюджету.

Відповідно до Закону суб'єктами ЗЕД в Україні є: «фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України», незалежно від того чи зареєстровані вони як підприємці, чи ні. Таке положення Закону не можна вважати відповідним, оскільки, як уже зазначалося вище, згідно з ГКУ суб'єктами господарювання, а отже, і суб'єктами ЗЕД (зовнішньоекономічних правовідносин) в Україні 11 можуть бути тільки фізичні особи, зареєстровані відповідно до закону як підприємці [4, с. 58-63].

Найважливішою формою зовнішньоекономічної діяльності підприємств є експорт продукції, який вказує на наявність її конкурентоспроможності. Разом з тим, в Україні виробництво і експорт продукції промислових підприємств ґрунтуються на основі використання високотехнологічних процесів. Експорт впливає на структуру продукції, яка випускається підприємством. Формування структури експорту відбувається завдяки між-народній виробничій спеціалізації та ціле-спрямованому виходу на міжнародні ринки.

Розвитку експорту сприятиме: удосконалення системи експортного контролю, використання прогресивних форм міжнародної економічної співпраці, активізація інвестиційної діяльності за кордоном, посилення підтримки підприємств з боку дипломатичних представництв України за кордоном; а також забезпечення стабільності законодавства з метою створення сприятливого режиму діяльності виробників-експортерів вітчизняної продукції, підвищення ефективності участі України у міжнародних економічних та валютно-фінансових організаціях.

Вихід на світові ринки українських підприємств може бути здійснений при розробці інноваційних підходів у плануванні та управлінні, а також митно-тарифному регулюванні експортно-імпортних операцій, які поєднують стратегічні інтереси держави, галузей і підприємств, як експортерів, так і імпортерів. Інноваційні підходи у митно-тарифному регулюванні мають ґрунтуватися на досвіді зарубіжних підприємств, а також на можливостях сучасних технологій, сформованих відповідних баз даних маркетингових досліджень, методиках обробки і передачі стратегічної інформації.

Мита та митно-тарифні заходи є основними елементами митно-тарифного та нетарифного регулювання взаємодії зі світовим ринком, за допомогою яких держава регулює процеси експорту та імпорту.

Запроваджуючи митно-тарифне регулювання держава: проводить протекціоністську політику; захищає національного товаровиробника від іноземної конкуренції; виконує функцію фіскальної політики, яка стосується імпортних та експортних мит; сприяє доступу товарів національних підприємств на зовнішні ринки та впливає на небажаний експорт продукції; раціоналізує товарну структуру; регулює оптимальне співвідношення витрат держави та валютних доходів. Національні законодавства окремих країн передбачають ще один із елементів – тарифні квоти, як різновид змінних мит, ставки яких залежать від обсягу імпорту товару. Тарифне квотування є елементом комбінованого

характеру, який поєднує економічний та адміністративний вплив.

Відповідно до вітчизняного митного законодавства, митне оформлення – це виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення [5].

Митне оформлення проводиться шляхом здійснення відповідних митних процедур. Одним із основних елементів митно-тарифного регулювання у зовнішньоекономічній діяльності підприємства є митно-тарифні платежі, які за своєю структурою складаються з митних зборів, мита, акцизних зборів і ПДВ.

У регулюванні зовнішньоекономічних відносин, одним із елементів є застосування нетарифних методів, які фахівці відносять до методів безпосереднього управлінського впливу. Нетарифні методи є обмежувально-заборонними заходами, які обмежують проникнення товарів із-за кордону, що дозволяє більш зручно себе відчувати власному виробнику.

Для господарювання підприємств, які займаються ЗЕД, необхідними елементами митно-тарифного регулювання є: налагодження умов, що сприяють прискоренню зовнішньоекономічного обороту підприємства; дотримання законодавчо встановленого порядку переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів; оформлення мит, податків та інших митних платежів у найкоротші терміни; підпорядкування здійсненню в межах компетенції митних органів валютного контролю; подання інформації для складання товарної номенклатури зовнішньо-економічної діяльності підприємств.

Важливими є економічні підходи, що впливають на ціну товару, регулювання обмеження експорту аналогічних товарів, за допомогою ліцензій та квот (рис. 2).

Митно-тарифне регулювання в Україні базується на постійному аналізі зовнішньоекономічної діяльності України і спрямоване на сприяння розвитку торговельних стосунків з іншими країнами, досягнення позитивного сальдо в зовнішньоторговельному балансі держави, підтримання власного товаровиробника та захист внутрішнього товарного ринку [6].

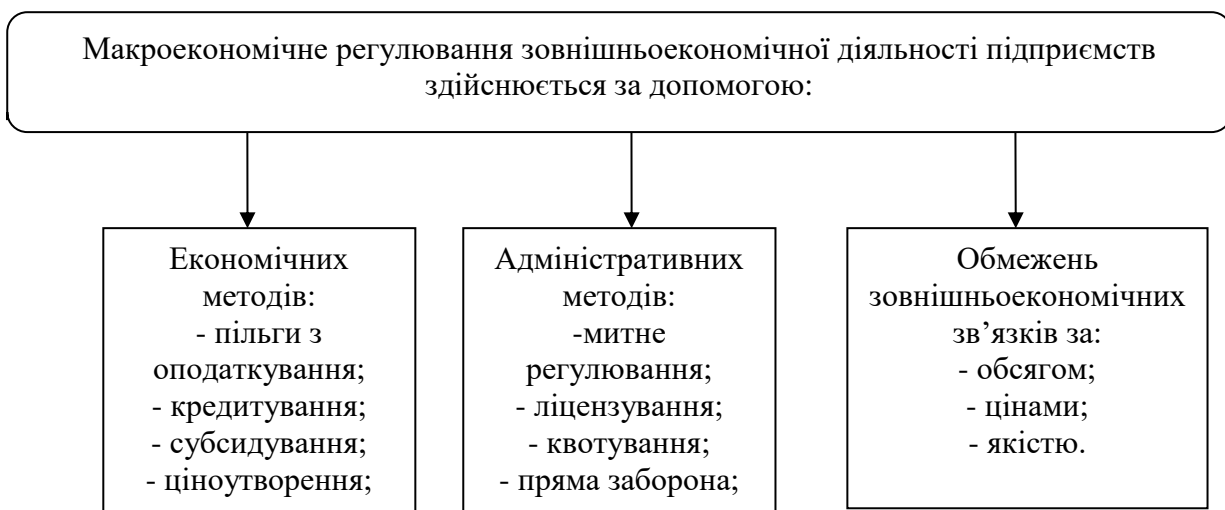

Рис. 2. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Джерело: побудовано автором на основі [2]

Зовнішньоекономічну діяльність підприємства слід розглядати як частину зовнішньої політики. Україна здійснює регулювання за допомогою власних законів, актів нетарифного та тарифного митного регулювання, які видаються державними органами у межах їх компетенції, і економічних заходів оперативного регулювання у межах чинного законодавства. Найважливішим економічно-адміністративним механізмом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є митна політика, на яку покладені функції зі стимулювання розвитку економіки, захисту вітчизняного ринку, регулювання участі країни у міжнародному товарообміні та забезпечення належного рівня надходжень до державного бюджету.

Висновки. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічною діяльністю повинно бути важелем забезпечення економічного зростання, збільшення конкурентоздатності вітчизняної продукції та розширення експортних можливостей підприємства. Основними мотивами розвитку зовнішньоекономічної діяльності на рівні підприємства можуть бути: розширення ринку збуту власної продукції за кордон і збільшення прибутку; закупка необхідної сировини, нових технологій і обладнання; залучення інжинірингових та інших послуг для потреб виробництва, з урахуванням їх унікальності, більш вищої якості та низьких цін у порівнянні з внутрішнім ринком; залучення іноземних інвестицій з метою модернізації виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках; участь в міжнародному поділі праці з метою успішного розвитку економіки.

Список використаних джерел:

1. Кульгавець Х. Ю. Щодо визначення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в українському законодавстві. *Право і суспільство*. 2015. № 3(3). С. 88-91.
2. Козак Ю. Г., Притула Н. В., Єрмакова О. А. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон : монографія Київ : Центр учбової літератури, 2016. 240 с.
3. Мельник О.Г., Передало Х.С., Горошко Ю.В. Оцінювання результативності управління зовнішньоекономічною діяльністю на основі цільових показників. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 2 (6). С. 72-81.
4. Свідерська А. В. Дослідження ризиків у правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка*. 2013. Вип. 24. С. 58-63.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>. (дата звернення: 15.03.2023).
6. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. Вип. 38. 2022. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/1308%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82>

Надія КУЦАК*
студентка 5 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ВИТРАТ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** У статті досліджено організаційні основи побудови обліку витрат операційної діяльності на підприємстві, основні прийоми реалізації організації обліку операційних витрат, досліджено економічну сутність витрат, як важливої та складної економічної категорії, яка є одним з вирішальних чинників впливу на фінансові результати діяльності. Проаналізовано у динаміці рівень чистого прибутку та рентабельності сільськогосподарських підприємств. Проведено дослідження організації обліку виробничих витрат, загальногосподарських, адміністративних та витрат на збут в операційній діяльності.*

***Abstract.** The article explores the organizational basis for building accounting for operating expenses in an enterprise, the main methods of implementing the organization of accounting for operating expenses, explores the economic essence of costs as an important and complex economic category, which is one of the decisive factors influencing financial performance. The level of net profit and profitability of agricultural enterprises is analyzed in dynamics. A study of the organization of accounting for production costs, general production, administrative and sales costs in operating activities.*

Вступ. Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, яка пов’язана з виробництвом і реалізацією продукції (робіт, послуг), забезпечує основну частку доходу і є головною метою створення підприємства. Основу операційної діяльності більшості підприємств становить виробничо-комерційна або торгівельна діяльність, яка доповнюється здійсненням інвестиційної та фінансової діяльності. Разом з тим, інвестиційна діяльність є основною для інвестиційних компаній, інвестиційних фондів та інших інвестиційних інститутів, а фінансова діяльність – для банків та інших фінансових інститутів.

Виклад основного матеріалу. У сільському господарстві головним і

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ Інна ЛЕПЕТАН

незмінним засобом виробництва є земля, що має суттєві особливості збереження й використання в процесі сільськогосподарського виробництва з огляду на конкретні природні та метеорологічні умови. Земля є природним чинником, вона належить до основних засобів сільського господарства, на неї не нараховують знос та амортизацію, але фінансують заходи щодо підвищення її родючості.

Особливості обліку у сільському господарстві визначаються сезонними умовами сільськогосподарського виробництва. Процес праці в часі не завжди збігається із одержанням продукції: праця витрачається впродовж цілого року, тоді як продукцію рослинництва зазвичай одержують у певну пору року.

Провідними галузями сільськогосподарських підприємств є рослинництво, тваринництво і переробна промисловість. Рослинництво має суттєві особливості, що впливають на організацію обліку витрат: витрати здійснюють нерівномірно впродовж значного проміжку часу (року), продукцію одержують мірою досягання культур, як правило, раз на рік, виникає потреба розмежування витрат поточного року під урожай поточного й майбутніх років, в окремих виробництвах витрати здійснюють одночасно для вирощування багатьох культур, окремі витрати (насіння, добрива тощо) є продуктами власного виробництва.

Оскільки в сільському господарстві виробничий цикл може тривати від кількох місяців до року й кількох років, собівартість продукції обчислюють раз на рік.

Розвиток ринкових відносин в Україні зумовив зростання потреби в обліковій інформації, необхідній для управління підприємством. Враховуючи тенденції розвитку міжнародної економіки, процеси глобалізації, вступ України до Світової організації торгівлі та економічної інтеграції до Європейського співтовариства, важливою передумовою досягнення Україною високого рівня розвитку, є конкурентоспроможна сільськогосподарська продукція.

У рамках дослідження розглянемо фінансові результати та рівень рентабельності операційної діяльності аграрних підприємств. За даними Державної служби статистики, рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств у 2021 році зазнав значного збільшення порівняно із попередніми роками і становив 40,3%, що на 17,9 в. п. вище рівня 2017 року (у 2017 році рівень рентабельності операційної діяльності складав 22,4%) (рис. 1).

Управлінський облік відіграє важливу роль в створенні конкурентоспроможності бізнесу. Постійний розвиток управлінського обліку пов'язаний з необхідністю впливу на механізм управління сільським господарством, яке повинно перебувати в стані постійного удосконалення. Управління витратами на сільськогосподарських підприємствах є важливим засобом побудови системи обліку витрат, з урахуванням стратегічних та тактичних цілей і вимог керівництва. Це складний процес, що передбачає не тільки зважену класифікацію, а й систематичний моніторинг фактичних витрат та їх поведінки під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, прийняття рішень щодо поліпшення структури собівартості продукції, ціноутворення.

Продукція рослинництва знаходиться у тісному зв'язку з кількісними та

якісними характеристиками витрачених ресурсів. Дослідження таких взаємозалежностей є досить трудомістким процесом. Присутня постійна ймовірність витрат як на етапі виробництва, проходження продукції, так і на стадії продажу.

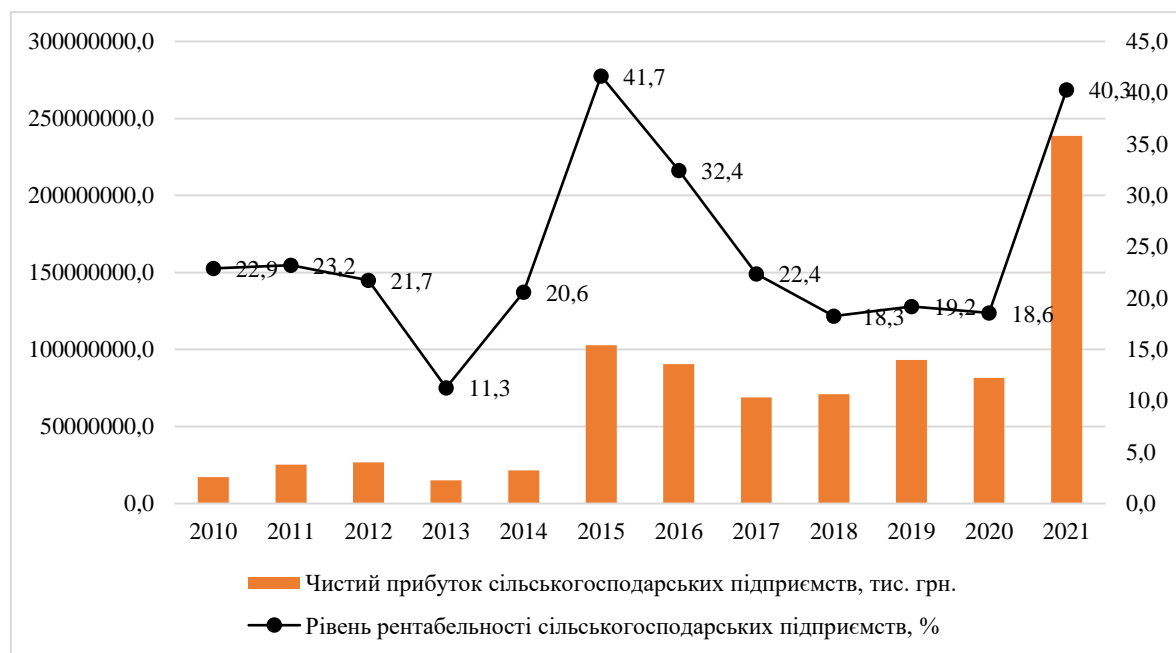

Рис. 1. Економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: узагальнено автором на основі даних [2]

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Виробнича собівартість продукції зменшується на справедливую вартість супутньої продукції, яка реалізується, та вартість супутньої продукції в оцінці можливого її використання, що використовується на самому підприємстві.

Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) установлюються підприємством.

Калькулювання собівартості одиниці продукції (робіт, послуг) здійснюється для визначення ефективності запланованих і фактично здійснених агротехнічних, технологічних, організаційних і економічних заходів, спрямованих на розвиток виробництва. При цьому постійні загальновиробничі

витрати включаються до складу виробничої собівартості продукції в повному обсязі лише у разі, коли фактичний обсяг виробництва дорівнює або перевищує нормальну потужність. Якщо потужний обсяг виробництва нижчий від очікуваного середнього рівня виробництва, то до складу виробничої собівартості продукції включається лише частина постійних загальновиробничих витрат. Решта витрат, які називаються нерозподіленими, визнаються витратами звітного періоду У рослинництві виробничі витрати групують окремо по рільництву, овочівництву, луківництву, вирощуванню трави на сіно, садівництву з виділенням витрат на врожай поточного року і на врожай майбутніх років. Через те, що в рослинництві використовується частина власної готової продукції для наступного виробництва, то проявляються елементи напівфабрикатного варіанту обліку. Продукція власного виробництва (зерно на посів, картопля на посадку) використовується для одержання нової продукції в наступному році, що обумовлює розмежування витрат по різних звітних періодах і дозволяє показувати їх у вигляді звичайних матеріальних витрат.

Значну частину основних витрат, що стосуються вирощування сільськогосподарських культур, протягом року неможливо віднести на той чи інший об'єкт калькулювання. Наприклад, витрати здійснюються з початку останніх польових робіт і закінчуються у році, коли отримано врожай, тобто витрати можуть бути понесені в одному звітному періоді, а вихід продукції - у наступному, причому значна частка включених до собівартості продукції витрат припадає на кінець звітного періоду. Відповідно норматив витрат у розрахунку на одиницю продукції може бути проконтрольований лише у кінці оприбуткування продукції.

Виробництво продукції (робіт, послуг) пов'язано з деякими витратами. Ціллю обліку витрат на виробництво є своєчасне, повне та достовірне визначення фактичних витрат, пов'язаних з виробництвом та збутом продукції, а також своєчасний контроль за використанням ресурсів та грошових коштів.

Метою обліку витрат і визначення собівартості продукції (робіт, послуг) є документоване, своєчасне, повне і достовірне відображення фактичних витрат на виробництво продукції для забезпечення контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

До витрат операційної діяльності належать також загальновиробничі витрати, адміністративні витрати та витрати на збут.

Адміністративні витрати – це загальногосподарські витрати, які пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства, а саме: загальні корпоративні витрати (організаційні, витрати на проведення річних зборів, представницькі та ін.); витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу; витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського використання (операційна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення, охорона); винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, з оцінки майна тощо); витрати на зв'язок (поштові, телеграфні, на телекс, факс тощо); – амортизація нематеріальних активів загальногосподарського використання; –

витрати на врегулювання спорів у судових органах; податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі (крім податків, зборів та обов'язкових платежів, що включаються до виробничої собівартості продукції, робіт, послуг); плата за розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків.

До завдань обліку адміністративних витрат входять: 1) визначення фактичних адміністративних витрат в розрізі окремих статей, підрозділів, відділів тощо; 2) знаходження оптимального їх розміру з метою забезпечення ефективності процесу управління господарською діяльністю підприємств; 3) планування і нормування їх розміру в структурі витрат за договорами та витратами періоду; 4) визначення відхилень фактичних адміністративних витрат від нормативних, планових або стандартних; 5) складання внутрішньої звітності з адміністративних витрат. Синтетичний облік адміністративних витрат ведеться на рахунку 92 "Адміністративні витрати".

Другою важливою складовою витрат періоду операційної діяльності підприємств є витрати на збут. Витрати на збут продукції, послуг, товарів формують окрему статтю звітності про фінансові результати, а це означає, що у бухгалтерському обліку необхідно передбачити відокремлене узагальнення цих витрат. До витрат зі збуту виробів належать витрати на: транспортування та доставку готової продукції від станції відправлення до станції призначення; завантаження у вагони, судна, автомобілі та інші транспортні засоби; комісійні збори, що сплачуються різним організаціям за договорами; спеціальні аналізи, що виконуються під час відвантаження; утримання складських приміщень у місцях її реалізації; оплату праці й комісійні продавцям, торговим агентам, працівникам відділу збуту та складів, водіям та ін.; рекламу та дослідження ринку (маркетинг); відрядження; оплату послуг збутових, посередницьких, зовнішньо-торгівельних організацій; оренду, податки, страхування, амортизацію, ремонт та утримання основних засобів відділу збуту, складів, транспортних засобів, демонстраційних залів тощо. Синтетичний облік витрат на збут ведеться на рахунку 93 з аналогічною назвою.

Висновки. В нинішніх економічних умовах, що супроводжуються глобалізацією інтеграційних процесів, підвищенням рівня нестабільності та ризикованості ведення агробізнесу необхідним є створення системи управління витратами аграрних підприємств, інформаційне підґрунтя якої формує система обліково-аналітичного забезпечення.

Оскільки фактичну собівартість продукції можна визначити лише після збирання всіх витрат, постає потреба в щоденному обліку наявності та руху продукції, визначення її вартісних характеристик. Цього можна досягти за формування потужної інформаційної системи з розгалуженими інформаційними відділами з обліку витрат, достатньо забезпеченими автоматизованими системами управління.

Список використаних джерел:

1. Добрунік Т. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами операційної діяльності аграрних підприємств. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2019. № 6 (269). С. 30-52

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України.
URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Христина МАЙКІВЕЦЬ*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація У статті досліджено аспекти функціонування кредитних спілок України в період дії воєнного стану. Розглянуто теоретичні поняття кредиту, зміни в законодавстві в нинішніх умовах. Охарактеризовано категорії захищених осіб в сфері кредитування, умови компенсації кредиторам та умови анулювання заборгованості в окремих випадках тощо. Здійснено порівняння динаміки кількості та розміру активів кредитних установ.

Abstract. The article examines aspects of the functioning of credit unions of Ukraine during the period of martial law. Theoretical concepts of credit, changes in legislation in the current conditions are considered. The categories of protected persons in the field of lending, the terms of compensation to creditors and the terms of debt cancellation in individual cases, etc., are characterized. A comparison of the dynamics of the number and size of assets of credit institutions was made.

Вступ. 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 в країні із 24 лютого 2022 року введено воєнний стан. Дана обставина суттєво вплинула на виконання цивільних договорів. 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України видала документ під № 2024/02.0-7.1, який адресувала всім, кого це стосується, і яким підтвердила існування форс-мажорної обставини військової агресії Російської Федерації проти України та введення воєнного стану в Україні (універсальний сертифікат).

При цьому необхідно звернути увагу на ту обставину, що до виконання різних договорів існують окремі особливі підходи. Зокрема, щодо виконання договорів позики, іпотеки, кредитного договору встановлено єдину вимогу для звільнення особи від відповідальності за неможливість виконати свої обов'язки за договором – це запровадження воєнного стану. Чого не можна сказати про інші договори, відносно яких законодавець вимагає доводити факт неможливості виконання договору у зв'язку з настанням форс-мажорних обставин [5].

Питання методики та організації кредитування досліджували вчені Т. Вахненко, О. Вовк, А. Грінченко, Л. Заволока, Т. Королюк, В. Лісовенко, Л. Меренкова, С. Полковниченко, О. Чеберяко, Л. Вдовенко, Ю. Алескерова,

* Науковий керівник: к.е.н , доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Тетяна МУЛИК

Лисенко Д., Кобець І., Процьків Н. та інші. Проте в умовах військової агресії дані питання потребують додаткового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Після 24 лютого чимало українців залишилися без роботи, доходів та житла, але з необхідністю платити за старими кредитними договорами. Найкраща стратегія для боржників – це залишатися на зв'язку зі своїми кредиторами, незалежно від того, чи це банки, чи інші фінансові установи. На жаль, воєнний стан не звільняє від обов'язків щодо сплати кредиту. Відсотки за користування кредитними коштами продовжують нараховуватися і після 24 лютого. Тож зазвичай банки мають повне право вимагати повернення наданих ними коштів і активно користуються цією можливістю на практиці. Якщо не зважати на такі повідомлення, справа може дійти до суду, а відповідно – і до виконавчого провадження, арешту рахунків та іншого майна та обмеження права виїзду за кордон [3].

Для банків збільшення кількості проблемних кредитів під час війни стало закономірним та очікуваним. Як зазначають експерти причини тут дві. По-перше, знизилася платоспроможність позичальників. По-друге, багато хто з них втратив іпотечне та заставне майно, на придбання якого кредити були отримані.

Кредит— це позика у грошовій або натуральній формі, яка надається на умовах повернення із сплатою відсотків за користування однією юридичною чи фізичною особою іншої.

За даними НБУ, частка непрацюючих кредитів за період з 1 березня 2022 року по 1 червня 2022 року зросла з 26,58% до 27,64%, або з 305 млрд грн до 317,5 млрд грн. Держава не може стояти осторонь і віддати питання проблемних кредитів на розсуд банку та позичальника. Адже в такому випадку нас очікує чергова хвиля тисяч банківських судових спорів [4].

При цьому підхід держави має бути виваженим та збалансованим. Потрібно, з одного боку, дійсно підтримати позичальників, а з іншого – не спричинити чергову банківську кризу та банкопад через прийняття популістських рішень. Однією з перших законодавчих ініціатив було введення "кредитних канікул" [4].

Зокрема, законом передбачено, що на час дії воєнного стану та в тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування споживач не буде нести відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом:

- споживач звільняється від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання споживачем зобов'язань за таким договором;

- неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, які нараховані після 24 лютого 2022 року сплата яких передбачена договором про споживчий кредит підлягають списанню;

- у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит;

- є правомірним збоку кредитора не скасовувати відсотки за користування кредитними коштами [6].

На період дії воєнного стану та упродовж трьох місяців після його припинення або скасування банки, небанківські фінансові установи та колекторські компанії під час врегулювання простроченої заборгованості зобов'язані дотримуватися додаткових вимог щодо етичної поведінки, зокрема не взаємодіяти за власною ініціативою зі споживачем, що належить до захищеної категорії, та з його близькими особами [1].

Розглянемо хто відноситься до категорії захищених осіб (рис. 1).

Якщо такі особи не бажають під час дії воєнного стану та упродовж 90 днів із дня його припинення або скасування отримувати в будь-який спосіб нагадування про необхідність сплати чергового платежу за кредитом, їм (або їхнім близьким особам) варто:

- повідомити про це свого кредитодавця, нового кредитора, колекторську компанію;
- надати йому копії відповідних підтвердних документів про свою належність до захищеної категорії [1].

Водночас споживач, який втратив належність до захищеної категорії, зобов'язаний повідомити про це кредитодавця, нового кредитора упродовж 30 календарних днів із дня втрати належності до цієї категорії. Щоб процес комунікацій був максимально зручним і простим для споживачів, кредитодавці зобов'язані розмістити на головній сторінці свого веб-сайту адресу електронної пошти, місцеперебування та номер телефону (гарячої лінії, контакт-центру), за якими приймаються повідомлення від захищених категорій споживачів. У разі порушення фінансовою установою ваших прав, потрібно звертатися до Національного банку України [1].

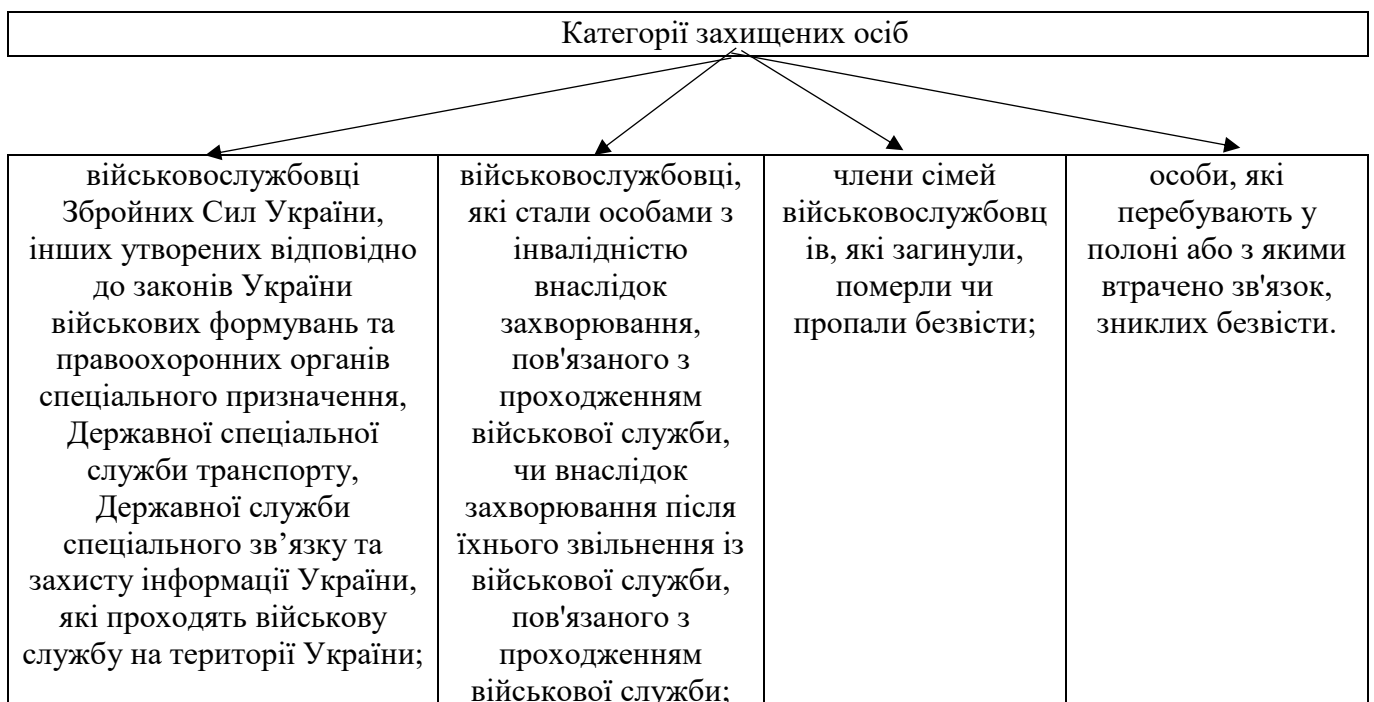

Рис. 1. Категорії захищених осіб в кредитних відносинах на період дії

воєнного стану

Джерело: сформовано за даними [1].

26 грудня Закон №2823 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» було підписано Президентом.

Ним передбачено:

- призупинення виплат по кредитах фізичних осіб-позичальників кредитів на рухоме/нерухоме майно, яке через війну:

- опинилося на тимчасово окупованій території або на території активних бойових дій

- пошкоджене або знищене внаслідок воєнних дій, за наявності підтверджуючих документів можуть отримати у кредитора призупинення платежів по кредиту. Також передбачається списання (прощення) кредиту на жито: На списання заборгованості мають право позичальники, у яких: – нерухомість знищена внаслідок війни. До другого читання прибрали обмеження щодо площі нерухомого майна (квартира, житловий будинок).

Але воно повинно станом на 23 лютого 2022 року бути єдиним місцем проживання сім'ї позичальника;

- станом на 23 лютого відсутня прострочена заборгованість за таким договором;

- метою отримання кредиту згідно договору є придбання, реконструкція чи будівництво такого нерухомого майна, або придбання такого автомобіля.

Кредитор у такому випадку отримує право на компенсацію громадянам України за майно знищене внаслідок збройної агресії РФ. Розмір такої компенсації не може перевищувати основної суми кредиту позичальника. Інші збитки кредитора, наприклад неотримані проценти, є упущеною вигодою та можуть бути відшкодовані відповідно до законодавства за рахунок держави-агресора.

Роздягнемо динаміку кількості та розміру активів кредитних установ (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості та розміру активів кредитних установ

Показник	2018	2019	2020	2021	03. 2022	06. 2022	Зміна за II квартал
Активи, млн грн	2218	2502	2317	2279	1683	1635	-2.8%
Кількість компаній	385	337	322	278	205	187	-18

Джерело: сформовано за даними [7]

Дані представлені в табл. 1 свідчать, що у II кварталі тривало скорочення обсягу активів та кількості кредитних спілок, що звітують. Зменшення активів помітніше для установ, що залучають депозити. Вони становлять майже три чверті від загальної кількості спілок, що звітують. За квартал обсяг кредитного портфеля зменшився на 6%. Насамперед скоротилися обсяги кредитів на споживчі цілі та придбання, будівництво, ремонт нерухомості. Заявлена якість

кредитного портфеля незмінна.

Операційні доходи кредитних спілок також скорочувалися упродовж кварталу. Зокрема, чистий процентний дохід від операцій з членами кредитної спілки зменшився на 16% проти I кварталу і на третину порівняно з II кварталом 2021 року. Водночас знизилися процентні ставки за споживчими та бізнес-позиками. Адміністративні витрати установ скорочувалися повільніше – на 14% порівняно з I кварталом. Це відбулося внаслідок скорочення відділень та персоналу через вимушене переселення населення та мобілізацію. Тож відношення операційних витрат до операційних доходів погіршилося до 77%. Прибутковість кредитних спілок дещо зросла через значне скорочення витрат на резервування [7].

Помірна прибутковість забезпечила зростання нерозподіленого прибутку майже вдвічі з огляду на його низькі значення. Також тривало скорочення обсягів депозитів та додаткових пайових внесків на 7% та 1% за квартал відповідно. Станом на 1 липня 2022 року лише одна кредитна спілка порушила норматив достатності капіталу [7].

Висновок. Дослідивши особливості кредитування в період воєнного стану, встановлено, що урядом та НБУ було прийнято ряд нормативно-правових актів, які регулюють кредитні відносини в цей період. Так ними введено кредитні канікули за певних обставин. Також визначено категорії захищених осіб в сфері кредитування, умови компенсації кредиторам та умови анулювання заборгованості в окремих випадках тощо.

Список використаних джерел:

1. Promo bank. URL: <https://promo.bank.gov.ua/know-your-rights-loans/>
2. Кредити за знищене під час війни майно заморозять: підписано закон. URL: <https://news.dtki.ua/finance/bank-system/80285-krediti-za-znishhene-pid-cas-viini-maino-zamoroziat-pidpisano-zakon>
3. Лисенко Д. Як сплачувати кредит в умовах воєнного стану URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/26/693079/>
4. Кобець І. Кредити та іпотека під час війни URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/19/689328/>
5. Процьків Н. Виконання кредитних договорів в період воєнного стану URL: <https://law.chnu.edu.ua/vykonannia-kredytnykh-dohovoriv-v-period-voiennoho-stanu/>
6. Дирекція Кременецького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги «кредитні зобов'язання під час воєнного стану» URL: <https://lanmisto.gov.ua/2022/05/24/kredytni-zobov-yazannya-pid-chas-voeyennogo-stanu/>
7. Огляд небанківського фінансового сектору URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2022-09.pdf?v=4
8. Податкова та кредитна системи у сфері малого і середнього бізнесу АПК URL: <https://buklib.net/books/35126/>

Вікторія МАКСИМЕНКО*
Студентка 2 курсу,
Факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Доведено, що сільськогосподарські товаровиробники є тими суб'єктами господарювання, які формують податкову базу доходів бюджету. Досліджено особливості оподаткування сільськогосподарських підприємств України за загальною і спрощеною системою оподаткування. Описано зміни в податковій системі України під час воєнного стану. Вказано спільні ознаки податкового регулювання для усіх суб'єктів підприємництва.*

***Abstract.** It has been proven that agricultural producers are the business entities that form the tax base of budget revenues. Peculiarities of taxation of agricultural enterprises of Ukraine according to the general and simplified taxation system have been studied. Changes in the tax system of Ukraine during martial law are described. Common features of tax regulation for all business entities are shown.*

Вступ. Аграрний сектор для економіки України є однією із найважливіших галузей, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, відіграє суттєву роль у вирішенні соціально-економічних проблем сільських територій. Разом з тим, аграрний сектор є достатньо складною сферою виробництва, яка функціонує в умовах економічної нестабільності, потребує застосування нестандартних інструментів і важелів державної підтримки і в першу чергу через дієву систему оподаткування.

Функціонування сільськогосподарських товаровиробників повинно передбачати різнопланову державну підтримку у фіскальній сфері, у тому числі, надання певних пільг при оподаткуванні. Ефективне ведення агробізнесу можливе лише за умови прогнозованості та стабільності податкового законодавства, що забезпечує оптимальне податкове навантаження підприємств. Оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств є однією із найбільш важливих та найбільш складних елементів податкової системи України. Специфіка аграрної галузі вимагає особливих підходів до оподаткування суб'єктів господарювання цього сектору економіки. Відтак актуалізується проблема формування ефективної системи оподаткування діяльності підприємницьких структур в аграрному секторі економіки [3].

* Науковий керівник: д.е.н., професор, декан факультету обліку та аудиту ВНАУ Наталія ЗДИРКО

Виклад основного матеріалу. Система оподаткування України – це сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що стягуються в порядку, встановленому Податковим кодексом України [1].

На сьогодні можна з упевненістю відмітити, що трансформаційні процеси започатковані з отриманням незалежності України, ще у 1990 роках, проводилися хаотично, без належної правової, економічної і соціальної підготовки. Це в свою чергу, призвело до того, що на сільськогосподарських товаровиробників – платників податків зросло податкове навантаження, яке негативно вплинуло на стабільне ведення діяльності та розвиток галузі. Рівень податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства складав від 12% у 1991 році до 22% у 1998 році. З введенням у дію спрощеного режиму оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників, після прийняття Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок» у 1998 році, дозволило знизити рівень податкового навантаження до 2,5% [2].

Аграрний сектор є пріоритетною галуззю економіки України. Насамперед варто зважати на постійно зростаючу частку сільського господарства у загальній валовій доданій вартості (ВДВ). Частка валової доданої вартості сільського господарства у загальних її обсягах в останні роки суттєво зростала до початку повномасштабної війни.

Характеризуючи загальну систему оподаткування сільськогосподарських товаровиробників можна відзначити, що вони є тими суб'єктами господарювання, які формують податкову базу доходів бюджетів (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика загальної системи оподаткування для сільгосптоваровиробників

Загальна система оподаткування			
Податок на прибуток	Податок на додану вартість	Податок на майно (земельний податок)	Рентна плата за спеціальне водокористування
Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників податком на прибуток здійснюється на загальних умовах за ставкою 18 %.	Сільськогосподарські товаровиробники сплачують ПДВ на загальних засадах за ставкою 20%. Право на бюджетну дотацію для розвитку сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції мають товаровиробники, основною діяльністю яких є постачання сільськогосподарських	Основою для визначення розміру земельного податку є нормативна грошова оцінка землі, яка підлягає щорічній індексації. Ставки податку встановлюються в розмірі не менше ніж 0,3 % і не більше ніж 1 % від їхньої нормативної грошової оцінки. Для сільськогосподарських угідь, розташованих за межами населених	Об'єктом обкладення рентною платою за воду є фактичні обсяг води, який використовують водокористувачі (п. 255.3 ПК). Ставки рентної плати за воду встановлено пп. 255.5.2 ПК -- вони залежать від регіону (області).

	<p>товарів, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах, якщо питома вага вартості сільськогосподарських товарів становить не менше ніж 75 % від вартості всіх товарів, поставлених ними протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно, які здійснюють види діяльності, визначені п. 16-1.3 статті 16-1 зазначеного Закону.</p>	<p>пунктів, нормативну грошову оцінку, яких не проведено, не менше ніж 0,3 % та не більше ніж 5 % від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі в області (статті 274, 277 ПКУ).</p>	
--	--	--	--

Джерело : побудовано автором за даними [1]

На розвиток аграрного сектору економіки найбільший вплив мали зміни в оподаткуванні податком на додану вартість (ПДВ). Скасування спеціального режиму оподаткування для сільгоспвиробників, зростання ставок єдиного податку IV групи вплинуло на виникнення додаткових витрат, пов'язаних із зростанням розмірів податкових зобов'язань, що призвело до зменшення рентабельності сільськогосподарської діяльності.

За даними Державної служби статистики у 2021 році чистий прибуток підприємств сільського, лісового та рибного господарства склав 238,8 млрд грн, що у 2,9 разу перевищив показник 2020 року (рис. 1). Це – найвищий показник за усю історію галузі за часів незалежності України, який у 2,4 рази перевищив попередній рекорд у 102,8 млрд грн, досягнутий у 2015 році [9].

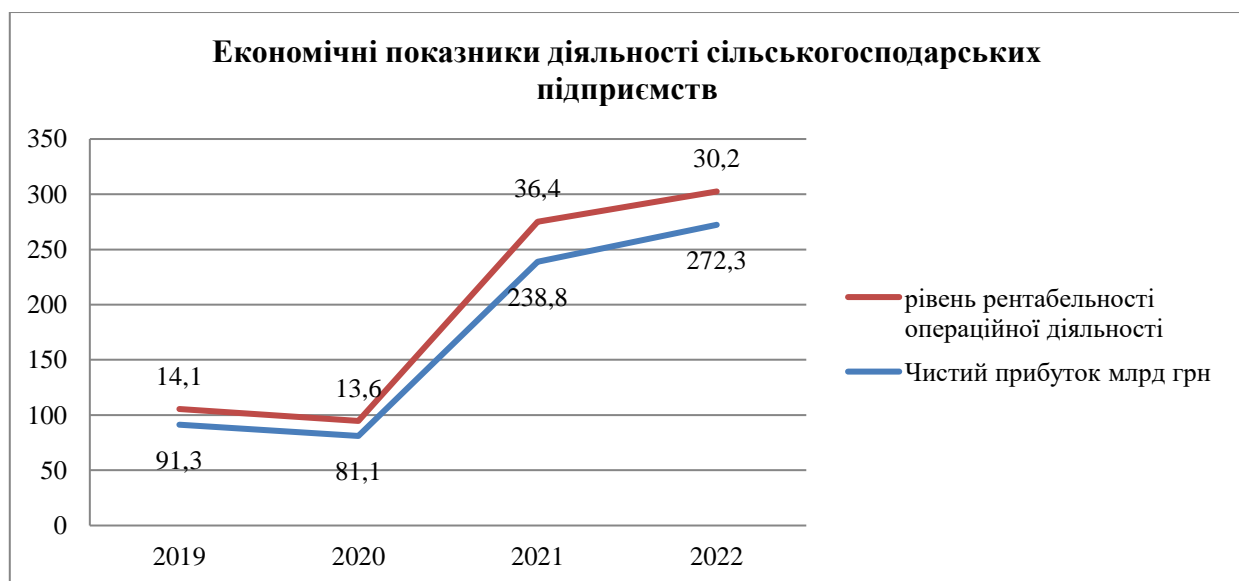

Рис. 1. Економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело : побудовано автором за [9]

З початком повномасштабного військового наступу Росії на Україну, для того, щоб втримати на плаву українську економіку в умовах війни, уряд був змушений запровадити податкові послаблення. Пакет урядових рішень стосується як великого бізнесу, у тому числі і сільськогосподарського, так і дрібних підприємців, сімейних ферм та звичайних громадян. Спільними ознаками податкового регулювання для усіх суб'єктів підприємництва є:

1. Звільнення від сплати податку на прибуток і ПДВ та дозвіл сплачувати єдиний податок в обсязі 2% від обороту (для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб з оборотом до 10 мільярдів гривень). Зміни стосуються усіх видів бізнесу, крім грального та виробництва алкоголю й цигарок.

2. Дозвіл фізичним особам-підприємцям II і III груп не сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) за працівників, яких мобілізували до війська. За них ЄСВ сплачуватиме держава, починаючи з 1 березня 2022 року і до закінчення воєнного стану.

3. Запровадження українськими банками кредитних канікул, якими відтермінують обов'язкову сплату тіла кредиту для фізичних і юридичних осіб не менше, ніж на 30 днів.

4. Скасування усіх видів перевірок, окрім контролю за ціноутворенням та можливістю безготівкового розрахунку.

5. Скасування на час війни акцизу на імпорт, дизелю та скрапленого газу.

6. Зниження ставки ПДВ для ввезення пального до 7%.

Починаючи з 2022 року не зможуть бути платниками єдиного податку четвертої групи суб'єкти господарювання, які здійснюють такі види господарської діяльності, як розведення свійської птиці, розведення та вирощування перепелів і страусів та виробництво м'яса свійської птиці. Водночас тимчасово, до 1 січня 2027 року, звільнятиметься від оподаткування прибуток сільськогосподарських товаровиробників, що провадять зазначені види господарської діяльності, крім вирощування курей, виробництва м'яса курей тощо [10].

Серед нових механізмів та інструментів підтримки аграрного бізнесу найбільш революційним є встановлення доволі низької ставки єдиного податку – 2% від доходу, при чому без сплати ПДВ. Не менш цікавим є як перейти у цю групу сільськогосподарським товаровиробникам – платникам ПДВ. На нашу думку сільськогосподарським підприємствам недоречно проходити процедуру анулювання статусу платника ПДВ, оскільки перебування у цій групі тимчасове. При цьому умовні податкові зобов'язання з ПДВ згідно з п. 184.7 ПКУ не виникатимуть. Окремі заздалегідь узаконені податкові нововведення не стосуються безпосередньо сільськогосподарських товаровиробників, хоча мають аграрний контекст, тому залишились актуальними і на період воєнного часу. Що стосується фізичних осіб, чи фізичних осіб-підприємців, то звільнено від оподаткування дохід від продажу один раз протягом звітного податкового року земельної ділянки сільськогосподарського призначення, безпосередньо отриманої платником податку у власність у процесі приватизації, за умови перебування такого майна у власності платника податку більше трьох років [11].

Висновок. Отже, з метою забезпечення стабільного розвитку аграрних

підприємств доцільним є удосконалення податкового законодавства в частині підтримки аграріїв. Це дозволить сільськогосподарським товаровиробникам звикнути до нових правил, оптимізувати податкове навантаження та правильно формувати показники податкової звітності.

Внесення подальших змін до ПКУ з метою вдосконалення оподаткування агробізнесу можливе за такими напрямками:

- розроблення сучасного інструментарію системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників різних форм господарювання, застосовуючи досвід країн ЄС, при цьому доцільно впровадити окремі податкові пільги для аграріїв;

- збереження або трансформація режиму оподаткування для сільськогосподарських підприємств за спрощеною системою з деякими змінами, а саме враховувати рентабельність діяльності при встановленні ставок податку;

- недопущення дискримінації між сільськогосподарськими товаровиробниками (забезпечення рівності умов оподаткування);

- урахування особливостей здійснення сільськогосподарської діяльності (тривалість виробництва і значну розірваність у часі початку виробничого процесу та отримання товару), обмеженість купівельної спроможності, диспаритет цін на продукцію і засоби її виробництва, різну залежність від природно-кліматичних умов, дохідність галузей сільського господарства та інші чинники.

Оподаткування сільськогосподарської діяльності повинно проводитись диференційовано. Воно має здійснюватися в залежності від пріоритетів розвитку видів сільськогосподарської діяльності, масштабів виробництва, зважаючи на темпи переходу на екологічне й органічне виробництво та ефективність використання біоресурсів, фактори впливу на ціну продукції.

Список використаних джерел:

1. Економічна сутність та функції податків. URL: https://pidruchniki.com/18340719/finansii/ekonomichna_sutnist_funktsiyi_podatkiv.

2. Про фіксований сільськогосподарський податок: Закон України від 17 грудня 1998 р. № 320-XIV. Втрата чинності від 01.01.2011, підстава – Закон №2755-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-14>.

3. Сільське господарство України за 2017 рік: Статистичний збірник URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

4. Стан виконання бюджетних програм, передбачених на підтримку АПК URL: <http://www.aau.org.ua/media/publications/679/files/1539684416972>

5. Сідоренко Р.В. Оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств: сучасний стан та перспективи розвитку Р.В. Сідоренко URL: http://bses.in.ua/journals/2016/12-2_2016/34.pdf.

6. Кваша М.М. Державна підтримка галузі тваринництва у 2016 році. URL: <http://www.slideshare.net/DairyNews/2016-60005250>.

7. Податковий кодекс України. Кодифікований // Всеукраїнська професійна газета «Все про бухгалтерський облік».

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. 3. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: treasury.gov.ua/.

9. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Податкова реформа-2022: повний перелік змін у ПКУ, внесених Законом № 1914. URL: https://buh.ligazakon.net/news/208415_podatkova-reforma-2022-povniy-perelik-zmn-u-pku-nesenikh-zakonom--1914 .
11. Податковий феєрверк 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/4/681161/>.

Вадим МАРТИНЕЦЬ*
студент магістратури першого року навчання
факультету обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ В ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦІ

***Анотація.** У публікації проаналізовано стан та розвиток електроенергетичного ринку в Україні в умовах приєднання вітчизняної енергетичної системи до європейської мережі операторів системи передачі електроенергії ENTSO-E та повномасштабної воєнної агресії. Визначено завдання нормативного врегулювання діяльності підприємств-операторів системи розподілу електроенергії України. Доведено, що облік розрахунків з постачальниками і підрядниками в енергорозподільчих компаніях має свою специфіку через технологічні особливості діяльності таких суб'єктів. Запропоновано шляхи вдосконалення обліку цього виду зобов'язань стосовно врахування сучасної ситуації та підвищених ризиків, нею обумовлених і стосовно врахування організаційно-технологічних особливостей діяльності енергорозподільчих компаній.*

***Annotation.** The publication analyzes the state and development of the electricity market in Ukraine in the context of the national energy system's accession to the European network of electricity transmission system operators ENTSO-E and full-scale military aggression. The author defines the tasks of regulatory regulation of the activities of enterprises-operators of the electricity distribution system of Ukraine. It is proved that the accounting of settlements with suppliers and contractors in power distribution companies has its own specifics due to the technological features of such entities. The author proposes ways to improve the accounting of this type of liabilities with regard to the current situation and the increased risks caused by it and with regard to the organizational and technological features of the activities of power distribution companies.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ Яна ЩЕНКО

Вступ. Наразі електроенергетика України, як і решта галузей економіки змушена функціонувати в надскладних умовах повномасштабної війни. Українська електроенергетика зустрілася з переліком нових, загрозливих викликів, як то ядерний тероризм із захопленням АЕС, численні пошкодження критичної інфраструктури – електричних мереж, критичне зниження попиту на енергетичні продукти у зв'язку з виїздом населення і припиненням бізнесу, ще більш критичне зниження рівня оплат в енергетичній системі, та рішення не дивлячись на бойові дії по всій території країни продовжувати синхронізацію енергетичної системи України з енергосистемою Континентальної Європи, паливна криза та ін. Серед інших проблем важливою є ускладнення постачальницької діяльності та розрахунків із кредиторами через ускладнене матеріально-технічне забезпечення внаслідок порушеної логістики.

Тому наукові дослідження у сфері бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості підприємств електроенергетики повинні бути спрямовані на обґрунтування теоретичних положень і розробки практичних рекомендацій з удосконалення бухгалтерського обліку розрахункових операцій; забезпечення стабільного фінансового стану суб'єктів господарювання, недопущення порушення платіжної дисципліни, правильній оцінці та прозорому відображенню розрахункових операцій у бухгалтерській звітності з використанням норм міжнародних стандартів.

Проблеми розвитку світової енергетики, застосування альтернативних джерел в цій галузі, аналізувалися вітчизняними і зарубіжними ученими, серед яких можна виділити наукові праці А.С. Завербного [1], О.В. Іванюк [2], І. Коссе Ю. Матвеева, О. Мельник [3]. Вагомий вклад у розробку питань використання відновлюваних джерел енергії внесено колективом науковців Вінницького національного аграрного університету. Дослідженню використання біоенергетичних культур для вирішення проблем енергетики присвячені праці Г. М. Калетніка [4], Л.М. Токарчук [4], І.В. Гончарук [5], Н.Г. Здирко [6].

Потреба в подальшому обґрунтуванні теоретичних основ процесів постачання в енергетичних компаніях, необхідність створення чіткої, логічно обґрунтованої, ефективної комплексної системи обліку постачання та передачі електричної енергії, недостатній рівень використання сучасного інструментарію обліку практичної реалізації зазначених господарських операцій обумовлюють актуальність даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Електроенергетичний ринок у Україні цілісно було сформовано в 1995 році в процесі розподілу вертикально-інтеграційної, на той час формальної енергетичної компанії.

Починаючи з 1996 року функціонує основний ринок електричної енергії. Станом на сьогодні, його функції виконує Державне підприємство «Енергоринок». За даних умов купівлі-продажі всієї електричної енергії, яка виробляється на усіх електростанціях з подальшою оптовою реалізацією здійснюється на ОПР України – єдиний покупець. Подальша перспектива України на реалізацію енергозберігаючої моделі розвитку економіки України до 2030 р. [7].

За умов повномасштабної війни та необхідності відмежування вітчизняного енергозабезпечення від енергоресурсів агресора, електроенергетичні ресурси набувають ще більшої стратегічної ваги.

Електроенергетика є базовою складовою національної безпеки України. Це є найважливіша галузь завдячуючи якій відбувається виробництво та передача теплових та електроенергетичних ресурсів. Вона пронизує ці сферита галузі країни та чинить вагомий вплив на усю економічну діяльність суспільства.

Під ринком електроенергії слід розуміти комплекс взаємовідносин між суб'єктами в процесі здійснення купівлі-продажу електричної енергії, а також суміжних послуг, передачі, розподілу та постачання споживачами електричної енергії [8].

Р.В. Романюк виділяє 4 моделі ринку електроенергії за різним ступенем конкуренції та характером суб'єктів, а також процесами ціноутворення (Табл. 1).

Законом України «Про ринок електричної енергії» визначено, зокрема, і вимоги щодо надання, захисту, розкриття та оприлюднення інформації на ринку електричної енергії. Кодекс комерційного обліку визначає, зокрема, основні положення щодо організації комерційного обліку електричної енергії на ринку електричної енергії, права та обов'язки учасників ринку, постачальників послуг комерційного обліку та адміністратора комерційного обліку щодо забезпечення комерційного обліку електричної енергії, отримання точних і достовірних даних комерційного обліку та їх агрегації (об'єднання), порядок проведення реєстрації постачальників послуг комерційного обліку, точок комерційного обліку та реєстрації автоматизованих систем, що використовуються для комерційного обліку електричної енергії.

Таблиця 1

Особливості ринку електроенергії

Модель	Позитивні риси	Негативні риси
Цілковите монопольне становище та відсутність конкуренції	-органічна структурованість та централізованість управління; -маніпулювання ціною; -очікування реакції дляспоживача та держави;	- відсутність стимулювання задля підвищення ефективності; - інвестиційний колапс державної або регіональної підтримки;
Монопсонічне панування абовлада одного покупця	-приватне інвестиційне партнерство для реалізації радикальних змін; -можливість впливу на регулювання таціноутворення; -очікування реакції для споживача та держави;	- важливість об'єктивності та прозорості діяльності монополіста;

Оптовий ринок конкуренції	- залучення приватно інвестиційного партнерства для поточних змін; - маніпулювання ціною; - очікування реакції для споживача та держави;	- важливість інвестиційного залучення в державні та регіональні мережі на конкуруючих тарифоутворюючих засадах;
Абсолютно досконала конкуренція оптового та роздрібного	- зацікавленість приватно інвестиційних партнерів ; - наявність стимулів та мотивів підвищення ефективності;	- відсутність впливу на ціноутворення; - необхідність значного та виваженого реформування з частковою

Джерело: [8]

Метою організації комерційного обліку електричної енергії на ринку електричної енергії є надання учасникам ринку повної та достовірної інформації про обсяги виробленої, відпущеної, переданої, розподіленої, імпортованої та експортованої, а також спожитої електричної енергії у визначений проміжок часу для її подальшого використання та здійснення розрахунків між учасниками ринку.

Особливістю діяльності енергорозподільчих компаній, є придбання та розподіл електричної енергії. В тариф, що діє для окремих енергорозподільчих компаній України, включено вартість електроенергії, що надходить від постачальника (табл. 2).

Таблиця 2

Тарифи на послуги з розподілу електричної енергії, що діють з 1 січня 2022 року (витяг)

№ з/п	Енергорозподільчі компанії	Тарифи на послуги з розподілу електричної енергії		Регламентуючий документ: Постанова НКРЕКП	
		1 клас напруги, грн/МВт·год (без урахування податку на додану вартість)	2 клас напруги, грн/МВт·год (без урахування податку на додану вартість)	№	дата
1	АТ «ВІННИЦЯОБЛЕНЕРГО»	199,47	1 257,26	2591	17.12.2021

Джерело: [11]

Структура тарифів на електроенергію у 2021 році затверджена державним органом – НКРЕКП виглядала наступним чином: 65,9% – оптова ринкова ціна електроенергії; 12% – витрати з розподілу (передачі) електроенергії; 3,1% – витрати з постачання електроенергії; 19% – вартість нормативних витрат електроенергії в мережах. Тобто постачальнику електроенергії належить близько

66% тарифу.

Послуги оператора системи оплачуються відповідно до умов договору споживача з електропостачальником або споживачем, або електропостачальником на зазначений у відповідних договорах поточний рахунок оператора системи.

Датою здійснення оплати за виставленим платіжним документом є дата, на яку оплачена сума коштів зараховується на поточний рахунок із спеціальним режимом використання електропостачальника або поточний рахунок оператора системи розподілу, відкритий в уповноваженому банку.

Оплата електропостачальнику вартості електричної енергії, у тому числі на підставі визнаної претензії, здійснюється виключно коштами на поточний рахунок із спеціальним режимом використання електропостачальника.

Оплата послуг, наданих оператором системи, здійснюється за тарифами, які встановлюються Регулятором відповідно до затвердженої ним методики. Тарифи на послуги оператора системи оприлюднюються операторами систем у порядку та строки, визначені нормативно-правовими актами, що регулюють функціонування ринку електричної енергії.

Оплата послуг оператора системи згідно з укладеним договором про надання послуг з розподілу електричної енергії між електропостачальником та оператором системи здійснюється у формі попередньої оплати.

Електропостачальник включає в єдиний платіжний документ за електричну енергію також суми оплати за послуги оператора системи, якщо таку оплату забезпечує електропостачальник, та послуги постачальника послуг комерційного обліку, якщо оплата за ці послуги забезпечується електропостачальником. Інформація про ці платежі має бути зазначена окремо згідно з тарифами (цінами) на послуги відповідних учасників роздрібного ринку.

Отже, облік розрахунків з постачальниками і підрядниками в енергорозподільчих компаніях має свою специфіку через технологічні особливості діяльності таких суб'єктів. Відповідно облік цього виду зобов'язань потребує вдосконалення, стосовно врахування сучасної ситуації та підвищених ризиків, нею обумовлених і стосовно врахування організаційно-технологічних особливостей діяльності енергорозподільчих компаній.

Висновок. Особливістю електроенергетичного ринку є те що на ньому не встановлено властивих для будь-якого іншого ринку, стихійних механізмів ціноутворення на засадах добросовісної конкуренції. Під ринком електроенергії слід розуміти комплекс взаємовідносин між суб'єктами в процесі здійснення купівлі-продажу електричної енергії, а також суміжних послуг, передачі, розподілу та постачання споживачами електричної енергії.

На сьогодні, завдання нормативного врегулювання діяльності підприємств-операторів системи розподілу електроенергії України є: адаптація українського законодавства у сфері електроенергетики до вимог і стандартів ЄС; оперативне реагування змінами в законодавстві на надзвичайні ситуації воєнного стану; формування нормативного підґрунтя для відновлення та ефективної роботи електроенергетики по завершенню війни.

Облік розрахунків з постачальниками і підрядниками в енергорозподільчих компаніях має свою специфіку через технологічні особливості діяльності таких суб'єктів. Відповідно облік цього виду зобов'язань потребує вдосконалення, стосовно врахування сучасної ситуації та підвищених ризиків, нею обумовлених і стосовно врахування організаційно-технологічних

особливостей діяльності енергорозподільчих компаній.

Список використаних джерел:

1. Завербний А.С., Пушак Г.І. Проблеми та перспективи стратегічного управління енергетичною безпекою на засадах функціонального підходу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2016. Вип. 1, с. 49-59.
2. Іванюк О.В. Стратегічні вектори управління енергетичною безпекою. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал Сталий розвиток економіки*. 2012. № 2, с.144-147.
3. Коссе І. Європейська модель енергоринку сприятиме вільній конкуренції та залученню інвестицій, Європейський простір. *Портал проєвропейського громадянського суспільства України*. URL: <http://eu.prostir.ua/view/253570.html>.
4. Калетнік Г. М., Токарчук Д.М. Ефективність вирощування енергетичних культур та їх переробки на біопаливо в контексті забезпечення енергетичної автономії аграрних підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 1 (55). С.7-25.
5. Гончарук І. В. Організаційно-економічне забезпечення енергетичної незалежності агропромислового комплексу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. №2 (52). С. 23-38.
6. Здирко Н.Г. Біогаз в домогосподарствах - запорука енергонезалежності сільських територій *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018, №8 (36). С. 7-22.
7. Про схвалення стратегії України на період до 2030 року; URL: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2006 року. №145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2006-%D0%BF#Text>.
8. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 р. № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>
9. Романюк Р.В. Організаційно-економічний механізм реформування електроенергетичного ринку західного регіону України. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09. Луцьк, 2021. 176 с.
10. Кодекс комерційного обліку: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14.03.2018 № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311874-18#Text>
11. Тарифи на послуги з розподілу електричної енергії, що діють з 01 січня 2022 року. URL: <https://www.nerc.gov.ua/sferi-diyalnosti/elektroenergiya/promislovist/tarifi-na-elektroenergiyu-dlya-nepobutovih-spozivachiv/tarifi-na-poslugi-z-rozpodilu-elektrichnoyi-energiyi/tarifi-na-poslugi-z-rozpodilu-elektrichnoyi-energiyi-shcho-diyut-z-01-sichnya-2022-roku>

Ірина МЕЛЬНИК*
магістрант 1 року навчання,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Олена ТОМЧУК

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. В статті розкрито актуальні питання обліку зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграції. Зазначено основні нормативно-правові акти, що регулюють здійснення зовнішньоекономічних операцій, встановлено, що передумовою здійснення цих операцій є укладання договору, що містить певні умови, прописані правилами Інкотермс.

Проаналізовано зміни законодавства щодо обов'язковості застосування базисних умов поставок протягом певного періоду. Здійснено порівняння різних редакцій правил Інкотермс, а саме: Інкотермс 2010 та Інкотермс 2020. Встановлено, що у редакції 2020 року три групи поставок на відміну від чотирьох редакції 2010 року.

Abstract. The article discloses topical issues of accounting for foreign economic activity in the context of European integration. The main normative legal acts regulating the implementation of foreign economic operations are specified, it is established that the prerequisite for the implementation of these operations is the conclusion of a contract containing certain conditions prescribed by the rules of Incoterms.

Changes in the legislation regarding the mandatory application of the basic terms of supply during a certain period have been analyzed. A comparison of different editions of the Incoterms rules was made, namely: Incoterms 2010 and Incoterms 2020. It was established that the 2020 edition has three groups of supplies, as opposed to four in the 2010 edition.

Вступ. Європейська інтеграція є стратегічним завданням для України. Україна має значний потенціал для розвитку експортних послуг, як одного з перспективних напрямів євроінтеграційних намірів. Одна з переваг стратегічного потенціалу – це історичний досвід взаємних відносин і співпраці з країнами зі спільними кордонами. Україна знаходиться на динамічному шляху інтеграційних змін. І завдяки вигідному геополітичному положенню та географічному розташуванню, Україна є цінним стратегічним партнером як для західних країн, так і для східних сусідів.

Протягом останніх років для України виникає все більше передумов, що обумовлюють необхідність її євроінтеграційного розвитку. Разом із цим посилюється роль і значення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Для здійснення ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю необхідні глибокі знання з бухгалтерського обліку зовнішньоекономічних операцій. Законодавство України постійно удосконалюється до принципів і директив Європейського Союзу, а у сфері тарифно-митного законодавства – до стандартів Світової організації торгівлі, що забезпечить високий ступінь спрощення та гармонізації митних режимів, а це є однією з основних цілей європейської інтеграції. Тому, важливо визначити актуальні питання обліку

зовнішньоекономічної діяльності та зазначити сучасні пропозиції та напрямки їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Основним документом, що регламентує зовнішньоекономічну діяльність в Україні, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 р. № 959 – XII, який визначає основні терміни стосовно ЗЕД, суб'єкти, види й принципи здійснення зовнішньоекономічних операцій, розкриває цілі та методи державного регулювання ЗЕД, розглядає органи, що здійснюють державний контроль за операціями в сфері міжнародних зв'язків, та їх функції, визначає відповідальність за порушення законодавства [1]. Крім того, облік операцій у іноземній валюті регулюються відповідним стандартом бухгалтерського обліку. Для компаній, що ведуть облік за національними стандартами бухгалтерського обліку, це Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» [2] а для компаній, які ведуть облік за МСФЗ – IAS 21 The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates.

Метою облікової роботи у сфері зовнішньоекономічної діяльності та результатом досконалого вивчення та використання на практиці правових основ її здійснення у сфері агропромислового бізнесу нашої держави є: відображення в бухгалтерському обліку валютних операцій у валюті їх здійснення і паралельно у валюті звітності за курсом НБУ на дату здійснення операції; своєчасне надання адміністрації, податковим і статистичним органам інформації про товарорух, ефективність його використання, про доходи, витрати, фінансові результати, обов'язкові відрахування і платежі; забезпечення своєчасних і правильних розрахунків із зовнішньо торгівельних операцій; досягнення максимальних прибутків підприємств [3].

Передумовою відображення зовнішньоекономічних операцій на рахунках обліку є заключення договору ЗЕД, в якому обов'язково прописуються умови поставок. Для визначення базисних умов поставок суб'єкти господарювання, як правило, використовують правила Інкотермс.

Правила Інкотермс (Incoterms – англ.) – це міжнародні терміни, які регулюють умови постачання у зовнішньоекономічних договорах або договорах міжнародної купівлі-продажу товарів з контрагентами з багатьох країн світу.

Видавець правил Інкотермс – Міжнародна торгова палата, яка має штаб-квартиру в Парижі.

Упродовж довгого часу законодавство України зобов'язувало застосовувати правила Інкотермс до договорів постачання між суб'єктами господарювання. Так, у пункті 4 статті 265 Господарського кодексу України («ГКУ») у редакції, яка діяла до 03.08.2012, була пряма вказівка про те, що «умови договорів поставки повинні викладатися сторонами відповідно до вимог Міжнародних правил щодо тлумачення термінів «Інкотермс».

З 03.08.2012 у ГКУ діє нова редакція пункту 4 статті 265, яка надає суб'єктам господарювання «...право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій...». Отже, на законодавчому рівні не передбачена вимога про обов'язкове застосування ГКУ до договорів поставки [4].

Загальне правило досить просте - сторони можуть застосувати будь-які умови постачання на свій розсуд.

Перша редакція правил Інкотермс була видана в 1936 році і з цього часу вони неодноразово перевидавалися. Попередня редакція правил Інкотермс була видана у 2010 році. Нинішня редакція правил Інкотермс 2020 року – дев'ята за рахунком. Самі правила ухвалюються з періодичністю приблизно раз на 10 років.

Розглянемо правила Інкотермс 2010 та 2020 років.

Редакція правил Інкотермс 2010 містить 11 торговельних термінів, поділених на два окремі класи: Правила для будь-якого виду або видів транспорту і Правила для морського й внутрішнього водного транспорту. При об'єднанні термінів у чотири традиційні групи (E, F, C, D) зведена таблиця торговельних термінів Інкотермс 2010 така (Табл.1).

Залежно від ступеня розподілу між продавцем і покупцем зобов'язань щодо поставки товару та відповідальності за ризик пошкодження чи втрати ці умови поділяють на 4 групи (рис.1).

Група E – продавець передає свій товар покупцеві на власних складах. У продавця при цьому виникають мінімальні обов'язки. Усі витрати і ризики по доставці несе покупець. Продавець не відповідає за доставку, митне оформлення, не бере на себе витрати на перевезення (мінімальні зобов'язання для продавця); умова поставки «франко-завод» – передає виробник всі зобов'язання на підприємстві (заводі, фабриці, складі, тощо).

Таблиця 1

Правила Інкотермс 2010

Група	Вид транспорту	Абревіатура	Назва
1	2	3	4
Група E Відвантаження	Будь-який вид транспорту	EXW	Франко-завод (назва місця)
Група F Основне перевезення, неоплачене продавцем	Будь-який вид транспорту. Морський і внутрішній водний транспорт. Морський і внутрішній водний транспорт	FCA FAS FOB	Франко-перевізнак (назва місця). Франко уздовж борту судна (назва порту відвантаження). Франко-борт (назва порту відвантаження)
Група C Основне перевезення, оплачене продавцем	Морський і внутрішній водний транспорт. Морський і внутрішній водний транспорт. Будь-який вид транспорту. Будь-який вид транспорту	CFR CIF CPT CIP	Вартість і фрахт (назва порту призначення). Вартість, страхування і фрахт (назва порту призначення). Фрахт/перевезення оплачені до (назва місця призначення). Фрахт/перевезення і страхування оплачені до (назва місця призначення)

Група D Доставка	Будь-який вид транспорту.	DAT	Поставка на терміналі (назва терміналу). Поставка в пункті (назва пункту). Поставка з оплатою мита (назва місця призначення)
	Будь-який вид транспорту.	DAP	
	Будь-який вид транспорту	DDP	

Таблицю сформовано на основі: [5]

Група F – продавець передає свій товар перевізникові (транспортному підприємству) у вказаному покупцем місці. Покупець обирає перевізника і укладає з ним договір. Продавець повідомляє покупця про готовність товару і покупець надає продавцеві інформацію куди і кому передавати товар.

Франко – в комерційних угодах умови поставки продукції, у відповідності до яких споживач звільняється від витрат на доставку вантажів.

FCA – франко-перевізник (назва місця призначення).

FAS – франко-вдзовж борту судна (товар розміщено на набережній і вказується назва порту відправлення).

FOB – франко-борт судна (товар навантажено на судно).

Група C – продавець здійснює перевезення товару, але не несе при цьому відповідальності за втрату чи пошкодження товару, а також за додаткові витрати, які можуть виникати при перевезенні.

За цими умовами продавець самостійно укладає договір перевезення, оплачує вартість транспортування до вказаного у контракті місця, повідомляє покупця про деталі відправлення, можливий час прибуття.

Продавець при цьому звільняється від відповідальності і ризику з моменту передачі товару перевізнику.

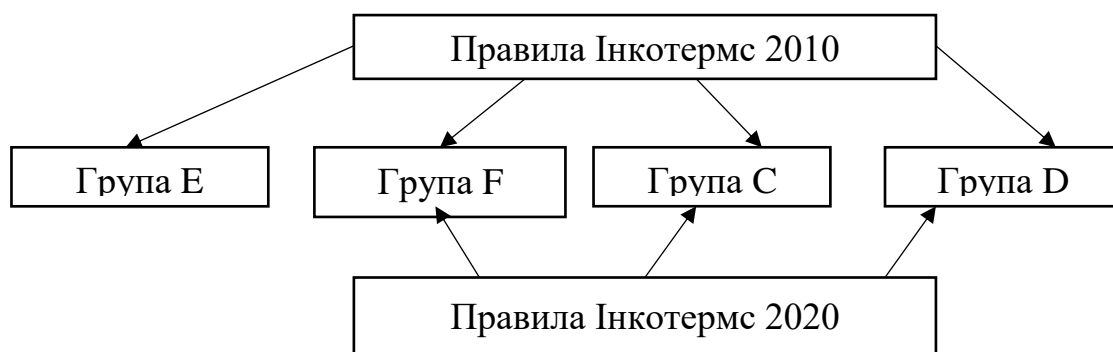

Рис. 1. Групи базисних умов поставок за правилами Інкотермс 2010 та 2020

Фрахт – одна із форм оплати за перевезення водним шляхом. Встановлюється по узгодженню між сторонами для кожної угоди у вигляді фрахтової ставки.

CFR – вартість і фрахт;

CIF – вартість, страхування і фрахт (додатково страхування морського перевезення);

CPT – доставка, оплачена до погодженого місця призначення.

СІF – доставка і страхування, оплачені до...

Група D – продавець бере на себе витрати і ризик, пов'язані із доставкою товару покупцеві.

У 2020 році відбулися наступні зміни в нових базисних умовах поставки продукції (табл.2).

Таблиця 2

Відмінність Інкотермс 2020 від 2010

№ п/п	Зміни 2020 року
1	видалили термін EXW (самовивіз) з правил Інкотермс;
2	видалили термін FAS (вільно уздовж борта судна);
3	поділили термін FCA (Франко перевізник) на два базису поставки — один для наземної доставки, а інший для морських контейнерних поставок;
4	змінити умови поставок FOB і СІF для контейнерних перевезень;
5	новий термін в Інкотермс 2020 року — CNI (Cost and Insurance — Вартість і страхування), який означає, що продавець виконав поставку, коли застрахований товар розміщений в зазначеному порту відвантаження;
6	два нових правила в Інкотермс 2020, засновані на умовах поставки DDP, — DTP і DPP: а) умови поставки DTP Інкотермс 2020 (розшифровується «Delivered at Terminal Paid», перекладається «доставка на терміналі з оплатою мита») означають, що продавець несе відповідальність за будь-які транспортні витрати з оплатою митних зборів, і доставки товарів до терміналу (порт, аеропорт або логістичний центр) в країні призначення покупця; б) умови поставки DPP Інкотермс 2020 (розшифровується «Delivered at Place Paid», перекладається «доставка до місця з оплатою мита») означають, що продавець несе відповідальність за будь-які транспортні витрати з оплатою митних зборів, і доставки товарів до будь-якого місця, що не є транспортним терміналом (наприклад, за адресою покупця).

Джерело сформовано автором

Досить часто на практиці сторони вказують попередню редакцію Інкотермс. Зазвичай, такі випадки трапляються в перший рік після набуття чинності нової редакції. Ще однією причиною застосування попередніх редакцій є бажання сторін викласти умови поставки відповідно до тих термінів Інкотермс, які в останній редакції відсутні або замінені. Наприклад, термін DAF з Інкотермс 2000 був замінений на DAP у редакції Інкотермс 2010, але попри таку заміну на практиці зустрічались випадки, коли сторони продовжували включати у контракти посилення саме на термін DAF Інкотермс 2000.

У таких випадках виникає питання чи буде застосовуватись попередня редакція, вказана у договорі?

Законодавство про зовнішньоекономічну діяльність не встановлює обмежень стосовно застосування старих редакцій Інкотермс. Сторони можуть застосовувати стару редакцію Інкотермс, наприклад від 2000 чи від 2010 року, навіть якщо договір поставки укладено після 1 січня 2020 року.

Отже сторони можуть обирати попередні редакції Інкотермс. Потрібно лише зазначити конкретну редакцію у договорі.

На практиці трапляються випадки, коли сторони інкорпують у свій договір поставки правила Інкотермс, але не вказують конкретну редакцію цих правил. У офіційному тлумаченні до Інкотермс 2020 прямо передбачено, що у таких випадках застосовується остання редакція, яка діє на дату укладення договору. Отже, договори укладенні після 1 січня 2020 року, які містять посилення на Інкотермс без зазначення редакції, автоматично регулюються

Інкотермс 2020.

Висновок. Без огляду на нову редакцію Інкотермс, питання застосування цих правил залишаються незмінними. Наразі українське законодавство та торгова практика надають однозначні відповіді на більшість запитань. Однак, враховуючи мінливість українського законодавства, відповіді на запитання можуть також змінюватись, тим самим впливаючи на особливості застосування Інкотермс. Тому, експортерам й імпортерам варто відстежувати зміни у законодавстві щодо застосування Інкотермс та слідкувати за торговою практикою.

Список використаних джерел:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91р. № 959-ХІІ.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»: наказ МФУ від 10.08.2000 р. № 193.
3. Коваль Л. В. Облікове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції»*. 12 листопада 2020 р. Житомир: «Житомирська політехніка». 2020. С. 186-187.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV.
5. Трусів О. Інкотермс – 2020: особливості застосування. *Дебет-Кредит*. 2019. URL: <https://news.dtki.ua/state/zed/58907-inkoterms-2020-osoblivosti-zastosuvannia>

Вікторія МЕЛЬНИК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** У статті проаналізовано особливості формування облікової політики суб'єктів господарювання. Також зазначено поняття облікової політики та її функції, як інструмента підприємства і виокремлено фактори, які впливають на формування облікової політики. Визначено елементи які можуть впливати на роботу підприємства. Облікова політика належить до ключових інструментів, що визначають правила бухгалтерського обліку на підприємстві. Її можна вважати головним документом, який забезпечує можливість бухгалтеру чи бухгалтерській службі під час ведення обліку та складання фінансової звітності враховувати конкретну специфіку діяльності даного суб'єкта господарювання.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ Любов КОВАЛЬ

***Abstract.** The article analyzes the peculiarities of the formation of the accounting policy of economic entities. The concept of accounting policy and its functions as a tool of the enterprise is also indicated, and the factors influencing the formation of accounting policy are highlighted. The elements that can influence the work of the enterprise are defined. The accounting policy is one of the key tools that determine the rules of accounting at the enterprise. It can be considered the main document that provides an opportunity for an accountant or an accounting service to take into account the specifics of the activity of a given business entity during accounting and financial reporting.*

Вступ. Для забезпечення ефективного фінансового управління кожне підприємство повинно формувати свою облікову політику, враховуючи нормативно-правові акти та конкретні особливості його фінансово-господарської діяльності. Індивідуальний підхід до цього процесу є необхідним.

Виклад основного матеріалу. Поняття облікової політики визначене Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовується підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [1]. Саме цим законом обумовлена необхідність складання облікової політики. В податковому законодавстві необхідність затвердження певних методів в обліковій політиці встановлена у Податковому Кодексі України [2].

Для підприємств, які застосовують міжнародні стандарти, складання облікової політики регулюється Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1) «Подання фінансової звітності» (Presentation of Financial Statement) [3], Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 8 (МСБО 8) «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [4] (Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors).

Безумовно, облікова політика є інструментом управління бухгалтерським обліком на підприємстві. Однак значення облікової політики виходить за межі цього процесу. Як інструмент управління облікова політика підприємства має виконувати такі функції (рис.1):

- інформаційну, яка проявляється при аналізі форм фінансової звітності зовнішніми та внутрішніми користувачами;
- захисну, при аудиторських і податкових перевірках, вирішенні судових спорів, тощо;
- регулюючу, яка направлена на коректне відображення господарських процесів і зниження трудомісткості облікового процесу [5].

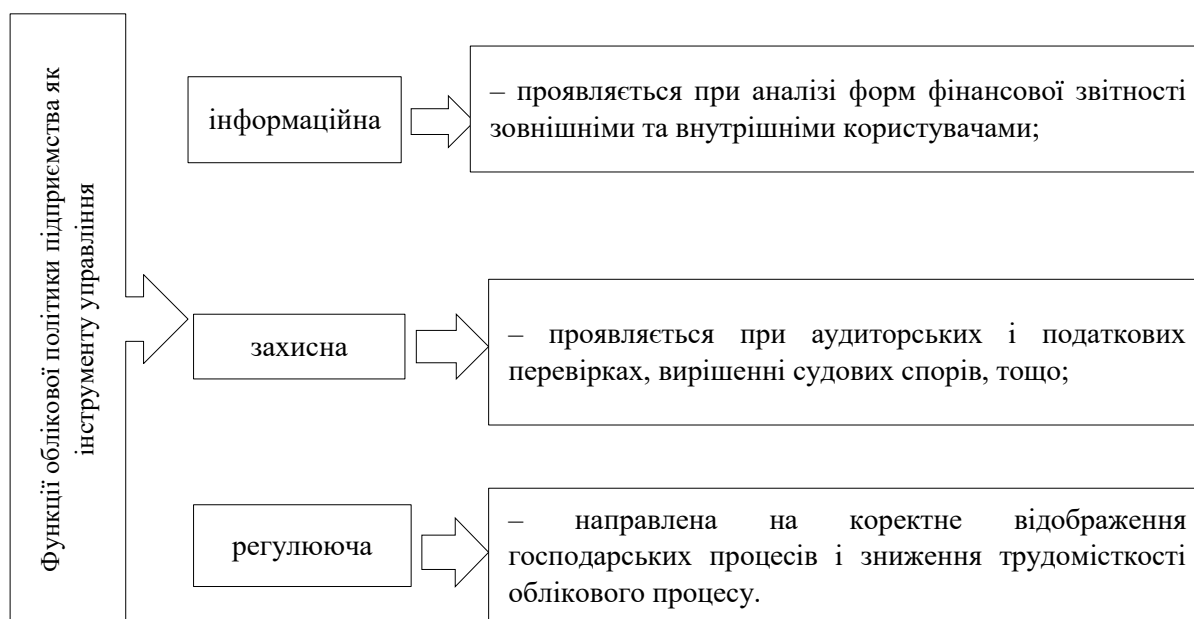

Рис. 1. Функції облікової політики підприємства.

Джерело: узагальнено автором [5].

В залежності від застосування на підприємстві певних концепцій управління виробництвом, бухгалтерський облік має бути спроможним надавати відповідну інформацію різним ланкам управління, що відповідно знаходить відображення в обліковій політиці. Саме у цьому ракурсі і простежується зв'язок облікової політики з потребами управління [6].

Облікова політика підприємства є більш складним процесом, ніж просте виконання законодавства та стандартів бухгалтерського обліку. Для того, щоб бути виваженою та ефективною, вона повинна враховувати специфіку підприємства та його потреби щодо організації бухгалтерського обліку та звітності.

Враховуючи недосконалість законодавства та стандартів, облікова політика повинна бути більш глибокою та детальною, щоб забезпечити ефективну функціональність бухгалтерської системи на підприємстві. Також можна зазначити, що облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. У широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку) [7].

Однією з задач у формуванні облікової політики є визначення факторів, які впливають на систему управління підприємством. Класифікація цих факторів допоможе розробити методик формування облікової політики.

Виділяють наступні фактори, які впливають на формування облікової політики:

- форма власності (державна, колективна, приватна тощо) та організаційно-правова форма підприємства (державне, приватне, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство тощо);
- галузева приналежність (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, торгівля тощо) та вид діяльності (виробнича,

комерційна, фінансова);

- організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів (філіалів, представництв) і їх економічні взаємозв'язки;
- виробнича структура підприємства (цехова, безцехова);
- масштаби діяльності підприємства (рівень концентрації і спеціалізації виробництва, обсяги виробництва, чисельність працюючих тощо);
- тип виробництва (одиничне, серійне, масове) і його вид (основне виробництво, допоміжне);
- технологічні особливості процесу виробництва (підприємства переробної промисловості);
- інфраструктура ринку;
- вплив інфляційних (дефляційних) процесів;
- стратегія фінансово-господарського розвитку (цілі та завдання економічного розвитку підприємства; поточні та перспективні плани підприємства; залучення кредитних ресурсів, здійснення інвестиційних програм тощо);
- загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку;
- законодавчі акти і нормативні документи з питань підприємництва, бухгалтерського обліку і оподаткування;
- система оподаткування (звичайна, спрощена);
- існуюча практика обліку;
- система ціноутворення (ринкові ціни; трансфертні ціни; планово - розрахункові ціни тощо);
- матеріально-технічна база (наявність технічних засобів реєстрації інформації, комп'ютерної техніки тощо);
- рівень автоматизації виробничих і управлінських процесів;
- організація постачальницько-збутової діяльності підприємства;
- системи та умови заінтересованості виконавців за результатами фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому та його структурних підрозділів;
- структура бухгалтерської служби (фінансова, управлінська (виробнича) бухгалтерія) та розподіл обов'язків між обліковими працівниками;
- рівень кваліфікації управлінського персоналу і працівників бухгалтерської служби (фінансової та управлінської бухгалтерії);
- система інформаційного забезпечення підприємства економічних та правових питань;
- наявність ефективної системи внутрішнього контролю;
- зовнішні та внутрішні користувачі;
- склад та форми фінансової звітності; перелік центрів витрат та сфер відповідальності;
- система внутрішньої звітності та ін. [8].

За думкою більшості експертів, облікова політика на підприємстві пов'язана з вибором підприємством певного методу ведення бухгалтерського обліку, який відповідає умовам його господарської діяльності.

Підприємство - це незалежний учасник економіки, який зареєстрований компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, з метою задоволення суспільних та особистих потреб через систематичне здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, та іншої господарської діяльності, що відповідає вимогам Господарського кодексу України та інших законів. Головне завдання підприємства полягає в задоволенні потреб ринку у

продукції або послугах з метою здобуття прибутку.

Елементи на які може впливати розмір підприємства представлено на рис.2.

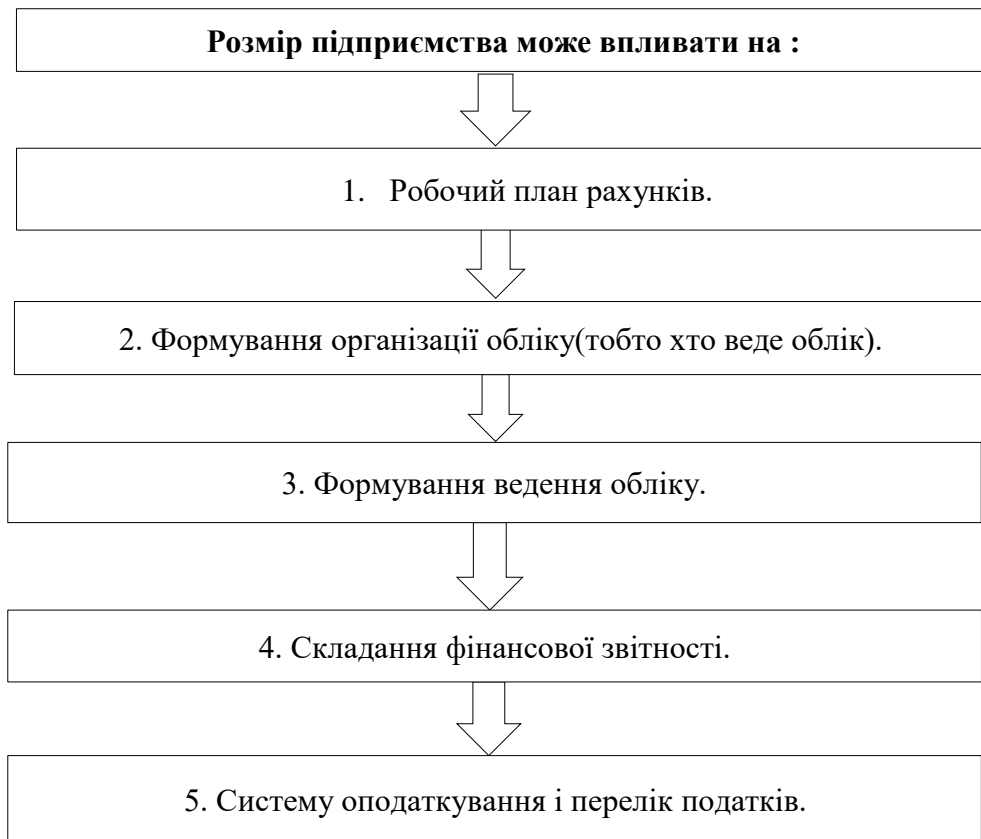

Рис. 2. Елементи на які може впливати підприємство

Приміром, Інструкція до Плану рахунків бухгалтерського обліку не містить визначень економічного змісту господарських операцій, які мають відображатись за відповідною кореспонденцією рахунків. Тому навіть у випадках, коли на підприємстві робочий План рахунків повністю співпадатиме із затвердженим типовим, без визначення конкретних тлумачень кожної операцій, яка відображається на рахунках певною кореспонденцією, не обійтись. Отож, як додаток до наказу про облікову політику підприємства треба мати принаймні зміст типових господарських операцій за кожним синтетичним рахунком [9].

Склад суб'єктів господарювання наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва у 2010-2021 роках

Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	Усього/ total	Великі/ large	Середні/ medium	Малі/ small	з них мікро- підприємства/ of which microenterprises
1	2	3	4	5	6

2010	378810	586	20983	357241	300445
2011	375695	659	20753	354283	295815
2012	364935	698	20189	344048	286461
2013	393327	659	18859	373809	318477
2014	341001	497	15906	324598	278922
2015	343440	423	15203	327814	284241
2016	306369	383	14832	291154	247695
2017	338256	399	14937	322920	278102
2018	355877	446	16057	339374	292772
2019	380597	518	17751	362328	313380
2020	373822	512	17602	355708	307871
2021	370834	610	17502	352722	304650

Також можна виділити, що формування облікової політики також залежить від її форми власності. Суб'єкти господарювання можуть мати різні форми власності в залежності від їх організаційно-правової форми і власницьких структур. Основними формами власності є:

1. Приватна власність – коли суб'єкт господарювання належить приватним особам (фізичним або юридичним особам), що володіють і контролюють його діяльність. Приклади: приватні компанії, підприємства, фермерські господарства тощо.

2. Державна власність – коли суб'єкт господарювання належить державі або її органам. Приклади: державні підприємства, державні установи, органи державної влади тощо.

Як правило, облікова політика формується під конкретне підприємство, враховуючи організаційні, технічні та методичні аспекти його діяльності. Таким чином, облікова політика має відповідно організаційні, технічні та методичні складові. Попри це, встановленої структури наказу про облікову політику не існує. Його формування покладається виключно на саме підприємство, з врахуванням усіх особливостей діяльності суб'єкта господарювання [10].

Від стану облікової політики підприємства залежить рівень організації бухгалтерського обліку, якість і правдивість обліку, забезпечення внутрішніх та зовнішніх користувачів достовірною та своєчасною інформацією та, загалом, фінансовий стан конкретного суб'єкта господарювання. Саме тому для формування облікової політики підприємства має визначальне значення суттєвість облікової інформації, які визначає спроможність її впливу на рішення користувачів фінансової звітності.

Висновок. Для визначення облікової політики підприємства потрібно мати глибоке розуміння не тільки нормативно-правових документів, що регулюють бухгалтерський облік і звітність в Україні, а й унікальних особливостей його діяльності. Щоб створити обґрунтовану облікову політику, потрібно поєднувати методологічні вимоги зі специфічною методикою відображення господарських операцій на підприємстві, що повністю враховує його діяльність.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : за станом на 13.03.2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності»: міжнародний стандарт від 30.06.2017 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17028>
4. Мулик Т. О. Облікова політика як інструмент управління оподаткуванням. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. URL: <http://global-national.in.ua>
5. Коваль Н. І. Особливості облікової політики фермерських господарств. *Збірник наук. праць. Вісник Сумськ. держ. аграр. ун-ту: Серія: Фінанси і кредит*. 2013. Вип. 2. С. 152 –157.
6. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку. 3-є вид., доп. і перероб. Житомир: Рута. 2002. 592 с.
7. Пушкар М. С., Щирба М. Т. Теорія і практика формування облікової політики: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2010. 260 с.
8. Клевець, В. Б. Особливості формування та формалізації власної облікової політики підприємства. *Запровадження МСФЗ в Україні: проблеми та перспективи для аграрного сектору*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН, 25 листопада 2011 р.: збірник тез та виступів. К.: ТОВ "Юр-Агро-Веста", 2011. 438 с.
9. Коваль Л. В. Облікова політика в управлінні підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7048>.

Богдана ПИВОВАР-СТАРИШ*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті проаналізовано основні аспекти земельних відносин у часи воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року та перспективи розвитку земельних відносин в майбутньому.*

***Abstract.** The article analyzes the main aspects of land relations under martial law in Ukraine since February 24, 2022, and the prospects for the development of land relations in the future.*

Вступ. Земельні відносини в Україні завжди були важливою складовою економіки країни. Але з початком війни на сході України в 2014 році та введенням воєнного стану в 2022 році економічна ситуація в країні дуже змінилася. Земельні відносини під час воєнного стану в Україні мають свої особливості та вимагають відповідних заходів для забезпечення прав та інтересів громадян та держави.

Повномасштабне вторгнення РФ, яка розпочалося 24 лютого 2022 року, мало серйозний вплив на земельні відносини в країні. Військовий конфлікт став причиною зміни власності на землю, знищення чи пошкодження інфраструктури, евакуації людей, що живуть на території зони бойових дій, та інших факторів, що спричиняють значні зміни у земельних відносинах в Україні [1].

Виклад основного матеріалу. Один з перших наслідків війни на земельні відносини полягає в тому, що уряд України ввів воєнний стан на всій території країни, що надає додаткові повноваження владі щодо забезпечення безпеки населення та військової оборони. Згідно із Законом України «Про воєнний стан» від 24.02.2022р. №64/2022, воєнний стан включає в себе «обмеження або заборону проведення деяких видів діяльності», у тому числі «проведення будівельних, меліоративних та інших робіт, пов'язаних із землеустроєм, та земельних операцій» (ст. 19) [12].

Таким чином, воєнний стан може призвести до зупинення чи затримки земельних проектів, які планувалися до введення воєнного стану. Наприклад, будівництво нових житлових кварталів або інфраструктури може бути тимчасово зупинене або затримане. Також війна може мати вплив на земельні проекти, які вже знаходяться в стадії реалізації, які можуть зазнати зниження темпів будівництва та збільшення вартості будівництва через зміну валютного

* Науковий керівник: доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ Наталія КОВАЛЬ.

курсу та зростання цін на будівельні матеріали.

Одним з найбільших впливів війни на земельні відносини є зміна власності на землю. За останні місяці російська агресія призвела до анексії понад 15 тисяч км² української землі в Криму та Донбасі, що стало причиною зміни власності на ці території. За даними Міністерства розвитку громад та територій України, з 24 лютого 2022 року земельна власність на 71 об'єкті в Донецькій та Луганській областях перейшла до тимчасового користування уряду України, оскільки ці території знаходяться поза контролем української влади [8].

У зоні бойових дій, крім втрати території, також відбувається знищення та пошкодження інфраструктури. Згідно з даними ООН, на початку березня 2023 року, понад 11 тисяч цивільних будівель були пошкоджені або знищені в результаті бойових дій. Це може призвести до зміни фізичних меж земельних ділянок та зміни їх функціонального призначення, оскільки будівлі, які раніше знаходилися на цих ділянках, більше не існують [11].

Одним з наслідків війни є евакуація людей, що живуть на території зони бойових дій. За даними Міністерства соціальної політики України, на початку березня 2023 року, понад 1,5 мільйона людей були евакуйовані з Донецької та Луганської областей. Це може призвести до зміни фактичного користувача землі, оскільки більшість з цих людей були власниками або орендарями земельних ділянок [9].

Таблиця 1

Середня ціна за 1 га, грн (станом на серпень 2022 р.)

Назва області	Ціна за 1 га, грн
Київська область	445 445
Івано-Франківська	349 614
Одеська	166 088
Рівненська	162 252
Львівська	100 672
Житомирська	67 389
Закарпатська	67 315
Чернівецька	62 681
Вінницька	52 299
Тернопільська	51 816
Хмельницька	47 707
Харківська	45 150
Полтавська	44 653
Дніпропетровська	38 306
Черкаська	34 285
Донецька	31 777
Сумська	29 381
Запорізька	27 524
Кіровоградська	28 011
Волинська	25 720
Херсонська	24 599
Чернігівська	23 787
Миколаївська	18 132

Джерело: побудовано автором на основі [7]

Війна також може призвести до збільшення невизначеності щодо власності

на землю. Зокрема, це може стосуватися земельних ділянок, які були під використанням підприємств, що були знищені або зупинили свою діяльність через війну.

Також можуть виникнути випадки, коли власники земельних ділянок перестають платити податки на землю або втрачають документи на право власності через евакуацію зі зони бойових дій [2].

Станом на серпень 2022 року середня ціна за 1 га становила 38 211 гривень, кількість правочинів – 97 791, площа – 228 946 га [7].

Загалом, війна має значний вплив на земельні відносини в Україні. Зміна власності на землю, знищення та пошкодження інфраструктури, евакуація людей та збільшення невизначеності щодо власності на землю - це лише деякі наслідки, які можуть спричинити зміну земельних відносин.

Земельні відносини в Україні переживають складний період через воєнні дії на сході країни. Головною проблемою в даному випадку є визначення земельних прав та захисту земель громадян, які виїхали з зони бойових дій.

Однією з найактуальніших проблем є захист земельних прав від переписування реєстрів власності в рамках поняття «зони бойових дій». Зважаючи на те, що поняття «зони бойових дій» досить широке, дуже часто земельні ділянки отримують цей статус не за якимось реальними бойовими діями, а за причинами, пов'язаними з корупцією чи порушенням законодавства [5].

Зараз в Україні працює механізм захисту прав власників землі у зонах бойових дій, але, на жаль, цей механізм найчастіше не працює належним чином через відсутність контролю з боку держави.

Водночас відбуваються і зміни земельного законодавства для забезпечення захисту прав власників землі. У квітні 2020 року було прийнято Закон України «Про запобігання втраті та відновлення після втрат земель» від 02.04.2022р., який має на меті забезпечити належний захист земельних прав громадян [3].

В окремих районах України перейменовано або виділено окремі категорії земельних ділянок з прив'язкою до зони бойових дій.

Також, з метою забезпечення додаткової охорони земельних ділянок, які потрапили в зону бойових дій, було прийнято рішення про тимчасове призупинення будь-яких процесів зміни категорії земель, реєстрації прав власності на землю та проведення землекористування в цих зонах [10].

Також, у зоні бойових дій проводяться земельні перевірки з метою виявлення квартирних майнових прав, фактів використання землі поза категоріями (будівництво ОСББ, садівництво та ін.), чисельних та місцезнаходження стадій. В активних бойових діях контроль за такими перевірками будь-якими місцевими органами влади, розписані у Положенні про порядок здійснення земельних перевірок на території України [8].

Джерело: побудовано автором на основі [7]

Водночас, у зоні бойових дій продовжується поширення забруднень ґрунту та води, пов'язаних з вибухами та пожежами. Подальші наслідки забруднення ґрунту та води. У зв'язку з цим, велика увага приділяється очищенню джерел водопостачання та каналізаційних систем. Проект щодо подальшого відновлення земельних ділянок у зоні бойових дій не є будь-яким іншим, як складним і багатоплановим [13].

Однією з найбільш обговорюваних питань в повоєнному періоді буде перспективи земельних відносин. Наступні кроки та рішення повинні спрямовуватися на організацію системи власності на землю, забезпечення прав на землю, вдосконалення земельного законодавства та налагодження ефективного землекористування. Окремі аспекти та проблеми, що мають бути вирішені в майбутньому:

1. Визначення критеріїв подальшого розвитку земельних відносин на основі соціально-економічних та природоохоронних цінностей.

2. Вдосконалення процедур захисту прав на землю, забезпечення ефективного використання земельних ресурсів та запобігання незаконному відчуженню землі.

3. Зміцнення системи контролю за земельними ресурсами з метою запобігання корупції та порушень закону.

4. Розвиток альтернативних форм власності на землю, які зменшать тиск на землеробство та природні ресурси.

5. Вдосконалення системи земельного податку, що надасть можливість підвищити ефективність землекористування та запобігти поширенню орендного шахрайства.

6. Відновлення та очищення земель, що були пошкоджені під час війни.

7. Розробка та впровадження нових технологій землекористування, що забезпечать зниження негативного впливу на природу та оптимізують використання землі [13].

Стан земельних відносин в Україні в період воєнного стану є дуже складним та вимагає відповідального підходу до вирішення проблем. Перспективи розвитку земельних відносин в майбутньому залежать від ефективних заходів з вдосконалення законодавства та забезпечення прав на

землю, що підтримають національну безпеку та економічний розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. (2023). Статистичні дані щодо земельних відносин в Україні. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.02.2023).
2. Державне агентство земельних ресурсів України. (2023). Земельний кодекс України. URL: <http://www.dazv.gov.ua/> (дата звернення: 24.02.2023).
3. Закон України «Про запобігання втраті та відновлення після втрат земель» від 02.04.2020 року. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.02.2023).
4. Комітет з питань земельних ресурсів, аграрної та земельної політики Верховної Ради України. 2022. *Земельні відносини в Україні в умовах воєнного стану*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/> (дата звернення: 26.02.2023).
5. Мінаєв І. С. Земельні відносини в Україні в період глобальної війни: цінності, інтереси, перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 3. С. 88–94.
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/>.(дата звернення: 26.02.2023).
7. Міністерство розвитку громад та територій України. 2023. URL: <https://www.minregion.gov.ua/>.(дата звернення: 06.03.2023).
8. Міністерство соціальної політики України. 2023. Евакуйовані особи від Російської агресії на сході України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>.(дата звернення: 08.03.2023).
9. Огляд стану земельних відносин в Україні. *Watcher*. 2017.URL: и. URL: <https://land.gov.ua/>.(дата звернення: 10.03.2023).
10. Організація Об'єднаних Націй. 2023. *Гуманітарна ситуація в Україні*. URL: <https://www.un.org.ua/> (дата звернення: 15.03.2023).
11. Положення про порядок здійснення земельних перевірок на території України: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12.02.2019 №16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.(дата звернення: 15.03.2023).
12. Про введення воєнного стану в Україні: Наказ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> .(дата звернення: 16.03.2023).
13. Юнкеров В. Земельні відносини в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та управління*. 2022. Т. 1, № 17. С. 25–30.(дата звернення: 16.03.2023).

Максим РИБАЧЕНКО*
Студент 4 курсу,
Факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗМІСТ ВИТРАТ НА МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** В статті розглянуто питання маркетингових комунікацій та пов'язаних з ними маркетингових витрат. Наведено визначення комунікацій, маркетингових та облікових комунікацій. Встановлено, що маркетингові комунікації мають велике значення для досягнення підприємствами максимальних фінансових результатів, оскільки вони є ключовим інструментом пошуку нових ринків управління збутом продукції. Досліджено сучасні тенденції формування системи маркетингових комунікацій.*

Визначено, що маркетингова комунікація займає особливе місце у системі управління підприємством, визначаючи головний напрям всієї інформаційної політики. Розглянуто види витрат, які здійснюються у процесі ефективної організації маркетингової комунікації. Зазначено, що існує прямий вплив маркетингових витрат на ефективність маркетингових комунікацій, оскільки поняття ефективності передбачає порівняння отриманого результату від використання комунікації з сумою витрат у грошовому вираженні. На основі проведеного дослідження зроблені відповідні висновки.

***Abstract.** The article discusses the issue of marketing communications and related marketing costs. The definition of communications, marketing and accounting communications is given. It has been established that marketing communications are of great importance for enterprises to achieve maximum financial results, as they are a key tool for finding new markets and managing product sales. Modern trends in the formation of the marketing communications system have been studied.*

It was determined that marketing communication occupies a special place in the enterprise management system, determining the main direction of the entire information policy. The types of costs incurred in the process of effective organization of marketing communication are considered. It is noted that there is a direct influence of marketing expenses on the effectiveness of marketing communications, since the concept of effectiveness involves comparing the result obtained from the use of communication with the amount of expenses in monetary terms. On the basis of the conducted research, appropriate conclusions were drawn.

Вступ. В управлінському процесі велике значення відводиться інформаційному забезпеченню, що здійснюється через відповідну реалізацію

* Науковий керівник: д.е.н, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Наталія ПРАВДЮК

функцій обліку як системи інформаційно-комунікаційного типу та її значення у налагодженні внутрішніх та зовнішніх комунікацій.

Сучасний етап розвитку маркетингу характеризується еволюційними змінами в системі маркетингових комунікацій як одного з основних його елементів, оскільки розвиток технологій та перенасичення споживачів інформацією зумовлюють появу нових маркетингових концепцій, які приводять до розширення діапазону маркетингових комунікацій [1].

Аналіз останніх досліджень. Лаговська О.А., Легенчук С.Ф., Кузь В.І., Кучер С.В. зазначають, що комунікація – це процес обміну інформацією між суб'єктами [2].

Існує декілька підходів до розгляду концепцій комунікації. Інформація та елементи комунікацій у сфері взаємовідносин стали тим фактором, що суттєво впливає на життя багатьох людей, систему їх взаємодії з різними суб'єктами ринкового середовища. Тенденції індивідуалізації відносин між продавцем і покупцем (споживачем), між учасниками різних ринкових відносин привели до необхідності перегляду основ традиційного маркетингу, акцентуації уваги на розумінні мотивів поведінки учасників ринкових відносин, визначення ефективного набору інструментів управління комунікаціями учасників ринку [1].

Використання маркетингових комунікацій на сучасному підприємстві є ключовим інструментом пошуку нових ринків управління збутом в процесі отримання максимально можливого позитивного фінансового результату. Від ефективності внутрішніх та зовнішніх маркетингових комунікацій залежить репутація підприємства, що є одним із видів впровадження інновацій, скорочення витрат виробництва [3].

Проаналізуємо підходи до трактування поняття «маркетингова комунікація» різними науковцями, висловлені ними у наукових та навчальних виданнях.

На думку Король І. В., маркетингові комунікації - це сукупність сигналів, що виходять від підприємства на адресу різноманітних аудиторій: посередників, конкурентів, споживачів, постачальників, акціонерів, органів державного управління, власного персоналу з метою інформування, переконання, нагадування споживачам та ринку в цілому про свої товари і свою діяльність [4].

Шульга Л.В., Терещенко І.О., Боровик Т.В., Чухліб О.С. [5] вважають, що маркетингова комунікація – сукупність засобів та каналів передачі, за допомогою яких підприємство надає інформацію про свої товари або послуги цільовій аудиторії, використовуючи при цьому інноваційний, соціально-орієнтований підхід та формуючи лояльну аудиторію. Науковці наголошують, що маркетингова комунікація займає особливе місце у системі управління підприємством, визначаючи головний напрям всієї інформаційної політики.

Примак Т. О. розглядає маркетингову комунікацію як діяльність щодо інформування, переконання й нагадування цільовій аудиторії про свої товари, стимулювання їх збуту, формування позитивного зовнішнього та внутрішнього іміджу підприємства і та налагодження тісних взаємовигідних відносин між підприємством і контрагентами [6].

Викладення основного матеріалу. Розвиток інформаційних технологій та розширення каналів комунікації вимагають від підприємств використання нових підходів до формування системи маркетингових комунікацій підприємства та інтеграцію її в загальну систему менеджменту.

У даний час формування системи маркетингових комунікацій має враховувати сучасні тенденції (рис.1).

Ефективне використання маркетингових комунікацій допомагає досягнути головної мети підприємства – створення продуктової, технологічної або сервісної цінності, що задовольняє потреби споживачів та отримання, внаслідок цього, прибутку. Загалом, питання дослідження ефективності маркетингових комунікацій є актуальним для бізнесу. Це зумовлене складністю достовірного визначення впливу маркетингових комунікацій на економічні результати суб'єкта господарювання [3].

Поняття ефективності маркетингових комунікацій завжди передбачає порівняння отриманого результату від використання комунікації з сумою витрат у грошовому вираженні. І якщо ці витрати сприяли збільшенню обсягів реалізації, то, безумовно, дана комунікація буде ефективною.

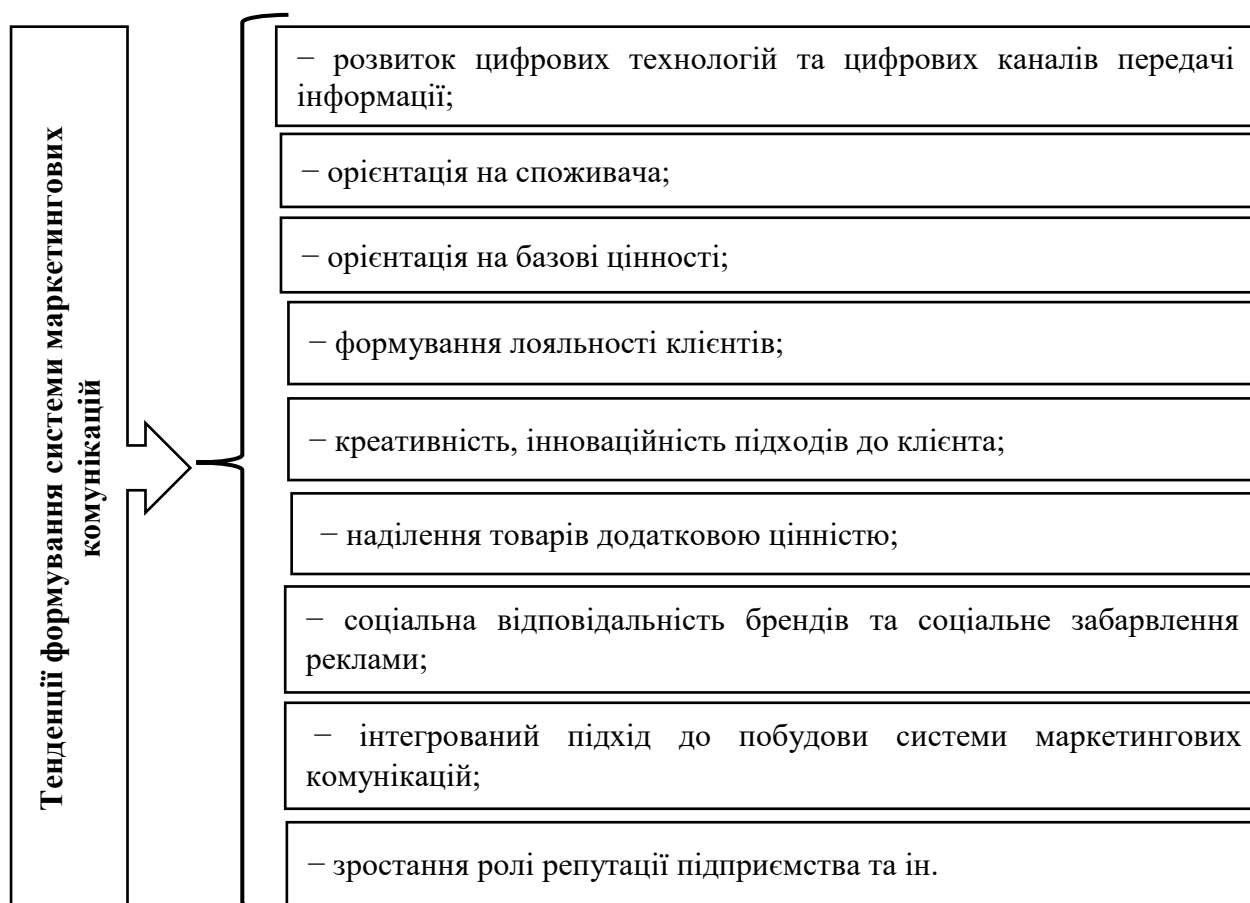

Рис. 1. Сучасні тенденції формування системи маркетингових комунікацій

Джерело: сформовано автором на підставі: [1]

Виміром ефективності маркетингових комунікацій є:

- набуття іміджу, підвищення репутації, лояльності та довіри споживачі, партнерів;
- позитивна суспільна думка;
- підвищення ступеня активності використання технологій мікс-маркетингу в процесі просування товарів;
- додаткове залучення клієнтів до споживання;
- збільшення повторних покупок постійними клієнтами;
- правильне використання типів маркетингових комунікацій в залежності від життєвого циклу товару;
- отримання додаткового прибутку за рахунок креативності, якості, нових комунікативних технологій та ін [7].

Витрати на маркетингові комунікації, що виникають під час проведення рекламного процесу в підприємстві, можна розглядати за двома напрямками:

1) витрати на організацію рекламного процесу в підприємстві; 2) витрати на виготовлення/замовлення та розміщення певного виду рекламної продукції.

Виокремлення таких напрямків обґрунтовується суттєвими відмінностями суті витрат, що до них включаються з точки зору системи контролю за такими витратами.

Ефективна організація процесу маркетингової комунікації на підприємстві зумовлює виникнення різних видів витрат (рис.2).

Облікові комунікації – це процес обміну обліковою інформацією між елементами системи управління різного ієрархічного рівня, базуючись на різноманітні зв'язків між даними елементами, задля підвищення злагодженості у їх функціонуванні та взаємодії (внутрішні комунікації) і між системами зовнішнього середовища (зовнішні комунікації) [2].

Витрати підприємства на маркетинг і мерчандайзинг є витратами на збут (п. 19 П(С)БО 16) [9].

Проте необхідно зазначити, що відсутність єдиного підходу до трактування поняття маркетингових витрат та витрат на збут, про що ми вже зазначали вище у своїй роботі, обумовлює різні способи до їх відображення у бухгалтерському обліку.

Підприємства у своїй обліковій політиці, керуючись нормативними документами, можуть визначити, що витрати, які пов'язані з проведенням досліджень у маркетинговій сфері, обліковуватимуться на бухгалтерському рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», а витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи працівників, пов'язаних з маркетинговою діяльністю, витрати на рекламу і т.д. відображати на рахунку 93 «Витрати на збут» [10].

Така «розпорошеність» інформації матиме негативний вплив на рівень облікового забезпечення управління процесом маркетингу.

Рис. 2. Види витрат у процесі ефективної організації маркетингової комунікації

Джерело: сформовано автором на підставі: [8]

Вважаємо, що необхідно дотримуватися встановленої технології формування облікової інформації, а саме : такі маркетингові витрати визнавати в періоді їх здійснення й обліковувати за дебетом рахунка 93 «Витрати на збут» (аналітичний рахунок «Витрати маркетингової діяльності») у кореспонденції з такими рахунками та субрахунками: 20 «Виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 131 «Знос основних засобів», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» – якщо послуги надаються працівниками підприємства-замовника; 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – якщо послуги придбаваються у виконавця-резидента; 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» – якщо виконавцем послуг є нерезидент.

Висновки. На підставі опрацьованих наукових та нормативних джерел [1-10], можна зробити наступні висновки:

- у П(С)БО 16 «Витрати» не визначено поняття та номенклатуру витрат маркетингової діяльності. У відповідності до даного нормативного документу, маркетингові витрати є лише елементами збутових витрат: «витрати на рекламу та дослідження ринку (маркетинг)»;

- витрати на маркетингові комунікації є об'єктом бухгалтерського обліку, який має знайти своє відображення в системі рахунків і звітності підприємства;

- відсутність чіткої регламентації обліку витрат маркетингової діяльності викликає розбіжності щодо облікового відображення цих витрат на різних рахунках, що не дозволяє акумулювати витрати маркетингової діяльності на одному рахунку для здійснення оперативного та стратегічного управління.

Список використаних джерел:

1.Васильченко Л.С. Сутність та сучасні тенденції розвитку маркетингових комунікацій підприємства. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 48-2. 2019. С.27-30

2.Лаговська О.А., Легенчук С.Ф., Кузь В.І., Кучер С.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навчальний посібник. Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2017. 416 с.

3.Гладій І.О., Майстер Л.А. Витрати на маркетингові комунікації підприємства в умовах сьогодення. *Економіка і суспільство*. Випуск № 39. 2022. URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1397/1347>

4.Король І. В. Маркетингові комунікації: навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 151 с.

5.Шульга Л.В., Терещенко І.О., Боровик Т.В., Чухліб О.С. Маркетингові комунікації в системі управління. *Ефективна економіка*. № 11. 2021.URL: www.economy.nauka.com.ua

6.Примак Т. О. Маркетинг : навчальний посібник. К. : МАУП, 2004. 228 с

7.Панченко Г.С. Маркетингові комунікації як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна*. №1 (22), 2020.С.72-80

8.Нік Даненберг, Рейчел Кеннеді, Вірджинія Біл, Байрон Шарп. Бюджетування на рекламу: повторне дослідження доказів розміру бренду та витрат. *Журнал реклами*. 2016. DOI: <https://doi.org/10.1080/00913367.2015.1090938> .

9.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення 20.03.23)

10. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: наказ Міністерства фінансів України від 31.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 20.03.23)

Вікторія Шиндер*
магістрантка 1 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОРЕНДА ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ

Анотація. У статті розглянуто сутність категорії «оренда». Визначено, що оренда розглядається в різній термінологічній інтерпретації (оренда, лізинг, найм). Досліджено порівняння категорій «оренда», «лізинг», «найм» з позиції виділення спільних і відмінних рис. Представлено визначення «оренди», які містяться у відповідних вітчизняних нормативних документах та обґрунтовано власне трактування досліджуваної категорії. Охарактеризовано зміст операційної та фінансової оренди. Визначено методичні аспекти обліку орендних операцій в орендодавця і орендаря.

Abstract. The article examines the essence of the "rent" category. It was

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ Олена ПОДОЛЯНЧУК

determined that rent is considered in different terminological interpretations (rent, leasing, hiring). A comparison of the categories "rent", "leasing", "hiring" was studied from the point of view of identifying common and distinctive features. The definition of "rent" contained in the relevant domestic regulatory documents is presented, and the actual interpretation of the studied category is substantiated. The content of operating and financial leases is characterized. The methodical aspects of the accounting of lease operations at the lessor and the lessee are determined.

Постановка проблеми. Виникнення оренди – це наслідок можливості реалізувати право будь-якої особи на реалізацію підприємницької діяльності. Світовий досвід і світова практика доводять, що на кожному історичному етапі оренда стає органічною складовою виробничих, економічних, соціальних відносин та сприяє ефективному використанню накопиченого всіма попередніми формаціями елементами матеріального базису виробництва. Ідея оренди походить з глибини віків, проте її актуальність не знижується ні з перебігом часу ні з переходом від одного типу економічної системи до іншої. Розуміння оренди засновано на розмежуванні права власності і права користування майном, при збереженні прав власності орендодавця [3, с. 134].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку орендних операцій та розкриття змісту «оренди» знаходять своє відображення в наукових працях багатьох сучасних дослідників, зокрема Безгубенко В.Ю., Брадул О.М., Головченко Н.В., Головка І.О., Іщенко Я.П., Любар О.О., Подолянчук О.А. та інші.

Формулювання цілей статті. Метою наукового дослідження є розкриття сутності категорії «оренда», а також обґрунтування методичних аспектів обліку орендних операцій.

Виклад основного матеріалу досліджень. Оренда є одним із найбільш давніх фінансових явищ в історії суспільного розвитку. Перші письмові згадки про орендні відносини датовані 4500 р. до н. е., і являють собою звітність про рухоме і нерухоме майно правителів. Документи звітності засвідчують зародження та швидкий розвиток у державах Месопотамії приватної власності і товарно-грошових відносин. З метою регламентації цих відносин держава у законодавчому порядку визначила умови торгівлі, найму та оренди [1, с. 345].

Оренда, як термінологічне поняття, походить від латинського *arrendare* – наймання фізичною або юридичною особою у іншої фізичної (юридичної) особи майна: основних засобів виробництва, землі, будівель, цілісних майнових комплексів у тимчасове користування на певний строк і за плату [7, с. 103].

На території України відносини тимчасового платного користування відомі з княжої доби, зокрема оренда землі (орендарями боярських і монастирських земель були селяни). У період Київської Русі відносини тимчасового володіння та користування називали по-різному – «зйом», «найм» [1, с. 345].

В Економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного зазначається, що оренда – це майновий найм, за яким одна сторона (орендодавець, наймодавець) надає іншій стороні (орендарю, наймачеві) майно в тимчасове користування за

визначену плату [5, с. 402].

Дослідження наукової літератури, в якій розглядаються питання оренди, дозволяє констатувати, що оренда розглядається в різній термінологічній інтерпретації (оренда, лізинг, найм).

У період фінансової кризи далеко не кожен суб'єкт господарювання може собі дозволити придбавати нові засоби виробництва. Звичайно, в такий період не просто і продати приміщення, обладнання або інше майно, яке не використовується у власній господарській діяльності.

Виходом із цієї ситуації стає оренда (оперативна або фінансова). В табл. 1 наводиться огляд категорій «оренда», «лізинг», «найм» з позиції виділення в них спільних рис і відмінностей.

Різні підходи до трактування сутності категорії «оренда» має не тільки теоретичне, а і прикладне значення, зокрема для практичного регулювання орендних відносин нормативно-правовими актами.

Варто звернути увагу на той факт, що більшість авторів при визначенні оренди виходять з положень нормативно-правових актів, проте й у цих документах мають місце різні підходи. Вважаємо за доцільне зосередити увагу на змістовному наповненні категорії «оренда» у нормативно-правових актах, оскільки вони мають суттєвий вплив на регулювання всіх відносин, що пов'язані з орендою. В таблиці 2 представлені визначення оренди, які містяться у відповідних вітчизняних нормативних документах.

Як бачимо, усі визначення, що наведені в нормативних документах та літературних джерелах відображають сутність оренди як наймання майна та землі в користування за плату і на певний строк [7, с. 105].

Порівняння засвідчує, що поняття оренди обов'язково передбачає перетин із такими поняттями, як договір, користування, плата, термін.

На нашу думку, що оренда – це право суб'єкта господарювання користуватися майном на умовах платності протягом визначеного в договорі часу.

Оренда як об'єкт обліку характеризується сукупністю господарських операцій, що відбуваються в межах визначеного часу, а значить являє собою процес. Він починається з моменту надання (прийняття) майна, триває протягом строку користування ним, закінчується поверненням або викупом орендованого об'єкту та весь цей час супроводжується періодичними розрахунками [2, с. 298].

Визначити вид оренди для бухгалтера дуже важливо, оскільки для операційної та фінансової оренди встановлено різні правила бухгалтерського та податкового обліку. І саме договір оренди – це той документ, який дозволяє ідентифікувати здійснювані у його рамках господарські операції як операційну оренду необоротних активів (або ні) [7, с. 109].

Таблиця 1

Порівняння категорій «оренда», «лізинг», «найм» з позиції виділення

спільних і відмінних рис

Ознака	Категорія		
	Оренда	Лізинг	Найм
1	2	3	4
Суть категорії	Оренда (від лат. <i>arendare</i> – віддавати в борг) – це наймання або здача майна, оформлені договором, відповідно до якого одна сторона – власник майна – надає його за певну плату в тимчасове користування іншій стороні – орендарю.	Підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк	Визначено як такий договір, за яким одна сторона передає іншій річ або послугу іншій на термін, а інша сторона передає першій у власність річ або гроші як відшкодування.
Форма прояву	Договірні відносини Оренда є організаційною формою діяльності, виражає відносини власності, особливу систему господарювання. Однак, як і будь-яке самостійне явище, як ринкова економічна категорія вона має різні форми прояву, які можна уявити з різним ступенем конкретності.	Договірні відносини. Фактично лізинг являє собою форму матеріально-технічного постачання з одночасним кредитуванням та орендою. При лізингу лізингоодержувач сплачує лізингодавцю не орендну плату, а повну вартість майна.	Договірні відносини Сенс договору найму в тому, що наймодавець передає наймоотримувачу предмет договору у тимчасове користування, а сам отримує у порядку відшкодування гроші або речі на праві власності; тобто відбувається обмін права власності на право користування або на чисте зобов'язання.
Предмет	Можуть бути речі, що визначені індивідуальними ознаками, тобто тільки їм властивими ознаками, що вирізняють їх з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи їх, і такі, що є неспоживними, тобто такими, що призначені для неодноразового використання та зберігають свій первісний вигляд протягом тривалого часу. Також, відповідно до ч. 2 ст. 760 ЦКУ, можуть бути майнові права.	Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена відповідно до законодавства до основних фондів.	Можна наймати речі для свого господарського використання (<i>rerum</i>), можна наймати роботу-послуги безвідносно до її конкретного змісту, (<i>operarum</i>), можна наймати людину на роботу, маючи на увазі її результат, тобто господарський сенс для наймодавця представляє не процес, а те, що вийде в підсумку (<i>operis</i>).

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
---	---	---	---

Особливості і технологія оформлення угоди та отримання майна	При оренді, від майбутнього орендаря не вимагається представляти орендодавцю жодних фінансових документів..	Проведення комплексної оцінки платоспроможності лізингодержувача, що вимагає подачі повного пакету документів по підприємству і може тривати 1-6 місяців.	Особливостей не визначено.
Період та строки	Договір оренди, як правило, не перевищує шести-дванадцяти місяців.	При проведенні лізингових операцій угоди укладаються до п'яти і більше років.	Договір найму укладається на строк, встановлений договором. Якщо строк найму не встановлений, договір найму вважається укладеним на невизначений термін.

Джерело: [3, с. 134]

Також слід з'ясувати важливі для обліку положення договору оренди:

- вартість переданого майна;
- термін, на який укладено договір оренди;
- розмір орендної плати, порядок її нарахування (сплати) та індексації, якщо передбачено;
- порядок обслуговування, відновлення та поліпшення орендованого об'єкта;
- умови повернення орендованого об'єкта [7, с. 109].

Таблиця 2

Нормативне регулювання оренди та орендних відносин

Нормативний документ, що визначає категорію	Категорія для визначення
	Оренда
Господарський кодекс України (стаття 283) [4]	За договором оренди одна сторона (орендодавець) передає другій стороні (орендареві) за плату на певний строк у користування майно для здійснення господарської діяльності
Цивільний кодекс України (стаття 759) [17]	За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк
Закон України «Про оренду державного та комунального майна» (стаття 2) [15]	Орендою є засноване на договорі строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності
Закон України «Про оренду землі» (стаття 1) [16]	Оренда землі - це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» [11]	Оренда – угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку
Міжнародний стандарт фінансової звітності 17 «Оренда» [9]	Оренда – це угода, згідно з якою орендодавець передає орендареві в обмін на платіж або ряд платежів право користування активом протягом погодженого періоду часу

Джерело: узагальнено автором

Для цілей бухгалтерського обліку оренда класифікується на операційну та фінансову (рис. 1).

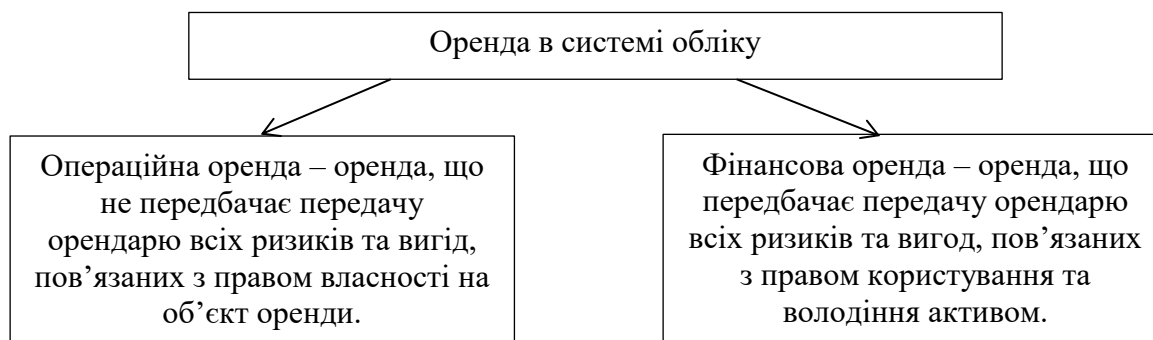

Рис. 1. Сутність оренди для цілей обліку

Джерело: узагальнено за [11]

Для цілей оподаткування дуже важливо, щоб договір містив чіткі умови нарахування орендного платежу – дату (подію), періодичність, форму повідомлення або підтвердження та інші подробиці [7, с. 109].

Питання відображення інформації про оренду необоротних активів у бухгалтерському обліку та її розкриття у фінансовій звітності регулюються нормами П(С)БО 14 або П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість».

Слід зазначити, що передача (отримання) об'єкта оренди орендарю (від орендодавця) не тягне за собою жодних податкових наслідків для обох сторін за договором (п. 153.7 та пп. 196.1.2 ПКУ). Сума ж орендної плати є об'єктом оподаткування ПДВ (п. 185.1 ПКУ), тому якщо орендодавець – платник ПДВ, то орендар при використанні майна в господарській діяльності має повне право на податковий кредит з ПДВ на підставі отриманої податкової накладної згідно з п. 198.3 ПКУ. Відповідно, якщо орендодавець не є платником ПДВ, право на податковий кредит у орендаря відсутнє [14].

У орендодавця об'єкти, передані в операційну оренду, продовжують враховуватися у складі активів та відображатися у балансі та на відповідних балансових рахунках орендодавця згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби» [10]. При цьому такі об'єкти можуть бути переведені на окремий субрахунок аналітичного обліку. Якщо в оренду здається нерухомість, використовувана тільки (або переважно) для надання в оренду, то вона повинна обліковуватися як інвестиційна на однойменному субрахунку 100. Правила обліку такої нерухомості визначені П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» [12].

На об'єкти, передані в операційну оренду, нараховується амортизація за прийнятим на підприємстві методом.

Аналогічно ведеться облік орендних операцій з інвестиційною нерухомістю (п. 17 НП(С)БО 14, Інструкція № 291).

У орендаря отримані на підставі договорів операційної оренди основні засоби зараховуються на позабалансовий рахунок 01 «Орендовані необоротні активи» за вартістю, вказаною у договорі оренди (п. 8 П(С)БО 14, п. 20 Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 30.09.2003 р. №561). Для аналітичного обліку об'єктів оренди і контролю над їх використанням у місцях експлуатації кожному об'єкту присвоюється інвентарний номер, який

закріплюється за ним на увесь час знаходження об'єкта на даному підприємстві. Збільшення залишку рахунку 01 відбувається при прийнятті орендарем на облік основних засобів, зменшення – при їх поверненні орендодавцю [8].

У випадку фінансової оренди сутність та фінансова реальність такі, що орендар отримує економічні вигоди та ризики від володіння та використання орендованого активу протягом більшої частини строку його економічної експлуатації в обмін на зобов'язання сплатити за це право конкретну суму (на початку оренди приблизно дорівнює справедливій вартості активу) та пов'язані з ним фінансові витрати [11].

Для обліку довгострокових зобов'язань з оренди орендарем використовується рахунок 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди» [6; 13].

Орендодавець відображає в бухгалтерському обліку наданий у фінансову оренду об'єкт як дебіторську заборгованість орендаря в сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням фінансового доходу, що підлягає отриманню, з визнанням іншого доходу (доходу від реалізації необоротних активів). Одночасно залишкова вартість об'єкта фінансової оренди виключається з балансу орендодавця з відображенням у складі інших витрат (собівартості реалізованих необоротних активів) [11].

Висновки. Дослідження законодавчих та нормативних положень свідчить про відсутність єдиного системного підходу, який би трактував визначення «оренди» як економічної категорії, а також про те, що між стандартами М(С)БО 16 та П(С)БО 14 наявні незначні відмінності щодо визначення «оренди» (зміст цього поняття у М(С)БО 16 є більш докладнішим (у національних стандартах термінологія не завжди є зрозумілою через її новизну та важкість трактування перекладу, а також через введення в обіг термінів, які замінюють існуючі або доповнюють вже наявні терміни вітчизняного законодавства).

Орендні відносини набувають різних видів та визначаються строками оренди та умовами, на яких вона здійснюється. П(С)БО 14 передбачає, що оренда може операційною і фінансовою, а також передбачено таку операцію, як продаж активу за умов укладання угоди – одержання продавцем в оренду.

Критеріями розподілу на операційну та фінансову оренди є те, якою мірою ризики і винагороди, які пов'язані з правом власності на актив, який орендується, стосуються сторін оренди. Це, як правило, операція, яка ґрунтується на однакових як для орендаря так і для орендодавця умовах, а це означає, що для обох сторін така операція буде кваліфікуватися однаково. Разом з тим, оренда буде кваліфікуватися як фінансова (коли орендарю передаються усі ризики та вигоди через надання права користування та володіння активом).

Список використаних джерел:

1. Безгубенко В.Ю. Розвиток орендних відносин та концептуалізація оренди об'єктів державної власності. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2011. Вип. 17. С. 344-351.
2. Брадул О.М., Головченко Н.В. Теоретико-методичні аспекти обліку орендних операцій. *Вісник Криворізького національного університету*. 2013. Вип. 35. С. 297-301.

3. Головка І.О. Теоретичні аспекти визначення сутності орендних операцій в роздрібній торгівлі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6. Ч. 2. С. 133-126.
4. Господарський кодекс України №436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1260> (дата звернення: 22.02.2023).
5. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 3 / Редкол.:... Мочерний С.В. (відповідальний редактор) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
6. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік І: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В. 2020. 496 с.
7. Любар О.О., Іщенко Я.П. Організація та методика обліку орендних операцій у сільськогосподарських підприємствах. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. №11. С. 102-120.
8. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів: Наказ Міністерства фінансів України від 30.09.2003 р. №561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
9. Міжнародний стандарт фінансової звітності 17 «Оренда»: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_018#Text (дата звернення: 20.03.2023).
10. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. №92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
11. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»: Наказ Міністерства фінансів України №181 від 28.07.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість»: Наказ Міністерства фінансів України від 02.07.2007 р. №779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0823-07#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
13. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 №1591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
14. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
15. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10.04.1992 р. № 2269-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата звернення: 20.03.2023).
16. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. №161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата звернення: 20.03.2023).

НАПРЯМ

2

**ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА
СПРАВА І СТРАХУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ**

Олександр БІДНЯК *

студент 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

**БАНКІВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ КРЕДИТ ТА ЙОГО РОЛЬ В
ЕКОНОМІЦІ**

***Анотація.** Стаття досліджує важливість міжнародних кредитів у світі бізнесу та економіки. Стаття описує функції банківського міжнародного кредиту та його роль у фінансуванні міжнародних операцій, експорту, інфраструктурних проєктів та інших потреб. Описуються ризики, пов'язані з банківським міжнародним кредитом, і наголошується на необхідності детального аналізу ризиків та фінансової стійкості банку, який надає кредит. Узагальнюючи, стаття підкреслює важливість банківського міжнародного кредиту для забезпечення економічного зростання та розвитку в різних країнах.*

***Abstract.** The article examines the importance of international credit in the world of business and economics. The article describes the functions of bank international credit and its role in financing international operations, exports, infrastructure projects and other needs. The risks associated with bank international credit are described, and the need for a detailed risk analysis and financial stability of the bank providing the credit is emphasized. Summarizing, the article emphasizes the importance of bank international credit for ensuring economic growth and development in various countries.*

Вступ. У світі бізнесу та економіки міжнародний кредит відіграє важливу роль, забезпечуючи фінансові ресурси для реалізації різноманітних проєктів. Банківський міжнародний кредит - це один з видів кредитування, що здійснюється міжнародними банками із застосуванням спеціальних інструментів

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Юлія АЛЕСКЕРОВА

та механізмів. У статті буде розглянуто важливість банківського міжнародного кредиту та його роль у фінансуванні міжнародних операцій, експорту, інфраструктурних проектів та інших потреб.

Також будуть проаналізовані ризики, пов'язані з банківським міжнародним кредитом, і наголошено на необхідності детального аналізу ризиків та фінансової стійкості банку, який надає кредит. Отже, стаття розкриває важливість банківського міжнародного кредиту для забезпечення економічного зростання та розвитку в різних країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасному світі глобалізація економіки та зростаюча конкуренція між компаніями роблять міжнародний кредит необхідним інструментом для забезпечення конкурентоспроможності бізнесу. Крім того, міжнародний кредит допомагає підтримувати стійкість економіки країн та сприяє розвитку їх господарств.

Однак, у зв'язку зі складністю та високими ризиками, пов'язаними з міжнародним кредитуванням, досвідчені банкіри та фахівці підкреслюють важливість грамотного планування та управління ризиками при використанні цього інструменту.

За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), загальний обсяг міжнародних кредитів в світі складає понад 29 трильйонів доларів США. Міжнародний кредит забезпечує фінансову підтримку для міжнародних операцій, таких як інфраструктурні проекти, експорт та імпорт товарів і послуг, інвестиції в країнах з розвиваючими економіками та інші міжнародні проекти. За даними Всесвітнього банку, в 2020 році в Україні залучено міжнародний капітал на суму 3,6 мільярда доларів США, що сприяє розвитку економіки країни. У 2021 році очікується збільшення обсягів міжнародного кредитування в Україні, оскільки залучення зовнішнього фінансування є одним із основних джерел фінансування державного бюджету.

Таблиця 1

Таблиця рейтингу найбільших банків

Назва банку	Сума міжнародних кредитів (у млрд. доларів)
JPMorgan Chase & Co.	166.9
Bank of America Corp.	95.4
Citigroup Inc.	85.5
Wells Fargo & Co.	63.8
HSBC Holdings plc	58.8
Mitsubishi UFJ	54.2
BNP Paribas	52.2
Credit Agricole Group	50.3
Societe Generale Group	47.1

Джерело: сформовано автором за [1]

Наприклад, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) в 2020 році надав Україні позику на суму 340 мільйонів євро для фінансування інфраструктурних проектів, таких як ремонт та розширення доріг, будівництво

енергоефективних будинків та підвищення рівня екологічної безпеки.

Таким чином, міжнародний кредит є важливим джерелом фінансування для економічного зростання та розвитку різних країн, зокрема для країн з розвиваючимися економіками, але використання його потребує ретельного аналізу ризиків та ефективного управління фінансовими ресурсами.

Банківський міжнародний кредит є одним з важливих інструментів у світі бізнесу та економіки. Він дозволяє підприємствам та урядам отримувати необхідні фінансові ресурси для розвитку та забезпечення економічного зростання.

Основна роль банківського міжнародного кредиту полягає у фінансуванні міжнародних операцій, таких як міжнародний експорт, імпорт, інвестиції, інфраструктурні проекти, а також він може бути використаний для здійснення різноманітних операцій з обслуговування державних потреб, таких як покриття бюджетних дефіцитів та фінансування соціальних програм. Важливими характеристиками банківського міжнародного кредиту є строк кредитування, відсоткова ставка, умови повернення кредиту та рівень ризику. Банки, які надають кредит, зазвичай залучають фінансові ресурси на міжнародному ринку капіталу, щоб забезпечити достатній обсяг ліквідності для надання кредиту клієнту.

Доцільно також розглянути ризики, пов'язані з міжнародним кредитуванням. Один з основних ризиків - це валютний ризик, пов'язаний зі зміною курсів валют. Кредитор може відчувати негативні наслідки зміни курсу валют, оскільки повернення кредиту буде здійснюватися в іншій валюті, ніж та, що була використана для видачі кредиту. Крім того, існує і кредитний ризик, коли боржник не може повернути кредит. Це може стати проблемою для кредитора, оскільки він ризикує втратити свої кошти.

Таблиця 2

Таблиця розподілу країн-отримувачів міжнародних кредитів

Країна-отримувач	Доля кредитів (%)
США	30
Китай	20
Європейський Союз	15
Індія	10
Інші	20

Джерело: сформовано автором за [2]

Зрозуміло, що міжнародне кредитування має важливе значення для економічного зростання та розвитку в різних країнах. Водночас, кредиторам потрібно бути обережними при видачі кредитів і проводити детальний аналіз ризиків та фінансової стійкості боржника. Крім того, міжнародне кредитування є важливим елементом глобальної економіки, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій. За даними Світового банку, міжнародний кредит відіграє важливу роль у фінансуванні розвитку країн, зокрема в інфраструктурних проектах, освіті та охороні здоров'я. У 2020 році Світовий банк надав кредитів

на суму 61,8 мільярда доларів США для реалізації різноманітних проектів у різних країнах світу. Однак, варто зауважити, що банківський міжнародний кредит також пов'язаний з ризиками. Зокрема, банки можуть стикатися з ризиками зміни валютного курсу, зростання кредитного ризику та зміни ринкових умов. Тому перед наданням міжнародного кредиту банки повинні проводити детальний аналіз ризиків та фінансової стійкості кредитоотримувачів.

Загалом, банківський міжнародний кредит є важливим інструментом для забезпечення економічного зростання та розвитку в різних країнах світу. Проте, при наданні кредитів необхідно бути обережними та проводити детальний аналіз ризиків, щоб забезпечити фінансову стійкість банку та кредитоотримувача.

Таблиця 3

Таблиця розподілу кредитів за цільовим призначенням

Цільове призначення	Доля кредитів (%)
Експорт	40
Інфраструктурні проекти	25
Комерційні позики	20
Галузеве фінансування	10
Інше	5

Джерело: сформовано автором за [3]

Банківський міжнародний кредит є важливим інструментом фінансування, який використовують як банки, так і підприємства у багатьох країнах світу. Цей вид кредитування має велике значення для забезпечення стійкого розвитку економіки країн, зокрема тих, які перебувають у стадії становлення. Міжнародний кредит допомагає підприємствам інвестувати в нові проекти та розширювати свою діяльність, що в свою чергу сприяє збільшенню обсягу виробництва і створенню нових робочих місць.

Висновки. Отже, після проведеного дослідження можна зробити висновок, що банківський міжнародний кредит відіграє важливу роль в світі бізнесу та економіки, забезпечуючи фінансування різноманітних міжнародних операцій, інфраструктурних проектів та експорту. Банківський міжнародний кредит є важливим інструментом для забезпечення економічного зростання та розвитку в різних країнах. Завдяки міжнародним кредитам, компанії можуть здійснювати міжнародні операції, розширювати свій бізнес та залучати нові ресурси для розвитку.

Крім того, міжнародні кредити допомагають забезпечити фінансову стабільність країн, що дозволяє їм розвиватись та зміцнювати свою економіку. Отже, банківський міжнародний кредит є складним інструментом, який має свої переваги та ризики. Його використання пов'язане з обов'язковим аналізом ризиків та фінансової стійкості банку, але водночас він є важливим засобом для забезпечення економічного зростання та розвитку в різних країнах.

Список використаних джерел:

1. Горбач Л. М., Плотніков О. В. Міжнародні економічні відносини: підручник. К.: Кондор, 2022. 392 с.
2. Буглуй В.Б., Ліванцем Н.М Міжнародні економічні відносини Фінанси та статистика, 2022 С. 82-94
3. Білінська В. Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2015. № 7 (172). С. 74-80.

Віта БУЯЛЬСЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті розглянуто основні поняття в страхування в сільському господарстві. Обґрунтовані поняття та структури відшкодування вартості страхового платежу. Розглянуто особливості підтримкою страхування сільськогосподарської продукції. Охарактеризовано Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Розглянуто Закон України «Про правовий статус воєнного стану». Обґрунтовано правові засади обов'язкового страхування врожайів. Обґрунтовані страхові випадки у страхуванні сільськогосподарських тварин, культур та багаторічних насаджень.*

***Abstract.** The article discusses the main concepts of insurance in agriculture. Well-founded concepts and structures of insurance payment reimbursement. Peculiarities of agricultural product insurance support are considered. The Law of Ukraine "On the peculiarities of insurance of agricultural products with state support" is characterized. The Law of Ukraine "On the Legal Status of Martial Law" was considered. The legal principles of mandatory crop insurance are substantiated. Reasonable insurance cases in the insurance of agricultural animals, crops and perennial plantations.*

Вступ. Сільське господарство, як головна складова національної економіки України, є одним із основних джерел доходів від експорту. В свою чергу, агрострахування є важливим інструментом в системі аграрної політики.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Олена Марценюк

Страховання сільськогосподарської продукції може допомогти мінімізувати наслідки несприятливих обставин та подій, але навіть через стрімкий розвиток аграрного сектору агрострахування займає низьку позначку у системі страхування в цілому. Аграрії передають перевагу страхуванню техніки, аніж самої продукції, тим паче у теперішній час.

Погодні умови в останні роки змінюються дуже динамічно, саме тому агрострахування мало б відігравати важливу роль та сприяти сталому розвитку агробізнесу. Для цього необхідна державна підтримка. Саме 2022 рік став безпрецедентним випробуванням для всіх галузей національної економіки. Для аграрного сектору ці випробування були прямо порційними потужності галузі та її провідному місцю в структурі ВВП України.

Повномасштабне вторгнення напередодні весняної посівної кампанії, блокування морського експорту, фізичне знищення аграрних активів, тимчасова окупація та забруднення площ боєприпасами – всі ці чинники робили цілком реальним сценарій знищення галузі, проте сільське господарство, як і вся Україна, вистояло.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державною підтримкою страхування сільськогосподарської продукції є надання сільськогосподарським товаровиробникам з державного бюджету в порядку, грошових коштів у вигляді відшкодування частини вартості страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Відшкодування вартості страхового платежу здійснюється через настання страхового випадку[1].

Відшкодування вартості страхового платежу здійснюється через настання страхового випадку. Страховим випадком є настання події, передбаченої договором страхування та Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

У випадку страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень до страхового випадку відносять загибель (втрата, пошкодження) застрахованих посівів (посадок), загибель (недобір, недоотримання) застрахованого врожаю, продуктів бджільництва, відхилення від значення показників (індексів), визначених страховиком і страхувальником у договорі страхування, інші події, передбачені договором страхування[3].

Страховим випадком у страхуванні сільськогосподарських тварин може бути загибель (втрата, вимушений забій, травматичне пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин, інші події, передбачені договором страхування.

Державна підтримка у даній сфері є надзвичайно важливою, тому що аграрний інститут є вразливим до навколишніх умов.

Страховання майбутнього врожаю могло б значно зменшити ризики для аграрного бізнесу. На жаль, у нашій країні, відповідно до статистики, застрахованими є лише трохи більше 5% земель сільськогосподарського призначення. Коли ми порівнюємо український ринок з міжнародним, то лідером в агрострахуванні є США- 90% господарств застраховані, адже США-

лідер страхових послуг [1].

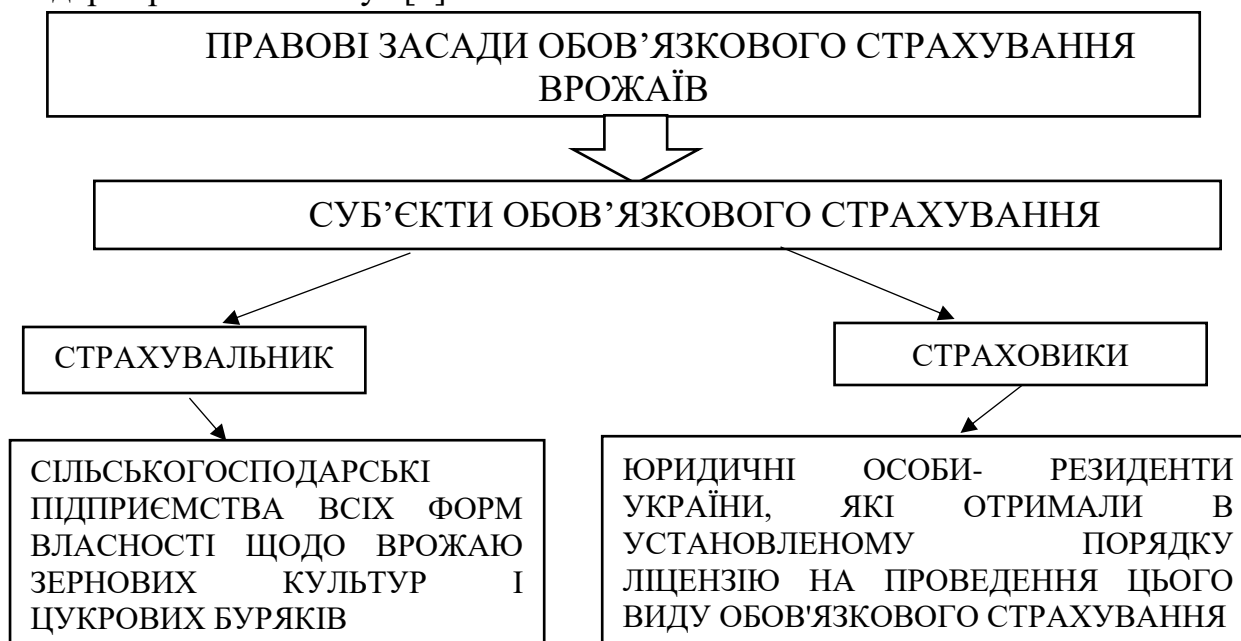

Рис. 1. Правові засади обов'язкового страхування врожаїв

Джерело: складено автором

Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції у 2022 році.

Підтримка надавалася за бюджетною програмою КПКВК 2801500 «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» через Український державний фонд підтримки фермерських господарств шляхом надання:

- бюджетної субсидії на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для провадження сільськогосподарської діяльності- у розмірі 3100 гривень на 1 га, але не більше 372 000 гривень для одного отримувача;
- спеціальної бюджетної дотації за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності- у розмірі 5 300 гривень на одну корову, але не більше 530 000 гривень для одного отримувача.

За рахунок зазначених коштів було надано бюджетної субсидії (га) 21 467 отримувачам на 424 631,9 га; спеціальної бюджетної дотації за утримання корів- 10247 отримувачам на 62 090 корів. Ті, хто не встиг подати заявку за програмою чи допустив помилки при її заповненні, зможуть подати заявку після відкриття програми у поточному році[2].

Враховуючи, що дрібні сільськогосподарські товаровиробники є основним джерелом продовольчої безпеки країни та основними виробниками продукції для внутрішнього споживання, то саме на їх екстрену підтримку було спрямовано 50 мільйонів євро в рамках бюджетної підтримки ЄС Україні у 2022 році.

Зі свого боку Мінагрополітики створило всі умови для швидкої та прозорої виплати цієї допомоги. Прийом заявок відбувався онлайн через Державний аграрний реєстр, запуск якого здійснено за сприяння ЄС та що є важливим

кроком на шляху підготовки України до членства в ЄС.

У 2023 році програму з підтримки фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції буде продовжено. Зокрема, бюджетну субсидію на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для провадження сільськогосподарської діяльності та спеціальну бюджетну дотацію за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності.

Однак навіть з наявністю державної підтримки та програм страхування воєнне сьогодні вносить свої корективи.

Аграрний інститут у теперішні часи зазнає значних проблем. Окупація великої частини аграрної території країною-окупантом, перешкоджання посівам, обстріли полів з неприбраним урожаєм, пожежі. Для аграрного бізнесу це є великою проблемою[5].

Указом Президента України «Про введення воєнного стану» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий статус воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

У випадку, якщо страховий випадок стався в період дії воєнного стану, то страхова компанія не звільняється від своїх зобов'язань перед клієнтом, але може бути застосований інститут форс-мажору.

28 лютого 2022 року Торгово-промисловою палатою України було опубліковано лист щодо засвідчення форс-мажорних обставин у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

У випадку настання форс-мажорних обставин, це може бути підставою для звільнення страхової компанії від відповідальності за невиконання страхового відшкодування тільки за умови, якщо форс-мажорні обставини та саме невиконання мають зв'язок. Відповідно, страхова компанія не може відмовити у здійсненні страхової виплати посилаючись виключно на те, що в Україні введено воєнний стан.

Страхові відшкодування відбуваються лише через наявність страхового випадку. Страховий випадок визначається договором або законом, тобто якщо договором передбачений такий страховий випадок, як «шкода, вчинена бойовими діями», то виплати звичайно будуть, але, зазвичай, шкода, яка завдана у результаті бойових дій не визначається страховим випадком [4].

Висновок. Інститут агрострахування в Україні тільки запроваджується. Це є ефективним захистом агробізнесу. У найближчі часи це стане важливим та

обов'язковим питанням. Товаровиробникам потрібно бути уважним у цій сфері та відразу реагувати на зміни, так як агропромисловий інститут є дуже специфічним та залежним від нових тенденцій.

У цей рік дивимось оптимістично, але без ілюзій. Немає сумніву, що він буде важким для аграрної галузі.

Збережеться тенденція до оптимізації технологій вирощування, а в окремих випадках- жорстокої економії або взагалі відмови сіяти. Додати до всього інфляцію- зростання цін на все, від добрив та інших МТР до палива й технічних сервісів, і ми отримуємо досить складний вибір перед господарником на наступний сезон.

У державному бюджеті на 2023 рік для аграріїв не передбачено класичних програм через зрозумілі причини, але вже розроблено та втілюється ряд заходів, спрямованих на підтримку галузі. Це доступні кредити та компенсації, гранти на ведення господарства та субсидії.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/deaths/>
2. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news>
3. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 01 липня 2021 року № 1601-IX
4. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022
5. Офіційний веб-сайт LIGA ZAKON В ЦИФРАХ. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics_

Яна ГУСАК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИДИ ТА РОЛЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. У статті класифіковано фінансових посередників на основі різних ознак. Розглядалася роль фінансових посередників на фінансовому ринку та в економічному зростанні країни, а також функції, які виконує фінансове посередництво. Та, як фінансові посередники впливають на кругообіг активів у процесі розширеного відтворення. Яку роль відіграє фінансове посередництво для великих суб'єктів господарювання.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

Abstract. The article classifies financial intermediaries based on various characteristics. The role of financial intermediaries in the financial market and in the economic growth of the country, as well as the functions performed by financial intermediation, were considered. How financial intermediaries affect the circulation of assets in the process of extended reproduction. What role does financial intermediation play for large business entities.

Вступ. Розвиток посередників фінансового ринку є необхідною умовою для розвитку інших секторів економіки країни. Наявність досвідчених фінансових посередників, таких як банки, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки та інші фінансові установи, сприяє стабільному та прогнозованому розвитку всіх економічних процесів у суспільстві. Фінансові посередники акумулюють значні суми грошей і є потужним джерелом інвестицій в економіку України, що швидко розвивається. У результаті рекомендується розглянути вирішальну функцію та вплив фінансових посередників на розвиток фінансового ринку та всієї фінансової системи країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові посередники відіграють вирішальну роль у безперервному функціонуванні фінансової системи. Вони є важливою ланкою між кредиторами та позичальниками, полегшуючи обом сторонам здійснення фінансових операцій. Їх функціональність необхідна для ефективного розподілу капітальних ресурсів в економіці. З часом вони зазнали значних змін і розвитку. Фінансові посередники бувають різних типів, і кожен тип виконує певну функцію. Кожен тип служить для певних цілей і має унікальні особливості.

Розглянемо основні види та класифікації фінансових посередників. Так, згідно з міжнародною класифікацією, яка сформувалася в США, розрізняють три групи фінансових посередників, відображені на рис. 1.

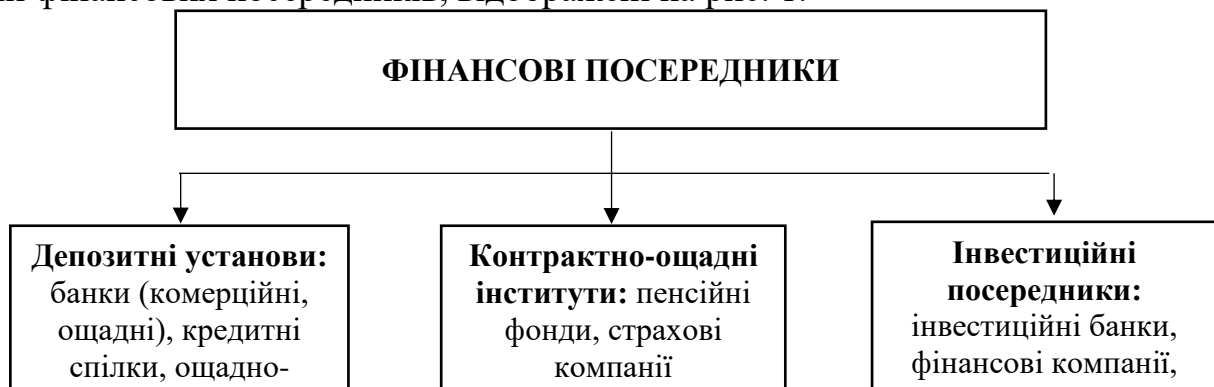

Рис. 1. Міжнародна класифікація фінансових посередників залежно від пропонованого виду фінансових послуг

Джерело: побудовано автором на підставі [4]

Банки є найважливішими фінансовими посередниками, відповідальними за мобілізацію заощаджень і надання кредитів приватним особам і підприємствам. Крім того, кредитні спілки в основному обслуговують потреби своїх членів, надаючи депозитні рахунки та кредитні лінії. Страхові компанії відповідають за

надання страхових продуктів, які забезпечують захист від ризиків для окремих осіб і організацій. Взаємні фонди, пенсійні фонди та інвестиційні банки виконують важливі функції, такі як управління інвестиціями, пенсійні заощадження та надання консультацій клієнтам відповідно.

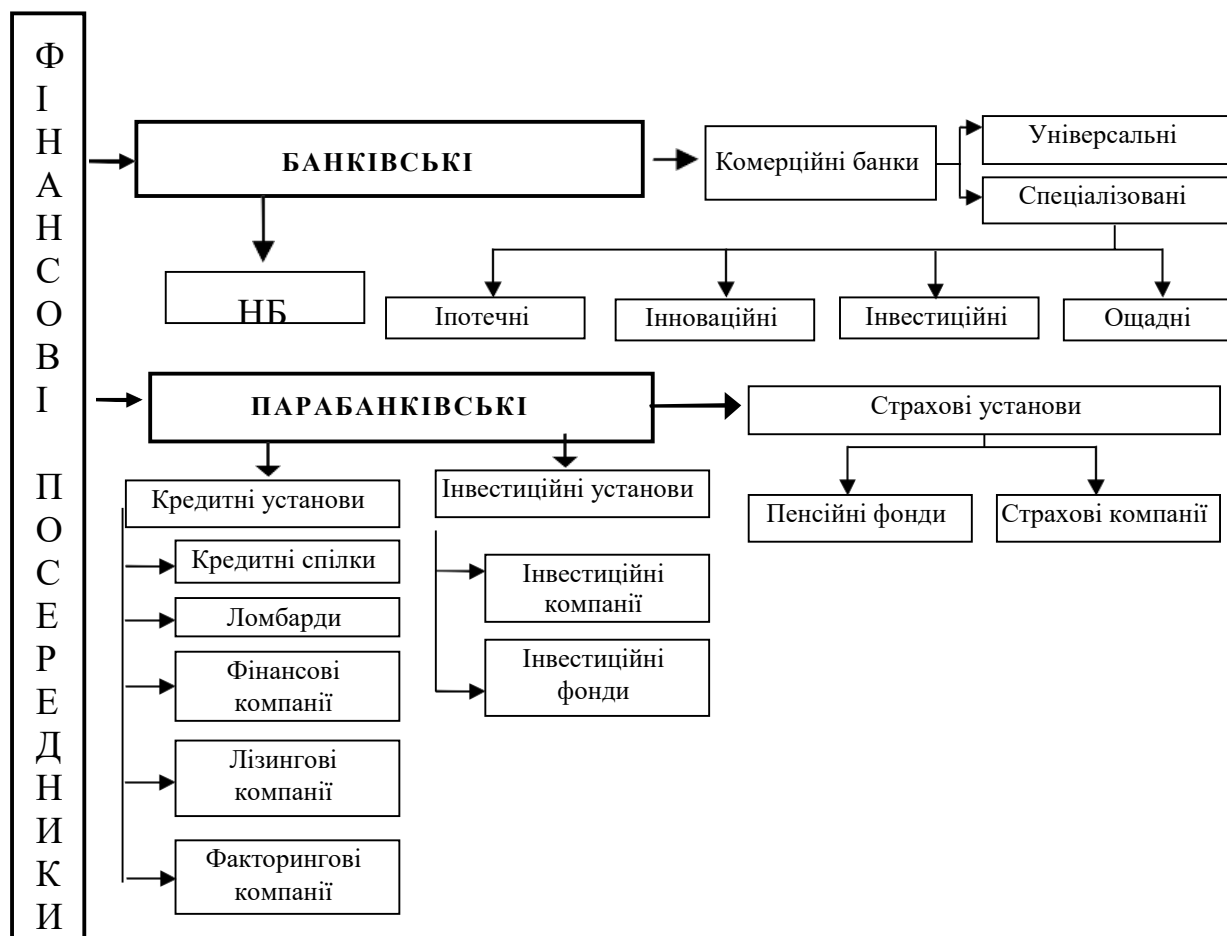

Рис. 2. Класифікація фінансових посередників в Україні

Джерело: складено на основі [1,5]

Роль фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи є значною. Їхні мікро- та макроефекти включають підвищення ефективності розподілу капіталу, зниження вартості фінансового обміну, покращення управління ризиками та посилення конкуренції на ринку. Наприклад, надання депозитних рахунків і підвищена довіра до них з боку банків допомагають мобілізувати заощадження населення, які потім можна інвестувати в різні підприємства. Крім того, сприяння фінансовим обмінам допомагає зменшити транзакційні витрати, що додатково підвищує ефективність фінансових ринків.

Фінансові посередники також відіграють важливу роль у забезпеченні управління ризиками. Вони пропонують послуги з управління ризиками, такі як страхові продукти, які хеджують різні ризики, зменшуючи ризики відповідних осіб і компаній. Вони також сприяють хеджуванню похідних фінансових інструментів, надаючи необхідний захист сторонам, зацікавленим у укладанні таких контрактів.

Рівень розвитку фінансового ринку визначається кількістю та

різноманітністю наявних фінансових посередників і обсягом фінансових послуг, які вони пропонують тим, хто бере участь у ринку. В Україні визнаються дві основні категорії фінансових посередників: банківська система, що включає Національний банк, універсальні та спеціалізовані банки, а також небанківські фінансові установи, включаючи кредитні спілки, страхові компанії, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, лізингові та факторингові компанії.

В Україні, через недостатнє зростання фондового ринку, банківська система має життєво важливе значення для сприяння посередницькій діяльності в секторі фінансових послуг. Банківська система є важливою частиною економічної основи суспільства та відіграє важливу роль у кредитно-фінансовій системі. Банківська система відповідає за регулювання кредитних і грошових потоків, що, у свою чергу, стимулює економічне зростання. З розвитком економіки як банківська, так і кредитно-фінансова система зазнають як кількісних, так і якісних змін. Незважаючи на те, що банківська система залежить від цих систем, вона залежить від них і сприяє їх розвитку.

Варто зазначити, що останнім часом все більшого значення набуває «функціональний» підхід, який підкреслює, що не має значення, через банки чи ринки здійснюється фінансове посередництво. Натомість важливим є те, наскільки ефективно система посередництва виконує свої ключові функції, такі як сприяння транзакціям в економіці, агрегування капіталу, розподіл інвестиційних ресурсів, забезпечення страхування та диверсифікація ризиків, а також посилення корпоративного контролю. Часто підприємства потребують великих обсягів капіталу у вигляді інвестицій, які не можуть бути забезпечені одним або кількома інвесторами.

У цьому підході велика увага приділяється зв'язку між установами, ринками та методами, задіяними в посередницьких операціях. Підвищуючи рівень допомоги, яку надають фінансові посередники, можна мати значний вплив на економіку через підвищення темпів зберігання, активізацію накопичення основного капіталу та більш ефективний розподіл, включаючи заохочення інноваційної діяльності. Фінансові посередники відіграють значну роль на ринку фінансових послуг, оскільки вони допомагають зменшити транзакційні витрати, підвищити ліквідність фінансових активів, керувати диверсифікацією ризиків і сприяти загальним операціям усіх інших учасників фінансового ринку. Фінансові посередники відіграють роль у сприянні руху грошей у всій економіці та важливі для всіх стадій виробництва та суспільного відтворення, включаючи розподіл, обмін та споживання. Як ключовий компонент ринкової інфраструктури, фінансові посередники необхідні для полегшення грошових операцій між учасниками ринку та підтримки відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях.

Ринок фінансових послуг сприяє переміщенню коштів від тих, хто має надлишок, до тих, хто потребує інвестицій, що призводить до перерозподілу. Як правило, кошти спрямовуються від тих, хто не вміє їх ефективно використовувати, до тих, хто має здатність використовувати їх продуктивно. Це не тільки підвищує загальну продуктивність і ефективність економіки, але й покращує економічне процвітання кожного учасника ринку в суспільстві [2].

Висновки. Підсумовуючи, фінансові посередники є важливими компонентами фінансової системи. Вони допомагають у плавному розподілі капітальних ресурсів, знижують транзакційні витрати та надають клієнтам послуги з управління ризиками. Існує величезна кількість типів посередників, які виконують різні функції у фінансовому секторі. Крім того, роль посередників значно змінилася з часом, йдучи в ногу зі змінами на ринках. Важливість посередників зростатиме, оскільки світ стає дедалі складнішим, а ринки – більш динамічними.

Створення консолідованої моделі інфраструктури фінансового ринку забезпечить економічно ефективну обробку транзакцій із справедливим ціноутворенням. Система забезпечить операції з низьким рівнем ризику з надійним контролем і адекватним фінансуванням. Крім того, політика прозорості вимагатиме повного розкриття інформації учасниками. Інфраструктура задовольнятиме задовільні потреби як окремих, так і інституційних учасників усередині країни та за її межами.

Список використаних джерел:

1. Бала О., Цізда О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.6. С. 169 – 174.
2. Гончаренко О. Класифікація небанківських фінансових установ як інструмент реалізації стратегії розвитку фінансового сектору економіки України. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Випуск 44. Частина I. С. 15–25. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/110673>
3. Діденко Л.В., Кобзар І.А., Ханалієва І.С. Дослідження діяльності небанківських фінансових установ як учасників сучасного ринку фінансових послуг. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 88–94.
4. Дорош О. Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія». Львів, 2003. 192 с.
5. Дубина М. В. Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/25.html>
6. Про банки і банківську діяльність: закон України № 679-XIV від 7 грудня 2000 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
7. Руда О.Л. Сучасний стан діяльності небанківських кредитних установ в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 39. С. 84–88

Володимир ЖДАНКІН*
Студент 4 курсу,
Факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні питання формування фінансового механізму аграрного страхування. Проаналізовано особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Визначено переваги індексного страхування сільськогосподарських ризиків. Розглянуто можливості використання в аграрному секторі взаємного страхування. Обґрунтовано необхідність державної підтримки системи агостраховання в Україні.*

***Abstract.** The article examines the theoretical issues of the formation of the financial mechanism of agrarian insurance. The peculiarities of insurance of agricultural products with state support are analyzed. The advantages of index insurance of agricultural risks are determined. The possibility of using mutual insurance in the agricultural sector is considered. The need for state support of the agricultural insurance system in Ukraine is substantiated.*

Вступ. Сільське господарство - специфічна галузь економіки. Це проявляється в тому, що, на відміну від багатьох інших галузей економіки, його результати діяльності значно залежать від природно-кліматичних умов. Одними зі стратегічних завдань у сільськогосподарському виробництві є зменшення ризиків від природно-кліматичних умов та забезпечення подальшого розвитку аграрного сектора шляхом удосконалення системи страхового захисту господарств аграрного сектора. Це стратегічна сучасна проблема аграрного ринку України. Але є ціла низка чинників, що гальмують її вирішення. До їх складу належать, зокрема: погане розуміння механізмів управління ризиками в сільському господарстві; недостатня технічна спроможність страхових компаній; відсутність страхових продуктів, підкріплених належними актуарними розрахунками; обмежений доступ до перестраховання та брак у сільгосптоваровиробників довіри до страхування. Неспроможність ефективно управляти ризиками на рівні господарства обмежує доступ сільгосптоваровиробників до фінансів та заважає розвитку їхнього бізнесу.

Стратегія формування ринкової економіки агропромислового комплексу має походити з поєднання саморегулювання ринку й регулюючої дії держави, яка використовує такі економічні важелі, як ціни, податки, субсидії, кредитування, страхування.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ
Олена МАРЦЕНЮК

Страховання сільськогосподарських ризиків в Україні наразі перебуває в стадії становлення. Крім негативного впливу природно-кліматичних умов, сільське господарство зазнає значних збитків і від соціально-економічних ризиків. Низькі закупівельні ціни на зерно, м'ясу та молочну продукцію призводять до збитковості господарств.

Виклад основного матеріалу. Аграрний сектор економіки України перебуває на разі в стадії реформування, що покликане закласти на майбутнє міцну основу розвитку галузі на довгострокову перспективу. В умовах оборонного бюджету варіантів державної допомоги вітчизняним аграріям обмаль. Можливості прямого бюджетного фінансування агросектору доволі обмежені, тому пріоритетними завданнями Мінагрополітики є створення умов для поживлення ділової активності у галузі та заощадження підприємцями максимальної кількості коштів для розвитку власного бізнесу. Однією із таких умов є дерегуляція – істотне зменшення втручання держави у приватний сектор. На разі спрощено до 50% регулюючих процедур в галузі. В цілому скасовано понад 14 дозвільних документів, ветеринарних свідоцтв та сертифікатів якості, шість ліцензій, запроваджено понад 50 інших змін до законодавства в аграрній сфері. Таким чином, створено умови для економії суб'єктами ринку до 5 млрд. грн. щорічно. Також відчутні результати з диверсифікації аграрного експорту: Україна стрімко відкриває для виробників нові ринки, такі як Канада, Єгипет, Ізраїль, зростання вдвічі аграрного експорту до Китаю. При цьому Україна поступово змінює акцент з сировинного експорту на поставки продукції з доданою вартістю, забезпечуючи при цьому 14% загального обсягу ВВП та 35% валютних надходжень від експорту та підтримуючи позитивне сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Аграрна галузь в Україні активно розвивається. При цьому агрострахування є одним із механізмів її стабільної роботи, зміцнення малого та середнього аграрного бізнесу, який має бути ефективним, доступним та комфортним для сільських споживачів, прибутковим для страховиків та економічно виправданим для держави. Страховання є відносно недорогим у порівнянні з іншими методами управління ризиками. Покриття збитків за рахунок страхових виплат дає можливість стабілізувати доходи агропідприємств, підтримати їх фінансову стійкість та продовжувати працювати без тривалих перерв у виробничому процесі. Компенсація збитків внаслідок страхування дозволяє своєчасно розрахуватися з переробними підприємствами та постачальниками матеріально-технічних ресурсів, а також кредитними установами. Крім цього, агрострахування спонукає до використання агротехнологій та застосування надійних засобів захисту врожаю, сприяючи, таким чином, підвищенню ефективності виробництва в аграрному секторі.

У IV кварталі 2021 року обсяги активів та валових премій страховиків життя зростали, а обсяги виплат збільшилися майже на 20%. Протягом IV кварталу обсяги активів, валових премій і виплат ризикового страхування – зменшилися, переважно через неподання звітності низкою установ та виключення з реєстру.

Частка страхових премій із добровільного страхування зросла за квартал із 70% до 76%. Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ і “Зелена картка”) та особисте

страхування (медичне та життя) традиційно були найбільшими за обсягом отриманих премій.

Частка премій, що передані на перестраховування, збільшилася за квартал та становила 19%. З них 56% належить перестраховикам-нерезидентам.

Коефіцієнти збитковості ризикових видів страхування зменшилися за квартал. Стрімке зниження збитковості добровільних видів було спричинене врегулюванням значного страхового випадку однією компанією. За вирахуванням цього випадку коефіцієнт збитковості істотно не змінився. Помірне зниження збитковості обов'язкових видів страхування відбулося за рахунок зменшення резервів.

Станом на 1 січня 2022 року принаймні один із двох нормативів платоспроможності порушували лише чотири страховики.

Станом на 30.06.2022 загальний обсяг активів страховиків у порівнянні з початком року (до військової агресії), майже не змінився (+2,2%) і склав 65,7 млрд. грн. При цьому, за вказаний період кількість страховиків скоротилася – з 155 (01.01.2022) до 142 (01.07.2022).

Загальні підписані премії у I півріччі 2022 року у порівнянні з I півріччям 2021 року скоротилися майже на третину (-28%) і склали 17,8 млрд. грн. – при цьому скорочення обсягів у більшій мірі мало місце у сегменті non-life (-29%), обсяги страхових премій зі страхування життя скоротилися удвічі менше (-15%).

Рис. 1. Обсяг активів та кількість страхових компаній, млрд грн.

Джерело: сформовано та побудовано на основі [1]

Обсяги сплачених страхових виплат/відшкодувань у I півріччі цього року також співмірно впали у сегменті non-life (-32%). Також, на зменшення обсягів страхових відшкодувань вплинуло зниження частоти заявлених випадків з ОСЦПВ, КАСКО. Рівень виплат склав 34% та не змінився.

Динаміка показників за останні 4 квартали свідчать про те, що найбільший спад обсягів діяльності припав на кінець I кварталу 2022 року. У II кварталі падіння продовжилось, але воно було менш стрімким – страховики змогли організувати та налагодити роботу в умовах воєнного стану.

Рис. 2. Страхові премії та страхові виплати страхових компаній, млрд грн
 Джерело: складено автором на основі даних [10]

Однією з основних проблем сільськогосподарського страхування в регіонах є вибір страховика, оскільки практично жодна з діючих регіональних страхових компаній не в змозі прийняти на власне утримання в повному обсязі страхові ризики в масштабі цілого регіону. Перестраховання або співстрахування ризиків спільно з великими українськими чи зарубіжними страховиками може привести до витоку фінансових ресурсів за межі регіону й країни, але є одним з важливих варіантів вирішення цієї проблеми. На наш погляд, ця проблема може бути вирішена шляхом створення регіональних аграрних страхових пулів.

Сьогодні в економічно розвинених європейських країнах страхується близько 90—95% ризиків сільських товаровиробників, а в Україні лише 5-7%, хоча рівень ризику в нас набагато вищий. Потенціал навіть найбільших українських страхових і перестрахових компаній, що спеціалізуються на сільськогосподарському страхуванні, недостатній для захисту страхувальників від великих ризиків.

Проблеми, які виникають на ринку страхування сільськогосподарських ризиків:

1. Страхові тарифи, затверджені постановою занижені.
2. Демпінгування тарифів, що спричиняє:
 - недобросовісну конкуренцію серед страхових організацій;
 - загрозу невиконання страховими організаціями взятих на себе зобов'язань.
3. Виконання страховими організаціями взятих на себе зобов'язань та покриття їх активами.
4. Страхування об'єкту застави – формальне страхування. Страхування врожаю сільськогосподарських культур здійснюється сьогодні, головним чином, у формі страхування застави з метою отримання кредиту.
5. Здійснення страхування сільськогосподарських ризиків в обов'язковій формі не відповідає нормам класичного страхування. Адаптація нормативно-правової бази України до Європейського законодавства. Міжнародні угоди.
6. Відсутність інформації у потенціального страхувальника. Значна частина

сільгоспвиробників не довіряє страховим компаніям, вважаючи, що в разі настання страхового випадку їх шанси отримати відшкодування є незначними.

7. На сьогоднішній день високий ступень ризиків, притаманний страхуванню врожаю, спричиняє складнощі при перестрахованні. В більшості випадків їх перестраховання в Україні неможливе, тому що високий рівень обсягів відповідальності.

Висновок. Отже, головною метою здійснення фінансового регулювання аграрного сектору економіки України є забезпечення максимального обсягу виробництва валової сільськогосподарської продукції через розвиток стимулювання фінансового потенціалу аграрних підприємств. Вирішальне значення для регулювання розвитку аграрного сектору України має державна підтримка, її масштаби і ефективність.

Дослідження глобалізаційних процесів показують, що бюджетно-податкова політика розвинених країн будується на визнанні концепції багатофункціональності, яка дозволяє усвідомити, що на відміну від інших галузей, які виконують лише виробничу комерційну функцію, сільське господарство виконує комплекс соціально значущих для кожного суспільства функцій забезпечення продовольчої безпеки країни, підтримки соціоекономічної життєдіяльності сільської території, захисту суспільства від негативних явищ, надмірної урбанізації, створення умов для рекреації міських жителів. Тому фінансове регулювання агропромислового комплексу в Україні має бути спрямоване на розвиток галузі з використанням ключових інструментів державного регулювання.

Список використаних джерел

1. Юрчишина С. І. Фінансова складова в системі державного регулювання розвитку підприємств агропромислового комплексу України. *Хмельницький університет управління та права*. 2021. С. 122-123.

2. Мамчур Р. М. Формування фінансового механізму аграрного страхування. *Вісник Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 13. С. 203-204. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/13-2015.pdf#page=204>

3. Недбаєва С. М. Державне регулювання страхуванням сільськогосподарських ризиків. *Механізми державного управління*. 2019. С. 88-91. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2009/27.pdf

4. Огляд небанківського фінансового сектору 2022. URL: <https://forinsurer.com/files/file00726.pdf>

5. Тенденції банківського сектору. URL: <https://forinsurer.com/files/file00728.pdf>

6. Ринок страхування сільськогосподарських ризиків в Україні. URL: <https://forinsurer.com/public/03/06/16/546>

Вікторія КНЯЗЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Дане дослідження присвячене розкриттю особливостей бюджетної політики як одного з важливих інструментів регулювання фінансової політики держави в умовах воєнного стану. У проведеному дослідженні подано аналіз стану виконання Державного бюджету України та розкрито динаміку доходів Державного бюджету України за період 2021–2022 рр. У статті також описуються джерела міжнародного фінансування Державного бюджету України.*

***Annotation.** This study is devoted to revealing the peculiarities of budget policy as one of the important instruments of regulating the financial policy of the state in the conditions of martial law. The study provides an analysis of the state of implementation of the State Budget of Ukraine and reveals the dynamics of revenues of the State Budget of Ukraine for the period 2021–2022. The article also describes the sources of international financing of the State Budget of Ukraine.*

Вступ. Бюджетна політика є однією з важливих складових фінансової політики держави: підтримка темпів економічного зростання, підвищення добробуту населення та забезпечення отримання соціальних гарантій. Адже від ефективної побудови і функціонування бюджетної системи залежить зростання рівня ВВП та його перерозподілу, конкурентоспроможність і розвиток зовнішніх відносин [5].

Глобальні зміни, викликані повномасштабним вторгненням держави-агресора, вплинули на економіку України, змусивши її змінити фінансову систему. В умовах воєнного стану вкрай важливо забезпечити виконання державного бюджету. Нині перед державою стоїть завдання ефективного функціонування бюджетної системи, реорганізація раніше поставлених державою завдань, перерозподіл обмежених бюджетних коштів, забезпечення соціальних виплат громадянам, збільшення видатків на оборону, перегляд джерел наповнення бюджету, та залучення міжнародної фінансової допомоги. Від узгодженості та швидкої координації бюджетної політики залежить збереження фінансової стабільності країни та запобігання виникненню макроекономічних дисбалансів.

Виклад основного матеріалу. Бюджетна політика є основною складовою фінансової системи, за допомогою важелів впливу регулює економічні явища.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Тетяна МУЛИК

Важливим завданням у сфері управління фінансовими ресурсами є реалізація збалансованості основного фінансового плану-бюджету країни. Адже саме від нього залежить фінансове забезпечення органів влади, розподіл економічних показників та створення основи для реалізації економічного зростання.

31 травня 2021 року уряд прийняв Бюджетний маніфест на 2022-2024 роки, в якому визначено пріоритетні завдання та засади бюджетної політики, показники державного бюджету, і це перший крок до запуску середньострокового бюджетного плану. Очікується, що це продовжуватиме стимулювати економічне зростання, підтримувати макроекономічну стабільність, усувати фінансові ризики та закладати основи для трансформації національного виробництва з метою забезпечення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках і привабливого інвестиційного клімату всередині країни. Пріоритетами державного бюджету України на 2022 рік було визначено інвестиції в майбутнє: охорона здоров'я, освіта, інфраструктура, цифровізація, безпека та оборона [1].

Однак глобальні зміни в житті України після повномасштабного вторгнення Російської Федерації змусили уряд швидко відреагувати та переглянути поставлені перед країною цілі. Тому, з метою забезпечення та створення умов для злагодженого функціонування бюджетної сфери та посилення заходів щодо захисту громадян прийнято ряд оперативних рішень та внесено зміни до норм чинного бюджетного законодавства.

Верховною Радою України 15 березня 2022 р. прийнято Закон України "Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України" на період дії воєнного стану у 2022 р. [2].

Кабінетом Міністрів України від 9 квітня 2022 р. внесено зміни до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану. Постанова дасть можливість першочергового витрачання бюджетних коштів в особливому режимі в умовах воєнного стану [3].

Повномасштабний наступ завдав руйнівних наслідків для економіки та країни загалом, що вплинуло на стан виконання Державного бюджету (табл.1).

Таблиця 1

**Показники виконання Державного бюджету України
2021–2022 р., млрд грн.**

Показники виконання (квітень)	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом		
	2021	2022	Темп зростання	2021	2022	Темп зростання	2021	2022	Темп зростання
Доходи	313,8	365,9	52,1	43,7	46,7	3,0	357,5	412,6	55,1
Видатки	344,4	523,6	179,2	40,9	35,1	-5,8	385,3	559,7	173,4
Кредитування	-0,8	-0,3	0,5	2,1	1,5	-0,6	1,3	1,2	-0,1
Дефіцит/ Профіцит	-29,7	-157,4	-127,7	0,7	10,0	9,3	-29,0	-147,4	-119,4

Джерело: складено автором за даними [4].

Рівень видатків у 2022 р. зріс порівняно з попереднім періодом (табл. 1),

через повномасштабне вторгнення РФ на територію України. За перші чотири місяці 2022 р. дефіцит державного бюджету України значно перевищив показник попереднього року. Зазначимо, що запланований рівень дефіциту на січень-квітень 2022 р. становить 317,1 млрд грн [4].

Станом на квітень 2021 року найбільшу питому вагу в структурі видатків державного бюджету становлять видатки соціальної сфери (116,5 млрд грн.), видатки на виконання загальнодержавних функцій (58,7 млрд грн). Найменше коштів за цей період було виділено на житлово-комунальне господарство (4,8 млн. грн.).

На квітень 2022 р. видатки Державного бюджету України суттєво зросли порівняно з відповідним періодом попереднього року. Видатки на забезпечення оборони (137,8 млрд грн), а також на соціальний захист та соціальне забезпечення (137,1 млрд грн) були найбільшими за обсягом. Такі показники свідчать про пріоритетні завдання бюджетної політики держави. Найменше у квітні поточного року фінансувалися видатки на житлово-комунальне господарство (5,4 млн грн), охорону навколишнього природного середовища (1,1 млрд грн). Усі капітальні видатки скоротили та спрямували в резервний фонд, який зараз є основним інструментом управління.

На формування дохідної частини бюджету можуть впливати як зовнішні, так і внутрішні чинники: стан світового економічного ринку, зовнішній державний борг країни, інвестиційний клімат, міжнародне партнерство, ВВП, інфляція, система оподаткування, рівень зайнятості населення (рис. 1).

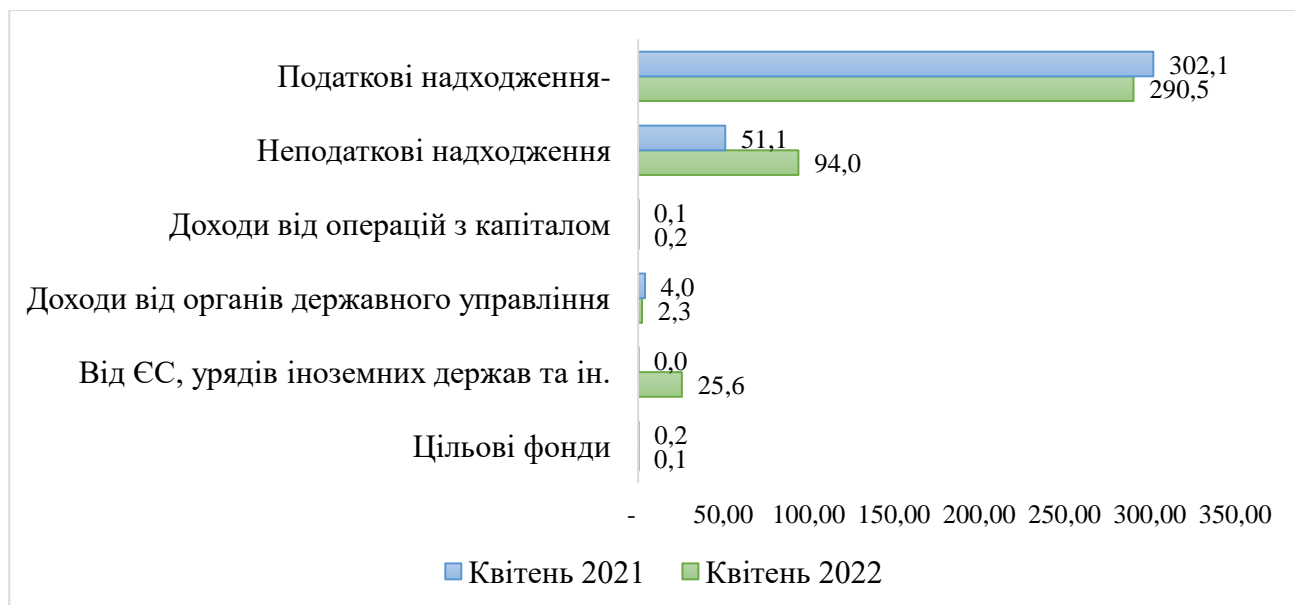

Рис. 1. Динаміка доходів Державного бюджету України 2021–2022 рр. млрд грн.

Джерело: складено автором за даними [4].

У квітні 2021 р. вагому частку доходів Державного бюджету України становили податкові надходження – 84,51 %. У структурі цього показника найбільша частка припала на:

- внутрішні податки на товари та послуги 200,7 млрд грн (66,45 %);

-податки на доходи, податки на прибутки 73,7 млрд грн (24,41 %).

Серед неподаткових надходжень найбільше отримано доходів від власності та підприємницької діяльності – 27,3 млрд грн (53,49 %), а найменше – від адміністративних зборів та платежів у розмірі 4 млрд грн.

У квітні 2022 року найбільші доходи Державного бюджету України склали оподаткування – 70,4%, за рахунок: ПДВ 15,6 млрд грн, ПДФО та військових витрат - 9,7 млрд. грн., ПДВ з імпортованих товарів Митна територія України - 7,9 млрд грн.

За цей період єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до Пенсійного фонду та фонду соціального страхування склав - 29,7 млрд грн 3 неподаткових доходів найбільшу частку становлять доходи від власності та підприємницької діяльності - 6,17 млрд грн та власні доходи. Доходи бюджетної установи - 31,14 млрд грн.

Зазначимо, що надходження від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських агентств становлять - 6,21% у структурі доходів Державного бюджету України. 24 лютого 2022 року Національний банк України перерахував частину отриманого - 19 млрд грн. прибутку до державного бюджету для фінансування потреб держави в умовах воєнного стану.

У результаті розміщення на ринкових аукціонах військових облігацій, зі ставкою 11 % річних, надходження до державного бюджету у квітні становили 12,9 млрд грн. Від розміщення ОВДП на фінансування виконання Державного бюджету України залучено 143,8 млрд грн.

За прогнозами Світового банку, до кінця 2022 р. обсяги виробництва в Україні скоротяться на 45,1 %, а бідність зросте до 19.8 % з 1,8 % у 2021 р. Ці прогнози свідчать про те, що очікується суттєве зниження доходів бюджету, передусім податкових надходжень.

За оцінкою Міністерства економіки України, станом на початок липня 2022 р. загальні втрати від агресії РФ становлять понад 600 млрд дол. [10] США (пошкоджено заклади освіти та охорони здоров'я, залізнична та морська інфраструктура, адміністративні та житлові будівлі). Значних втрат зазнав експорт держави через зупинку або руйнування підприємств, складських будівель та зменшення обсягів посівної площі. Це все негативно вплине на обсяги ВВП, виконання державного бюджету, спричинить збільшення видатків на соціальне забезпечення та оборону, значне зменшення рівня інвестицій, збільшення рівня безробіття.

Однак, попри завдані збитки та ризики, поступово налагоджується ділова активність, вітчизняна економіка адаптується до воєнного стану. Активно розробляються державні та міжнародні програми з відбудови об'єктів, сіл, міст та країни загалом.

Недотримання митних платежів буде відбуватися і найближчим часом, прогнозують у Національному інституті стратегічних досліджень. Щоб виправити цю ситуацію, необхідно розширити пропускну спроможність митних пунктів з метою поживлення зовнішньоекономічної діяльності та перегляду митних інтересів [7]. Важливо зазначити, що для ефективного фінансування

оборони та соціального захисту населення необхідно й надалі дотримуватись режиму економії.

Уряд веде переговори щодо визначення та залучення міжнародних партнерів для надання додаткових можливостей для фінансової підтримки у формі позик, кредитних гарантій та грантів для стабілізації економіки, реалізації пріоритетів країни та забезпечення соціального добробуту. За даними Міністерства фінансів України, станом на початок червня 2022 р. загальний обсяг фінансової допомоги становить 411,9 млрд грн. [11].

Станом на 7 червня 2022 р. основними джерелами фінансової підтримки бюджету України є військові облігації, двосторонні кредити та гранти (рис. 2). Результати аналізу джерел забезпечення державного бюджету України свідчать, що найбільше коштів у період з 24 лютого по 7 червня цього року надійшло від Національного банку України, який відкрив спеціальний валютний рахунок для залучення коштів на потреби армії.

Ще одним важливим джерелом фінансування держбюджету є ОВДП, у тому числі військові облігації. Міністерство фінансів України провело 45 аукціонів з облігацій військової позики. Інтерес представників бізнесу та населення зростає з кожним днем, а кількість вкладників перевищує 89 тис. Найбільший портфель облігацій хунти спостерігався в банківському секторі. Станом на початок червня обсяг викуплених нерезидентами військових облігацій становив 370,9 млн грн [9].

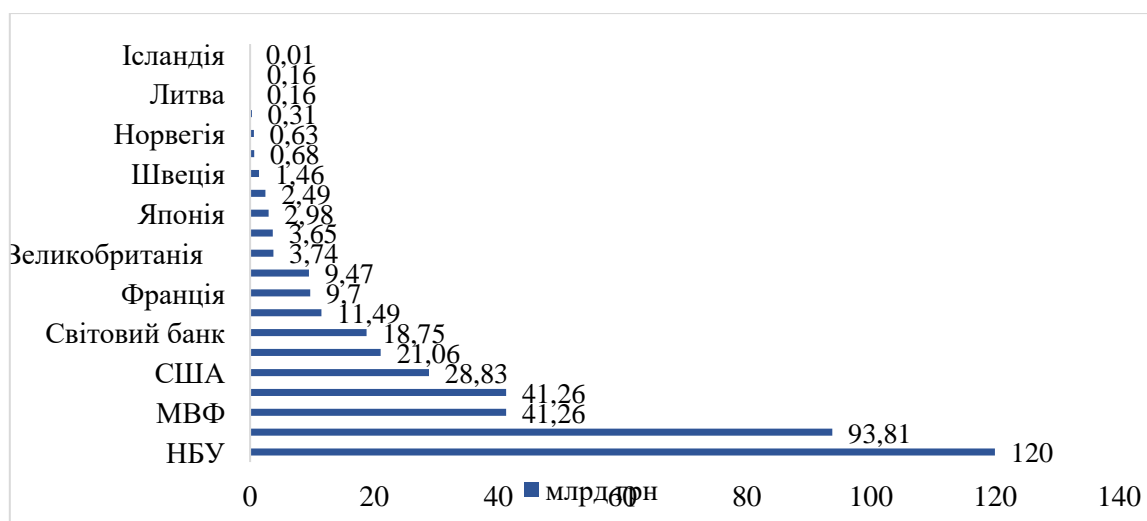

Рис. 2. Джерела міжнародного фінансування Державного бюджету України (станом на 07.06.2022), млрд грн

Джерело: складено автором за даними [8].

Станом на червень 2022 року найбільшими міжнародними організаціями за фінансовою підтримкою є Міжнародний валютний фонд та Європейський Союз (рис. 2). Додаткові надходження очікуються від США, Міжнародного валютного фонду та Євросоюзу.

Висновки. Від результативності та дієвості національної бюджетної політики залежать темпи економічного зростання, підвищення добробуту населення, рівня внутрішнього виробництва, конкурентоспроможності та розвитку міжнародного

партнерства. У ці складні часи воєнного стану, надзвичайно важливо швидко та зважено проводити бюджетну політику для фінансування пріоритетних цілей – національної оборони та соціального захисту. Уряд розглядає зміни до законодавства щодо підвищення ефективності управлінських рішень щодо виконання державного бюджету України.

Міжнародна підтримка наразі відіграє важливу роль у стабілізації економіки та фінансуванні національних бюджетів шляхом надання позик, кредитних гарантій та грантів.

Актуальним і важливим завданням є подальший розвиток наукових досліджень, спрямованих на використання ефективних засобів і методів удосконалення бюджетної політики в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: Постанова Верховної Ради України № 1652-IX від 15.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-IX#Text>
2. Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України": Закон України № 2134- IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text>
3. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 590 від 9 червня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>
4. Державний вебпортал бюджету для громадян. URL: <https://mof.gov.ua/uk/open-budget-webportal>
5. Макогон В. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: Київ. 2019. С. 364.
6. Радіонов Ю. Формування видатків бюджету: монографія. Київ: Київ. 2019. С. 616.
7. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannya-byudzhetu-v-umovakh-viyny-prohnoz-tendentsiy>
8. Фінансування Державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435
9. За минулий тиждень більше 6 тисяч громадян та представників бізнесу доєдналися до купівлі військових ОВДП – депозитарій НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/za-minuliy-tijden-bilshe-6-tisyach-gromadyan-ta-predstavnikiv-biznesu-doyednalisya-do-kupivli-viyskovih-ovdp--depozitariy-nbu>
10. Міністерство економіки України: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-ekonomiky-ukraini>
11. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

Діана КОЗЛОВСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ І ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ КРИЗ

***Анотація.** У статті розглядається зміст поняття "валютна криза". Розглянуто теоретичні та практичні аспекти функціонування, а також причини виникнення валютних криз. Виникнення валютних криз, це: значне зростання реального ефективного валютного курсу, порівняно високі внутрішні процентні ставки, зменшення золотовалютних резервів, зовнішньоторговий оборот, зростання імпорту, зменшення експорту, дієвість законодавства. Акцентовується увага на валютних кризах в Україні.*

***Abstract.** The article examines the meaning of the concept of "currency crisis". The theoretical and practical aspects of functioning, as well as the causes of currency crises, are considered. The occurrence of currency crises is: a significant increase in the real effective exchange rate, relatively high domestic interest rates, a decrease in gold and foreign exchange reserves, foreign trade turnover, an increase in imports, a decrease in exports, the effectiveness of legislation. Attention is focused on currency crises in Ukraine.*

Вступ. Валютна криза – це загострення суперечностей у валютно-фінансовій сфері капіталізму, розпад грошової системи однієї країни або валютної світової системи. У тлумачному економічному словнику валютна криза описується, як різке загострення протиріч у валютній сфері, що проявляється у різких коливаннях валютних курсів, швидких і значних за масштабами переміщеннях валютних резервів, рецесією стану української економіки, глибока девальвація гривні й переорієнтація зовнішньоекономічного векторів розвитку держави зумовлюють необхідність здійснення швидких та якісних структурних перетворень всієї економічної системи, у тому числі й у валютній сфері.

Виклад основного матеріалу. У найбільш зальному визначенні валютна криза – це «різке загострення суперечностей у валютній сфері...» .

Валютні кризи викликані ієрархічною системою диспропорцій у національній економіці й відтворювальному процесі:

- на поверхневому першому рівні причиною валютних криз є світові фінансові й економічні кризи, які призводять до впливу капіталу з національної економіки;

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ВНАУ Юлія АЛЕСКЕРОВА

- на наступному, другому рівні, причиною валютних криз стає дисбаланс між високим від'ємним сальдо зовнішньої торгівлі й високим рівнем зовнішньої заборгованості, який призводить у довгостроковій перспективі до низької пропозиції та високого попиту на іноземну валюту;

- на третьому рівні до валютних криз призводить дисбаланс між структурою національної сукупної пропозиції та структурою національного сукупного попиту, в результаті чого пред'являється високий попит на імпортований товар, який фінансується зовнішніми кредитними коштами;

- на четвертому останньому рівні валютні кризи визначаються диспропорцією в галузевій структурі промисловості між гіпертрофованим виробництвом засобів виробництва та атрофованим виробництвом товарів споживчого попиту.

Ці суперечності проявляються у наявності значної нерівноваги на валютному ринку або встановленні штучної рівноваги внаслідок заходів держави. У свою чергу в основі невідповідності попиту і пропозиції іноземної валюти лежить розбалансування зовнішньоекономічних відносин у формі кризи платіжного балансу: “валютна криза виникає, коли країна з більш-менш фіксованим валютним курсом страждає від великого акумульованого дефіциту поточного балансу (коли імпорт перевищує експорт товарів і послуг), який не може більше бути компенсований за рахунок притоку іноземного капіталу (необхідного для покриття різниці між попитом і пропозицією на іноземну валюту) у формі позик, прямих та портфельних інвестицій”, що зазвичай свідчить про переоцінку національної валюти.

Таблиця 1

Безпосередні причини виникнення і загострення валютних криз

Валютна криза: країна (роки)	Відносне значення безпосередніх причин виникнення і загострення валютних криз				
	криза платіжного балансу: поточний баланс	криза платіжного балансу: баланс руху капіталу	банківська криза	криза державних фінансів	біржова криза
Мексика (1994-95 рр.)	8	3	0	6	4
Бразилія (1998-99 рр.)	3	0	7	6	5
Аргентина (2001-02 рр.)	0	6	1	10	2
Бразилія (2002-03 рр.)	3	0	5	7	2
Таїланд (1998-99 рр.)	10	10	10	0	0
Малайзія (1998-99 рр.)	3	0	-	0	-
Індонезія (1998-99 рр.)	2	8	0	0	10
Болгарія (1996-97 рр.)	3	2	4	5	-
Україна (1998-99 рр.)	1	2	0	8	1

Джерело: сформовано за допомогою [3].

Таким чином, валютна криза виступає як зовнішня форма прояву кризи платіжного балансу. З іншого боку, валютну кризу можна розглядати лише як одну з форм кризи платіжного балансу поряд зі зменшенням імпорту, скороченням виплати доходів за іноземними інвестиціями, відтоком капіталу, зростанням тягаря зовнішнього боргу і неспроможністю його повного обслуговування.

Однією з головних причин виникнення світових криз вважається відмова від золотовалютного стандарту при регулювання міжнародних господарських відносин. Натомість на зміну золоту прийшов долар, а отже, США стали монополістом на валютному ринку, а держави, які залежні від їхнього експорту і кредитування почали потерпати від стагнацій. Загалом, валютну кризу можна розуміти як явище, за якого валютний механізм не здатний забезпечити належне ефективне функціонування грошової одиниці. Найбільше валютні кризи небезпечні для експорто-орієнтованих держав, оскільки вони більш чутливі до потрясінь. Валютна криза є результатом тиску іноземної валюти на національну, коли економічні агенти хочуть позбутися коштів у національній валюті. Якщо уряд збільшує грошову масу для розв'язання проблем бюджету, а Національний банк продає свої резерви до найнижчого допустимого рівня – це призведе до знецінення валюти. За незначної девальвації, експортери виграють, якщо вона перевищить 10%, це підвищить темпи інфляції, що буде мати згубний вплив на економіку в цілому.

Тому, вченими було розроблено можливі моделі поведінки економічних агентів, щоб уникнути валютних криз.

Для авторів моделей «першого покоління» фіксований валютний курс є запорукою захисту держави від валютної кризи, Паул Кругман та Пітер Гарбер встановили зв'язок між бюджетною політикою держави і фіксованим обмінним курсом, проте, вони не зазначають причин поширення кризи на інші держави і автоматично очікують девальвацію при дефіциті бюджету.

Кризи вважаються стихійним явищем і поширюються з певної держави до її сусідів, на думку представників моделей «другого покоління» Маурік Обстфельд, Барі Айхенгрін, Ендрю Роз та Чарльз Виплош.

Жодна з даних моделей не надає рекомендацій щодо дій урядам чи банкам, в більшості вони характеризують кризові явища. Щодо третьої моделі, то вона досліджує різні типи грошово-кредитної політики за умов кризи. Паул Кругман, Філіп Агіон та Філіпом Бачета припускають, що неможливість фірмами отримати кредити у зв'язку з нестабільністю банківського та фінансового секторів може призвести до готівкової кризи. Як наслідок зросте відсоткова ставка, скоротяться інвестиції, що не зможе не позначитися на національній валюті. Отже, криза платіжного балансу є наслідком дефіциту за рахунком фінансових операцій й неможливості покрити цей дефіцит за рахунок резервів. Тобто, за незначних коливань, коли резерви є достатніми, можна уникнути валютної кризи, в іншому випадку, коли Національний банк не в силі стримувати даний тиск і не володіє необхідною кількістю резервів, відбувається різка девальвація національної валюти. Валютну кризу зумовлює девальвація національної валюти або зростання заборгованості за іноземними позиками, які

складають значну частку від позичених джерел фінансування та унеможливають отримання нових кредитів чи міжнародних траншів. А також, девальвація виступає наслідком значного скорочення надходжень від реалізації грошової одиниці.

Проаналізувавши дані моделі і їх пояснення валютних криз, можна зробити висновки, що світові глобалізаційні процеси, окрім забезпечення міжнародного поділу праці, мобілізації фінансових ресурсів і інших позитивних рис, несуть також ряд недоліків, серед яких, у разі знецінення якоїсь зі світових валют це неодмінно відіб'ється на державах, що беруть участь у світовій торгівлі, а також, варто підкреслити, що країни, які володіють значними золотими резервами, мають можливість підтримувати платіжний баланс за умов ефективного менеджменту і уникнути таким чином негативних впливів валютних криз.

Валютні кризи останніх десятиліть значною мірою змінили уявлення як про природу кризових явищ, причини, так і про їхні наслідки. Тісне переплетіння з валютними кризами політичних, бюджетно-фіскальних, грошово-кредитних, фінансових проблем, значний вплив факторів глобалізації світового господарства, зростання міжнародної мобільності капіталів, створення світових фінансових ринків вимагає в ід науковців переосмислення теорії валютної кризи, її причин та соціально-економічних наслідків..

Висновки. Узагальнення результатів проведеного дослідження дає змогу зробити наступні висновки: 1. Національна економічна система піддається регулярним валютним кризам. За період із 1991-го до 2014 року спостерігалось три яскраво виражені валютні кризи — в 1998-му, 2008-му та 2014 рр.;

2. Валютні кризи викликані ієрархічною системою диспропорцій у національній економіці й відтворювальному процесі:

- на поверхневому першому рівні причиною валютних криз є світові фінансові й економічні кризи, які призводять до відпливу капіталу з національної економіки;

- на наступному, другому рівні, причиною валютних криз стає дисбаланс між високим від'ємним сальдо зовнішньої торгівлі й високим рівнем зовнішньої заборгованості, який призводить у довгостроковій перспективі до низької пропозиції та високого попиту на іноземну валюту;

- на третьому рівні до валютних криз призводить дисбаланс між структурою національної сукупної пропозиції та структурою національного сукупного попиту, в результаті чого пред'являється високий попит на імпортний товар, який фінансується зовнішніми кредитними коштами;

- на четвертому останньому рівні валютні кризи визначаються диспропорцією в галузевій структурі промисловості між гіпертрофованим виробництвом засобів виробництва та атрофованим виробництвом товарів споживчого попиту;

3. На підставі аналізу валютних криз національної економіки 1998-го, 2008-го і 2014 рр. можна виділити загальну схему виникнення валютних криз. Лібералізація міжнародного ринку капіталів призводить до зростання обсягів запозичень, що зумовлює приплив короткострокового капіталу в національну економіку. Недосконалість національної структури промисловості й споживчий

бум призводять до від'ємного сальдо платіжного балансу, який фінансується за рахунок зовнішніх кредитів. Локальні й загальні кризи світової економіки різко припиняють приплив іноземного капіталу всередину національної економіки й викликають відплив іноземного капіталу з національної економіки. Різке обмеження пропозиції іноземної валюти при збереженні високого попиту на неї призводить до валютної кризи, а також кризи банківської системи, кризи платіжного балансу, кризи на ринку кредитів, бюджетної кризи і, зрештою, до загальної економічної кризи;

4. Розвинуті країни фінансують національний попит в країнах, які розвиваються, для забезпечення власного економічного зростання. В умовах світової валютної системи це призводить до девальвації курсу національної валюти з подальшим впливом на відтворювальний процес, що впливає на циклічну динаміку національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Міністерство фінансів України. Офіційний веб-сайт. <https://index.minfin.com.ua/>
2. Київський міжнародний інститут соціології. <https://www.kiis.com.ua>
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. www.ukrstat.gov.ua/. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародна_торгівля

Євгенія КОНДРАТЮК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація:** У статті проаналізовано державний борг в країні. Актуальність теми визначається високою потребою країни у капіталовкладеннях іноземних інвесторів. Розглянуто основні причини виникнення державного боргу впродовж незалежності. Здійснено аналіз боргових зобов'язань країни протягом п'яти років. Визначено шляхи покращення стану державним боргом в Україні.*

***Abstract:** The article analyzes the state debt in the country. The topicality of the topic is determined by the country's high need for capital investments by foreign investors. The main reasons for the emergence of state debt during independence are considered. An analysis of the country's debt obligations for five years was carried out.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

Ways to improve the state of the state debt in Ukraine have been determined.

Вступ. За роки незалежності нашої держави проблема збільшення державного боргу загострилася і сьогодні вважається одним із найактуальніших питань у сфері забезпечення фінансової безпеки України. Наразі українська економіка працює в умовах війни, а підтримання боргових зобов'язань створює державі додаткові обтяження на державний бюджет. Величезні розміри зовнішніх та внутрішніх боргових зобов'язань, витрати на їхнє обслуговування та вплив війни на економічну ситуацію в країні вимагають нових підходів до управління державним боргом в умовах воєнного стану.

Дослідженню особливостей процесу з питань бюджетного боргу країни особливу увагу приділяли такі вітчизняні вчені як Орлюк О., Кучерявенко М., Федосов В., Єрмолюк К., Ніщимна С., Фурдичко Л. та Піхоцька О.

Загрозливі тенденції в борговій сфері впродовж 2022 року посилювались внаслідок політичних кризових явищ через агресію російської федерації у країні, продовження економічної рецесії, накопичення проблем з функціонуванням фінансової системи в умовах зниження кредитних рейтингів України, підвищення соціального напруження в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Державні запозичення здійснюються з метою покриття дефіциту державного бюджету та рефінансування державного боргу. Право на здійснення державних запозичень в межах, визначених законом про Державний бюджет України, належить державі в особі Міністра фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України визначає основні умови здійснення державних запозичень, у тому числі основні умови кредитних договорів та основні умови випусків і порядок розміщення державних цінних паперів [4].

У багатьох країнах поява та збільшення державного боргу пов'язане зі спробами уряду поліпшити соціально-економічні умови життя людей шляхом модернізації інфраструктури, розвитку освіти, науки, охорони здоров'я, підвищення соціального добробуту тощо. Протягом тривалого часу боргова політика України не має регулярності та спрямованості, у процесі регулювання державного боргу спостерігаються суперечності та неефективність у роботі різних елементів механізму державного боргу. Вже наявні накопичені проблеми у сфері управління державним боргом та військові дії, які розпочалися 24 лютого 2022 року, призвели до стрімкого зростання обсягу державного боргу в Україні.

Державний борг України поділяють на зовнішній та внутрішній. Зовнішній борг є частиною валового внутрішнього боргу держави і означає заборгованість однієї країни перед іншими, а також міжнародними фінансовими організаціям чи іншими економічними суб'єктами. Внутрішній борг є заборгованістю держави володільцям державних цінних паперів або іншим позикодавцям. Розглянемо загальний стан та суттєві зміни у структурі державному боргу. (табл. 1)

Проаналізувавши наведені показники державного боргу, спостерігаємо,

що порівняно з 2018 роком у 2019 році загальний борг зменшився на 7,9%. Враховуючи пандемію COVID-19 у 2020 році державний борг почав збільшуватися, і зріс на 27,7%. Порівнюючи з 2020 роком у 2021 році борг збільшився на 4,4%. Розглядаючи стан державного боргу на основі статистичних показників у 2022 році, можна зробити висновок, що з кожним місяцем, у зв'язку з кризовим становищем у країні, а саме початком війни, яку розпочала росія – державний борг почав зростати все більше. У лютому 2022 року, порівнюючи з січнем 2022 року загальний борг зменшився на 0,6% – відповідно зовнішній борг збільшився, а внутрішній борг зменшився. На кінець липня 2022 року державний борг збільшився на 14,8%. [5]

Таблиця 1

Динаміка державного та гарантованого державою боргу України за 2018-2022 рр. (млн. грн)

№	Станом на період	Сума загального боргу	Сума зовнішнього боргу	Сума внутрішнього боргу
1	31.12.2018	2168627,1	1397317,8	771409,3
2	31.12.2019	1998275,4	1159221,6	839053,8
3	31.12.2020	2551935,6	1518934,8	1033000,8
4	31.12.2021	2671827,6	1560230,0	1111597,6
5	31.01.2022	2745371,7	1634821,1	1110550,6
6	28.02.2022	2730075,9	1662690,8	1067385,1
7	31.03.2022	2832028,0	1731832,5	1100195,5
8	30.04.2022	2855746,7	1709699,7	1146047,0
9	31.05.2022	2967488,9	1749737,2	1217751,7
10	30.06.2022	3539292,7	1789386,5	1293831,3
11	31.07.2022	3539292,7	2213327,5	1325965,3

Джерело: [2]

До 24 лютого уряд намагався зменшити частку зовнішнього боргу, але вторгнення росії додало свої корективи. В умовах дефіциту бюджету, що перевищував 5 млрд дол. на місяць, державі довелося звертатися за допомогою до західних партнерів та міжнародних фінансових організацій. Частка зовнішніх запозичень у сукупному борзі зросла з 58,4% до 62,8%. За розрахунками Київської школи економіки, через масштабні зовнішні запозичення у 2023 році частка зовнішнього боргу може зрости до 79%.

Серед зовнішніх кредиторів Україна найбільше винна власникам євробондів – близько 22,52 млрд дол. або 823,4 млрд грн. Однак протягом найближчих двох років цей борг не буде тиснути на державні фінанси: уряду вдалося домовитися про відтермінування виплат за єврооблігаціями. (рис.1)[3]

Крім кредитів у формі євробондів, Україна позичала в міжнародних фінансових корпораціях – Cargill, Credit Agricole Corporate and Investment Bank та Deutsche Bank. Заборгованість перед ними становить близько 1,6 млрд дол. Решту грошей Україна взяла в кредит у міжнародних фінансових організацій, зокрема МВФ, а також в урядів інших держав. Так, з початку 2022 року Кабмін уклав кредитні угоди з Італією та Канадою на 62,6 млрд грн. Україна досі винна близько 605,8 млн дол росії. З початку 2022 року розмір цього боргу не

змінювався. Імовірно, держава не здійснює платежів за ним.[4]

З 2024 року тиск боргу на державні фінанси суттєво зросте. Переважну частину цих виплат потрібно буде робити саме за зовнішніми позиками. Накопичення державою боргів має низку ризиків, один з найбільших – валютний. Уже зараз більша частина запозичень – зовнішні. У 2023 році їхній обсяг може зрости ще на 1,596 трлн грн, адже 95% дефіциту бюджету уряд планує покривати саме зовнішнім фінансуванням.[5]

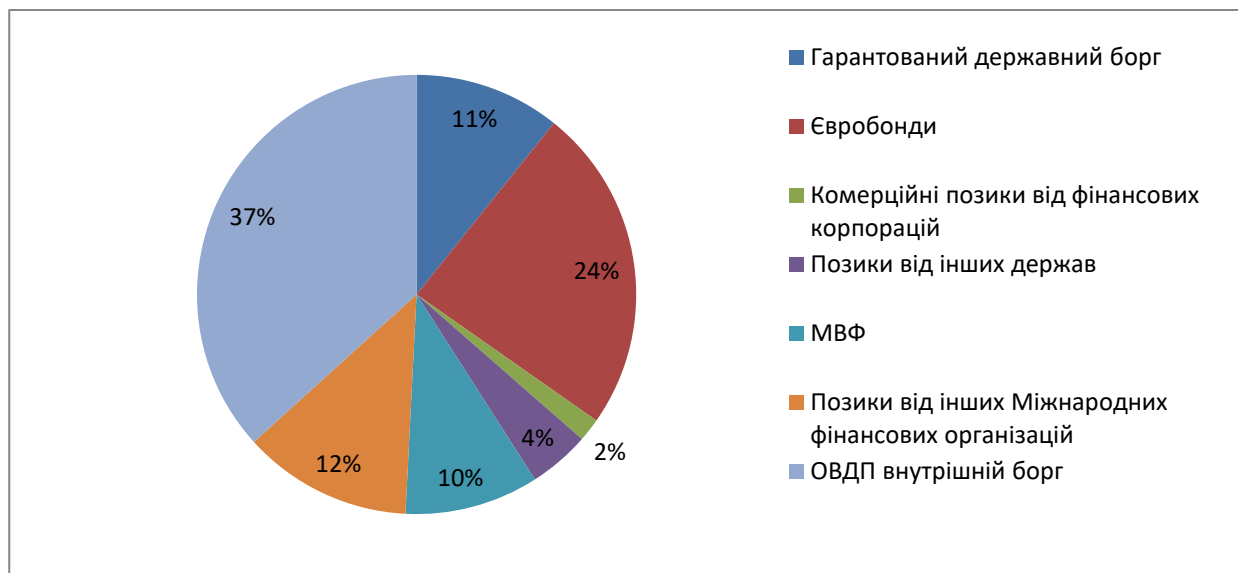

Рис.1. Кому та скільки винна Україна у 2022рік

Джерело: сформовано автором на основі [3] дані наведені станом на 31.09.2022р

Проаналізувавши статистичні дані країни можна визначити найбільш дієві способи оптимізації боргової політики та зменшення боргового навантаження для України в умовах війни є:

- досягнення політичної підтримки з боку міжнародних партнерів (безповоротня міжнародна фінансова допомога);
- розроблення нової боргової стратегії в умовах воєнного стану;
- здійснення реконструкція боргових зобов'язань за погодженням з кредиторами щодо зміни умов боргу, таких як терміну сплати платежів, зниження суми або процентної ставки;
- подання заявки до Міжнародного валютного фонду та Світового банку щодо прийняття України у перелік країн, що мають змогу пройти процедури для списання заборгованості країни.

Висновки: Збільшення зовнішнього державного боргу може сприяти зниження державного авторитету України між іноземними партнерами, а також появу недовіри та сумнівності у спроможності держави забезпечувати вчасне обслуговування взятих фінансових зобов'язань.

До російського вторгнення в Україну, країна мала вже вироблену стратегію що до управління державним боргом, але через країну-агресію довелося переорієнтувати майже всіх пріоритети та напрямки державного фінансування з метою забезпечення обороноздатності країни, вирішення

величезної кількості гуманітарних проблем, що були спровоковані війною, а також здійснюється позаплановий пошук грошових ресурсів на внутрішньому та на зовнішньому ринках для того, аби профінансувати бюджети усіх рівнів.

Список використаних джерел:

1. Віктор Балко. Вплив російської агресії на зростання державного боргу України. Актуальні проблеми фінансової системи України]: матеріали XIX міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів і студентів: Черкаський державний технологічний університет, 24 листопада 2022 року. Черкаси. URL: <http://surl.li/fnlre> (дата звернення 15.03.2023).

2. Гарбінська-Руденко А.В., Лямзіна О.В. По-няття та значення державного боргу України в умовах воєнного стану. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.47> (дата звернення 13.03.2023).

3. Державний борг України перевищить 100 % ВВП. Що це означає? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25> (дата звернення 14.03.2023).

4. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnijborgosn_inf (дата звернення 13.03.2023).

5. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення 14.03.2023).

Ольга ЛУЖАНСЬКА*
студентка 1 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОЗАБЮДЖЕТНІ ФОНДИ: СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕР ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація. Досліджено роль та значення позабюджетних фондів у системі фінансів держави, а також сутність позабюджетних фондів, їхні функції та особливості функціонування. Розглянуто питання формування та використання коштів позабюджетних фондів, їх вплив на економіку держави.

Проаналізовано особливості регулювання позабюджетних фондів та можливість їх використання для досягнення соціальних та економічних цілей. Висновки статті допоможуть зрозуміти роль позабюджетних фондів у фінансовій системі держави та їхній вплив на соціальний та економічний

* Науковий керівник: к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Надія ГРИЩУК

розвиток країни.

***Annotation.** The role and significance of extra-budgetary funds in the system of state finances, as well as the essence of extra-budgetary funds, their functions and peculiarities of functioning have been studied. The question of the formation and use of extrabudgetary funds, their impact on the state economy is considered.*

The peculiarities of the regulation of extrabudgetary funds and the possibility of their use to achieve social and economic goals are analyzed. The conclusions of the article will help to understand the role of extrabudgetary funds in the financial system of the state and their impact on the social and economic development of the country.

Вступ. Позабюджетні фонди - це важлива складова фінансової системи кожної держави. Ці фонди не підлягають безпосередньому контролю з боку бюджетних органів, але водночас мають значний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

У зв'язку з цим, дослідження сутності та характеру функціонування позабюджетних фондів є важливою темою для вивчення. У даній статті ми розглянемо особливості позабюджетних фондів, їх функції та роль у фінансовій системі держави.

Зважаючи на те, що позабюджетні фонди є одним із важливих джерел фінансування важливих соціальних ініціатив, таких як охорона здоров'я, освіта, наука, культура та інші, їх функціонування має значний вплив на розвиток держави.

Крім того, позабюджетні фонди часто використовуються для реалізації інфраструктурних проектів та інвестицій у галузі промисловості та сільського господарства, що сприяє розвитку економіки та підвищенню рівня життя населення.

Тому вивчення сутності та функціонування позабюджетних фондів є необхідною передумовою для розуміння фінансової системи країни в цілому та розвитку її соціально-економічного потенціалу.

В даній статті ми розглянемо ключові аспекти позабюджетних фондів та їх вплив на розвиток держави, що допоможе більш детально розібратися в цій темі.

Виклад основного матеріалу. Позабюджетні фонди - це фінансові ресурси, які не входять до загального бюджету держави, а є окремими коштовими потоками, що формуються з різних джерел, наприклад, з податкових платежів, доходів від приватизації, благодійних внесків, кредитів, дарувань, а також з інших джерел. Функціонування позабюджетних фондів регулюється законодавством та залежить від їхньої специфіки.

У більшості країн позабюджетні фонди зазвичай створюються для фінансування певних соціальних, культурних або наукових проектів, таких як розвиток охорони здоров'я, науки, культури, освіти, соціального захисту, розвитку міжнародного співробітництва, екології та інших.

Україна також має ряд позабюджетних фондів, які забезпечують фінансування важливих соціальних проектів. Наприклад, Національний олімпійський комітет України має власний позабюджетний фонд, який

забезпечує фінансування участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях. Також в Україні існує державний фонд розвитку місцевого самоврядування, який фінансує проекти з розвитку місцевої інфраструктури та соціальної сфери.

Таблиця 1.

Позабюджетні фонди: які завдання вони виконують, допомогу надають населенню та бізнесу

Функції позабюджетних фондів	Приклади
Забезпечення соціального захисту населення	Виплата пенсій, стипендій, допомоги безробітним
Фінансування проектів у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, науки та техніки	Реконструкція лікарень, будівництво шкіл, фінансування музейних проектів
Підтримка малих та середніх підприємств	Надання пільгових кредитів, грантів, інвестицій
Фінансування розвитку сільського господарства та підтримки села	Розробка програм підтримки аграрної галузі, фінансування розвитку інфраструктури в селах
Забезпечення фінансування національних проектів та програм розвитку економіки	Розробка та реалізація проектів у сфері енергетики, транспорту, інфраструктури

Джерело: сформовано за допомогою [1,с.51-54]

За даними Міністерства фінансів України, на кінець 2022 року загальна сума коштів у позабюджетних фондах становила більше 66 млрд гривень. Найбільшими фондами є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонд підтримки сільського господарства та розвитку села, Фонд захисту прав споживачів та інші.

Також важливо відзначити, що позабюджетні фонди можуть бути зв'язані з певними ризиками та недоліками. Наприклад, у разі недостатнього контролю за використанням коштів можливі випадки корупції та зловживання владою. Також може виникнути проблема з нерівним розподілом коштів між різними секторами та проектами, а також недостатня прозорість та відкритість функціонування фондів.

У той же час, позабюджетні фонди можуть бути ефективним інструментом фінансування та підтримки соціально важливих проектів, які не можуть отримати достатню фінансову підтримку з бюджету держави. Одним з прикладів успішного використання позабюджетних фондів є фінансування проектів з розвитку охорони здоров'я та боротьби зі спадковими захворюваннями в Україні.

Позабюджетні фонди є важливим інструментом державної фінансової політики, який допомагає забезпечити фінансування певних соціальних та економічних програм. Основна мета функціонування позабюджетних фондів полягає у зборі коштів та їх подальшому спрямуванні на розвиток певних секторів економіки та соціальну допомогу населенню.

Основні функції позабюджетних фондів:

- Забезпечення соціального захисту населення, зокрема, виплата пенсій, стипендій, допомоги безробітним тощо;
- Фінансування проектів у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, науки та техніки;
- Підтримка малих та середніх підприємств, наприклад, надання пільгових кредитів, грантів, інвестицій тощо;
- Фінансування розвитку сільського господарства та підтримки села;
- Забезпечення фінансування національних проектів та програм розвитку економіки.
- Позабюджетні фонди можуть надавати допомогу як окремим особам, так і бізнесу. Наприклад, підприємства можуть отримувати пільгові кредити для розвитку виробництва або отримувати гранти для здійснення досліджень та впровадження інноваційних проектів. Також позабюджетні фонди можуть надавати допомогу в розвитку малих та середніх підприємств, що сприяє розвитку економіки та створенню нових робочих місць.

Отже, можемо константувати, що позабюджетні фонди Відповідно до статистичних даних про позабюджетні фонди в Україні на початок 2022 року:

Таблиця 2.

Позабюджетні фонди за видами діяльності та обсягом коштів

Назва фонду	Обсяг коштів, млн грн
Фонд гарантування вкладів фізичних осіб	24 191,8
Фонд соціального страхування від нещасних випадків	19 166,9
Фонд підтримки сільського господарства та розвитку села	6 785,8
Фонд захисту прав споживачів	2 624,9
Фонд забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей	1 846,1
Фонд промислового розвитку	1 299,3
Фонд енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики	909,7
Фонд державного майна	703,1
Фонд сприяння зайнятості	468,2
Фонд державного резерву	314,3
Фонд екологічного забезпечення та енергозбереження	129,6
Фонд державного пенсійного забезпечення	63,3
Фонд охорони культурної спадщини	17,7

Джерело: сформовано за допомогою [3, С. 28-33]

Загальний обсяг коштів у позабюджетних фондах 67,7 млрд гривень.

Найбільшими фондами за обсягом коштів є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (24,2 млрд грн), Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (19,2 млрд грн), Фонд підтримки сільського господарства та розвитку села (6,8 млрд грн), Фонд захисту прав споживачів (2,6 млрд грн) та Фонд забезпечення житлом

військовослужбовців та членів їх сімей (1,8 млрд грн).

У 2022 році позабюджетні фонди отримали 37,2 млрд грн доходів від сплати страхових внесків, зборів та інших платежів.

можуть відігравати важливу роль у фінансуванні соціальних та культурних проєктів, але вимагають контролю та прозорості в їх функціонуванні.

Загальний розмір видатків позабюджетних фондів у 2022 році склав 44,6 млрд грн, з яких найбільшу частину склали виплати страхових виплат (22,5 млрд грн) та виплати соціальної допомоги (13,7 млрд грн).

У 2022 році позабюджетні фонди здійснили інвестування коштів на загальну суму 1,8 млрд грн.

За даними ДКСУ, станом на 1 березня 2023 року, обсяг коштів у позабюджетних фондах становить близько 83 млрд гривень.

Висновок. За останні роки позабюджетні фонди стали невід'ємною частиною фінансової системи в Україні. Ці фонди створюються для збору коштів, які спрямовуються на виконання певних функцій. Найбільш поширеними позабюджетними фондами в Україні є фонд соціального страхування, фонд охорони здоров'я та фонд дорожнього будівництва.

Хоча позабюджетні фонди можуть забезпечувати додаткові ресурси для виконання соціальних та економічних функцій, але їхнє функціонування має свої ризики. Одним з головних ризиків є можливість зловживання коштами, які збираються в цих фондах. Крім того, нерідко фонди не контролюються достатньо ефективно, що може призвести до неефективного використання коштів та корупції.

У світлі цих факторів, необхідно здійснювати ефективний контроль над позабюджетними фондами, а також забезпечувати їхню прозорість та відкритість. Тільки тоді позабюджетні фонди можуть стати інструментом для забезпечення додаткових ресурсів для розвитку соціальної та економічної сфер в країні, а особливого мегатренду вони набудуть в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Бондаренко І. Позабюджетні фонди: економічна сутність та проблеми управління. Економічний часопис - XXI. 2023. № 1-2(1). С. 51-54.

2. Гавриленко А. Аналіз системи формування та використання позабюджетних фондів в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2022. Т. 3, № 1. С. 52-59.

3. Дегтярьова Н. Позабюджетні фонди: питання формування та використання коштів. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2023. Вип. 30. С. 28-33.

4. Vdovenko L.O., Hryshchuk N.V., Characteristics of the institutional environment in the agricultural sector of Ukraine's economy.in: *Modern Technologies in Economy and Management*. Collective Scientific Monograph: The Academy of Administration in Opole. 2018. P. 128-136.

Максим МОСКАЛЮК*
студент 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** Стаття «Фінансова глобалізація як складова економічної глобалізації» розглядає процес інтеграції фінансових ринків у світову економіку та його вплив на економічний розвиток країн. Автор аналізує основні тенденції фінансової глобалізації, зокрема зростання обсягів міжнародних фінансових операцій, залежності країн у галузі фінансів, наслідки фінансової глобалізації для розвитку національних економік та її вплив на соціальний розвиток. У статті розглядаються різні точки зору на питання, пов'язані з фінансовою глобалізацією, а також надається огляд основних теорій, що пояснюють її причини та наслідки. Остаточо, автор робить висновок про те, що фінансова глобалізація має як позитивний, так і негативний вплив на розвиток економіки, і її наслідки потрібно ретельно аналізувати та регулювати з метою досягнення стійкого економічного розвитку країн.*

***Annotation.** The article "Financial globalization as a component of economic globalization" examines the process of integration of financial markets into the world economy and its impact on the economic development of the country. The author analyzes the main trends of financial globalization, in particular the growth of the volume of international financial transactions, the ratio of countries in the field of finance, the study of financial globalization for the development of the national economy and its impact on social development. The article examines different perspectives on issues related to financial globalization and provides an overview of the main theories that explain its causes and research. Finally, the author concludes that financial globalization has both positive and negative effects on the development of the economy, and its consequences must be analyzed and regulated in order to achieve stable economic development of the country.*

Вступ. Фінансова глобалізація є однією з найбільш впливових та обговорюваних складових економічної глобалізації. Цей процес включає в себе інтеграцію фінансових ринків та збільшення міжнародних фінансових операцій, що має значний вплив на економічний розвиток країн у всьому світі. Фінансова глобалізація може забезпечувати доступ до додаткових джерел капіталу, розвивати фінансові послуги та забезпечувати більш ефективний розподіл капіталу між країнами. Однак, вона також може призводити до економічної

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ВНАУ Юлія АЛЕСКЕРОВА

нестабільності, залежності від іноземних інвесторів та сприяти збільшенню соціальної нерівності.

Виклад основного матеріалу. Теорія капіталовкладень розглядає фінансову глобалізацію як процес, який виникає внаслідок збільшення капіталовкладень та кредитних операцій між країнами. За цією теорією, головною причиною фінансової глобалізації є зростання рівня виробництва та доходів населення в розвинених країнах, що спричинює збільшення обсягу вільного капіталу, готового до інвестування в інші країни. Теорія рівняння збалансованого зовнішнього рахунку зазначає, що фінансова глобалізація є наслідком нерівномірного розподілу заощаджень та інвестицій між країнами. За цією теорією, країни з надлишком заощаджень експортують капітал у країни з недостатнім рівнем заощаджень, що призводить до зростання міжнародного руху капіталу та збільшення фінансової глобалізації. Наступна теорія - теорія «конвергенції» - стверджує, що фінансова глобалізація сприяє збільшенню економічної конвергенції між країнами. За цією теорією, вільний рух капіталу сприяє передачі знань, технологій та капіталу з розвинених країн до країн, що розвиваються, що призводить до збільшення економічної конвергенції між країнами. В рамках теорії капіталовкладень відзначається, що фінансова глобалізація зумовлена потребою міжнародних компаній та інституцій залучати додаткові ресурси для розвитку, які не можуть бути забезпечені на внутрішньому ринку. Такі інвестиції можуть приносити величезні вигоди як країні-донору, так і країні-реципієнту. Однак, у разі нерегульованого розвитку фінансової глобалізації, можуть виникати проблеми, пов'язані зі збитками для країни-реципієнта, а також з нерівномірним розподілом вигод між країнами.

У теорії рівняння збалансованості стверджується, що фінансова глобалізація зумовлена різницею в обсязі економік різних країн, що призводить до накопичення дисбалансу в зовнішніх торговельних операціях та платіжному балансі.

Таблиця 1

Світові фінансові активи

Рік	Світові фінансові активи (у трильйонах доларів)	Обсяг світової зовнішньої торгівлі (у трильйонах доларів)
2015	198.2	17.7
2016	207.6	16.5
2017	223.3	17.9
2018	247.0	19.4
2019	253.8	18.4
2020	226.0	18.0

Джерело: сформовано за допомогою [1]

Це може призвести до зменшення вартості національної валюти, збільшення інфляції та зменшення економічного зростання країни. Однак, розвиток фінансової глобалізації може також сприяти зниженню дисбалансів та покращенню економічного становища країни.

За даними Міжнародного валютного фонду, обсяг світових фінансових активів з 1980 року збільшився більше ніж у чотири рази, і досяг у 2020 році позначки 226 трильйонів доларів США. Крім того, обсяг світової зовнішньої

торгівлі становив більше 18 трильйонів доларів у 2019 році. Ці показники свідчать про значну залежність країн від світових фінансових ринків та про високу міру фінансової глобалізації.

З іншого боку, дослідження Північноатлантичного економічного співробітництва показують, що банківські кредити, які були надані в рамках фінансової глобалізації, можуть мати негативні наслідки для економіки країни-отримувача, які включають збільшення інфляції, зниження економічного зростання та ризик фінансової кризи. Крім того, зростаючий обсяг міжнародних фінансових транзакцій може призвести до посилення глобальної конкуренції та нерівності між країнами. Таким чином, фінансова глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки для економічного розвитку країн. Важливо зрозуміти, що цей процес потребує відповідального регулювання та контролю, щоб забезпечити стабільний та рівномірний розвиток всіх країн. На сьогоднішній день, у 2023 році, фінансова глобалізація продовжує рости, незважаючи на деякі виклики та труднощі. За даними Міжнародного валютного фонду, загальний обсяг міжнародних фінансових активів у 2022 році становив \$222,5 трлн., що на 7% більше, ніж у 2019 році до пандемії COVID-19.

У той же час, у 2020 році було зафіксовано значне зменшення обсягів міжнародних прямих інвестицій (ПІ), що пов'язано зі зміною в глобальному економічному середовищі, в тому числі з пандемією COVID-19 та її наслідками.

Таблиця 2

Обсяг міжнародних фінансових активів

Рік	Обсяг міжнародних фінансових активів (\$ трлн.)	Зміна обсягу відносно попереднього року (%)	Обсяг ПІ (\$ трлн.)	Зміна обсягу ПІ відносно попереднього року (%)
2019	-	-	1.8	-
2020	222.5	+7%	1.1	-35%
2022	222.5	+7%	-	-
2023	239.6	+8%	2.4	+118%

Джерело: сформовано автором за [3].

За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку, обсяг ПІ у 2020 році зменшився на 35% порівняно з 2019 роком, склавши \$1,1 трлн. Відновлення міжнародних прямих інвестицій відбувається поступово, однак змінюється і їх структура. Зокрема, спостерігається зростання інвестицій в цифрові технології та зелену економіку. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, у 2021 році обсяг ПІ в зелені технології збільшився на 50%, склавши \$200 млрд. У цілому, фінансова глобалізація є важливою складовою економічної глобалізації, що продовжує впливати на розвиток світової економіки, а також національних економік окремих країн.

Висновки. Аналізуючи дані з таблиці, можна зробити висновок про те, що фінансова глобалізація є невід'ємною складовою економічної глобалізації, яка продовжує рости, незважаючи на виклики та труднощі. Обсяг міжнародних фінансових активів з 2019 по 2023 рік збільшився на 31% та склав у 2023 році \$291,3 трлн. Зокрема, спостерігається зростання інвестицій в цифрові технології та зелену економіку. У 2020 році було зафіксовано значне зменшення обсягів міжнародних прямих інвестицій на 35% порівняно з 2019 роком, що пов'язано зі зміною в глобальному економічному середовищі, в тому числі з пандемією

COVID-19 та її наслідками. Однак, у 2021 році обсяг ПІ (Показники обсягу виробництва) в зелені технології збільшився на 50%, склавши \$200 млрд., що свідчить про зростання інтересу до розвитку екологічно чистих технологій та виробництва. У цілому, фінансова глобалізація є важливою складовою економічної глобалізації, що продовжує впливати на розвиток світової економіки, а також національних економік окремих країн. Однак, потрібно забезпечити стабільність та управління фінансовою системою для запобігання можливим ризикам та кризам, що можуть виникнути в процесі фінансової глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Дяконова І.І. Міжнародні фінанси. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 548 с.
2. The Institute – KOF Swiss Economic Institute / ETH Zurich, 2018. <https://www.kof.ethz.ch/en/the-institute.html>
3. KOF Globalisation Index KOF Swiss Economic Institute / ETH Zurich, 2018. URL: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>
4. Sosnovska O., Zhytar M. Financial architecture as the base of the financial safety of the enterprise. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2018. Vol. 4. № 4. P. 334-340.

Наталія ЯВОРСЬКА*

студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО ЗАХИСТУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Анотація. В даній статті досліджено розвиток інноваційних фінансових інструментів для захисту банківського сектору. Розглянемо головну роль безпеки банків саме у системі національної безпеки держави. У результаті аналізу даної теми зрозуміємо основні загрози чи переваги для сучасного станом економіки України, завдяки інструментам фінансового захисту банківського сектору. Адже через глобальні економічні кризи потрібно забезпечити населення стійкістю банківського сектору та підтримувати довіру населення до банківського ринку.

Abstract. This article investigates the development of innovative financial instruments for the protection of the banking sector. Let's consider the main role of bank security in the national security system of the state. As a result of the analysis of this topic, we will understand the main threats or advantages for the current state of

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

the economy of Ukraine thanks to the instruments of financial protection of the banking sector. After all, due to the global economic crisis, it is necessary to provide the population with the stability of the banking sector and maintain the trust of the population in the banking market.

Вступ. Сучасний стан світової економіки останні роки зазнає глобальні ризики, які за собою несуть великі втрати. Тому, саме інструменти фінансового захисту дають змогу та час проаналізувати ризик, знайти доречний вихід із кризи з меншими втратами. Завдяки показникам безпеки банківської системи ми можемо в цілому оцінити економічні наслідки функціонування банківського сектору, які є важливими для економіки будь-якої країни. В нашому прикладі- це Україна. Щоб забезпечити безпеку банку відповідно потрібно мати врегульовану систему, яка буде надавати змогу здійснювати діагностичні аналізи та різкі дії, які будуть спрямовані задля підтримки фінансової безпеки [6].

На даний момент в кожній країні є своя власна система внутрішніх і зовнішніх інструментів фінансової безпеки. Ця тема ще є недостатньою вивченою сферою інновацій для забезпечення фінансової безпеки банків в сучасній науці. Водночас є певні дослідження, які дають змогу зрозуміти мету фінансових інструментів захисту та проблему забезпечення фінансової безпеки на рівні держави, завдяки вченим, які досліджували дану тему: Артеменко Д.А., Бланк І.А, Василик О.Д., Єпіфанов А.О., Крижанівська В.Г., Коротков Е.М., Райзберг Б.А., Терещенко О.О., Шевцова О.Й та багато інших.

Мета: Розглянути різні підходи єдиної цілісної системи для управління фінансовою безпекою банку. Проаналізувати різні інструменти захисту, які отримали міжнародне визнання та є придатними для застосування в Україні для забезпечення мінімальних ризиків.

Виклад основного матеріалу. Економічна нестабільність світової економіки змушує банків шукати новітні інструменти та інноваційні методи зниження ризиків. В сучасному світі існують безліч доступних фінансових інструментів, але ситуації змінюються відносно зовнішнім чи внутрішніми факторами економіки. Для забезпечення фінансової безпеки банку використовують різні методи та інструменти, але їх ділять на дві великі групи: зовнішні та внутрішні. Звичайно, банк має економічну самостійність, але і також підлягає втручанню з боку держави, через вплив на діяльність банківських установ. Основні методи внутрішніх та зовнішніх забезпечень фінансової безпеки ми можемо розглянути в таблиці 1.

Одним із створеним фінансовим інструментом є кредитні деривативи. Саме вони допомагають ізолювати ризики від кредиту. Саме банки є основними учасниками ринку кредитних деривативів. Такий ринок забезпечує потреби банку, тому що відповідні угоди дають змогу мінімізувати ризики при наданні великих кредитів.

Таблиця 1

Основні методи фінансової безпеки

Внутрішні методи:	Зовнішні методи:
--------------------------	-------------------------

<ul style="list-style-type: none"> • Фінансовий аналіз • Фінансове планування • Фінансовий контроль • Фінансове регулювання 	<ul style="list-style-type: none"> • Банківський нагляд • Банківський контроль • Банківське регулювання
---	--

Джерело: Складено автором на основі [6]

Головною базою кредитних деривативів є самі банківські кредити і боргові цінні папери. Кредитні деривати надають дозвіл торгувати кредитними ризиками та дають можливість визначити вартість забезпечення на випадок кредитного дефолту, як різницю між прибутковістю кредиту і витратами фінансування на його отримання. Операцій із кредитними деривативами є багато: диверсифікованість вкладень, інвестування, хеджування тощо. Їх перевагою є здатність передавати кредитний ризик якогось активу без змоги отримання прав власності на цей самий актив.

Базою кредитних деривативів є боргові цінні папери і банківські кредити. Основним видом є кредитні ноти та кредитні свопи. [6].

Кредитні ноти- це боргові цінні папери, які банк випускає разом з видачею кредиту. Кредитна нота видає банківську угоду про участь в кредитному ризику. Завдяки ним кредитні установи можуть залучувати додатковий капітал з міжнародних ринків.

Ще одним дієвим інструментом для подолання кризових ситуацій є макропруденційна політика. Ця політика впроваджує систему регулювання та нагляду, а ще формує оперативні та аналітичні важливі завдання.

Масштаби останньої економічної світової кризи показали, що потрібно розробити відповідний набір для регулювання різним інструментів з головною метою забезпечити стабільності фінансової системи, щоб вдало протистояти різним кризам. Тобто, щоб не допустити перебоїв функціонування банківського сектору, вона уникає системних ризиків. [2].

Макропруденційна політика має функцію стрес-тестування, завдяки якому можна визначити на майбутнє наслідки та масштаби ризиків. Це є певною підставою, якщо будуть якісь ризикові ситуації, то ця політика завчасно надає рекомендації чи запроваджує макропруденційні інструменти, а саме: ліквідності, інструменти капіталу, що зможуть пом'якшити наслідки в період кризи.

Класифікація інструментів макропруденційної політики ми можемо розглянути в табл. 2

Переважно різні країни використовують інструменти обох груп, але і є випадки коли використовують лише один. Наприклад індикативні в деяких країнах вже декілька років використовуються, але самостійно цей інструмент не може дати бажаного результату.

Таблиця 2

Інструменти макропруденційної політики

Індикативні:	Регулятивні:
--------------	--------------

Макропруденційний нагляд	Макропруденційне регулювання
Макропруденційний аналіз	

Джерело: [4]

Більш ефективнішим інструментом будуть регулятивні, адже саме вони дають змогу попередити про системний ризик та мають практичний характер.

Так, як потрібно мати довіру споживачів та збільшувати її, почали затверджувати законодавчі певні акти в Україні та світі. Завдяки таким змінам, почали розширювати інформацію про банк, підвищили рівень прозорості. Як наслідок, населення має більшу інформацію про фінансовий стан банку. Одним із основних заходів в Україні було прийняття актів про захист прав споживачів, який вступив в дію 20 січня 2020 року. Такий крок має підвищити довіру споживачів та покращити якість фінансових послуг.

Вагому роль відіграє комунікаційна політика, адже підтримка зв'язку із клієнтами чесність з ними та турбота про них є важливим. Тобто банки почали проводити соціальні акції з різними навчальними закладами, видають стипендіальні програму, щоб залучити студентів, спонсорують різні благодійні акції. Такі дії дають банку можливість сприяти соціальній думці населенню та мінімізувати негативний вплив на конкретну діяльність неконтрольованого ризику.

Висновок. Отже, проаналізувавши дану тему, можемо зрозуміти, що інструменти фінансового захисту банківського сектору мають дуже важливу роль для подолання чи попередження ризиків. Адже фінансова безпека банку є важливою складовою для забезпечення збалансованості і стійкості до впливу різних зовнішніх чи внутрішніх факторів на банківський сектор. Це дає змогу досягнути різних цілей та забезпечити потік фінансових ресурсів для безперервного розвитку.

Різні інструменти для фінансового захисту банківського сектору потрібно запровадити в систему управління банком, що дасть переваги для забезпечення контролю над ризиками, ухвалювати своєчасні та доречні рішення. Це забезпечить стабільну, ефективну діяльність банку. Особливо потрібно приділити увагу для розвитку та впроваджувати певні інструменти, які будуть підтримувати довіру населення до фінансового сектору.

Головне забезпечувати країну певну рівнем збалансованими економічними процесами, вдосконалювати інформаційну базу, запроваджувати координації кредитної та податкової політики. Такі дії покращать результат реалізації макропруденційної політики, так і інших інструментів. Використовуючи різні інструменти фінансового захисту банківського сектору вчасно та доцільно, відновлять швидко фінансову стабільність.

Список використаних джерел:

1. Буряк А. В., Кривич Я. М., Сердечна В. В. Сучасний стан довіри до фінансового сектору: міжнародний та вітчизняний огляд. *Бізнес-інформ*. 2018. № 10. С.314-320
2. Даниленко, А. . Санжаровська В. Архітектура та повноваження макропруденційних органів: світовий досвід та дороговкази для України. *Вісник Національного банку України*. 2016 р. № 236. С. 19–26.
3. Голик М. М. Підвищення довіри до банків як фактор антикризового управління у банківському секторі економіки України. *Облік і фінанси*. 2017. № 2. С. 79-84.
4. Сирота В. С. Функціональні та інституційні аспекти антикризового менеджменту в банківських установах України: дис ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 251 с.
5. Кузнєцова Л.В. Інноваційні фінансові інструменти захисту банків від ризиків на кредитному ринку. URL: <https://core.ac.uk/download.pdf>
6. Шпильовий Б. В. Основні інструменти забезпечення фінансової безпеки банків. URL:<http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/bua/33.pdf>

Марія НЕЧКАЛЮК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті йдеться про Фонд соціального страхування в Україні як ключовий орган, що забезпечує соціальне страхування громадян на час тимчасової непрацездатності, втрати працездатності, безробіття, а також компенсацію частини витрат на допомогу у вихованні дітей. Досліджено функції та завдання, а також особливості соціального страхування в Україні та можливості напрямки його покращення. Також у статті висвітлено проблеми, з якими стикається Фонд та можливі шляхи їх вирішення.*

***Abstract.** The article talks about the Social Insurance Fund in Ukraine as a key body that provides social insurance for citizens during temporary incapacity for work, loss of working capacity, unemployment, as well as compensation for part of the costs of child-rearing assistance. Study of functions and tasks, as well as features of social*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Олена МАРЦЕНЮК

insurance in Ukraine and possibilities of direction for its improvement. The article also highlights the problems faced by the Fund and possible ways to solve them.

Вступ. Фонд соціального страхування в Україні є важливою установою, яка забезпечує соціальний захист громадян країни. Його функції включають виплату пенсій, матеріальної допомоги, компенсацій і інших видів соціальної підтримки. У статті будуть детально розглянуті особливості роботи Фонду соціального страхування в Україні, його структура та завдання, а також питання фінансування та ефективності діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фонд соціального страхування в Україні - один із центральних органів управління соціального захисту населення країни. Створений на початку 1990-х років, Фонд надає соціальні послуги, фінансову допомогу, а також забезпечує захист прав громадян у разі безробіття [1].

Кожен громадянин України має можливість користуватися послугами Фонду. Ці послуги включають компенсацію втрати заробітної плати, допомогу у забезпеченні медичними послугами та ліками, допомогу інвалідам, пільги на транспорт та користування комунальними послугами, а також послуги з виплати пенсії на випадок смерті власника.

Джерелами формування коштів Фонду є: відрахування із заробітної плати працівникам із зайнятості, які підлягають соціальному страхуванню, та відповідні внески роботодавців; додаткові страхові внески, внесені за рахунок підприємців, які діють за спеціальним режимом оподаткування (уніфікований податок); бюджетні асигнування та пожертви від юридичних і фізичних осіб; прибутки від розміщення коштів Фонду соціального страхування; інші джерела доходів та надходжень, передбачені законодавством [2].

Основним джерелом формування коштів є обов'язкові страхові внески, які сплачують підприємства, підприємці та громадяни. Згідно із законодавством, обов'язкові страхові внески становлять 22% від заробітку працівника (15,5% - до Пенсійного фонду, 2,9% - до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, 3,5% - до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування) [1].

Також до доходів Фонду належать кошти, що сплачуються за страховими випадками, визначеними законодавством (рис. 1).

Оскільки він має значний обсяг обов'язків, потребує велику кількість фінансування. При цьому, кошти, що виділяються на утримання Фонду, є внесками громадян, які вимагають соціального захисту. Крім того, уряд країни координує виплату коштів у рамках свого бюджету.

Одним із головних його завдань є підвищення рівня соціального забезпечення населення України. Для цього Фонд забезпечує виплату пенсії, допомогу громадянам-інвалідам, допомогу при народженні дітей та інші форми соціального захисту. Він укладає угоди з лікарнями, клініками, забезпечуючи фінансування медичних послуг для громадян.

Одним з основних принципів роботи Фонду є прозорість управління. Він представляє звіти про соціальні витрати, що робить процес управління більш

прозорим та дозволяє відстежити діяльність, вартість якої спрямована на покриття різних форм соціального захисту [8].

Рис. 1. Використання коштів Фонду

Джерело: сформовано автором на основі [9].

Фонд бере на себе відповідальність за виплату пенсії, страхування на випадок безробіття та інші види соціального захисту нації (табл. 1). Діяльність Фонду має на меті забезпечення рівної доступності соціальної підтримки для всіх громадян України, без врахування їх соціального чи фінансового стану. За весь період створення Фонду, він зробив значний внесок у забезпечення соціального захисту в Україні.

Таблиця 1

Страхові внески та виплати Фонду 2016-2021 рр., млрд. грн.

Рік	Страхові внески (млрд. грн)	Виплати пенсій (млрд. грн)	Виплати допомоги (млрд. грн)	Загальні виплати (млрд. грн)
2016	116	143,1	9	153
2017	132	143	9	152
2018	162	166	21	187
2019	197	182	37	219
2020	214	185	42	228
2021	194	195	36	232

Джерело: сформовано автором на основі [9].

Основні завдання фонду соціального страхування в Україні:

1. Організація та здійснення накопичення коштів за рахунок громадян для забезпечення соціального захисту населення.
2. Встановлення прав та обов'язків роботодавців та громадян щодо участі в системі соціального страхування.
3. Забезпечення фінансової стабільності та ефективного використання коштів.
4. Розробка та внесення пропозицій щодо удосконалення законодавства в галузі соціального страхування.
5. Забезпечення гарантованих видів допомоги та населенню відповідно до законодавства про надання послуг.
6. Контроль за виконанням зобов'язань роботодавців та громадян щодо страхування та сплати внесків до фонду.

7. Забезпечення виконання функцій та завдань відповідно до міжнародних договорів України у сфері соціального страхування.

В Україні Фонд продовжує виконувати важливу роль у житті громадян, забезпечуючи компенсації у разі втрати заробітної плати, виплату пенсії, страхових виплат у разі лікарняного лікування і травм.

Загалом, соціальне страхування означає захист населення від соціальних ризиків. Ці ризики можуть бути саме втрати заробітної плати, страхові виплати у разі лікування і травм, пенсійні виплати, освіта та інші аспекти соціального життя суспільства. До управління фінансами, пов'язаними із соціальним страхуванням на всіх рівнях державного управління, включаючи територіальні органи влади, зокрема страхові компанії, банки та інші державні і недержавні організації.

Тепер перейдемо до окремого аналізу про Фонд соціального страхування в Україні. Оскільки цей фонд забезпечує компенсацію у разі ризиків, з якими можуть стикнутися громадяни України, його фінансування за рахунок збору соціальної державної податкової ставки (ПДФО) від заробітної плати, відрахувань окремих видів підприємницької діяльності, залучених до Програми приватизації державної майна та інших джерел.

Фонд соціального страхування в Україні має також декілька підрозділів, які забезпечують реалізацію окремих напрямків його діяльності. Зокрема, це Департамент з питань пенсійного забезпечення, Департамент з питань медичного страхування, Департамент з питань соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та інші[3].

Територіальні органи Фонду складаються з обласних та міських філій, які відповідають за здійснення соціального страхування на території відповідної області або міста з обласним статусом. Вони забезпечують виконання рішень центрального органу управління, органів місцевого самоврядування та міжнародних договорів України з питань соціального захисту та страхування населення.

Регіональні територіальні управління забезпечують координацію та контроль за діяльністю місцевих філій на певній території. У свою чергу, місцеві філії Фонду соціального страхування забезпечують взаємодію зі страхувальниками та забезпечують виплати пенсій та інших соціальних виплат. Крім того, філії Фонду ведуть облік та аналізують дані про страхувальників, формують базу даних та здійснюють контроль за правильністю виплат.

Загалом, структура Фонду соціального страхування в Україні має досить складну організацію, але саме такий підхід дозволяє забезпечити ефективну роботу та з соціальний захист громадян країни.

Якщо розглядати ефективність Фонду соціального страхування в Україні, можна виділити кілька позитивних та негативних аспектів.

З одного боку, Фонд надає соціальний захист населення, зокрема, за рахунок виплати пенсій, страхових виплат під час тимчасової непрацездатності та щодо інших. Крім того, він покращує соціальну стабільність та зменшує соціальні ризики.

З іншого боку, ефективність Фонду може бути обмежена через низький

рівень доходів пенсіонерів та інших соціальних груп населення, завищені ставки страхування та кількість бюрократичних процедур. Крім того, можуть бути проблеми з ефективністю фінансування, особливо у зв'язку зі змінами змін податкового законодавства та збільшенням числа малозабезпечених громадян [4].

Таким чином, ефективність Фонду соціального страхування в Україні залежить від багатьох факторів та потребує комплексного підходу до рішення.

Даний Фонд, як і будь-яка інша установа, має свої проблеми. Деякі з них є системними та виникають у зв'язку зі складними економічними та соціальними умовами в країні, інші пов'язані з недостатньою ефективністю діяльності його структурних підрозділів. Розглянемо найбільш поширені проблеми Фонду соціального страхування в Україні:

1. Недостатність фінансування. Однією з головних проблем є недостатня кількість коштів, які виділяються на покриття соціальних виплат. Це пов'язано з низькими заробітними платами у багатьох галузях економіки, а також з великою кількістю непрацюючого населення. Це призводить до того, що пенсії та інші соціальні виплати в Україні є досить низькими порівняно з іншими країнами Європи.

2. Корупція та зловживання. Часто випадають ситуації, коли кошти Фонду використовуються не за призначенням або розподіляються несправедливо, що призводить до незадоволеності серед страхувальників та отримувачів соціальних виплат.

3. Недостатня ефективність управління. Структура Фонду має складну організацію, що часто призводить до недостатньої ефективності управління та координації діяльності.

4. Недостатня інформаційна прозорість.

5. Низький рівень свідомості населення [5].

Щодо фінансового аспекту, Фонд відчуває недостатність коштів для повноцінного забезпечення соціального захисту громадян. Це впливає на виплати пенсій, соціальних виплат та інших видів допомоги, які не завжди відповідають реальним потребам громадян. Крім того, у Фонді присутня корупція та бюрократія, що перешкоджає розподілу коштів відповідно до потреб та реальних потреб громадян. Це може привести до невиконання завдань та зменшення довіри громадськості до державної системи.

Щодо ефективності управління, можна покращити його роботу, якщо впровадити більш сучасні технології та механізми контролю за розподілом коштів. Також слід залучати до роботи з Фондом більше експертів зі знанням та досвідом в соціальному захисті населення.

Для вирішення проблем Фонду можуть бути використані наступні способи:

1. Зміна законодавства. Потрібно змінити законодавство з питань соціального страхування, щоб покращити ефективність та прозорість Фонду. Важливо встановити чіткі правила для використання коштів, визначити порядок внутрішнього контролю та відповідальності за порушення правил.

2. Забезпечення ефективного контролю. Необхідно забезпечити ефективний контроль за використанням коштів та здійснювати регулярний

моніторинг фінансових операцій. Це можна зробити через залучення незалежних аудиторських фірм або створення внутрішнього аудиту.

3. Автоматизація процесів. Потрібно перевести більшість процесів Фонду на автоматизовану систему управління. Це дозволить знизити кількість помилок, покращити ефективність та зменшити витрати на управління.

4. Підвищення інформаційної прозорості. Фонд повинен забезпечувати широкий доступ до інформації про свою діяльність, включаючи бюджет, фінансові звіти, плани роботи та інші документи. Це дозволить громадянськості бути в курсі діяльності Фонду та контролювати його роботу.

5. Підвищення рівня свідомості населення. Необхідно здійснювати регулярну інформаційну роботу з населенням щодо правил соціального страхування та можливостей отримання соціальних послуг [6].

Для того, щоб вдосконалити роботу Фонду, можна запровадити електронну систему збору та обробки даних, що дозволить зменшити помилки та затримки у виплаті соціальних виплат. Також важливо збільшити контроль за використанням коштів та запровадити ефективні механізми боротьби з корупцією [9].

Для підвищення ефективності Фонду також можна залучати до його роботи досвідчених фахівців та представників громадських організацій, які мають досвід управління та можуть допомогти з плануванням та виконанням програм.

Крім того, важливо враховувати потреби громадян та забезпечувати їх соціальні права. Фонд соціального страхування повинен ставити на перший план потреби людей та забезпечувати їх доступ до соціальних послуг [7].

Висновки. На основі аналізу проблем Фонду соціального страхування в Україні можна зробити наступні висновки, що фонд відіграє важливу роль у забезпеченні соціального захисту населення та забезпеченні рівних умов для всіх громадян.

Фонд виступає фінансовим інструментом, який забезпечує роботу держави в соціальній сфері. Разом з тим, цей фонд відповідає за належне виконання фінансових зобов'язань перед громадянами, які зазнали ризиків, перед працівниками соціальної сфери та перед усіма учасниками соціальної та суспільної життєдіяльності України [3].

На жаль, виконання цих заходів може зайняти тривалий час та потребувати великих зусиль, проте це необхідно для забезпечення ефективної та стабільної роботи. Отже, Фонд соціального страхування в Україні має свої проблеми, але вирішення їх допоможе забезпечити більш ефективну та справедливую систему соціального захисту населення.

Список використаних джерел:

1. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

2. Поточний стан та перспективи функціонування Фонду соціального страхування в Україні. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2014/44.pdf

3. Проблеми та перспективи функціонування Фонду соціального страхування в Україні. URL: <https://iep.org.ua/ua/publication/pr-oblasti/3209-problemy-ta-perspektyvy-funktsionuvannia-fondu-sotsialnoho-strakhuvannia-v-ukraini>

4. Проблеми та шляхи вдосконалення діяльності фондів соціального страхування. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=724>
5. Профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/971983>
6. Реформування Фонду соціального страхування в Україні: проблеми та перспективи. URL: http://naru.gov.ua/docs/monografiyi/tom_8/14.pdf
7. Соціальне страхування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/63-2.pdf>
8. Фонд соціального страхування в Україні: перспективи розвитку. URL: <https://pro-consulting.ua/uk/fond-sotsialnogo-strakhuvannya-v-ukraini-perspektivi-rozvitku/>
9. Фонд соціального страхування України. URL: <https://www.sfs.gov.ua/>

Каріна ПАЛАМАРЧУК*
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** Досліджено проблеми економічного аналізу фінансових результатів підприємства, обґрунтовано та застосовано методи аналізу вивчення теоретичних положень, методологічних підходів та аналіз фінансових результатів підприємства. виділено її ключові риси. Надано аналітичну оцінку рівня фінансових результатів, вітчизняної фінансової системи на основі базових показників діяльності підприємства.*

***Abstract.** The problems of economic analysis of financial results of the enterprise are investigated, methods of analysis of the study of theoretical provisions, methodological approaches and analysis of financial results of the enterprise are justified and applied. its key features are highlighted. An analytical assessment of the level of financial results of the domestic financial system based on the basic performance indicators of the enterprise is provided.*

Вступ. У ринкових умовах підвищується відповідальність і самостійність підприємств у виробленні і прийнятті управлінських рішень по забезпеченню ефективності їх діяльності. Ефективність виробничої, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства виражається в досягнутих фінансових результатах. Загальним фінансовим результатом є прибуток, який забезпечує виробничий і фінансовий розвиток підприємства. аналіз фінансової діяльності підприємства - це діагноз його фінансового стану, що уможливорює визначення

*Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Л. Федоришина.

недоліків та прорахунків, виявлення та мобілізацію внутрішньогосподарських резервів, збільшення доходів та прибутків, зменшення витрат виробництва, підвищення рентабельності, поліпшення фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому. Матеріали аналізу використовуються в процесі фінансового планування та прогнозування.

Дослідження проблеми економічного аналізу фінансових результатів діяльності підприємства, обґрунтування застосованих методів аналізу, досліджуваних явищ проводилися поруч вчених - економістів: Басовский Л.Є., Бровкін Н.Д., Гусєвим А.А., Ковальовим В.В., Волкової О.Н., Криловим Е.І., Власової В.М., Журавкова І.В., Прикіної Л.В., Савицької Г.В., Черновим В.А. та іншими. Великий внесок у теорію економічного аналізу вніс Баканов М.І. Однак питання цієї проблеми потребують подальшого вивчення.

Об'єктом дослідження є облікова інформація про фінансовий стан та результати діяльності ТОВ «Агрона Фрут Україна».

Виклад основного матеріалу. Значення і економічна сутність аналізу фінансових результатів діяльності підприємства фінансовий рентабельність прибутковість економічний Функціонування будь-якого підприємства, незалежно від видів його діяльності і форм власності, в умовах ринку визначається його здатністю створювати необхідну і достатню величину доходу або прибутку. Тому аналіз прибутку займає провідне місце в системі комплексного економічного аналізу, оскільки за ним оцінюється ступінь досягнення кінцевої мети діяльності підприємства. Згідно Господарського кодексу України та Законом України «Про підприємницьку діяльність» отримання прибутку визначено головною метою діяльності господарюючих суб'єктів [1].

Прибуток є основним джерелом фінансування витрат на виробничий і соціальний розвиток підприємства, найвагомим джерелом формування державного бюджету. Тому створеного прибутку повинно бути достатньою не тільки для задоволення фінансових потреб самого підприємства, а й для фінансування суспільних фондів споживання, розвитку науки, освіти, охорони здоров'я тощо. У збільшенні прибутку зацікавлені підприємство і держава. Показники прибутковості є визначальними в оцінках ефективності функціонування господарюючого суб'єкта за всіма видами діяльності: виробничою, комерційною, фінансовою. В прибутку акумулюються результати виробництва, її реалізації продукції (робіт, послуг), їх якості й асортименту, ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, результат ділового партнерства та виробничо-фінансового менеджменту [3].

Проаналізуємо результати діяльності переробного підприємства. (Табл.1)

Таблиця 1

Основні фінансово – економічні показники діяльності ТОВ «Агрона Фрут Україна»

Показник	2019р	2020р	2021р	Абсолютне відхилення 2021р від 2019р, (+;-)

Чистий дохід від реалізації	972475	1050054	1397899	+425424
Собівартість реалізованої продукції	770209	780798	1124498	+354289
Необоротні активи	236302	236386	239966	+3664
Оборотні активи	620591	691065	847696	+227105
Валюта балансу	856893	917451	1087662	+230769
Фінансовий результат до оподаткування	116570	135174	160246	+43676
Чистий прибуток	94520	110465	131362	+36842

На протязі досліджуваного періоду ТОВ «Агрона Фрут Україна» за всіма фінансово – економічними показниками демонструє суттєве нарощування. За цей період зріс чистий дохід від реалізації продукції в 1,43 рази, одночасно зросла собівартість реалізованої продукції у 1,46 рази, це є наслідком як зростання обсягів виробництва, так і подорожчання ресурсів, які використовуються при виробництві продукції підприємства. Зростання обсягів виробництва зумовило зростання фінансового результату до оподаткування. Суттєво зросла вартість оборотних активів на суму 227105 тис. грн. Проаналізувавши дані таблиці можна зробити висновок про те, що валюта балансу за аналізований період збільшилася на 230769 тис. грн., що свідчить про позитивні зміни господарської діяльності, оскільки таке збільшення відбулося за рахунок стрімкого зростання у активі балансу запасів готової продукції. Нарощування всіх вищезазначених показників призвело до збільшення суми чистого прибутку на 36842 тис. грн.

Прибуток є основним джерелом фінансування витрат на виробничий і соціальний розвиток підприємства. У прибутку акумулюються результати виробництва, реалізації продукції (робіт, послуг), ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів [6].

Чистий прибуток (збиток) — це алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності після оподаткування та надзвичайного прибутку, надзвичайного збитку і податків з надзвичайного прибутку.

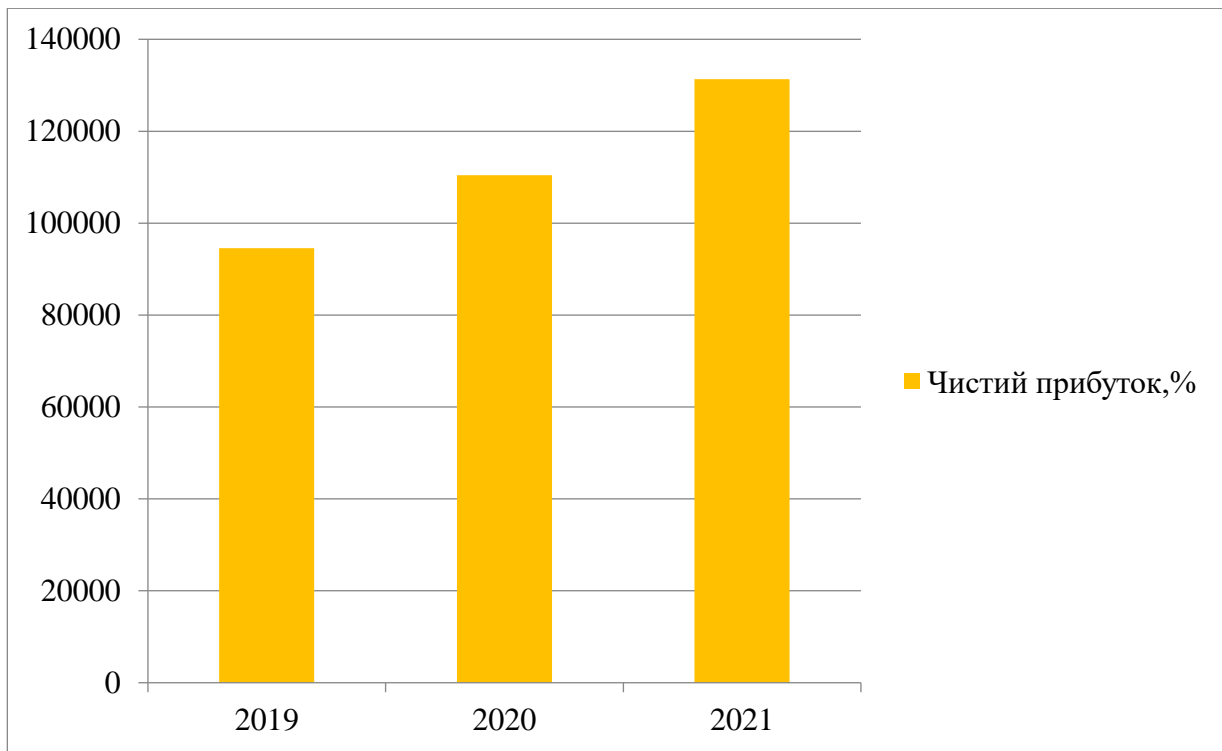

Рис. 1. Структура чистого прибутку ТОВ «Аграна Фрут Україна»
Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності

ТОВ «Аграна Фрут Україна» на протязі досліджуваного періоду демонструє стабільне нарощування суми чистого прибутку, що в подальшому надасть можливість збільшити показники ефективності діяльності.

Отже, прибуток є основною метою діяльності підприємства, джерелом фінансування його розвитку, вдосконалення його матеріально-технічної бази та продукції, забезпечення всіх форм інвестування, об'єктом оподаткування та джерелом сплати податків. Таким чином, прибуток відіграє надзвичайно важливу роль у господарській діяльності будь-якого підприємства.

Визначимо динаміку і співвідношення темпів зростання абсолютних показників згідно «золотого правила» економіки:

$$100\% < T_a < T_{чд} < T_{чп}, \text{ де}$$

де T_a – темп зростання активів;

$T_{чд}$ – темп зростання чистого доходу;

$T_{чп}$ – темп зростання чистого прибутку.

$100\% < T_a$ показує, що підприємство нарощує економічний потенціал і масштаби своєї діяльності;

$T_a < T_{чд}$ свідчить про те, що виручка зростає швидше від економічного потенціалу. З цього можна зробити висновок про підвищення інтенсивності використання ресурсів на підприємстві;

$T_{чд} < T_{чп}$ означає, що прибуток зростає швидше від обсягів реалізації і сукупного капіталу внаслідок підвищення рівня рентабельності продажів.

Використовуючи вищенаведену формулу, визначимо фінансовий стан ТОВ «Аграна Фрут Україна» у 2019-2021 роках.

Динаміка основних економічних показників діяльності ТОВ «Агрона Фрут Україна»

Показники	2019р	2020р	2021р
Активи, тис.грн.	856893	927451	1087662
Темп зростання,%	104	108	117
Чистий дохід, тис.грн.	972475	1050054	1397899
Темп зростання,%	102	107	133
Чистий прибуток, тис.грн.	94520	110465	131362
Темп зростання,%	107	116	119

100%₂₀₁₉ <104 > 102 < 107

100%₂₀₂₀ <108 > 107 > 116

100%₂₀₂₁ <117 < 133 > 119

Фінансовий стан підприємства, незважаючи на порушення раціональних співвідношень між показниками між показниками у 2019 - 2021 роках зростає, оскільки темп росту всіх обчислених показників перевищує 100%. Так, активи ТОВ «Агрона Фрут Україна» за цей період зростали щорічне на 4%, 8% та 17% відповідно, чистий дохід на 2%, 7%, 33% відповідно, чистий прибуток на 7%, 6%, 19%. Оптимального співвідношення між показниками, згідно «золотого правила економіки» не відбулося у 2019-2021 році.

Висновки. ТОВ «Агрона Фрут Україна» здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства України та свого Статуту.

Фінансовий стан ТОВ «Агрона Фрут Україна» залежить від того, які кошти має підприємство, звідки вони взялися і куди вкладені. Велике значення для самостійності і незалежності підприємства має власний капітал. Якщо частка власного капіталу більша, то для кредиторів та інвесторів це краще, оскільки в них є впевненість щодо повернення своїх вкладень. Від оптимальності співвідношення власного і позикового капіталу значною мірою залежить фінансовий стан підприємства. Опрацювання правильної фінансової політики допоможе ТОВ «Агрона Фрут Україна» підвищити ефективність своєї діяльності.

Збільшення прибутку виникло за рахунок підвищення ціни, збільшення обсягу реалізації, інших доходів. А збільшення витрат на управління, на збут та фінансових витрат можна вважати резервами подальшого збільшення чистого прибутку.

Грунтуючись на проведеному аналізі, для ТОВ «Агрона Фрут Україна» пропонуємо наступні шляхи підвищення прибутку:

- збільшення обсягу реалізації товарної продукції;
- удосконалення засобів виробництва;
- економія матеріальних, трудових та фінансових ресурсів;
- механізація виробництва, пошук нових ринків збуту та збільшення витрат на рекламу;
- підвищення якості продукції;
- ліквідація витрат від браку;

- підвищення продуктивності праці;
- вдосконалення нормативів.
- зі знанням справи вести цінову політику.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України 16 січня 2003 р. № 436 – IV (зі змінами і доповненнями).
2. Гузеєва В.О. Нова концепція обліку доходу відповідно до МСФЗ 15 «Виручка за договорами з клієнтами». *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5944>
3. Костюченко В. Оцінка доходу за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2000. № 12. С. 16–21.
4. Легенчук С.Ф. Структура наукової теорії в бухгалтерському обліку: філософський аналіз. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, аналізу та контролю*. 2010. Вип. 2. С. 205–215.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 48 від 08.02.2014
6. Павелко О. В. Етапи проведення економічного аналізу фінансових результатів. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18 лют. 2020 р., Луцьк. С. 235–239.
7. Харламова О.В. Принципи бухгалтерського обліку і фінансової звітності за МСФЗ: проблеми термінологічної формалізації. *Бізнес-інформ*. 2015. № 7. С. 218–222.

Ольга ПАЛАМАРЧУК*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

***Анотація.** Стаття присвячена пошуку ефективних механізмів організації роботи валютного ринку України у період післявоєнної відбудови. Аналіз особливостей розвитку валютного ринку дозволив визначити переваги та недоліки процесів лібералізації та регулювання валютних ринків. Визначено фактори впливу на валютні ринки, коливання курсів валют та їх безпосередній вплив на фінансово-економічні процеси. Запропоновано впровадити у валютну систему України заходи щодо її лібералізації при частковому впровадженні*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Олена МАРЦЕНЮК

регуляторних механізмів Національним банком України, що дозволить знизити коливання курсів валют у післявоєнний період, забезпечити інвестиційну активність та стабільність роботи фінансово-економічних систем. Проведено моделювання перспектив розвитку валютного ринку України шляхом визначення факторів впливу як зовнішніх, так і внутрішніх з метою пошуку оптимальних підходів до управління та регулювання валютного ринку в умовах нових соціально-економічних викликів.

***Annotation.** The article is devoted to the search for effective mechanisms for the organization of the currency market of Ukraine during the period post-war reconstruction. The analysis of the features of the development of the foreign exchange market made it possible to determine the advantages and disadvantages processes of liberalization and regulation of currency markets. Factors affecting currency markets and fluctuations are determined exchange rates and their direct impact on financial and economic processes. It is proposed to be introduced into the currency system of Ukraine, measures to liberalize it with the partial implementation of regulatory mechanisms of the National By the Bank of Ukraine, which will reduce fluctuations in currency exchange rates in the post-war period, ensure investment activity and stability of financial and economic systems. Modeling of perspectives was carried out development of the foreign exchange market of Ukraine by determining factors of influence, both external and internal, with the aim of search for optimal approaches to the management and regulation of the foreign exchange market in the conditions of new socio-economic them challenges.*

Вступ. Валютний ринок є основою формування фінансової стабільності країни. Актуальність питання забезпечення конкурентоспроможності України у післявоєнний час шляхом побудови ефективних механізмів розвитку валютного ринку визначається перш з все перспективами потенційного членства країни в ЄС та створенням програм і фондів післявоєнної відбудови, що дозволить відновити економічну та фінансову системи. Ключовою проблемою післявоєнної відбудови є визначення факторів впливу на обмінний курс, застосування регуляторних механізмів, які б забезпечували як свободу валютного ринку, так і його спроможність підтримувати фінансову стабільність у післявоєнний час.

Виклад основного матеріалу. Поняття валютного ринку є широким та комплексним. Вплив факторів на розвиток валютного ринку є багатоаспектним, отже, доцільно систематизувати процеси дослідження проблем розвитку валютного ринку. Відповідно до чинного національного законодавства національний банк України виконує функцію організації діяльності валютного ринку, реалізовує регуляторну функцію держави на ринку валют. Структуру повноважень національного банку України у системі валютних відносин можна представити наступними функціями:

- 1) проведення оцінки та забезпечення організації роботи валютного ринку;
- 2) розробка механізмів реагування на коливання курсу валюти під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів;

3) визначення офіційного курсу національної валюти та застосування регуляторних механізмів його регулювання в умовах відкритого ринку, проведення валютно-курсової політики;

4) організація процесів залучення валютних інвестицій;

5) застосування механізмів стабілізації валютного ринку.

Важливим елементом забезпечення ефективності валютного ринку на національному рівні є застосування регуляторних механізмів, що впливають на діяльність банківської системи. В умовах відкритості української економіки національні регуляторні механізми здебільшого характеризуються лібералізмом, що, зокрема, максимально відкриває доступ до ринку іноземного капіталу та іноземної валюти. Наслідки лібералізації валютного ринку в Україні, що були характерні для національної фінансової системи в останні роки, мають як позитивні, так і негативні наслідки.

Визначимо переваги лібералізації валютного ринку в Україні:

1) Зменшення валютної обмеженості на ринку;

2) отримання додаткових ресурсів валютним ринком;

3) стабілізація курсу, що призводить до утримання курсу національної валюти на відносно сталих позиціях;

4) забезпечення процесу ефективного використання залученого капіталу;

5) зростання обсягів прямих іноземних інвестицій;

6) налагодження взаємодії між національними фінансовими інституціями та міжнародними фінансовими установами;

7) підвищення якості фінансового обслуговування банківськими установами;

8) розширення переліку банківських валютних операцій;

9) відкриття доступу до міжнародних ринків валют;

10) розширення обсягів іноземного капіталу та доступу до іноземних ринків;

11) розвиток процесів планування, організації, регулювання, аналізу, проєкції розвитку валютних ринків шляхом аналізу їх динаміки у системі міжнародних фінансових відносин, а не лише в системі національної фінансово-економічної системи;

12) реалізація системи управління ризиками на валютному ринку шляхом реалізації провідного міжнародного досвіду;

13) застосування сучасних технологій шляхом обміну інформацією та досвідом інноваційного розвитку валютних ринків;

14) запровадження якісно нових стандартів обслуговування у системі роботи валютного ринку.

Отже, аналізуючи процеси лібералізації валютного ринку доцільно визначити, що така система має багато переваг, є необхідною в умовах становлення валютного ринку для нашої країни, тому що Україна ще не є масштабним гравцем на глобальних валютних майданчиках. Проте, процеси дерегуляції та лібералізації вимагають застосування своєчасних корегуючих впливів, що пов'язані як із зовнішніми, так і з внутрішніми факторами впливу на валютні ринки та банківську систему.

Отже, актуальним питанням в умовах післявоєнної відбудови та залучення зовнішніх інвестицій у фінансову систему України стане питання пошуку ефективних механізмів гармонійного балансування лібералізаційних та регуляторних впливів з метою забезпечення сталої роботи валютного ринку. Для проведення аналізу результативності дерегуляційних процесів на валютному ринку України доцільно проаналізувати динаміку коливання валютного курсу на основні валюти (долар та євро) в Україні. Дані статистики зведені до табл.1.

Таблиця 1

Динаміка коливання валютного курсу

Місяць	Євро (за 1 одиницю)	Долар (за 1 одиницю)
Травень	31,5	29,2
Липень	37,3	36,5
Вересень	35,5	36,5
Листопад	37,96	36,5
2023	39,55	36,5
Березень	39,24	36,93

Джерело: Розроблено на основі даних НБУ

За результатами аналізу статистики визначено, що процеси лібералізації ринку валют в Україні сприяли утриманню курсу національної валюти на більш-менш сталому рівні. Доцільно зауважити, що у 2020 році основні коливання курсів валют були пов'язані із введенням загальнонаціонального локдауну (березень 2020 року), що суттєво відобразився на економіці та інвестиційній активності, на що, відповідно, і відреагував валютний ринок. Коливання курсу у липні-серпні було результатом як внутрішніх змін, а саме відставки голови національного банку України, так і зовнішніх впливів, зокрема через відсутність інформації про продовження співпраці з Міжнародним валютним фондом.

Ключовими аспектами післявоєнної відбудови в Україні відповідно до запропонованого європейською спільнотою нового плану Маршала, можуть стати наступні кроки:

- 1) зростання обсягів зовнішніх інвестицій у відбудову інфраструктури та створення ефективних фінансових інститутів;
- 2) розробка механізмів самопідтримуючого економічного розвитку;
- 3) Забезпечення можливостей до дешевого кредитування;
- 4) перехід від кредитування оборотного капіталу до інвестування у виробництво;
- 5) залучення значних обсягів іноземної валюти на національний ринок;
- 6) зростання обсягів капіталізації національних банків, що дозволить підвищити їх конкурентоспроможність;
- 7) інноваційна відбудова та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Аналізуючи практичний досвід післявоєнної відбудови, доцільно надати наступні рекомендації для забезпечення ефективності роботи національного валютного ринку та його сприяння зростанню фінансово-економічних процесів після війни, зокрема:

- лібералізація валютного ринку з метою освоєння іноземних інвестицій та забезпечення конкурентоспроможності національного бізнесу;

- введення механізмів довгострокового рефінансування банків;
- з метою попередження девальвації доцільно впроваджувати обмежені регуляторні механізми регулювання валютного ринку на перших етапах відбудови шляхом використання резервів національного банку та зменшення амплітуди коливань валютних курсів;
- робота з міжнародними партнерами щодо зниження боргового навантаження.

Отже, проведення дослідження показало, що лібералізація валютних ринків, яка має свої переваги та недоліки є невід’ємною складовою післявоєнної відбудови України, проте, регуляторні механізми, зокрема із використанням резервів Національного банку України, мають все ж таки бути використані в критичні моменти для попередження дефолту та значних коливань курсу національної валюти на початкових етапах післявоєнної відбудови

Висновки. За результатами проведеного аналізу було визначено специфіку національного валютного ринку, що полягає у лібералізації валютних операцій. Така система має ряд переваг та недоліків, що аналізуються у дослідженні. У зв’язку із введенням воєнного стану валютна система України почала функціонувати в умовах нових викликів. Важливо визначити перспективи розвитку валютного ринку України у післявоєнний період. Відповідно було проведено ретроспективний аналіз розвитку валютних ринків на глобальному рівні у різні історичні періоди, зокрема період після другої світової війни та Балканської війни. Кращі практики організації роботи валютної системи були покладені в основу проєкцію моделі розвитку валютного ринку України у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Білоцерківець В.В. Міжнародна економіка: підручник. Центр учбової літератури. 2012. pidru4niki.com/13290106/ekonomika/svitoviy_valyutniy_rinok
2. Міловідов В.Д. Міжнародні фінанси: підручник. 2018. [/stud.com.ua/125319/finans/osnovni_segmeni_svito-vogo_finsanovogo_rinku](http://stud.com.ua/125319/finans/osnovni_segmeni_svito-vogo_finsanovogo_rinku)
3. Характеристика ринку Форекс. Finelearn Фінансова аналітика. www.finalearn.com/lifers-1375-1.html
4. Організаційні та фінансові аспекти операцій на міжнародному валютному ринку FOREX. works.doklad.ru/view/a88PN_pfq_4.html
5. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Офіційний сайт Національного банку України, 2021. bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?cn%5D=USD&startDate=01.03.2019&endDate=01.03.2021
6. Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
7. Валютні ринки. Офіційний сайт Національного банку України, 2021. URL: [https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-mar- ket, 2021](https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-market)

Вікторія ПЕТРУСЕВИЧ*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ ТА НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

***Анотація.** Ця стаття присвячена організації статистики в Україні та на міжнародному рівні з оглядом на період з 2020 по 2022 роки. У статті розглянуто органи державної статистики України, їх функції та завдання. Детально проаналізовано статистичні дані за останні роки щодо економіки, демографії, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших аспектів життя.*

***Abstract.** This article focuses on the organization of statistics in Ukraine and internationally, with a look at the period from 2020 to 2022. The article describes the state statistics agencies of Ukraine, their functions and tasks. The article analyzes in detail the statistical data for recent years on the economy, demography, education, healthcare, social protection and other aspects of life.*

Вступ. Статистика - це наука, яка вивчає методи збору, обробки, аналізу та інтерпретації числових даних з метою розробки довідкової та аналітичної інформації про різні сфери діяльності. Організація статистики має велике значення для країни, оскільки на її основі приймаються важливі рішення у сферах економіки, політики, соціальної сфери тощо. У даній статті розглянуто організацію статистики в Україні та на міжнародному рівні за 2020-2022 роки.

Статистика є важливим інструментом для оцінки суспільного розвитку, який дозволяє зібрати, обробити та проаналізувати велику кількість даних про різні аспекти життя країни. Організація статистики в Україні та на міжнародному рівні є важливою складовою управління державою та визначення стратегічних напрямів розвитку.

У статті розглянуто органи державної статистики України та їх функції, а також проаналізовано статистичні дані за останні роки щодо економіки, демографії, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших аспектів життя країни. В статті також розглянуто міжнародні стандарти та організації, які координують статистичну діяльність у світі. Дана стаття може бути корисною для дослідників, економістів, політиків та всіх, хто цікавиться станом та тенденціями розвитку України.

Виклад основного матеріалу. В Україні організація статистики здійснюється Державною службою статистики. Головним завданням цієї служби є забезпечення науково обґрунтованого та об'єктивного збору, обробки та

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ Лідія ФЕДОРИШИНА

поширення статистичної інформації про соціально-економічний розвиток України.

З метою забезпечення якісного збору та обробки статистичної інформації, Державна служба статистики використовує різні методи та технології, серед яких:

- опитування населення та підприємств;
- реєстрація податкових декларацій та інших документів;
- обробка адміністративних даних;
- моніторинг соціально-економічних процесів тощо [2].

З метою забезпечення доступності статистичної інформації для всіх зацікавлених сторін, Державна служба статистики забезпечує її публікацію на веб-сайті та в інших джерелах масової інформації. Також, Державна служба статистики здійснює міжнародну співпрацю з організаціями, які займаються статистикою, з метою обміну досвідом та вдосконалення методів збору та обробки статистичних даних [2].

За 2020-2022 роки Державна служба статистики провела багато досліджень та опитувань, результати яких були опубліковані на офіційному веб-сайті. Наприклад, згідно з даними опитування населення України за 2020 рік, середній рівень задоволеності життям в країні становив 6,3 бала з 10 можливих. За результатами опитування підприємств за 2021 рік, було встановлено, що більшість підприємств відчули негативний вплив пандемії COVID-19 на свою діяльність, проте деякі галузі економіки змогли зберегти свої позиції [2].

Також, Державна служба статистики виконує звітність перед міжнародними організаціями, зокрема перед Європейським статистичним офісом (EUROSTAT). За 2020-2022 роки Україна виконала обов'язки зі звітності перед EUROSTAT згідно з установленими термінами [3].

На міжнародному рівні організації, які займаються статистикою, виконують важливі завдання зі збору, обробки та поширення статистичної інформації для вирішення різних глобальних проблем. Основними міжнародними організаціями, які займаються статистикою, є:

– Європейський статистичний офіс (EUROSTAT) - це головна організація зі збору та обробки статистичних даних в ЄС. EUROSTAT забезпечує збір та обробку статистичних даних з різних сфер діяльності, таких як економіка, соціальні показники, демографія, транспорт, освіта тощо. Крім того, EUROSTAT публікує різноманітні звіти та аналітичні матеріали з метою поліпшення різних аспектів життя в країнах-членах Європейського Союзу [3].

– Організація Об'єднаних Націй (ООН): в рамках ООН діє Комісія зі статистики, яка займається розробкою методологій та стандартів збору статистичної інформації. ООН також організує відповідні міжнародні конференції та зустрічі з метою обговорення та узгодження методологій та стандартів збору статистичних даних [3].

– Міжнародний валютний фонд (МВФ): МВФ відіграє важливу роль у зборі та аналізі економічних даних в різних країнах світу. Організація здійснює

моніторинг економічних показників та рекомендації щодо політики економічного розвитку країн-членів [10].

– Організація з економічного співробітництва та розвитку (OECD): ця організація займається збором та аналізом економічної та соціальної інформації з країн-членів. OECD також розробляє стандарти та методології для збору та обробки статистичних даних [11].

– Міжнародна організація праці (МОП): МОП займається збором та аналізом інформації про працю та соціальний захист у різних країнах світу. Організація також розробляє стандарти та методології для збору та аналізу статистичних даних про працю та соціальний захист [3].

Україна також бере участь у роботі різних міжнародних організацій зі статистики, зокрема, у EUROSTAT, ООН та МОП. Український державний комітет статистики також активно співпрацює зі своїми колегами з інших країн та організацій, зокрема, з метою узгодження методологій та стандартів збору статистичних даних [3].

Щодо організації статистики в Україні, вона здійснюється за допомогою Державного комітету статистики України (ДКСУ). ДКСУ забезпечує збір, обробку та аналіз статистичних даних у різних сферах життєдіяльності країни, таких як економіка, демографія, освіта, здоров'я, соціальна сфера та інші [3].

У 2020-2022 роках український статистичний офіс зіткнувся з певними труднощами, спричиненими пандемією COVID-19. У зв'язку з цим було введено додаткові заходи для збору та аналізу статистичної інформації, а також для забезпечення її якості та достовірності. ДКСУ також активно співпрацював з іншими державними органами та організаціями для забезпечення оперативної та достовірної інформації про економічні та соціальні показники країни під час пандемії [11].

Згідно з даними ДКСУ, у 2020 році ВВП України склав 4,0 трлн грн, що на 4,2% менше порівняно з 2019 роком. Середньомісячна заробітна плата у 2020 році становила 12063 грн, що на 7,9% більше, ніж у 2019 році. Однак, в зв'язку з пандемією COVID-19, українська економіка зазнала певного спаду, що вплинуло на зменшення рівня зайнятості та зростання безробіття. У квітні 2020 року рівень безробіття в Україні досяг найвищого за останні роки рівня - 9,2% [11].

У 2021 році економіка України почала показувати певне відновлення, зокрема, за даними ДКСУ, у другому кварталі 2021 року ВВП зріс на 5,2% порівняно з аналогічним періодом 2020 року. Середньомісячна заробітна плата також продовжувала зростати, досягнувши у травні 2021 року рівня 15391 грн, що на 17,6% більше, ніж у травні 2020 року. Рівень безробіття почав зменшуватись, за даними ДКСУ, у травні 2021 року він становив 8,2% [15].

У 2022 році в Україні продовжуються роботи зі збору та аналізу статистичних даних. ДКСУ зосереджується на вдосконаленні методів та технологій збору даних, щоб забезпечити якість та достовірність інформації про стан економіки та соціальних показників країни. Крім того, український статистичний офіс продовжує співпрацювати з міжнародними організаціями,

зокрема, з EUROSTAT, ООН та МОП, з метою узгодження методологій та стандартів збору та аналізу статистичних даних [15].

Таблиця 1

Кількість населення України за роками

Рік	Кількість населення, млн осіб
2020	42,7
2021	42,6
2022	42,5

Джерело: Державна служба статистики України [2].

З таблиці видно, що кількість населення України зменшується протягом останніх років. Це може бути пов'язано зі зменшенням народжуваності та міграцією населення.

Таблиця 2

Загальний ВВП України за роками

Рік	Загальний ВВП, млрд грн
2020	5 543
2021	6 279
2022	7 140

Джерело: Міністерство економіки України

З таблиці видно, що ВВП України зростає протягом останніх років, але з деякими коливаннями. Це може бути свідченням економічного зростання країни, але також може бути впливом зовнішніх факторів.

Таблиця 3

Кількість дослідників за країнами у 2020 р.

Країна	Кількість дослідників, на 1 млн населення
Швеція	6 269
Ізраїль	4 771
Японія	4 549
Швейцарія	4 276
Фінляндія	4 163
Ісландія	4 046
Естонія	3 959
Данія	3 838
Німеччина	3 730
Україна	1 484

Джерело: UNESCO Institute for Statistics [14].\

З таблиці видно, що США та Китай мають найбільшу кількість дослідників. Також можна зазначити, що Україна має порівняно невисоку кількість дослідників у порівнянні з іншими країнами.

У підсумку, організація статистики в Україні має важливе значення для економічного та соціального розвитку країни, а також для прийняття рішень на різних рівнях управління. Завдяки збору та аналізу статистичних даних можна

визначити стан економіки та соціального розвитку, виявити проблемні сфери та напрямки розвитку, а також встановити ефективність реалізації державних програм та стратегій.

Таблиця 4

Кількість жінок та чоловіків за різними професійними групами в Україні

Професійна група	Чоловіки, тис. осіб (2020)	Жінки, тис. осіб (2020)	Чоловіки, тис. осіб (2021)	Жінки, тис. осіб (2021)
1	2	3	4	5
Керівники вищого рівня	36,4	13,4	36,2	13,2
Фахівці з наукових та технічних питань	52,8	23,9	52,7	23,8
Фахівці з питань управління та адміністрування	98,3	61,5	98,5	61,6
Фахівці з питань освіти, культури та охорони здоров'я	36,5	108,2	36,6	108,3
Фахівці зі сфери послуг	176,7	196,6	176,9	196,7
Робітники	3034,4	1463,4	3032,2	1462,5
Робітники сільського господарства, рибальства та лісового господарства	1221,9	358,1	1218,7	356,2
Кваліфіковані робітники, які не потребують професійної підготовки	1550,6	1206,5	1550,2	1206,2
Робітники простих професій	819,8	385,6	819,7	385,5
Робітники з обслуговування та торгівлі	180,4	501,9	180,2	501,6
Робітники некваліфіковані	438,9	85,7	438,4	85,4

Джерело даних: [2].

З таблиці видно, що серед медичних працівників та викладачів переважають жінки, а серед інженерів та інших працівників – чоловіки. Це може бути пов'язано зі стереотипним уявленням про професії та ставленням до них в суспільстві.

Таблиця 5

Кількість виїздів з України за кордон за країнами-приймачами у 2021 р.

Країна-приймач	Кількість виїздів, тис. осіб
Польща	5861,7
Угорщина	1499,9
Словаччина	1285,1
Румунія	1229,9
Італія	954,1
Німеччина	907,7
Чехія	819,3
Іспанія	802,2

Джерело даних: [2].

З таблиці видно, що найбільш популярними країнами для виїзду з України є Польща та Чехія. Також можна зазначити, що кількість виїздів з України взагалі зросла порівняно з попереднім роком, але це може бути пов'язано з пандемією COVID-19 та зменшенням кількості виїздів в 2020 році.

З таблиці 6 видно, що інфляційний тиск в Україні за останні три роки підвищувався, зокрема в 2021 році становив 10,7%. Така ситуація негативно впливає на життєвий рівень громадян, збільшує вартість товарів та послуг, знижує купівельну спроможність населення. З метою зниження інфляції в Україні необхідні структурні реформи та залучення інвестицій.

Таблиця 6

Рівень інфляції в Україні за останні 3 роки

Рік	Рівень інфляції, %
2020	5,0
2021	9,0
2022	6,5

Джерело даних: Національний банк України. "Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності НБУ", 2022.

З таблиці видно, що рівень злочинності, зокрема кількість вбивств на 100 тис. населення, в деяких країнах є дуже високим. Наприклад, в Мексиці цей показник становить майже 30, що є надзвичайно високим. У порівнянні з іншими країнами, Україна має середній рівень злочинності, з кількістю вбивств на рівні 6,2 на 100 тис. населення в 2021 році. Проте, навіть такий показник є досить високим та вимагає підвищення ефективності правоохоронних органів та зміцнення правопорядку в країні.

На міжнародному рівні український статистичний офіс активно співпрацює з міжнародними організаціями та учасниками міжнародних статистичних проектів з метою вдосконалення статистичної методології та стандартів збору та аналізу даних. Українська статистика відповідає вимогам міжнародних стандартів, зокрема, використовується методологія збору та аналізу даних, яка відповідає вимогам Європейського Союзу [14].

Однак, в Україні все ще є проблеми у зборі та аналізі статистичних даних, що зменшує їхню достовірність та надійність. До таких проблем можна віднести недостатню розвиненість системи збору та обробки даних, недостатню фінансову підтримку та недостатню кваліфікацію фахівців, які займаються збором та аналізом статистичних даних.

У світі статистика вважається важливим інструментом для прийняття рішень на різних рівнях управління. Міжнародні організації, такі як ООН, МОП та Євростат, активно працюють над розробкою та вдосконаленням статистичної методології та стандартів збору та аналізу даних. Також вони сприяють впровадженню цих стандартів в країнах-членах, забезпечують навчання та підтримку для фахівців зі статистики, а також проводять міжнародні дослідження та проекти, які дозволяють порівняти статистичні дані між країнами та регіонами [3].

Кількість вбивств на 100 тис. населення в деяких країнах світу у 2021 р.

Країна	Кількість вбивств на 100 тис. населення
Єгипет	17,2
Лівія	16,5
Бразилія	12,9
Південна Африка	12,7
Венесуела	12,2
Гондурас	10,8
Колумбія	9,9
Ямайка	9,6
Сальвадор	8,7

Наприклад, ООН оголосила про створення світової системи статистики ООН (UNSS), яка має на меті забезпечення збирання та розповсюдження статистичних даних відповідно до вимог Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року. Це включає розробку та вдосконалення міжнародних стандартів збору та аналізу даних, а також забезпечення доступу до цих даних для прийняття рішень на різних рівнях управління [3].

Україна, як країна-член ООН та Європейського Союзу, активно приймає участь у роботі міжнародних статистичних організацій та проектів. Зокрема, український статистичний офіс бере участь у роботі Євростату та ООН, а також приймає участь у ряді міжнародних статистичних проектів, таких як "Статистика для розвитку" та "Системи національних обліків". Українська статистика також активно використовується в міжнародних рейтингах та порівняльних дослідженнях, які проводяться міжнародними організаціями [13].

Отже, організація статистики в Україні та на міжнародному рівні є важливим інструментом для забезпечення ефективного управління економікою та соціальним розвитком країни. Незважаючи на те, що є деякі виклики та проблеми, пов'язані зі збором та аналізом статистичних даних, важливо продовжувати працювати над удосконаленням статистичних систем, стандартів та методологій. Це допоможе забезпечити точність та надійність статистичних даних, що є необхідною умовою для прийняття правильних рішень на різних рівнях управління та досягнення сталого розвитку [13].

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Європейська комісія. Офіційний веб-сайт. <https://ec.europa.eu/eurostat>
3. Організація Об'єднаних Націй. Офіційний веб-сайт. <https://www.un.org/>
4. United Nations Statistics Division. Official website. <https://unstats.un.org/home/>
5. World Bank. Official website. <https://www.worldbank.org/>
6. International Monetary Fund. Official website. <https://www.imf.org/>

7. Statistical Office of the European Union. Official website. <https://ec.europa.eu/eurostat>
8. OECD Statistics. Official website. <https://www.oecd.org/statistics/>
9. United Nations Sustainable Development Goals. Official website. <https://sdgs.un.org/>
10. European Statistical System. Official website. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/ess/home>.
11. Історія статистики в Україні: від початку до сьогодення. Державна служба статистики України. К., 2014. 424 с.
12. Ільїн О. В. Сучасний стан та перспективи розвитку статистичної системи України. *Соціальна статистика: теорія, методологія, методика* 2018. № 2. С. 7-16.
13. Ільїн О. В. Перспективи розвитку статистичної системи України в умовах євроінтеграції. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 3. С. 32-46.
14. Кардаш О. Статистика: концептуальні засади та практика застосування в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2014. Вип. 26. С. 76-82.
15. Про Державну службу статистики України: Закон України від 08.07.2020 № 807-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 34. Ст. 363.

Дмитро СИЧЕВ*
студент 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА СИСТЕМА

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню сучасних особливостей формування міжнародної фінансової системи. Є кілька основних аспектів міжнародної фінансової системи. До них відноситься роль валют, Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. Міжнародна фінансова система — це мережа установ, які сприяють потоку коштів між країнами. До нього входять банки, біржі цінних паперів та інші фінансові установи. Система гарантує, що гроші можна легко переказувати, а інвестори можуть довіряти інвестиціям, які вони роблять. Увага у сучасних аспектах формування міжнародної фінансової системи складається з визначення методів формування захисту фінансової системи, застосування нових методів фінансової оцінки і організації фінансової системи, визначення індивідуальних методів організації фінансової діяльності.*

***Annotation.** The article is devoted to the study of modern features of the formation of the international financial system. There are several main aspects of the*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Юлія АЛЕСКЕРОВА

international financial system. These include the role of currencies, the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank. The international financial system is a network of institutions that facilitate the flow of funds between countries. It includes banks, stock exchanges and other financial institutions. The system ensures that money can be transferred easily and that investors can trust the investments they make. Attention to modern aspects of the formation of the international financial system consists of the definition of methods of formation of the protection of the financial system, the application of new methods of financial evaluation and organization of the financial system, definition of individual methods of organization of financial activity.

Вступ. Система міжнародних фінансів є набором правил та інститутів, що регулюють запозичення та кредитування грошей між країнами. Система була вперше розроблена наприкінці 1800-х років і з часом еволюціонувала, відбиваючи мінливі економічні умови та потреби країн. Іноземні фінансові системи - це системи, які використовуються для управління іноземними інвестиціями та міжнародними фінансовими операціями.

Міжнародна фінансова система - це система фінансових установ та організацій, яка сприяє міжнародній торгівлі та інвестиціям. В систему входять кілька установ, у тому числі Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світова організація торгівлі (СОТ). Система ґрунтується на тому принципі, що всі країни повинні мати можливість вільно торгувати та інвестувати, і що торгівля та інвестиції мають сприяти підвищенню добробуту як залучених країн, так і світової економіки загалом.

За останні два десятиліття міжнародні фінансові системи зазнали значних змін. Зростання світових ринків та поява міжнародних організацій створили нові можливості та виклики для фінансових установ та політиків. У цій статті розглядаються основні риси світової фінансової системи, особлива увага приділяється розвитку міжнародних фінансових інститутів та факторів, що впливають на їхню діяльність.

Сьогодні система заснована на чотирьох основних стовпах: Міжнародному валютному фонді (МВФ), Світовому банку, Міжамериканському банку розвитку (МБР) та Азіатському банку розвитку (АБР). Кожна з цих організацій має свій власний набір правил та процедур, але всі вони працюють разом, щоб сприяти глобальній економічній стабільності та зростанню. МВФ було засновано у 1944 році з метою стабілізації світової економіки після Другої світової війни. Сьогодні МВФ відповідає за надання фінансової допомоги країнам, які переживають фінансову кризу, а також допомагає просувати економічні реформи та зростання.

Світовий банк був заснований в 1944 році, щоб допомогти країнам, що розвиваються, досягти економічної стабільності та зростання. Сьогодні Світовий банк відповідає за кредитування країн, що потребують, а також надає технічну допомогу та консультації підприємствам у країнах, що розвиваються. У цілому нині система міжнародних фінансів є життєво важливою частиною світової економіки. Це допомагає гарантувати, що країни можуть позичати гроші для розвитку своєї економіки, а також допомагає гарантувати, що країни можуть відновити свою економіку, якщо вони зіткнуться з фінансовими труднощами.

Виклад основного матеріалу. Україна стала членом МВФ у 1992 році про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій.

Голова Національного банку України – керуючий від України в МВФ. Від імені України він голосує за проекти резолюцій Ради керуючих МВФ – найвищого керівного органу організації – та бере участь у щорічних зборах керівних органів Фонду. Заступником керуючого є Міністр фінансів України. Основні напрями співпраці України та Національного банку з МВФ – співпраця за програмами підтримки платіжного балансу (stand-by та механізм розширеного фінансування), щорічні консультації в межах статті Статей Угоди Міжнародного валютного фонду, технічна допомога, а також реалізація іншої діяльності в межах членства.

У червні 2020 року МВФ схвалив нову 18-ти місячну програму Stand-By Arrangement на суму близько 5 млрд дол. США, що спрямована на підтримку бюджету, а саме на подолання негативних наслідки COVID-19. Перший транш у розмірі 2,1 млрд дол. США Україна отримала 11 червня 2020 року. Другий транш у розмірі 500 млн спеціальних прав запозичень (близько 700 млн дол. США) Україна отримала 24 листопада 2021 року. Отримані кошти спрямовані на фінансування державного бюджету України.

Таблиця 1

Фінансування України

Рік	Організація	Вид співпраці	Сума фінансування
2020	МВФ	Stand-By Arrangement та механізм розширеного фінансування	\$5 млрд США
2020	МВФ	Перший транш	\$2,1 млрд США
2021	МВФ	Другий транш	\$700 млн США
2022	МВФ	Rapid Financing Instrument	\$1,4 млрд США

Джерело: сформовано за допомогою [3]

У зв'язку зі збройним нападом російської федерації на Україну наша держава звернулася до МВФ із проханням завершити діючу програму Stand-By Arrangement та виділити Україні екстрену фінансову допомогу в розмірі 1,4 мільярда доларів США через Інструмент прискореного фінансування (Rapid Financing Instrument, RFI). Виконавча рада МВФ 9 березня 2022 року ухвалила відповідне рішення.

Група Світового банку складається з п'яти організацій: Міжнародного банку реконструкції та розвитку (IBRD); Міжнародної фінансової корпорації (IFC); Міжнародної асоціації розвитку (IDA); Багатосторонньої агенції з гарантування інвестицій (MIGA); Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (ICSID).

Мета діяльності цих установ – надання фінансової і технічної допомоги країнам, що розвиваються. Серед міжнародних фінансових організацій Світовий банк є другим після МВФ фінансовим партнером України. Керуючим від

України у Світовому банку визначено Міністра фінансів України, а заступником керуючого є Перший віце-прем'єр-міністр – Міністр економіки України. Національний банк України виступає як банк-депозитарій.

Україна співпрацює з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК).

Ресурси цих організацій використовуються для фінансової та технічної підтримки державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проектів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку України.

Національний банк спільно з Урядом України співпрацює з МБРР у межах системних проектів, кошти яких спрямовуються на підтримку державного бюджету з метою впровадження структурних реформ. Також Національний банк бере участь у підготовці та впровадженні в Україні інвестиційних проектів МБРР, спрямованих на розвиток фінансового сектору.

Після виконання Україною попередніх заходів у червні 2020 року Рада директорів Світового банку ухвалила для України проект МБРР «Позика на політику розвитку у сфері економічного відновлення» (Economic Recovery Development Policy Loan, ER DPL) загальним обсягом 700 млн дол. США. Кошти за позикою надійшли у 2021 році двома траншами і були спрямовані на фінансування загального фонду Державного бюджету України.

Також у зв'язку зі збройним вторгненням російської федерації в Україну Світовий банк у березні 2022 року затвердив додатковий пакет підтримки для України в розмірі понад 700 мільйонів доларів США.

Висновки. Існує система між міжнародними фінансами. Для безперервної роботи потрібна наявність безлічі факторів. Ці фактори включають розуміння економічних тенденцій та ділових циклів у різних країнах, наявність стабільної валюти та надійних банківських систем. Крім того, мають бути укладені торгові угоди та створені фінансові установи, щоб забезпечити безперешкодний обмін між країнами:

Система міжнародних фінансів потрібна, щоб забезпечити безпеку грошей, керувати ними ринковими потенціалами, і навіть зближувати політики держав із метою утримання ринкової системи.

Система міжнародних фінансів була корисною за останні 3 роки внаслідок створення умов для зростання та збереження економіки України, допомоги у вирішенні проблем країни у сфері міжнародних фінансів.

Система міжнародних фінансів в Україні сприяла зростанню економіки та зниженню чисельності населення в рамках прогресивного реформування системи управління економікою.

Список використаних джерел:

1. Буглуй В.Б., Ліванцем Н.М Міжнародні економічні відносини. *Фінанси та статистика*. 2022 С. 82-94.
2. Офіційний сайт Національного банку України. <https://bank.gov.ua/>
3. Міжнародний валютний фонд. <https://mof.gov.ua/uk/mvf>

Анна СКОПОВСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БОРГОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ ЗАГРОЗИ

***Анотація.** У статті обґрунтовано теоретичні засади боргової безпеки. Розглянуто суть поняття “боргова безпека держави”, встановлено чинники, які визначають її рівень. Відображено параметри, якими характеризується боргова сфера України. Конкретизовано проблеми, наявні та потенційно можливі загрози боргової безпеки України, а також напрями її дотримання та зміцнення.*

***Abstract.** The theoretical bases of debt security are substantiated in the article. The essence of the concept of “debt security of the state”. The factors that determine its level are determined. The parameters, which characterize the debt sphere of Ukraine, are shown. The problems, available and potentially possible threats of Ukraine's debt security, as well as directions of its observance and strengthening, are specified.*

Вступ. Реалії боргової політики України демонструють зростання заборгованості країни, як внутрішньої, так і зовнішньої. Значна боргова залежність може призвести до загрози національній безпеці, зокрема таким її складовим, як фінансовій та борговій безпеці. Тому дослідження і оцінка основних показників боргової безпеки країни є дуже актуальними.

Виклад основного матеріалу. Однією із важливих складових фінансової безпеки держави є її боргова безпека. Внаслідок здійснення державних запозичень відбувається формування державного боргу, який становить собою загальну суму заборгованості, що складається з випущених і непогашених боргових зобов'язань. При його ефективному використанні він є дієвим інструментом регулювання макроекономічних процесів і засобом реалізації стратегії економічного розвитку країни.

Державний борг – сукупні боргові зобов'язання держави перед усіма її кредиторами (юридичними та фізичними особами, іноземними державами, міжнародними організаціями, тощо); складається із заборгованості центрального уряду, регіональних та місцевих органів влади, а також боргів усіх корпорацій з державною участю. Державні запозичення здійснюються з метою покриття дефіциту державного бюджету та рефінансування державного боргу. Українська економіка сьогодні функціонує в режимі війни, а обслуговування боргових зобов'язань провокує додатковий тягар на державний бюджет. Вчасне

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Оксана РУДА

погашення державного боргу, пошук альтернативних джерел залучення фінансових ресурсів є головним напрямком боргової політики України.

В останні роки Україна зіштовхнулася з фінансовою та економічною кризами, виникнення яких пов'язано з військовою агресією, скороченням виробництва в окремих галузях, пандемією COVID-19 тощо. Вплив негативних політичних, фінансово-економічних та монетарних факторів призвів до зростання дефіциту бюджетів усіх рівнів. Дефіцит бюджету є передумовою збільшення боргу, особливо зовнішнього і є загрозою для національної економіки і забезпечення боргової безпеки країни.

У науковій літературі існує різноманітність поглядів щодо з'ясування сутності категоріального поняття “ боргова безпека держави ” (табл. 1)

. Стан боргової безпеки залежить від багатьох чинників, які прямо чи опосередковано мають вплив на ступінь її забезпечення, як-от:

- сформована макроекономічна політика держави;
- репутація держави як позичальника та її кредитний рейтинг;
- наявність повноцінного правового забезпечення процесу формування боргових зобов'язань і використання запозичених коштів;
- наявність дієвого механізму управління державним боргом;
- наявна монетарна політика та встановлений офіційний валютний курс;
- загальний обсяг сформованого державного боргу, його структура та динаміка;
- диверсифікація боргових інструментів;
- відповідність отриманої фінансової допомоги термінам і обсягам, що передбачені бюджетними параметрами;
- ефективність використання запозичених ресурсів;
- відповідність наявних боргових зобов'язань фінансовій спроможності країни щодо їх виконання;
- інституційна спроможність владних структур ефективно працювати з реальними та потенційними кредиторами;
- наявність достатніх обсягів інвестицій в країну тощо.

Отже, боргова безпека характеризується відповідним рівнем внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатнім для задоволення визначених соціально-економічних потреб, що не провокує виникненню надмірного боргового навантаження, не загрожує втраті суверенітету держави та стабільності її фінансовій системі загалом

Державний борг традиційно поділяють на *зовнішній* та *внутрішній*.

Зовнішній державний борг – заборгованість держави іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам. Державний зовнішній борг є частиною валового зовнішнього боргу країни.

Внутрішній державний борг – заборгованість держави власникам державних цінних паперів та іншим кредиторам.

За результатами проведених розрахунків можна зробити висновок, що як і зовнішній борг так і внутрішній борг зросли в період з 2018-2022 рр.. Зовнішній борг зріс на 1 213 727,8 млн. грн., а внутрішній борг на 689 327,95 млн. грн. Також змінився загальний борг, який з 2018 року до 2022 року дещо підвищився, на 503 200,5 млн. грн.

Таблиця 1

Узагальнення підходів до трактування категорії “ боргова безпека держави”

Автор	Визначення
1	2
О. І. Барановський [11, с. 681 - 682]	Боргова безпека держави – це рівень внутрішньої і зовнішньої державної заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи.
Т. П. Богдан [1]	Боргова безпека держави – досягнення такого рівня державного та зовнішнього сукупного боргу, співвідношення між структурними складовими боргу, вартості обслуговування боргу і цільової спрямованості запозичених коштів, які забезпечують вирішення нагальних соціально-економічних потреб держави і не створюють загроз для стабільності вітчизняної фінансової системи й поступального розвитку економіки країни.
Л. С. Омельченко, І. В. Суміна [8]	Боргова безпека держави – це оптимальне співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями з урахуванням сумарної величини державного боргу та вартості обслуговування його складових.
Н. Я. Кравчук, О. Я. Колісник, О. Ю. Мелих [4, с. 136]	Боргова безпека держави – це певний критичний рівень державної заборгованості, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень відносної незалежності держави, зберігаючи при цьому можливість країни здійснювати виплати і погашення основної суми і відсотків (відповідно до зафіксованого у кредитному контракті графіка платежів), підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [9]	Боргова безпека держави – це відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі.

Продовження табл. 1

І. О. Сіліверстова, О. Ю. Лашенко,	Боргова безпека держави – збалансоване співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями з урахуванням сумарної
---------------------------------------	--

С. І. Шапошнікова [10]	величини державного боргу та вартості обслуговування його складових, яка забезпечує стійкість фінансової сфери держави до внутрішніх та зовнішніх загроз, а також ефективне функціонування національної економіки і соціальний розвиток держави.
---------------------------	--

До 24 лютого уряд намагався зменшити частку зовнішнього боргу, але вторгнення Росії внесло корективи. В умовах дефіциту бюджету, що перевищував 5 млрд. дол. на місяць, державі довелося звертатися за допомогою до західних партнерів та міжнародних фінансових організацій. Як наслідок, частка зовнішніх запозичень у сукупному борзі зросла з 58,4% до 62,8%. За розрахунками через масштабні зовнішні запозичення у 2023 році частка зовнішнього боргу може зрости до 79%.

Таблиця 2

**Державний та гарантований державою борг України з 2018
по 2022 рр. (млн. грн.)**

Період	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
на 31.12.2018	2 168 627,1	1 397 217,8	771 409,3
на 31.12.2019	1 998 275,4	1 159 221,6	839 053,8
на 31.12.2020	2 551 935,6	1 518 934,8	1 033 000,8
на 31.12.2021	2 671 827,6	1 560 230,0	1 111 597,6
на 31.12.2022	2 671 827,6	2 610 945,6	1 460 737,25

Джерело: розраховано автором за даними [7]

Серед зовнішніх кредиторів Україна найбільше винна власникам євробондів – близько 22,52 млрд. дол. або 823,4 млрд. грн. Однак протягом найближчих двох років цей борг не буде тиснути на державні фінанси: уряду вдалося домовитися про відтермінування виплат за єврооблігаціями.

Динаміка показників боргового навантаження на одну особу наведено на рис. 1.

Упродовж усього аналізованого періоду (рис. 1) рівень зовнішньої заборгованості на одну особу значно перевищував норму (200 дол. США).

Під час пандемії у 2020 році даний показник зріс на 120,8 дол. США, а у 2021 – ще на 93,43 дол. США. Хоча рівень внутрішньої заборгованості на одну особу є низьким, проте протягом всього аналізованого періоду він зростає.

Використання граничних значень боргових індикаторів носить досить умовний характер, адже порогові значення не є жорстко встановленими рівнями, перевищення яких неминуче означає наявність боргових проблем.

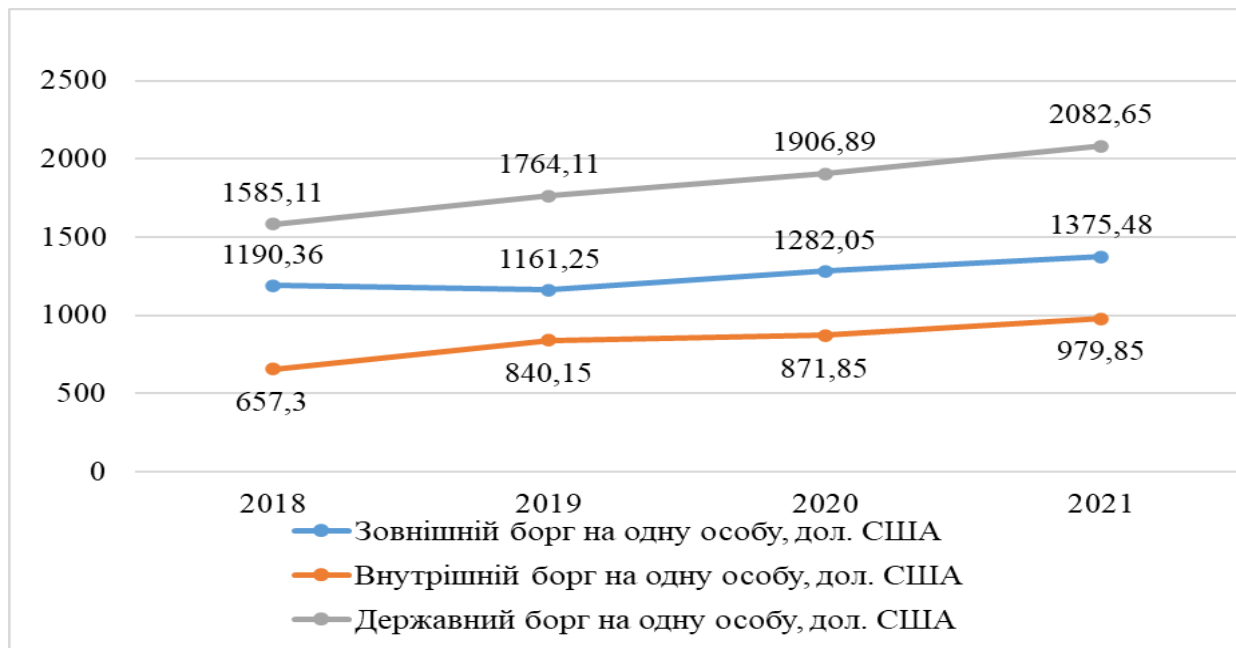

Рис. 1. Динаміка боргу у розрахунку на одну особу у 2018–2021 рр.

Джерело: [2]

Виходячи із вище зазначеного можна виділити такі основні загрози борговій безпеці України (рис. 2).

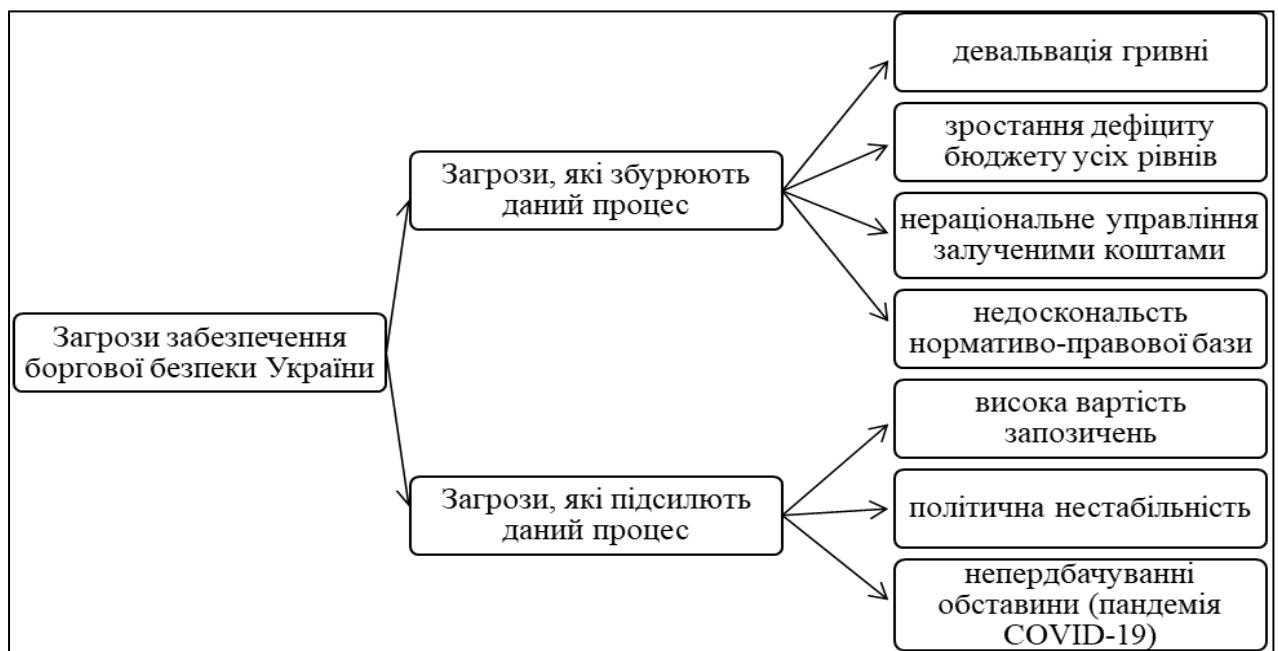

Рис. 2. Загрози забезпечення боргової безпеки України

Джерело: складено автором на основі [11]

Для зменшення впливу загроз боргової безпеки України та підвищення рівня бюджетної безпеки необхідно реалізувати такі заходи, а саме:

- вдосконалити нормативно-правове забезпечення формування, утримання, погашення та використання внутрішнього та зовнішнього боргу;
- здійснювати дослідження індикаторів боргової безпеки для прийняття

раціональних рішень щодо зменшення боргового навантаження на економічні процеси;

– сформувані сприятливі умови для підвищення рівня ефективності управління внутрішнім і зовнішнім боргом країни та підвищення ефективності державного кредитування;

– забезпечити надання державних гарантій;

– лаконічно та прозоро визначати та обґрунтовувати необхідність залучення грошових коштів;

– сформувані стратегії боргового менеджменту на довгострокову перспективу;

– сприяти розвитку фінансового ринку України для зниження вартості державних запозичень.

Висновок. Розвиток боргової політики України характеризується чималим збільшенням внутрішнього та зовнішнього боргу, що може призвести до загрози боргової безпеки та фінансової стабільності України. Адже майже всі розраховані показники боргової безпеки перевищують допустимий поріг за аналізований період. Проте і аналіз динаміки індикаторів показує погіршення боргової ситуації в Україні. Через повномасштабне вторгнення Росії державний борг України збільшився. Попри макрофінансову допомогу, яку надають іноземні країни, боргова політика України складна. Держава продовжує підтримувати бізнес та сприяти збільшенню робочих місць. Нажаль точні прогнози, щодо державного боргу і його погашення ніхто дати не може. Україна, до вторгнення російської федерації, мала чітку стратегію управління державним боргом на середньострокову перспективу. Війна внесла корективи в політику держави, зокрема і в боргову. Отже, оскільки борговий тягар на економіку зріс, а платоспроможність в умовах воєнного стану знизилась значно зростає борговий тиск на державний бюджет України.

В результаті аналізу оцінено стан боргової та бюджетної безпеки держави. Зроблено висновок, що показники боргової безпеки є критичними та мають найбільш негативний вплив на боргову стійкість держави.

Список використаних джерел:

1. Богдан Т. П. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності. *Вісник НБУ*. 2012. № 4. С. 8–15.

2. Боргова статистика. URL:<https://mof.gov.ua/uk/borgovi-pokazniki-st>

3. Єфименко Т.І. Система управління державними фінансами України: проблеми економічної безпеки. *Економіка України*. 2018. №11-12. С 28-46

4. Кравчук Н. Я. Фінансова безпека: Навчально-методичний посібник. Н. Я. Кравчук, О. Я. Колісник, О. Ю. Мелих Тернопіль: Вектор, 2010. 277 с.

5. Маркуц Ю., Задорожня Л., Маршалок Т. Бюджетний барометр – вересень 2022. URL: <https://voxukraine.org/byudzhetnyj-barometr-veresen-2022/>

6. Мелих О.Ю. Державний кредит і сучасний стан державного боргу України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7509>

7. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

8. Омельченко Л. С., Суміна І. В. Боргова безпека України та аналіз її сучасного стану. *Національний університет державної податкової служби України: Зб. наук. праць*. 2012. № 1. С. 309 – 320.

9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013р. [URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html]

10. Сіліверстова І. О., Лащенко О. Ю., Шапошнікова С. І. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави. *Проблеми системного підходу в економіці* URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm

11. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. О. І. Барановський. К.: УБС НБУ, 2014. Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.

Діана ТЕСЛЯ *
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Анотація. У статті узагальнено науковий підхід до визначення сутності страхування та висвітлено специфіку страхування в аграрному секторі в сучасних умовах. Розглянуто теорію страхування та перспективи засновників страхових фондів та підходи сучасних науковців, розглянуто основні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність у сфері. Факти підтверджують, що трансформація теоретичних методів і поглядів наукових шкіл на тлумачення понять страхування є результатом змін економічних умов і суспільних потреб і залежить від сфери, в якій здійснюється страхова діяльність.

Abstract. The article summarizes the scientific approach to determining the essence of insurance and highlights the specifics of insurance in the agricultural sector in modern conditions. The theory of insurance and the perspectives of the founders of insurance funds and the approaches of modern scientists are considered, i.e. the main legal acts regulating activities in the field. The facts confirm that the transformation of theoretical methods and views of scientific schools on the interpretation of the concept of insurance is the result of changes in economic conditions and social needs

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Олена МАРЦЕНЮК

and the sphere in which insurance activity is created.

Вступ. В умовах ринкової економіки якісна зміна взаємовідносин між суб'єктами господарювання, зростання видів економічної діяльності та ймовірності настання ризику сприяють розвитку страхових інтересів. Після скасування монополії держави на страхування ринок страхових послуг набув значного розвитку і є дуже різноманітним за складом і кількістю учасників. Це зумовлено зусиллями держави по відродженню українського ринку страхових послуг без перевищення необхідних рівнів власного капіталу страхових компаній, якості страхових послуг, складу та структури активів. Страхові резерви, необхідні для виплати боргів. Діяльність із надання страхових послуг є особливим видом підприємництва – страховою справою, яка здійснюється на страховому ринку, тому попит на страхові послуги прямо пропорційний швидкості розвитку підприємництва. Саме тому, одним із важливих завдань державотворення є забезпечення належних умов для всебічного розкриття потенціалу молоді, її повноцінної участі у всіх сферах суспільного життя [2].

Виклад основного матеріалу. Сучасний погляд вчених на економічну природу поняття страхування базується на припущеннях світової економічної думки. У працях представників перших економічних шкіл — меркантилістів і меркантилістів — комплексного визначення страхування не було. Враховуючи те, що перші вважають «зовнішню торгівлю звичайним засобом збільшення нашого багатства та грошей», інші приписують домінуючу роль економіки сільському господарству: тільки багатство збільшує, розвиток цих сфер діяльності призвів до появи першої категорії страхування: морського та сільськогосподарського. Це підтверджує і В. Серебровський, який стверджує, що «...страхування існує лише як морське страхування, засноване на комерційних засадах, тобто отримання прибутку, що виникло в Середземному морі в XII столітті» [3].

Подальший розвиток теорії страхування можна розділити на дві великі течії:

- 1) Розвиток теорії страхового фонду;
- 2) Страхування як засіб управління ризиками.

Сутність страхування як фонду з'ясовували представники історичної школи, зокрема німецький економіст А. Вагнер. Його теорія амортизації страхового фонду виникла на рубежі 19-го і 20-го століть. Відповідно до цієї теорії джерелом формування страхового фонду є собівартість продукції. [4].

Сучасна західна теорія страхування розглядає страхування як спосіб управління ризиками. У контексті економічної науки термін «ризик» був використаний на початку 20 ст. Її запропонував засновник чиказької неоліберальної школи Ф. Найт у книзі «Ризик, невизначеність і прибуток». Термін «ризик» слід використовувати в його тлумаченні, коли відомий розподіл випадкової величини, за допомогою якої моделюється ризикована ситуація. Ф. Найт пов'язував досягнення прибутку з невизначеністю. «Вимірні невизначеності, ймовірність яких можна визначити (пожежа, неврожай), застраховані і включені у вартість.» Так, наприклад, К. Турбіна стверджує, що

«страхування є поширеною і найбільш часто використовуваною формою управління ризиками». ».

При цьому встановлюється низка умов:

– наявність великої кількості учасників процесу страхування, збитки є випадковими та потребують оцінки ймовірності їх настання, замкнутість системи страхування;

– збитки є випадковими та потребують оцінки ймовірності їх виникнення;

– закриття системи страхування;

– забезпечення еквівалентності страхових внесків і платежів у часі та просторі.

Узагальнено підходи різних дослідників до пояснення сутності поняття «страхування» представлено у табл 1.

Несправедливо стверджувати, що прихильники теорії страхового фонду не вивчали категорії страхових ризиків. Страховий ризик вони пов'язують не зі страхуванням, а зі страховим захистом. Строкове страхування вперше ввів Л. Райтман.

Таблиця 1

Аналіз наукових підходів щодо визначення сутності поняття «страхування» [6]

Автор	Визначення
Л. Рейтман	сукупність особливих замкнутих постійних відносин між учасниками пристворенні цільового страхового фонду, що формується за рахунок грошових внесків.
Т. Федорова	створення фондів, призначених для захисту майнових інтересів від непередбачуваних та умовних ризиків втрат.
К.А Граве, Л.А Лунц	комплекс заходів щодо створення матеріальних ресурсів для відшкодування збитків і втрат, спричинених аваріями та стихійними лихами.
П. Самуельсон	системи, які знижують ризик значних індивідуальних втрат, розподіляючи ризик між багатьма людьми.
Л. Скамай, Т. Мазуріна	вид економічної діяльності, пов'язаний з перерозподілом ризику збитків на користь майнових інтересів страхувальника, що здійснюється професійною організацією. Забезпечує акумуляцію страхових премій, формування страхових резервів та виплату страхових відшкодувань у разі заподіяння шкоди застрахованому майну.
Н. Нікуліна	метод компенсації збитків, понесених фізичною або юридичною особою, шляхом розподілу збитків між кількома особами (страховий пул). Компенсація збитків здійснюється зі страхових фондів, якими управляє страхова організація (страховик).

Л. Райтман визначав страховий захист як економічну категорію, що відображає сукупність специфічних розподільних і перерозподільних відносин, пов'язаних з подоланням або відшкодуванням збитків, що наносяться матеріальному виробництву і життєвому рівню населення стихійними лихами та іншими надзвичайними подіями. Л. Райтман визначив сутність страхового захисту через систему страхування ризиків і захисту. Словник страхових термінів В. Шахова і Є. Коломіна страховий захист розглядається, по-перше, як економічна категорія, що відображає сукупність розподільних та перерозподільних відносин, пов'язаних з подоланням або відшкодуванням збитків, що наносяться суспільному виробництву та життєвому рівню населення стихійними лихами та іншими надзвичайними подіями.

По-друге, це сукупність перерозподільних відносин щодо подолання і відшкодування збитків, а також надання матеріальної допомоги громадянам при пошкодженні конкретних матеріальних об'єктів або втрат в сімейних доходах населення у зв'язку з втратою здоров'я та іншими подіями. А. Архипов, В. Гомелля приєднуються до думки вищезгаданих вчених і трактують страховий захист як економічну категорію, що відображає сукупність розподільних відносин, пов'язаних з подоланням або відшкодуванням збитків, що наносяться матеріальному виробництву і життєвому рівню населення стихійними лихами та іншими надзвичайними подіями. При цьому вчені визначають страхові відносини як перерозподільні економічні відносини, що характеризуються випадковістю та ймовірністю, статистичною спостережуваністю та реальною ймовірністю настання страхових подій. тісна загальна відповідальність і певна відповідальність у разі претензії (на користь постраждалих страхувальників за рахунок усіх страхувальників страхових компаній); наявність часових і просторових меж поширення збитку [5].

Беззаперечною заслугою В.Аленічева є узагальнений аналіз дореволюційних, радянських і сучасних концепцій страхування в галузі економіки та права. Він визначає страхування як самостійний економічний та юридичний напрям у науці й практиці, що є регламентованою державою в законодавчих та інших правових актах систему управління фінансовими відносинами, на основі якої реалізуються страхові відносини між всіма суб'єктами, які беруть участь у цих відносинах.

Підводячи підсумок вищезазначеному дослідженню визначення поняття страхування, погодимося з Є. Князевої, яка зазначає, що розуміння сутності страхування надано в різні історичні епохи та відповідає різним суспільно-економічним формаціям, зі зміною яких змінювався й економічний зміст страхування. Економіка страхування є стабільною, і економіка постійно змінюється. Певний вплив на ці зміни має соціально-економічна структура та соціально-економічні та політичні умови, які на неї впливають [1].

В статті 1 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» надано визначення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою - це економічні відносини щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених цим Законом, за рахунок грошових фондів, що формуються у страховика шляхом сплати страхувальником страхових платежів (премій), частина яких компенсується за рахунок державних субсидій, та доходів від розміщення коштів цих фондів, яке здійснюється відповідно до положень цього Закону і визначається наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є

сільськогосподарські рослини і тварини [7].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що природа страхування, на нашу думку, залишається незмінною, і що відбувається трансформація теоретичних структур і поглядів наукових шкіл у зв'язку зі зміною економічних умов і суспільних потреб. Сучасна модель страхування є результатом багатовікового розвитку, тому з появою нових форм страхування старі продовжують існувати, накопичуючись у страховій культурі, забезпечують ефективну наступність за рахунок паралельного використання всіх форм страхування. Страхове покриття зростає. Складність системи страхування в сучасній економіці виявляється в різноманітності форм та інститутів страхування.

Список використаних джерел:

1. Князева Е.Г. Страховий захист соціально-майнового комплексу підприємства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26849/1/>
2. Офіційний сайт журналу «Вісник». URL: <http://www.visnuk.com.ua>
3. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України. URL: <https://forinsurer.com>
4. Офіційний сайт журналу «Облік і фінанси в АПК». URL: <https://afj.org.ua/>
5. Офіційний сайт журналу «Економіка, бухгалтерський облік та аудит». URL : <http://ekonombuh.ru/>
6. Основи страхової діяльності URL: <https://www.insur-info.ru/dictionary/source/src8/>
7. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції: Закон України від 09.02.2012 року №4391. URL : <http://www.rada.gov.ua>

Марина ЧОРНА*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДІЛОВОЮ АКТИВНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** Основним показником підвищення ефективності використання ресурсів банківської установи є управління їх діловою активністю та фінансовою діяльністю. Це дозволяє об'єктивно оцінити фінансовий стан суб'єкта господарювання, який здійснює банківську діяльність, з метою її оперативного корегування, а отже – визначення векторів розвитку, в тому числі в умовах підвищеного екологічного навантаження. В умовах, які сьогодні переживає Україна, її регіони та галузі господарювання, а особливо – банківські установи, потребують динамічних, якісних, глибоких і системних перетворень*

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Юлія АЛЕСКЕРОВА

майже в усіх сферах соціуму, економіки та бізнес-діяльності. У сьогоднішніх умовах банківським установам для успішного функціонування важливим є проведення своєчасного аналізу фінансових результатів їхньої діяльності.

Annotation. *The main indicator of increasing the efficiency of the use of the banking institution's resources is the management of their business activity and financial activity. This makes it possible to objectively assess the financial condition of a business entity that carries out banking activities, with the aim of its prompt correction, and therefore - to determine the vectors of development, including in conditions of increased environmental load. In the conditions that Ukraine is experiencing today, its regions and economic sectors, and especially banking institutions, need dynamic, qualitative, deep and systemic transformations in almost all spheres of society, economy and business activity. In today's conditions, it is important for banking institutions to conduct a timely analysis of the financial results of their activities for their successful functioning.*

Вступ. Значна увага вивченню банківської діяльності, як критерію ефективного функціонування банківської установи, приділяється у працях зарубіжних економістів, зокрема Е.Долана, К.Кемпбела, Р.Кемпбела, Є.Хелфєрта та ін. Школа економіки повинна виділити дослідження Ю.Бондарєвої, І.Воробйова, Л.Коваленко, В.Ковальова, М.Коробова, М.Конишева, А.Короткова, А.Рисинівського, О.Олексюка, Г.Остапковича, К.Раїцької, Г.Савицької, О.Скидана, Г.Ткачук та ін. Незважаючи на значну кількість та різноманітність розробок цих дослідників та сучасні наукові розробки в галузі управління діловою активністю банків, варто зазначити, що вдосконалення механізму управління діловою активністю саме банківської установи вимагає подальшого наукового розгляду. Це зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Актуальність зазначеної проблематики, її теоретична та практична значимість визначили вибір теми дослідження та обумовили його мету. Обґрунтування науково-теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо ділової активності та фінансових результатів діяльності банківських установ

Виклад основного матеріалу. В останні роки економіка України перебуває в нестабільному кризовому стані, через нестійку світову економічну систему загалом та політичної, соціально-демографічної, фінансової, екологічної систем країни зокрема. Тому діяльність банківської системи повинна постійно адаптуватись до таких важких умов життя, а для цього керівництво має визначати ефективні напрями розвитку бізнесу, знаходити найбільш правильні шляхи вирішення проблем та розвивати такі механізми управління банком, які могли б мінімізувати ризик втрати фінансової стійкості та забезпечити стабільне становище банку на ринку, а також високий рівень його рентабельності та платоспроможності, з метою досягнення стратегічних цілей та завдань, які поставлені були при його створенні.[1]

В умовах стійкої економіки на функціонування банку впливає низка факторів, основними з яких є: законодавство, конкуренція та здатність до постійного розвитку. Слід розуміти, що під час кризи або інших складних ситуацій ці фактори змінюються, а це створює як певні загрози, так і певні нові можливості, які потрібно вчасно виявити та спрямувати діяльність підприємства в потрібне русло. Кризова економіка – це нове явище та процес,

що вимагає правильних рішень та якісних змін. Тому для банківської установи найпершим завданням є розуміння наслідків мінливості середовища, в якому вони працюють, а отже – своєчасність реагування на ці зміни шляхом прийняття ефективних управлінських рішень. Проте, слід розуміти, що криза для підприємства може бути не лише шоковим станом, ускладненнями, фінансовою та економічною стабільністю, але й значним стимулом до здійснення відповідних змін та перетворень.[2]

Такі умови існування банків доводять до значущості, конкретності та індивідуальності їх управлінських рішень. Слід зауважити, що в умовах ринкової конкуренції зростає відповідальність керівників за кінцеві результати господарської діяльності, фінансово-економічний стан підприємства та його ринкове становище. На сучасному етапі одним із найважливіших індикаторів діяльності банку є його ділова активність.

Враховуючи потужність та зміст поняття ділової активності, доцільно охарактеризувати сутність цього поняття, вивчення категорії активності.

Дослідження показують, що до кінця ХХ ст. фінансова наука не приділяла належної уваги розгляду ділової активності підприємств і не відносила її до особливої категорії соціально-економічних відносин.

Незважаючи на об'єктивне існування цього терміну, глибина багатьох важливих аспектів ділової активності все ще недостатня

У понятті «ділова активність» (business activity) ключовим словом для його розуміння та тлумачення є саме «активність». У сучасному економічному словнику останнє розглядається як дуже широке загальносоціальне поняття і визначається як посилена діяльність, активний стан. Подібні підходи до тлумачення цього поняття мають місце в таких ґрунтовних наукових працях, як Економічна енциклопедія та Великий тлумачний словник сучасної української мови. Враховуючи вищесказане, логічно і розумно говорити про діяльність підприємства та його активність, а отже і про її різновиди. В контексті цього дослідження пропонується розглядати поняття «ділова активність сільськогосподарських підприємств».

На наш погляд, сутність ділової активності не змінюється залежно від типу банку, змінюються лише інструменти його управління. Активність безпосередньо пов'язана з діяльністю банку, проявляється в ній і взагалі не може існувати поза нею. Встановлено, що в 90-х рр. Термін «ділова активність» з'явився з розвитком банківської системи та появою таких понять, як «діловий крах» і «діловий ризик», запобігання яким вимагає активних дій від керівників банку [3].

Розглядаючи активність з філософської точки зору, вона трактується як ефективність, дієва поведінка; дієва участь у будь-чому.

В психології активність характеризується як діяльність, активна взаємодія з навколишньою дійсністю, під час якої жива істота виступає як суб'єкт, цілеспрямовано впливає на об'єкт і тим самим задовольняє свої потреби. Це означає відновлення енергії, структури, властивостей, процесів та функцій живої істоти, її місця в світі, загалом кажучи, – відтворення будь-якого виміру його життя, до тих пір, поки вони вважаються істотними та невід'ємними.

На думку С. Ю. Головіна активність визначається як поняття, що виражає здатність живих істот здійснювати вільні дії та зміни під впливом зовнішніх або внутрішніх подразників, тобто загальних характеристик живих істот, власної динаміки як джерела перетворення або підтримки життєво важливих зв'язків із навколишнім середовищем.

Активність будується відповідно до імовірного прогнозування подій у середовищі та положення організму в ньому.

У психології вона діє по відношенню до діяльності, проявляючись як динамічна умова її формування та виконання, як властивість власного руху характеризується:

1) більшою мірою – обумовленість дій, що виконуються специфікою внутрішнього стану суб'єкта безпосередньо під час дії – на відміну від реактивності, коли дії зумовлені попередньою ситуацією;

2) довільність – умовність існуючою мети суб'єкта – на відміну від польової поведінки;

3) надситуативність – виходить за рамки вихідних цілей – на відміну від адаптивного, як обмеження дій у вузьких рамках.

Таблиця 1

Характеристика сутності ділової активності в економічних літературних джерелах

Автори	Трактування
Хелферт Є.	Ділова активність – це ефективність використання менеджерами активів, довірених їм їх власниками.
Тараскіна А. В.	Ділова активність розглядається з трьох позицій: індивідуума, підприємства (мікрорівень), країни (макрорівень). На рівні підприємства ділова активність найчастіше розглядається як ефективність його роботи з точки зору кількості авансованих ресурсів або величини їх споживання в процесі виробництва.
Подольська В.О. Яріш О. В.	Ділова активність – поняття, що пов'язане з інвестиційною привабливістю підприємства. В показниках ділової активності знаходить відображення ефективність використання фінансових ресурсів підприємства.
Мясникова О. В	Ділова активність може бути представлена як сукупність зусиль працівників підприємства, спрямованих під впливом певного рівня мотивації на збільшення насамперед оборотності оборотних активів, яка формується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів виробництва, а також розвитку соціально-економічної інфраструктури регіону.
Коваленко Л. О. Ремньова І. М.	Ділова активність – комплексна характеристика підприємства, яка втілює різні аспекти діяльності; система показників, що визначає місце підприємства на ринку конкретних товарів, географію ділових відносин, репутацію підприємства як партнера, активність інноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність.
Гарасюк О. А. Ігнатенко М. Ю.	Ділова активність оцінюється сукупністю кількісних і якісних параметрів, серед яких – зростання економічного потенціалу, обсяги поставок на експорт, імідж підприємства, його соціальна і природоохоронна активність.

Дослідження багатьох авторів зводяться до визначення ділової активності підприємства тільки з декількох аспектів. По-перше, увага зосереджується на приналежності даного показника до ринково-орієнтованих категорій, на що вказує його особливості, що характеризують ринкові позиції підприємства, а

саме рівень торгівлі, конкурентоспроможність. Даного висновку дотримуються Л. О. Коваленко, О. О. Заїкіна, О. О. Шеремет, В. О.

Таблиця 2

Характеристика визначень сутності ділової активності банку підприємства

Автор	Визначення поняття	Позитивні сторони	Недоліки
В. О. Мец	Ділова активність означає зусилля, які банкдокладає для виходу на ринок продукції, праці, капіталу, а при аналізі фінансово – господарської діяльності цей термін застосовується для характеристики поточної виробничої і комерційної діяльності.	Характеризує стан виробничої та комерційної діяльності банку, інформація за якою єважливою як для самого банку, так і для потенційних кредиторів та інвесторів.	Ділова активність прирівнюється до ринкової та комерційної активності, а тому враховуються лише ринкові оціночні характеристики, без управлінської або організаційної складових, використання яких допомагають здійснити більш якіснийаналіз. А недостатність ключових значень та параметрів впливають на якість прийнятих управлінських рішень, а відтак – напозицію банку на ринку.
О. О. Шеремет	Увесь комплекс зусиль, що спрямовує банк на ринках продукції, праці, капіталу.	При визначенні даного показника використовують ся не лише фінансові його характеристики, а й виробничі, людські.	
О.О.Заїкіна, В.В.Ковальов	Ділова активність досліджується як один із базових ринково-орієнтованих показників, який водночас характеризує спроможність банку здійснювати успішну діяльність на фінансових ринках, ринках праці та продукції, а також ефективність комерційної та виробничої сфер діяльності, якість прийнятих управлінських рішень.	Показник вивчається як з точки зору внутрішніх чинників (фінансововиробнича діяльність підприємства), так і з ринковоорієнтованої направленості. Такий аналіз дає більш змістовне уявлення про стан ділової активності банку	

Мец та інші. Проте, вважаємо, що ділову активність підприємств не має обмежувати тільки макроекономічними параметрами, тому що вона більше характеризує внутрішні аспекти економічної діяльності банку.[4]

У зовнішній сфері активність пояснюється як сукупність кількісних та

якісних параметрів, таких, як репутація підприємства, соціальна активність, позиція підприємства на ринку, динаміка фондової активності.

Дослідження теоретичних основ ділової активності доречно проводити з врахуванням присутніх підходів до визначення цього терміну (табл. 2).

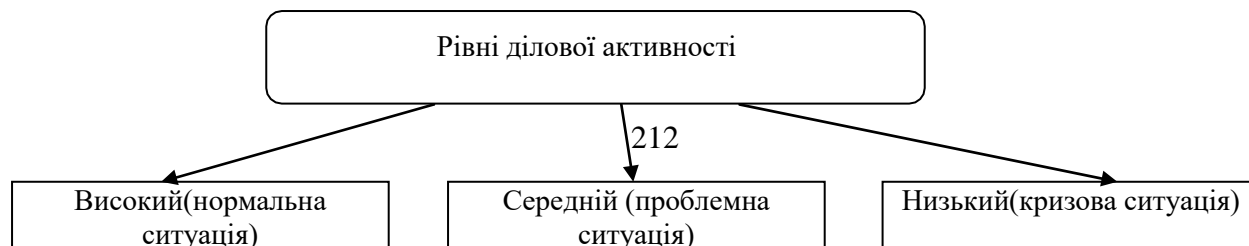
Спроби використовувати термін «ділова активність» щодо певних функціональних підсистем підприємства слід визначати окремо. Це поняття найчастіше використовується у фінансовому аналізі підприємств. Це, на наш погляд, також дивно. Поняття «ділова активність» у фінансовому аналізі найчастіше використовуються щодо його обігового капіталу. Таким чином, такий вид тверджень зміститься в: активність у веденні поточного рахунка (кількість операцій) визначає ділову активність і є одним із факторів, що визначають кредитоспроможність клієнта банку.

Систематизація наукових підходів до визначення «ділової активності підприємства» дозволяє припустити, що це складна концепція, що включає ряд взаємопов'язаних елементів для визначення місця товаровиробників на ринку та його перспектив. Ми пропонуємо авторський підхід до визначення ділової активності підприємства, який включає специфіку галузі, зовнішньо- економічні умови та принципи управління. Тому ділову активність підприємства слід розглядати комплексно з чотирьох позицій – як характеристику конкурентних переваг підприємства, як критерій його здатності до розвитку, як стимул трудової зайнятості та прибутковості, як показник поліпшення економічних відносин.[5]

В контексті фінансового аналізу, перш за все, визначаються резерви для збільшення та ефективного використання ресурсів підприємства. Оскільки результати аналізу ділової активності є основою та важливою складовою у розробці заходів щодо забезпечення діяльності підприємства, доцільно оцінити рівень ділової активності та властиві їм виробничо- господарські ситуації, що визначають певні результати фінансово- господарської діяльності підприємства. Пропонуємо відобразити характеристики рівнів ділової активності підприємства у схематичному вигляді (рис.1).

Нормальна ситуація відповідає високому рівню ділової активності. Цей рівень характеризується стійкою тенденцією покращення результативних показників, підвищення показників ефективності використання фінансово- виробничих ресурсів, моніторингу ділової активності, нормалізація поточної діяльності підприємства, ретельного вивчення та аналізу інформаційних потоків, оперативного управління та швидкого реагування на проблемні питання.

Проблемна ситуація типова для підприємства, рівень ділової активності якої відповідний середньому, стан підприємства знижується, можна помітити нестійка динаміка оціночних показників, інертно здійснюється інвестиційна та інноваційна діяльність, нестабільна тенденція показників ефективності використання фінансово- виробничих ресурсів, пошук та прийняття обґрунтованих управлінських рішень, експрес-аналіз рівня ділової активності, експрес-прогноз рівня ділової активності [6].

-кризовий фінансовий стан
- неефективне, нерациональне використання ресурсів
- політика
- стабільний склад оцінюючих показників

Рис. 1. Характеристика рівнів ділової активностібанку

Низький рівень ділової активності описує кризову ситуацію, спостерігається нестабільна динаміка оціночних показників, стійка тенденція погіршення стану підприємства, звужений тип виробництва, моніторинг ділової активності, локалізація ризикової ситуації відповідно до джерел її виникнення, за умов кризи - зміна стилю керівництва. Вчасне виявлення проблемної та кризової ситуації на підприємстві за допомогою оцінки ділової активності допомагає уникнути банкрутства за рахунок прийняття оперативних управлінських рішень.

Узагальнення теоретичних характеристик поняття ділової активності підприємств дозволяє здійснювати ідентифікацію та визначити її роль серед інших категорій активності, визначити її ключові характеристики, напрями та сфери застосування (рис. 1). Визначення ділової активності як економічної категорії обумовлена своїм суттєвим змістом, який орієнтований на загальні, універсальні, логічні та абстрактні особливості економічних явищ і процесів, закономірності їх розвитку, що використовується для систематизації знань та прийняття управлінських рішень.

За результатами дослідження, можливо виділити п'ять головних властивостей ділової активності підприємств. По-перше, завдяки коефіцієнтного аналізу можна здійснити оцінку фінансового стану підприємства. По-друге, він характеризує рівень використання потенціалу підприємства шляхом визначення його реальних можливостей у певній галузі, наявності виробничих ресурсів та резервів, продуктивності трудових ресурсів, організаційної структури тощо. По-третє, ділова активність значно впливає на становище банку на ринку, його конкурентоспроможність.[7]

Висновки. Отже, вивчення сутності ділової активності підприємств та факторів, що впливають на її рівень, свідчить про її значну поширеність в сучасній вітчизняній та зарубіжній практиці. Аналіз інтерпретацій ділової активності підприємства різними вченими дозволяє стверджувати, що ділова активність відображає рівень ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових і інших ресурсів і, водночас, характеризує якість

управління. Крім того, проведено систематизацію суб'єктів, які зацікавлені в забезпеченні ділової активності підприємства та виділено мету здійснення аналізу кожним. Визначено основні фактори, що впливають на ділову активність підприємств як з внутрішнього, так й зовнішнього середовища.

Враховуючи вищевикладене, ми вважаємо, що ділова активність є одним з важливих показників розвитку підприємства та визначає можливість досягнення стратегічних завдань і цілей, перспектив його подальшого функціонування.

Список використаних джерел:

1. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика фінансового аналізу.: НИЦ Київ. 2013. 208 с.
2. Польова Т. В. Ділова активність як комплексна економічна категорія та теоретичні аспекти її аналізу . Матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. «Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції», (Одеса : ОНЕУ, 26.05.2016 р.). Херсон : Грінь Д. С., 2016. С. 403-406.
3. Бандоріна Л.М., Лозовська Л.І., Савчук Л.М. Моделювання економіки: навч. посібник. Дніпро: УДУНТ, 2022. 154 с.
4. Демчишак Н.Б., Дубик О.І. Фінансове регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору України в умовах інтеграційних процесів. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 23. С. 43-48.
5. Білінська В. Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2015. № 7 (172). С. 74-80.
6. Ярмоленко Ю. О. Формування економічного механізму сталого розвитку аграрного виробництва в умовах цифровізації: монографія. Київ: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2018. 328 с.
7. Денисенко М. П., Новіков Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. Агросвіт. 2019. № 12. С. 15-21.

НАПРЯМ
3

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ
СВІТІ

Бездень Марія*
студентка 4 курсу,
факультет економіки і підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КРИПТОВАЛЮТА ТА ТЕХНОЛОГІЯ БЛОКЧЕЙН ЯК МАЙБУТНЄ
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ У СВІТІ

Анотація. У цій роботі досліджується таке питання, як криптовалюти та пов'язані з ними технології. Досліджується історія виникнення поширення та перспективи на майбутнє. Розглядаються новітні технології, що дозволять кардинально змінити інтернет простір та грошову систему світу. Проаналізований міжнародний досвід впровадження криптовалют, а також раціональність використання в Україні.

Abstract. *This paper explores the issue of cryptocurrencies and related technologies. The history of the emergence of distribution and prospects for the future are studied. The latest technologies that will allow to fundamentally change the Internet space and the monetary system of the world are under consideration. The international experience of the introduction of cryptocurrencies, as well as the rationality of their use in Ukraine, are analyzed.*

Вступ. Проаналізувавши історію грошей, можна дійти висновку, якої форми вони б не набували, гроші залишаються єдиним об'єктивним мірилом вартості товарів та послуг, а також виконують функції засобу платежу, обігу та заощадження. Сьогодення характеризується нестримним розвитком цифрової валюти, зокрема криптовалюти. Нині цифрова валюта представлена 2 формами: електронні гроші, які є ніщо інше, як цифровим відображенням фіатних грошей і обертаються у реальній економіці, регулюючись банками та державою;

* Науковий керівник: д.ф.е, асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності факультету економіки та підприємництва ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

криптовалюта, яка є віртуальною валютою, що вільно циркулює в цифровому світі. Якщо електронні гроші є логічним продовженням реальних грошей, для полегшення транзакцій, зменшення витрат на емісію, спрощення процесу купівлі-продажу, то криптовалюта – це зовсім новий, еволюційний проєкт.

Виклад основного матеріалу. Сам термін "криптовалюта" з'явився як відповідь на фінансову кризу 2008-2009 років, яка похитнула грошову систему світі і роль американського долара, як стабільної світової валюти. 3 січня 2009 року людина чи група людей під псевдонімом Сатоші Накамото випустили White paper, де схарактеризували основні положення і технологію блокчейн.

Блокчейн – це децентралізована система(ланцюг блоків) в якому користувачі можуть анонімно і без посередників виконувати операції і зберігати інформацію в зашифрованому виді. За допомогою блокчейна можна створювати сертифікати, відкриті реєстри, угоди, які будуть зберігатися, передаватися та коректуватися онлайн. Транзакції швидко підтверджуються, документуються та шифруються для забезпечення безпеки. Криптовалюта являє собою один із самих популярних способів використання блокчейн [1].

Легалізація криптовалюти у світі на 07.01.22

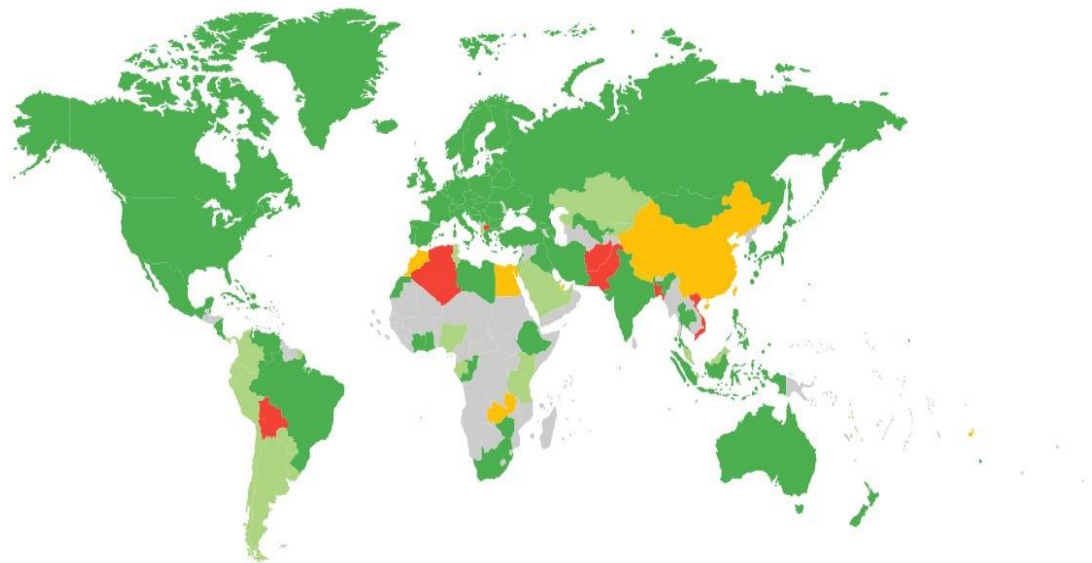

Рис. 1. Легалізація криптовалюти у світі

Джерело: [3]

Криптовалюта є технологічним, зручним і дешевим способом виконання розрахункових операцій в усьому світі і, що не менш важливо - перспективною формою інвестування. Згідно з даними, опублікованих CoinMarketCap, капіталізація ринку криптовалют станом на 03.09.2019 р. становила близько 166 млрд. доларів США [2]. Більшість країн світу, розуміючи масштаб розповсюдження криптовалют, не можуть заперечувати факт їх існування, на рисунку 1 відображається легалізація криптовалюти у світі.

Зелений - криптовалюта є легальною, світло-зелений - має неправовий статус, жовтий - обмежений, червоний - незаконний, сірий - дані відсутні.

Беручи до уваги сучасний розвиток криптовалют у світі, у центрі уваги є технологія Blockchain і криптовалюта Біткойн, яка є й найдорожчою з-поміж наявних на сьогодні криптовалют. В усьому світі з кожним роком зростає зацікавленість економічно активної частини населення фінансовими інноваціями у сфері інформаційної економіки і ця тенденція буде тільки зростати.

Провідні країни світу прагнуть врегулювати електронні транзакції, взявши їх повністю під державний контроль, обклавши податками і зменшивши ризики в процесі їх використання. Держави, які мають слабку економіку, поки не готові до активного впровадження криптовалют. Тому більшість держав, обрали лінію нейтралітету, остерігаючись будь-яких рішень щодо віртуальної валюти. Наразі нараховується декілька держав, які містять пряму заборону використання: Болівії, Еквадорі, Таїланді і В'єтнамі. Проте, багато розвинених країн, серед яких США, Японія, Китай, Канада дозволили обіг відповідної валюти, законодавчо закріпили її правовий статус. Незважаючи на неоднозначну реакцію урядів деяких країн, не можна заперечувати той факт, що впровадження криптовалюти і технології блокчейн є питанням часу. Розглянемо, позитивні і негативні аспекти функціонування криптовалют в світовій економіці в таблиці 1.

Таблиця 1

Позитивні та негативні аспекти криптовалют

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Анонімність – при здійсненні транзакцій відображається лише сума переказу і номер електронного гаманця.	Висока волатильність курсу
Вартість криптовалюти захищена від інфляції	Постійні хакерські атаки
Криптовалюта може бути високоприбуткова інвестиція	Нестабільність ринку
Децентралізація – емісію здійснює не держава чи один банк	Криптовалюту використовують як тіньовий ринок, щоб не сплачувати податки
Зручність	Немає достатньої законодавчої бази
Значна волатильність криптовалюти, дає можливість заробити як на піднятті ціни, так і на пониженні.	Складність
Історія транзакція є відкритою. Це означає, що якщо буде проведені будь-які незаконні дії, це буде відобразитися в мережі блоків.	Спекулятивність ринку

Джерело: побудовано автором на основі [4].

Розглянемо один із недоліків криптовалютного ринку більш детально. Криптовалютний ринок, це новий, революційний, високотехнологічний спосіб проведення транзакцій, і тому що цей спосіб докорінно відрізняється від того, як було раніше, на ринку присутня велика волатильність. Ціна tokenів може зрости і впасти в сотні раз за одну ніч, підірвана репутація емісонера – назавжди

випасти із глобального ринку. Один із показових прикладів цього твіти Ілона Маска.

У середу, 21 липня 2022 року, мільярдер і глава Tesla Ілон Маск під час конференції The B Word, присвяченої біткоїну, зізнався, що крім самого біткоїна і Dogecoin володіє Ethereum. Після цієї заяви ціна "ефіру" зросла на 12% і перевищила \$2000. Це не перший випадок, коли курс цифрових грошей різко змінюється після висловлювань Маска. Однак у травні 2021 року підприємець оголосив, що Tesla припиняє прийом оплати за електромобілі в біткоїнах через неекологічний спосіб видобутку криптовалют. У результаті біткоїн впав на 15% до \$46 200. При цьому Маск сказав, що компанія не продаватиме криптовалюту. Через кілька днів вартість криптовалюти впала ще раз - нижче за \$45 000 - це сталося після дискусії Маска в Twitter.

Незважаючи на всі істотні мінуси, криптовалютний простір пропонує великий потенціал для зростання, кількість інвесторів в даному ринку з кожним роком тільки зростає. За даними аналітиків, до 2030 року світовий ринок криптовалют зросте майже втричі і досягне відмітки 5 млрд. доларів. Розглянемо декілька напрямів і потенціалів розвитку технології.

Напрями розвитку технології блокчейн та криптовалют. Web3, також відомий як Web 3.0, - це ідея нової версії Всесвітньої павутини, яка включає децентралізацію на основі блокчейн. Протягом всієї історії інтернет зазнав вражаючих змін. Часто виділяють наступні етапи розвитку Інтернету: Web 1.0, Web 2.0 та Web 3.0. Web 1.0 був першою ітерацією Інтернету. Більшість учасників мережі були споживачами контенту, а творцями, як правило, були розробники, які створювали вебсайти, що містять інформацію, що подається переважно у текстовому чи графічному форматі. Веб 1.0 проіснував приблизно з 1991 до 2004 року. На сайтах не було великої різноманітності, тому даний етап Інтернету називають ще, Інтернет для читання.

Web 2.0 – інтернет яким ми користуємось на даному періоді. У світі Web 2.0 не обов'язково бути розробником, щоб створювати контент, кожен учасник мережі може стати творцем.

Проте, незважаючи на велику кількість переваг Інтернету, великим мінусом і проблемою є відсутність анонімності. Більшість сайтів збирають про користувачів данні, які потім можуть продавати третім особам. Користувачі, які живуть у країнах, де їм доводиться турбуватися про негативні наслідки свободи слова, також перебувають у зоні ризику. Уряди часто закривають сервери або заарештовують банківські рахунки, якщо вважають, що людина висловлює думку, що йде всупереч із їхньою пропагандою. З централізованими серверами урядам легко втручатися, контролювати чи закривати програми на власний розсуд.

У web3 докорінно інша технологія. Розробники не зберігають весь масив даних на одному сервері чи програмі, натомість програми web3 працюють або на блокчейні, або в децентралізованих мережах з безлічі однорангових вузлів (серверів), або в комбінації цих двох технологій, що утворюють криптоекономічний протокол. Такі програми часто називають dapps (децентралізовані програми). Для того, щоб отримати безпечну

децентралізовану мережу, учасники мережі (розробники) змагаються у наданні послуг найвищої якості всім, хто користується сервісом.

Наступним трендом 2022 року стали стейблкойни, як альтернатива банківським вкладам. Для цього можна використовувати криптогаманець чи криптобіржу, також є можливість перевести в готівку чи на банківський рахунок. У криптоіндустрії найбільш поширені стейблкойни, прив'язані до ціни долара. Найвідоміший приклад такої монети – Tether (USDT). 1 USDT дорівнює \$1 та має мінімальні відхилення від цієї ціни.

Метавсесвіт - це конвергенція фізичної та віртуальної реальності в загальному онлайн-просторі. Наприклад, у 2021 році Марк Цукерберг анонсував старт робіт над «тривимірним інтернетом», які повністю змінить наше уявлення про взаємодію з контентом - ми не споживатимемо інформацію, а знаходимося всередині неї. Метавсесвіт не припиняється: його не можна поставити на паузу, стерти або завершити.

Усі події всередині всесвіту відбуваються в режимі реального часу, а події не залежать від зовнішніх факторів. Немає обмежень за кількістю тих, хто населяє метавсесвіт. У метавсесвіті своя економіка: люди отримують "гроші" за виконану "роботу", володіють та розпоряджаються майном. У метавсесвіті можна використовувати елементи реального світу: наприклад, працювати на своєму ноутбучі у віртуальному просторі.

Стан криптовалюти в Україні. Щодо України, то об'єктивно наявний певний дисбаланс між економічними реаліями ринку та розвитком законодавства, що ускладнює створення норм процедури емісії та обігу криптовалют і зумовлює ризики, для учасників процесу. В Україні відсутня юридична регламентація використання криптовалют, проте наявна законодавча ініціатива.

Нещодавно представники політичної партії "Народний Фронт" виступили із законопроектом щодо легалізації обігу криптовалют в Україні. Це тільки проект закону, і він ще потребує доопрацювання та структуризації, але перші кроки зроблено. Незважаючи на інституціональну невизначеність, у 2017 р. Україна впевнено увійшла до числа країн-лідерів із використання криптовалют [5].

Проте, з початку повномасштабної війни, власники криптовалют доволі швидко відреагували і почали "донатити" через перевірені благодійні фонди. За орієнтованими даними ЗМІ, тільки на офіційні гаманці Мінцифри було перераховано крпнти на \$71 млн. Добродійність через криптобіржу для нашої держави дуже виграшна. Транзакції можуть відбуватися дуже швидко, і без додаткової перевірки третіми особами, якщо використовувати децентралізовані гаманці. Також за допомогою продажу NFT багато талановитих художників змогли привернути увагу до війни в Україні. Вони токенизують свою творчість та виставляють її на продаж, а отримані кошти направляють на благодійність.

Висновок. В результаті дослідження було визначено, що криптовалюта – це абсолютно новий спосіб здійснення транзакцій, що базується на технології блокчейн. Сама ж технологія є децентралізованою й анонімною та є базою для багатьох інших проєктів: метавсесвіт, NFT, стейблкойни, Web3. Аналізуючи капіталізацію криптовалют та той факт, що вони легалізовані майже по всьому

світі дає дозвіл зробити висновок, що всі ми спостерігаємо всесвітній крок в технологічне майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Global Ledger: Mapping Bitcoin & Blockchain Startups Around The World. CB INSIGHTS. URL: <https://www.cbinsights.com/research/bitcoin-blockchain-startup-global-map>.
2. Top 100 Cryptocurrencies by Market Capitalization. CoinMarketCap. 2019. URL: <https://coinmarketcap.com>.
3. Легалізація криптовалюти в світі станом на 07.01.22. URL: <https://coin.dance/poli/legality>
4. Семеген І. Б., Дребот Н. П. Місце і роль криптовалюти у світовій економіці. Економіка та управління національним господарством. 2018. Вип. 2. С. 36-39
5. Зозуля Н. Криптовалюта в Україні та світі: регулювання, правовий статус та оподаткування. Українське право. 2018. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-> Економіка і організація управління •№ 4 (36) 2019 57

Ігор БАБІЙ*
студент 5 курсу (магістр),
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті за допомогою використання актуальних даних та інформації, яку надали відповідні джерела, було проведено аналіз сучасного стану аграрного сектору України в умовах війни та з'ясовано основні фактори, які впливають на конкурентоспроможність аграрної продукції.

Abstract. In the article, using current data and information provided by relevant sources, an analysis of the current state of the agricultural sector of Ukraine in wartime conditions was carried out and the main factors affecting the competitiveness of agricultural products were clarified.

Вступ. Україна є однією з найбільших країн Європи з потужним аграрним сектором. Аграрна галузь є важливим джерелом експортних доходів для країни та відіграє ключову роль у забезпеченні продовольства для населення. Проте, останні роки стали викликом для аграрного сектору України через конфлікт на

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

сході країни та економічну кризу. У статті будуть проаналізовані тенденції в аграрному секторі України під час війни, оцінена конкурентоспроможність та запропоновані рекомендації для подальшого розвитку аграрного сектору в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Аграрний сектор України є важливою галуззю економіки, яка забезпечує більше 10% ВВП країни та займає більше 20% населення. Проте, на сьогоднішній день війна на сході країни, а також економічна криза суттєво позначилися на аграрному секторі. Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в 2021 році зменшився на 11,3% порівняно з 2020 роком. Однак, не зважаючи на це, аграрний сектор залишається однією з найбільших експортних галузей країни, а відсоток експорту збільшується щорічно [3].

Одним з ключових факторів, які впливають на діяльність аграрного сектору України, є війна на сході країни. Згідно з даними ООН, з початку конфлікту більше 13 000 людей загинули, а більше 1,5 мільйона людей вимушені були покинути свої домівки. Конфлікт також має значний вплив на аграрний сектор країни. Зокрема, багато земельних ділянок та об'єктів інфраструктури, таких як залізниці та порти, знаходяться у зоні конфлікту, що ускладнює експорт та транспортування аграрної продукції [3].

У табл. 1 наведено аналіз наукових підходів до понять конкурентоспроможності.

Незважаючи на складні умови, аграрний сектор України продовжує розвиватися та показує деякі позитивні тенденції. Зокрема, збільшується виробництво різних культур, таких як зернові, олійні та бобові культури. Також спостерігається зростання виробництва молока та м'яса.

За оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2021 році обсяг експорту сільськогосподарської продукції збільшився на 5,5% порівняно з попереднім роком, до 24,7 млрд дол. Зокрема, зростання експорту спостерігалось у таких секторах, як зернові культури, м'ясо, яйця та риба. Однак, варто зазначити, що деякі сектори, зокрема олійні культури та цукрові буряки, зазнали зниження виробництва та експорту через складні умови на світових ринках [5].

Конкурентоспроможність аграрної продукції є однією з ключових складових успішної роботи аграрного сектору України. Для оцінки конкурентоспроможності використовуються різні методики, такі як порівняльний аналіз вартості продукції, порівняння якості продукції, оцінка ефективності виробництва та інші [4].

Однією з важливих складових конкурентоспроможності є вартість продукції. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, вартість виробництва однієї тонни зерна в Україні є однією з найнижчих серед країн Європи та Світу. Зокрема, вартість виробництва однієї т пшениці в Україні у 2020 році становила приблизно 108 дол. США, тоді як у Франції цей показник складав 174 дол. США, а в США - 191 дол. США [5].

Аналіз наукових підходів до понять конкурентоспроможності

Конкуренція	Конкурентоспроможність	Конкурентоспроможність підприємства
<p>- Змагання та суперництво між окремими особами, групами чи організаціями, зацікавленими в досягненні однієї і тієї ж мети (Азоєв Г.Л. [13, с.5]);</p> <p>- Арена, на якій підприємства змагаються один з одним за клієнтів у певному секторі економіки (Карлов Б. [7, с.24]);</p> <p>- Характеризується наявністю багатьма незалежними продавцями та покупцями, які мають право вибору щодо входу на ринок та виходу з нього (Макконелл К.Р., Брю С.Р. [14, с.24])</p>	<p>- Обумовлена економічними, політичними та соціальними факторами (Портер М. [5, с.51]);</p> <p>- Сукупність переваг, які забезпечують лідируючі позиції у порівнянні з конкуруючим підприємством (Деменьєва А. [6, с.65], Карлоф Б. [7, с.24]);</p> <p>- Характеризує якісні, цінові параметри та рівень менеджменту, інвестиційну діяльність, тощо (Воронін Г.О. [8, с.18])</p>	<p>- Комплексна порівняльна характеристика діяльності підприємства, яка відображає успіх підприємства за певний період (Денисенко М.П., [9, с.36]);</p> <p>- Характеризується тим, що чим вища конкурентоспроможність тим більші можливості, а отже результати на ринках збуту (Кузьмін О.Є., Горбаль Н.І. [10, с.34]);</p> <p>- Є результатом ефективної маркетингової стратегії, задоволеності споживачів та позитивного іміджу (Єрмак А.В. [11, с.43]);</p> <p>- Залежить від рівня конкурентоспроможності галузі, змінюється через появу нових підприємств на ринку та є результатом людського капіталу (Зав'ялов П.С. [12,];)</p>

Джерело: складено автором

Однак, окрім вартості продукції, конкурентоспроможність аграрної продукції також залежить від якості продукції, ефективності виробництва та інших чинників. Наприклад, якість українського зерна зазвичай вважається високою, що дозволяє продавати його на світових ринках за високими цінами. Крім того, розвиток інфраструктури, зокрема залізничної та морської, сприяє збільшенню обсягів експорту та зниженню витрат на транспортування [7].

На сьогоднішній день Україна є одним з провідних експортерів зернових

культур, зокрема пшениці, ячменю та кукурудзи. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2021 році експорт зернових культур склав 24,4 млн т. При цьому найбільшими споживачами українського зерна є країни ЄС та Азії [5].

Проте, в умовах війни в Україні, аграрна галузь зіткнулася з численними викликами та перешкодами. На тимчасово окупованих територіях Донбасу та Криму знизився обсяг виробництва, що призвело до зниження загального обсягу виробництва в країні. Крім того, воєнний конфлікт спричинив зменшення обсягів експорту через перешкоди на шляху транспортування та зменшення інфраструктури. Згідно з даними Державної митної служби України, у 2020 році обсяг експорту зерна склав 57,2 млн т, що на 5,5% менше, ніж у 2019 році. Однак, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2021 році обсяг експорту зерна збільшився на 16,6% в порівнянні з 2020 роком та склав 24,4 млн т [1].

Для збереження та підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції в умовах війни в Україні, необхідно здійснювати заходи щодо підвищення ефективності виробництва та якості продукції, розширення експортних ринків та зниження витрат на транспортування.

Наприклад, одним зі способів збільшення ефективності виробництва є впровадження нових технологій, зокрема залучення сучасних засобів автоматизації та механізації, що дозволяє знизити витрати на працю та збільшити обсяги виробництва [8].

Для розширення експортних ринків, уряд України повинен працювати над укладанням нових міжнародних торговельних угод з іншими країнами та стимулювати розвиток міжнародної торгівлі аграрною продукцією. Для цього можуть бути проведені різноманітні заходи, наприклад, участь у міжнародних виставках та ярмарках, підписання меморандумів про співпрацю з іншими країнами, проведення презентацій аграрних продуктів тощо. Крім того, важливо розвивати власні марки аграрної продукції та здійснювати маркетингову діяльність на міжнародному рівні [2].

Ще одним способом підвищення конкурентоспроможності є зменшення витрат на транспортування аграрної продукції. Для цього можна використовувати різні види транспорту, залежно від відстані та типу продукту. Наприклад, для транспортування зерна можна використовувати вантажівки та залізницю, а для транспортування живої худоби – спеціальні автобуси. Також важливо здійснювати ефективну логістику та маршрутизацію доставки продукції.

Загалом, конкурентоспроможність аграрної продукції в умовах війни в Україні є важливим завданням для держави та аграрних підприємств. З метою підвищення конкурентоспроможності, необхідно здійснювати заходи щодо підвищення ефективності виробництва та якості продукції, розширення експортних ринків та зниження витрат на транспортування.

Досягнення цих цілей забезпечить не тільки стійке функціонування аграрної галузі в умовах війни, а й збільшення економічного потенціалу країни в цілому.

Таблиця 2

Структура ВВП України за кінцевим використанням з 2005 по 2022 рр.,

млн грн

Номі-нальний ВВП за рік		споживчі витрати		валове нагромадження		експорт товарів та послуг		імпорт товарів та послуг	
		%	ВВП	%	ВВП	%	ВВП	%	ВВП
2005	441452	337879	76.5	99876	22.6	227252	51.5	-223555	-50.6
2006	544153	424060	77.9	134740	24.8	253707	46.6	-269200	-49.5
2007	720731	558581	77.5	203318	28.2	323205	44.8	-364373	-50.6
2008	948056	758902	80.0	264883	27.9	444859	46.9	-520588	-54.9
2009	913345	772826	84.6	155815	17.1	423564	46.4	-438860	-48.0
2010	1082569	914230	84.5	199918	18.5	549365	50.7	-580944	-53.7
2011	1316600	1105201	83.9	282474	21.5	707953	53.8	-779028	-59.2
2012	1408889	1269601	90.1	257335	18.3	717347	50.9	-835394	-59.3
2013	1454931	1350220	92.8	228474	15.7	681899	46.9	-805662	-55.4
2014	1566728	1409772	90.0	220968	14.1	770121	49.2	-834133	-53.2
2015	1979458	1715636	86.7	303297	15.3	1044541	52.8	-1084016	-54.8
2016	2383182	2018854	84.7	512830	21.5	1174625	49.3	-1323127	-55.5
2017	2982920	2552525	85.6	618914	20.7	1430230	47.9	-1618749	-54.3
2018	3558706	3196756	89.8	667953	18.8	1608890	45.2	-1914893	-53.8
2019	3974564	3785133	95.2	500614	12.6	1636416	41.2	-1947599	-49.0
2020	4194102	3923203	93.5	315026	7.5	1637399	39.0	-1681526	-40.1
2021	5459574	4766568	87.3	754369	13.8	2224704	40.7	-2286067	-41.9

Джерело: Мінфін [6]

Україна є аграрною державою з великим потенціалом у цій галузі. Проте, на даний момент, аграрний сектор країни стикається з викликами, пов'язаними зі складними економічними та політичними умовами, а також змінами в кліматі. Війна на сході країни також негативно впливає на аграрний сектор, проте, не зважаючи на це, галузь продовжує розвиватися та стабілізуватися.

Аграрний сектор України має великий потенціал для розвитку, проте необхідно провести більше досліджень та розробити стратегію розвитку галузі в умовах війни. Важливо збільшити обсяги виробництва та покращити якість продукції, а також забезпечити конкурентоспроможність на зовнішніх ринках.

Для цього необхідно залучати інвестиції в аграрну галузь, підтримувати фермерські господарства та розвивати інфраструктуру. Важливо також забезпечити підтримку з боку держави, створити умови для розвитку малих та

середніх аграрних підприємств, а також збільшити інноваційний потенціал галузі.

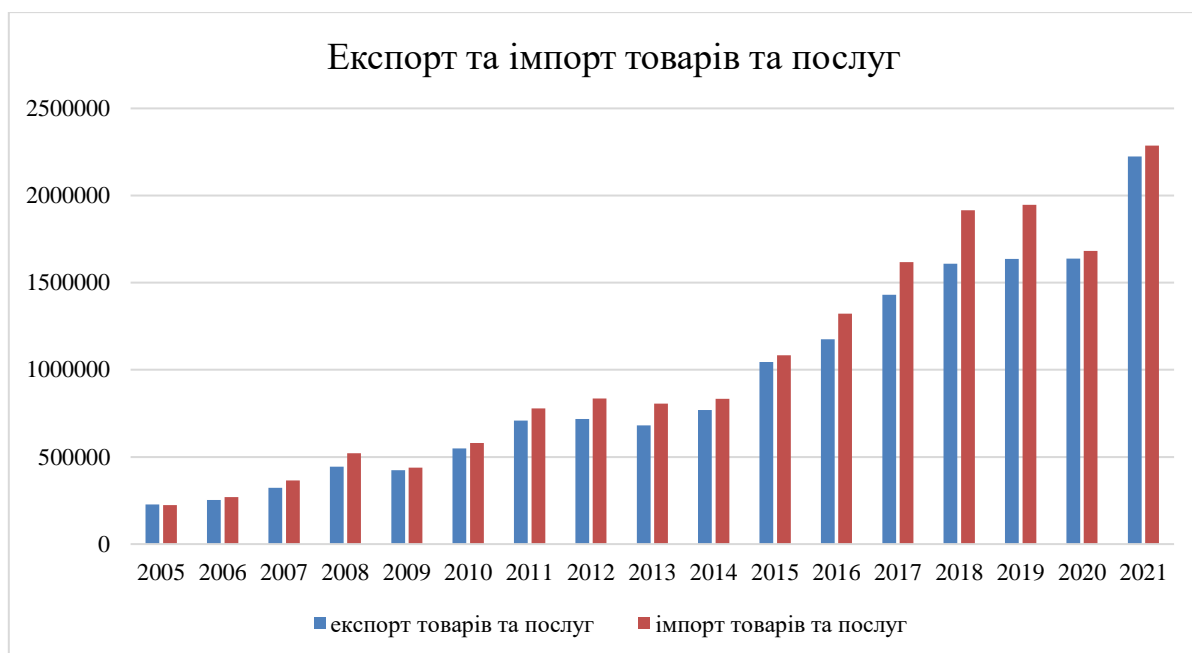

Рис. 1. Експорт та імпорт товарів та послуг

Джерело: Мінфін [6].

Незважаючи на виклики, пов'язані зі складними економічними та політичними умовами, аграрний сектор України зможе подолати труднощі та продовжити розвиватися, якщо будуть прийняті правильні стратегії та здійснені необхідні заходи. Важливо пам'ятати, що аграрна галузь не тільки забезпечує продуктами харчування населення країни, але й є важливим гравцем на міжнародних ринках, сприяє зростанню економіки та забезпечує зайнятість в сільському господарстві [11].

Отже, конкурентоспроможність аграрної продукції в умовах війни в Україні є актуальною темою, яка потребує уваги та досліджень. За допомогою використання актуальних даних та інформації, яку надали відповідні джерела, було проведено аналіз сучасного стану аграрного сектору України в умовах війни та з'ясовано основні фактори, які впливають на конкурентоспроможність аграрної продукції [9].

Узагальнюючи, можна сказати, що незважаючи на складні умови, аграрний сектор України продовжує розвиватися та стабілізуватися. Для того, щоб збільшити конкурентоспроможність аграрної продукції в умовах війни, необхідно залучати інвестиції, підтримувати фермерські господарства, розвивати інфраструктуру та забезпечити підтримку з боку держави. Важливо також забезпечити підвищення якості продукції та її відповідність міжнародним стандартам, щоб забезпечити успішний вихід на зовнішні ринки та збільшити обсяги експорту [10].

Список використаних джерел:

1. Аграрна галузь України: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка та управління підприємствами: електронний науковий фаховий журнал. 2021. Т. 5, № 70. С. 106–111.

2. Аграрна Рада України (2022). URL: <https://agrorada.ua/>.
3. Державна служба статистики України. (2022). Зведена оцінка валової доданої вартості аграрного сектору за 2021 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/vddas/vddas_u/vddas0222_u.htm
4. Інвестиційний портал України. (2022). Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України. URL: https://investukraine.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/Ranking_2022.pdf.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2022). URL: <https://minagro.gov.ua/>.
6. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua>.
7. Національна асоціація виробників зерна України. (2022). URL: <https://grain.org.ua/>.
8. Українська аграрна конфедерація. (2022). URL: <https://www.agroconf.org.ua/>.
9. European Commission. (2022). Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/info/countries-regions/ukraine_en.
10. The Global Competitiveness Report 2021. (2021). World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2021>.
11. World Bank. (2021). Ukraine. Agriculture and Rural Development. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/brief/ukraine-agriculture-and-rural-development>.

В'ячеслав ГОРБАТЮК*
студент 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КРОСПЛАТФОРМНА БІБЛІОТЕКА QT

***Анотація.** Бібліотеки є важливою складовою будь-якої мови програмування, оскільки вони допомагають розширити функціональність мови та забезпечують доступ до великих наборів функцій, які дозволяють ефективно виконувати різноманітні завдання з опрацювання даних.*

Зазвичай, мови програмування поставляються зі своїми стандартними бібліотеками, які включають базові функції для опрацювання різних структур даних, реалізації математичних операцій, операцій введення-виведення даних та інші. Однак з часом виникає необхідність у більш спеціалізованих бібліотеках, що дозволяють виконувати складніші операції, наприклад, для обробки зображень, роботи з базами даних, аналізу даних, машинного навчання тощо.

***Abstract.** Libraries are an important part of any programming language*

* Науковий керівник: доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ, Анатолій ЯРОВЕНКО.

because they help extend the functionality of the language and provide access to large sets of functions that allow you to efficiently perform a variety of data processing tasks.

Usually, programming languages come with their standard libraries, which include basic functions for processing various data structures, implementing mathematical operations, data input-output operations, and others. However, over time, there is a need for more specialized libraries that allow performing more complex operations, for example, for image processing, working with databases, data analysis, machine learning, etc.

Вступ. Бібліотека Qt – це велика кросплатформна (багатоплатформна) бібліотека для розробки графічних інтерфейсів та не тільки, що почала свій шлях як бібліотека для мови програмування C++ [1]. Надалі Qt була розширена, щоб підтримувати інші мови програмування, в тому числі C#. Це було зроблено за допомогою Qt для .NET (Qt для C#), який надає інтерфейс між мовами програмування C++ та C#.

Бібліотека включає: середовище розробки графічного інтерфейсу, компілятор мета-об'єктів, набір класів тощо.

Актуальність теми: Бібліотека Qt є безумовним лідером серед засобів розробки кросплатформних програм мовою C++ [1,2]. Широко відома і часто використовується у світі Linux, вона завдяки поширенню графічної оболонки KDE стала де-факто стандартом проектування програмного забезпечення на цій платформі. На жаль, для розробників додатків Windows бібліотека Qt довгий час не виходила на передній план, оскільки для Windows існували більш доступні та зручні засоби швидкої розробки програм.

Але останнім часом розстановка сил докорінно змінилася. По-перше, нова, 4-я версія бібліотеки Qt, нарешті, дотягнулася за своїми можливостями до тих вершин, на яких тривалий час панували Microsoft та Borland/Inprise. По-друге, самій Borland довелося звернутися до Qt, коли постало питання про розробку кросплатформних програм. Набір універсальних компонентів CLX в Delphi/Kylix є лише оболонкою, що дозволяє мові Object Pascal працювати з певними на C++ класами Qt. По-третє, версія Qt для Windows нарешті стала вільною, а не тільки комерційною, як це було раніше.

Основною метою даної наукової роботи є дослідження структури бібліотеки QT та випробування застосування окремих її функцій в процесі проектування програм опрацювання даних.

Виклад основного матеріалу. Бібліотека Qt для мови програмування C# призначена для полегшення розробки графічних інтерфейсів та бізнес-логіки програм на платформі .NET. Завдяки Qt для C#, розробники можуть використовувати багато зручних та потужних функцій бібліотеки Qt, таких як [3-5]:

Робота з графічним інтерфейсом: Qt має потужну систему для розробки графічного інтерфейсу користувача. Завдяки Qt для C#, розробники можуть використовувати ці інструменти в своїх проектах C#.

Робота з базами даних: Qt має вбудовану підтримку баз даних. Завдяки Qt для C#, розробники можуть легко з'єднатися з базами даних, такими як MySQL, PostgreSQL, SQLite та іншими.

Робота з мережевими операціями: Qt має потужні засоби для роботи з мережевими операціями, такі як HTTP-запити, FTP-завантаження, SMTP-відправлення електронної пошти та інші. Ці функції також доступні для розробників C# завдяки Qt для C#.

Робота з XML: Qt має багато функцій для роботи з XML, такі як парсинг та серіалізація XML-документів. Ці функції також доступні для розробників C# завдяки Qt для C#.

Підтримка багатоплатформності: Qt є кросплатформною бібліотекою, яка підтримує різні операційні системи, такі як Windows, Linux, macOS та інші.

Отже, призначення бібліотеки Qt для мови програмування C# – це забезпечення зручного та потужного інструменту для розробки графічних інтерфейсів та бізнес-логіки програм на платформі .NET, який має багато корисних функцій для роботи з графічним інтерфейсом, базами даних, мережевими операціями, XML-документами та іншими. Крім того, Qt для C# підтримує багатоплатформність, що дозволяє розробляти кросплатформні програми з використанням одного і того ж коду для різних операційних систем. Завдяки цим можливостям, Qt для C# стає цікавим вибором для розробників, які працюють з платформою .NET та мають потребу в розробці кросплатформних програм з графічним інтерфейсом та іншими складними функціями.

Бібліотека Qt була спочатку розроблена для мови програмування C++, але з часом була розширена для підтримки інших мов програмування, таких як Python, Java і C#.

Для використання бібліотеки Qt в мові програмування C# необхідно встановити Qt для C# (Qt для .NET) і підключити необхідні бібліотеки. Процедура інсталяції бібліотеки Qt для C# включає наступні кроки [6]:

1. Завантаження інсталятора Qt для C# з офіційного сайту Qt.
2. Запуск інсталятора та виконання інструкцій, які виводяться на екрані.
3. Вибір потрібних компонентів для інсталяції. Для роботи з Qt для C# необхідно встановити модуль Qt для C#, а також будь-які додаткові модулі, які можуть знадобитися.
4. Вибір теки, в яку буде інстальована бібліотека Qt.
5. Після завершення налаштувань запуск інсталяції (кнопка «Install»).

Бібліотеку Qt для C# також можна інстальовати через менеджер пакетів NuGet в середовищі розробки Visual Studio. Для цього необхідно виконати наступну команду в Package Manager Console: «Install-Package Qt5Core -Version 5.12.10»:

де «Qt5Core» – це назва, а «5.12.10» – версія пакету, який необхідно інстальовати. Важливо зазначити, що ця команда встановлює лише один модуль бібліотеки Qt, тому, за потреби інші модулі бібліотеки встановлюються окремо.

Основні можливості бібліотеки Qt для мови програмування C# включають:

- Розробка кросплатформних програм з графічним інтерфейсом – Qt для C# дозволяє розробляти кросплатформні програми з використанням графічного інтерфейсу, що може бути легко адаптований до різних операційних систем.
- Робота з базами даних – Qt для C# має вбудовану підтримку роботи з базами даних, що дозволяє зручно працювати з даними та виконувати операції з базами даних.
- Мережеві операції – бібліотека Qt для C# надає зручний інтерфейс для роботи з мережевими операціями, такими як створення з'єднань, передача даних та інші.
- Робота з XML-документами – Qt для C# дозволяє зручно працювати з XML-документами, включаючи зчитування та запис даних, перетворення XML-документів та інші операції.
- Мультимедіа – Qt для C# містить інструменти для роботи з мультимедійними даними, такими як аудіо та відео.
- Модуль тестування – бібліотека Qt для C# надає зручний інтерфейс для тестування програм, що дозволяє здійснювати автоматизоване тестування та виявлення помилок в програмах.
- Компоненти інтерфейсу – Qt для C# містить багато готових компонентів інтерфейсу, таких як кнопки, поля введення та вибору, діалогові вікна та інші.
- Підтримка мультипотокості – Qt для C# має засоби для роботи з мультипотокістю, що дозволяє створювати багатопотокові програми та забезпечувати їх безпеку та стабільність, ефективну розробку програм в мові C# з використанням бібліотеки Qt.
- Робота з векторною графікою – Qt для C# має засоби для створення та редагування векторної графіки, що дозволяє розробляти програми з використанням графіки високої якості.
- Підтримка мов програмування – Qt для C# підтримує різні мови програмування, такі як C++, Python, Java та інші, що дозволяє розробникам використовувати ті мови програмування, з якими вони працюють краще.
- Підтримка різних платформ – Qt для C# може працювати на різних платформах, таких як Windows, Linux, macOS та інші, що дозволяє розробникам розробляти кросплатформні програми.
- Розширена підтримка інтерфейсу – бібліотека Qt для C# містить велику кількість інструментів для створення зручного та інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу, що дозволяє забезпечувати кращу взаємодію користувача з програмою.

Функція бібліотеки Qt на мові програмування C# – це блок коду, який виконує певну операцію або функціонал, що надається бібліотекою Qt. Функції бібліотеки Qt на мові програмування C# можуть бути викликані з програми на C# і виконувати певні завдання, такі як робота з графічним інтерфейсом користувача, операції з файлами і директоріями, мережеві операції, робота з базами даних та інше.

Qt містить більше ніж 4000 функцій, що дозволяє розробникам створювати складні застосунки з багатьма функціональними можливостями. Функції Qt зазвичай забезпечують високий рівень абстракції, що дозволяє розробникам швидко створювати програми з використанням готових компонентів.

Прикладами функцій бібліотеки Qt на мові програмування C# можуть бути методи створення і роботи з вікнами, налаштування стилів, зчитування та запис даних з файлів, робота з базами даних, мережеві операції, операції з об'єктами графічного інтерфейсу користувача (наприклад, кнопки, текстові поля, списки тощо).

Основними модулями бібліотеки Qt, які містять класи та функції для створення застосунків і роботи з даними, є [4-7]:

QtCore – ядро фреймворку.

QtGui – компоненти для створення інтерфейсів.

QtNetwork – функції для роботи з мережевими з'єднаннями.

QtSql – компоненти для роботи з базами даних на основі SQL.

QtWidgets – модуль для роботи з віджетами.

QtXml – компоненти для обробки XML, спеціального формату зберігання файлів.

QtXmlPatterns – інструменти для роботи з мовами, які обробляють дані XML та організують доступ до неї.

QtScript – класи внутрішньої скриптової мови Qt Scripts.

QtOpenGL – інструменти для роботи з бібліотеками, написаними за специфікацією OpenGL.

QtSvg – компоненти для обробки векторної графіки.

QtMultimedia – інструменти роботи з мультимедіа-файлами.

QtWebEngine – ядро браузера Chromium, адаптоване під Qt.

QtTest – компоненти для тестування програм.

Qt3Support – підтримка старих версій фреймворку.

QtCLucene – інструменти для автоматичного пошуку.

Розглянемо декілька прикладів застосування функцій бібліотеки Qt на мові програмування C#:

1. Створення графічного інтерфейсу користувача:

```
using Qt.Core;
```

```
using Qt.Gui;
```

```
using Qt.Widgets;
```

```
// Створення вікна з кнопкою
```

```
var app = new QApplication();
```

```
var window = new QWidget();
```

```
var button = new QPushButton("Click me!", window);
```

```

button.Clicked += () => {
    QMessageBox.Information(window, "Hello", "You clicked me!");
};
window.Show();
app.Exec();

```

2. Робота з файлами та директоріями:

```

using Qt.Core;
using Qt.Gui;
// Перевірка наявності файлу
var file = new QFile("path/to/file");
if (file.Exists()) {
    QMessageBox.Information(null, "File exists", "The file exists!");
} else {
    QMessageBox.Warning(null, "File not found", "The file does not exist.");
}
// Перевірка наявності директорії
var dir = new QDir("path/to/directory");
if (dir.Exists()) {
    var files = dir.EntryList();
    QMessageBox.Information(null, "Directory found", $"Found {files.Length}
files in the directory.");
} else {
    QMessageBox.Warning(null, "Directory not found", "The directory does not
exist.");
}

```

3. Створення вікна з текстовим полем та кнопкою додання тексту до поля:

```

using Qt.Core;
using Qt.Gui;
class MyWindow : QWidget
{
    QLineEdit lineEdit;
    QPushButton button;
    public MyWindow()
    {
        lineEdit = new QLineEdit(this);
        lineEdit.Move(10, 10);
        button = new QPushButton("Add Text", this);
        button.Move(10, 40);
        button.Clicked += ButtonClicked;
        Resize(250, 150);
    }
    void ButtonClicked()
    {
        lineEdit.Text += "Hello, World!\n";
    }
}

```



```

    }
}
class Program
{
    static void Main(string[] args)
    {
        QApplication.ApplicationName = "My Application";
        QApplication.Run(new MyWindow());
    }
}

```

У цьому прикладі створюється новий клас MyWindow, який успадковується від QWidget. До вікна додається текстове поле та кнопка, яка викликає метод ButtonClicked

Висновки. Qt є кросплатформною бібліотекою, яка дозволяє розробникам створювати програмне забезпечення для різних операційних систем, таких як Windows, macOS, Linux та інших. Qt надає набір інструментів для розробки графічного інтерфейсу користувача, мережевих додатків, роботи з базами даних та іншими завданнями, що допомагають значно спростити процес розробки програмного забезпечення.

Отже, використання бібліотеки Qt для мови програмування C# може значно спростити процес розробки кросплатформних застосунків з високоякісним графічним інтерфейсом користувача, дозволяючи розробникам швидко і ефективно створювати програмне забезпечення для різних операційних систем.

Список використаних джерел:

1. Qt Creator. / Київський університет імені Бориса Грінченка. 2016. URL: <http://www.kievoit.ippo.kubg.edu.ua/kievoit/2016/qtcreator/index.html>.
2. Qt / nina.az. 2021. URL: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/Qt.html>.
3. Приклад Dot Net (ActiveQt) / The QT Company. 2023. URL: <https://doc.qt.io/qt-6/activeqt-dotnet.html>.
4. QtSharp Building / Running. URL: <https://github.com/ddobrev/QtSharp/blob/master/Docs/2.%20Running%20-%20QtSharp.CLI.md>.
5. Библиотека Qt. URL: https://ru.opensuse.org/%D0%91%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0_Qt.
6. Get and Install Qt / QT Documentation. 2023. URL: <https://doc.qt.io/qt-6/get-and-install-qt.html>.
7. Qt. Skill Factory.Блог. 2023. URL: <https://blog.skillfactory.ru/glossary/qt/#:~:text=Qt%20-%20это%20библиотека%20классов%20C%2B%2B,Ruby%2C%20Qt%20Jambi%20для%20Java>.

Олександр ЄЛІЗАРОВ*
студент 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький Національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** Стаття досліджує можливості використання штучного інтелекту в аграрній сфері. Автори розглядають застосування різних алгоритмів машинного навчання та глибокого навчання для аналізу даних про посіви, рослини та урожайність, що дозволяє збільшити продуктивність та ефективність виробництва. В статті також розглядаються можливості використання дронів та супутникових знімків для моніторингу стану посівів та розпізнавання хвороб рослин. Автори підкреслюють, що використання штучного інтелекту допомагає зменшити витрати на робочу силу та збільшити якість виробництва, що робить його потенційно вигідним для аграрної галузі. Також в статті висвітлюються головні мінуси використання ШІ в аграрній сфері.*

***Abstract.** This article explores the possibilities of using artificial intelligence in the agricultural sector. The authors discuss the application of various machine learning and deep learning algorithms to analyze data on crops, plants, and yield, which allows for increased productivity and production efficiency. The article also examines the possibilities of using drones and satellite images to monitor the state of crops and recognize plant diseases. The authors emphasize that the use of artificial intelligence helps reduce labor costs and increase production quality, making it potentially beneficial for the agricultural industry. The article also highlights the main drawbacks of using AI in the agricultural sector.*

Вступ. Штучний інтелект стає все більш важливим елементом у розвитку різних галузей господарства, включаючи аграрну сферу. Із застосуванням штучного інтелекту можна покращити якість продукції та збільшити її виробництво.

Один з головних аспектів використання штучного інтелекту в аграрній сфері – це автоматизація процесів. Штучний інтелект дозволяє створювати автономні машини, які можуть проводити операції без участі людей. Наприклад, використання дронів для збору даних про стан посівів та землі, розпізнавання хвороб рослин, які дозволяють своєчасно вживати заходів для підвищення врожаю та зменшення збитків.

Ще один важливий аспект штучного інтелекту в аграрній сфері - це аналіз

* Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики факультету економіки та підприємництва ВНАУ, Олександр ШЕВЧУК.

даних. Штучний інтелект дозволяє зібрати велику кількість даних та обробити їх, щоб виявити корисні залежності та тренди, які допоможуть в покращенні управління сільськогосподарською діяльністю. За допомогою штучного інтелекту можна провести детальний аналіз даних про врожаї, здоров'я тварин, екологічні показники, кліматичні умови та інші важливі фактори, що впливають на продуктивність та якість сільськогосподарської продукції.

Виклад основноматеріалу. Штучний інтелект дозволяє виявляти закономірності, які можуть залишитись непоміченими для людини через велику кількість даних, що потребують обробки. Наприклад, штучний інтелект може виявити залежності між різними типами ґрунтів та врожаєми, які можуть допомогти в оптимізації використання землі та вирощуванні врожаїв.

Крім того, штучний інтелект може бути використаний для прогнозування погодних умов та ризиків захворювання тварин, що допоможе підвищити рівень безпеки та здоров'я тварин. Також штучний інтелект може допомогти в оптимізації розподілу ресурсів, таких як вода та добрива, що сприятиме економії коштів та зменшенню негативного впливу на довкілля.

Отже, аналіз даних за допомогою штучного інтелекту дозволяє забезпечити більш точне та ефективне управління аграрною сферою, що може позитивно вплинути на якість та кількість виробленої сільськогосподарської продукції, а також збільшити прибуток сільськогосподарських підприємств.

Крім того, штучний інтелект може аналізувати ці дані та робити прогнози щодо врожаю, ризиків захворювань у тварин, оптимальних умов вирощування рослин, та надавати рекомендації щодо використання добрив та інших ресурсів для забезпечення максимального врожаю та здоров'я рослин. Крім того, штучний інтелект може бути використаний для автоматизації процесів, таких як полив та внесення добрив, що дозволяє знизити витрати на робочу силу та підвищити ефективність вирощування.

Застосування штучного інтелекту в аналізі даних в аграрній сфері дозволяє покращити прийняття рішень та планування дій в галузі сільського господарства.

Наприклад, штучний інтелект може бути використаний для аналізу погодних умов, даних щодо родючості ґрунту, забруднення навколишнього середовища та інших факторів, що впливають на вирощування сільськогосподарських культур та тваринництво.

За допомогою аналізу даних, штучний інтелект може надати цінну інформацію стосовно оптимального часу для посіву та збирання врожаю, оптимальної кількості ресурсів, необхідних для зростання рослин, та найефективніших методів захисту врожаю від хвороб і шкідників.

Крім того, штучний інтелект може бути використаний для прогнозування ринкових тенденцій та визначення оптимальних цін на сільськогосподарську продукцію. За допомогою аналізу даних, штучний інтелект може надати цінну інформацію стосовно попиту та пропозиції на ринку, рівня конкуренції та інших факторів, що впливають на ціну продукту.

Отже, застосування штучного інтелекту для аналізу даних може допомогти покращити ефективність вирощування сільськогосподарських культур та тваринництва, знизити витрати на вирощування та збір врожаю, покращити

якість продукту та збільшити прибуток для сільськогосподарських підприємств.

Незважаючи на потенційні переваги використання штучного інтелекту в аграрній сфері, важливо враховувати, що ця технологія може бути досить складною у впровадженні. Це пов'язано з декількома чинниками, зокрема з необхідністю великих витрат на обладнання та програмне забезпечення, високим рівнем технічної складності систем штучного інтелекту, а також з потребою у кваліфікованих фахівцях, які зможуть розробляти та налагоджувати такі системи.

Висновок. Крім того, використання штучного інтелекту в аграрній сфері може вимагати значних змін у процесах виробництва та управління господарством, що може призвести до опору з боку фермерів та інших учасників аграрного ринку.

Таким чином, впровадження штучного інтелекту в аграрну сферу вимагає не тільки технічної компетентності та фінансових витрат, але й здатності до змін та відкритості до нових технологій.

Список використаних джерел:

1. Теличко І.О. Актуальні питання правового регулювання штучного інтелекту в зарубіжних країнах та Україні. *Закон*. 2017. С. 426- 427

2. Савчук Тетяна. 10 прикладів, як штучний інтелект може змінити ваш спосіб життя. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29015231.html>

3. Піжук О.І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3(89). С. 41-46. DOI: 10.26642/ema-2019-3(89)-41-46

4. Карчева Г., Лернатович Р., Кавецький В. Використання технології «блокчейн» як фактор підвищення ефективності фінансової сфери. *Банківська справа*. 2017. № 2. С. 110-119.

5. Бакін М., Ларченко О.В. Використання штучного інтелекту в сільському господарстві: I Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та здобувачів вищої освіти присвячена Дню науки. 15 травня 2020 р. Херсон: ХДАЕУ, 2020. С.31-32.

6. Глазов К.О., Ларченко О. В. Технології штучного інтелекту в агрокомплексі: I Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених та здобувачів вищої освіти присвячена Дню науки. 15 травня 2020 р. Херсон: ХДАЕУ, 2020. С.58-61.

Іван КРАСИЛЮК*
студент групи 21-Екон,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ БІОЕНЕРГЕТИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У статті розглянуто переваги та перспективи використання біоенергетики як лідера світової відновлюваної енергетики. Біоенергетика - галузь енергетики, заснована на використанні біопалива, яке виробляється з біомаси, яка є відновлювальним джерелом органічного походження. Дослідження показали, що біоенергетика становить близько 10% загального постачання первинної енергії в світі, а в ЄС – близько 11%. Досліджено, що використання сільськогосподарських відходів для виробництва біопалива є перспективним напрямом, який може вирішити низку проблем у сфері аграрного виробництва, таких як зменшення витрат на енергоносії при виробництві аграрної продукції, забезпечення енергетичної незалежності аграрних підприємств та отримання екологічно чистих добрив. Вказано, що джерелом для отримання біогазу можуть слугувати найрізноманітніші види біомаси рослинного та тваринного походження. Розглянуто види енергетичної біомаси, а також основні етапи та характеристика методики економічної ефективності використання відходів на виробництво біопалива на рівні держави. У висновках наголошено на тому, що біоенергетика має великий потенціал для забезпечення сталого розвитку та зменшення залежності від копалинних видів палива.*

***Abstract.** The article examines the advantages and prospects of using bioenergy as a leader in world renewable energy. Bioenergy is a branch of energy based on the use of biofuel, which is produced from biomass, which is a renewable source of organic origin. Studies have shown that bioenergy accounts for about 10% of the total primary energy supply in the world, and about 11% in the EU. It has been investigated that the use of agricultural waste for the production of biofuel is a promising direction that can solve a number of problems in the field of agricultural production, such as reducing energy costs in the production of agricultural products, ensuring the energy independence of agricultural enterprises and obtaining environmentally friendly fertilizers. It is indicated that the most diverse types of biomass of vegetable and animal origin can serve as a source for obtaining biogas. The types of energy biomass are considered, as well as the main stages and characteristics of the methodology of the*

*Науковий керівник: к.е.н., доцент, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Яна ПАЛАМАРЕНКО

economic efficiency of using waste for the production of biofuel at the state level. The conclusions emphasize that bioenergy has great potential to ensure sustainable development and reduce dependence on fossil fuels.

Вступ. З початком активного поширення новітніх технологій та збільшення обсягів використання енергоресурсів перед людством постала нагальна проблема енергозабезпеченості власного існування. Більша частина промисловості України збиткова, її ознаками стали структурна криза, застаріле обладнання та значна енергозалежність промислових об'єктів. Для вирішення проблем галузі необхідно провести зміни у багатьох сферах: політичній, економічній і соціальній. У сучасних умовах господарювання економічна та екологічна складові діяльності займають провідне місце. Важливим залишається аналіз та оцінювання еколого-економічної ефективності як інтегрального показника діяльності в умовах переходу до сталого розвитку [9].

Використання відновлюваних джерел енергії для України і світу є надзвичайно важливою умовою сталого розвитку економіки, сільського господарства та країни у цілому.

Використання ВДЕ, зокрема біопалива, дасть змогу вирішити низку стратегічно-важливих державних завдань, таких як: зменшення забруднення навколишнього середовища; енергетична безпека та незалежність від імпортованих енергоресурсів; розвиток сільськогосподарської продукції та, відповідно, попиту на неї; створення нових робочих місць, а також збільшення фінансових надходжень у бюджет країни [1].

Біоенергетика є одним із найбільш перспективних напрямків енергетичного розвитку в світі, оскільки дозволяє ефективно використовувати відновлювальні джерела енергії, зменшувати залежність від імпорту енергоресурсів та знижувати викиди шкідливих речовин до навколишнього середовища. Україна, як країна з багатим аграрним сектором та великим потенціалом відновлювальних джерел енергії, має всі передумови для розвитку біоенергетики.

Проте, несвідоме використання біоенергетичних ресурсів може призвести до проблем з екологією та продовольчою безпекою, тому розвиток цієї галузі потребує виваженої стратегії та збалансованого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні біоенергетика впевнено займає місце лідера світової відновлюваної енергетики, відіграючи значну роль у заміщенні викопних палив та скороченні викидів парникових газів.

Відтак, проведений аналіз літературних джерел показав, що біоенергетика – галузь енергетики, заснована на використанні біопалива, яке виробляється з біомаси. При цьому, біомаса - біологічно відновлювальна речовина органічного походження, що зазнає біологічного розкладу (відходи сільського господарства (рослинництва і тваринництва), лісового господарства та технологічно пов'язаних з ним галузей промисловості, а також органічна частина

промислових та побутових відходів [6].

Протягом останніх 20 років постачання первинної енергії з біомаси та біопалив у світі збільшилося на третину і становить близько 10% загального постачання первинної енергії (ЗПPE), або майже 70% ЗПPE з відновлюваних джерел.

Аналогічна ситуація і в ЄС – близько 11% первинної енергії постачається за рахунок біоенергетики, що складає 65% загального внеску всіх відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) [5].

Вважається, що виробництво біопалива в найближчі роки буде максимально вигідним для української економіки. Виготовлення готового продукту є набагато вигіднішим для України, ніж експорт сировини, в основному в Польщу та Німеччину [2].

Споживання відновлюваного тепла у 2007-2024 рр.

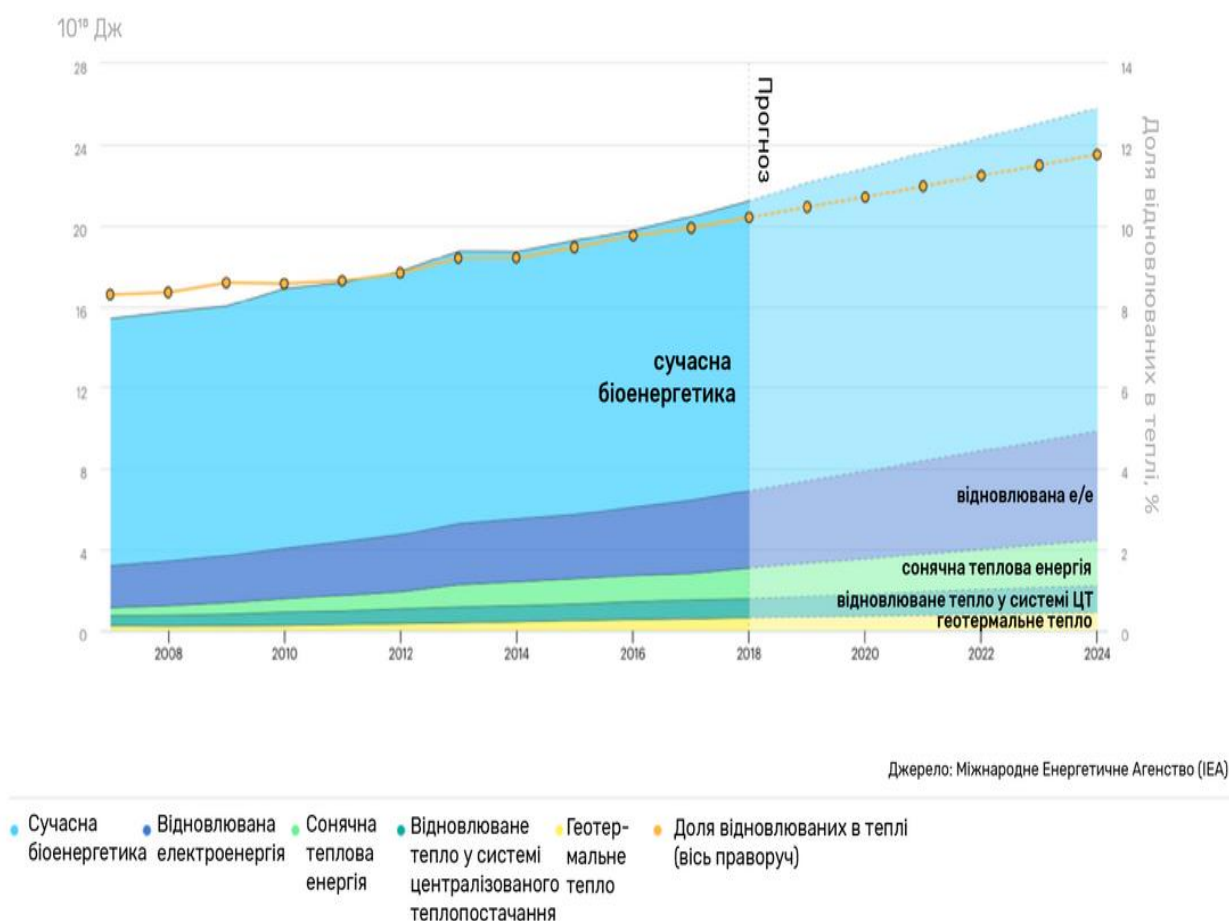

Рис. 1. Споживання відновлюваного тепла у 2007-2024 рр.
Джерело: [2]

Управління відходами сільськогосподарських підприємств в Україні потребує покращення відповідно до світових тенденцій. Використання сільськогосподарських відходів для виробництва біопалива є перспективним напрямом, який може вирішити низку проблем у сфері аграрного виробництва. Однією з основних переваг такого використання є зменшення витрат на

енергоносії при виробництві аграрної продукції, що сприятиме збільшенню конкурентоздатності цього сектора. Крім того, використання сільськогосподарських відходів для виробництва біопалива забезпечує енергетичну незалежність аграрних підприємств та дає можливість отримувати екологічно чисті добрива. Такий підхід також сприятиме утилізації органічних відходів, зменшенню витрат на їх утилізацію та створенню нових робочих місць.

Сьогодні біоенергетика складає приблизно десяту частину загального обсягу первинної енергії у світі. Біоенергетика залишається на сьогодні найбільшим відновлювальним джерелом тепла і, згідно прогнозів, зросте на 12% (1,7 ЕДж) у період 2019-2024 років. Промисловий сектор споживає дві третини всієї сучасної біоенергії, в основному на промислові процеси.

Проведений аналіз рис. 1 показав, що світове виробництво біопалива в 2018 році збільшилось на 10 млрд літрів, досягнувши рекордних 154 млрд літрів або 7%/рік. Це удвічі більше, ніж у 2017 році та найвищий приріст за п'ять років. Очікується, що виробництво збільшиться на 25% до 2024 року, за рахунок росту ринків біопалива в Бразилії, США та особливо Китаї.

Цінним джерелом сировини для виробництва біоетанолу та біогазу є цукроносні та крохмаленосні культури (цукрові та кормові буряки, цукрове та зернове сорго, та ін.). Найбільш ефективною традиційною для України цукроносною культурою для виробництва біоетанолу є цукрові буряки, з одного гектара яких (за урожайності 60 т/га) можна отримати понад 4,3 т біоетанолу. Не менш ефективною та перспективною культурою в умовах України для виробництва біоетанолу та біогазу є цукрове та зернове сорго, яке на відміну від цукрових буряків можна вирощувати в південних посушливих регіонах України. З одного гектара посівів цукрового сорго можна збирати понад 100 т/га цукромісткої біомаси з цукристістю соку до 20% [4].

Економіка виробництва біопалива в групах економічних наук належить до галузевої або вертикальної економіки. Її розвиток в більшій мірі базується саме на галузевих економічних чинниках і меншою мірою торкається теоретичного обґрунтування, особливо у частині екологічної та економічної ефективності.

Потенціал виробництва біопалива на сільськогосподарському підприємстві доречно встановити виходячи із потреби в ньому. Відповідно до потреб слід розрахувати економічний потенціал виробництва біопалива з агробіомаси та за необхідності спланувати структуру посівних площ, забезпечивши відповідну площу вирощування енергетичних культур. Потреби у біопаливі можна визначити виходячи із питомих витрат відповідних видів палива на окремі види робіт в аграрному виробництві [9].

Методика економічної ефективності використання відходів на виробництво біопалива порівняно з їх традиційним використанням на рівні держави передбачає (рис 2):

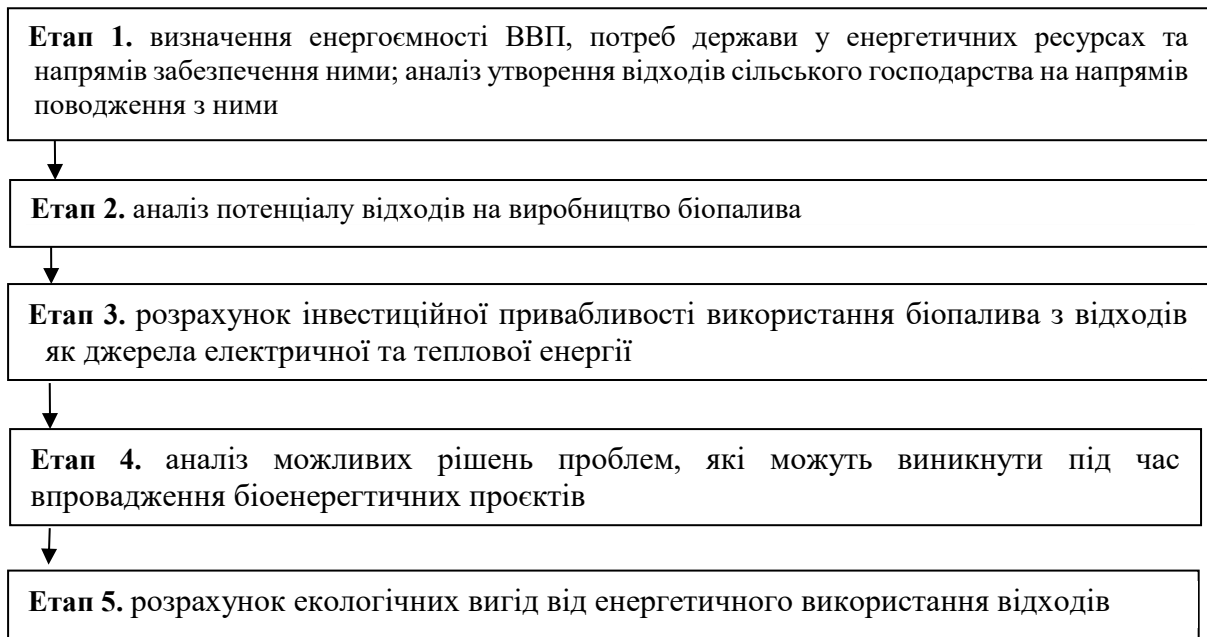

Рис. 2. Основні етапи та характеристика методики економічної ефективності використання відходів на виробництво біопалива на рівні держави

Джерело: сформовано автором на основі опрацьованої літератури [8]

Джерелом для отримання біогазу можуть слугувати найрізноманітніші види біомаси рослинного та тваринного походження. Біомаса тваринного походження – це все, з чого складаються та що виділяють у процесі життєдіяльності тварини. Біогаз можна отримувати з їх екскрементів, крові та з будь-яких частин тіла. Як – це вже окреме питання, що виходить за рамки даного розгляду.

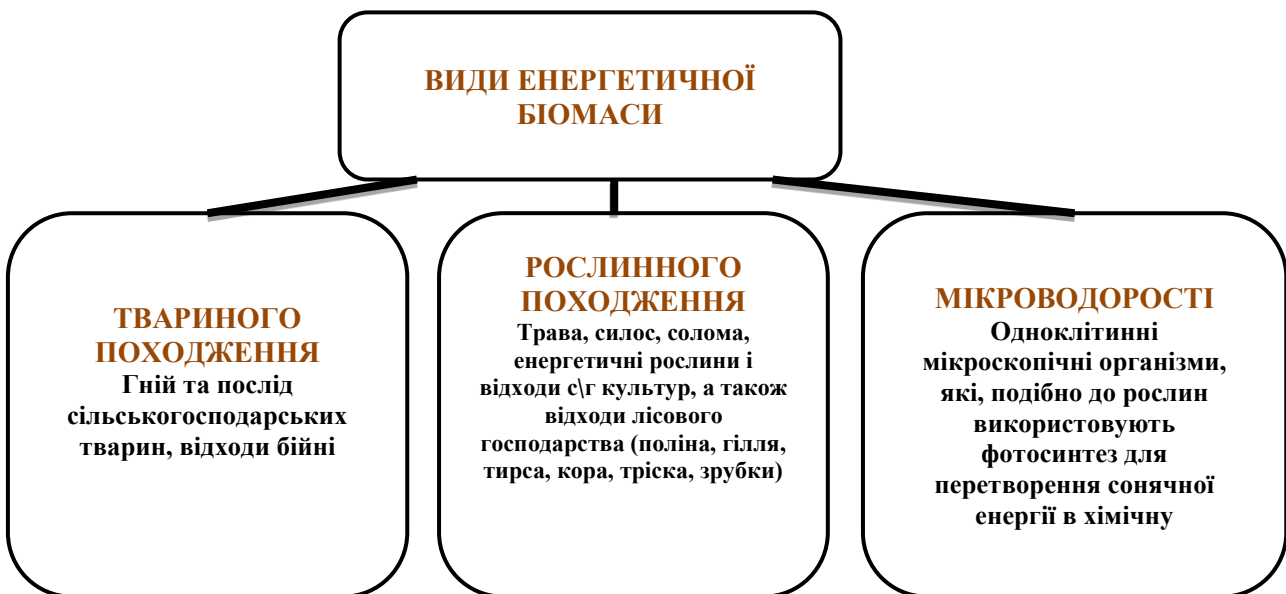

Рис. 3. Види енергетичної біомаси

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Біоенергетика – це галузь енергетики, яка використовує біологічні матеріали, такі як деревина, біомаса, біопаливо, для виробництва енергії. Ось деякі переваги та недоліки використання біоенергетики.

Однією з головних переваг енергетичного використання біомаси є її мультिवаріантність як за технологіями перетворення енергії, так і за способами її кінцевого використання.

Біомасу можна використовувати в енергетичних цілях шляхом безпосереднього спалювання (деревна тріска, тюки соломи, гранули, брикети), а також у переробленому вигляді рідких (ефіри ріпакової олії, спирти, рідкі продукти піролізу) або газоподібних біопалив (біогаз із відходів сільського господарства та рослинництва, осадів стічних вод, органічної частини твердих побутових відходів, продукти газифікації твердих палив). Біомаса і біопалива можуть заміщувати викопні палива у виробництві теплової та електричної енергії, а також на транспорті [7].

Висновки. Отже, питання виробництва та використання біологічних видів палива є важливими через обмеженість світових запасів викопних енергетичних ресурсів та забруднення навколишнього середовища при їх використанні. Згідно з дослідженнями, головними факторами, які спонукають світову спільноту до виробництва біопалива, є його вартість та екологічна придатність. Відновлюваний характер біопалива є його найціннішою особливістю, яка створює можливості для аграрного сектору бути виробником та споживачем.

Використання сільськогосподарських відходів для виробництва біопалива є важливим напрямом розвитку сфери аграрного виробництва в Україні. Це не тільки допоможе зменшити витрати на енергоносії та збільшити конкурентоздатність аграрного сектора, але й сприятиме збільшенню енергетичної незалежності та отриманню екологічно чистих добрив. Окрім цього, такий підхід сприятиме утилізації органічних відходів, зменшенню витрат на їх утилізацію та створенню нових робочих місць. Проте, для досягнення повного потенціалу використання сільськогосподарських відходів потрібно забезпечити покращення системи управління відходами та розвиток відповідної інфраструктури, а також вдосконалення технологій переробки та контролю якості біопалива.

Було досліджено, що біоенергетика має свої переваги, такі як використання відновлюваних джерел енергії, зменшення викидів шкідливих речовин та розвиток сільського господарства. Проте, існують також недоліки, такі як складність процесів збору та переробки біомаси, можливість конкуренції з продукцією харчової промисловості та ризики зниження біорізноманіття та забруднення довкілля. Тому, використання біоенергетики потребує уважного збалансованого підходу, що враховує як переваги, так і недоліки цього виду енергетики.

Висновуючи, біоенергетика має великий потенціал для забезпечення сталого розвитку та зменшення залежності від копалинних видів палива. Використання біоенергії може стати важливою складовою стратегії зниження

викидів вуглекислого газу та негативного впливу на довкілля. Україна має великий потенціал для розвитку біоенергетики, особливо через значний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції та наявність лісів. Але для того, щоб реалізувати повний потенціал біоенергетики, необхідно створити потужні виробничі бази, розвивати інфраструктуру та створювати сприятливий інвестиційний клімат. Важливо також вдосконалювати технології виробництва та переробки біомаси, забезпечувати моніторинг ефективності та стабільності біоенергетичних процесів та регулювати якість біоенергії.

Список використаних джерел:

1. Бабина О.М. Роль біоенергетики у розвитку аграрного сектору України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 30-1. С. 28-32. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bses_2018_30%281%29__8.pdf
2. Біоенергетика в світі. *UABIO*. 2020. URL: <https://uabio.org/bioenergy-in-the-world/>
3. Будицько М.О. Види енергетичної біомаси та методи отримання енергії з неї. КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. С. 16-17. URL <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/45609/1/Bioenerhetyka.pdf>
4. Ганженко О. Економічні, екологічні та соціальні основи виробництва і використання біопалива в Україні. URL: https://bio.gov.ua/sites/default/files/documentation/01_lekcyua_rozvytok_byoenergetyky_ganzhenko_1.pdf
5. Глобальні перспективи біоенергетики. *Економічна правда*. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/09/1/677373/>
6. Державна агенція з енергоефективності та енергозбереження України. *Біоенергетика*. URL: <https://saee.gov.ua/uk/ae/bioenergy>
7. Дорожня карта розвитку біоенергетики в Україні до 2050 року і План дій до 2025 року. 2020. С. 8. URL: <https://saf.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dorozhnya-karta-rozvytku-bioenergetyky-v-Ukrayini-do-2050-roku-i-Plan-dij-do-2025.pdf>
8. Паламаренко Я.В. Сучасний стан та перспективи розвитку біогазової галузі України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 21. С. 54-62. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.21.54
9. Пришляк Н.В. Методичні підходи до визначення еколого-економічної ефективності виробництва біопалив із агробіомаси. *Агросвіт*. 2021. № 12. С. 58-67. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.12.58

Максим КРИВАК*
студент 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** У статті здійснюється аналіз сучасної економічної моделі розвитку України та надається загальна оцінка рівня економічного розвитку України. Були виявлені проблем, які гальмують розвиток економіки, та. Особлива увага було приділена визначенню перспектив розвитку економіки України та можливих напрямів її удосконалення.*

***Abstract.** The article analyzes the modern economic model of development of Ukraine and provides a general assessment of the level of economic development of Ukraine. There were problems that hinder the development of the economy and. Particular attention was paid to determining the prospects of development of the Ukrainian economy and possible areas of improvement*

Вступ. Сучасна економічна модель розвитку України є складною та багатогранною, оскільки вона базується на численних факторах, таких як політичні, економічні, соціальні, технологічні та інші. Україна переживає складний період змін, що ставить перед нашою країною великі виклики та завдання. Ці виклики полягають у створенні ефективної та конкурентоздатної економіки, яка здатна забезпечити стале соціально-економічне зростання та підвищення якості життя населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний розвиток України є актуальною темою для досліджень та обговорень. Україна - країна з багатою історією та культурою, але останніми роками вона зустрічає багато економічних труднощів. В цій статті ми розглянемо сутність та особливості економічного розвитку України.

Економічний розвиток – це не тільки збільшення обсягу виробництва і послуг, а і їх урізноманітнення, удосконалення їх різновидів, підвищення якості і конкурентоспроможності стосовно того, що випускалось раніше. Економічний розвиток передбачає зміни в структурі виробництва, співвідношенні витрат і випуску продукції, збалансованості інвестицій у споріднені галузі, які потребують оновлення, розширення ринків вітчизняної продукції, створення нових і допоміжних галузей, забезпечення якості структур господарювання, організаційного розвитку і розвитку управління. Для створення цих умов слід бути чітко обізнаним із даними стосовно обсягу і якості капіталу країни і

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Денис ТІТОВ

традиційний галузей виробництва продукції і послуг, кількості і якості природних ресурсів і соціально-культурного розвитку. Саме цей шлях економічного зростання і розвитку й обрала Україна [1, с. 46].

Оцінка рівня економічного розвитку України є складним завданням, яке вимагає аналізу багатьох факторів, таких як ВВП, рівень інфляції, безробіття, зовнішньоекономічна діяльність та інші показники.

За останні роки Україна пройшла складний шлях реформ і відкриття для світового співтовариства. Це сприяло зростанню ВВП та експортно-імпортних операцій. У 2021 році ВВП України збільшився на 4,1%, що свідчить про певні позитивні зміни в економіці країни. Також варто відзначити зменшення рівня інфляції та безробіття, хоча ці показники залишаються досить високими порівняно з країнами ЄС.

Проводячи оцінку рівня економічного розвитку України, перше на що варто звернути увагу так це на показники ВВП України за останні роки (рис. 1).

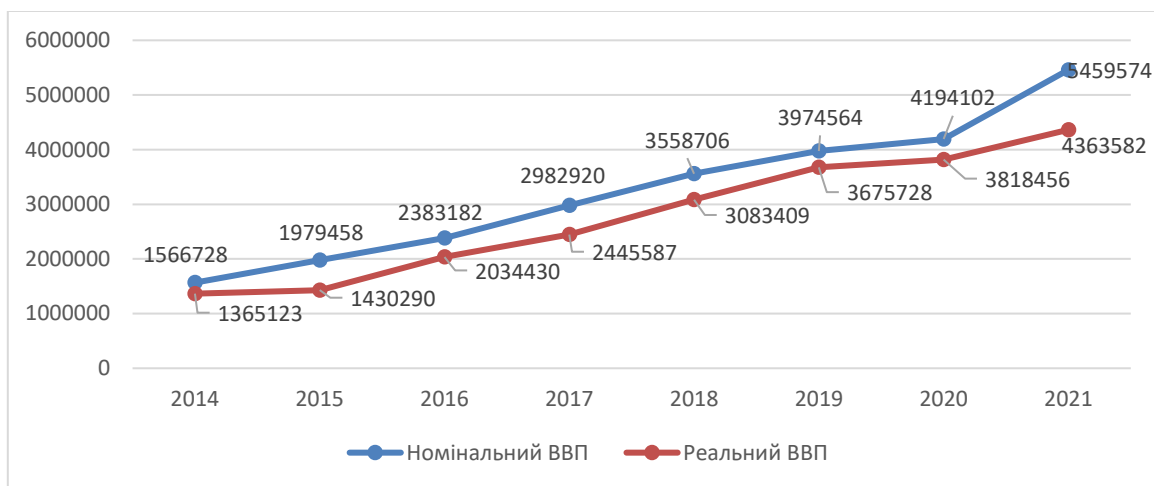

Рис. 1. Рівень номінального і реального ВВП України за 2014-2021 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [2]

За останні роки ВВП України показував стабільне зростання, що є ознакою налагодження і стабілізації економіки. Україні вдалося наростити показник ВВП за останні роки завдяки розвитку експорту, зокрема Україна активно займається експортом зерна, металургійних продуктів, хімічної продукції, соняшникової олії та інших товарів. Зростання експорту посприяло залученню іноземних інвестицій, збільшенню обсягів виробництва та збільшенню зайнятості. Також були проведені реформи в економіці. Уряд України провів низку реформ, спрямованих на поліпшення бізнес-клімату та зниження корупції. Це сприяло також залученню іноземних інвестицій, збільшенню інноваційності та розвитку підприємництва.

Однак, в Україні є кілька серйозних проблем, які можуть негативно впливати на подальший розвиток економіки, такі як низький рівень інвестицій, складна політична ситуація, корупція, нестабільність в енергетичному секторі, і звичайно ж повномасштабне вторгнення, котре розпочалося в 2022 році і це призведе до вже уповільнення розвитку економіки і відповідно і рівня ВВП.

Аналізуючи ВВП нами згадувалося зростання рівня інвестицій, тому доцільним буде також звернути особливу увагу і на цей показник (табл. 2.1).

Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2014 по 2022 рр.
(млн. дол. США)

	Прямі іноземні інвестиції в Україну	Прямі іноземні інвестиції з України	Сальдо
2014	410	111	299
2015	-458	-51	-407
2016	3810	16	3794
2017	3692	8	3684
2018	4455	-5	4460
2019	5860	648	5212
2020	-868	82	-950
2021	6687	-198	6885
2022	190	159	31

Джерело: складено автором на основі [2]

За останні роки рівень прямих іноземних інвестицій в Україні був коливальним. У 2020 році прямі іноземні інвестиції в Україну знизилися в порівнянні з 2019 роком. Також були зафіксовані виходи капіталу з країни. Однією з основних причин зменшення прямих іноземних інвестицій в Україну є економічні труднощі, які пов'язані з COVID-19. Пандемія призвела до скорочення глобальної економіки і зниження попиту на продукцію та послуги, що призвело до скорочення інвестицій. Ситуація значно покращилася в 2021 році, показник сальдо прямих іноземних інвестицій в та з України досяг найбільшого значення за весь період існування незалежної України і відповідно він дорівнював +6885 млн. дол. США, проте значення цього ж показника в 2022 році різко впали по все тих же причинах, які пов'язані із повномасштабним вторгненням.

Для формування економічної моделі розвитку України можна запропонувати наступні перспективні напрямки:

– Створення сприятливих умов для розвитку бізнесу. Для цього необхідно зменшити бюрократію та спростити процедури реєстрації та оподаткування, створити привабливі умови для інвестицій та підприємництва.

– Розвиток інноваційного сектору. Для цього необхідно створити умови для розвитку технологій та інноваційних підприємств, підтримувати стартапи та малий бізнес, створювати інкубатори та акселератори для забезпечення розвитку інноваційних проектів.

– Покращення якості освіти та науки. Для цього необхідно забезпечити фінансування наукових досліджень та розвиток науки, підвищити якість освіти та підготовки кадрів, сприяти створенню умов для розвитку творчих та інтелектуальних потенціалів.

– Розвиток сфери туризму. Для цього необхідно створити сприятливі умови для розвитку туризму, рекламувати Україну як туристичну дестинацію, розвивати інфраструктуру та сервісні послуги.

– Стимулювання розвитку експорту. Для цього необхідно залучати іноземних інвесторів, розвивати інфраструктуру для транспортування товарів, підтримувати виробництво експортних товарів та послуг, створювати умови для просування українських товарів на міжнародному ринку.

– Розвиток інфраструктури та зеленої економіки. Для цього необхідно орієнтуватися на розвиток інфраструктури, зокрема, дорожньої та енергетичної, стимулювати використання альтернативних джерел енергії, зменшувати викиди шкідливих речовин в атмосферу, підтримувати проекти з використанням відновлюваних джерел енергії.

Висновки. Україна є країною, що має великий потенціал для розвитку своєї економіки, але її економічна модель ще не до кінця сформована. Фактори, які впливають на формування економічної моделі України, є різними, але найбільш важливими серед них є політична стабільність, макроекономічна стійкість та інвестиційний клімат. Отримані результати свідчать про необхідність вдосконалення економічної моделі розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Бобровська О.Ю. Вектори «нової економіки» і умови їх ефективного досягнення. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 44-49.
URL: www.economy.in.ua/pdf/5_2022/8.pdf.
2. Фінансовий портал «Мінфін».
URL: <http://index.minfin.com.ua/index/salary/> (дата звернення: 10.03.2023).
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України.
URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 06.03.2023).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України.
URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.03.2023).

Ірина КУЗЬ*
студентка 1 курсу,
факультет економіки і підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА: ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД (лютий-березень 2014 року)

Анотація. У статті проаналізовано причини, характер та результати початкового періоду російсько-української війни, яка розпочалася в 2014 році. Зроблено висновок про агресивний характер сучасної московської держави, яка прагне завоювати незалежну українську державу. Виділено перший етап російської агресії, який набув ознак «гібридної війни», та мав на меті анексію Кримського півострова. Проаналізовано основні ознаки «гібридної війни», виділено причини відсутності дієвого супротиву української держави на цьому етапі україно-російського протистояння.

Abstract. The article analyzes the first causes, nature and results of the first stage of the Russian-Ukrainian war, which began in 2014. A conclusion is made about

* Науковий керівник: д.іст.н., професор, завідувач кафедри історії України та філософії ВНАУ, Костянтин ЛЕВЧУК

the aggressive nature of the modern Moscow state, which seeks to conquer an independent Ukrainian state. The first stage of Russian aggression, which took on the characteristics of a "hybrid war" and was aimed at the annexation of the Crimean Peninsula, is highlighted. The main features of the "hybrid war" are analyzed, the reasons for the lack of effective resistance of the Ukrainian state at this stage of the Ukrainian-Russian confrontation are highlighted.

Вступ. 24 лютого 2022 року о 5-й годині ранку В. Путін офіційно оголосив про початок так званої «спецоперації» в Україні, що стало початком повномасштабної агресії проти української суверенної держави. Вибухи лунали по всій території України. Почалось бомбардування Києва, Харкова, Одеси, Миколаєва, Маріуполя та інших міст і селищ України. Росія перейшла в наступ з півночі (з Білорусі та території РФ), півдня (з окупованого Криму), та сходу (з окупованих територій Донбасу). Згідно з планом путінського режиму, російські війська мали окупувати Київ за 2-3 дні, повалити законний уряд і встановити маріонеткового лідера, призначеного Кремлем. Однак, українські війська і сили територіальної оборони стримувала переважаючі сили ворога, спалюючи танкові угруповання і змушуючи росіян відступати.

Мета нашої статті є аналіз причин та результати початкового періоду російсько-української війни, яка продовжується і понині.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання:

- розглянути чинники, як визначають агресивну політику московської держави;
- проаналізувати привід до російського вторгнення в Україну
- дослідити головні ознаки війни нового типу «гібридної війни», яку розпочала держава-агресор.

Виклад основного матеріалу. Дослідники з національного університету оборони ім. І. Черняховського розробили періодизацію російської агресії проти України. На їх погляд початковий період війни охоплює проміжок від 20 лютого до кінця березня 2014 року. Ми погоджуємося з цим підходом та обмежили свою статтю відповідними хронологічними рамками.

Низка чинників сприяли розгортанню агресії Російської Федерації проти України. Серед них слід виділити:

- кризу російської державності, вихід з якої правляча політична еліта на чолі з Володимиром Путіним вбачала у відновленні Російської імперії в межах колишнього Радянського Союзу;
- наявність агресивної імперської ментальності, яка сформувавшись на початку XVI ст. під лозунгом «Москва – III Рим» була відроджена на початку XXI ст. в якості ідеології «російського світу»;
- невеличка переможна війна мала сприяти посиленню влади московського диктатора Володимира Путіна.
- зневажливе та зверхнє ставлення до української державності та невизнання права українського народу на існування.
- впевненість у слабкості країн Заходу та переоцінка можливостей

збройних сил Російської Федерації.

Прихід до влади в 2010 р. президента В. Януковича був використаний проросійськими силами для спроби зупинити європейський шлях розвитку України. У відповідь на призупинення процесу підписання угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом розпочався студентський мітинг, який був жорстоко розігнаний в Києві в ніч на 30 листопада 2013 року. Майдан в Києві перетворився на відкрите протистояння між прихильниками української державності та її противниками. В результаті перемоги Революції Гідності президента В. Януковича було відсторонено від влади. Разом з тим відбулося послаблення державних інститутів, що дало змогу Росії розпочати відкриту агресію проти України.

Кремль був переконаний, що так званий революційний «режим», який «захопив владу силою», не протримається в Києві навіть місяця. Адже в державі панував безлад, система управління зруйнована, ресурси були виснажені, панувала невизначеність. Від самого початку переломного моменту «Революції гідності» політична еліта Російської Федерації була твердо переконана, що якщо вони докладуть невеликих зусиль, то Україна розвалиться.

В Росії в січні 2014 року було розроблено документ під назвою «Про кризу в Україні». Це був загальний, широкомасштабний план дій по руйнуванню української державності, Згідно з ним до складу Росії мали відійти 12 українських областей і місто Київ. Однак, Москва зрозуміла, що у неї недостатньо прихильників, щоб сформувані вирішальну проросійську масу в суспільних рухах на півночі, сході і півдні України.

Перший етап збройної агресії проти України розпочався 20 лютого 2014 року. Російська Федерація вторглася на територію українського Криму з використанням сил спеціального призначення та переодягнених в цивільне агентів спецслужб.

23 лютого розпочалися проукраїнські мітинги, організовані Меджлісом кримськотатарського народу, однак невідомі бойовики без розпізнавальних знаків, т.з. «зелені чоловічки», захопили приміщення Верховної ради Автономної республіки Крим. Під їх тиском частина депутатів проголосувала за проведення референдуму про вихід Криму зі складу України.

З 27 лютого війська Росії почали захоплювати військові частини та аеродроми в Криму. Військовий аеродром «Бельбек» був повністю оточений і був зданий ворогу без жодного пострілу. На цьому тлі Рада національної безпеки і оборони України нарешті зібралася в Києві 28 лютого, але не прийняла рішення про опір загарбникам і не віддала наказ про знищення окупантів.

Станом на 2 березня військові частини ВМС України в Криму залишалися на тому ж місці, але вели себе бездіяльно. Того ж дня кораблі та катери Керченського загону Морської охорони Державної прикордонної служби України, у відповідь на загрозу захоплення, прорвалися до Бердянська.

4 березня до Криму, з території Росії, було перекинуто понад 15 000 військовослужбовців, а також близько 50 одиниць бронетехніки. 10 березня російські війська без опору взяли під контроль військові частини в Бахчисараї. 11 березня Верховна Рада Криму, захоплена сепаратистами, на позачерговому

засіданні прийняла «Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і Севастополя», а 16 березня в Криму відбувся так званий «референдум» після якого анексія Криму Росією була формально завершена.

Зрештою, 24 березня 2014 року виконуючим обов'язки Президента України О. Турчиновим було підписано указ про виведення українських військ з Криму та Севастополя. Анексію Криму також називають «Фронт без супротиву».

Висновок. Таким чином, практично без жодного пострілу, використовуючи неготовність українських державних інститутів до протистояння ворогові, значну кількість зрадників українського народу в дислокованих в Криму армійських та флотських структурах, міліції та СБУ, Росії вдалося блискавично окупувати Кримський півострів. Це було проявом війни нового типу, яку називають «гібридною війною».

Її основні ознаки:

- відсутність офіційного оголошення війни;
- поєднання збройних сил держави-агресора з парамілітарними, псевдоповстанськими формуваннями із залученням до їх складу агентів спецслужб та місцевих колаборантів;
- поєднання інформаційно-пропагандистської діяльності, направленої на дестабілізацію країни-жертви з методами економічного, торгового та зовнішньополітичного тиску;
- формування та підтримка в суспільно-політичному просторі держави-жертви структур, які підривають суспільну єдність в протидії агресорові.

Отже, під час початкового періоду агресії проти України, Росія використала всі можливі методи задля досягнення проміжної мети – захоплення Криму та дестабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні.

Список використаних джерел:

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики: [колект. монографія] / П. П. Гай-Нижник [та ін.]; керівник проекту, упоряд., наук. ред. П. П. Гай-Нижник ; НДІ українознавства. Київ: МП Леся. 2016. 584 с. : мал., табл. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2016doc.agresiya-rosii.php>

2. Агресія Російської Федерації проти України: проблеми оптимізації державного управління та системи національної безпеки : експерт.-аналіт. доп. / авт. кол.: П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.), Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська [та ін.]; М-во освіти і науки України, НДІ українознавства. Київ: МП Леся. 2016. 27 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011586>

3. Буркут І. Фантом «русского міра»: політол. ст. про рос.-укр. війну й не тільки. Чернівці: Друк Арт. 2019. 255 с.

4. Власюк О. С. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни : монографія. Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ: НІСД. 2017. 302 с. Бібліогр.: С. 297–302.

5. Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності: [монографія] / Микола Дорошко [та ін.]; наук. ред.: М. Дорошко, В. Балюк ; Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, Центр Схід. Європи і ф-т політології Ун-ту Марії Кюрі-Склодовської в Любліні. Київ: Ніка-Центр. 2018. 279 с. Бібліогр.: С. 263–278.

6. Бойко Ю.М., Левчук К.І. Історія України. Методичні вказівки і матеріали для самостійної роботи з підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей з теми: Війна українського народу проти російської агресії (2014-2022 роки). Вінниця: ВНАУ, 2023. 62 с.

Максим ЛЕВЧЕНКО*
студент 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

***Анотація.** У статті описані основні проблеми та можливості розвитку інформаційних технологій в аграрній сфері. Також зазначено, що застосування сучасних інноваційних технологій має потенціал для покращення всіх секторів аграрної галузі. Проблеми, такі як криза через бойові дії в Україні та фінансові обмеження для фермерів у придбанні новітнього обладнання, також розглядалися. Описані впровадження ІТ-технологій в сільське господарство. Як застосування інформаційних технологій в аграрному виробництві призвело до покращення ефективності та збільшення економічних показників в країні.*

***Annotation.** The article describes the main problems and opportunities for the development of information technologies in the agricultural sector. It is also stated that the application of modern innovative technologies has the potential to improve all sectors of the agricultural industry. Issues such as the crisis due to hostilities in Ukraine and financial constraints for farmers to purchase the latest equipment were also addressed. The implementation of IT technologies in agriculture is described. The use of information technologies in agricultural production has led to improved efficiency and increased economic indicators in the country.*

Вступ. В останні роки використання інформаційних технологій в аграрному секторі привело до перегляду методів обробки сільськогосподарських культур та керування полями. Впровадження технологій змінило підходи до

* Науковий керівник: к.т.м., доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ, Віктор РЕВЕНОК

сільського господарства, зробивши його більш ефективним, вигідним, безпечним та простим. Для досягнення ефективного розвитку аграрного виробництва потрібна система землеробства, що працює високоефективно. Інформаційні технології можуть стати допоміжним інструментом при плануванні, прогнозуванні, аналізі та моделюванні сільськогосподарських процесів. Впровадження високоефективних технологій збору та обробки інформації може бути інструментом для координації виробничих процесів з метою досягнення поставленої мети.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство – одна з найстаріших сфер діяльності людини, але сьогодні і вона не може залишатися осторонь від тотальної цифровізації. У більшості розвинених країн агрокомплекс відходить від консервативного підходу, «селянина з косою» і «селянин за кермом комбайна» в сторону автоматизованого комбайна без водія.

Виокремимо основні напрями використання інформаційних систем в сільському господарстві [1]:

- засоби обробки великих масивів неструктурованої інформації забезпечують доступ та обробку інформації, яка, як правило, надходить із макрооточення підприємства, дозволяючи здійснювати доступ до віддалених баз даних, інформаційно-довідкових і пошукових систем;

- засоби автоматизації процесів підприємства дозволяють спростити роботу працівникам, та виконувати її більш якісно і ефективно;

- засоби автоматизації праці агрономів в якості управлінців, менеджерів, до них віднесемо: системи автоматизованої обробки статистичних та економічних даних, роботу в режимі реального часу з великим обсягом різнопланової інформації, використання компонентів, пов'язаних із плануванням і аналізом, наявність незапланованих зовнішніх впливів тощо;

- автоматизовані системи агрономічних досліджень - програмно-апаратні комплекси, призначені для наукових досліджень, польових випробувань;

- інтегровані інформаційні системи - це забезпечення автоматизації більшості функцій підприємства. Вони можуть включати в себе підсистеми (модулі) всіх вищезначених систем.

В аграрному секторі нашої економіки криза, спричинена військовими діями, звуженням ринків збуту продукції, недосконалістю законодавчої бази, відсутністю державного стимулювання інноваційної діяльності, обмеженістю внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування інновацій та неможливістю їх швидкої мобілізації, низькою інвестиційною привабливістю галузі, особливо для виробництва вирощування сільськогосподарської продукції інновацій та відсутність сучасних технологій призвели до зниження темпів інноваційного розвитку. Тому необхідно визначити позитивні та негативні наслідки впровадження передових аграрних інновацій, зокрема їх адаптації до поточного рівня виробництва, технічного оснащення тощо [2].

При появі нових пристроїв та програмного забезпечення, зросла необхідність контролю та відповідальності за їх використання. Це стало актуальним через можливі ризики помилок, які можуть призвести до негативних

економічних або екологічних наслідків. Наприклад, від кого залежить відповідальність за залишки фунгіцидів, виявлених у плодах, якщо вони були внесені з запізненням - у фермера, виробника програмного забезпечення або виробника сенсора? Подібні випадки можуть бути складними для вирішення. Промисловість спричинила зменшення кількості працівників, зайнятих у сільському господарстві, на 2%. Впровадження нових технологій у цю галузь може ще більше скоротити кількість робочих місць. Це вплине на мотивацію талановитих людей обирати роботу у сільському господарстві та на відповідальність за дії від фермерів до програм та роботів. Крім того, виникає питання про те, як поєднати знання та досвід фермерів з новими технологіями.

Вкладення в галузь ззовні не тільки допомогли розв'язувати проблему фінансування, але також ввели механізм конкуренції для прискорення реформ і розвитку сільського господарства. Інвестиції залучалися під весь ланцюжок сільськогосподарського сектору промисловості, в тому числі в безпеку харчових продуктів, замітники їжі, роботизовані комплекси, точне землеробство. Фаворитом для інвесторів саме є точне землеробство. У жовтні 2019 року IBM вклали \$2 млрд, щоб придбати The Weather Company; в листопаді 2019 року компанії Spensa було надано \$2,5 млн на фінансування програми по більш точному контролю за шкідниками [3].

Згідно з даними досліджень компанії IDC, впровадження ІТ-технологій в сільському господарстві в процентному співвідношенні представлено на рис. 1.

Рис. 1. Впровадження ІТ-технологій в сільському господарстві.

Джерело: побудовано автором на основі [3].

Отже, розглянемо методи ефективного управління конкурентоспроможністю підприємства на інноваційних засадах є наступні взаємопов'язані складові [4].

- підвищення ефективності виробництва і, як наслідок, конкурентоспроможності підприємства;
- підвищення конкурентоспроможності продукції, товарів, послуг, що створює конкурентні переваги на ринку;
- визначення та задоволення нових потреб ринку споживачів за рахунок пропозиції інноваційного продукту.

Завдяки впровадженню інноваційних технологій підприємства здобувають конкурентні переваги, що дають можливість здійснювати ефективну, прибуткову діяльність. У зв'язку з останніми подіями в Україні, конкурентоспроможність підприємств та продукції, що вони виробляють є дуже нестабільною та змінною.

Необхідною умовою для перспектив розвитку конкурентоспроможності за рахунок застосування інноваційних технологій повинне стати відновлення миру і державного контролю над всіма регіонами України. На нашу думку, запорукою ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств повинні стати фінансова підтримка інноваційних проектів, підвищення національної безпеки країни та залучення передового іноземного досвіду підприємств-лідерів ринку [5].

На шляху нових технологій постають і такі суттєві перешкоди, як висока вартість їх впровадження на індивідуальних фермах і недолік знань і навичок у фермерів. Особливо це стосується країн, що розвиваються. Тому доступ до новітніх технологій може залишатися обмеженим вузьким колом великих промислових ферм. Відповідно, ефект від сучасних технологій в галузі інформатики та комунікацій отримують переважно розвинені країни і виробники основних польових культур, таких як пшениця, кукурудза або рис. Це також підвищує ризик нестійкої інтенсифікації.

Індустріалізація привела до скорочення числа зайнятих в сільському господарстві на 2%. Впровадження нових технологій в сільське господарство може ще більше скоротити кількість робочих місць в галузі. Буде вона мотивувати талановитих людей йти в сільське господарство або навпаки? Підвищить або знизить перехід відповідальності від фермерів до роботів і програм? Ще одна проблема – як поєднати знання та досвід фермерів з цими технологіями.

Інформаційні технології є важливою складовою розвитку сільського господарства, оскільки вони можуть збільшити ефективність виробництва та зменшити витрати. До перспективних напрямків розвитку інформаційних технологій в сільському господарстві можна віднести [3].

1. Використання сучасних інформаційних систем для управління виробництвом та обліку ресурсів. Це дозволяє ефективніше контролювати процеси виробництва та використання ресурсів, що забезпечує збільшення виробничої потужності та зниження витрат.

2. Використання даних з супутників та дронів для моніторингу рослинності та стану ґрунту. Це дозволяє збирати точні дані про рослинні

культури та ґрунт, що забезпечує можливість точної діагностики стану врожаю та вчасного прийняття рішень щодо його підвищення.

3. Використання штучного інтелекту для підвищення точності прогнозування виробництва та зниження ризику втрат врожаю. Це дозволяє розробляти більш точні та ефективні стратегії виробництва та контролювати якість продукції.

Висновок. В підсумку можна сказати, що до підвищення конкурентоспроможності підприємства та його продукції призводить саме активізація інноваційної діяльності, що формує позитивні зміни у якості продукції, зниженні витрат, оптимізації цін та інших напрямів діяльності підприємства. Завдяки впровадженню інноваційних технологій підприємства здобувають конкурентні переваги, що дають можливість здійснювати ефективну, прибуткову діяльність.

Але на шляху нових технологій виникають і такі суттєві перешкоди, як висока вартість їх впровадження на індивідуальних фермах і недолік знань і навичок у фермерів. За останні п'ять років дискусії про перспективи розвитку агрохімічного сектору помітно змістилися від фінансового порядку в бік високих технологій. Головне питання - наявність компетенцій та швидкість поширення програм.

Список використаних джерел:

1. Зелінська О. В. *Збірник Вінницького національного аграрного університету*. С. 3. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2019/49.pdf (дата звернення: 16.02.2023).

2. Маркіна І. А., Вороніна В. Л., Хорошко Д. Р. *Управління інноваційним потенціалом як фактор стратегічного розвитку та конкурентних переваг підприємства*. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. Вип. № 3 (26). С. 76-81. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/9008> (дата звернення: 02.02.2023).

3. 8 головних трендів у аграрному і агрохімічному бізнесі України та світу. *ОБ «БЕЙКЕР ТІЛЛІ УКРАЇНА»*. URL: <http://surl.li/flwot> (дата звернення: 20.02.2023).

4. Білявський В.М. *Інноваційна діяльність як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства* / В.М. Білявський, Ю.В. Білявська // *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні : матеріали VIII міжнар. наук.- практ. конф. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. - С. 30-31.*

5. *Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції. Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики*. м. Мукачево URL: <http://surl.li/fsxse> (дата звернення: 05.03.2023).

Богдан ЛУПІНА*
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розкрито сутність поняття «інфраструктура підприємства». Представлено основні чинники, що впливають на розвиток виробничої інфраструктури. Також у роботі детально розглянуто систему технічного обслуговування виробництва до якої належать відповідні структурні підрозділи підприємства, серед яких: транспортне, ремонтне, інструментальне, енергетичне та складське господарство.*

***Abstract.** The essence of the concept of «enterprise infrastructure» is revealed in the article. The main factors affecting the development of production infrastructure are presented. The work also examines in detail the production maintenance system, which includes the relevant structural divisions of the enterprise, including: transport, repair, tool, energy and warehouse management.*

Вступ. Виробнича інфраструктура є одним із важливих елементів інфраструктури підприємства, що забезпечує необхідні умови для виробництва продукції чи надання послуг. Ефективна виробнича інфраструктура може значно вплинути на ефективність підприємства та допомогти забезпечити конкурентоспроможність на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інфраструктура є важливою частиною безперебійної роботи будь-якого підприємства, незалежно від розміру та галузі.

Інфраструктура підприємства – це сукупність підрозділів по створенню матеріальних умов, що забезпечують безперебійне і ефективне функціонування виробничого процесу, а також підрозділи з соціального обслуговування колективу (рис. 1) [5].

Інфраструктура підприємства повинна бути забезпечена всіма необхідними ресурсами для забезпечення оптимального виробничого процесу. Проте, процес розвитку виробничої інфраструктури підприємства може бути складним та вимагає до себе великої уваги.

Чинники, що впливають на розвиток виробничої інфраструктури:

- масштаб виробництва – збільшення обсягів виробництва ускладнює внутрішньовиробничі зв'язки і саму виробничу структуру підприємства;
- складність конструкції – вид продукції визначає характер виробничих

* Науковий керівник: асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Світлана ДОЦЮК

процесів, а, отже, і склад основних цехів, їх різноманітність, розмаїття виробничих зв'язків між ними;

- характер технологічного процесу – складність технології обумовлює ускладнення виробничої структури підприємства, передбачає розширення видів як основних, так і допоміжних та побічних цехів;

- ступінь охоплення життєвого циклу виробів – якщо підприємство, крім безпосереднього виготовлення продукції, її складування і транспортування, передбачає сервісне обслуговування, то це призводить до створення спеціалізованих підрозділів в регіонах, до ускладнення виробничої структури;

- рівень спеціалізації і кооперування – підвищення рівня спеціалізації сприяє однорідності випуску продукції, зменшенню різноманітності цехів, спрощує виробничу структуру [2].

Рис.1. Елементи інфраструктури підприємства

Джерело [6]

Виробнича інфраструктура підприємства включає до свого складу систему технічного обслуговування виробництва, яка забезпечує:

- ✓ ремонт устаткування, догляд за ним і налагоджування;
- ✓ забезпечення робочих місць інструментом;
- ✓ переміщення вантажів, виконання вантажно-розвантажувальних робіт;
- ✓ забезпечення електричною і тепловою енергією, паром, газом, стиснутим повітрям і ін.;
- ✓ своєчасне забезпечення сировиною, матеріалами, паливом;
- ✓ складування та зберігання завезених (придбаних) матеріальних ресурсів, готових виробів [1].

До системи технічного обслуговування виробництва входять відповідні структурні підрозділи підприємства:

1. Транспортне господарство. Процес виготовлення продукції на підприємстві супроводжується переміщенням певної кількості різноманітних вантажів (сировини, матеріалів, палива, відходів виробництва, готової продукції), що потребує значних витрат на транспортне обслуговування виробництва, чітка організація якою забезпечує поєднання всіх елементів виробничого процесу [9].

2. Ремонтне господарство. Призначення ремонтного господарства підприємства – своєчасне й у повному обсязі задоволення потреб виробничих підрозділів підприємства в технічному обслуговуванні й ремонті устаткування з мінімальними витратами. Виробничі підрозділи підприємства, що беруть участь у випуску продукції, використовують різноманітне технологічне устаткування. У процесі експлуатації устаткування піддається фізичному зношуванню, через що знижуються його точність та продуктивність. Це може стати причиною зниження якості продукції, погіршення техніко-експлуатаційних характеристик устаткування й техніко-економічних показників виробництва. Для компенсації зношування й підтримки устаткування в працездатному стані на необхідному рівні необхідно вчасно замінити частини, що зносилися.

Основні функції ремонтного господарства:

- паспортизація й атестація устаткування;
- розробка технологічних процесів ремонту і їхнього оснащення;
- організація й планування технічного обслуговування й ремонту устаткування, праці ремонтного персоналу;
- виконання робіт з технічного обслуговування й ремонту, модернізації устаткування [8].

3. Інструментальне господарство – сукупність внутрішньовиробничих підрозділів підприємства, що зайняті придбанням, проектуванням, виготовленням, відновленням і ремонтом технологічної оснастки, її обліком, зберіганням і видачою на робочі місця.

Завданням інструментального господарства є:

- визначення потреби підприємства в оснащенні;
- планування придбання (виготовлення) і забезпечення виробництва оснащенням;
- організація експлуатації оснащення і технічний нагляд за його експлуатацією;
- забезпечення робочих місць оснащенням;
- організація та зберігання оснащення.

Інструментальне господарство є одним з найважливіших елементів системи технічного обслуговування виробництва. Витрати на інструмент у масовому виробництві становлять 25-30%, у серійному – 10-15%, а в дрібносерійному та одиничному – 5% вартості устаткування [4].

4. Енергетичне господарство. Склад і структура енергетичного господарства залежать від обсягів основного виробництва, його енергоємності, географічного розміщення підприємства та ін. До його складу входять:

- ✓ теплосилове господарство (котельні, бойлерні);
- ✓ водопостачання і каналізація (насосні станції);
- ✓ газове господарство (газогенераторні, компресорні, кисневі й ацетиленові станції; промислова вентиляція; холодильні установки, кондиціонери);
- ✓ електросилової господарство (заводська ТЕЦ; знижують і підвищують трансформаторні підстанції і розподільні пункти; акумуляторні станції);
- ✓ слабкострумове господарство (АТС, комутаторні установки; радіотрансляційна мережа з відповідною апаратурою; установки промислового телебачення; зарядні станції);
- ✓ паро-, водо-, воздухопроводніе і газові мережі; електричні й слабкострумове мережі і лінії, що доводять усі види енергії до місця їх споживання;
- ✓ цехові і загальнозаводські споживачі енергії;
- ✓ ділянка контрольно-вимірювальних приладів і автоматики;
- ✓ електроремонтних цех і ділянки в основних цехах [3].

5. Складське господарство. Складське господарство є однією з найважливіших частин будь-якого підприємства, оскільки воно безпосередньо впливає на виробничий процес. До основних завдань складського господарства належать:

- ✓ організація постійного і безперервного постачання виробництва відповідними матеріальними ресурсами;
- ✓ забезпечення їх кількісної та якісної схоронності;
- ✓ максимальне скорочення витрат, пов'язаних зі здійсненням складських операцій;
- ✓ комплектування деталей та інших матеріальних цінностей, підбір, дозування та інші операції підготовчого або заключного характеру [7].

Висновки. Особливістю виробничої інфраструктури є те, що вона не бере участь у створенні основної продукції, але своєю діяльністю значно створює необхідні умови для успішного функціонування основних виробничих цехів підприємства. Ефективне функціонування виробничої інфраструктури може призвести до зниження виробничих витрат, підвищення продуктивності праці та якості продукції.

Список використаних джерел:

1. Виробнича інфраструктура як складова організації виробництва. URL: <https://studfile.net/preview/5432943/page:15/> (дата звернення: 24.01.2023).
2. Голей Ю.М. Шляхи стимулювання розвитку виробничої та соціальної інфраструктури в межах децентралізації. Економіка та управління національним

господарством. 2020. Вип. 41. С. 31-37.

3. Енергетичне господарство. URL: <https://library.if.ua/book/145/9625.html> (дата звернення: 02.02.2023).

4. Інструментальне господарства. URL: https://vuzlit.com/1728309/instrumentalne_gospodarstvo (дата звернення: 27.01.2023).

5. Інфраструктура підприємства. URL: https://stud.com.ua/22948/ekonomika/infrastruktura_pidpriyemstv (дата звернення: 20.01.2023).

6. Інфраструктура підприємства. URL: <https://fingal.com.ua/content/view/529/39/1/1/> (дата звернення: 22.01.2023).

7. Організація складського господарства підприємства. URL: https://pidru4niki.com/18800413/ekonomika/organizatsiya_skladskogo_gospodarstva_pidpriyemstva (дата звернення: 10.02.2023).

8. Ремонтне господарство підприємства. URL: <https://studfile.net/preview/2429692/page:77/> (дата звернення: 24.01.2023).

9. Характеристика транспортного господарства. URL: <https://buklib.net/books/27746/> (дата звернення: 24.01.2023).

Ірина ОНАЧЕНКО*
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет.
Вінниця, Україна

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Анотація:** Набуття Україною державної незалежності набагато посилило значення міжнародних факторів у її суспільно-політичному, економічному і культурному розвитку. Розв'язання великої низки проблем, що постають перед країною, перейшло у сферу міждержавних відносин - двосторонніх і багатосторонніх. Важливі позиції в їх здійсненні цілком природно обійняла дипломатія. Нині Україна підтримує повномасштабні дипломатичні зносини з понад 170 державами всіх континентів, співпрацює у численних регіональних і світових організаціях. Процеси глобалізації і взаємозближення народів та держав, що розгорнулися найбільш інтенсивно від 20 ст., позначаються на стрімкому зростанні зв'язків України із зарубіжжям, справляючи неминучі впливи на стан і динаміку зрушень у її внутрішньому житті. Співпраця з Україною завжди розглядалася провідними країнами ЄС як невід'ємний аспект у формуванні їх зовнішньополітичного курсу. З початком повномасштабної війни з росією постає необхідність аналізу міжнародних*

* Науковий керівник: д.ф.е., асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності факультету економіки та підприємництва ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

відносин в Україні. В статті досліджено повне ігнорування росією міжнародного права, зміни у відносинах між країнами.

***Abstract:** Ukraine's acquisition of state independence greatly increased the importance of international factors in its socio-political, economic and cultural development. The solution of a large number of problems facing the country has moved into the sphere of interstate relations - bilateral and multilateral. Important positions in their implementation were quite naturally taken by diplomacy. Currently, Ukraine maintains full-scale diplomatic relations with more than 170 countries of all continents, cooperates in numerous regional and world organizations. The processes of globalization and rapprochement of peoples and states, which unfolded most intensively since the 20th century, affect the rapid growth of Ukraine's ties with foreign countries, having an inevitable impact on the state and dynamics of shifts in its internal life. Cooperation with Ukraine has always been considered by the leading EU countries as an integral aspect in the formation of their foreign policy course. With the beginning of a full-scale war with Russia, there is a need to analyze international relations in Ukraine. The article examines Russia's complete disregard of international law, changes in relations between countries.*

Вступ. Військові дії на території нашої країни це доказ того, що росія це країна терорист. Війна значно змінила міжнародні відносини України з багатьма країнами, і в кращу і у гіршу сторону. Зараз найголовніше щоб країни ЄС та США не припиняли постачати зброю і робили це дуже швидко, щоб ЗСУ мали ще більше ресурсів у протистоянні агресору. Сьогодні співпраця між Україною та ЄС у безпековій сфері, з урахуванням військової агресії країни-терориста, має переслідувати насамперед протидію російській агресії, шляхом збереження існуючих та запровадження нових санкцій ЄС проти РФ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вже 8-й рік в Україні йде війна за свободу і життя для нашого народу, у той час як Росія ігнорує норми міжнародного права та систематично порушує їх. Початок повномасштабного вторгнення вкотре показав усьому світу, що країні-агресору немає місця у цивілізованому світі, адже прагнення до захоплення територій насильницьким шляхом не входить до цінностей демократичного суспільства. Зараз головною метою для усіх країн є закінчення війни та настання миру, відновлення правди і запобігання збройним конфліктам у майбутньому.

Міжнародні відносини у період війни відіграють провідну роль, оскільки допомога у боротьбі зі збройною агресією пришвидшує настання миру та відновлення справедливості. Повномасштабна війна Росії проти України суттєво змінила картину світу та зумовить тектонічні зсуви у сприйнятті безпеки, а також відповідні зміни механізмів її забезпечення, реагування на кризи різного походження та їх врегулювання.

Дедалі більше приходиться усвідомлення, що «нормальність», до якої Кремль намагається призвичаїти світ, не має нічого спільного з нормами міжнародного права і взагалі з реальним станом справ. 24 лютого 2022 року Україну почали підтримувати більшість країн як грошовою, так і військовою

допомогою. На даний час, це країни Європи та США. Особливе місце, серед даної підтримки, займає Закон про ленд-ліз, схвалений Конгресом Сполучених Штатів Америки 7 квітня минулого року. Підписаний на 9 травня Джо Байденом цей документ, нагадує про аналогічну програму, яка діяла в роки Другої світової війни.

Ленд-ліз - (від англ. lend - «позичити» і lease - «здавати в оренду, внайми») - політика, згідно з якою США постачають своїм союзникам боєприпаси, техніку, продовольство, стратегічну сировину, включаючи нафтопродукти та матеріальні засоби. Закон про ленд-ліз за всю історію був прийнятий двічі: вперше був підписаний 11 березня 1941 року Франкліном Рузвельтом, з метою розгрому нацистської Німеччини та її союзників. Вдруге такий документ з'явився під час російсько-української війни 9 травня 2022 року.

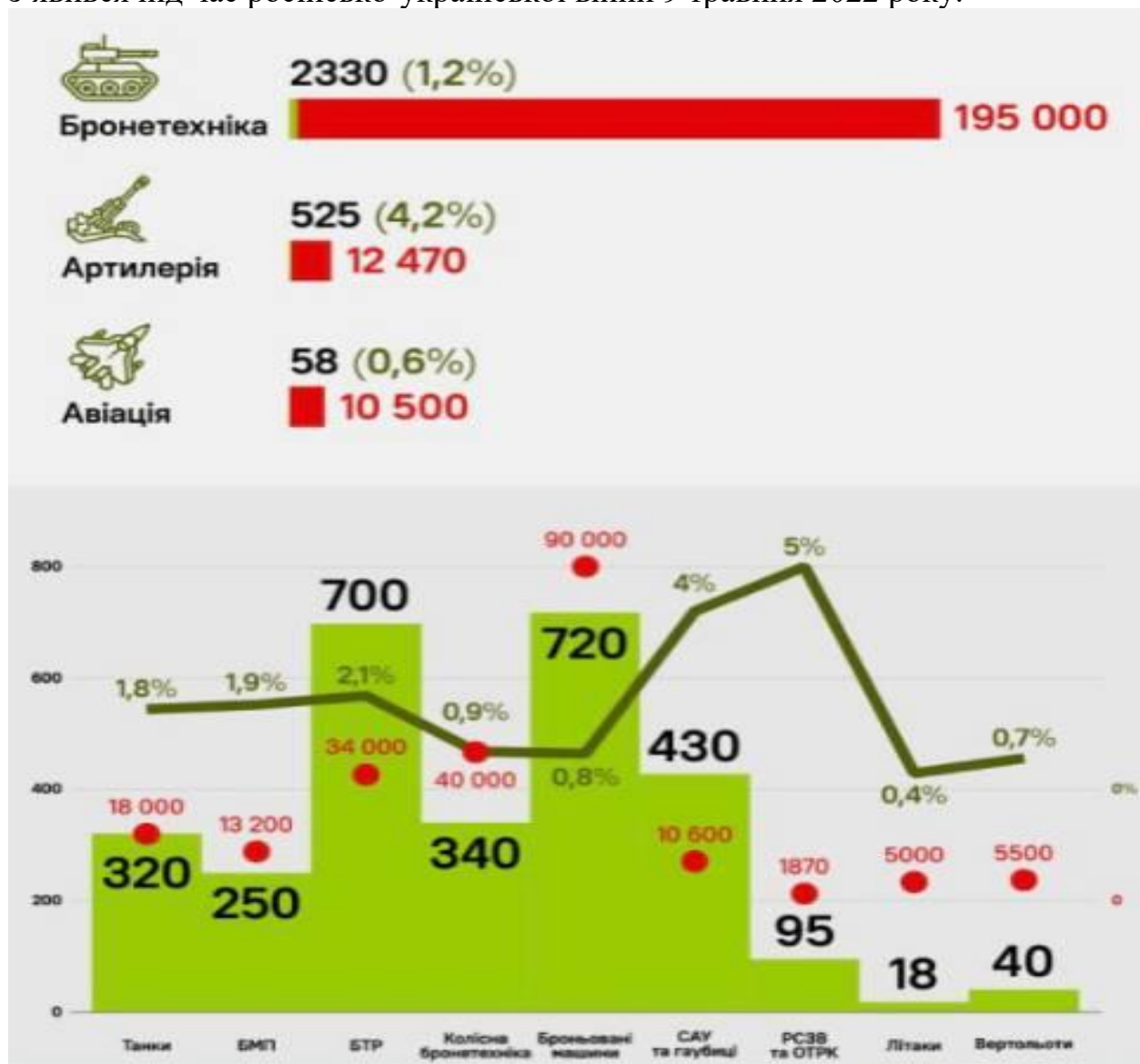

Рис 1. Кількість зброї яку передали Україні

Джерело: [2]

Закон про ленд-ліз для оборони демократії Україною від 2022 року - це акт Конгресу Сполучених Штатів, за яким українському урядові

постазбродчатимуться матеріальні засоби в спосіб, подібний до ленд-лізу під час Другої світової війни. Закон про ленд-ліз усуває бюрократичні перешкоди та дозволяє уряду США швидко надавати озброєння та інші матеріально-технічні ресурси Україні чи урядам східноєвропейських країн, які зіткнулися з вторгненням росії в Україну, для ведення бойових дій. До цього часу вся військова допомога Україні надходить поза ленд-лізом безкоштовно. Видання The Insider, зазначає, що будь-яке військовое обладнання втрачене в бою, поставлене за програмою ленд-лізу, списується, і держава, яка отримала допомогу, не повинна за її платити. А обладнання, яке залишилося цілим, Україна може безкоштовно повернути. Перераховувати гроші США буде необхідно, якщо Україна вирішить залишити вціліле озброєння у себе та після бойових дій.

Загалом від 24 лютого США надали Україні військової допомоги на суму 10,6 млрд доларів і надалі продовжують демонструвати підтримку нашій державі.

Загалом закон про ленд-ліз, має чотири основні переваги для України:

- скорочення терміну надання військової допомоги;
- розширення цієї допомоги, яка надається Сполученими Штатами;
- допомога Україні стане пріоритетним завданням в оборонній та безпековій сферах США;
- Україна зможе отримувати будь-яку зброю, на яку подаватиме запит.

Перелом у війні може розпочатися разом із дією ленд-лізу, запровадження цієї програми зможе спростити процедуру надання США допомоги Україні. Адже зараз будь-які процеси з постачання зброї проходять через різних американських чиновників, що значно уповільнює весь процес. Для Сполучених Штатів ленд-ліз також корисний, тому що програма позитивно вплине на американську економіку.

Насамперед, це буде вигідно американським підприємствам, які працюють у сфері військової промисловості. Попри позитивну позицію багатьох експертів щодо ленд-лізу, виникають і негативні. Зокрема, існує думка, що постачання зброї з-за кордону створює конкуренцію для Оборонно-промислового комплексу України (ОПК).

Вітчизняний ОПК має великий потенціал, у військовий час потрібно поєднувати імпорту зброї та внутрішнє виробництво, тому що коли держава буде чекати зброю за лендлізом і не розміщувати внутрішніх замовлень, то частина виробників зникне.

Нараховано понад 3337 міжнародних документів, які Україна уклала зі 137 країнами від часу проголошення незалежності і які передбачають співробітництво у різних сферах. Найбільше договорів від 1991 року Україна уклала з країнами-сусідами та з країнами-колишніми членами Співдружності незалежних держав (СНД): рф, Білоруссю, Молдовою, Грузією та іншими. Довгий час ці країни об'єднувала територіальна близькість, схожість культур та спільне минуле, а співпраця розвивалася переважно у сфері економіки, торгівлі, у питаннях безпеки та розбудови спільної інфраструктури. Договорів про співпрацю з країнами Західної Європи та Європейського Союзу ми маємо значно менше. Однак галузі співпраці з ними майже такі самі, що й з країнами СНД.

Варто зазначити, що під час війни Польща дуже сильно змінила відношення до України. З перших днів відкритої російської агресії Варшава всіляко демонструє свою підтримку народу України, активно застосовуючи на міжнародній арені політичні та дипломатичні інструменти. І це не дивно,

враховуючи той факт, що Польща ще у 2021 році відчула на собі гібридні методи Кремля, зокрема в контексті міграційної кризи.

Тож польські високопосадовці за кожної ліпшої нагоди, враховуючи наднаціональний рівень у рамках Європейського Союзу, Північноатлантичного альянсу й інших міжнародних організацій, доносять спільноті необхідні меседжі. Зокрема ті, що стосуються посилення санкційного тиску на Москву та надання Україні різнопланової допомоги.

Список використаних джерел:

1. Ленд-ліз в історичній перспективі: як це було у Другу світову війну і що зараз каже путін. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/lend-liz-druha-svitova-rosiya-viyna/31843496.html>

2. Сили спеціальних операцій ЗС України. Ленд-ліз це зброя перемоги. URL:<https://sof.mil.gov.ua/news/159-lend-liz-ce-zbroya-peremogi>

3. Закон про ленд-ліз для оборони демократії Україною від 2022 року. 15.08.2022р. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Закон_про_лендліз_для_оборони_демократії_Україною_від_2022_року

4. Олександр Кричковський. Перелом у війні може розпочатися разом із ленд-лізом - військовий експерт. 21.08.2022 р. URL:<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/perelom-u-vijni-mozhe-rozpochatisjarazom-iz-lend-lizom-vijskovij-ekspert.html>

5. Як змінилися відносини України та Польщі за час великої війни. URL:https://lb.ua/world/2023/01/04/540931_yak_zminilisya_vidnosini_ukraini.html

Алла ПРИСТУПНЮК*

студентка 4 курсу,

факультет економіки та підприємництва,

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗЕРНОВИХ У ВОЄННИЙ ЧАС FEATURES OF GRAIN TRANSPORTATION IN WAR TIME

Анотація. У статті досліджується питання особливості експорту зернових культур у повоєнний час. Розглянуто динаміку експорту зернових для забезпечення стабільного ланцюга постачання продовольства в світі. Проаналізовано перевезення аграрної продукції різними видами транспорту. Розкрито тенденції розвитку зернових культур та охарактеризовано торгівлю зерном з урахуванням його якості. Виявлено, що з початком війни експорт України значно знизив свої перевезення тому що вивезення зерна з країни до війни переважно здійснювалося морським шляхом.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, кафедра економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана КОВАЛЬЧУК.

***Abstract.** The article examines the question of the peculiarities of the export of grain crops in the post-war period. The dynamics of grain export to ensure a stable food supply chain in the world is considered. The transportation of agricultural products by various types of transport was analyzed. Trends in the development of grain crops are revealed and grain trade is characterized taking into account its quality. It was revealed that with the beginning of the war, the export of Ukraine significantly reduced its shipments, because the export of grain from the country before the war was mainly carried out by sea.*

Вступ. Україна - один з основних світових виробників зерна. Країна вирощує та експортує здебільшого пшеницю, ячмінь та кукурудзу. За даними Європейської комісії, на Україну припадає 10% світового ринку пшениці, 13% – ячменю, 15% – кукурудзи. Вона також є одним з головних експортерів на ринку соняшникової олії, На неї припадає більше 50 відсотків світового ринку. Кукурудза та пшениця – найбільш поширені серед вирощуваних у світі зернових культур.

Зернові культури - найважливіша група вирощуваних однорічних трав'янистих рослин, оброблюваних для отримання зерна - основного продукту харчування людини, сировини для багатьох галузей промисловості, та використовується для виробництва корму для тварин. Ця група рослин є найбільш поширена серед усіх сільськогосподарських культур у світовому землеробстві.

Слід зазначити, що щорічно, в період збиральної кампанії, зростає попит на перевезення зерна автотранспортом або за допомогою морського транспорту. В Україні досить розвинене сільське господарство і тому попит на перевезення зернових (пшениця, овес, кукурудза, ячмінь, просо) в країни Європи і Азії дуже великий. Ми маємо чималий досвід роботи по вантажоперевезенню зерна з південних і центральних регіонів України. Зернові культури, в більшості випадків, перевозяться автомобільним транспортом, без тари, насипним способом. Перевезення зернових здійснюється з використанням автотранспорту (зерновоз, контейнеровоз), а також за допомогою морського контейнерного транспорту [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна є одним з важливих партнерів на світовому ринку зерна, має можливості збільшувати виробництво і експорт зерна. За обсягами експорту Україна входить до п'яти найбільших країн експортерів зернових у світі. Наша країна продає 3/4 від того, що виробляє. Внутрішня потреба зернових становить лише 20-25%. Від експорту зерна з України залежать більше 400 мільйонів людей у світі.

Торгівля зерном у світі ведеться з урахуванням його якості. Стандарт (від англ. standard) у буквальному розумінні означає норма, зразок, критерій. Стандартизованих світових товарних класифікацій зерна не існує. Тому при проведенні торгівельної діяльності із зерном потрібно брати до уваги особливості стандартів, які діють як у країнах-продавцях, так і у країнах-покупцях зерна, а також основні технологічно важливі показники якості і процеси їх визначення. У різних країнах світу існують різноманітні показники,

системи стандартизації та норми якості, за якими класифікується зерно. Існує систематизація зернових складових, яка містить інформацію про вид, його якість, домішки тощо. У Європі застосовують правила ЄС, які прийняла Європейська комісія. У країнах Європейського Союзу передбачені свої регламенти директиви, регламенти та технічні умови на сільськогосподарську продукцію [2].

Але якщо брати до уваги, що виробництво зернових культур є найбільш прибутковим видом сільськогосподарської діяльності, який є внутрішнім «фінансовим донором» галузі та дає змогу піддержувати загальну позитивну рентабельність виробництва, то успішна зернова експортна експансія спроможна забезпечити значне підвищення валової доданої вартості у сільському господарстві України. Отже, сприятлива цінова ситуація та привабливий рівень рентабельності заохочуватиме аграріїв вирощувати і надалі ці культури. При цьому доречно дотримуватися сівозміни та агротехнологій. Це може призвести до отримання прогнозованих урожаїв та належної якості продукції. Сьогодні ринку потрібен недорогий та якісний товар. Тож загальні резерви збільшення доходів полягають у ретельному дотриманні агротехнологічних заходів [3].

З початком повномасштабної війни росії з Україною постачання зерна було перервано через заблоковані українські порти росією. Це викликало побоювання виникнення продовольчої кризи у всьому світі та спричинило різке зростання цін. До половини травня експортні ціни на кукурудзу та пшеницю досягли небаченого досі рівня. За даними ООН, це загрожувало серйозними наслідками країн Близького Сходу, Африки та Азії, де ситуацію із забезпеченням населення продовольством суттєво погіршила пандемія COVID-19 [4].

З початком війни експорт України значно знизив свої перевезення так, як вивезення зерна з країни до війни переважно здійснювалося морським шляхом.

Таблиця 1

Динаміка експорту зерна за кордон

	2020р	2021р	2022р
Пшениця	20,5 млн т	17,8 млн т	11,24 млн т
Ячмінь	5,08 млн т	5,6 млн т	2,05 млн т

Джерело: сформовано автором на основі[8]

Основними портами були порти Південної Одеси, Миколаєва та Чорноморська. Загально це 95% зернових вантажів, що вивозились морським шляхом. Згідно з даними USDA [6], до війни Україна забезпечувала 17% ячменю, 46% світового експорту соняшникової олії, 9% експорту пшениці та 12% кукурудзи на міжнародних ринках. З початку російського вторгнення обсяг імпорту в Україні впав на 96 %. Багато вантажів залишилися в портах Чорного моря, так як Одеса та Маріуполь були закриті, а частина бізнесу зі Східної частини країни була перенесена до Західної. За цей період відбулося багато змін, а саме: було вжито законодавчі заходи у сфері транспорту, у тому числі спеціальні дозволи на виїзд з країни водіїв вантажівок віком від 18 до 60 років, були закриті кордони з росією та Білорусією, а також припинені авіап перевезення,

тому більша частина вантажоперевезень була переорієнтована на автомобільний та залізничний транспорт.

Для максимального підвищення пропускної спроможності та забезпечення транспортування обсягів продукції, які проходили через українські морські порти, необхідно максимально задіяти усі види транспорту. Детально можемо розглянути розподіл експорту аграрної продукції за видами транспорту за у 2022 р.

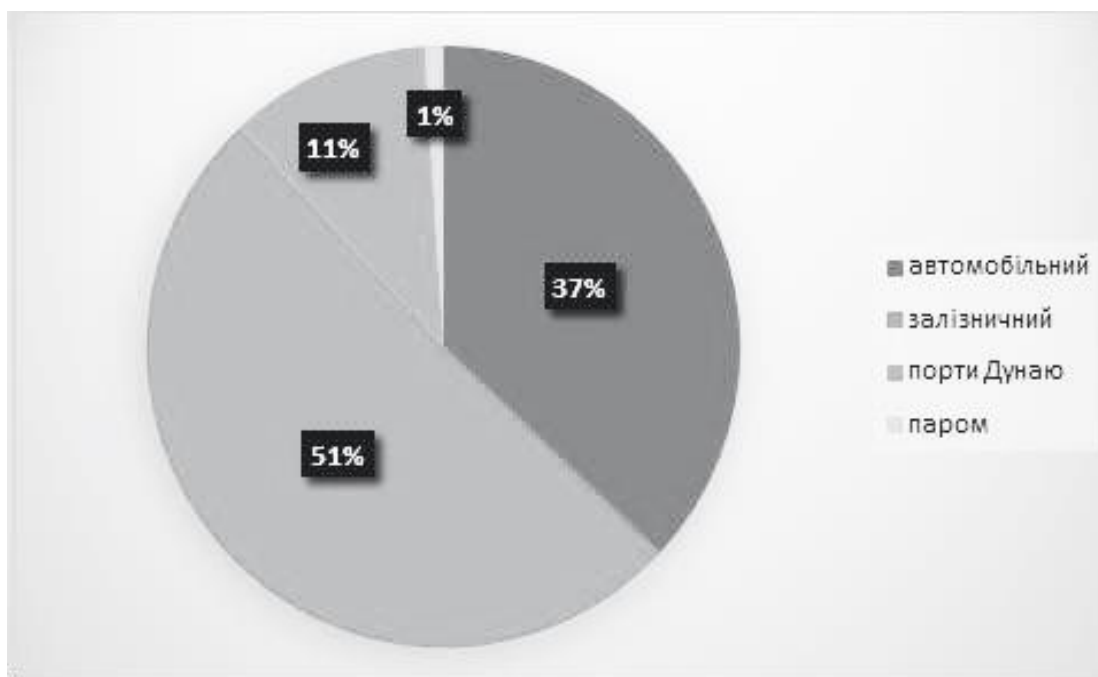

Рис. 1. Розподіл експорту аграрної продукції за видами транспорту за березень–травень 2022 р.

Джерело: і [5]

Бачимо, що залізничний транспорт відіграє найважливішу роль в експорті аграрної продукції за перші три місяці російсько-української війни, забезпечивши транспортування 51 % всього експорту. Розглянувши ці показники спостерігаємо, що експорт залізничним транспортом з кожним наступним місяцем зростає, отже це розкриває позитивну динаміку у пропускній спроможності інфраструктури залізничного транспорту[5].

Для сприяння аграрному сектору України, держава запустила спеціальний Державний аграрний реєстр (ДАР). Він спрощує процедуру пошуку перспектив підтримки та подачі заявок на допомогу. Тобто, подати на будь яку програму в онлайн режимі. Також ДАР автоматично підтягує всю головну інформацію про виробників. ДАР – дуже важливий не тільки для аграрного сектору. А також для допомоги фермерам, дозволяє приймати рішення на основі даних та проведення аналізу[7].

У 2022-2023року експортний потенціал України зменшився у порівнянні з попередніми роками, саме тому основні покупці українського зерна переходять на інші ринки. Це також змінило підходи у створенні логістичних шляхів. При цьому виникає необхідність у зведенні зернотрейдерами нових логістичних напрямів для того, щоб у середньостроковій глобальній перспективі в 2–3 роки вийти на показники, які були до війни, а з часом навіть збільшити економічну і фізичну ефективність логістики в глобальних ланцюжках постачань. У зв'язку з обмеженою роботою портів у регіонах із активними бойовими діями, окупацією

та загрозою ракетних ударів, планується прокладання нових логістичних маршрутів через українські порти Ізмаїл, Рені та річковий порт Кілію. Доступ до порту Рені здійснюється через залізницю Молдови: з ускладненою логістикою та обмеженою пропускнуою спроможністю.

Країни-члени ЄС оперативно реагують на ситуацію і досягли домовленостей, які дають можливість змінювати експортні шляхи з України. Зміст цих домовленостей полягає у тому, щоб для вивезення зернових поєднати максимум можливостей річкових портів, залізниці та автоперевезень [6].

Висновок. Отже, на сьогодні попит на українське зерно існує з боку багатьох країн світу, у тому числі країн ЄС. Після російського вторгнення залізничний транспорт є основним видом перевезень зернових вантажів. Причиною цього є блокування українських портів і відсутність альтернативних маршрутів транспортування.

Проте, незважаючи на безліч логістичних проблем, а також нестабільність домовленостей між ООН, Туреччиною, Україною та росією щодо розблокування українських портів, можна запевнити, що залізничний транспорт на сьогодні є найоптимальнішим, хоча й на тимчасовий період стабільного експорту зернових культур. Тому варто вжити всі необхідні заходи для розвитку таких перевезень. Серед головних напрямів збільшення пропускнуої спроможності залізничної інфраструктури можна виділити будівництво «сухих портів», відновлення залізничного сполучення між Україною та Молдовою, а також перенацілення логістики на західні кордони України.

Список використаних джерел:

1. Правила перевезення вантажу, URL: https://studwood.net/1652978/agropromyshlennost/pravila_perevezennya_vantazhu.
2. Зерно на експорт, вимоги та стандарти, URL: <https://www.cherk-consumer.gov.ua/novyny/3734-zerno-na-eksport-vymohy-standarty>.
3. Кушнір Н.О., Славич М.М. Сучасні тенденції розвитку України на світовому ринку зерна. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. № 5 (2). С.125–128.
4. Експорт зерна з України, URL: <https://www.dw.com/ru/jeksport-zerna-iz-ukrainy-5-faktov/a-62722812>.
5. CEREAL EXPORTS: A EUROPEAN HUB IN SUPPLY CHAINS, URL: [HTTP://JOURNALS.KNUTE.EDU.UA/FOREIGN-TRADE/ARTICLE/VIEW/1345](http://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1345).
6. Галенко О.І. Розвиток світового ринку зерна: проблеми і тенденції. *Агросвіт*. 2020. № 10. С. 24-29.
7. Реєстр для підтримки агровиробників, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3548887-v-ukraini-zapustili-reestr-dla-pidtrimki-agrovirobnikiv.html>.
8. Скільки зернових експортує Україна, URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/ekonomika/skilky-zernovux-eksportuye-ukrayina>.

Богдан РЯБОКУЧМА*
магістр,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглядаються перспективи розвитку відновлюваної енергетики в Україні. Розглянуто потенціал сонячної, вітрової, гідроенергетики та біомаси, а також вирішення проблеми зберігання енергії. Автор звертає увагу на проблему розвитку відновлюваної енергетики в умовах кризи на енергетичному ринку, а також на потенційні перешкоди для розвитку даного напрямку.*

Окремо розглядається питання законодавчого регулювання в сфері відновлюваної енергетики в Україні. Висновки робляться щодо перспектив розвитку відновлюваної енергетики в Україні та необхідності підтримки держави для розвитку даного напрямку.

***Abstract.** The article discusses the prospects for the development of renewable energy in Ukraine. The potential of solar, wind, hydro energy, and biomass is considered, as well as the issue of energy storage solutions. The author pays attention to the problem of developing renewable energy in the context of the crisis in the energy market, as well as potential obstacles to the development of this direction.*

Separately, the issue of legislative regulation in the field of renewable energy in Ukraine is considered. Conclusions are drawn regarding the prospects for the development of renewable energy in Ukraine and the need for state support for the development of this direction.

Вступ. Останнім часом увага світу все більше зосереджується на відновлюваній енергетиці як засобі зменшення викидів вуглецю та пом'якшення зміни клімату. Україна, зі своїм значним потенціалом відновлюваних джерел енергії, також прагне розвивати цей напрямок.

Україна має значний потенціал для розвитку відновлюваних джерел енергії, зокрема, сонячної та вітрової енергетики. За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, загальний потенціал сонячної енергетики становить близько 50 ГВт, а потенціал вітрової енергетики – більше 25 ГВт. Також в країні розвивається гідроенергетика та біомаса.

Однак, на жаль, розвиток відновлюваної енергетики в Україні стикається зі значними проблемами, такими як війна, високі витрати на встановлення та експлуатацію обладнання, низька рентабельність, відсутність належної

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Яна ПАЛАМАРЕНКО

інфраструктури, проблеми зі зберіганням енергії. Крім того, розвиток відновлюваної енергетики в умовах кризи на енергетичному ринку та війни може стати викликом для країни. Одним із шляхів розвитку відновлюваної енергетики в Україні є підтримка держави.

Законодавче регулювання в сфері відновлюваної енергетики, зокрема, запровадження гарантованих викупних тарифів, сприятиме залученню інвестицій та розвитку цього напрямку. Також важливо забезпечити розвиток належної інфраструктури, зокрема, системи зберігання енергії.

Виклад основного матеріалу. Згідно з даними Держенергоефективності та Євростату, потужності об'єктів відновлюваної енергетики в Україні з 2014 року зросли на 8 260 мегават (табл. 1 та табл. 2).

Найбільше зростання припало на 2019 рік, зокрема на сонячні електростанції. «Слово і діло» пропонує подивитися, у яких роках було найбільше зростання та у яких галузях.

Найбільші потужності мають сонячні електростанції - станом на I півріччя 2021 року вони становлять 6 351 МВт (411 було у 2014 році).

За ними йдуть вітроелектростанції, потужність яких становить 1 593 МВт (426 станом на 2014 рік).

Сонячні електростанції домогосподарств мають майже впововину менші потужності - 933 МВт (і лише 2 у 2015 році).

Таблиця 1

Показники потужності, 2014-2021 рр.

Рік	Потужність, МВт
2014	967
2015	999
2016	1135
2017	1426
2018	2274
2019	6943
2020	8516
2021	9225

Джерело побудовано автором на основі [5]

Електростанції на біомасі, малі гідроелектростанції та біогазові електростанції у 2021 році мають потужність трохи більше 100 МВт.

Таким чином, найбільше зросли потужності сонячних електростанцій, а найменше - малих гідроелектростанцій (з 80 до 118 МВт).

За рівнем частки споживання електроенергії з відновлюваних джерел у Європі за 2019 рік Україна посідає передостаннє місце (8,1%), випереджаючи Люксембург.

Держенергоефективності вносить на громадське обговорення розроблений проєкт Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року (НПД ВЕ 2030).

У проєкті НПД ВЕ 2030 визначено індикативну ціль споживання енергії з відновлюваних джерел у 2030 році на рівні 27 %, у тому числі у секторах:

- ✓ електроенергетики – 25 %;
- ✓ опалення та охолодження – 35 %;
- ✓ транспорту – 14 %.

Національний план не тільки встановлює цілі розвитку галузі до 2030 року, а й передбачає заходи, які забезпечать збалансований розвиток відновлюваної електроенергетики, теплоенергетики та споживання відновлюваних джерел на транспорті.

Так, зважаючи на виклики технічного та економічного характеру у сфері відновлюваної енергетики, в документі приділено значну увагу, зокрема:

- ✓ забезпеченню сталості генерації об'єктів відновлюваної генерації, підвищенню надійності енергопостачання, перенесенню сезонних змін попиту на електроенергію;
- ✓ стимулюванню виробництва «чистої» електроенергії на ринкових засадах;
- ✓ удосконаленню умов підтримки енергетичних кооперативів та приватних домогосподарств;
- ✓ запровадженню механізму видачі гарантії походження електроенергії;
- ✓ стимулюванню використання енергоносіїв з ВДЕ у транспортному секторі.

Таблиця 2

Показники потужності, 2014-2021 рр.

Рік	Сонячні електростанції, МВт	Вітроелектростанції, МВт	Сонячні електростанції домогосподарств, МВт	Малі гідроелектростанції, МВт	Електростанції на біомасі, МВт
2014	411	426	2	80	6
2015	480	436	933	80	6
2016	674	492	933	92	11
2017	1,121	566	933	100	19
2018	1,413	690	933	100	33
2019	2,720	820	933	106	48
2020	4,116	1,293	933	112	64
2021	6,351	1,593	933	118	84

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Під час підготовки НПД ВЕ 2030 враховано реальний стан відновлюваної енергетики та відповідні цільові показники, визначені у вже затверджених державних стратегічних документах та європейських директивах, а також пропозиції центральних органів виконавчої влади, профільних організацій, експертів та наукових установ.

Проект плану підготовлено на виконання рішення РНБО від 23.03.2021 «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 23.03.2021 № 111.

Проект НПД ВЕ 2030 погоджено з Міністерством енергетики України і направлено на погодження до заінтересованих органів виконавчої влади.

Рішення для енергетичної безпеки України в умовах війни та післявоєнної відбудови:

Події останніх кількох місяців означають, що ми повинні рішуче взятися за перебудову енергетичного сектору та його декарбонізацію.

До 2030 року щонайменше 45% нашої електроенергії має надходити з повного спектру відновлюваних джерел енергії, а в кінцевому споживанні енергії, включаючи транспорт і опалення, частка ВДЕ має бути не менше 35%. Щоб це сталося, нам потрібен план для того, щоб уповні використати потенціал наших вітрів і сонця, радикально підвищити енергоефективність, електрифікувати промисловість і транспорт. Тоді ми зможемо значною мірою позбутися викопного палива та бути незалежними від його імпорту.

Для цього є всі передумови. Протягом перших двох тижнів вторгнення українські енергетики виконали "річну роботу", відключивши нашу електричну мережу від росії та білорусі та синхронізувавши її з європейською. Цей крок допомагає ізолювати нас від росії, готує до більшої електрифікації економіки та наближає до Європи.

За місяць до вторгнення цілі щодо збільшення частки відновлюваних джерел у нашому енергетичному балансі передбачалися в проекті Національного плану дій з відновлюваної енергетики 2030. Поряд із цим для України спроби побудувати нові атомні енергоблоки до 2030 року є марними.

Захоплення росією нашої Запорізької АЕС - найбільшої в Європі - показує, що агресор дуже легко може використати такі об'єкти як мішень та створити радіаційну загрозу. Атомні електростанції можуть знову стати мішенню для ядерного тероризму. Вони також вимагають тривалого та складного будівництва, дуже дорогі та утворюють небезпечні відходи.

Механізмів безпечного захоронення ядерних відходів досі не існує, до того ж атомні електростанції не є кліматично нейтральними, якщо брати до уваги повний життєвий цикл палива та самих АЕС. Відновлювані джерела енергії сьогодні чистіші, їх легше і швидше будувати та вони вже набагато дешевші. Тому, нам потрібно розглянути весь спектр стимулів і механізмів інвестування у відновлювану енергетику: державно-приватні партнерства, кооперативи та енергетичні спільноти, нові механізми розвитку ВДЕ, такі як чистий облік енергоспоживання та двосторонні угоди про закупівлю електроенергії, які дають

впевненість та стабільність як для виробників, так і довгострокових покупців чистої енергії.

Для швидкого розгортання технологій сонячної та вітрової енергетики в усій країні також необхідне нове зелене промислове партнерство між Україною та ЄС. Нам потрібно створити бачення зеленого відновлення та поставити амбітні кліматичні та енергетичні цілі до 2030 року, які зроблять Україну самодостатньою в енергопостачанні.

Шлях до енергетики на основі відновлюваних джерел створить ринкову впевненість, необхідну для залучення інвестицій.

Висновки. Отже, потрібно перезапустити та реструктурувати електроенергетику, щоб нарешті розблокувати її розвиток, оскільки в останні роки інвестиції в електроенергетичний сектор України стримувалися зокрема і через надлишок застарілих і дуже брудних вугільних електростанцій.

Ще до війни і бізнес, і уряд визнали необхідність поступової відмови вугілля та зробили відповідні заяви на COP26 у Глазго.

Партнерство між Україною та ЄС в сфері відновлюваної енергетики відкриє нові можливості для всієї Європи. У короткостроковій перспективі це допомогло б Україні відновитися після війни та поставити нашу енергетичну галузь та економіку на ноги.

У середньостроковій перспективі ми можемо різко скоротити шкідливі викиди в енергетичному секторі, поступово відмовитися від вугілля до початку 2030-х років та почати займатися безпечним виведенням з експлуатації атомних електростанцій, коли технології накопичення енергії та рішення для підвищення гнучкості енергосистеми стануть більш доступними.

Список використаних джерел:

1. Yavorska V., Zaratrina I. Відновлювані джерела енергії в Україні: інвестиційні можливості та виклики. *Energies*. 2021. С. 90-102
2. Міжнародне агентство енергетичного розвитку. Прогноз енергетичного розвитку України на 2020 рік. Париж: IEA Publications. 2020. С. 27-32.
3. Національна лабораторія відновлювальної енергетики. (2021). Технічний потенціал відновлюваної енергії. Україна. Golden, CO: NREL Publications. 2021. № 4. С. 27-32.
4. Шатрова, А.В., Колесникова, А.В. Оцінка перспектив використання відновлювальних джерел енергії в Україні. *Інноваційна економіка та суспільство*. 2021. № 11. С. 5-10.
5. Проект Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року // Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhenergoefektivnosti-rozrobleno-proekt-nacionalnogo-planu-dij-z-rozvitku-vidnovlyuvanoyi-energetiki-na-period-do-2030-roku> (дата звернення: 02.04.2023).
6. Вергун І., Семченко В. Огляд ринку відновлюваної енергетики в Україні. *Економічний прогнозування*. 2021. №1. С. 7-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/espr_2021_1_2 (дата звернення: 02.04.2023).

7. Руденко М. Відновлювана енергетика в Україні: проблеми та перспективи. *Громадське радіо*. 2022. URL: <https://hromadskeradio.org/programs/ekoprostir/vidnovlyuvana-energetika-v-ukrayini-problemi-ta-perspektivi> (дата звернення: 02.04.2023).

8. Яковлев М. Відновлювана енергетика в Україні: інвестиційні можливості та перспективи. *Інвестор.ua*. 2021. URL: <https://investor.ua/ua/articles/vozobnovlyаемaya-energetika-v-ukraine-investicionnye-vozmozhnosti-i-perspektivu> (дата звернення: 02.04.2023).

9. Беляева О. Відновлювана енергетика в Україні: проблеми та перспективи. *Енергетика та електрифікація*. 2022. №2. С. 32-39.

Вікторія ТИМОЩУК*
студентка групи 31-ЕП,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ

***Анотація.** У статті розкривається економічна поведінка суб'єктів економічних відносин та її форми активності, які проявляються ззовні стосовно різних економічних об'єктів. Проаналізовано складові, що застосовуються для аналізу економічної поведінки суб'єктів економічних відносин, зокрема - когнітивні (пізнавальні), афективні (емоційні) та мотиваційні механізми. Вказано, що сьогодні прогресує новий варіант устрою економіки, що базується на людській ірраціональності. Зауважено, що економічне рішення може бути прийняте на підставі емоції або звички. Наголошено, що економічною поведінкою вважають поведінку, викликану економічними стимулами, і діяльність господарюючого суб'єкта.*

***Abstract.** The article reveals the economic behavior of the subjects of economic relations and its forms of activity, which are manifested externally in relation to various economic objects. The components used for the analysis of the economic behavior of subjects of economic relations are analyzed, in particular - cognitive (cognitive), affective (emotional) and motivational mechanisms. It is indicated that today a new version of the economic system is progressing, based on human irrationality. It is noted that an economic decision can be made on the basis of emotion or habit. It is emphasized that economic behavior is considered to be the behavior caused by economic incentives and the activity of the economic entity.*

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК.

Вступ. Сучасна економіка характеризується високим ступенем інновацій, які в основному підживлюються інтелектуальними ресурсами. Саме завдяки розуму та знанням суб'єкти економіки приймають економічні рішення, тому що відома специфіка та унікальні особливості їхньої поведінки. Частина економічного життя суспільства надзвичайно складна і потребує застосування певних наукових методів, за допомогою яких і можна встановити закономірності економічної поведінки. Лише використання правильних наукових методів дає перспективу проникнути у суть явищ.

Виклад основного матеріалу. Поняття «економічної поведінки» трактується в економічній літературі як: система цілеспрямованих, професійних дій людини із застосуванням різних економічних ресурсів, що направлена на одержання користі (вигоди, винагороди, прибутку); а також мотиваційний зв'язок між постановкою цілей і завдань в організації, з одного боку, і поведінкою персоналу цієї організації, – з іншого [1].

Економічною поведінкою так же можна назвати поведінку, викликану економічними стимулами, і діяльність господарюючого суб'єкта. Економічна поведінка передбачає різноманітні форми активності індивідуального чи групового суб'єктів, що виявляються ззовні стосовно різних економічних об'єктів (рис. 1) [2].

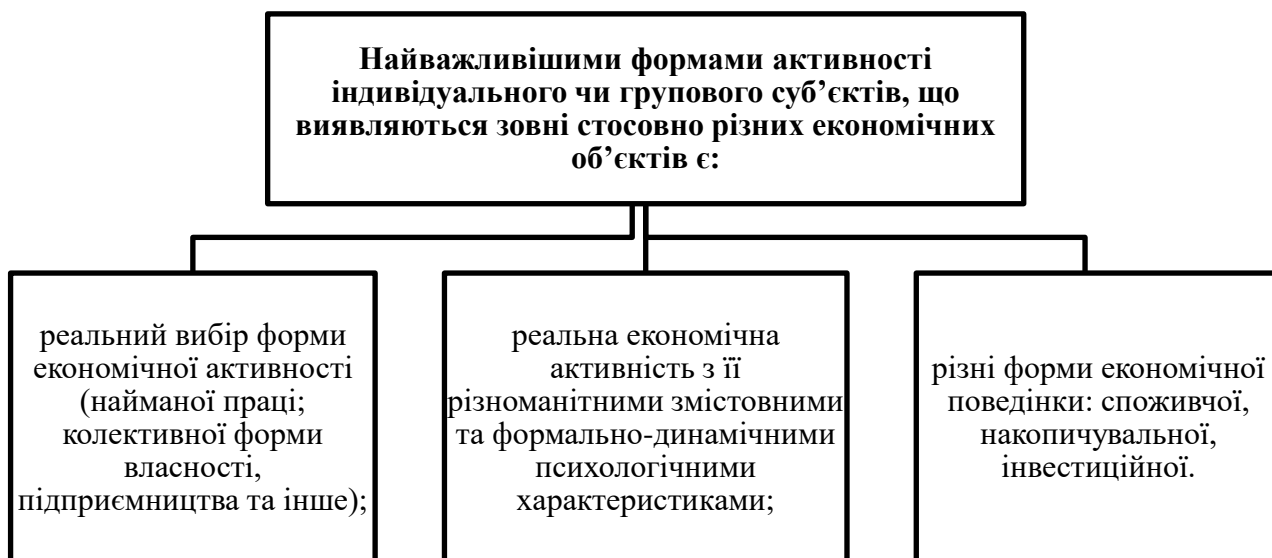

Рис. 1. Найважливіші форми активності індивідуального чи групового суб'єктів, що виявляються зовні стосовно різних економічних об'єктів
Джерело: [2]

У економіці часто констатується той факт, що в багатьох економічних ситуаціях люди, більш здатні до раціональних обчислень, мають перевагу над людьми неспостережливими, загальмованими або схильними ухвалювати рішення під впливом імпульсу. У той же час інтуїтивний підхід при оцінці ймовірності може бути проявом дефіциту часу або економії енергії. На рис. 2 наведено основні складові аналізу економічної поведінки.

Розглядаючи економічну поведінку, учені, як правило, виділяють для її аналізу три дуже тісно взаємозалежні складові:

когнітивні (пізнавальні) компоненти й фактори економічної поведінки, а саме сприйняття й уявлення про економічні параметри, ірраціональне й раціональне в економічному мисленні, фактори прийняття рішень;

афективні (емоційні) фактори економічної поведінки, роль емоцій і почуттів при впливі реклами та їх включеність в алгоритми продажу;

мотиваційні механізми економічної поведінки.

Рис. 2. Основні складові аналізу економічної поведінки

Джерело: [3]

Разом з тим, як доводить практика, економічна діяльність людини, що розглядається у генеральному плані, досить розумна. Відсутність раціональності не мала б змоги досягти сучасного рівня розвитку економіки у високорозвинених країнах. У той же час, життя демонструє, що рішення, які приймаються людиною, доволі часто нераціональні, нелогічні, і лише це дало можливість використовувати термін “ірраціональність економічних дій”.

Наслідком нераціональності людської економічної поведінки є її непередбачуваність. Одна з причин непередбачуваності проявляється у закладеному в людині природою алгоритмі. Однак є й інші обставини, що посилюють непередбачуваність поведінки людини, передусім це підвищена напруженість сучасного життя, зайвий інформаційний тиск. Все це дає можливість зазначити, що ірраціональність, непередбачуваність, які реально виявляються людьми, перевищують той рівень випадкових, неочікуваних дій, що у формі команд закладені у нашу підсвідомість природою [4].

Дж. Акерлоф і Р. Шиллер запропонували новий варіант устрою економіки, що базується на людській ірраціональності, яка виявляється у:

- довірі (більшість рішень приймаються людьми виходячи із суб’єктивного відчуття їх правильності);
- справедливості (уявлення про правильну власну поведінку та оточуючих; є важливим мотивуючим чинником економічних рішень, від якого залежить утворення цін і заробітних плат);
- зловживанні та несумлінності (корупція, можливі схеми ухилення від сплати податків, фінансові махінації, які здійснюють прямий вплив на економічну діяльність);
- грошовій ілюзії (недооцінка чинників інфляції та дефляції);

- сприйнятливості історій (безпосередній вплив на процес прийняття рішень [5]).

В основі цілей поведінки лежать мотиви. Цілком зрозуміло, що обидва ці поняття досить близькі, проте істотні відмінності між ними є. Мотиви це щось більш первинне. Вони можуть бути не тільки пов'язані з розумом, свідомістю, але і зумовлені емоціями, підсвідомістю. Економічні мотиви є особливою категорією. Мотиви, що належать до накопичення багатства, конкуренції, егоїзму, альтруїзму, гонитви за прибутками, схильності до ризику мають економічну спрямованість.

У наших вітчизняних умовах процес заощадження, має свою специфіку. Вона зводиться передусім до того, що частка депонованих населенням коштів відносно невелика (рис. 3).

Проте інвестиційний варіант використання накопичуваних коштів (що реалізується в індивідуальній або інституційній формі, тобто через банки) ще не отримав достатнього розвитку по всій країні. Тому що, крім відсутності у населення необхідних навичок, стримуючим чинником є соціально-економічна ситуація в державі. Лише досягнення країною відносної рівноваги зможе дати людям стимул до підвищення заощаджень і трансформації їх в інвестиції [3].

Причини, через які частка депонованих населенням коштів відносно невелика:

- по-перше, відносно малий середньостатистичний дохід в країні;
- по-друге, ще слабка звичка здійснювати накопичення, в сучасних, обумовлених типом економіки, формах (таких як, наприклад, страхування, купівля цінних паперів);
- по-третє, для наших співвітчизників типові заощадження націлені переважно на короткострокове споживання (придбання автомобілів, закордонна поїздка - у одних, гроші "на чорний день" - у інших).

Рис. 3. Причини, через які частка депонованих населенням коштів відносно невелика

Джерело: [4]

В економічній діяльності широко виявляється і такий феномен, як чисто альтруїстична поведінка. Вона, по-перше, функціонально залежить від величини доходу суб'єкта. Від того, у кого є матеріальна можливість бути більш щедрим, слід швидше чекати пожертвувань, благодійності. По-друге, індивідуально-психологічні особливості етичної мотивації є важливим чинником поведінки. Спроба вимірювання ступеня альтруїзму, на основі того як людина розділить зарплату між собою та іншими або як оцінить себе й інших за внеском у діяльність.

До афективних чинників економічної поведінки належать емоції, почуття, переживання. Емоції - це психофізіологічний процес, цілісна реакція організму, що відображає ставлення суб'єкта до об'єкта (іншого суб'єкта) в ситуації невизначеності. Емоції забарвлюють і таким чином закріплюють індивідуальний досвід в економічній сфері, впливають на економічну поведінку. Завдяки

емоційній пам'яті корисні форми поведінки закріплюються, а невдалі відкидаються. Позитивні емоції, гарний настрій стимулюють велику споживацьку активність, тому використовуються різні чинники (зорові, слухові, нюхові), що піднімають настрій в магазинах, супермаркетах, у місцях розваг. Позитивні емоції підсилюють оптимістичні очікування, які збільшують незаплановані витрати і знижують прагнення споживача заощадити. Дія негативних емоцій протилежна. Ті ж закономірності спрацьовують і у біржових гравців: на фоні позитивних емоцій вони плекають більше надій стосовно продукції, її експлуатації або ситуації на біржі, що стимулює великий ризик [4; 6]. Завдяки емоціям активізуються енергетичні резервні можливості в ситуації невизначеності. Проте для різних ситуацій, видів діяльності необхідний різний рівень активації.

Економічна психологія спрямована на дослідження процесів і механізмів, що лежать в основі споживання або інших типів економічної поведінки, і насамперед переваг, виборів, ухвалення рішень й факторів, що впливають на них.

Висновки. Кожному людському рішенням зазвичай передують сприйняття, осмислення, розуміння ситуації і себе в ній, тобто когнітивні (пізнавальні) компоненти; суб'єктивне ставлення, забарвлене почуттями, тобто афективними (емоційними) компонентами, і, нарешті, дією або, навпаки, її обмеженням, тобто конативними (дійово-динамічними) компонентами. Суб'єкти економічної діяльності при виборі рішення керуються не об'єктивними економічними законами, а своїми уявленнями про них, які суттєво відхиляються від економічної вигоди. За допомогою різних форм міркування люди прагнуть до достовірності, а не до оптимальності. Якщо спосіб довів свою ефективність у минулому, то в подібній ситуації люди із задоволенням повторюють своє рішення, а не шукають більш оптимальне.

Список використаних джерел:

1. Полторацька О. В. Формування економічної поведінки як частина стратегічного управління промисловими підприємствами. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5442>
2. Журавльова А., Купрейченко А. Проблеми економічної психології: навчальний посібник. М.: Інститут психології. РАН, 2004. Том. 1. 620 с.
3. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія: навчальний посібник За загальною редакцією доктора економічних наук, професора Бутка М.П. Київ. «Видавництво «Центр учбової літератури». 2016. 232 с.
4. Ложкін Г. В., Комаровська В. Л. Економічна психологія: навчальний посібник Київ ДП «Видавничий дім «Персонал» 2014. 412 с.
5. Акерлоф Дж., Шіллер Р. *Spiritus Animalis*, або як людська психологія управляє економікою і чому це важливо для світового капіталізму; перекл. з англ. Д. Прияткіна / під наук. ред. А. Суворова. М: ТОВ «Юнайтед Прес», 2010. 273 с.

6. Томашук І.В. Роль державного управління у сталому розвитку сільських територій Вінницького регіону. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 31. С. 470-478.

Аліна ТОМАЩУК *
студентка 3 курсу,
факультет економіка та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. У статті досліджується вплив процесів європейської інтеграції на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. Детально розглядаються зміни, які відбуваються в аграрному секторі під час входження України до ЄС, та вплив цих змін на економіку країни. Характеризуються конкурентна побудова цільових ринків збуту продукції аграрних підприємств. Аналізуються різні аспекти конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, зокрема, її якість, ціни та виробничі технології.

Abstract. The article examines the influence of European integration processes on the competitiveness of agricultural products. Changes occurring in the agricultural sector during Ukraine's accession to the EU and the impact of these changes on the country's economy are considered in detail. They are characterized by the competitive construction of target sales markets for the products of agricultural enterprises. Various aspects of the competitiveness of agricultural products are analyzed, in particular, their quality, prices and production technologies.

Вступ. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у світовій економіці спостерігається процес загострення конкурентної боротьби країн, а також національних товаровиробників країн за ринки збуту та за економічне домінування. Адже ці процеси напряду пов'язані із зростанням експорту, збільшенням обсягів валютних надходжень та поповненням бюджету, також із майбутнім соціально-економічним добробутом країн, що переможуть у конкурентній боротьбі та отримають економічне та політичне домінування у світовому господарстві.

Вимоги щодо стратегічного забезпечення конкурентоспроможності обумовлені тим, що у ХХІ ст. всі країни світу опиняються під різновекторним впливом екологічних, соціально-політичних та інституційних викликів, які слід комплексно враховувати у довгостроковій конкурентній стратегії для гарантованої перемоги у світовій конкурентній боротьбі.

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності Інна ТОМАЩУК

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність являє собою можливість і динаміку пристосування підприємства до умов ринкової конкуренції. Поняття конкурентоспроможності підприємства багатоаспектне та важливе, воно безпосередньо пов'язане з фактичною побудовою системи управління підприємствами, галузями, окремими виробниками або продуктами, а також усією національною економікою що об'єднує поведінку суб'єктів господарювання в умовах жорсткої конкуренції. Як показали дослідження, не існує загальноприйнятого визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства», думки вчених відносно термінології конкурентоспроможності значно розходяться. Більш того, в переважній більшості випадків не вдається встановити фактори, через які в рівній конкурентній боротьбі одні підприємства процвітають, а інші – потерпають від краху.

В економічній науці не існує точних відомостей відносно того, хто і коли першим запровадив у науковий обіг термін «конкуренція». Перші найбільш цілісні теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби з'явилися лише у середині XVIII сторіччя. Вихідним положенням класичної теорії був принцип абсолютних переваг, сформульований А. Смітом. Саме А. Сміт визначив поняття конкуренції та принцип «невидимої руки», визначив основні умови ефективної конкуренції, розробив механізм конкуренції, який об'єктивно врівноважує галузеву норму прибутку [1]. Основою економічного учення А. Сміта став принцип вільної конкуренції, оскільки він вважав, що лише при вільному пересуванні капіталу, товарів, грошей, людей ресурси суспільства можуть бути використані оптимально. Вперше поняття «конкурентоспроможність» було введено наприкінці 1970-х рр. М. Портером, який під конкурентоспроможністю приймає рентабельність та продуктивність використання ресурсів. В середині 1990-х рр. даний термін став активно досліджуватися вітчизняними економістами. Поняття конкурентоспроможності, запропоноване М. Портером та іншими авторами, охоплюють різні її аспекти і як правило, доповнюють одне одного. На думку М. Портера, конкурентоспроможність – властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин [2].

Поняття конкурентоспроможності аграрних підприємств набагато складніше і трактується неоднозначно. На думку М. Малік та О. Нужна – це здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватись до нових умов господарювання використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури [3]. Аграрне підприємство є конкурентоспроможним, якщо воно здатне краще від конкурентів адаптуватись до мінливих умов господарювання, ефективно здійснювати діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати природні ресурси та

виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка дає максимальну користь споживачам.

Сучасна парадигма управління конкурентоспроможністю підприємства формується нині навколо проблематики конкуренції за майбутнє, впливу тенденцій глобалізації та забезпечення успішного функціонування у стратегічній перспективі відповідно до встановлених цілей, що потребує становлення нового стратегічного мислення в системі управління на макро- і мікрорівнях [4]. Метою управління конкурентоспроможністю підприємства є забезпечення життєздатності та сталого функціонування підприємства за будь-яких економічних, політичних, соціальних та інших змін у його зовнішньому середовищі. На рис. 1 представлено ієрархічний ланцюг конкурентоспроможності продукції, суб'єктів господарювання, галузі та держави.

Рис. 1. Ієрархічний ланцюг конкурентоспроможності продукції, суб'єктів господарювання, галузі та держави

Джерело: сформовано за результатами дослідження

У процесі євроінтеграції ринкова трансформація України зумовлена зміною системи управління підприємствами та організаціями щодо адаптації до зовнішнього конкурентного середовища. Конкуренція в Україні зростає, тому постійний пошук нових інструментів управління конкурентоспроможністю

підприємств керівниками організацій зумовлює актуальність дослідження даної проблеми.

Управління конкурентоспроможністю не еквівалентно всім видам діяльності організації, а включає функції, пов'язані з формулюванням і реалізацією конкурентних стратегій, реалізацією стимулів і цільовою орієнтацією різних видів діяльності. Досягнення конкурентоспроможності є стратегічною метою організації в умовах європейського ринку, і для досягнення цієї мети необхідне об'єднання всіх підрозділів і ланок системи управління підприємством [5; 9]. На рис. 2 представлено складові ієрархії конкурентоспроможності.

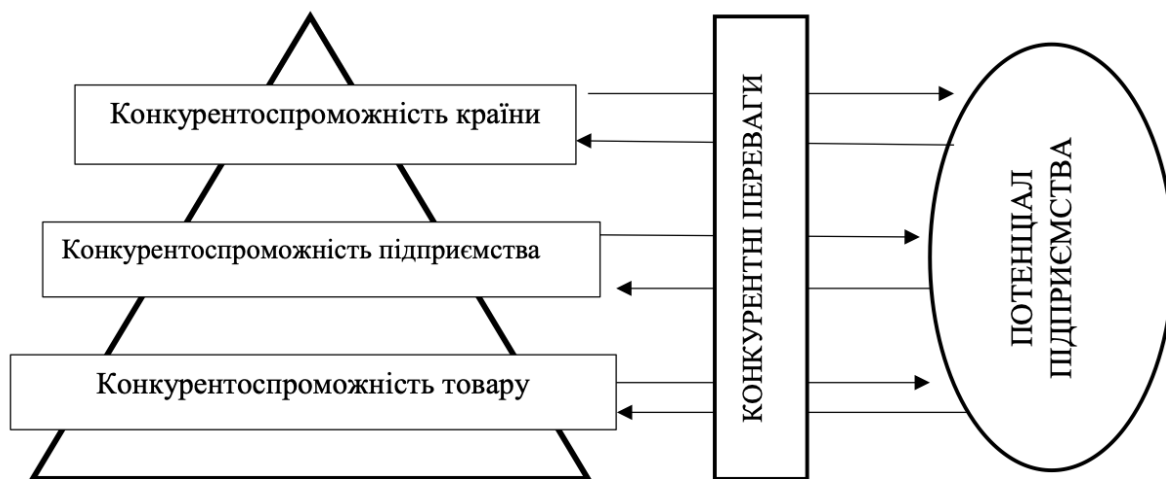

Рис. 2. Ієрархія конкурентоспроможності

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Конкурентоспроможність підприємства аграрного сектору економіки виражається через багаторівневу ієрархію факторів, які містяться на мікрорівні зі значними функціями макрорівня, тобто умовно кордонний або проміжний рівень, що використовує конкурентні переваги і нижчого і вищого рівня.

Якщо взяти окреме підприємство аграрного сектору економіки, то його чинники конкурентоспроможності можна поділити на економічні (фінансові, фізичні, інфраструктурні, макроекономічні тощо), управлінські (виробничі, збутові, комунікаційні, цінові, асортиментні, кадрові, тощо) і технологічні [3].

Слід зазначити, що більшість видів сільськогосподарської продукції є сировинною, що визначає значний рівень її стандартизації та звужує застосування аграрними підприємствами методів створення конкурентних переваг у частині розробки та освоєння виробництва унікальних товарів із імплементацією відповідних маркетингових стратегій. При цьому трансформація конкурентних структур відбувається винятково під впливом цінових та результативних факторів [6].

Статистика збуту підприємств АПК, що здійснюють експортну діяльність свідчить, що зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу України за 2021 рік склав 26,1 млрд. дол. США або 17,2% зовнішньоторговельного обігу України (рис. 3). При цьому, експорт продукції

аграрного сектору за вказаний період становив 18,2 млрд. дол. США або 26,5% від загального експорту України; імпорт – 7,9 млрд. дол. США або 9,5% від загального імпорту України; сальдо позитивне і склало 10,3 млрд. дол. США [8].

Варто сказати, що на початковому етапі світового економічного розвитку, конкурентоспроможність характеризується трьома факторами виробництва, якими володіють фірми, - природними ресурсами, трудовими ресурсами та капіталом, - а подальші процеси глобалізації та технологічний прогрес значно розширили їх сферу дії та змінили їх системне значення.

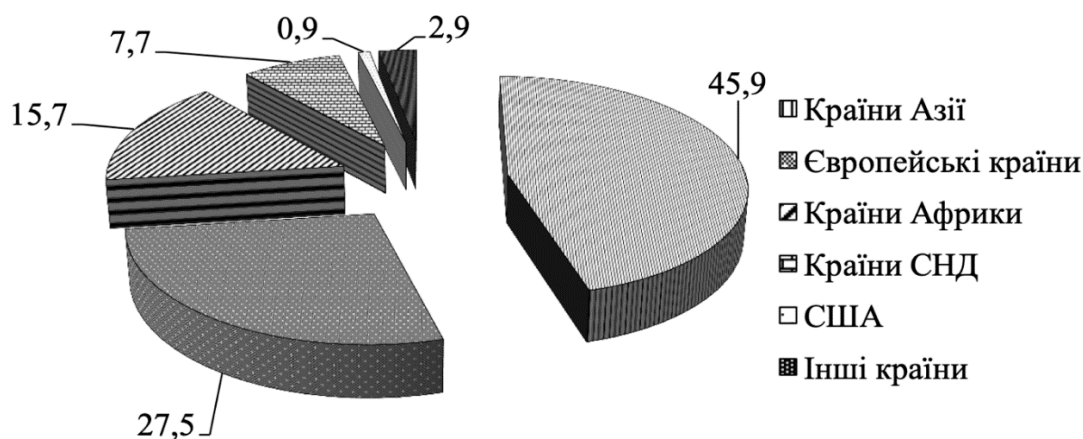

Рис. 3. Експорт сільськогосподарської продукції у 2021р., %.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Для успішного розв'язання завдань євроінтеграції аграрний сектор економіки України має достатньо передумов: багатий природно-ресурсний та експортний потенціал, вагомий людський капітал, поступово зростаючу інвестиційну привабливість, збережений уклад сільського життя та багатовікові традиції ведення сільського господарства. У цьому контексті дослідження та наукове осмислення досвіду формування європейської аграрної моделі сприятимуть проведенню структурних реформ у галузі сільського господарства та підвищенню рівня конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на європейському та світовому ринках [8; 9].

1 вересня 2017 року набрала чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Протягом періоду з 1 жовтня 2017 року до 30 вересня 2020 року діяли надані ЄС Україні додаткові торговельні преференції на низку українських аграрних товарів. З 1 січня 2018 року до 31 грудня 2020 року діяли також додаткові торговельні преференції на пшеницю, кукурудзу та ячмінь [10]. Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) і прийняття режиму найбільшого сприяння (РНС) створюють сприятливі умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняного сільськогосподарського підприємства. Це дає можливість для диверсифікації ринку та зниження конкурентного ризику в агробізнесі [5]. Україна є бенефіціаром генералізованої системи преференцій

(ГСП) Європейського Союзу, яка передбачає використання нульового ввізного мита, яка зменшена порівняно зі ставкою РНС, ставок для окремих товарних груп.

Важливим елементом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є «Положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі», згідно якої передбачено суттєву лібералізацію торгівлі (усунення тарифів чи квот) між сторонами, гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази. Ще до набрання чинності Угодою про асоціацію Європейський Союз запровадив для України режим автономних торговельних преференцій – одностороннє (з боку ЄС) скасування ввізних мит, яке стосується 94,7% від усього обсягу промислових товарів та 83,4% сільськогосподарських товарів та харчової продукції, що імпортуються Євросоюзом з нашої держави [4; 6].

Україна розпочинає шлях асоційованого члена ЄС у один з найважчих періодів своєї історії. З метою подолання системної кризи, консолідації країни, протистояння зовнішній агресії та подолання її наслідків, як ніколи важливо забезпечити максимальний позитивний ефект євроінтеграції для розвитку українського суспільства.

Європейський вибір має стати підґрунтям для загальнонаціонального єднання на основі ідеї модернізації країни. Відновлення гарантій усім, без винятку, жителям України їхніх конституційних прав у повному обсязі – перший украї серйозний іспит України в ролі асоційованого члена ЄС.

Вимірювання конкурентоспроможності є невід’ємною складовою процесу формування та утримання конкурентних переваг. Враховуючи природу конкурентоспроможності підприємства, можна стверджувати, що однією із основних характеристик її показника є відносність. Це пояснюється тим, що аналіз конкурентоспроможності передбачає порівняння підприємства із його конкурентами.

Висновки. Отже агропромисловий комплекс вважається однією із найбільш перспективних сфер економіки України. Де є значні можливості для його розвитку та перетворення у високоефективну сферу економіки. Вирішальним критерієм конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції України для аграрного бізнесу, є якість продукції. Тому експортоорієнтована продукція даної галузі повинна мати достатній рівень наукового забезпечення щодо управління якістю.

Дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку конкурентоспроможності АПК дають змогу стверджувати про наявність в аграрному секторі низки недоліків. Але все ж для України аграрний сектор залишається пріоритетним і перспективним. Тож для АПК України європейський шлях розвитку – це модернізація виробництва, залучення іноземних капіталів і новітніх технологій та покращення рівня економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Портер М. Конкуренція : навч. пос. М.: Вільямс, 2001. 425 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. 2-ге вид., доп. і переробл. К.: КНЕУ, 2004. 356 с.

3. Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: *монографія*. К.: Інститут аграрної економіки, 2007. 270 с.
4. Трегобчук В.М. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: *наукова доповідь*. К.: Інтекон. та прогнозув., 2007. 26 с.
5. Малік М.Й. Корпоративні засади на селі. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 3–8.
6. Робоча сила України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_r_s_2020.pdf (дата звернення 01.03.2023).
7. Kaletnik G.M., Bilokinna I.D., Pryshliak N.V., Shpykuliak O.G., Tokarchuk D.M., Zdyrko N.G. Economic aspects of energy efficient and environmentally safe directions for the development of rural areas: *collective monograph*. Sofia: VUZF Publishing House «St. Grigorii Bogoslov», 2021. 215 p.
8. Khaietska O. Formation of strategic principles of quality management at the enterprises of Ukraine. Socio-economic and ecological aspects of the development of the economy of Ukraine in the conditions of European integration: *monograph*. Boston, USA: Primedia eLaunch, 2022. P. 27-73.
9. Tomashuk I.V. The impact of European integration processes on the development of rural areas of Ukraine. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 1(68). С. 98-106.
10. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспроможність організації в умовах кризи: економіка, маркетинг, менеджмент: *монографія*. М. Видавничо-книготорговий центр «Маркетинг», 2002. 544 с.

Катерина ФЕДОРОВА*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад маркетингової діяльності в інноваційних процесах на сільськогосподарському підприємстві. У статті аналізуються основні принципи маркетингу, які можуть бути використані для підтримки інноваційних процесів у сільському господарстві. У статті розглянуто поняття маркетингової діяльності

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Яна ПАЛАМАРЕНКО

інноваційних процесів у сільськогосподарському підприємстві. Розглянута характеристика шляхів розвитку суб'єктів господарювання.

***Abstract.** The article is devoted to the study of the conceptual foundations of marketing activities in innovative processes in an agricultural enterprise. The article analyzes the basic principles of marketing, which can be used to support innovative processes in agriculture. The article discusses the concept of marketing activities of innovative processes in an agricultural enterprise. The characteristic of the ways of development of business entities is considered.*

Вступ. Концептуальні засади маркетингової діяльності інноваційних процесів у сільськогосподарському підприємстві передбачають застосування сучасних маркетингових стратегій та інструментів з метою покращення ефективності діяльності підприємства та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Маркетингова діяльність сільськогосподарського підприємства сприяє ефективному вивченню ринків аграрної продукції, допомагає виявити настрої, смаки та вподобання потенційних споживачів, купівельну спроможність, поведінку та основні мотиви, що спонукають до покупок.

Для успішного розвитку українського агробізнесу виробникам необхідно запроваджувати та удосконалювати функціонування маркетингової діяльності. Виробники цієї галузі прагнуть завоювати постійно зростаючу частку ринку, для чого їм необхідно застосовувати нові методи та інструменти для підвищення ефективності виробництва, покращення якості продукції, впровадження інновацій та досягнення найнижчих витрат.

Необхідність цього дослідження зумовлена недостатнім усвідомленням сільськогосподарськими товаровиробниками важливості корпоративної маркетингової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне формування та раціонально зважене впровадження інноваційної політики забезпечує стабільність діяльності суб'єкта підприємництва, досягнення його конкурентних переваг та зміцнення положення підприємства в ринковому середовищі. Ефективна інноваційна політика суб'єкта господарювання ймовірна за умови наявності його структурних складових, що взаємодіють: маркетинг інновацій; політика досліджень і розробок; політика змін у структурі; інвестиційна й технічна політика. Необхідно зазначати, що всі складові інноваційної політики підпорядковані стратегічній цілі і тактичним завданням підприємства. Таким чином, своєчасне розпізнавання останніх тенденції ринку забезпечується якісним маркетингом інновацій, результати якого визначають напрям інноваційної діяльності підприємства.

Досліджуючи сутність маркетингових інновацій, можна відстежити протистояння думок серед учених. Таким чином, англійський дослідник Пітер Друкер стверджував, що «в бізнесі тільки дві і лише дві основні функції – маркетингова та інноваційна. Це маркетингі інновація, яка дає результат, все інше – витрати» [1].

новні принципи маркетингу, які можуть бути використані для підтримки інноваційних процесів у сільському господарстві, включають:

1. Аналіз ринку та потреб споживачів: необхідно збирати інформацію про потреби та бажання споживачів, щоб зрозуміти, які інноваційні продукти можуть мати попит на ринку.

2. Розробка маркетингових стратегій: на основі аналізу ринку і потреб споживачів необхідно розробити маркетингові стратегії, які допоможуть ефективно впроваджувати інноваційні продукти на ринок.

3. Конкурентні переваги: необхідно визначити конкурентні переваги своєї продукції порівняно з конкурентами і використовувати ці переваги в маркетингових стратегіях.

4. Підтримка продукту: необхідно забезпечити якість продукту і підтримку після продажу, щоб зберігати довіру споживачів і розвивати лояльність.

5. Маркетингова комунікація: використовувати різноманітні маркетингові інструменти для просування продукту на ринок та залучення нових споживачів.

6. Використання інформаційних технологій: використовувати сучасні інформаційні технології для аналізу ринку та потреб споживачів, підтримки продукту, комунікації зі споживачами та інших маркетингових цілей.

7. Постійне вдосконалення: необхідно вдосконалювати маркетингові стратегії та інструменти, виходячи зі змін на ринку та потреб споживачів.

Ці принципи можуть допомогти сільськогосподарським підприємствам ефективно впроваджувати інноваційні продукти на ринок та збільшувати свою конкурентоспроможність. Використання інформаційних технологій може допомогти збирати та аналізувати дані про ринок та потреби споживачів, що дозволить підприємствам більш точно визначати свої маркетингові стратегії та просувати свою продукцію на ринку. Постійне вдосконалення маркетингових стратегій та інструментів допоможе сільськогосподарським підприємствам збільшувати ефективність своєї маркетингової діяльності та пристосовуватися до змін на ринку та потреб споживачів. Такі принципи можуть бути використані для створення конкурентних переваг та успішного впровадження інноваційних продуктів у сільському господарстві.

Маркетингову діяльність можна вважати фактором, який визначає успіх діяльності компанії в середовищі споживачів. Завдяки використанню сучасних маркетингових підходів можливо налагодити зв'язки з цільовою аудиторією та завоювати її лояльність у середньо та довгостроковій перспективі. Необхідно зауважити, що бренд не буде відомий без ефективної маркетингової діяльності, оскільки сучасні споживачі перенасичені інформацією про продукцію і, переважно, звертають увагу на більш унікальні пропозиції згідно з їх потребами. Унікальність пропозиції – для різних груп користувачів зумовлює собою різні фактори: ціна, якість, екологічність, оригінальність, популярність, практичність, соціальна відповідальність, комфортність тощо. Маркетингова діяльність передбачає комплекс заходів щодо підвищення популярності власного продукту та вдосконалення бренду. Маркетингова діяльність – це процеси створення ефективних комунікацій, еластичності пропозицій, які додають вартість для клієнта [2].

Реалізація маркетингової діяльності передбачає використання комплексної інформації про ключові процеси. Основними напрямками статистичного аналізу є:

1. Дослідження ринку. Даний етап передбачає комплексний аналіз специфіки функціонування ринку: ємність, основні показники діяльності, тенденції розвитку, ключові гравці, фактори ризику тощо.

2. Вивчення споживачів. Дослідження соціально-економічних характеристик споживачів у цілому та в межах окремих груп, отриманих завдяки сегментуванню.

3. Визначення перспектив. Проведення комплексного аналізу інновацій у сфері виробництва продукції, маркетингових підходів та інших видів діяльності.

Наведений перелік напрямів збору інформації є базовим, тож компанія має можливість розширювати систему метрик відповідно до власних можливостями та реаліями навколишнього соціально-економічного середовища. Завдяки збору релевантної інформації можливо здійснити комплексний аналіз ключових процесів і на основі отриманих результатів реалізовувати відповідну маркетингову діяльність у офлайн та онлайн середовищі [3].

Інновацію слід розглядати як кінцевий результат створення та використання інноваційної діяльності, що втілюється в удосконаленні або нових товарах (продуктах чи послугах), технологіях виробництва, методах управління на всіх етапах виробництва та реалізації товарів, а також їх внесок у розвиток та підвищення ефективності господарської діяльності підприємств у яких вони використовуються. Аналіз тенденцій розвитку світової економіки показує, що інноваційні підходи є найбільш перспективними для окремих фірм і економіки цілих країн. Основою інноваційного розвитку є безперервне дослідження та використання нових методів і нових областей, які можуть бути реалізовані в умовах зовнішнього середовища, що змінюються, в рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності підприємство передбачає зміни існуючих ринків збуту та формування нових. Характеристика основних режимів економічного розвитку наведена в таблиці нижче (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика шляхів розвитку суб'єктів господарювання

Характеристики	Шлях розвитку		
	Екстенсивний	Інтенсивний	Інноваційний
1	2	3	4
Концепція розвитку	Збільшення обсягів виробництва	Зниження питомих витрат	Збільшення доходів
Тип ринку	Ринок продавця	Ринок продавця і ринок покупця	Ринок покупця
Охоплення ринку	Весь ринок у цілому	Вибіркові сегменти	Вибіркові сегменти і ніші ринку

Продовження таблиці 1

Конкуренція	Практично відсутня	Переважно цінова	Переважно не цінова
Запити споживачів	Стабільні	Мінливі	Різка диференціація і постійні зміни
Переважаючий тип виробництва	Масове	Серійне	Дрібносерійне і одиничне
Співвідношення витрат на виробництво (ВВ) і збут (ВЗ)	$ВВ \gg ВЗ$	$ВВ \approx ВЗ$	$ВЗ \gg ВВ$
Частка працівників розумової (РП) і фізичної праці (ФП) у виробництві	$ФП \gg РП$	$ФП > РП$	$РП > ФП$
Підхід до управління	Адміністративний	Системний	Ситуаційний

Джерело сформовано автором на основі опрацьованої літератури [5]

Екстенсивний – передбачає розширення виробництва і реалізації продукту. Це відбувається, коли ринок не насичений, немає гострої конкуренції, а бізнес-середовище є відносно стабільним. Пов’язаний із зростанням витрат ресурсів. Сьогодні в більшості країн світу цей підхід практично вичерпаний, оскільки існуючі ринки вже переповнені товарами.

Інноваційний – передбачає постійне оновлення асортименту продукції та технологій виробництва, покращення системи управління виробництвом і продажами.

Реалізація маркетингових концепцій у діяльності агропромислових підприємств має враховувати особливості сільськогосподарського виробництва, а саме:

1. Об’єктом маркетингу є сільськогосподарська продукція, яка є товаром першої потреби. Відповідно до вимог ринку, необхідно враховувати конкретні обставини, такі як умови постачання та зберігання, термін придатності, упаковка, естетичний догляд тощо. Для задоволення потреб споживачів враховуються вік, стать, етнічна спадщина та здоров’я споживача. Їхні потреби та інтереси;

2. Значна сезонність виробництва. Цикл сільськогосподарського виробництва і цикл праці неузгоджені в часі. Тому дуже важливо вивчати кон’юнктуру ринку, динаміку цін, попит на продукцію тощо;

3. Земля – основний засіб виробництва і основний засіб праці. Отже, ефективність сільськогосподарської діяльності безпосередньо залежить від якості та інтенсивності її розвитку;

4. Законодавча база нагляду за ринком землі є недосконалою, є певні протиріччя та ризики. Наприклад, залучення земельних ресурсів в оренду не сприяє їх раціональному використанню;

5. Однорідність сільськогосподарської продукції зумовлює високий рівень конкуренції серед виробників, що висуває вищі вимоги до адаптивності інструментів маркетингу, ніж інші види;

6. Вплив національних регуляторних органів повинен враховувати фактори їхнього втручання;

7. Недостатня кількість аграрних маркетологів та відсутність необхідних наукових розробок та інноваційних консультацій.

Функції сільськогосподарського маркетингу нічим не відрізняються від загального маркетингу, це:

- ✓ управління маркетинговою діяльністю;
- ✓ організація маркетингу підприємства;
- ✓ планування маркетингової діяльності;
- ✓ прогноз маркетингових показників;
- ✓ аналіз ринку та маркетингової діяльності компанії;
- ✓ оцінити ефективність маркетингових зусиль;
- ✓ облік маркетингової діяльності;
- ✓ контролювати виконання маркетингових заходів.

Отже, функції сільськогосподарського маркетингу включають в себе всі основні функції загального маркетингу, з орієнтацією на специфіку сільського господарства. Виконання цих функцій допоможе підприємствам сільського господарства ефективно просувати свою продукцію на ринку та збільшувати свою прибутковість. Крім того, врахування специфіки галузі дозволяє забезпечити відповідну якість продукції, оптимальне використання ресурсів та зменшення витрат, що є важливими аспектами успішної діяльності в аграрному секторі.

Враховуючи те, що маркетинг є невід'ємною частиною сучасного ринку, що передбачає взаємодію всіх його елементів, реалізація його елементів необхідна на всіх рівнях ринкової вертикалі «ринку → агробізнес → використання маркетингових концепцій у корпоративній діяльності».

Класичне визначення слова «бізнес» (від англ. business – справа, заняття) – це господарська діяльність, спрямована на отримання прибутку; будь-який вид підприємницької діяльності, що приносить дохід або інший прибуток; активне господарство в умовах ринкової економіки (виробнича, підприємницька, посередницька тощо) діяльність, спрямована на створення власного підприємства з метою одержання прибутку власною працею, власними або позиковими коштами, тобто передбачає вільну поведінку суб'єкта [4].

Термін «агробізнес» означає відповідно ведення бізнесу в сільськогосподарському секторі. Виходячи з того, що маркетингова орієнтація є запорукою успіху підприємства, можна вважати, що аграрний маркетинг має стати невід'ємною частиною успішної виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства, ефективним інструментом зміцнення його конкурентних позицій у підприємстві. промисловість.

Висновок. Таким чином, теоретичні основи маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема: сутність та складові елементи маркетингової діяльності, механізм організації та особливості її вдосконалення.

Важливим напрямком підвищення маркетингової діяльності на підприємствах АПК є постійна раціоналізація маркетингової функціональної організації, тобто чіткий функціональний розподіл і спеціалізація праці, розподіл маркетингових функцій між працівниками апарату управління і сфери виробництва, закріплення їх у відповідних організаційно регламентуючих документах; визначення форм, методів, технологій і техніки виконання, організації і вдосконалення процесів виконання функцій.

В умовах розвитку українських ринкових відносин вкрай необхідним є впровадження нової культури бізнесу, однією з яких є маркетинг. Жорстка конкуренція серед підприємців спонукає їх максимально ефективно організовувати свою діяльність для досягнення найвищих результатів з найменшими витратами.

Завдяки інноваційним процесам сільське господарство стає більш продуктивним, ефективним і конкурентоспроможним. Однак, успіх реалізації інновацій залежить від правильної маркетингової стратегії. У цьому контексті, концептуальні засади маркетингової діяльності інноваційних процесів у сільськогосподарському підприємстві є важливими для забезпечення успішної комерціалізації інновацій.

Отже, зважаючи на невисоку розвиненість напрямку аграрного маркетингу є перспективи до позитивного освоєння даної ніші, що неодмінно посприє подальшому ще більшому розвитку підприємства і принесе нові здобутки у збуті, просуванні, можливо, й інноваційності у сфері маркетингу сільськогосподарських підприємств та найголовніше залучення додаткового прибутку, що є головною метою, будь-якого, комерційного підприємства.

Список використаних джерел:

1. Друкер П. Бізнес та інновації. М.: І.Д. Вільямс. 2007. 432 с.
2. Балабанова Л.В., Холод В.В., Балабанова І.В. Маркетинг підприємства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. МОНУ, ДоНУ. Київ. 2020. 611 с.
3. Карпенко Н.В. Макарова М.В., Педченко Н.С., Перебийніс В.І. Маркетингова діяльність підприємств: сучасний зміст : монографія. Київ : Центр учбової літератури. 2020. 251 с.
4. Калмакович О. Технології забезпечення ефективної маркетингової діяльності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 3. С. 182-185.
5. Ілляшенко С.М. Маркетингова товарна політика: Підручник. - Суми: ВТД "Університетська книга". 2005. 234 с.

Fedchenko YAROSLAV*

3rd year student,

of the Faculty of economy and entrepreneurship,

Vinnitsia National Agrarian University

FUTURE PROFESSIONS IN IT INDUSTRY

Annotation. *The IT industry is one of the few that is developing steadily even in the face of a full-scale war in Ukraine. Top managers of global tech giants have recently called in universities to focus on computer science, as the ability to code is one of the most important skills of today.*

Introduction. The most relevant areas of the near future The use of artificial intelligence will affect all spheres of life and our online choices: shopping, choosing a film for the evening or courses to learn a new profession.

The proliferation of wearable devices - things that are worn on the body, as well as devices that help pay for purchases, increased use of satellites, development of autonomous vehicles, prospects for NFT and creative industries, development of augmented reality, its use in design and visualisation.

Summary of the main material. The world is changing at a rapid pace: less than 50 years have passed since the first steps in creating the Internet, and now almost everyone has it in their smartphone. Unmanned taxis have already begun to be introduced, China has developed a 20-seat rocket plane for space tourism, and SpaceX is planning to colonise Mars.

Modern information technology is largely responsible for this pace of development and numerous achievements. Terms with the IT prefix are constantly appearing here and there, and are rapidly taking over everything, including the labour market. What kind of specialists will headhunters be looking for in 10-20 years and what promising professions of the future are emerging right now? Existing professions will change. For example, in medicine, new diagnostic methods and other approaches to patient communication will emerge. The financial sector will continue to be automated. In the transport market, we will see a shift from drivers to autonomous driving [1].

After analysing some information on the Internet and rethinking these forecasts and studies, I added relevant information to them. This is important because over the past year, some professions have become not the future, but quite popular in the present. For example, interface designers, experts in Big Data, which has already changed the world, and eco-preachers. We have also identified promising professions at the intersection of IT and other sectors that have just begun to emerge.

Here you can see top future jobs and promising areas of IT. Cyber detective. The profession is at the intersection of forensics, law, IT, jurisprudence and psychology. Crimes are already happening online - from hacking of personal accounts and hacker DDoS attacks on individual organisations to entire cyber wars between states. If there are crimes, there are specialists and even entire cyber defence units and cyber detective agencies that deal with security and investigations in this segment.

The need for people of this profile will continue to grow steadily: personal data, correspondence, access to contacts and finances, cryptocurrency, secret and other

* Supervisor - Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Languages of Vinnitsia National Agrarian University, Oksana VOLOSHYNA.

important information will be mostly stored in the digital space, which means it will be vulnerable to hackers. We should also not forget about smart home technologies and other smart devices that are subject to botnet attacks. Humanity is exploring a new space and wants to feel safe there, which means that professionals are needed to respond quickly to intrusions, prevent them and find the initiators.

Manager of educational trajectories. A profession at the intersection of IT, pedagogy and psychology. The individual approach that everyone dreams of will become more accessible. Along with the emergence of new educational platforms (Arzamas, TED), distance learning programmes (Coursera), and popular science new media and magazines (N+1, Apparat, Edutainme, The Verge), the world will see the emergence of the profession of educational trajectory developer.

This is a person who will develop a strategy for acquiring new knowledge and education in the chosen field, taking into account the mental, physical and other characteristics of a person, his or her temperament, interests and abilities. The developer of educational trajectories will create learning paths using big data and the global network - which university to apply to, what special courses to take, where to do an Internship, what lectures to listen to in online schools and webinars, what books and media to read, where to go on a trip, who to follow on social media, and so on. Such a trajectory will help to maximise a person's mental potential.

Network doctor. A network doctor will work at the intersection of medicine and IT, and will primarily deal with disease prevention and diagnostics in the online environment. Online medical mHealth services have already begun to appear, but they are not yet trustworthy. The situation will change in the future: "Smart wearable gadgets and mobile applications will be able to collect and send up-to-date information about a person's health to global cloud-based medical systems online, where it will be analysed and monitored by networked doctors. Such doctors will be able not only to diagnose the condition of people with complaints, but also to monitor the health of patients who do not notice symptoms and do not seek help. This will help prevent many diseases that develop in people due to untimely diagnosis, learn more about their development, and even recognise new diseases that we do not know about.

A digital archaeologist. A digital archaeologist will have to work with excavations, not in the ground, but in the digital field. First of all, this will concern working with outdated data formats and media. Such a profession already exists and is actively developing. For example, in the Lunar Orbiter Image Recovery Project, NASA used data archaeology to rescue important information from an ancient computer tape. In the future, you may need to rescue images from your outdated smartphone. In addition, a digital archaeologist will work in the digital layers where we leave our marks - social networks, blogs, forums, and various websites. Already, many employers consider social media as a person's passport, evaluating everything from profile photos to reposts from the public, and sometimes even conducting identity checks. The job of a digital archaeologist will be to search, collect and systematise all kinds of information in the digital space - it can be either working with individuals who want to put their history in order or with large corporations that are carefully checking their employees.

Architect of augmented reality and virtual worlds. An architect of augmented reality and virtual worlds is an IT speciality on the verge of ethics and aesthetics, physics, IT, law, architecture, design, and many other fields. Virtual reality is becoming better and more affordable, as are various VR devices. Facial electrodes that allow chewing and tasting in virtual reality have already been developed. In the

future, headhunters will hunt for specialists who can create alternative worlds with their own philosophy, laws of nature, rules of behaviour, outer shell, and even organoleptic features. VR architects will develop conceptual solutions to create both a virtual world from scratch and work with the real world, layering layers of augmented reality on it. And these will be not only Pokemon Go-like applications, but also educational and awareness projects. By the way, Apple is implementing augmented reality in the iPhone camera.

IT evangelist. The speciality is on the verge of IT, psychology and rhetoric. No, IT will not become a new religion, but preachers of advanced technologies have been appearing for a long time. In the future, their number will increase significantly, and they will work with conservative people - telling them about the benefits and convenience of modern achievements, as well as teaching them how to use new products and applications such as blockchain and chatbots. In short, it's like consultants at ATMs in Sberbank, only on a larger scale. There is already a concept of "digital inequality" in the world, when some people have access to IT products and actively use them, while others do not. And this is having a major impact on their lives right now, including their financial situation. The responsibilities of IT evangelists will include working to overcome this barrier between people. In addition, charity work will become an important component of the profession: large holdings and companies will allocate funds to bridge the digital divide so that everyone can have access to modern means of communication and information in general. This means that the speciality of an IT evangelist will be in demand.

Some of these professions already exist in one form or another. For example, an IT evangelist - they have existed for more than a decade, think of Guy Kawasaki at Apple. And now let's look at virtual reality - in the future, it will have an infinite number of nesting levels. And the Clean service will introduce a new service - servicing bodies connected to VR. Apple's HomeKit will be the first to offer the ability to integrate into virtual reality to ensure body safety. And exoskeletons will be widely used not only to perform feats in sports or the military, but also to provide physical activity to a body connected to virtual reality. Based on this idea, we can imagine many professions: from those who wash me while I'm in VR to fitness developers who create training programmes for exoskeletons. Not everything has to be romantic, someone has to clean the floors.

In the distant future, there will be no universities and educational institutions without teachers in the usual sense. A person is the bottle neck of the education system. A teacher can inspire, but he or she can also discourage learning, labelling a humanitarian or a technician, creating a framework in the minds of young geniuses. Teachers exist in central Europe, but they do not exist in Zimbabwe or South Africa. Machines will teach in the future. Humans are born with a desire to learn about the world, and they just need to be given the tools. Selected teachers will train machines to teach millions around the world. A similar idea is a teacher for neural networks. Nowadays, networks are developing rapidly, but they need to be taught by someone. The network will not learn to draw, sing, recognise faces, play poker if a person does not help it, if he or she does not pass on his or her knowledge.

Data science. This is the central point of any product or startup. If you want to launch an IT startup, you need to start with Data Science. Every three years, the amount of data on Earth doubles. The data structure is not just expanding, it is becoming more complex. Against this backdrop, Data Science is a very important science that analyses information and discards unnecessary information.

Who can a Data Science graduate become:

- Data engineer;
- Data scientist;
- ML developer;
- Business analyst [2].

HR specialities that will set trends. The work of HR specialists changed a lot during the war. We have become realtors, carriers, and hotline workers. All because HR is a person you can rely on.

4. HR Data Detective is someone who will search, filter and research HR data from various sources (employee surveys, training systems, internal portals, etc.).

5. Algorithm Bias Auditor - will monitor the use of artificial intelligence in each business unit of the organisation.

6. Human-Machine Teaming Manager - will develop interaction systems where people and machines complement each other's capabilities and form a balanced and productive team.

7. Director of Well-Being - someone who will support a culture of open and honest communication for high productivity and a positive team atmosphere.

8. Second-Act Coach - someone who will support employees who are making important career steps at any stage of development and at any age. In particular, they will help them change their profession within the organisation.

9. Chatbot & Human Facilitator - to ensure that the use of virtual assistants does not ignore employees' emotions, such as anxiety or frustration.

10. Genetic Diversity Officer - someone who, in particular, will be responsible for equality and diversity policies and will monitor the balance in the team.

11. Workplace Environmental Architect - someone who will organise the company's offices with the health and well-being needs of employees in mind [3].

Virtuality architect. Specialist in designing solutions that allow you to work, study and relax in virtual reality. He develops software and hardware taking into account the user's bio- and psychological parameters (including customised solutions).

What problems it solves: transforming information systems from occasional applications into large virtual worlds with their own laws, ways of interaction, and concepts that are impossible in reality. In fact, it is a creator of human dreams. Analogues of this IT profession of the future:

- creators of computer games,
- creators of MMORG universes,
- cinematographers and animators.

Today, a lot of virtual universes have already been created, which, nevertheless, have become part of real life: an army of Star Wars fans, role-playing tokens, and gamers of all stripes [4].

Conclusion. IT is a new reality. It's changing catastrophically fast, it's growing exponentially, and we don't even want to look ahead ten years [5]. Even in 5 years, there will be changes that are simply amazing in their speed. And everything we can say today about the promising professions of the future is based on our past experience, on what we know. But there is so much that we don't know - we don't know what will be discovered in science, how information technology will change, and what these changes will lead to in society. And perhaps the most interesting work will be in these grey areas of the map. Of course, workaholics and those who know how to inspire are needed - without this, you cannot achieve results. And today, those who work in IT have entered this water of an unknown future and are setting precedents that are changing the world.

List of references:

1. Future people [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://www.bizmaster.xyz/2017/12/lyudy-maibutnyogo-6-novyh-profesii-na-mezhi-z-it.html>
2. Most popular jobs in IT [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://ain.ua/2022/11/08/najpopulyarnishi-it-profesiyi-u-2022-roczy/>
3. Skills for IT jobs in future [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://vctr.media/ua/tech-profesiji-majbutnogo-ta-navichki-yaki-varto-zdobuvati-vzhe-zaraz-rozpovidayut-it-praktiki-147578/>
4. Future profession [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://fintramplin.com/it-profesiyi-majbutnogo/>
5. IT reality [book]. Access mode: p.34

Леся ШВЕЦЬ*
студентка 2 курсу,
факультет економіки й підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ЗДІЙСНЕННЯ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** Досліджено систему формування економічних показників як основної бази аналізу господарської діяльності підприємства. Вказано, що об'єктом економічного аналізу є соціально-економічні процеси розширеного відтворення, що здійснюються в процесі господарської діяльності підприємств і об'єднань, їх внутрішніх підрозділів. Наголошено, що система показників, котра відображає діяльність підприємства – це сукупність взаємопов'язаних величин, які всебічно характеризують майновий і фінансовий стан, його діяльність та результати цієї діяльності.*

***Abstract.** The system of formation of economic indicators as the main basis for the analysis of the economic activity of the enterprise was studied. It is indicated that the object of economic analysis is socio-economic processes of extended reproduction, which are carried out in the process of economic activity of enterprises and associations, their internal subdivisions. It is emphasized that the system of indicators that reflects the activity of the enterprise is a set of interrelated values that comprehensively characterize the property and financial condition, its activity and the results of this activity.*

* Науковий керівник: д.ф.е, ст. викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК.

Вступ. Основною метою діяльності підприємства на ринку є підвищення власного капіталу й отримання прибутку шляхом здійснення виробничої та іншої господарської діяльності. Для більш простого та ґрунтовного аналізу ефективності діяльності підприємства використовують систему збалансованих показників. Загалом предмет економічного аналізу – це господарські процеси, їх соціально-економічна ефективність; фактори, що впливають на кінцеві фінансові результати господарської діяльності; причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів, які отримують відображення через систему економічної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Господарська діяльність є об'єктом дослідження багатьох наук: економічної теорії, макро- і мікроекономіки, управління, організації та планування виробничо-фінансової діяльності, статистики, бухгалтерського обліку, економічного аналізу.

Аналіз господарської діяльності підприємства по суті являє собою вивчення певних економічних показників, що характеризують різні напрями цієї діяльності. Економічні показники групуються в певну систему за відомими критеріями. Система показників, котра відображає діяльність підприємства – це сукупність взаємопов'язаних величин, які всебічно характеризують майновий і фінансовий стан, його діяльність та результати цієї діяльності [3]. Враховуючи вищенаведене, слід розглянути певні види економічних показників саме які й застосовуються в аналізі господарської діяльності підприємств. Так, економічні показники поділяються на два основних види – натуральні і вартісні (грошові) залежно від того, які вимірники використовуються при обчисленні цих показників.

Вартісні показники є найбільш поширеним видом економічних показників. Вони дають можливість узагальнювати різноманітні господарські явища. Наприклад, якщо підприємство використовує різні види сировини і матеріалів, то дати інформацію про узагальнену суму надходження, витрачання і залишку цих предметів праці можуть тільки вартісні показники. Натуральні показники є первинними, а вартісні – вторинними, оскільки останні обчислюються на основі перших. У табл. 1 наведено основні показники діяльності підприємства.

Існують економічні явища, які можуть бути виражені тільки у вартісних показниках. Наприклад, собівартість продукції, прибуток (збиток) і деякі інші показники можуть бути тільки вартісними. Крім натуральних показників, які виражають кількість матеріальних цінностей в натуральних одиницях виміру (штуках, тоннах, метрах, літрах тощо), в економічному аналізі застосовується також різновид цих показників умовно – натуральні показники. Вони дозволяють узагальнити обсяг різних видів однотипної продукції, що випускається підприємством [2].

Таблиця 1

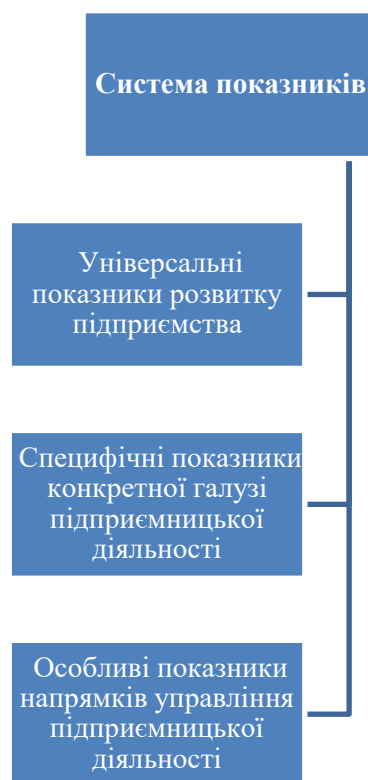
Основні показники діяльності підприємства

№ з/п	Назва показника	Порядок розрахунку	Позитивна тенденція
Доходні показники діяльності підприємства			
1	Виручка (дохід) від реалізації продукції (з ПДВ)	$V = OP \times Цодин$	↑
2	Чистий дохід (Валова продукція)	$ЧД = V - ПДВ - АЗ - ІнВзД$	↑
3	Собівартість продукції	$Св = МВ + ВОП + Відрах + А + ІнВ$	↑↓
4	Валовий прибуток (прибуток від реалізації)	$ВП = ЧД - Св$	↑
5	Прибуток від операційної діяльності	$Под = ВП - Воп + Доп$	↑
6	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (Загальний прибуток)	$ЗП = ВП \pm ІншіДВ$ або $ЗП = ВП + ФД - ФВ + ІД - ІВ$	↑
7	Чистий прибуток	$ЧП = ЗП - Пп$	↑
Показники ефективності використання основних, оборотних засобів, трудових ресурсів			
8	Фондовіддача	$Фв = ЧД / СВОЗ$	↑
9	Фондомісткість	$Фм = СВОЗ / ЧД = 1 / Фв$	↓
10	Фондоозброєність	$Фозбр = СВОЗ / СЧП$	↑↓
11	Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	$Кобз = ЧД / СВОБЗ$	↑
12	Тривалість одного обороту оборотних засобів	$Тобз = Д / Кобз$	↓
13	Коефіцієнт покриття	$Кп = СВОБЗ / ПЗ$	↑
14	Матеріаловіддача	$Мв = ЧД / МВ$	↑
15	Матеріаломісткість	$Мм = МВ / ЧД$	↓
16	Продуктивність праці	$ПП = ЧД / СЧП$	↑
17	Трудомісткість	$Тр = СЧП / ЧД$	↓
Показники ефективності використання основних, оборотних засобів, трудових ресурсів			
18	Рентабельність продукції	$Рпрод = ВП / Св * 100$	↑
19	Рентабельність продажу	$Р\text{ продажу} = ВП / ЧД * 100$	↑
20	Рентабельність виробництва (капіталу)	$Р\text{ капіталу} = П\text{ до опод (ЗП)} / (СВОЗ + СВОБЗ) * 100$	↑

Джерело:[4]

Показники господарської діяльності підприємств класифікуються також за групами: норми, показники часу роботи (затраченого на виконання робіт або виробництво продукції*), показники трудових ресурсів, показники виробництва, фінансові показники тощо. Показники господарської діяльності підприємницьких структур можуть бути об'єднані в певну систему [3].

У господарській практиці використовують систему оцінних показників. Система оціночних показників ефективності роботи підприємства в умовах ринку може бути побудована у такій послідовності (рис. 1):

*Рис. 1. Система показників господарської діяльності підприємства
Джерело: [3]*

- 1) показник ефективності використання основних фондів - фондівіддача;
- 2) сировини і матеріалів - матеріаломісткість;
- 3) живої праці - продуктивність праці;
- 4) узагальнюючий показник оцінки ефективності – прибуток (рентабельність).

У даному контексті, вивчення причинно-наслідкових зв'язків у господарській діяльності підприємств дозволяє розкрити сутність економічних явищ і на цій основі дати правильну оцінку досягнутим результатам, виявити резерви підвищення ефективності виробництва, обґрунтувати плани та управлінські рішення.

Тільки розкривши причинно-наслідкові зв'язки різних сторін діяльності підприємства, можна швидко прорахувати, як зміняться основні результати господарської діяльності за рахунок того чи іншого фактора, обґрунтувати будь-яке управлінське рішення, розрахувати, як зміниться сума прибутку, беззбитковий обсяг продажів, запас фінансової стійкості, собівартість одиниці продукції при зміні будь-якої виробничої ситуації [1; 6].

Кожен оцінний показник має об'єктивну основу й економічний зміст, відображає процес розширеного відтворення і його основні елементи: виробництво, розподіл, обмін і споживання. Звичайно, раціональне використання матеріалів є істотним чинником зростання виробництва і зниження собівартості продукції, а отже, збільшення прибутку і рівня рентабельності.

Узагальнюючим показником витрати матеріальних ресурсів є вартісний показник матеріаловіддачі (або матеріаломісткості). Динаміка показника

матеріаломісткості дає змогу оцінити ефективність використання матеріальних ресурсів загалом по підприємству. Однак варто враховувати, що грошова оцінка продукції в умовах ринкової економіки змінюється під впливом таких факторів, як зміна вартості сировини чи матеріалів, цін на виготовлену продукцію [3].

Для того, щоб оцінити ефективність діяльності підприємства потрібно провести техніко-економічний аналіз. Техніко-економічний аналіз – в основному, внутрішньогосподарський аналіз. Джерелом інформації для такого аналізу є планово-нормативні дані, матеріали оперативного, бухгалтерського обліку, позаоблікові дані. На підставі результатів аналізу приймаються важливі управлінські рішення.

Основні показники, що характеризують діяльність підприємства, ефективність використання фінансових, матеріальних, людських ресурсів представлені на рис. 2.

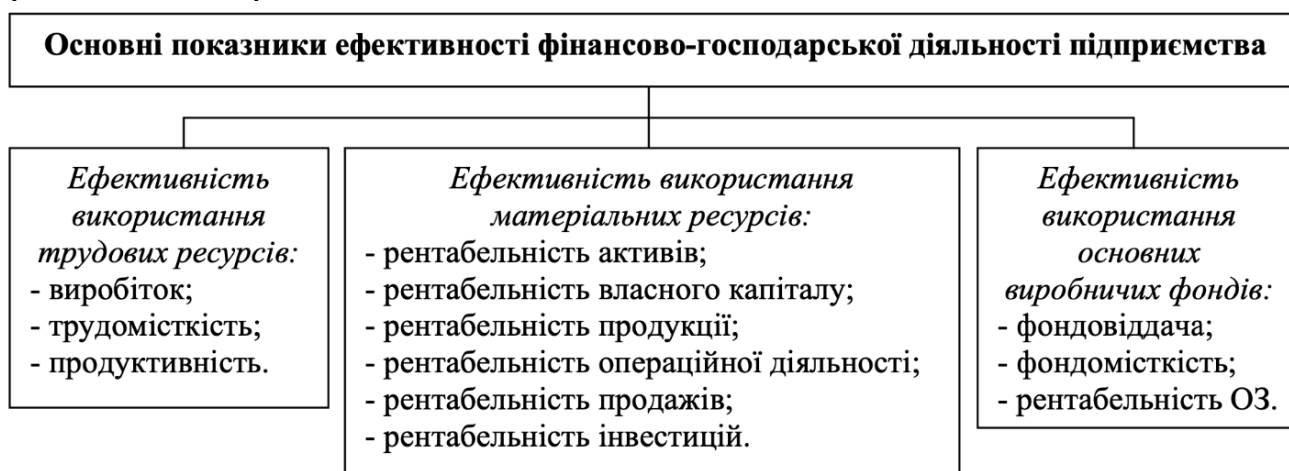

Рис. 2. Складові та основні показники ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства

Джерело: [2]

Аналіз використання трудових ресурсів спрямований на забезпечення повної зайнятості персоналу підприємства, високої продуктивності праці, створення нормальних умов для роботи персоналу і підвищення рівня оплати праці.

Аналіз руху трудових ресурсів дозволяє визначити рівень організаційної культури на підприємстві. Суб'єктивні ж мультиплікатори дають можливість вивчати ті показники, які не охоплюються стандартними мультиплікаторами.

Висновки. Отже, всі показники господарської діяльності підприємства перебувають у тісному зв'язку і залежності, що й необхідно враховувати у комплексному аналізі. Взаємозв'язок основних показників визначає послідовність виконання аналізу від вивчення первинних показників до узагальнюючих. Така послідовність відповідає об'єктивній основі формування економічних показників. Система показників є одним з елементів методики комплексного економічного аналізу. Саме використання системи показників з метою проведення комплексного дослідження господарської діяльності підприємства визначає особливість економічного аналізу, характерні риси його методу, а також відповідає основним принципам економічного аналізу – системності та комплексності.

Система формування економічних показників служить базою для проведення аналізу господарської діяльності підприємства та є одним з найбільш

поширених й ефективних інструментаріїв опису економіки, що використовуються в економічній науці та в управлінні економічними явищами і процесами.

Список використаних джерел:

1. Назаренко О.О. Економічний аналіз господарської діяльності підприємства на прикладі ПАТ «Заводський хлібзавод». 2020. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80047/1/Nazarenko_bak_rob.pdf;jsessionid=0A850F45DAB6417F3C8F054400711516\(1\)](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80047/1/Nazarenko_bak_rob.pdf;jsessionid=0A850F45DAB6417F3C8F054400711516(1))
2. Андрєєва Г.І. Система формування економічних показників як база аналізу господарської діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2872>
3. Показники господарської діяльності підприємств у ринковій системі управління. URL: https://pidru4niki.com/1050101050982/menedzhment/pokazniki_gospodarskoyi_diyalnosti_pidpriyemstv_rinkoviy_sistemi_upravlinnya
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
5. Характеристика основних показників діяльності підприємства. URL: <http://www.managerhelp.org/hoks-532-1.html>
6. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 7-24.

Вадим ЯНИШИН*

студент 1 курсу,

факультет економіки та підприємництва,

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА УКРАЇНА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті вказано, що європейська інтеграція, задекларована як стратегічний напрям розвитку України є не лише зовнішньоекономічним вектором, а й орієнтиром цінностей для всього українського суспільства. Інтеграцію України до ЄС сьогодні підтримують всі структури влади та переважна більшість українського населення. Однак у цьому стратегічному напрямі розвитку нашої держави виникає багато труднощів об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Abstract. The article states that European integration, declared as a strategic direction of Ukraine's development, is not only a foreign economic vector, but also a reference point of values for the entire Ukrainian society. Ukraine's integration into

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ Ольга ХАЄЦЬКА

the EU today is supported by all government structures and the vast majority of the Ukrainian population. However, many objective and subjective difficulties arise in this strategic direction of our state's development.

Вступ. Сучасні умови не є сприятливими для реалізації євроінтеграційної стратегії та прагнень України. Зовнішні та внутрішні чинники в деякій мірі не сприяють просуванню нашої країни в напрямі ЄС. Зовнішні пов'язані з тим, що сучасний стан Європейського Союзу можна охарактеризувати як серйозну кризу кількісного та якісного зростання спільноти. Економічна криза в Європі перестала бути проблемою окремих «периферійних» країн євросони. Із суто економічної вона дедалі більше перетворюється на політичну і стає новим випробуванням для Євросоюзу. Внутрішні чинники виражаються у браку кадрового і фінансового забезпечення та відсутності реально координуючого органу у сфері європейської інтеграції. Деякі науковці вважають, що українська влада не готова жити та управляти країною за європейськими нормами і стандартами. Це виражається у тому, що в країні не створена ефективна ринкова економіка, не ведеться ефективна боротьба з корупцією, не забезпечена незалежність та прозорість судової влади, не забезпечений розвиток громадянського суспільства тощо.

Виклад основного матеріалу. Характерною рисою сучасного світового розвитку країн є активізація інтеграційних процесів у світі та Європі зокрема. При цьому навіть ті країни, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі їхній вплив. Після останнього розширення ЄС Україна стала безпосереднім сусідом Євросоюзу. Це відкриває нові можливості для поглиблення співпраці між Україною та ЄС [1, с. 72]. Майбутнє України неможливо розглядати поза європейським та світовим розвитком, саме тому євроінтеграція та членство в Європейському Союзі є однією з головних стратегій нашої держави. Співпраця з ЄС є одним зі способів зміцнення позицій країни у світовій системі міжнародних відносин, засобом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої та демократичної держави. Інтеграційні процеси самі по собі є складними процесами, саме тому необхідно зрозуміти, що отримає Україна від співпраці з ЄС, які проблеми виникнуть на шляху до членства в ЄС і які очікувані перспективи від співробітництва в сучасних умовах. Інтеграція України до ЄС є непростим процесом, адже вона відбувається досить тривалий період, хоча й зрозуміло, що цей процес не може проходити швидко. Не один рік в Україні точилися дискусії щодо її інтеграційного вибору, тобто вибору моделі інтеграції: європейської чи євразійської. Революція гідності, анексія Криму та військові дії на сході України остаточно усунули полярність руху Захід – Схід і, нарешті, визначили наші інтеграційні пріоритети до європейського шляху розвитку. Інтеграційний вибір будь-якої країни має щонайменше три аспекти: правовий, економічний, політичний. Для України ці три аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету і державності, економічний – розвиток країни і добробут народу, політичний – це забезпечення цивілізаційного майбутнього Українського народу [2, с. 59]. На нашу думку, перш ніж розглядати

переваги та недоліки інтеграції України в ЄС, варто проаналізувати думку експертів із цього питання та обізнаність нашого суспільства. Згідно експертної думки існують певні перешкоди на шляху поглиблення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом. Відзначається низький рівень поінформованості громадян про ЄС, водночас 36% опитаних констатують загалом задовільний рівень володіння українцями інформацією щодо ЄС. Достатній рівень поінформованості українців підтвердили тільки 3% опитаних, а 11% вважають, що українці зовсім не володіють інформацією про ЄС [3].

На рис 1 представлено оцінку рівня поінформованості населення України про ЄС, де вказано, що 30% поінформовані та готові до зближення, близько 20% за вільну торгівлю без обмежень та ті, кого влаштовує нинішня ситуація, 15% за відмову зближення з ЄС, а 14% за створення митного союзу.

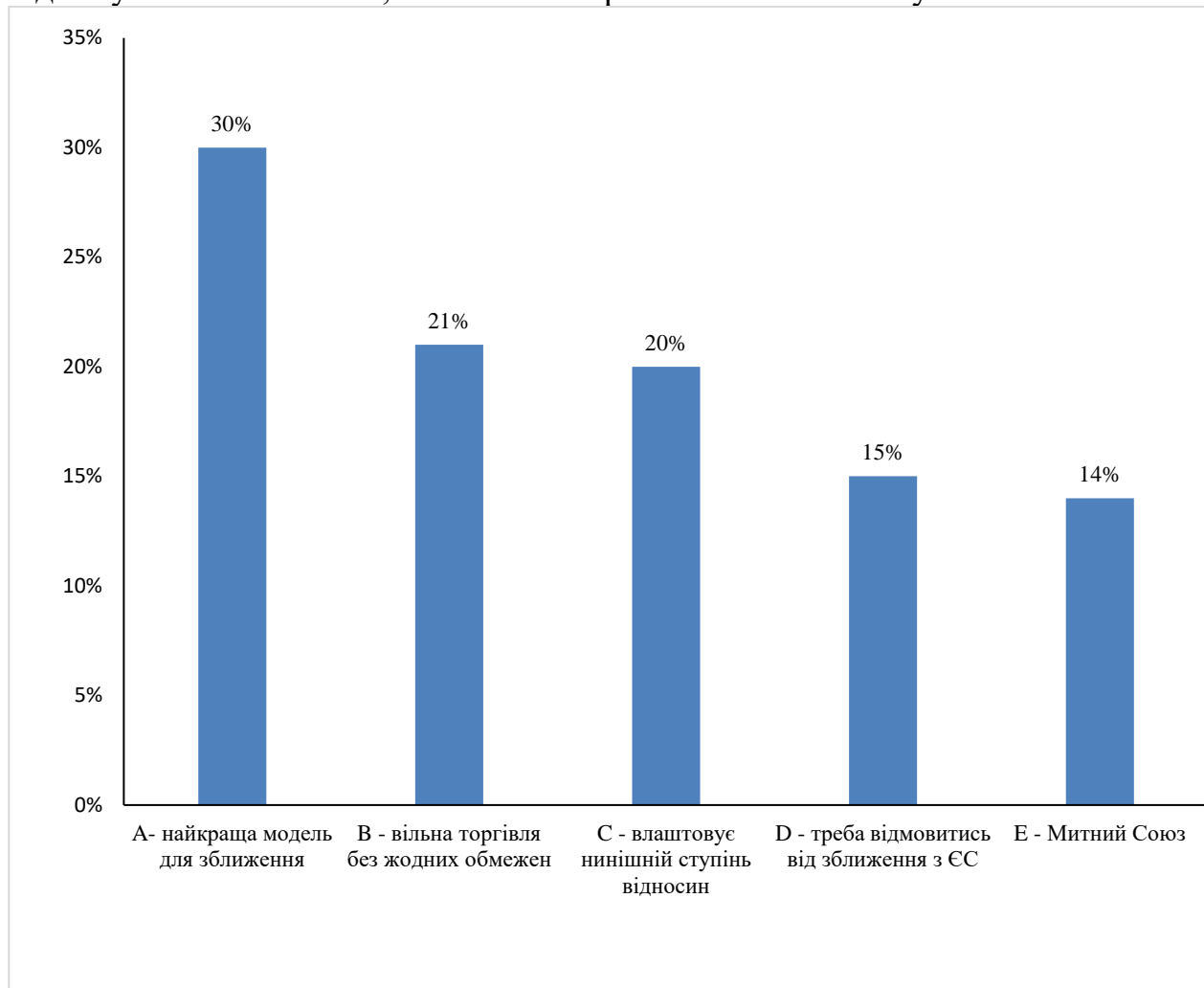

Рис. 1. Оцінка рівня поінформованості населення України про ЄС

Джерело: сформовано автором за даними

Оскільки євроінтеграція має як переваги, так і ризики, Україні слід акцентувати увагу на використанні саме позитивних моментів євроінтеграції. У табл. 1 наведено аналіз сильних і слабких сторін інтеграції України. Проведений аналіз сильних та слабких сторін інтеграції України до ЄС дає змогу констатувати, що Україні потрібно акцентувати увагу на сильних сторонах та

потенційних можливостях, що надасть перспективу входження в європейський політичний та економічний простір [4].

Таблиця 1

Аналіз сильних і слабких сторін інтеграції України до ЄС

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Політичні переваги:	
<ul style="list-style-type: none"> – європейська колективна безпека; – членство в НАТО; – стійка плюралістична демократична правова держава; – розбудова демократичних інституцій. 	<ul style="list-style-type: none"> – європейська колективна безпека; – членство в НАТО; – стійка плюралістична демократична правова держава; – розбудова демократичних інституцій.
2. Економічні переваги:	
<ul style="list-style-type: none"> – макроекономічна стабільність; – технологічна модернізація; – забезпечення вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації; – надання субсидій сільському господарству; – залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій в українську економіку; – створення нових робочих місць; – спільні митні тарифи; – антидемпінгова політика; – протекціонізм і контроль експорту 	<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень ВВП та дохід на душу населення; – втрата конкурентоспроможності певних галузей економіки; – недостатньо високий рівень наповнення вітчизняними товарами внутрішнього ринку; – неконкурентоспроможна на зовнішньому ринку продукція; – складність переходу на європейський рівень цін; – квотування певних видів товарів; – відтік кваліфікованої робочої сили.
3. Соціальні переваги:	
<ul style="list-style-type: none"> – ефективний захист прав людини в інституціях ЄС; – упровадження соціальних стандартів у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту та соціального страхування, захист прав працівників; – забезпечення високого рівня життя населення; – відкриття кордонів до вільного пересування населення; – розвинена система охорони довкілля. 	<ul style="list-style-type: none"> – ускладнення візового режиму зі східними сусідами.

Отже, з табл. 1 ми бачимо, що позитивних сторін в політичній, економічній та соціальній сферах набагато більше в дослідженні питання інтеграції України до ЄС.

Висновки. Необхідність європейської інтеграції поділяє більшість населення України. Сьогодні надзвичайно важливим є укладення нової угоди у формі асоціації Україна – ЄС. Це актуально у декількох аспектах. По-перше, рівень нової угоди впливає на рівень реформування України, що важливо для

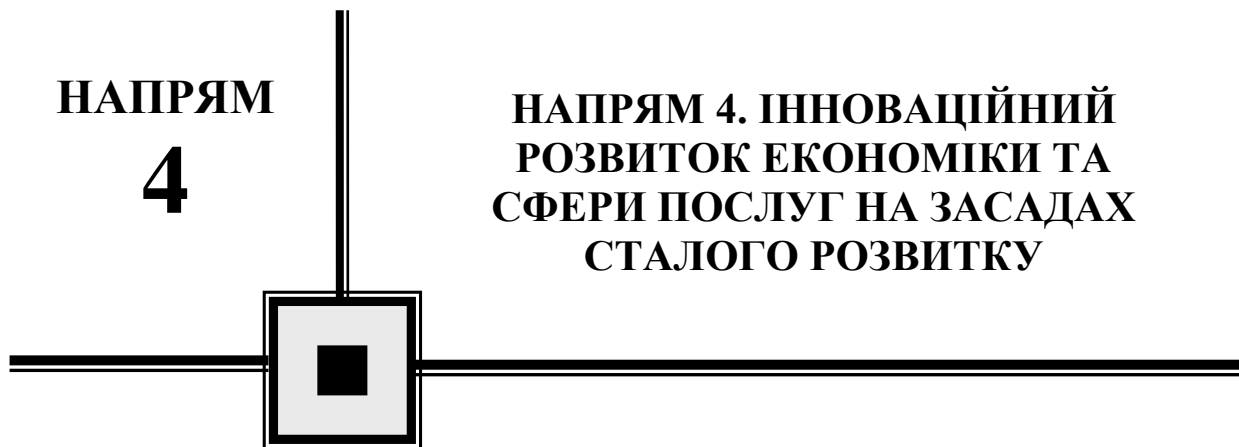
нашої країни, особливо в умовах відсутності чіткої програми дій уряду. В свою чергу, виконання угоди про асоціацію Україна – ЄС є важливим інструментом, за допомогою якого можна сприяти реформам або їх відсутності у динаміці. По-друге, ефективність виконання взятих на себе зобов'язань є важливим аргументом для європейської сторони стосовно реальної заінтересованості України в інтеграції до ЄС, готовності впроваджувати радикальні реформи, а не оперувати лише проєвропейською риторикою[5]. По-третє, виходячи із результатів виконання нової угоди, ЄС має можливість надавати або стримувати подальші стимули для України. Цей аспект набуває надзвичайного значення у світлі оптимізації відносин України з Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1. Федоришина О.О. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1103>.
2. Деліні М.М. Проблеми інтеграції України в світове співтовариство в сучасних умовах. URL : <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/12.pdf>.
3. Багатеренко А.О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. URL : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5915/6665>.
4. Українці назвали головні перешкоди до євроінтеграції. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2495901-ukraincinazvali-golovni-pereskodi-dla-evrointegracii.html>.
5. Тодошук А.В. Україна в інтеграційних процесах: ризики та переваги. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/168.pdf>.

НАПРЯМ
4

НАПРЯМ 4. ІННОВАЦІЙНИЙ
РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА
СФЕРИ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Babiy Dmytro*
3rd year student,
of the Faculty of economy and entrepreneurship,
Vinnytsia National Agrarian University

PROGRAMMING LANGUAGE C++

***Annotation.** The main purpose of the study was to familiarize myself with the basics of the C++ programming language and learn how to build programs in this language. In the course of the research, various sources were used, including Internet resources and programming books.*

***Introduction.** The first step was to review the literature on the history of the C++ programming language. The analysis of the sources revealed that C++ was developed in the 1980s by Bjarne Strastrup as an extension of the C programming language. It was created for the development of operating systems, but later became one of the most widely used programming languages in the world.*

Summary of the main material. Next, an overview of the current state of the C++ programming language and its documentation was conducted. It was found out that C++ is a general-purpose programming language that allows you to develop high-performance programs that run on different operating systems.

The syntax of the C++ programming language and its basic constructs were studied separately. The basic data types, operators, functions, and objects of the C++ programming language were considered. An overview of the principles of designing programs in the C++ programming language and the most common problems in developing programs in this language was also provided.

Particular attention was paid to object-oriented programming in C++. Basic concepts such as classes, objects, inheritance, polymorphism, and others were described. Various examples of using object-oriented programming in C++ were also analyzed.

* Supervisor: Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Languages of VNAU, Oksana VOLOSHYNA

In the next part of the paper, the first programming languages on which C++ was based were discussed in detail.

History of the C++ programming language development:

- The C++ programming language was created in 1979 by Björn Strastrup as an extension of the C programming language.
- In 1985, the first version of the C++ language was released, containing basic C constructs and additional features such as classes and objects.
- In 1998, the C++98 language standard was released, which made some changes to the language and separated it from C.

Overview of the current state of the C++ programming language. Today, the C++ programming language is one of the most popular languages in the world and is used in many areas, including system-level programming, game development, and scientific research. In 2017, the C++17 language standard was released, adding some new features and improving the existing ones.

Basic concepts and principles of the C++ programming language. C++ is an object-oriented programming language that combines the capabilities of C and the object-oriented programming paradigm.

It was developed in 1983 by Björn Strastrup at Bell Laboratories to extend the C language. C++ is widely used in many industries, including programming operating systems, creating embedded systems, developing high-performance software, and many others.

The basic principles of the C++ language include:

- Support for the object-oriented programming paradigm, including encapsulation, inheritance, and polymorphism;
- Support for the use of templates;
- Support for an exception mechanism that allows you to manage errors and perform uncontrollable output operations;
- Support for various data types, including built-in and user-defined types;
- Support for memory management mechanisms, including automatic and manual memory allocation.

Basic data types of the C++ programming language. C++ has a variety of data types, which can be divided into built-in and user-defined. Built-in data types include integers (int), real numbers (float, double), characters (char), and boolean values (bool). Custom data types can be created using classes or structures.

Overview of the basic constructs of the C++ programming language. C++ has a wide range of constructs that allow programmers to efficiently create complex programs. The main constructs of the C++ language include:

- If/else condition statements that allow you to perform different actions depending on whether a certain condition is met.
- For, while, and do-while loops that allow you to execute a certain code block several times.

- Arrays that allow you to store a large amount of data of the same type in one variable.
- Structures and classes that allow you to describe new data types that can contain fields of different types and methods that work with these fields.
- Pointers and references that allow you to work with memory directly and transfer data between functions.

Features of the C++ programming language syntax. C++ is a general-purpose programming language that combines the capabilities of both the C and C++ programming languages. The C++ programming language uses strong static typing, which allows you to detect most errors at the compilation stage, rather than during program execution.

The syntax of the C++ programming language is quite complex, as the language has many features and functions. However, this complexity allows programmers to provide more precise control over memory management and other aspects of the program.

Object-oriented programming in C++. One of the main features of the C++ programming language is its support for object-oriented programming (OOP). OOP is an approach to programming based on creating objects that contain data and methods for working with this data. In C++, classes are the main means of implementing OOP, and they allow programmers to create their own data types.

Templates in the C++ programming language. Templates are another feature of the C++ programming language. They allow programmers to create universal algorithms and data containers that can work with any type of data. Templates in C++ also reduce the amount of repetitive code and facilitate the development process.

Using the C++ language for system programming. C++ is known for its speed, low level of abstraction, and ability to interact with the operating system and hardware. Therefore, the language is often used for system programming, in particular, for the development of operating systems, input/output devices, drivers, and other system components.

Some C++ features, such as multiple inheritance and virtual functions, make it possible to effectively implement OOP principles in system programming. To interact with variables located in memory, the language has built-in support for pointers and references.

One of the most popular uses of C++ for system programming is to create libraries that provide access to various system operations, such as interaction with the file system, network protocols, and other system resources. To create libraries in C++, you usually use low-level mechanisms for working with memory, operating systems, and network protocols.

An example of the use of C++ for system programming is the creation of the OpenGL open library, which provides access to system operations for displaying three-dimensional graphics. The library was developed in C++ and is widely used in the field of gaming and three-dimensional graphics.

Features of interaction with external libraries and operating systems. C++ provides a convenient and powerful mechanism for interacting with external libraries

and operating systems. For this purpose, the language has many built-in tools, such as input/output, memory, and file system functions. In addition, C++ has tools for working with multithreading and parallel programming.

One of the features of C++ is the ability to interact with external libraries written in other programming languages, such as C, Java, Python, and others. For this purpose, the language provides the ability to use mechanisms of communication between languages, such as function calling standards (for example, C-style and C++-style), data marshaling mechanisms, etc. C++ also supports function call mechanisms, which allows you to connect executable code in different languages running on the same operating system.

To interact with the operating system, C++ provides access to a variety of system calls, such as working with the file system, network protocols, process and memory management, and others. This allows C++ developers to create a variety of system programs, such as device drivers, operating systems, embedded programs, system tools, etc.

Application of the C++ programming language. C++ is often used to create operating systems, device drivers, compilers, embedded systems, and many other system applications. C++ has built-in capabilities for working with memory, I/O, and low-level programming, which makes it ideal for system programming.

Finally, in terms of interaction with external libraries and operating systems, C++ can interact with standard C functions and libraries, as well as libraries written in other programming languages, such as Python, Java, and C#. C++ can also be used to develop programs that run on various platforms, including Windows, Linux, and Mac OS.

In this paper, we have considered the main aspects of the C++ programming language, including its history, basic concepts and principles, data types and constructs, as well as its use for system programming and interaction with external libraries and operating systems. More detailed information about the C++ programming language can be found in the relevant sources cited in this paper.

The C++ programming language has a wide range of applications, making it a popular choice among developers for various software development projects. One of the primary uses of C++ is for system programming, where it is often used to create operating systems, device drivers, compilers, and embedded systems. This is due to the language's built-in capabilities for working with memory, I/O, and low-level programming, which makes it ideal for such applications.

C++ also has a strong presence in the gaming industry, where it is often used to develop video games and game engines. The language's efficiency and high-performance capabilities make it an excellent choice for developing games that require fast and smooth processing.

In addition, C++ can be used for developing desktop applications, web applications, and mobile applications. With its ability to interact with external libraries and operating systems, C++ can work seamlessly with standard C functions and libraries, as well as libraries written in other programming languages, such as Python, Java, and C#. This makes it an excellent choice for developing cross-platform

applications that can run on multiple operating systems, including Windows, Linux, and Mac OS.

In conclusion, the C++ programming language is a versatile and powerful tool for developers. Its applications range from system programming to game development, and it can be used to create applications for various platforms. With its rich history, strong programming concepts and principles, and built-in capabilities, C++ remains a popular choice for developers worldwide.

Conclusion. The C++ programming language is one of the most popular and widely used languages in the programming world. It is a powerful tool for software development that allows you to create efficient and reliable programs with high execution speed.

The main advantage of C++ is that it allows programmers to use the object-oriented programming paradigm, which allows them to create reusable components, which ensures easy and fast program development.

Also, C++ is a language with a high level of control over computer hardware resources, which allows programmers to work with memory and other low-level resources. This is important for creating programs that require high performance and efficiency.

However, using C++ can also be demanding for a programmer, as it has a high level of complexity and can require a large amount of time to write code. Also, programs written in C++ can be difficult to understand and maintain, making it important to follow the correct programming structure and approaches.

In general, the C++ programming language is an important tool for creating software with high performance and efficiency. It can be demanding to use, but with the right approaches and structures, it allows you to create high-quality and stable programs.

REFERENCES:

1. C++ Wikipedia [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/C%2B%2B>.
2. TIOBE Index for March 2023 [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://www.tiobe.com/tiobe-index/>.
3. C++17 [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://en.cppreference.com/w/cpp/17>.
4. C++ reference [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://en.cppreference.com/w/cpp>.
5. C++ Programming Language [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://www.geeksforgeeks.org/c-plus-plus/>.
6. Microsoft C++, C, and Assembler documentation [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://docs.microsoft.com/en-us/cpp/>.
7. C++ tutorial [Electronic resource]. Access mode: URL: <https://www.tutorialspoint.com/cplusplus/index.htm>.
8. Bjarne Stroustrup. Programming: principles and practice of using C++.
9. Eckel Bruce. The philosophy of C++.
10. Herbert Schildt. C++. Basic course.

Анастасія БАСОК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕСТОРАННИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті проаналізовано реальний стан ресторанних підприємств під час широкомасштабної війни. Розглянули, як почав діяти цей сектор бізнесу. Нині ресторанний сектор має чи не один із найбільших кризових періодів за всю історію існування нашої країни. Тому з оглядом на те, що відбувається -ресторанний бізнес повинен вдосконалюватися, модернізуватися та в першу чергу вже приділяти увагу безпеці, як для персонал так і для споживачів.*

***Abstract.** The article analyzes the real state of restaurant enterprises during a large-scale war. We looked at how this business sector began to operate. Currently, the restaurant sector is going through one of the biggest crisis periods in the entire history of our country. Therefore, in view of what is happening, the restaurant business must improve, modernize and, first of all, pay attention to safety, both for the staff and for consumers.*

Вступ. Ресторанному бізнесі під час війни зараз дуже не просто. Багато закладів харчування, закрилися, але на щастя є ті, хто витримав та адаптувався до суворих реалії цього сектору. Тому скоріше за все, вони реабілітуються і надалі. На жаль, сфера обслуговування зазнала серйозних втрат через війну. Одні зруйновані вщент підприємства, інші займаються волонтерством, другі потребують великих коштів на ремонт. Тому перед рестораторами постають нові виклики – це швидка адаптація, пошук нестандартних рішень та забезпечення безпеки.

Актуальність. Наприклад до березня 2020 року в Україні спостерігався неймовірно швидкий темп розвитку сфери обслуговування, саме ця сфера на економічному ринку і досі залишається найприбутковішою, але й найризикованішою.

Згодом почався карантин через COVID-19 у всьому світі, який також викликав нові ризики та проблеми. Світ до цього адаптувався, але з 2022 року в Україні виникли ще страшніші реалії- це війна, яка вплинула на життя не тільки нашої держави, але і всього земного шару.

Тому актуальність теми на сьогодні є повне відновлення діяльності сфер обслуговування та досягти тих показників розвитку цього сектору, хоча б до

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

карантинних тенденцій. За підрахунками експертів – 50 % бізнесу вже закрилося. І лише 6 % – відкрили свої двері та почали працювати під час воєнних дій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан не означає, зупинити все та жити з дня в день, адже це призведе до анархії та повного безладу. Тому ми з вами розглянемо, які виклики виникають у рестораторів та їхні рішення в теперішні та в майбутні часи.

В Україні живуть дуже талановиті та працьовиті люди, які прагнуть підтримувати та допомагати не тільки в економічному плані, але й усім громадянам країни. Тому після початку повномасштабного вторгнення ресторатори вдало переобладнували свою сферу в волонтерство, що напевно і допомогло оцінити ризики та стійкість ринку до будь-якої ситуації. Завдяки підтримки держави вони адаптувалися до нових реалій, і тому вже 2023 році вони вдало займають конкурентну ставку серед великого ринку бізнесу [5].

Дуже важливо не концентруватися на негативі, а шукати шляхи побудови життя далі, і постійно навчатися та ділитися із знаннями оточенням. Через складну ситуацію в економіці, багато людей стали безробітними, тому в багатьох є бажання піти в нову сферу, але попри великий жаль підприємці даного сектору хочуть працівників із вже набутим досвідом, як показала європейська практика – це є не доречно.[2] Адже людину легше навчити, ніж перевчити. Якщо на підприємство приходить людина, яка прагне навчитися, працювати чи навіть допомогти в розвитку якоїсь діяльності, потрібно з нею ділитися своїми навиками та досвідом. Це дуже чудово практикують за кордоном і ми бачимо реально вдалі результати.

Тому ресторанна сфера вирішила піти та такий крок та відкрити свої двері під час найтяжкіших часів країни. Ресторатори говорять, що перш за все повернувши людей до роботи, повертаємо життя разом та подумками відпочиваємо від навколишніх глобальних проблем, підтримуючи економіку та отримуючи позитивні емоції, адже саме спільнота робить нас людьми.

Ресторанний бізнес – це не просто про страви, напої, це завжди про математику та виклики. У цій роботі керівник має бути більше аналітиком та бути на крок вперед. Будь-які рішення повинні ґрунтуватися не на інтуїції чи бажанні, а на цифрах чи досвіді [7]. Хороший керівник – це той, який пройшов усі ключові моменти роботи (від офіціанта до кухара) і знає, як це працює в реальності, та вміє вдало скорегувати процес без певних втрат чи проблем. [2]

На сьогоднішній день ресторатори долають, кожний день нові виклики в своїй роботі, переживають важкі часи, але дуже вдало концентруються над вирішенням проблем та пошук креативних ідей, які полегшать роботу закладу підприємства. Креативність та винахідливість зараз грають на користь бізнесу дуже вдало та на часі, адже потрібно тримати стрій в економіці та забезпечити людей роботою чи відповідним сервісом для споживачів.

Давайте розглянемо основні челенджи, які виникають у ресторанному бізнесі на сьогоднішній день в 2023 році табл.1.

В сучасному етапі наших реалій ресторани продовжують боротися із проблемами дуже вдало, адаптуючись до нових викликів, а саме :

- ✓ Відсутня електроенергія- це купівля генератора, запуск нової специфіки закладу, запуск мангальних позицій.
- ✓ Психологічна підтримка, як споживачів так і персоналу.
- ✓ Продовження інвестиції попри все.
- ✓ Вихід на міжнародний ринок, який зараз дуже вдало працює в Польщі, Німеччині, Франції, тощо. Тобто наші люди привезли в Європу – український ринок, нові франшизи, нових конкурентів.
- ✓ Намагання вигнати російський ринок не тільки в нашій державі, але по всьому світі.
- ✓ Участь у волонтерських чи соціальних проектах, які також чудово залучають нових клієнтів.
- ✓ Зацікавленість власника в розвитку своєї справи

Таблиця 1

Челенджи сьогодення для рестораторів

Безпека	Якщо заклад працює, особливо під час тривоги, то власник бере повно кримінальну відповідальність на себе, якщо щось станеться.
Електроенергія	Майже все обладнання в ресторанах – електричне, через це виникають труднощі, коли відсутнє світло
Комунальні платежі	Економічна ситуація в країні не покращується, тому ростуть ціни на все.
Інфляція та фудкост	Те, що призводить до підняття цін
Оренда	Дуже висока ставка особливо на заході чи центрі країни
Падіння доходів громадян	Ціна продуктової корзини збільшилась, комунальні теж, при тій же заробітній платні людей. Тому багато закладів преміум сегменту закрилися.
Відкриття нових ресторанів	Збільшення конкуренції на ринку
Законодавчі перепони	Зміни в законодавстві, які впливають на заклад (заборона кальянів, комендантська година)
Проблеми із персоналом	Криза в країні – наслідок еміграція
Проблеми з поставками продуктів	Те, що можна було відправити літаком, зараз пливе або їде – як наслідок: займає велику частину часу

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Всі розуміють, що зараз бізнес отримує ракети, замість відвідувачів. Відповідно підтримка держави грає вагомий роль для заохочення відновлення власної справи. Завдяки уряду в березні 2022 року держава створила Фонд відновлення зруйнованого майна та інфраструктури.

З середини грудня 2022 року уряд надав дозвіл використовувати кошти з цього фонду на відновлення постраждалих «туристичних об'єктів», зокрема готелів і ресторанів.[5]

Отримати відшкодування може будь-який бізнес, який постраждав «внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України».

Спочатку потрібно подати заявку де все повинно чітко вказано та розписано, потім щодо кожного об'єкта приймають рішення про оголошення цільового збору коштів, якщо є бажаючий донор його повідомляють про даний об'єкт. Після цього проходить засідання міжвідомчої комісії, яка розглядає, чи доцільна заявка.[2]

Якщо комісія погоджує його, вона повідомляє донора, який має протягом 21 дня перерахувати кошти на рахунок фонду. Самі донори – це певні інвестори, міжнародні організації, представники будь-якого бізнесу чи звичайний громадянин, який бажає зробити добру справу.

Висновок. Отже, розглянувши тему можемо зробити висновок, що після істотних викликів щодня наша сфера обслуговування не має бажання здаватися, а навпаки покращуватися, виходити на міжнародний ринок та ставати сильним конкурентом.

Українська кухня- стала дуже відомою та зацікавленою в всьому світі. Тому в найближчій перспективі, я бачу іноземних інвесторів на українському ринку. Але в першу чергу наш уряд повинен вдало їх підтримувати, захищати, і карати всіх за некомпетентність та корупцію. І як наслідок цього іноземний капітал потягнеться до України у великій кількості.

З перспективою на майбутнє, починають з'являтися нові тенденції:

✓ Заклади в підвалах чи бомбосховищах будуть мати перевагу та стануть в пріоритеті, особливо із такими сусідами.

✓ Кав'ярні та пекарні – завжди були конкурентами, але зараз вони заповнили ринок, хоча кава дорожчає, але її вживають усі, від військових до дітей. Кава зранку - це вже, як народна традиція, яку дотримуються в українському суспільстві.

✓ Зростання популярності домашньої української кухні. Адже багато жінок виїхали з країни, а чоловіки залишилися без домашньої їжі, тому споживачу хочеться насолодитися смачною, ситною, українською стравою.

✓ Тенденція використання вітчизняного продукту та зниження кількості іноземних інгредієнтів. Або створення умов для вирощування їх на території нашої країни.

Українці, які почнуть повертатися з-за кордону. Привезуть із собою величезний багаж досвіду, який доцільно почнуть використовувати тут на місці. Почнуть з'являтися нові економічні можливості через угоду про членство з ЄС.

Після чого мільярди інвестицій будуть відправляти на відновлення гостинності в нашій неймовірно талановитій країні, ми багато чому особисто зможемо навчитися і європейські країни, через всі виклики, які пройшов ресторанний сектор.

Список використаних джерел:

1. Ракети замість відвідувачів. Війна пошкодила понад 1000 ресторанів, кафе та готелів. Як бізнес їх відновлює і чим може допомогти держава. URL: <https://forbes.ua/money/raketi-zamist-vidviduvachiv-viyna-poshkodila-ponad-1000-restoraniv-kafe-ta-goteliv-yak-biznes-ikh-vidnovlyue-i-chim-mozhe-dopomogti-derzhava-14022023-11725>

2. Ресторани під час війни: перспективи та глобальні тенденції. URL: <https://fgritb.knukim.edu.ua/home/news/restorani-pid-chas-vijni-perspektivi-ta-globalni-tendentsiji.html>

3. Стаття. Спеціальна виставка для готельно-ресторанного бізнесу. URL: <https://lexinform.com.ua/podii/xv-spetsializovanavystavka-gotelnyj-ta-restorannyj-biznes/>

4. Архіпов В. В. Ресторанна справа: асортимент, технологія і управління якістю продукції в сучасному ресторані: навч. посібник. 3-тє вид. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 382 с.

5. Ставська Ю.В. Готельний бізнес в сучасних умовах: актуальні проблеми та тенденції розвитку. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 35. С. 284-289.

6. Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу: міжнародний та національний досвід : колективна монографія, за заг.ред. А. Ю. Парфінєнка. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 412 с.

7. Луцяк В.В., Польова О.Л., Ставська Ю.В., Мостенська Т.Г. Управління бізнес-процесами в ГРС: навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ. 2019. 331 с.

Анжеліка БОЛЮХ*
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІТ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗАВДЯКИ ЧОМУ УКРАЇНСЬКА ІТ-ІНДУСТРІЯ МАЄ МОЖЛИВІСТЬ ПРАЦЮВАТИ

***Анотація.** У роботі встановлено, що в умовах війни в Україні важливого значення набувають ІТ-фахівці, адже інформаційна війна та потужні кібератаки на урядові сайти, сайти державних установ та організацій є не менш небезпечними, ніж масовані ракетні обстріли та інші загрози, які постають сьогодні перед українцями. Окреслено місце ІТ-сектору в економіці України та його роль в умовах воєнного стану у країні. Визначено основні причини, завдяки яким ІТ-сектор може надалі працювати на повну силу в Україні. Проаналізовано, як змінилися очікування ІТ-фахівців від роботодавців через повномасштабне вторгнення, досліджено основний внесок ІТ-сектору у боротьбі України проти кібератак країни-агресора.*

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ, Світлана КІПОРЕНКО.

Annotation. The work established that in the conditions of war in Ukraine, IT specialists become important, because information warfare and powerful cyber attacks on government websites, websites of state institutions and organizations are no less dangerous than massive missile attacks and other threats that Ukrainians face today. The place of the IT sector in the economy of Ukraine and its role in the conditions of martial law in the country are outlined. The main reasons have been determined, thanks to which the IT sector can continue to work at full strength in Ukraine. It has been analyzed how the expectations of IT specialists from employers have changed due to a full-scale invasion, and the main contribution of the IT sector in Ukraine's fight against cyberattacks of the aggressor country has been investigated.

Вступ. ІТ-галузь до воєнного стану була однією з найбільш економічно стабільних галузей економіки, оскільки у ІТ-галузі працювала велика кількість ІТ-компаній, які забезпечували значні податкові надходження до державного бюджету. Це пояснюється як активною підприємницькою діяльністю самих ІТ-компаній, так і тим, що держава не ігнорує проблеми у цій сфері, впроваджуючи нормативно-правові акти та програми, які стимулюють розвиток ІТ-галузі.

Виклад основного матеріалу. ІТ-сектор України за перші п'ять місяців 2022 року забезпечив 3,2 млрд дол. США експортних надходжень, що на 27% більше, ніж за аналогічний період 2021 року. Власне, ІТ – єдина галузь бізнесу, яка зросла у 2022 році, повідомляє OpenDataBot із посиланням на дані Національного банку України. Нині ІТ-галузь складає майже половину від всього обсягу експорту послуг, протягом перших 5 місяців 2022 року частка ІТ-сектору у всьому експорті послуг склала 46% (протягом аналогічного періоду 2021 р. – цей показник складав 37%). На рис.1 можемо спостерігати як навіть під час війни динаміка експортних надходжень від ІТ- сектору протягом п'яти місяців, на диво, не зменшилась порівняно із попереднім 2021 роком [1].

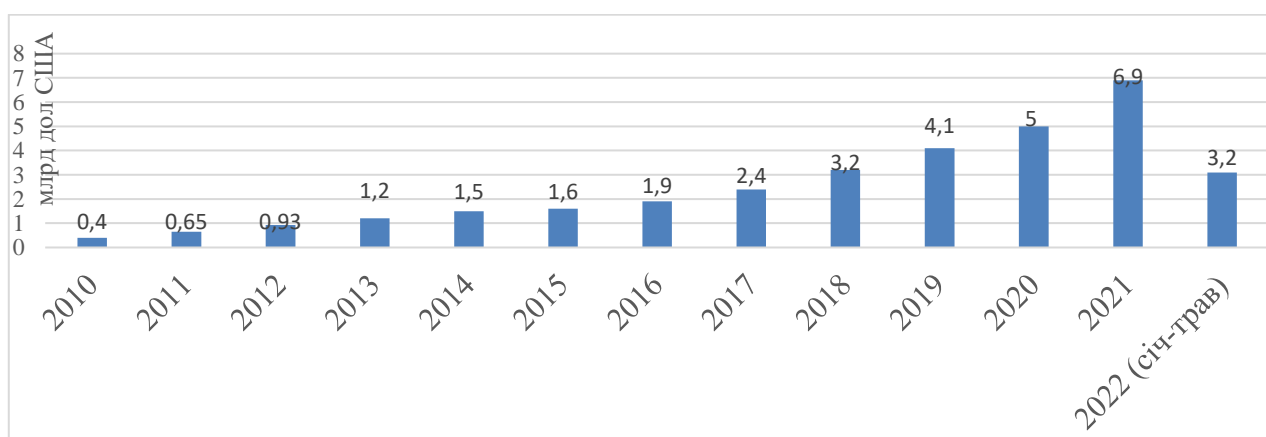

Рис. 1. Динаміка експортних надходжень від ІТ-сектору України, 2010-2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [1]

Отже, основними причинами успішного функціонування ІТ-галузі в Україні навіть в умовах воєнного стану є:

1. Використання хмарних сервісів (заміна зберігання даних на фізичних носіях, зокрема серверах, які при пошкодженні стають непридатними). Крім цього, через експортну орієнтованість вітчизняної ІТ-індустрії більшість продуктів інтелектуальної власності та результатів роботи зберігаються на об'єктах замовника, а члени команд в Україні отримують відповідні права доступу для виконання замовлення. Такий процес підлягає ретельному моніторингу та відповідним правилам і нормам інформаційної безпеки.

2. Запровадження генераторів безперебійного живлення та доступу до Інтернету. Окремим пунктом є забезпечення команд джерелами живлення – різноманітними генераторами, які продукують достатньо електроенергії для продовження роботи у випадку зупинки подачі енергії через мережі. Те ж стосується й Інтернет-з'єднань, завдяки маршрутизаторам Starlink, які через супутникове з'єднання надають доступ до Інтернету у будь-якій точці Землі. Так, Міністерство цифрової трансформації України вже передало значну кількість установок Starlink для українських ІТ-компаній.

3. Однією з ключових причин розвитку та успішного функціонування ІТ-сектору навіть в умовах воєнного стану в Україні є вдало підібрана команда. Значна частка українського ІТ-сектору розташована у м. Харкові та м. Києві – містах-мільйонниках, які через постійні обстріли та бомбардування перебувають у зоні підвищеної небезпеки. Тож цілком логічним кроком у збереженні можливостей офісів компаній із цих регіонів стала релокація їх команд до західних або центральних областей України. Варто зауважити, що якоїсь надмірної концентрації у одному місці немає, аби потужності та інфраструктура окремих регіонів не була перевантажена. Більше того, у деяких компаній ще і задовго до війни з'являлись офіси в інших містах та областях [2].

Важливим внеском у інформаційно-технічну війну є спростування фейків та донесення до населення правдивої інформації. Цим займається волонтерське угруповання людей, які власноруч перевіряють новини на наявність у них фейків і відповідно підтверджують або спростовують новину. Сайт Stopfake.org, який націлений на перевірку фейків, був запущений у 2014 році завдяки активістам із Могилянської школи журналістики. Варто відзначити, що сфера стосується ІТ-спеціалістів, оскільки іноді доводиться перевіряти чи не піддавалися фото чи відео видозмінам, а не лише шукати інформацію та перекладати її [3].

Раніше найбажанішими в роботі в ІТ-секторі були гібридний графік (віддалений формат щонайменше 2-3 дні на тиждень), розвиток та грамотна постановка цілей. У великих міжнародних компаніях пішли далі – впровадили тиждень спеціальної відпустки, щоб знизити стрес, змагання з серфінгу, волонтерство з компенсацією заробітної плати. У пандемію критично важливими стали стабільність та розуміння, куди рухається компанія [4].

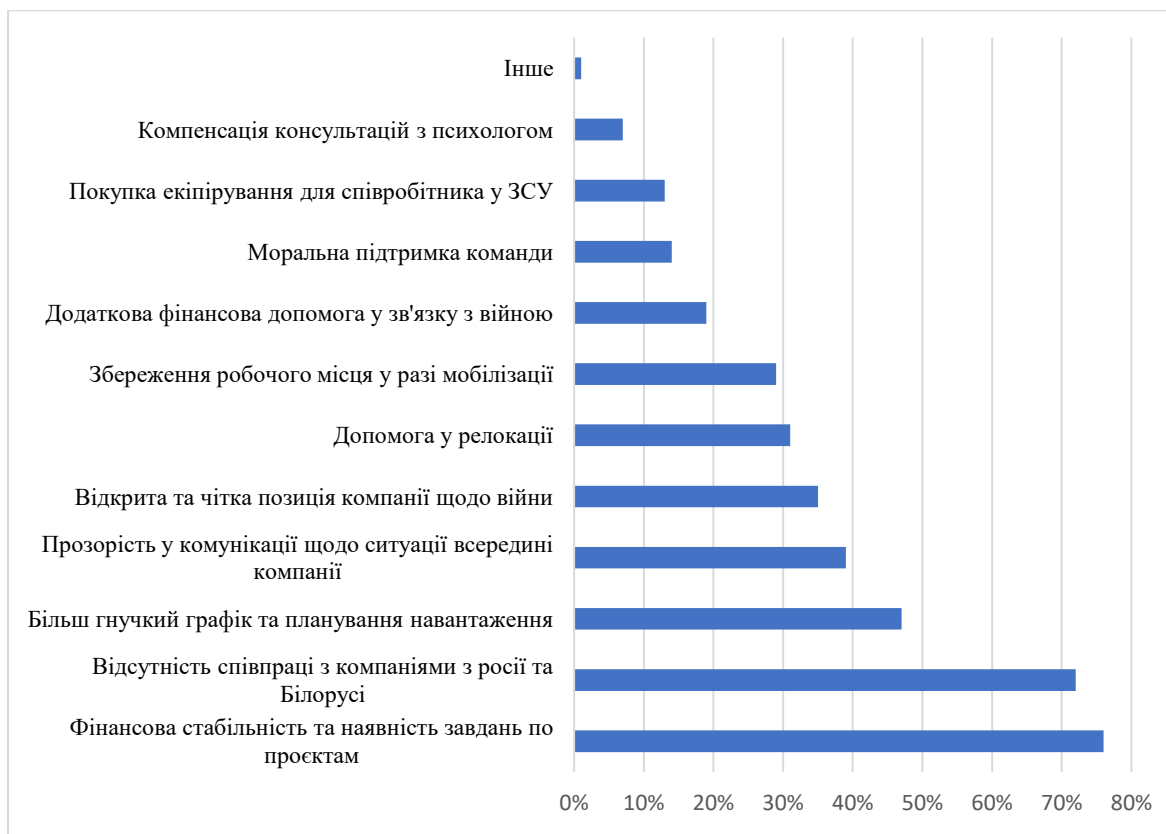

Рис. 2. Як змінилися очікування ІТ-фахівців від роботодавців через воєнний стан та військову агресію Росії

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Отже, розглянемо що внесла ІТ-сфера в боротьбу України проти агресора:

1. Українські програмісти влаштовували DDoS-атаки проти російських пропагандистських ЗМІ, урядових сайтів та сайтів промислової сфери (авіакомпаній, онлайн-магазинів, ресурсів для створення ЕЦП, а також російського аналогу YouTube), Сбербанку та багато іншого. Українські ІТ-спеціалісти, працюють із програмами LOIK та disBalancer (особиста розробка українців, щоправда, вона доступна лише для завантаження через архів), прописують команди на Python та працюють з docker та DEATH BY 1000 NEEDLES (також українська розробка, яка доступна на Github) [6].

2. Хакерська група GNG разом з Anonymouse злила бази даних Сбербанку Росії на підтримку українського народу. Конфіденційна інформація Газпрому опинилися у відкритому доступі. Також спричинили витік інформації та електронних листів на більш ніж 200 ГБ, розмістивши ці дані на хмарному сховищі META (через декілька днів їхній обліковий запис був заблокований і до даних не можна було достукатися). 29 березня 2022 року стався витік файлів двох російських компаній «МашОйл» і «РостПроект» на 112 ГБ даних. Anonymouse програмно зламали російські телеканали, представляли через них українську музику, правду про перебіг подій в Україні, лунав у ефірі гімн України. Anonymouse висвітлювала події щодо боротьби проти РФ у себе на акаунті в Twitter [6].

3. Іноземці у війні підтримують Україну. Мова йде не лише про іноземних кореспондентів, які доносять правду, а й про активістів, які доєднались до

української кіберспільноти), підписали понад 300 000 людей, у тому числі й з-за кордону. Західні чиновники заявили, що вони «наполегливо не рекомендують» приєднуватися до групи та брати участь у хакерській діяльності проти РФ. «Ми не будемо заохочувати злочинність будь-яким способом, шляхом чи формою. Ми б рішуче не заохочували людей брати участь у таких видах діяльності» [6].

4. Найбільшим досягнення хакерів-активістів можна вважати розповсюдження електронної пошти Владислава Суркова, близького радника Путіна щодо конфлікту на Сході України, це сталося у 2016 році. Витік інформації показав спроби Суркова дестабілізувати Україну, підірвати її Уряд та організувати вибори деяких політиків-сепаратистів. Ці дані стали вагомим доказом підривної діяльності, яку Москва раніше заперечувала [5].

Інформація про присутність українського капіталу в ІТ-компаніях є досить обмеженою, але існує кілька досліджень та оглядів, які дають загальну картину ситуації. За даними огляду *Private Equity and Venture Capital in Ukraine*, опублікованого у 2020 році, лише 20% інвестицій, що отримали українські стартапи у 2019 році, були здійснені інвесторами з України. Решта 80% інвестицій прийшли з-за кордону, зокрема з Європи та США. За даними аналізу *Ukrainian Startups Ecosystem Report*, який також був опублікований у 2020 році, понад половина (54%) інвестицій в українські стартапи у 2019 році були здійснені іноземними інвесторами. Із цих інвесторів більшість (84%) представляли країни ЄС та США. Таким чином, можна стверджувати, що український капітал є меншою часткою в інвестиційному портфелі ІТ-компаній в Україні. Однак, це не означає, що ІТ-компанії бояться працювати в Україні у важких умовах. Навпаки, в Україні є багато перспективних інвестиційних можливостей, зокрема в інноваційних секторах, і ІТ-компанії зі всього світу активно цікавляться цим ринком [7].

Висновки. Таким чином, інформаційний фронт є таким важливим як і реальний, оскільки, і послаблює ворога, і ламає систему зсередини – руйнує логістику, показує не найкращу сторону ворога та здійснює інформування суспільства про реальний стан подій. Переконаємося, що інформаційний кордон так само важливий, як і справжній, оскільки він послаблює ворога. У ході війни українські та зарубіжні кібервійськові реалізують себе з найкращої сторони: активно спростовують дезінформацію та фейки, підтримують економіку та знищують сайти, які ще працюють. Перспектива полягає у подальшому спостереженні за кіберфронтом, як будуть розвиватися події, які додатки розроблять ІТ-спеціалісти для здійснення опору агресора.

Список використаних джерел:

1. Скрипін В. ІТ-індустрія України принесла \$3,2 млрд за перші п'ять місяців. URL: <https://itc.ua/ua/novini/it-industriya-ukrayini-prinesla-3-2-mlrd-za-pershi-p-yat-misyatsiv-tse-yedina-galuz-biznesu-shho-zrosla-u-2022-rotsi/> (дата звернення: 04.03.2023).

2. Куничак О. *Європейська Бізнес Асоціація*. URL: <https://eba.com.ua/it-pid-chas-vijny-zavdyaky-chomu-ukrayinska-it-industriya-maye-mozhlyvist-pratsyuvaty-na-povnu-potuzhnist/> (дата звернення: 18.03.2023).

3. Наталя Войнова. Інформаційна війна: як розпізнавати фейки? URL: <https://platforma.volunteer.country/posts/informatsiina-viina-iaak-rozpiznavaty-feiky> (дата звернення: 17.02.2023).

4. Пилипчак О. *Highload*. 2021-2022. URL: <https://highload.today/uk/voni-mayut-rozumiti-shho-mi-ne-sidimo-8-godin-za-robotoyu-yak-it-fahivtsi-obirayut-kompaniyi-pid-chas-vijni/> (дата звернення: 17.02.2023).

5. Jennifer Shore. Не варто недооцінювати українських волонтерів-гуцкерів. Іноземні полиці. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/04/11/russia-cyberwarfare-us-ukraine-volunteer-hackers-it-army/> (дата звернення: 08.03.2023).

6. Дмитрук Я. В., Гришанович Т. О., Глинчук Л. Я., Жигаревич О.К. Кібервійна як різновид інформаційних війн. Захист кіберпростору України. Київ, 2022. 30 с.

7. Андрій Домрачов. Ринок венчурного і приватного капіталу в Україні. URL: <https://kreston.ua/ukraine-deal-review-2021-rynok-venchurnoho-i-pryvatnoho-kapitalu-v-ukraini/> (дата звернення: 05.03.2023).

Артем БОНДАР*
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ PR В ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто основні поняття PR-технологій в туризмі їх інструментальне впровадження. Проаналізовано Методи та види інструментів PR, їх роль впровадження у туристичне підприємство. Варто зазначити, що туристична реклама є засобом реалізації туристичними підприємствами маркетингової політики для просування існуючого туру та зміцнення відносин між виробниками туристичного продукту та споживачами.*

***Abstract.** The article examines the main concepts of PR technologies in tourism and their instrumental implementation. The methods and types of PR tools, their role of implementation in the tourist enterprise are analyzed. It is worth noting that tourist advertising is a means of marketing policy implementation by tourist enterprises to promote the existing tour and strengthen relations between producers of the tourist product and consumers.*

Вступ. Використання інструментів PR дуже важливе в системі управління підприємств, особливо туристичних підприємств. Використання таких інструментів формують позитивну репутацію та імідж компанії. Необхідно правильно розуміти природу інструментарію паблік рілейшнз (PR) та його роль

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

у системі управління підприємством, формуванні маркетингового процесу, бренду тощо, оскільки інвестиції в рекламні кампанії, збільшують перш за все, власний капітал, дохід від реалізації туристичного продукту та мають позитивний вплив на робочий процес, допомагаючи забезпечити довгострокові партнерські відносини з іншими суб'єктами туристичного ринку. В даний час впровадження інструментів PR в діяльність туристичних компаній є дуже актуальним. Тому для забезпечення високої рентабельності та гарного іміджу компанії необхідно застосовувати різні концепції PR-програм, сприяти інновації діяльності компаній.

На туристичному ринку України існує значна кількість туроператорів, які пропонують широкий спектр послуг. Водночас діяльність великих турфірм також створює певні перешкоди для невеликих турфірм, тому малим фірмам необхідно приділяти особливу увагу спектру послуг, що надаються, та впроваджувати відповідні рекламні заходи, які сприятимуть підвищенню ефективності бізнесу, збільшенню прибутку та ширше покриття відсотку туристичного ринку. Будь-який туристичний бізнес може успішно налагоджувати відносини з населенням і формувати його погляди, що впливає не тільки на ефективність всього відтворювального процесу, а й на розвиток соціальної свідомості, культури та добробуту всього суспільства.

Виклад основного матеріалу. Реклама - один з найважливіших інструментів соціальних комунікацій в туристичному бізнесі, особливий вид комунікаційного зв'язку між туристичним агентством (фірмою) і клієнтом (споживачем туристських послуг). Сутність реклами в сфері туризму полягає у формуванні у клієнта турфірми адекватного уявлення про кількість і якість туристських послуг, наданих даною фірмою. Крім конкретної мети - укладення договору про надання туристичних послуг, реклама будь-якого турагентства спрямована і на підвищення «іміджу» туристської фірми, тобто створення стійкої позитивної думки клієнта про образ, авторитет фірми, наданих нею туристичних послуг.

PR (public relations), або зв'язки із громадськістю є діяльністю спрямованою на формування і підтримку сприятливого іміджу для фірми. PR-діяльність, як і реклама та інші комунікаційні процеси ґрунтується на принципах правдивості, ясності, проінформованості, співробітництва, єдності слів та справи. Завдання публік релейшнз, використання PR-інструментів - визначити двосторонню взаємодію компанії і населення з метою розкриття єдиних поглядів або зацікавленості, результат взаєморозуміння, заснованого в достовірності, пізнання та інформованості. Розумінню сприяє престиж, отримані навички, культурні фактори впливу. Значущими елементами багатьох проектів PR-діяльності з метою підкорення хорошої репутації вважається формування атмосфери довіри і здійснення конкретної стратегії.

Існує така думка, що PR-діяльність - це одна з функцій управління, яка сприяє встановленню і підтриманню спілкування, взаєморозуміння, партнерства між підприємством і населенням. Вона містить в собі розв'язок різних труднощів:

- надання управлінню компанії даних про соціальні судження і пропозиції щодо підтримки певних подій;
- реалізації роботи управління в інтересах спільноти;
- допомогу керівникам підприємства в стані готовності до різних змін шляхом раннього передбачення нових напрямків;
- застосування досліджень і відкрита взаємодія як основний засіб робочого процесу [2].

Головна мета PR - формування та підтримка довіри до компанії (фірми, організації). Слово «довіра» є ключовим у вивченні сутності піару. Кожний керівник повинен розуміти, що кінцевим результатом та основною роботою PR-спеціаліста є встановлення довіри між суспільством та компанією, а не кількість опублікованої безкоштовної реклами чи розісланих прес-релізів.

PR - це регулярний діалог із громадськістю, що проводиться спеціально підготовленими працівниками (службами) у інтересах підприємства (організації). Такий діалог скерований на:

- побудову довгострокових відносин між підприємством
- (організацією або іншим суб'єктом) та громадськістю;
- формування як комерційних, так і некомерційних цілей;
- систематичне та епізодичне проведення;
- створення зворотного зв'язку із аудиторією.

До основних завдань PR відносять:

1. Привернення уваги потенційної аудиторії.
2. Стимулювання інтересу.
3. Формування потреби.
4. Направлення дії.
5. Забезпечення правильного розуміння повідомлення аудиторією.
6. Інтерпретація інформації у вигляді, вигідному комунікатору.
7. Забезпечення запам'ятовування повідомлень аудиторією [4].

Паблік рілейшнз - стратегічний інструмент просування, використовується в туристичній сфері для формування та підтримки гармонії між концепцією компанії та її товарів або послуг з позиціонуванням того й іншого на споживчому ринку зокрема і в суспільстві в цілому. Діє на суспільство і споживчу аудиторію зсередини, спираючись на громадську думку в цілому і на позиціонування компанії та її товару (послуг) споживчою аудиторією зокрема. З даних визначень випливає, що реклама - інструмент зовнішнього впливу, а PR - інструмент внутрішнього впливу на споживчу аудиторію. Отже, основними видами PR - діяльності у сфері туризму є:

- робота із засобами масової інформації;
- випуск інформаційних матеріалів;
- організація прес-турів;
- проведення спеціалізованих міжнародних форумів та участь у них;
- організація в країні будь-якого великого заходу, яке привабить туристів.

Говорячи про роботу із засобами масової інформації, ми маємо на увазі розміщення інформації про туристичну організацію та її діяльність у різних ЗМІ, таких як радіо, журнали, телебачення. Інформаційні матеріали також важливі. Клієнти - майбутні туристи, хочуть дізнатися побільше інформації про поїздку, про курорт, про країну, в яку вони збираються поїхати. Інформацію, звичайно ж, туристи можуть знайти самі, але її надання безумовно переконає клієнтів у серйозності намірів туристичної компанії [5, с. 158].

Інформаційними матеріалами тут можуть бути всілякі проспекти, брошури, відео, фотографії курорту, які були зроблені під час попередніх поїздок. Також можуть грати роль у збільшенні довіри фотографії клієнтів даної туристичної фірми з раніше здійснених туристичних подорожей. Під прес-турами маються на увазі інформаційні поїздки представників ЗМІ. Тут працює золоте правило, яке свідчить, що журналіст, який емоційно позитивно описує країну, - є запорукою успіху фірми та уваги великої кількості потенційних клієнтів. Як приклад можна навести успішний телевізійний проєкт українського мандрівника Дмитра Комарова «Світ навиворіт». Після його мандрів у королівство Камбоджа та зйомок телепередач ця країна отримала великий приток туристів з різних країн. Без форумів і зустрічей, звичайно ж, PR обійтися не може. На даних зустрічах створюються зв'язки з іншими туристичними компаніями, відбувається обмін досвідом роботи і знаннями у туристичній галузі. Далі PR може приваблювати туристів до участі в різних регіональних, місцевих заходах [1].

В умовах конкуренції і великої кількості аналогів на ринку підприємства намагаються використовувати більше сучасних інструментів для просування свого товару. PR допомагає вибудувати певний імідж бренду на ринку і відображає його обличчя. Це важливо, адже суспільство більш націлене на зовнішній вигляд і репутацію, ніж на якість. Люди змінили пріоритети під тиском популяризації медіа та інтернет ресурсів і масового використання останнього.

Тепер людина перед вибором послуги прочитає відгуки про компанію, подивиться на присутність бренду в соціальних мережах, згадає останню назву компанії, що нещодавно чула по телевізору, і тільки після одного з цих пунктів перейде до самої покупки послуги. PR ж в свою чергу допомагає підприємству зробити так, щоб саме їх згадали, щоб їм довірилися, і в кінцевому підсумку зробили покупку в потрібному місці.

При побудові стратегії PR слід враховувати специфіку свого продукту, щоб правильно використовувати канали зв'язків з громадськістю, методів популяризації бренду, а також тону, в якому звучить голос самого бренду з його ідеями. Важливо пам'ятати, що за допомогою PR можна не тільки правильно піднести свій бренд, а й позбутися від конкурентів. Такий підхід дуже популярний серед публічних персон, коли конкуренти знаходять компромат і вкладають кошти для його популяризації серед цільової аудиторії. Наприклад, в Україні така практика стала популярна з використанням доказів у зв'язках з ворогуючими державами. Це доводить, що PR є одним з основних інструментів

ведення конкурентної війни серед компаній. Важливо завжди мати стратегію як піднести свій бренд, і як його захищати в разі удару від конкурентів. При правильній побудові PR можна надійно закріпитися в певному сегменті ринку [3].

Висновки. Сучасне уявлення про публік рилейшнз розглядається як головна складова комунікаційної роботи туристичного підприємства відповідно до реалізації відносин між суб'єктами господарювання туристичної галузі та громадськістю, формування взаєморозуміння та доброзичливості між групами людей шляхом розповсюдження консультативних матеріалів та накопичення відповідних даних. Принципами PR вважаються безперервність, регулярність, орієнтація не тільки на нинішніх партнерів, а й на майбутніх, із застосуванням повного спектру методів впливу на соціальні емоції.

Технології публік рилейшнз повинні стати невід'ємною частиною інтегрованих маркетингових комунікацій будь-якої організації, яка бажає не тільки досягти великого успіху, але й утримати свою позицію на ринку респектабельним, надійним і надійним способом. Основна мета зв'язків з громадськістю - надати людям інформацію про компанію, щоб мати хороші стосунки з собою та представити свою роботу, що сприяє формуванню необхідної репутації компанії.

Список використаних джерел:

1. Бахметьєва А.М. Діяльність відділу зі зв'язків з громадськістю класичного університету в контексті трансформації української освіти на сучасному етапі. 2008. С. 9-14.

2. Зварич. Т. І. Впровадження PR-інструментів у діяльність туристичного підприємства «Рід-Тур». 2017. URI: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34461/1/%d0%97%d0%b2%d0%b0%d1%80%d0%b8%d1%87.pdf>.

3. Кошовий Я.О. Ковешніков В.С. Використання інструментів PR в діяльності туристичного підприємства. *Наукові здобутки молоді - вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті*. матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м.Київ, 23-24 квітня 2018 р. Київ. 2018. С. 495.

4. Паньків Н.М. Іміджологія та PR у туризмі. навч.-метод. посібник. Львів 2017. 120 с.

5. Свірідова Н. Д. Особливості визначення об'єктів індивідуального туризму. *Часопис економічних реформ*. 2013. № 3. С. 156-161. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2013_3_26.

Вікторія ВОРОНЮК*
студентка 5 курсу заочної форми,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено сутність поняття «екстремальний туризм». Здійснено систематизацію всіх видів екстремального туризму, що дало змогу їх класифікувати за місцем проведення. Визначено чотири основних види екстремального туризму: підземний, гірський, водний, повітряний. Встановлено, що об'єкти для розвитку екстремального туризму можуть створюватися як штучно, так і на основі наявних ресурсів. Обґрунтовано, що Україна має всі ресурси для розвитку екстремального виду туризму, тому цей напрямок може стати привабливим для залучення значної кількості іноземних туристів. Це прискорить поліпшення якості надання послуг, сервісу, розвитку інфраструктури екстремального туризму в Україні.

Abstract. The article examines the essence of the concept of "extreme tourism". Systematization of all types of extreme tourism was carried out, which made it possible to classify them by location. Four main types of extreme tourism are defined: underground, mountain, water, air. It has been established that objects for the development of extreme tourism can be created both artificially and on the basis of available resources. It is substantiated that Ukraine has all the resources for the development of an extreme type of tourism, so this direction can become attractive for attracting a significant number of foreign tourists. This will accelerate the improvement of the quality of services, the development of the infrastructure of extreme tourism in Ukraine.

Виклад основного матеріалу. Індустрія туризму сильно зростає та розвивається з кожним днем. Багато країн світу змагаються між собою, щоб залучити більше туристів для відвідування своїх країн, в результаті чого з'являється багато нових та екзотичних форм туризму. Ці нові форми виступають у ролі нових пропозицій, які є своєрідною заміною вже типових видів туристичної активності. Вони створюють абсолютно новий ринок туристичної галузі та залучають більше туристів. У світі туризму з'явилася одна унікальна концепція, яка зростає величезними темпами, лишаючи позаду традиційні форми відпочинку для так званої «людини подорожуючої», і назва цій концепції – екстремальний туризм [2].

Екстремальний туризм, який часто називають шоковим туризмом (хоча обидва поняття не виглядають суто подібними), являє собою подорожі до

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА .

небезпечних місць, такі як гори, джунглі, каньйони, печері, пустелі, або участь у небезпечних подіях. Екстремальний туризм перегукується з екстремальним видом спорту, тому що, головною привабливістю двох цих занять є «адреналіновий порив», спричинений елементом ризику. Окрім цього, є різниця, яка викликана ступенем залученості та професіоналізму.

Розпочати бізнес, який пов'язаний з екстремальним туризмом є набагато дешевшим, тому що традиційний туризм вимагає значних інвестицій у готелі, дороги, тощо. Окрім традиційних туристичних напрямків, які орієнтуються на подорожі, сюди можна включити різноманітні екзотичні пропозиції, такі як спроба політати зі швидкістю у два з половиною Махів на території компанії «МіГ», підлідний дайвінг в Білому морі або подорож через Чорнобильську зону [3].

З кожним роком в Україні стає все більше любителів гострих відчуттів. Розвитку екстремального туризму сприяють різноманітність ландшафтів – від пустель до гірських річок – і величезна кількість покинутих промислових об'єктів. Традиційно українці вважають за краще проводити відпустки на морях, насолоджуючись безтурботним пляжним відпочинком. Хоча є інша категорія людей, які ні за що на світі не проміняють активний відпочинок у спартанських умовах з підвищеним ризиком для життя на затишний номер у санаторії. Складно сказати, що керує охочими спуститися на човні по гірській річці, або тими, хто наважується відправитися в подорож по пустелі або зійти на Еверест. Саме на мандрівників небоязкого десятка орієнтуються турфірми, складаючи маршрути експедицій та екскурсій в місця, так чи інакше пов'язані з екстримом. Особливість даного напрямку турбізнесу така, що жодна компанія, як правило, не працює відразу з декількома видами активного відпочинку. Крім того, що вони спеціалізуються на екстремальному туризмі, подібні підприємства часто надають послуги або тільки по Україні, або ж організують тури виключно за кордон. В Україні є чимало можливостей для розвитку екстремального туризму. Сприяють цьому, перш за все, природні умови нашої країни.

Нині один з найбільш затребуваних екстремальних видів відпочинку – це рафтинг – сплав по річці. В Україні багато водних маршрутів як для екстремального сплаву по карпатських річках Прут і Чорний Черемош, так і по спокійних рівнинних річках з красивою природою і великою кількістю пам'яток на берегах. Крейдяні гори на Сіверському Дінці, Дністровський каньйон із замками і водоспадами, гранітні скелі і пороги на Південному Бузі приваблюють багатьох. Адже для цих маршрутів не потрібні спецпідготовка або досвід участі в подібних турах.

Не менш екстремальний вид туризму, що набирає популярність, – поїздки на занедбані промислові об'єкти і в Чорнобильську зону. Хто б міг подумати, що через 35 років після аварії на ЧАЕС, яка розбурхала весь світ, туристи будуть вибудовуватися в чергу, аби туди потрапити! Причому зона відчуження приваблює не тільки українців, а й жителів західних країн і ближнього зарубіжжя. А попит, як відомо, народжує пропозицію. В Україні працюють десятки компаній, які возять туристів до Чорнобиля, але число фірм, що надають свій продукт, а не є посередниками, невелика [1].

Одним з перспективних туристичних напрямків сьогодення в Україні є розвиток саме екстремального туризму, який, на нашу думку, зможе позитивно впливати на економічний та соціальний стан країни, сприятиме зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені. Тому, в цьому контексті важливо досліджувати нові напрямки та види туризму, а також визначити їх місце на національному туристичному ринку.

Військовий туризм в Україні – відносно молодий напрям у світі подорожей і розваг. Однак цей вид туризму вже встиг набрати чималу кількість шанувальників з усього світу. Спектр можливостей доволі широкий. Якщо туристи мають бажання відчувати себе загарбником або захисником, пізнати азарт боротьби, то можна влаштувати їм подорож на полігон або організувати цілі військові ігри такі, як страйкбол і пейнтбол з воєнною технікою – подібні ігри наразі користуються доволі великим попитом за кордоном. До них залучають справжні гвинтокрили, танки та іншу техніку. Також можна влаштувати перегони, сидячи за кермом військової техніки. Ще, для особливо відважних, є можливість влаштувати польоти на військових літаках або вертольотах. Навряд чи який-небудь вид відпочинку по гостроті відчуттів здатний зрівнятися з польотом в кабіні військового літака. Цю послугу надають спеціальні клуби, де особливо досвідченим людям можуть на деякий час навіть довірити управління. Польоти в Україні може дозволити собі кожен, головне – міцне здоров'я, не мати проблем з тиском, роботою серця і вестибулярним апаратом. Але треба бути уважним при підборі постачальника такого роду послуг. На цьому ринку трапляються шахраї, а в деяких випадках замовлення можуть не виконуватися через розбіжності між фірмою і військовими [1].

Висновки. Отже, екстремальний туризм в Україні має великі перспективи для розвитку та популяризації нашої країни. Зацікавленість туристів до нього постійно зростає, що веде за собою виникнення ще цікавіших турів та інвестицій у туристичну сферу нашої країни.

Отже, незважаючи на те, що існують певні проблеми у розвитку екстремального туризму в Україні, їх можна вирішити за рахунок розумного використання техногенних та природних об'єктів:

1. Чорнобильський туризм сьогодні є незаперечним фактом, який необхідно перетворити на позитивний чинник сприяння зацікавленості світу Україною. Про трагедію, яка сталася, слід пам'ятати, а кошти, що надходять від туризму, необхідно спрямовувати на користь нашої держави.

2. Техногенні об'єкти Криворіжжя унікальні та неповторні і слугують стартовим майданчиком для розвитку екстремального туризму в Україні. Але для того щоб оптимістичні прогнози стали реальністю необхідно провести масштабну роботу щодо просування даної території на ринку туристичних послуг.

3. Враховуючи прикордонне географічне розташування Закарпатської області поблизу країн-членів ЄС, традиційні тривалі добросусідські відносини з ними, а також наявність попиту в іноземних туристів на екстремальний відпочинок та інтерес до регіону, важливим є вивчення запитів іноземних туристів-екстремалів, розроблення й впровадження турів та пропозиція їх на зовнішньому ринку туристичних послуг [3].

Список використаних джерел:

1. Військовий туризм, ігри та розваги, стрільба. URL: <https://atur.com.ua/index.php?id=144>.
2. Ставська Ю.В. Інфраструктурні чинники розвитку індустрії гостинності у сфері екологічного туризму на Закарпатті. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Випуск 61. С. 79-88.
3. Хмара М.А., Торченко О.В. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 4. С. 443-448. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/12309/11441>.

Анна ГАЛАНЕЦЬ*
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

***Анотація.** У статті визначено наукові положення щодо формування структури еколого-соціально-економічної системи забезпечення еколого-економічної безпеки сільськогосподарського виробництва у довоєнний та повоєнний період. Завдяки її поділу на підсистеми з відповідними властивостями, принципами, завданнями та інструментами дії. Основним завданням еколого-економічної безпеки сільськогосподарського виробництва є захист цілісності еколого-економічної системи сільського господарства та забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору, який складається з трьох його складових – екологічної, економічної, соціальної. У результаті дослідження встановлено, що еколого-економічна безпека сільськогосподарського виробництва та його суб'єктів є складною еколого-соціально-економічною системою, від її стану залежить рівень екологічної безпеки продукції сільськогосподарського виробництва.*

***Abstract.** The article defines scientific provisions regarding the formation of the structure of the ecological-social-economic system of ensuring the ecological-economic safety of agricultural production in the pre-war and post-war period. Thanks to its division into subsystems with corresponding properties, principles, tasks and tools of action. The main task of ecological and economic security of agricultural production is to protect the integrity of the ecological and economic system of*

* Науковий керівник: к.е.н. ,доцент, кафедра економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана КОВАЛЬЧУК .

agriculture and ensure the balanced development of the agricultural sector, which consists of its three components - ecological, economic, and social. As a result of the study, it was established that the ecological and economic safety of agricultural production and its subjects is a complex ecological, social and economic system, the level of ecological safety of agricultural products depends on its condition.

Вступ. Екологічна безпека - це такий стан та умови навколишнього природного середовища, при якому забезпечується екологічна рівновага та гарантується захист навколишнього середовища: біосфери, атмосфери, гідросфери, літосфери, космосфери, видового складу тваринного і рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей. Згідно ст. 50 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: Екологічна безпека — це такий стан навколишнього середовища, коли гарантується запобігання погіршення екологічної ситуації та здоров'я людини. Це сукупність дій, станів і процесів, що прямо або побічно не приводять до життєво важливих втрат, що наноситься природному середовищу, окремим людям і людству в цілому; комплекс станів, явищ і дій, що забезпечує екологічний баланс на Землі і в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно і політично готове (може без серйозних втрат адаптуватися) людство. Екологічна безпека визначається по відношенню до територій держави, регіону, адміністративних областей і районів, населених пунктів або до народногосподарських об'єктів — нафтогазопромислових районів, промвузлів, заводів, фабрик та інших об'єктів промисловості, транспорту, енергетики, хімії, гірництва, зв'язку [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчивши різні підходи до розкриття сутності «еколого-економічної безпеки», можна стверджувати, що еколого-економічна безпека аграрної сфери має бути орієнтована в першу чергу на впровадження таких методів та засобів управління, які не спричиняють розвитку негативних екологічно небезпечних подій в аграрно-екологічній соціально-економічній системі або запобігає їх виникненню. Якщо процеси деградації навколишнього середовища вже існують у сучасних масштабах, то необхідно підготувати комплекс заходів щодо їх усунення та нейтралізації, який включає екологічно орієнтовані організаційні, технологічні, управлінські та адміністративні рішення та забезпечує відтворення природних факторів, середовище в цілому або окремі його компоненти.

Аграрна політика задає загальну цільову орієнтацію для реалізації функцій держави щодо розв'язання актуальних проблем в галузі сільськогосподарського природокористування і забезпечення екологічної безпеки в галузі. З метою досягнення сталого розвитку сільського господарства і послідовної реалізації аграрної політики необхідним є вирішення низки проблем, до яких відноситься питання стратегічного планування, яке повинне орієнтуватися на пріоритети екологічно-збалансованого розвитку аграрного сектора економіки [6, с.247].

Існуюча система вимог, що пред'являються до раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища, не відображає комплексний соціально-економічний і екологічний підхід. Сучасна аграрна

політика держави повинна враховувати принцип сталого розвитку і в процесі реалізації ґрунтуватися на єдиному підході до забезпечення раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища в сільському господарстві.

Європейський досвід свідчить, що основні напрямки діяльності в сфері охорони навколишнього природного середовища в сільському господарстві закріплюються в документах у вигляді програм, тобто регулювання аграрної економіки заснований на програмно-цільовому методі. До основоположних документів ЄС в цій сфері відносяться програми, що є складовими Єдиної аграрної політики ЄС та Загальної програми дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети» [4,5].

Пріоритетним напрямом сучасного розвитку вітчизняного аграрного сектору за умов інтеграції України до європейського економічного простору має бути цілеспрямований перехід на модель екологічно збалансованого розвитку, що спиратиметься на досягнення економічних, соціальних та екологічних ефектів. Це зумовлює необхідність досягнення стратегічних напрямів діяльності, які мають бути спрямовані на радикальне вдосконалення методів і способів аграрного виробництва (див.рис.1) [3].

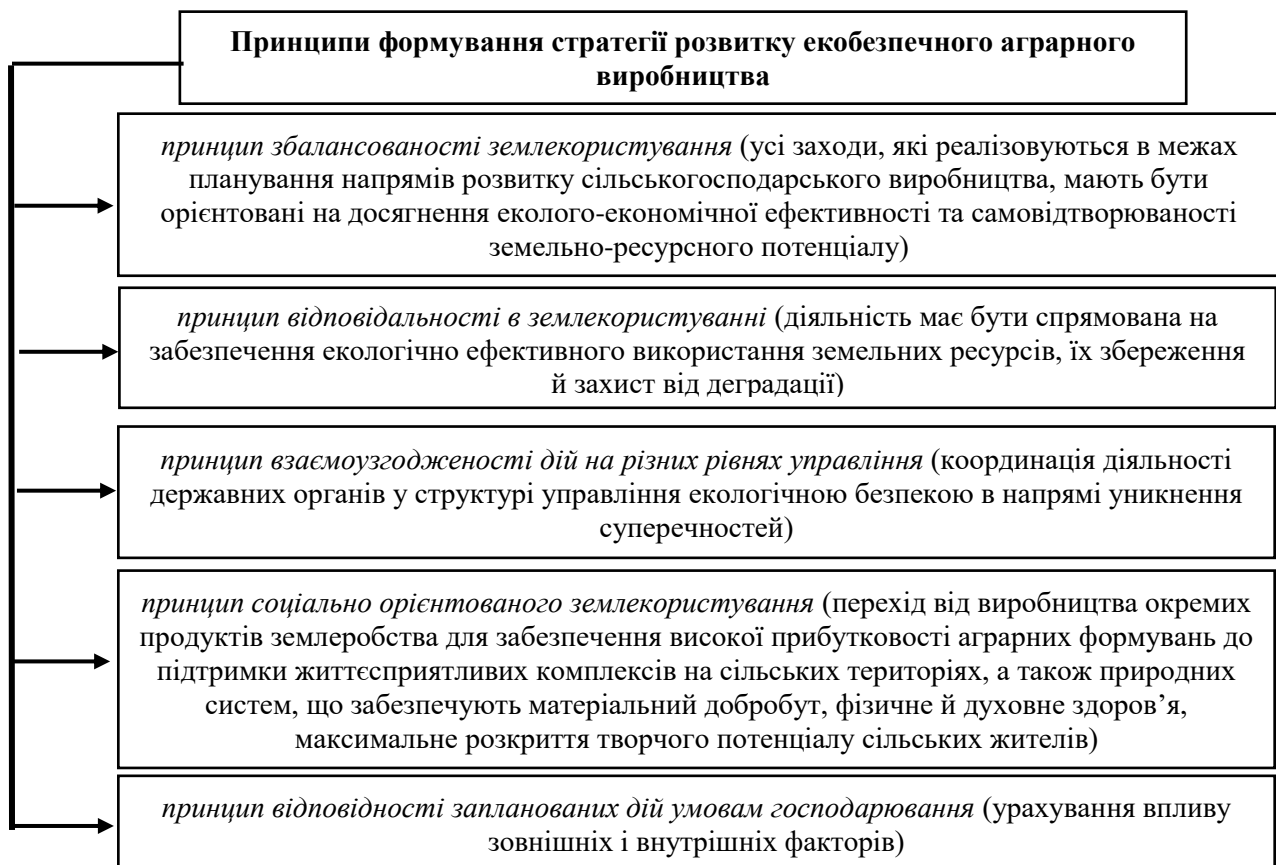

Рис. 1. Принципи формування стратегії розвитку екобезпечного аграрного виробництва

Джерело сформовано автором

Уважаємо, що під час переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання серед основних пріоритетів у сфері сільськогосподарського землекористування потрібно виділити такі:

- створення умов для відновлення земельних ресурсів.
- обмеження техногенного навантаження на агроекосистеми, особливо у сфері використання їхнього земельно-ресурсного потенціалу [2]

Війна в Україні впливає не лише на продовольчу безпеку та має економічні наслідки для всіх країн. Сьогодні це ще й питання екологічної безпеки та спільного майбутнього. А найбільше вона впливає на екологічну ситуацію в Україні. Війна Росії з Україною - це перший за останні 20 років міжнародний конфлікт із такою значною та непоправною шкодою довкіллю.

Міністр захисту навколишнього середовища, зазначає про катастрофічну шкоду від війни для усього європейського континенту. Зокрема, 40 українських нафтобаз знищено внаслідок ракетних ударів, а через пожежі в атмосферу потрапило понад 499 тис. тонн токсичних речовин. Також, за 2021 рік в атмосферу викинули близько 2 тонн токсичних речовин. За півроку війни в Україні у 2022 році викиди в атмосферу становлять 46 млн тонн. Йдеться не лише про забруднення повітря: Україна живе під постійними ракетними обстрілами, а велика частина території зараз та надалі потребуватиме років для розмінування. Постраждали від війни й ліси України: через багато факторів (бойові дії, відсутність достатньої кількості фахівців з ДСНС на небезпечних ділянках й посушлива погода) лісові масиви країни уже більш як 100 разів зазнавали великих, нищівних пожеж. Збитки рослинному світу та лісам становлять орієнтовно 183 млрд грн [7].

Побудова та утримання військових сил споживає величезну кількість ресурсів. Це можуть бути звичайні метали або інші елементи, вода або вуглеводні. Підтримання військової готовності означає підготовку та видобування нових ресурсів для війни. Військові транспортні засоби, літаки, судна, будівлі та інфраструктура потребують енергії, і найчастіше ця енергія – це нафта. Військові також потребують великих територій землі та моря, чи то для баз і об'єктів, чи для випробувань та навчань. Вважається, що військові землі займають від 1 до 6% глобальної поверхні суші. У багатьох випадках це екологічно важливі території. Військова підготовка створює викиди, руйнує ландшафти, наземні та морські середовища проживання, а також створює хімічне та шумове забруднення від використання зброї, літаків та транспортних засобів. Підтримання та оновлення військової техніки та матеріальних засобів означає постійні витрати на утилізацію, що має наслідки для навколишнього середовища. Не лише найнебезпечніша ядерна та хімічна зброя створює екологічні проблеми протягом усього свого життєвого циклу, те ж саме стосується і звичайної зброї, особливо якщо її утилізують шляхом відкритого спалювання або детонації. Історично склалося так, що величезні кількості надлишкових боєприпасів також були скинуті в море [8].

Історія слабкого екологічного нагляду залишила багатьом країнам серйозну екологічну спадщину, пов'язану з військовим забрудненням, що впливає на здоров'я населення та великі витрати на відновлення навколишнього середовища. Опосередковано високий рівень військових витрат відволікає ресурси від вирішення екологічних проблем і від сталого розвитку. Міжнародна напруженість, що розпалюється високим рівнем військових витрат, також

зменшує можливості міжнародного співробітництва щодо глобальних екологічних загроз, таких як надзвичайна кліматична ситуація. Важливо також розглянути, як політика безпеки та мілітаризм пристосовані до забезпечення доступу до природних ресурсів, таких як нафта, газ, вода та метали, і контроль над ними. Вплив самих конфліктів на навколишнє середовище дуже різний.

Деякі міжнародні збройні конфлікти можуть бути короткими, але дуже руйнівними. Є війни, які тривають десятиліттями, але вони ведуться з низькою інтенсивністю. Конфлікти високої інтенсивності вимагають і споживають величезну кількість палива, що призводить до масових викидів CO₂ і сприяє зміні клімату. Масштабні переміщення транспортних засобів, інтенсивне використання вибухонебезпечних предметів можуть призвести до широкого фізичного пошкодження чутливих ландшафтів і георізноманіття. Використання вибухової зброї в міських районах створює величезну кількість уламків, які можуть спричинити забруднення повітря та ґрунту. Забруднення також може бути спричинено пошкодженням легкої промисловості та екологічно чутливої інфраструктури, наприклад водоочисних споруд. Втрата постачання енергії може мати негативні наслідки, які завдають шкоди навколишньому середовищу, зупиняючи очисні споруди або насосні системи, або може призвести до використання більш забрудненого палива або побутових генераторів [8].

З настанням весни починається пожежонебезпечний період і зростає ризик виникнення пожеж в екосистемах унаслідок обстрілів. Після сходження снігу, відомо, що торішня трава підсихає, внаслідок чого може швидко спалахнути. Саме в сухих умовах пожежі поширюються дуже швидко та на великі площі. На територіях, окупованих російськими військами, служби ДСНС не зможуть працювати та проводити ліквідацію загорянь.

Російські війська атакують портову інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів і кораблі на якірних стоянках, що призводить до забруднення вод і поширення отруйних речовин у море. Усі компоненти нафти токсичні для морських організмів. У нафти є ще одна побічна властивість. Її вуглеводні здатні розчиняти низку інших забруднюючих речовин, таких як пестициди, важкі метали, які разом із нафтою концентруються в приповерхньому шарі та ще більше отруюють його. Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами відбувається унаслідок руху пошкоджень сухопутної військової техніки. У ґрунтах, просочених паливно-мастильними матеріалами, знижується водопроникність, витісняється кисень, порушуються біохімічні та мікробіологічні процеси. Внаслідок цього погіршується водний, повітряний режими та колообіг поживних речовин, порушується кореневе живлення рослин, гальмується їх ріст і розвиток, що спричиняє загибель.

Обстріли об'єктів промисловості та інфраструктури призводять до пожеж, які спричиняють додаткове забруднення повітря, ґрунту та води. Продукти горіння, які потрапляють у повітря складаються з токсичних газів і твердих частинок. На цих об'єктах також буде значне забруднення ґрунту та води. Там, де були проведені заходи з гасіння пожежі, забруднення можуть включати залишки протипожежної піни. Ризики, які пов'язані з пошкодження комунікацій,

підприємств та інших об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, мають особливе значення, адже в умовах відсутності контролю й можливостей ліквідації негативних наслідків ці явища потенційно збільшують масштаби негативного впливу. [9]

Висновки: Отже, війна має катастрофічний вплив як для країни на чий території ведуться бойові дії, так і для світу загалом. Економічні втрати України, безумовно, є критичними. Щодо впливу на екологію, то злочини проти довкілля у довгостроковій перспективі спричинять збільшення смертності та важких хвороб, адже люди гинуть не лише від видимих проявів війни, а й від забруднення навколишнього середовища. Відновлення еколого-економічної безпеки країни за всіма складовими буде тривалим. Тому головним пріоритетом є збереження незалежності та суверенності України, а також мінімізація еколого-економічних втрат, відновлення економічного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Екологічна_безпека
2. Дзядичевич Ю. В. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія. Тернопіль: Астон. 2016. 392 с.
3. Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України. *Економіка АПК*. 2013. № 12. С. 89-96.
4. Степаненко А. В. Еколого-економічні стратегії в системі забезпечення екологічної безпеки. *Наука та наукознавство*. 2014. № 4. С.77-89.
5. Фурдичко О. І. Екологічні проблеми стану агросфери в контексті збалансованого розвитку природокористування в Україні *Збалансоване природокористування*. 2015. № 1. С. 5-11.
6. Шкуратов О.І. Екологічний менеджмент в системі стратегічного управління сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2013. № 4 (24). С. 246-249.
7. Хімічні реакції, яких ми не бачимо. Як на наше здоров'я впливають залишки російських ракет URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/zdorovia-ta-krasa/yak-vijna-vplyvaye-na-ekologiyu-ukrayiny-ta-zhyttya-lyudej/>.
8. Забруднення землі та води, загибель тварин та птахів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3454440-zabrudnenna-zemli-ta-vodi-zagibel-tvarin-ta-ptahiv.html>.
9. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html>.

Вероніка ГОЛЮЧЕК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КРАЇНИ ЛІДЕРИ У СФЕРІ ГОТЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЄВРОПІ

***Анотація.** У статті провели аналіз готельного ринку в Європі. Визначили, які країни є лідерами в цій сфері та розглянули їхню статистику. Адже в європейських країнах готельний ринок набув міжнародних значень, тому є важливим в просторі світової економіки та дає змогу відображати їхні основні тенденції. Саме ця сфера з 20 століття стала одною з найприбутковішою, найризикованішою, але і витривалою до динамічних змін у світі.*

***Abstract.** The article analyzed the hotel market in Europe. We determined which countries are leaders in this field and reviewed their statistics. After all, in European countries, the hotel market has acquired international significance, therefore it is important in the space of the world economy and allows reflecting their main trends. Since the 20th century, this field has become one of the most profitable, riskiest, but also resistant to dynamic changes in the world.*

Вступ. Готельний бізнес є цікавою сферою діяльності, яка захоплює світові тенденції. В ньому постійно потрібно модернізуватися та встигати за інноваціями. Також не забувати про конкурентів, адже в провідних європейських країнах стає з кожним роком їх все більше.

Досліджуючи цю тему, можна зрозуміти, що в Європі, ще тривають дискусію, щодо прийняття загальнодоступних понять чи правил, які повинні дотримуватися у цій діяльності. Тобто у різних країнах готельні підприємства можуть відрізнятися своїм комфортом, сервісом чи наданням певних послуг, хоча мають однакову кількість зірок. Наприклад національна система класифікації готелів в кожній країні також різна:

- ✓ Система «літер» - Європа
- ✓ Система «зірок» - Греція
- ✓ Система «корон» - Велика Британія
- ✓ Система «яблук» - Словенія

Відповідно країни поки не прийняли єдину світову систему класифікації готелів, але проводять дискусію та поступово маленькими кроками ведуть переговори, щоб вирішити це питання.

Європейський континент займає провідне місце у готельному господарстві, особливо після 24 лютого 2022 року, коли в центрі Європи

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

розпочалася кривава війна. Почалось масове перенаселення не тільки українців, але і європейців заради пошуку кращого життя. По більшій мірі вони прямували до чи по Європі, і першим їхнім житлом був готель, який мав відповідати певному попиту.

Тому, як показує дослідження готельний фонд Європи складає- 45% усього світового готельного фонду. Згідно величезному попиту, країни Європи зробили ставку, саме на розвиток внутрішнього туризму. Щорічно готельний фонд зростає приблизно на 2%, не поступаючи своє лідерство. В Європі готелів державної власності не існує, тому найчастіше готельний комплекс є приватними або належать певній компанії.

Виклад основного матеріалу. Звичайно на туризм, впливають різні фактори від економічних до природних. Останні 3 роки є дуже складними для світової економіки, спочатку COVID-19, через який всі країни закривали кордони, вводили обмеження для суспільства, внаслідок чого знизився попит в туризмі. Потім почалась війна, яка призвела ще до колосальних збитків в економіці та туризмі.

В цілому, цей вид бізнесу є цікавим через вирішення глобальних проблем та підходів до їх вирішення. Тому ринок готельних послуг сміливо можна назвати гармонійним для забезпечення ефективного розвитку серед європейських країн. Для інших країн туризм забезпечує приблизно 10-20% туристичних прибуттів, але в Європі цей показник складає 51% у 2019 році. Згодом ці показники знизяться майже в двічі через пандемію та не встигнувши оговтатися від її наслідків, у світі почалися нові виклики – це жорстка війна в центрі Європи. Розглянути статистику туристичних прибуттів до глобальних проблем можемо на рис.1:

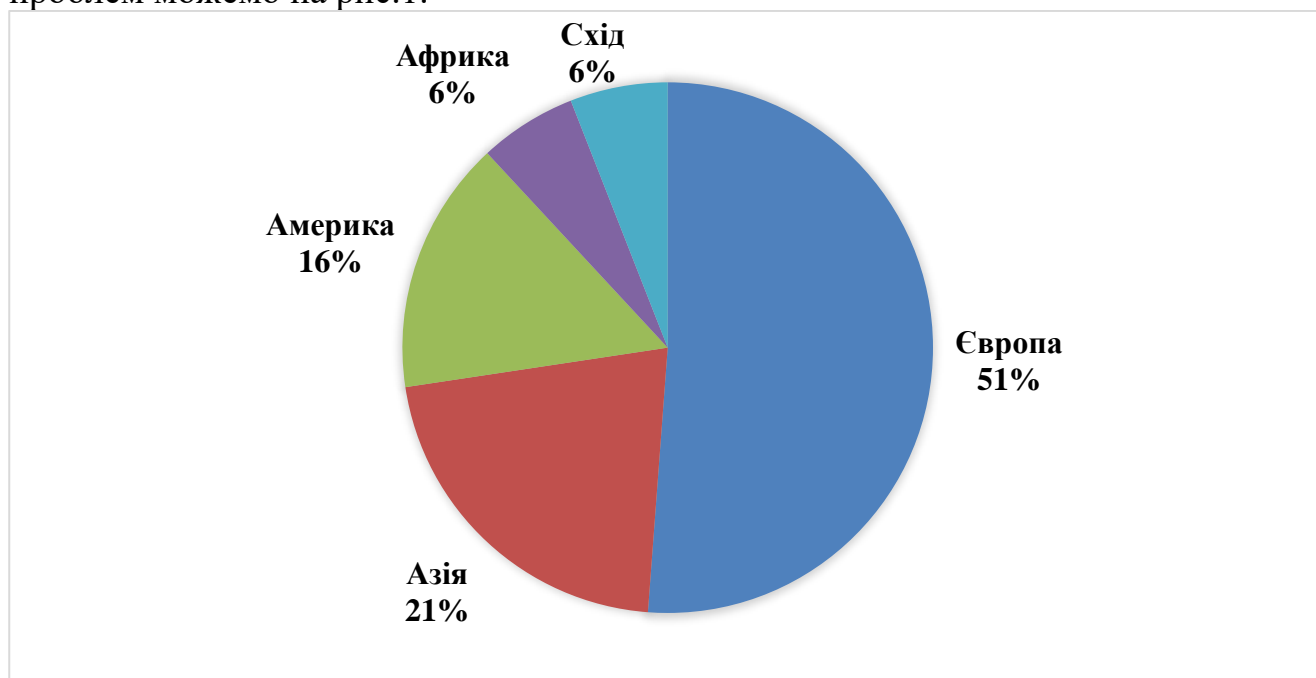

Рис. 1. Структура міжнародних туристичних прибуттів у 2021 р.
Джерело: побудовано на основі матеріалів [1]

За даними Всесвітньої туристичної організації, у світі зареєстровано понад 308 тис. готельних підприємств. Основна їх кількість – 171 тис. готелів – зосереджена у Європі (лідером є Італія), 88 тис. – у США.

Якщо проаналізувати, то серед європейських країн лідерами готельної індустрії можемо розглянути в табл.1

Таблиця.1

Країни лідери готельної індустрії, гот.од.

Країна	Кількість готелів
Італія	40 000
Німеччина	35 300
Іспанія	18 460
Франція	17 723
Греція	9 515
Австрія	13 645
Польща	2 836
Португалія	1 988

Джерело: побудовано автором на основі [2]

В «десятку» входять три європейські готельні ланцюги– InterContinental Accor, Hotels Group, Hilton Group, при цьому кількість готелів і номерів у кожного сильно відрізняється. Щоб утримуватися на лідируючих позиціях, вони швидко пристосовуються до нових реалій, запроваджують інновації та створюють новітні бренди, які користуються попитом лише для певних споживачів, і це підвищує зацікавленість з боку від клієнта.

Особливо можна виділити лідера за кількістю номерного фонду, це є мережа -Accor (Франція), яка налічує приблизно 4 273 готелів у 95 країнах світу. Перевага цієї мережі є те, що вона працює в усіх сегментах готельного бізнесу – від економних до люксових готелів. Проте сама компанія має лише в управлінні третину готелів, інші узяті в лізинг або франчайзинг. Саме ця мережа ввійшла до ТОП-100 готельних брендів Європи з відповідною кількістю номерного фонду у сегменті економ-класу.

Досвід століттями в Європі демонструє, що вести готельний бізнес на основі міжнародних готельних систем призведе до успішності. Їхній успіх, який вони використовують – це ефективно налагоджена система логістики та кваліфіковані працівники.

Також ми повинні розуміти, що туризм буде розвиватися насамперед внутрішнім туризмом у кожній країні, що буде прагнути розширювати спектори послуг та специфіку готелів. Саме через те, що в основному на європейському ринку є тільки незалежні готелі, як наслідок в них високі ціни на розміщення.

Тому Європа є дуже привабливим для міжнародних корпорацій. Відповідно, розвиток готельної індустрії відбувається завдяки поглинанням одного готельного ланцюга іншим. Готельні ланцюги стають відомими, якщо не обмежуються контролем готелів в одній певній державі, а розширюють свій сектор по всьому світі.

Висновок. Розглядаючи дану тему, можемо зробити висновок, що особливостями розвитку готельної індустрії в Європі є: створення готельних мереж, активне використання інновацій, запровадження різних тенденцій збереження навколишнього середовища та енергозбереження.

Європейський готельний ринок в сучасному світі знаходиться в постійному вдосконаленні, і як практика показала витримуючи усі глобальні виклики стають, ще витривалішими. Саме вони кожний рік підтверджують свої позиції лідера та стабільних готельних ринків.

Найбільші готельні ланцюги представлені в основних країнах регіону, що обумовлено мають великий попитом на послуги індустрії гостинності в Європі.

Список використаних джерел:

1. Стаття. Сучасний стан і структура європейського ринку готельних послуг. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/96102063.pdf>
2. Стаття. International hotel industry of macro-region of Europe. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/34_2019_ukr/6.pdf
3. Стаття. Міжнародний досвід управління готельним бізнесом та його впровадження в Україні. URL: <file:///C:/Users/Laptop/Downloads/418-Article%20Text-880-1-10-20220119.pdf>
4. Особливості формування та реалізації туристичної політики держави: міжнародний, національний, регіональний досвід : монографія / кол. авт.; за ред. А. Ю. Парфіненка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 280 с.
5. Посохов І.В. Сучасний стан і структура європейського ринку готельних послуг. Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу: міжнародний та національний досвід : колективна монографія, за заг. ред. А.Ю. Парфіненка. Харків, 2017. С. 77.
6. Шикіна О.В. Світовий досвід створення готельних мереж. Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції студентів, аспірантів та вчених; Одеський національний економічний університет. Одеса, 2019. С. 144-149.
7. Шикіна О.В., Гончаренко Я.Є., Козловський Р.С. Динаміка показників міжнародного туризму. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 27. С. 24-28.

Дмитро ГОНЬКО*
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Обґрунтовано теоретичний підхід до розвитку малого готельного бізнесу як структурного елементу індустрії гостинності, що дозволило виявити основні проблеми його розвитку на усіх рівнях. Доведено, що ринок готельних послуг в останні роки стає предметом інтересу середнього і малого бізнесу. У свою чергу все більшою популярністю він користуються у туристів. Основні шляхи вирішення проблем малого бізнесу в Україні повинні базуватися на впровадженні нових стандартів для обслуговування споживачів готельних послуг та вдосконалення системи захисту прав споживачів, а також посилення вимог до забезпечення безпеки постояльців. Визначено, що в умовах постійно зростаючої конкуренції з боку міжнародних готельних підприємств важливо на національному рівні знизити ймовірність розвитку ринку під впливом мережесевих готелів, забезпечити збереження доходів на території держави. Практична значимість отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вирішення актуальних проблем розвитку малих готельних підприємств в Україні. Перспективи подальших досліджень автора полягають в обґрунтуванні напрямів підвищення якості надання готельних послуг у малих закладах розміщення.*

***Abstract.** The theoretical approach to the development of a small hotel business as a structural element of the hospitality industry is substantiated, which made it possible to identify the main problems of its development at all levels. It has been proven that the market of hotel services has become the subject of interest of medium and small businesses in recent years. In turn, it is increasingly popular among tourists. The main ways to solve the problems of small business in Ukraine should be based on the implementation of new standards for servicing consumers of hotel services and improving the system of consumer rights protection, as well as strengthening requirements for ensuring the safety of guests. It was determined that in the conditions of constantly growing competition from international hotel enterprises, it is important at the national level to reduce the probability of market development under the influence of chain hotels, to ensure the preservation of income on the territory of the state. The practical significance of the obtained results is that they can be used to solve current problems of the development of small hotel enterprises in Ukraine. The prospects of the author's further research consist in substantiating directions for improving the quality of hotel services in small accommodation establishments.*

* Науковий керівник: к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА.

Виклад основного матеріалу. Розвиток малого бізнесу є основою соціально-економічного розвитку країни. Він вважається найбільш мобільним, швидше реагує на вимоги ринку та впроваджує інновації. Мале підприємництво, як один із важливих і невід’ємних елементів ринкової економіки, забезпечує роботою частину населення, у тому числі фізичних осіб-підприємців. себе. Додатковими економічними перевагами малого та середнього підприємництва є зростання валового внутрішнього продукту, податкових платежів та економічного потенціалу країни в цілому, підвищення якості життя громадян, оскільки ці підприємства орієнтовані на Найактуальніші проблеми та вимоги ринку для їх відповіді. В Україні необхідно розвивати мале та середнє підприємництво, оскільки це підвищить рівень економічного розвитку в усіх регіонах та забезпечить економічне зростання країни. в цілому. Це підтверджують приклади розвинених країн, де малий бізнес є провідною економічною силою.

Метою дослідження є аналіз проблем розвитку малого готельного бізнесу в Україні. Досліджуються причини виникнення проблем розвитку малих закладів розміщення та оптимальні шляхи їх вирішення.

Методологія дослідження базується на використанні законів і закономірностей економічної науки; методології системного підходу, що припускає комплексне вивчення специфіки діяльності малих готелів, в умовах жорсткої конкурентної боротьби. У дослідженні використовувалися вітчизняні та зарубіжні теоретичні, методичні та практичні розробки в індустрії гостинності. У країнах ЄС малий і середній бізнес становить близько 90% від загальної кількості підприємств. Приблизна кількість підприємств — близько 20 млн. Кількість зайнятого населення становить 70% (Его 2019). За даними Мінекономрозвитку, 99,8% усіх підприємств в Україні є малим і середнім бізнесом, на них працює 79% населення. За даними ООН, малі та середні підприємства виробляють від 30 до 60% національного продукту, залежно від країни. Українські малі та середні підприємства виробляють лише до 15% ВВП (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2020). Що заважає розвитку малого бізнесу в Україні? Як зазначають самі підприємці, у 2019 році працювати стало складніше. Так, 38,4% респондентів незадоволені нинішнім станом справ у бізнесі, тоді як 31,6% підприємців цілком задоволені ситуацією. Для порівняння, у 2018 році переважали позитивні настрої – 45% задоволених проти 26% негативно незадоволених (Его, 2019) [4].

Основними проблемами підприємці вважають високе податкове навантаження, високий рівень корупції та війну на сході країни. Минулого року (2019) інфляція була на першому місці (цього року вона посідає 4 місце). Серед інших проблем нашої країни – кредитування та державна підтримка бізнесу. Чи може малий бізнес із річним оборотом, наприклад, 1 млн грн взяти кредит під 25% річних? Очевидно, що це майже нереально. Яскравий приклад – європейські сусіди з кредитами під 2–4%.

Слід виділити проблему недостатньої поінформованості підприємців про податкові зміни та можливості розвитку. Наприклад, існують різні кредитні програми або гранти. Наприклад, ЄБРР і ЄС відкривають кредитну лінію на 3

млн євро для малого та середнього бізнесу в Україні. Програма допоможе збільшити та модернізувати наш експортний потенціал. Крім того, існують програми для малого та середнього бізнесу в рамках Horizon 2020, конкурентоспроможності підприємств та малих і середніх підприємств (COSME), Erasmus+ (бюджет програми). на 2014–2020 рр. становить 14,7 млрд євро). На жаль, не всі підприємці знають про ці програми [3].

Що стосується розвитку малого готельного бізнесу в Україні, то за останні десять років спостерігається значне зростання. Менеджери готельного господарства почали інтенсивно освоювати науку управління готельним бізнесом. У результаті індустрія гостинності стала високодохідною.

Отже, давайте розберемося чим готельний бізнес приваблює підприємців? Обґрунтовуючи важливість готельного бізнесу в світі, аналізуючи світові показники його важливості, ми дійшли висновку, що причинами зацікавленості підприємців у веденні малого готельного бізнесу є такі: відносно невеликі інвестиції; вміння ефективно працювати в кризових економічних умовах; підвищення попиту на туристичні та готельні послуги; висока прибутковість; відносно короткий термін окупності; проведення різноманітних заходів на різну тематику.

Стандартом у сегменті невеликих готелів вважаються міні-готелі Франції, які приваблюють своєю затишністю та унікальністю в поєднанні з доступними цінами. Реформа класифікації готелів розпочалася у 2009 році з набранням чинності французьким Законом «Про розвиток і модернізацію туристичних послуг» і призвела до перерозподілу готельного ринку за категоріями (УНІАН, 2010) [2]. Інший приклад – Швейцарія, одна з прабатьків готельного бізнесу, де лєвова частка припадає на малі готелі (Бейлік, 2006, с.47).

Основною сучасною тенденцією для вітчизняного готельного бізнесу є активне впровадження інновацій. В умовах сучасного ринку для організації бізнесу сфери послуг необхідний підхід, орієнтований на задоволення потреб конкретного споживача. Багато підприємців бажають прискорити окупність свого готелю шляхом підвищення ціни пропонованих послуг, що відштовхує клієнтів і призводить до банкрутства. А більшість підприємців не зацікавлені в інноваційних технологіях і здебільшого націлені на отримання прибутку «тут і зараз». Очевидно, що для забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності потрібні новітні інформаційні технології. використовувати за рахунок впровадження нових видів основних і додаткових послуг, а також розширення використання нових каналів Інтернет-зв'язку для розвитку малого готельного бізнесу [1].

Основним чинником успіху міні-готелів є добре розвинена інфраструктура, в тому числі транспортна доступність, наявність соціально важливих об'єктів (місць відпочинку, атракціонів, магазинів тощо). Це тому, що в невеликих готелях основними споживачами є бізнесмени середнього класу, молодь і туристи. Їх цілком влаштовує помірний комфорт, чистота і домашній затишок, смачна кухня.

Висновки. Таким чином, ми бачимо, що всі ці проблеми досить глобальні, оскільки вони виникають в Україні всюди. Через це страждає сама сфера

гостинності, оскільки більшість наших готелів не можуть забезпечити рівень, необхідний для продуктивного просування цієї сфери в майбутньому. Відповідно, необхідно докласти багато зусиль і праці, щоб налагодити якісний сервіс і усунути всі проблеми. Готельний бізнес – справа непроста, але за умови правильного менеджменту та маркетингу хороший готель може швидко окупитися і почати створювати прибуток.

Основні шляхи вирішення проблем малого підприємництва в Україні мають базуватися на запровадженні нових стандартів, оскільки в західних країнах наголошують на необхідності їх впровадження. Змінюється саме світове співтовариство і в результаті з'являються нові нетрадиційні форми готелів. Таким чином, все частіше застосовується більш лаконічний формат, який виключає зайві атрибути розкоші та непотрібні послуги (наприклад, щоденне прибирання). Це дозволяє орієнтувати готелі на середній і бізнес-клас.

Подібні перетворення мають торкнутися і українського ринку, що звільнить фінанси для більш важливих завдань (наприклад, перепідготовка та оплата більш кваліфікованого персоналу).

Важливим моментом для України є також розвиток внутрішнього туризму, який можна сконцентрувати на рекреаційному комплексі. Це продемонструє вітчизняним громадянам, що міні-готелі можуть виступати не лише як засіб для тимчасового розміщення у відрядженнях чи відпустці, а й як варіант тривалого проживання, витісняючи з ринку нелегальну оренду приватних квартир.

На законодавчому рівні новим для українського готельного бізнесу має стати вдосконалення системи захисту прав споживачів, а також посилення вимог щодо забезпечення безпеки гостей. Дуже важливою проблемою для вітчизняного ринку послуг розміщення є також невідповідність міжнародним стандартам, а тому запровадження системи якісної оцінки категорій «зірковість» також є важливим для сплати спец. Зверніть увагу. Звичайно, напевно, ми зможемо відразу вирішити нагальні питання, навіть маючи великий капітал.

Список використаних джерел:

1. Головня О.М., Ставська Ю.В. Сучасні трансформації розвитку сфери туризму та індустрії гостинності: монографія. Вінниця: ВНАУ. 2021. 220 с.
2. Малі готелі: організація роботи та обслуговування / за ред. Н.В. Барна. Київ : Україна, 2012. 336 с.
3. Поворознюк, І. М., Чирва, О. Г., Малярчук, Н. М. Проблеми розвитку малого готельного бізнесу в Україні. *Економічні горизонти*. 2021. 1 (12). С. 43-49. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(12\).2020.224547](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(12).2020.224547).
4. П'ятницька Н.О. Організація обслуговування у підприємствах ресторанного господарства. Київ: КНТУ. 2015. 632 с.
5. Ставська Ю.В. Тенденції розвитку готельного господарства України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. Вип. 8/3. С. 29-32.

Катерина ЗАГИНАЙЛО*
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

СКЛАДОВІ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розкрито сутність поняття «трудовий потенціал». Детально розглянуто психофізіологічну, ціннісно-мотиваційну, кадрову, кваліфікаційну, професійну, організаційну та соціально-демографічну складові трудового потенціалу підприємства. У роботі представлено безпечні умови праці, які визначають стан виробничого середовища та впливають на здоров'я і працездатність людини. Відображено способи мотивації персоналу за допомогою яких підприємство здатне втримати креативних і перспективних працівників.*

***Abstract.** The article reveals the essence of the concept of «labor potential». The psychophysiological, value-motivational, personnel, qualification, professional, organizational and socio-demographic components of the labor potential of the enterprise are considered in detail. Also, the work presents safe working conditions, which determine the state of the production environment and affect the health and working capacity of a person. Methods of staff motivation are shown, with the help of which the enterprise is able to retain creative and promising employees.*

Вступ. Людина постає найголовнішим виробничим ресурсом, а її трудовий потенціал – рушійною силою економічного розвитку. Трудовим потенціалом потрібно правильно вміти управляти відповідно до його особливостей та умов зовнішнього і внутрішнього середовища. Вищий економічний потенціал суспільства, в свою чергу, збільшує можливості особистості проявити свої творчі здібності, долучитися до зростання економічної сфери, добробуту суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою частиною людських ресурсів є трудовий потенціал, адже людина є не тільки важливим елементом виробничого процесу на підприємстві, але й головним його стратегічним ресурсом. Вкладення у людські ресурси стають довготерміновим фактором конкурентоспроможності підприємства.

Корбут К.Є. вважає, що трудовий потенціал – це інтегральна форма, що кількісно та якісно характеризує здатність суспільства в динаміці забезпечити людський фактор виробництва у відповідності з вимогами його розвитку [4].

Галаз Л.В. у своїй роботі зазначає, що трудовий потенціал – це запаси праці, що залежать від загальної чисельності трудових ресурсів та їх структури за статтю та віком, накопичених знань, ступеня відповідності демографічної структури працівників умовам підвищення ефективності праці, соціальній мобільності

* Науковий керівник: асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана ДОЦЮК

населення (територіальній та професіональній) [2].

Козар В.В. під трудовим потенціалом розглядає можливість населення виділити зі свого середовища робочу силу певного рівня активності та працездатності, яка реалізовується чи може бути реалізована в національному господарстві і бути конкурентоспроможною на ринку праці [3].

Трудовий потенціал формується під впливом двох компонентів особистісного, який визначає трудовий потенціал працівника, організаційного та внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішні фактори залежать від особистості працівника, його дій і переконань, можуть бути як загальними для колективу, так і індивідуальними. Зовнішні (організаційні) фактори залежать від організаційних процесів підприємства та дії системи управління.

До складових трудового потенціалу підприємств доцільно додати психофізіологічну, ціннісно-мотиваційну, кадрову, кваліфікаційну, професійну, організаційну та соціально-демографічну складові.

Психофізіологічна складова трудового потенціалу підприємства характеризується станом здоров'я працівників, працездатністю, витривалістю, типом нервової системи та її стійкістю. До організаційних факторів, які формують дану складову потенціалу, можна віднести організацію праці на підприємстві, інтенсивність, тривалість, складність праці, умови праці та відпочинку [5].

Покращення умов праці відіграє важливу роль в підвищенні престижу підприємства. Залежно від кількості небезпечних та шкідливих чинників і факторів, умови праці можна поділити на чотири основних класи:

1) оптимальні умови праці – за яких зберігається стан здоров'я працівників і їх працездатність підтримується на досить високому рівні;

2) допустимі умови праці – такі, за яких параметри факторів виробничого середовища не перевищують установлених гігієнічних нормативів;

3) шкідливі умови праці, що характерні наявністю фактів середовища та процесу праці, рівні яких перевищують гігієнічні нормативи і можуть негативно впливати на організм працівника;

4) небезпечні умови праці, що характерні таким рівнем небезпечності факторів, коли їх вплив протягом робочої зміни створює великий ризик виникнення важких форм гострих професійних захворювань, отруєнь, ушкоджень, загрози для життя та здоров'я працівника.

Умови праці повинні бути безпечні та здорові, які створюються шляхом забезпечення працівника:

- зручним робочим місцем;
- чистим повітрям, необхідним для нормальної життєдіяльності;
- захистом від дії шкідливих речовин та випромінювань, що можуть потрапити в робочу зону;
- нормованою освітленістю;
- захистом від шуму та вібрацій;
- засобами безпеки при роботі з травмонебезпечним обладнанням;
- робочим одягом і засобами індивідуального захисту;

- побутовими приміщеннями та спеціальними службами, що призначені створювати безпечні й нормальні санітарні умови праці;
- медичним обслуговуванням і санітарно-профілактичними заходами, що призначені для збереження здоров'я [9].

Кадрова складова визначається рівнем освіти працівників, їхнім професіоналізмом, інтелектом і здібностями. Основними факторами, які впливають на зазначену складову трудового потенціалу, є наявність вищої, середньопрофесійної освіти, якісних професійних знань, стаж роботи, досвід, які формують компетенції працівників, а також рівень інтелектуальних здібностей, креативність мислення, здібності до навчання, розроблення інновацій, система навчання та розвитку персоналу.

Кваліфікаційна складова характеризується структурою трудового потенціалу за рівнями, відповідно до яких виділяють його категорії: адміністративно-управлінський персонал, менеджерів вищої, середньої ланки, працівників нижчої ланки, робітників, допоміжний персонал [5].

Організаційна складова трудового потенціалу підприємства включає високу організацію і культуру праці, знаходячи своє відображення у чіткості, ритмічності, узгодженості трудових зусиль і високого ступеню задоволеності робітників своєю працею. Організаційна складова трудового потенціалу багато в чому визначає ефективність функціонування трудового колективу як системи в цілому [7].

Соціально-демографічна складова характеризується кількістю працівників відповідно до їх віку, статі, місця проживання, сімейного стану тощо.

Під впливом демографічних процесів, що відбуваються в країні, трудовий потенціал може скорочуватись або зростати. Демографічними факторами формування трудових ресурсів є інтенсивність відтворення населення, що залежить від рівня народжуваності, оскільки чим вищий цей рівень, тим швидше зростають трудові ресурси, а також від міграційних процесів, тобто залежно від співвідношення кількості приїжджаючих і від'їжджаючих збільшуються або зменшуються трудові ресурси [6].

Професійна складова трудового потенціалу змінюється з розвитком професійного рівня персоналу та залежить від його кількісного та якісного складу. Професіоналізм відіграє вирішальну роль у розвитку трудового потенціалу. Досвід розвинутих країн показує, що постійне інвестування у професійну освіту для підвищення кваліфікації різними тренінгами, семінарами, практикумами дає позитивний результат для підприємства. І прослідковується тенденція, що збільшення витрат призводить до підвищення ефекту. В Україні ж навпаки підприємства дедалі частіше скорочують виділення коштів у професійну освіту, яка негативно впливає як на конкурентоспроможність продукції, так і працівників [1].

Однією з найважливіших складових трудового потенціалу підприємств є ціннісно-мотиваційна складова, яка включає ціннісні орієнтири працівника (особистісні цінності, духовно-культурні, моральні характеристики, що проявляються в поведінці працівника), особливості особистості (темперамент, характер, особистісні характеристики), соціалізацію (здатність до співпраці,

відносини в колективі, авторитет між працівниками), ставлення до праці (умотивованість, вимоги до себе, дисциплінованість, обсяги та якість роботи). Основними організаційними факторами, які сприятимуть розвитку даної складової, є корпоративна культура, навчання, розвиток працівників, управління кар'єрою, системи мотивації та стимулювання [5].

Ефективне стимулювання працівника сприяє насамперед підвищенню загальної продуктивності праці, тобто вирішення економічних завдань на користь підприємства.

Стимулювання праці – це управлінська діяльність, яка забезпечує процес спонукання себе та інших працівників до дій, спрямованих на досягнення власних цілей чи цілей підприємства. Стимулювання може мати таку форму:

1) матеріальну (заробітна плата, надбавки, доплати, цінні подарунки, участь в прибутках та інше).

2) моральну (грамоти, медалі, похвала, підвищення по посаді та інше).

Основною матеріального стимулювання праці є заробітна плата в грошовому вимірі. Заробітна плата як соціально-економічна категорія, з одного боку, є основним джерелом грошових доходів працівників, тому її величина значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства. З іншого боку правильна організація оплати праці сприяє більш повному заохоченню працівників, а отже, підвищенню ефективності виробництва на конкурентному підприємстві [10].

Відповідно до Закону України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. В свою чергу, заробітна плата поділяється на: основну, додаткову, інші заохочувальні та компенсаційні виплати.

Основна заробітна плата – винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

Додаткова заробітна плата – винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством.

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати – виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми [8].

Висновки. Отже, сьогодні в Україні важливою функцією для будь-якого підприємства є правильне та своєчасне формування трудового потенціалу. Найкращою мотивацією для кожного кваліфікованого працівника підприємства, в першу чергу, є стабільна і своєчасна оплата праці за виконану роботу, кар'єрний ріст, підвищення кваліфікації та безпечні умови праці.

Список використаних джерел:

1. Бугас В.В. Трудовий потенціал підприємства: сутність та структура. *Ефективна економіка*. 2018. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/44.pdf.
2. Галаз Л.В. Концептуальні засади регулювання відтворення трудового потенціалу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 554. 2006. С. 221- 226.
3. Козар В.В. Методологічні засади формування та використання трудового потенціалу регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 14. С. 128-134.
4. Корбут К.Є. Управління трудовим потенціалом підприємства: мета, функції та методи. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки*. V Міжнар. наук.-практ. конферен. (2–3 листопада 2017 р). Житомир. 2017. 698 с.
5. Марценюк Л.В. Розвиток трудового потенціалу як основний елемент підвищення ресурсного потенціалу підприємства. *Розвиток трудового потенціалу як основний елемент підвищення ресурсного потенціалу підприємства*. 2020. № 2 (12). С. 102-107.
6. Морщенок Т.С. Демографічні передумови формування трудового потенціалу. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/2856/st_44_29.pdf.
7. Основи економіки праці: трудовий потенціал. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19550/.
8. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text> (дата звернення 10.01.2023).
9. Пушкар З., Буднік В. Умови праці на підприємстві. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2011. Випуск 16. С.210-217.
10. Шацька С.Я., Григоренко Я.О. Напрями підвищення ефективності праці управлінського персоналу підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №14. С. 596-598.
11. Доцюк С.О. Сучасний стан розвитку трудового потенціалу в аграрній сфері. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/203.pdf. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.201.

Дмитро КОБЗАР*
студент 1 курсу магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Андрій САХНО

ТЕОРІЯ КОНТРАКТІВ У МОТИВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Стаття присвячена питанням використання теорії контрактів у мотивації підприємств. Запропоновано підхід щодо мотивування найманих працівників та менеджменту через формування вигід власника підприємства, що дозволило виявити мотиваційну гнучкість як засіб долаття асиметричної інформації. Обґрунтовано принципи мотивації економічної діяльності у відносинах між підприємствами середовища функціонування.

Abstract. The article is devoted to the use of contract theory in the motivation of enterprises. An approach to motivating employees and management through the formation of benefits for the owner of the enterprise was proposed, which made it possible to identify motivational flexibility as a means of overcoming asymmetric information. The principles of motivation of economic activity in relations between enterprises of the operating environment are substantiated.

Вступ. Основою формування трудового потенціалу підприємств є мотивація працівників через розробку та впровадження контрактів. Теорія контрактів є концептуальною розробкою у системі сучасних економічних відносин, що дозволяє визначати принципи формування мотивації по вертикалі: найманий працівник – менеджер – власник. Її значення полягає у можливості моделювання варіантів мотивації, шляхом розробки алгоритмів, схем та рекомендацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контракт необхідно розглядати як документ, що формалізує відносини у процесі діяльності підприємства між усіма учасниками щодо виконання зазначених у ньому функцій, на основі норм існуючого законодавства. Найбільш суттєвою проблемою цієї формалізації є неможливість забезпечити мотивацію усіх учасників відносин, оскільки контракт роз'яснює не всі аспекти відносин, що можуть виникнути у процесі діяльності.

Таким чином, сутність мотивації як вираження потреби учасника економічних відносин у отриманні винагороди, ґрунтується на доланні асиметричної інформації – знаходження таких орієнтирів, що дозволять уникнути необґрунтованих втрат від неможливості сформувати ефективну модель взаємодії. З точки зору практичного застосування, не існує підходів, де визначаються конкретні рекомендації з обґрунтуванням максимальної ефективності для кожного випадку прийняття рішень, однак можливість моделювання мотивації персоналу, дозволяє проаналізувати тенденцію втрат та досягнень за певні часові проміжки.

Дослідження багатьох вчених, що розглядають контракт як один з головних інститутів ринкової економіки, були систематизовані у працях лауреатів Нобелівської премії з економіки 2016 року О. Гарта та Б. Гольмстрема. Асиметричність інформації за їх дослідженнями проявляється у втратах усіх учасників економічних відносин.

– Асиметричність інформації між продавцем та покупцем дозволяє продавцю продавати товар низької якості за ціною товару високої якості, користуючись необізнаністю покупця. У цьому випадку втрачають виробники товару високої якості, оскільки їх зусилля на підвищення якості не завершуються отриманням необхідної винагороди, що мотивує зменшення обсягу якісної продукції на ринку.

– Асиметричність інформації внаслідок монополізації ринку призводить до втрат споживачів, оскільки монополіст завжди мотивований на максимізації прибутку шляхом включення у вартість продукції усіх витрат, в тому числі і необґрунтованих.

– Асиметричність інформації через неможливість виявлення здібностей найманого працівника при укладанні контракту. Спостерігається мотивація використання фальсифікацій для подальшої участі у відборі контрактів.

Вирішуються усі проблеми асиметричності інформації за допомогою створення системи регулювання. У першому випадку, регулювання можуть здійснювати органи з захисту прав споживачів або дотримання стандартів якості продукції, у другому – антимонопольний комітет, у третьому – власник підприємства. Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що будь-яка формалізація у вигляді контракту, постанови, рекомендацій та інших видів нормативів, може бути ефективною, якщо існує система регуляторів, яка приймає остаточне рішення.

Необхідність у функціонуванні регуляторів полягає не стільки у тиску на суб'єкти відносин, скільки у мотивуванні їх до чесних та прозорих відносин, де формалізація буде здійснюватися таким чином, що дозволить максимально обумовити усі проблемні питання та знизити ризик від втрат внаслідок асиметрії інформації. У іншому випадку, буде відбуватися руйнування економічних інституцій у вигляді мотивування необґрунтованих рішень та корупційних схем, оскільки втрачається можливість формувати систему порівнянь та якісного аналізу.

Обґрунтовуючи справедливість оплати праці керівника, Б. Гольмстром [1, 2] запропонував оцінку роботи не через оцінювання рівня прибутку підприємства, оскільки його отримання може сприяти вигідна кон'юнктура ринку та мотивація менеджменту забезпечити прибуток у короткотерміновій перспективі, а з конкретних зусиль найнятих управлінців. Виходячи з цього положення, дослідник шляхом використання економетричних методів, наводить можливі варіанти оплати праці керівника через долання морального ризику, де власник уникає ефекту асиметричної інформації шляхом використання відносних величин динаміки у порівнянні з існуючими тенденціями на ринку аналогічних компаній. Як результат, можна легко вирахувати рівень вмотивованості керівника на розвиток підприємства, а не на швидкий прибуток. Ця вмотивованість визначає здатність власника мотивувати працю як персоналу, так і найнятих управлінців виходячи з тенденцій розвитку економіки.

Враховуючи, що для власника головним критерієм формування контракту є забезпечення віддачі від заробітної плати найманих працівників та менеджменту, то ефективність слід вважати глибину долання асиметричної інформації (рис. 1).

K_2 – коефіцієнт мотивації власника у вигоді найнятого менеджменту ($K_2 = \text{обсяг заробітної плати менеджера (грн)} / \text{обсяг вигоди, що для себе визначив власник (грн)}$). Таким чином, можливі два випадки:

– якщо $K_2 > 1$, то можна робити висновок про недооцінку власником вигоди менеджера, тобто власник втратив від асиметричної інформації на величину, що перевищує 1;

– якщо $K_2 < 1$, то можна робити висновок про отримання вигоди власником на величину, що менша від 1 та долання ефекту асиметричної інформації.

K_3 – це коефіцієнт вигоди власника підприємства. Власник розраховує на таку суму вигоди, яка на його думку покриває ризик втрат від асиметричної інформації, а тому K_3 повинен дорівнювати 1.

Рис. 1. Мотивація найманих працівників та менеджменту через формування вигід власника підприємства

Між показниками K_1 та K_2 повинна існувати кореляційно-регресійна залежність, причому чим ближчий коефіцієнт кореляції до 1, тим більш обґрунтованою є заробітна плата управлінця порівняно з заробітною платою найманого працівника. При існуванні рівняння лінійного типу можливі наступні випадки ($x = K_1$; $y = K_2$):

– $y = a_0 + a_1 * x$ – модель залежності зростання заробітної плати менеджера від зростання заробітної плати найманих працівників. Показник a_0 є величиною встановлення власником, як найменш для себе ризикового варіанту щодо асиметричності інформації, винагороди менеджера. У разі ефективної діяльності найманих працівників, завдяки показнику a_1 та підвищення їх заробітних плат, збільшиться також заробітна плата менеджера. Таким чином, якщо наймані працівники не будуть працювати ($x = 0$), то заробітна плата менеджера становитиме $y = a_0$.

– $y = a_0 - a_1 * x$ – модель залежності зменшення заробітної плати менеджера від зростання заробітної плати найманих працівників. на відміну від першої моделі, менеджер не зацікавлений у зростанні заробітних плат найманих працівників. у цьому випадку, власник передає менеджеру власні повноваження з долання асиметричної інформації через обсяг загальної винагороди як для менеджера, так і найманих працівників. недоліком цієї моделі є зацікавленість менеджера у $x = 0$, що обов'язково призведе до низької мотивації найманих працівників. менеджер

буде намагатися отримати як можна більший обсяг загальної винагороди за рахунок найманих працівників.

– $y = -a_0 + a_1 * x$ – модель мотивації досягнень менеджера шляхом забезпечення ефективності найманих працівників. проявом ефективності є підвищення заробітної плати. Від’ємне значення показника a_0 характеризує величину можливих втрат власника від ефекту асиметричної інформації, які він обґрунтовує як винагороду менеджера.

Таким чином, менеджер мотивований підвищенням частки заробітної плати найманого працівника у вигоді власника підприємства та сприяє справедливій оплаті за виконану роботу.

Теорія контрактів дозволяє використовувати наведену схему додання ефекту асиметричної інформації у контексті формування мотивації економічної діяльності підприємства. На відміну від мотивації персоналу, мотивація економічної діяльності підприємств розглядається через елементи мотиваційної гнучкості: фінансовий результат, коефіцієнти L / Y та K / Y (метод аналізу середовища функціонування), де L – витрати на оплату праці найманих працівників, K – витрати на капітал (вартість основних засобів), Y – чистий дохід від реалізованої продукції за основним видом економічної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Мотиваційна гнучкість як засіб додання асиметричної інформації у процесі економічної діяльності підприємств

Елемент мотиваційної гнучкості	Характеристика асиметрії	Особливості додання асиметрії
Фінансовий результат	Залежність від сприятливості кон’юнктури ринку та вмотивованості менеджера на короткостроковий результат	Використання коефіцієнтів ефективності, що дозволяють оцінити вагу виробничих ресурсів у чистому доході від реалізації продукції
Коефіцієнти L / Y та K / Y	Найефективніше підприємство за цими коефіцієнтами може бути збитковим	Використання показника мотиваційної норми прибутку
Види економічної діяльності (КВЕД-2010)	Основним видом діяльності підприємства може бути діяльність у сферах економіки, що не пов’язані з базовою галуззю	Проведення аналізу рівня вмотивованості одного виду економічної діяльності іншим видом діяльності з метою виявлення найбільш впливових у середовищі функціонування

Використання методу аналізу середовища функціонування дозволяє згрупувати підприємства за оцінкою технічної ефективності: технічно ефективні та технічно неефективні. Коефіцієнти L / Y та K / Y сформовані з трьох параметрів – двох вхідних (L та K) та одного вихідного (Y). Зв’язки між ними аналогічні як у відносинах мотивації найманих працівників та менеджменту через формування вигоди власника підприємства (рис. 2).

Чистий дохід від реалізованої продукції є центральною складовою цієї схеми, оскільки з одного боку він впливає на технічну ефективність як

мотивуючий чинник щодо витрат на робочу силу та капітал (основні засоби), з іншого – визначає обсяг чистого прибутку.

Якщо суб'єктами господарювання є природні монополії або великі державні підприємства, то питання мотиваційної гнучкості не актуально, оскільки у даному випадку чистий прибуток втрачає функції головного мотиватора у забезпеченні ефективності.

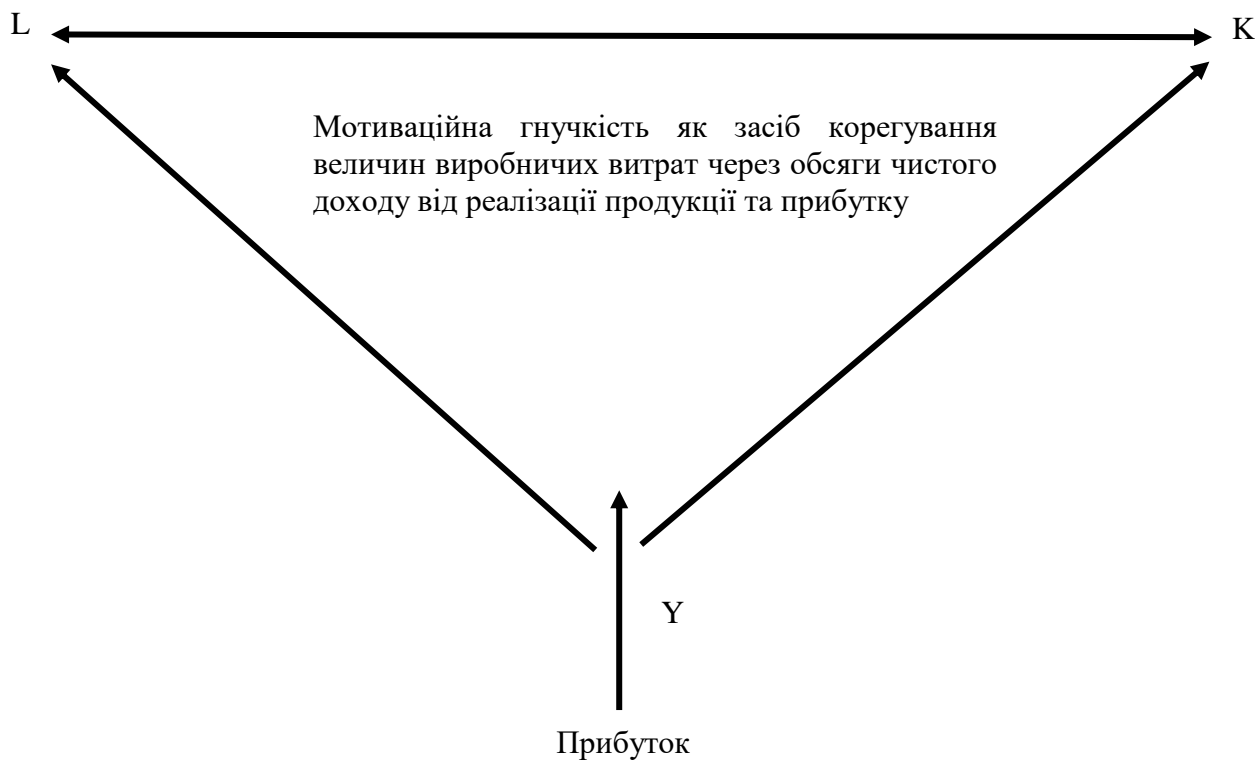

Рис. 2. Схема напрямів мотивування економічної діяльності підприємств

Для інших варіантів, принципами мотивування економічної діяльності є наступні: досягнення прибутку, позиціонування у межах рівня технічної ефективності, здійснення основного виду діяльності, що відповідає галузевому призначенню підприємства (табл. 2)

Середовище функціонування можна представляти як сукупність підприємств різних галузей, що здійснюють економічну діяльність за багатьма видами КВЕД. Наприклад, окремо можна формувати та оцінювати мотивацію економічної діяльності підприємств машинобудування, легкої промисловості, сільського господарства тощо, через відповідні середовища функціонування. Найбільш важливими у цьому випадку є виявлення тих видів економічної діяльності у галузі, що мотивують інші за критеріями ефективності по регіонах держави.

Таблиця 2

Принципи мотивації економічної діяльності у відносинах між підприємствами середовища функціонування

Принципи	Характеристика мотивації економічної діяльності підприємств
Досягнення прибутку	Прибуток є мотиватором економічної діяльності, що дозволяє за критерієм його досягнення формувати найбільш прийнятні позиції, за напрямками до яких можна докладати конкретні зусилля щодо планування як витрат, так і обсягу реалізації продукції.
Позиціонування у межах рівня технічної ефективності	Чим ближчим є коефіцієнт технічної ефективності до 1, тим ефективніше підприємство. Якщо $Y > K$ та $Y > L$, то у такому випадку підприємство мотивоване на розвиток. Проявом такої мотивації є максимізація обсягу реалізації продукції, причому найкращим варіантом є ситуація, де $L > K$. Якщо $Y < K$, то підприємство мотивоване на руйнування. За таких умов, доходу від реалізації не вистачає навіть на покриття вартості основних засобів, причому у деяких випадках руйнувань $L = 0$.
Галузеве призначення підприємства	Основним видом економічної діяльності підприємства може бути вид діяльності, що згідно КВЕД: <ul style="list-style-type: none"> - відноситься до тої галузі, заради розвитку якої будувалося підприємство; - відноситься до суміжної галузі; - відноситься до іншої галузі, що не пов'язана з тою, заради розвитку якої будувалося підприємство; - відноситься до діяльності, як оренда нерухомого майна.

Висновки: Використання теорії контрактів для мотивування економічної діяльності підприємств дозволяє застосувати підходи щодо оцінювання потреб у розвитку як окремих галузей, так і регіонів держави. Долання ефекту асиметричної інформації, у цьому випадку, полягає у виявленні серед прибуткових підприємств таких, що не тільки здатні максимізувати прибуток, а й сформувані можливості для позиціонування через збільшення чистого доходу від реалізованої продукції та зменшення витрат на виробничі ресурси (вартість капіталу) при основному виді діяльності, пов'язаному з базовою галуззю. Розглядаючи ці особливості діяльності підприємств з позиції теорії контрактів, необхідно для мінімізації ефекту асиметричної інформації додержуватися принципів мотивації, що дозволять шляхом гнучкості, коригуючи позиції у середовищі функціонування, знайти найбільш оптимальний варіант докладання зусиль покращення їх економічних показників.

Список використаних джерел :

1. Holmström B.R. Moral Hazard in Teams. URL: <https://faculty.fuqua.duke.edu/~qc2/BA532/1982%20Rand%20Holmstrom%20team.pdf>. (the date of the address: 19.03.2023).
2. Holmström B.R., Milgrom P. Multitask Principal-Agent Analyses: Incentive Contracts, Asset Ownership, and Job Design. URL: <https://faculty.fuqua.duke.edu/~qc2/BA532/1991%20JLEO%20Holmstrom%20Milgrom.pdf>. (the date of the address: 19.03.2023).

Valeria KREVSKA*
3rd year student,
of the Faculty of economy and entrepreneurship,
Vinnytsia National Agrarian University

UX DESIGN OF SITES AS A BASIS FOR TRAINING WEB DESIGN SPECIALISTS

***Annotation.** The article describes the main points of a modern design development of web and mobile applications and the concept of —user experience design (UX). For example, UX prototyping of the website separates on phases: research of the target audience, creating user story and user scenario, information architecture, wireframes, website interface, etc. Also, the basic definitions included. The scientific-methodological literature have analyzed with the training of subjects, which relate to Web-technologies. It has emphasized the importance of their updating with regard to modern approaches for development in the IT industry.*

Introduction. In a dynamic society, it has become commonplace to use smartphones and tablets on a par with desktop computers and laptops. Cloud computing technologies, artificial intelligence, tools of augmented virtual reality have received significant development. The Internet has long been almost the main source of information, as well as a trading platform, an educational resource, a discussion club where people exchange ideas and propose ways to solve pressing problems. Practical approaches to the organization of the process of creating software products have also been updated. In fact, the leading goal of the team of specialists is the design of web and mobile applications taking into account the characteristics of the target audience, the definition of user interaction scenarios, the construction of information architecture and the step of designing the interface. Such a feature of the development allows to develop unified approaches to creating the appearance of the product. This whole process succinctly describes the concept of —interaction experience design or in English - user experience design (abbreviated as UX design). The rapid development of the IT industry and the deep penetration of network technologies into all spheres of social life have put educational institutions in front of a new challenge - rapid adaptation to the realities of post-industrial society. This is especially important for universities that specialize in training information technology specialists. In the context of revolutionary changes, the issue of bringing educational programs closer to practical activities is an urgent problem in higher education.

Summary of the main material. Systematizing research materials on this topic, it is important to note that the vast majority of sources are devoted to the study of tools (HTML, CSS, JavaScript, databases, Php, Python, Ruby, graphic editors) and only the team of authors of the textbook —Fundamentals of Web Design allocated

* Supervisor: Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Languages of VNAU, Oksana VOLOSHYNA

methodology in a separate section website creation [5]. However, technology is rapidly evolving, and it is no longer appropriate to consider only designing sites that can be viewed on desktop computers and laptops. With the spread of smartphones and tablets and the increase in their functionality, the increase in the bandwidth of telecommunication networks, the development of WiFi, 3G and 4G wireless technologies, it became necessary for developers and designers to take into account the context of the use of devices when creating both websites and mobile applications. Taking into account the promising development of IT industries, it is important that universities that train specialists in the information profile quickly adapt their curricula to market requirements. The first step on this path would be to cover the basic concepts of the design process of various applications. Thus, the purpose of the article is to reveal the features of the interface design methodology and its basic concepts on the example of website development from the point of view of modern practical ideas.

Presenting main material. Approaches to the design of sites were radically updated when the concept of adaptive and flexible design (adaptive and responsive design) came into practice, according to the principles of which the structure of the web resource is adapted to the screen size of the device [8; 11]. Therefore, the designer needs to plan in advance the placement of key navigation elements and important content and their behavior for different display extensions (from a smartphone to a laptop or a desktop computer). Separately, it is necessary to pay attention to the development of software products for mobile operating systems (currently, devices running iOS and Android dominate the market). Each of them has its own structure and design, which must also be taken into account during design. In particular, the iOS interface for iPhone and iPad is clearly painted in a specialized of the iOS Human Interface Guidelines published by Apple [10]. Google Corporation created the design of its own Android operating system called Material Design [12]. Microsoft, which is not so common in the market of mobile devices and is more associated with Windows, also developed its own design of interfaces - Flat Design [9].

Each of the above-mentioned areas has determined the trends both for the creation of modern website design and the design of mobile applications. Considering the influence of these approaches to the organization of the workspace of Internet resources, it is worth noting that the development of the design of the user interface of the site is a complex multi-stage process. In general, the implementation of a web product is conventionally divided into the following stages: design, interface visualization, front-end and back-end programming. The front-end part deals with HTML layout, CSS creation and JavaScript scripting. The main programming languages of the server part are Php, Python, Ruby. From all four stages, let's focus on design and visualization in more detail. Before receiving the final version of the appearance of the web page, the designer processes a large amount of material. During communication with the customer, the target audience for the future product is determined, then the context of its use is indicated, typical users and scenarios of their work with the application are described, and the information architecture is built. After that, the specialist develops a schematic arrangement of page elements (wireframes), selects the most optimal sketch in the testing process, and only then creates an interface

that must meet the customer's requests. In general, these steps are united by a single concept - user experience (UX) design. The term UX was first proposed by Don Norman, vice president of Apple. He believed that the concepts of human-centered interface and usability were too narrowly specialized. At the same time, Don Norman tried to use a single term to define the complexity of the interaction of a person with a certain system, including the influence of industrial design, graphics, interface, physical interaction, etc. [18]. UX actually covers all aspects of the end user's communication with the company itself, its services and products [14].

If we abstract from the use of this term in the field of IT technologies, D. Norman's definition can be extended to the design processes of other objects necessary for humans. That is, the design of the interaction experience is quite voluminous in nature and includes a large number of actions, which in most cases overlap with the work of such specialists as business analysts, marketers, psychologists. We describe the main stages and concepts that are important today when developing a certain Internet service in the context of UX design. When working on a project, the first thing a specialist needs to determine is to specify the target audience for which the website is being created. As a result of the work carried out, user story descriptions and user scenarios should be outlined. User stories are short, simple descriptions of – users and their tasks, which will be solved in the process of interacting with the system[17].

Each story should include the following basic characteristics:

1. reveal a problem or need that the user needs to solve with a specific product functionality;
2. can be updated and modified during the development of the project;
3. provide enough information for the development team to understand the functional requests of consumers, but do not delve into the technical issues of the project [15].

On the basis of user stories, user scenarios are written (in English, the concept is defined as user scenario), which means a detailed description of aspects and actions performed by the user in the process of interaction with the product and, most importantly, why he does it [16]. This document should answer the following questions:

1. Who is the user of the product?
2. What will he do on the website or using a mobile phone application?
3. How will you satisfy your own requests?
4. Why would the user choose this particular software tool among many similar implementations?

The next important step in the development of the final product is the construction of the information architecture (in the future we will use the abbreviation AI), based on the results of the previous stages. The concept of information architecture appeared long before the term UX and, in general, before the appearance of the first sites and mobile applications, but it was with the development of the Internet that it became associated with information technologies. At the current stage of IT development, information architecture is understood as the structure of a website or mobile application, which allows you to reveal the way to solve a certain task or find information from any part of the service [7]. The result of the completed work should

be a site map with a defined hierarchy of pages, their division into categories to simplify the understanding of navigation through the resource. AI is created to find out the answers to the following questions:

1. How the application or site helps in systematization and search information?
2. How is the information presented to the user?
3. How the application helps the customer solve his own problems

product? In general, this stage allows you to determine both the development of the interface and the programming process (layout of pages, database architecture, creation of the server part of the site or application). For the stage of development of the appearance of the interface, the information architecture determines the design of which components will need to be created, and also indicates those that will be generated automatically, based on already developed design samples. Specifying the appearance of the website interface begins with sketches (wireframes) of each page of the future resource. The vast majority of actions from the search for solutions take place on a regular sheet of A4 paper while drawing with pencils the elements of the interface and their layout. Results of studies there should be schematic representations of the blocks that, in general, define the functionality of a separate page. In fact, this is a visual representation of the placement of the main elements of the user interface, but devoid of any visual design or brand components [13]. It allows you to imagine the very structure of each page of the site and present them to the customer, and therefore is an important technical document. Usually, sketches are created in vector graphics editors to simplify editing. It is also worth emphasizing that the design process is not limited to the creation of a single version of the website sketch. Usually, several design options are developed, and then, in order to choose the most successful of them, testing is carried out. The basis for such research is clickable prototypes of future Internet services. Among the tools that allow you to present variations of interface designs, stand out: Invision, MarvelApp, Figma, etc. The last step in the design of sites is the visualization of developed schemes, their implementation in color. Therefore, in the final design of the user interface (English user interface - UI), knowledge of composition, colors, modular grid, typography, as well as appropriate software tools for the implementation of designers' ideas are important. It is important to note that in this case such complexes as Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Sketch, Affinity Designer are used. Open source programs include GIMP 2.8 and the Inkscape vector editor. Recently, cloud services are gaining rapid development. One of the most popular resources focused on the development of interfaces is Figma. The design of mobile applications takes place in a similar way, but the features of user interaction with the program using a smartphone or tablet and the properties of the mobile operating system for which the product is being developed are taken into account. Concluding the review of the design stages of modern websites and mobile applications, let's make the following important conclusions.

1. The process of developing the appearance of the interface is complex and multi-stage and requires a specialist to understand each of its steps.
2. The main focus is on finding information and justifying the placement of each design component on the screen of a smartphone or desktop computer.

3. The specialist must have the skills and abilities of research activities, processing of large amounts of information, analytical thinking, visualization of the developed results; to understand Internet service development technologies; be able to work in a team and communicate constantly.

4. Modern educational programs in subjects related to web design need to be modernized with the involvement of practical design experience.

Among the further scientific searches, the following should be highlighted: a detailed study of modern approaches to the organization of designing websites and mobile applications; adaptation of design methodologies to educational programs of universities that prepare relevant specialists in the IT field; development of new programs in disciplines related to website development, which take into account the latest approaches to the organization of work in IT companies.

References:

1. Bazurin, V. M. Peculiarities of teaching web programming in the JavaScript language to mathematics students. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. 2014. Issue 1. P. 79- 83.

2. Borysov V. V. Web design as a component of professional training of future technology teachers. *Scientific papers of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov*. Series: Pedagogical and historical sciences. 2012. Issue 107. P. 12-18.

3. Zubyk L.V. Basics of modern Web technologies. Rivne: NUVHP. 2016. 290 p.

4. Krivonos O.M.. Overview of the functionality of the online graphic editor Pixlr as a tool for professional training of informatics teachers. *Scientific Journal of the M. P. Drahomanov State University* . Series №2. Computer-oriented learning systems. 2017. №. 19 (26). P.163-170.

5. Pasichnik O.G. Basics of web design: educational guide. K.: Ed. BHV group. 2009. 336 p.

6. Ramsky Yu. S. Studying Web-programming at school: teaching guide Ternopil: Educational book. Bohdan. 2004. 200 p.

7. Complete Beginner's Guide to Information Architecture. UX Booth.

8. Geoff Graham. The difference between responsive and adaptive design. Electronic resource. CSS-Tricks.

9. Grinberg Yair. iOS 7, Windows 8, and flat design: In defense of skeuomorphism. Electronic resource. Venturebeat.com.

10. iOS. Human interface guidelines. Electronic resource. Developer.apple.com.

11. Marcotte Ethan. Responsive web design. Electronic resource. Alistapart.com. Access mode: <https://alistapart.com/article/responsive-web-design>.

12. Material design. Official site material.io.

13. Chris Mears. Wireframes – the beginner's guide. The UX Review.

14. Norman D., Nielsen J. The Definition of User Experience (UX). Nielsen Norman Group.

15. Satia Germaine. How to write a painless user story. Uxpin.com.

16. User Stories and Scenarios in UX Design. Designmodo.

17. User Stories. Mountain Goat Software.

18. UX Design defined. UX Design. Humanizing interaction.

Ангеліна ЛАВРЕНЧУК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ БІЗНЕС ЯК ПЕРСПЕКТИВА ДЛЯ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті проаналізовано основні складові соціального бізнесу, чому це вартує уваги в сьогоденні. Особливо в реаліях життя нашої держави, та як це буде впливати на економіку. Саме в останні роки в Україні почали з'являтися соціальні підприємства, як новий вид бізнесу. А через війну – вони стали популяризованими, через те, що зростає кількість людей з інвалідністю чи якимись певними розладами. Відкриття таких підприємств – надають можливість забезпечити потреби суспільства й вирішувати економічні проблеми та працювати на розвиток країни.

Abstract. The article analyzes the main components of social business, why it is worth attention today. Especially in the realities of life in our country, and how it will affect the economy. It was in recent years that social enterprises began to appear in Ukraine as a new type of business. And because of the war, they became popular, due to the fact that the number of people with disabilities or certain disorders is increasing. The opening of such enterprises provides an opportunity to meet the needs of society and solve economic problems and work for the development of the country..

Вступ. У світі великого бізнесу поки, що не має чіткого визначення соціального підприємства, проте воно вже має точне розуміння усіх необхідних характеристик та сферу даної діяльності. Основною метою цього бізнесу є вирішення соціальних потреб для допомоги суспільству. Цей вид діяльності забезпечує певний попит на економічному ринку для суспільства, і що головне підприємець прагне отримати прибуток не тільки для особистих цілей, але головною метою передати його для соціальних потреб.[1]

Особливо цей вид бізнесу відрізняється своїм орієнтиром на довгострокову перспективу. Тобто головна перевага цього виду бізнесу – це працевлаштування людей з інвалідністю.

Актуальність. Насправді, це є дуже цікава тема сьогоденні. На жаль, люди з розладами в нашій країні зростають кожний день, через атаку ракет та наслідки війни. На даний момент в Україні поки відсутні формулювання нормативів для охочих створити цей вид бізнесу, але якщо розпочати працювати прямо зараз, щоб забезпечити в перспективі роботою людей, особливо після нашої перемоги,

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

то будемо мати гарні результати. Адже саме тоді - це буде вагоме питання в країні, яке потребує його вирішення, як найшвидше [2].

Виклад основного матеріалу. На даному етапі в житті великого бізнесу, змінюються пріоритети, тобто раніше підприємець прагнув задовільнити свої потреби, то зараз воно прагнуть до покращення життя інших на всіх рівнях.

Чому так вийшло? Через кризові фактори, які трапляються на Землі: війни, пандемії, землетруси, тощо.

З початком повномасштабного вторгнення в Україну ми бачемо цю велику хвилю ініціативності від людей, які бажають допомогти ЗСУ, волонтерам, громадам, суспільству. Спостерігати ми можемо за волонтерськими чи благодійними проектами, які частіше всього створюються в поєднанні з бізнесовим підходом і як фундамент, тримає їх більш ефективно.[2]

І саме це - соціальне підприємство дає для суспільства та економіки країни вагомі позитивні вкладення для розвитку, але щодо нього існують хибні твердження, які ми розглянемо в табл.1:

Таблиця 1

Основні міфи про соціальне підприємництво

Міф 1: соціальне підприємництво : благодійність або волонтерство	У час кризових ситуацій волонтерство чи благодійність, виходять зовсім на інший рівень. Але їхні ресурси, на жаль, обмеженні . Соціальний бізнес – навпаки пропонує велику генерацію ідей, який буде працювати, як певний механізм та генерувати ресурси в міру своїх можливостей.
Міф 2: соціальне підприємництво - неприбутковість	Так, такий варіант існує. Але він має переваги (несплата податків) та недоліки(зникнення мотивації, без винагороди). Тому, як варіант соціальний підприємець допомагає суспільству через прибуток , тобто розподіляє свій бюджет так, що певний відсоток знаходить для досягнення соціальної мети.
Міф 3: соціальне підприємництво - соціальна відповідальність	Так, ці поняття є дуже схожим, але різниця є вагомою! Соціальна відповідальність - це добровільне волевиявленням класичного підприємця, тобто будь-який бізнес може нести таку відповідальність. А соціальне підприємство – це тільки те підприємство, яке має свою соціальну мету.

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Однак, також є певні вимоги, які зможуть вас забезпечити стати соціальним бізнесом, а саме:

1. Потрібно бути підприємцем, або хоча б нести соціальну місію в якихось громадських чи некомерційних організацій.
2. Необхідно мати чітко соціальну мету, яка має зазначатися в організаційних документах.
3. Прямо зараз відбувається інтеграція соціального підприємства в наше суспільство, але його потрібно правильно використовувати та зберегти цю тенденцію і після війни.[4]

Соціальне підприємництво, на противагу від іншого бізнесу, несе на собі велике навантаження та ризики: соціальні та економічні. В Україні Закон про соціальне підприємництво, як такого не існує, тому виникають певні труднощі перед власниками цієї діяльності. І це є головна проблема на сьогодні, тому що

соціальне підприємство не має підтримки з боку держави та певних пільг, відповідно такі підприємства починають звертатися до міжнародних фондів, де важко надати повну інформацію про сферу. Коли вона не затверджена на вищому законодавстві власній країні.

Після 24 лютого 2022 року ми твердо можемо спостерігати за тим, що такий вид діяльності потрібно легалізувати, тому що в країні з'явилися додаткові помічники для вирішення соціальних проблем, які вже будуть переходити з покоління в покоління. Зараз держава надає не погані пільги та певну підтримку, хоча досі не затвердили певні закони. Це вже доволі не поганий крок до вирішення даної проблеми. Тому пропоную розглянути напрями діяльності соціальних підприємств в Україні на рис.1:

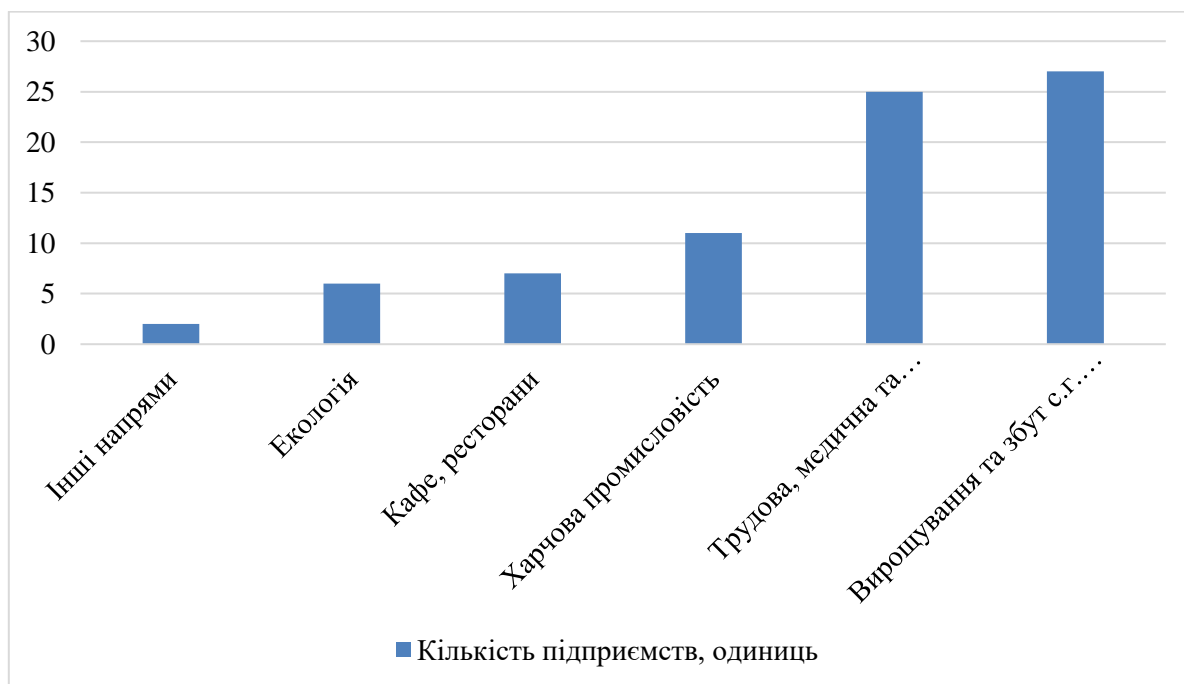

Рис. 1. Напрями діяльності соціальних підприємств в Україні у 2022 році

Джерело: побудовано на основі матеріалів [7]

Чудовий приклад розуміння соціального підприємства в Україні є Євген Клопотенко, який відкрив у Львові заклад «Інші». На документах – це не затверджено соціальним бізнесом, але заклад має відповідну соціальну мету: забезпечити безкоштовним харчуванням тих, хто не може заплатити. Ця підтримка, виконується завдяки тих споживачів. Які готові зробити благодійний внесок чи пожертвування. Також, ресторан надав роботу для внутрішньо переміщеним особам, що також підтверджує соціальну мету.

Таких прикладів соціального бізнесу, в країні є багато:

- ✓ «Urban Space 100»
- ✓ «Горіховий Дім»
- ✓ «Манівці»
- ✓ «Ясна Річ»
- ✓ «ІнваФішки»
- ✓ Good Bread from Good People, Woodluck

✓ «Третя після опівночі»

З кожним роком потреба в такій діяльності росте безсумнівно, колись несоціального бізнесу просто не буде існувати. Через розвиток генерації суспільства та зміни трендів чи поглядів на життя. Згідно за даними The Social Business Initiative of the European Commission одне з чотирьох нових підприємств у ЄС сьогодні є соціальним бізнесом.[1]

Висновок. Отже, розглянувши поверхнево дану тему можемо сказати, що вона дуже важлива в сучасних реаліях не тільки всього світу, але і особливо для нашої країни. Якій потрібно колосальну підтримку щодо цієї діяльності. Зараз через війн тисячі підприємств займаються цією справою.[2]

Щодня вони перераховують якийсь певний відсоток від доходу на підтримку ЗСУ, гуманітарних проєктів, тощо. Щоб це відбувалось і надалі та частіше, нам потрібно затвердити це Законом, щоб закріпитися на світовому ринку. Ці дії дозволять більше залучати ресурси, потреби та краще вирішувати нагальні питання.

Список використаних джерел:

8. Бізнесу не обов'язково обирати: приносити користь чи заробляти гроші. Майбутнє за соціальним підприємництвом. URL: <https://forbes.ua/business/biznesu-ne-obyazatelno-vybirat-prinosit-polzu-ili-zarabatyvat-dengi-budushchee-za-sotsialnym-predprinimatelstvom-06072021-1957>

9. Війна як каталізатор соціального підприємництва, URL: <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryyemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/>

10. Соціальне підприємництво як відповідь суспільства на соціальні потреби. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi

11. Малому бізнесу — велике плавання. Як працює соціальне підприємництво. URL: https://euprostir.org.ua/stories/139859?fbclid=IwAR3197u-GUo6VejVN0y-qQHCaZ2JLEBZHCRtwHoQCEeNh97qLyeSqR_uiao

12. Головінов О.М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми. Економічний вісник Донбасу. 2014. № 2 (36). С. 187–192.

13. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Соціальне підприємництво в соціально-економічному розвитку України. Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: тези V Міжнар. науково-практ. конференції (02–03 лист. 2017 р.). Житомир : ЖДТУ, 2017. С. 163–171.

14. Сотула О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки. Ефективна економіка. 2013. № 4. URL <http://www.economy.nayka.com.ua/>

Каріна МАЗУР*

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ АНАЛІТИКИ У БІЗНЕС- КОНСУЛЬТУВАННІ

Анотація. У статті описано теоретичні аспекти бізнес-консультування на підприємстві в контексті прийняття управлінських рішень та аналіз формування загального прибутку який виступає як внутрішнє джерело фінансування ресурсного потенціалу підприємства. Вказано, що в процесі бізнес-консультування важливу роль відіграє метод оптимізації планових рішень, який застосовується при економічному обґрунтуванні планових витрат, прогнозуванні фінансових можливостей підприємства, прогнозуванні структури розміщення власного капіталу тощо. Наголошено, що одним із основних показників оцінки бізнес-консультування у виробництві є приріст прибутку на підприємстві, так як приріст прибутку синтезує зменшення витрат, зростання обсягів продукції, яка реалізується, і оцінює зміну обсягу прибутку.

Abstract. The article describes the theoretical aspects of business consulting at the enterprise in the context of management decision-making and the analysis of the formation of total profit, which acts as an internal source of financing the resource potential of the enterprise. It is indicated that in the process of business consulting, the method of optimization of planned decisions plays an important role, which is used in the economic justification of planned costs, forecasting the financial capabilities of the enterprise, forecasting the structure of the allocation of equity capital, etc. It is emphasized that one of the main indicators of the assessment of business consulting in production is the increase in profit at the enterprise, since the increase in profit synthesizes the reduction of costs, the increase in the volume of products that are sold, and evaluates the change in the volume of profit.

Вступ. Бізнес-консультування – це система, яка є багатоаспектною. Вона охоплює всі сфери та види діяльності підприємства. Безперечно, результати економічної аналітики дозволяють підприємству підвищити рівень рентабельності, зробити продукцію та підприємство загалом більш конкурентоздатним, підвищити загальний рівень його конкурентоспроможності, визначити найбільш раціональні види капіталу, які застосовуються в процесі формування фінансових ресурсів підприємства, оптимізувати структуру його активів та пасивів, визначити оптимальний рівень запасів, управляти витратами виробництва, знизити собівартість продукції і т. ін. Однак це далеко не повний перелік послуг, які надає бізнес-консалтинг [1]. Звертаючись до бізнес-консультанта, підприємству надається перелік заходів, реалізація яких буде не тільки сприяти економічному зростанню, але й допоможе більш ефективно

просувати товар, визначити доцільність використання інновацій, бути юридично проінформованим щодо системи оподаткування, зовнішньоекономічної діяльності, ведення господарської діяльності, а, насамперед, саме завдяки бізнес-консалтингу підприємство має можливість з найбільшою ефективністю організувати роботу персоналу та подолати внутрішні колективні конфлікти та розробити найефективнішу систему стимулювання своїх працівників.

Виклад основного матеріалу. Роль консультування внаслідок збільшення темпу змін, що відбуваються в бізнес-оточенні підприємств і організації зростає. Процес формування стратегічних переваг та забезпечення професійного консультування базується на чинниках успіху та індикаторах результативності консультування.

Підприємства, які успішно діють, відрізняються від збанкрутілих тим, що вони спроможні розробити ефективну систему пристосування до змін у зовнішньому середовищі під впливом постійної трансформації чинного законодавства яке регулює діяльність суб'єктів підприємництва [2]. Тому через консалтинг, як комплексний засіб професійно допомагає бізнесменам і менеджерам з'ясування причин існуючих труднощів на підприємстві, здійснювати прогнозування стратегічних перспектив та підготовки до прийняття конкретних рішень галузі діагностики стану бізнесу.

Найбільш важливим і складним розділом бізнес-консультування є «Стратегія фінансування» або «Фінансовий план». Він являє собою основу фінансового менеджменту, від якого залежить стабільна робота підприємства. Фактично цей розділ узагальнює всі попередні розділи бізнес-плану. Основна мета фінансового плану - це забезпечення позитивного грошового залишку від початку до закінчення впровадження проєкту [3; 10]. Окрім того, фінансовий план розкриває необхідність в капіталі й ефективність його використання.

Фінансовий менеджмент і прогнозування фінансової стабільності підприємства повинні бути прив'язані до вибраних сегментів ринку і регіону конкуренції, а також ув'язані з іншими розділами бізнес-плану.

Якщо створюване туристичне підприємство має на меті реалізацію конкретного інвестиційного проєкту, то в бізнес-план вводиться додатковий розділ «Інвестиційне планування».

Чиста теперішня вартість (NPV) – це абсолютна сума ефекту від здійснення інвестицій, тобто різниця між сумою грошових надходжень, які виникають внаслідок реалізації інвестиційного проєкту, дисконтованих до поточної вартості і сумою дисконтованих всіх витрат, які необхідні для реалізації інвестиційного проєкту.

Чиста теперішня вартість (net present value) розраховується за формулою [4]:

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{P_t}{(1+i)^t} - IC$$

де n – період життєвого циклу інвестиційного проєкту, років;
 t – порядковий номер року;

P_t – прибуток t -го року, грн.

i – дисконтна ставка, виражена десятковим дробом;

IC – стартові інвестиції, грн.

Якщо $NPV < 0$, проєкт збитковий, його варто відхилити.

Якщо $NPV > 0$, проєкт прибутковий, його варто прийняти.

Якщо $NPV = 0$, проєкт ні прибутковий, ні збитковий.

Показник NPV дає відповідь, чи доцільно інвестування, але не говорить про відносний рівень зростання капіталу інвестора. Для відповіді на це питання використовуємо показник індексу прибутковості інвестицій (profitability index), який розраховується за формулою [4]:

$$PI = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{P_t}{(1+i)^t}}{IC},$$

Якщо $PI < 1$, проєкт збитковий, його варто відхилити.

Якщо $PI > 1$, проєкт прибутковий, його варто прийняти.

Якщо $PI = 1$, проєкт ні прибутковий, ні збитковий.

У випадку, коли інвестиції здійснюються разово, а щорічні прогнозовані надходження дорівнюють один одному, показник строку окупності інвестицій обчислюється за формулою:

$$PP = \frac{I}{\text{ЧДПС}}$$

де, ЧДПС – середньорічна сума грошового потоку в приведеній вартості.

Розділ бізнес-плану “Оцінка ризиків” повинен дати відповідь принаймні на два запитання:

- по-перше, чи керівництво підприємства достатньо глибоко розуміє й ураховує ризики, пов'язані з даним бізнесом;
- по-друге, чи воно може розробити відповідний план дій та ефективно реагувати на небезпечні для бізнесу ситуації за умов невизначеності, конфліктності, браку інформації тощо.

Послідовність розробки підрозділу „Оцінка ризиків” може передбачати проведення таких робіт:

- а) визначення можливих видів ризиків, що пов'язані з бізнесом підприємства;
- б) оцінка ризику, тобто визначення можливих наслідків тієї чи іншої несприятливої ситуації, що може негативно вплинути на результат діяльності підприємства;
- в) розробка механізму реагування на можливі негативні наслідки ризикової діяльності;
- г) розробка та здійснення заходів, за допомогою яких можна нейтралізувати можливі негативні ефекти ризикової діяльності [5; 9].

Перелік можливих видів ризиків досить великий: від стихійного лиха до помилок самого підприємця. Є значна кількість різноманітних класифікацій видів ризиків. На рис. 1 наведена схема формування конкурентного середовища та його вплив на діяльність підприємства.

Найчастіше в бізнес-плані розглядаються ризики, які можуть виникнути як наслідки [6; 7]:

- несприятливих тенденцій у зовнішньому середовищі галузі, до якої належить даний бізнес: певних дій конкурентів (наприклад, зниження цін на аналогічні види продукції чи послуг);
- сезонної циклічності обсягів продажу;
- недостатньої компетентності персоналу, який займається маркетингом, виробництвом чи управлінням;
- появи нових технічних і технологічних досягнень, які можуть призвести до швидкого старіння продукту даного бізнесу;
- труднощів із одержанням сировини, матеріалів, комплектувальних виробів, а також кредитів.

Всі ризики, з якими може стикнутися бізнес даного підприємства, потрібно поділити на дві загальні групи.

Першу групу становлять внутрішні (ендогенні) ризики. Це такі ризики, які можуть контролюватися бізнесменом.

До другої групи належать зовнішні (екзогенні) ризики. Це ризики, які менеджери підприємства не можуть контролювати безпосередньо, але вони суттєво впливають на кінцеві результати діяльності підприємства. Зокрема, збільшення ставок податків може призвести до зменшення чистого прибутку та коштів для інвестування.

Далі потрібно визначити величину можливого впливу певних ризиків на кінцеві результати бізнесу, а також побічні ефекти, які можуть виникнути і які здатні негативно вплинути на результат діяльності підприємства. Для цього потрібно визначити ймовірність впливу цих ризиків на бізнес підприємства та оцінити величину самого ризику (в абсолютному чи відносному вираженні).

Рис. 1. Схема формування конкурентного середовища та його вплив на діяльність підприємства

Джерело: сформовано за результатами дослідження

В абсолютному вираженні величина ризику визначається як добуток очікуваного збитку на ймовірність того, що збиток матиме місце.

Далі потрібно розробити альтернативний план дій на випадок виникнення тих чи інших ризикових ситуацій в бізнесі. Альтернативний план дій передбачає [8; 10]:

а) визначення „критичних точок”, тобто певних показників, досягнення яких свідчить про настання несприятливого перебігу подій;

б) розробку плану можливих реагувань (або так званих альтернативних планів) суб'єкта бізнесу на небезпеки та загрози для бізнесу підприємства або так звану концепцію управління ризиками;

в) затвердження контрольних орієнтирів, які будуть визначати ефективність застосування цих альтернативних планів.

Висновки. Для підприємства прибуток являється сигналом, що показує де можна домогтися найбільшого приросту вартості, а це в свою чергу створює стимул для інвестування ресурсів підприємства в цій сфері. Свою роль відіграють і збитки. Вони висвічують помилки і прорахунки в напрямі використання засобів, організації виробництва і збуту продукції. Загалом, прибуток підприємства є складною та багатогранною економічною категорією, що одночасно характеризує як одержані результати діяльності підприємства, так і можливості отримувати прибуток який виступає головним джерелом розширеного відтворення в майбутньому

Список використаних джерел:

1. Безкровний М.Ф., Кропивко М.Ф., Палеха Ю., Іщенко Т.Д. Управлінський консалтинг: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2015. 336 с.
2. Карпенко Н.В. Економічна діагностика: навч.-метод. посіб. Київ: АПСВТ, 2014. 109 с.
3. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика. 2-ге вид.: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 456 с. ISBN 978-617-673-479-6
4. Кузьмін О., Мельник О. Економічна діагностика: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 318 с.
5. Мороз О.В., Сметанюк О.А. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2006. 167 с.
6. Смігунова О.В. Основи управлінського консультування: курс лекцій. Харків: «Міськдрук», 2011. 73 с.
7. Соколенко В.А., Лінькова О.Ю. Основи управлінського консультування: навч.-метод. посіб. Харків : НТУ «ХП», 2018. 216 с.
8. Ткачик Ф.П. Податкове консультування: навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. 252 с.
9. Хміль Ф.І. Основи управлінського консультування: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2008. 240 с.
10. Podolianchuk O., Tomashuk I. Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*. 2020. № 47. P. 7. P. 63-73.

Яна МАЗУР *
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИМОГИ ДО БУДІВЕЛЬ І СПОРУД ГОТЕЛІВ

***Анотація.** В статті проаналізовано характеристики та вимоги до будівель і споруд готелів. Готельна індустрія - це дуже цікава сфера діяльності, яка має безмежність своїх уявлень. Вони є багатофункціональними спорудами та містять технологічне складне обладнання. Сучасні готелі – сьогодні шукають також різні інноваційні системи, щоб покращити сферу своїх послуг. Адже повинні забезпечувати комфортні умови, безпеку та надавати відповідні послуги до свого виду готелю. Це все вимагає великих інвестицій, тому правильно злагоджений проект будівлі та споруди готелю має забезпечити належний вигляд та безпеку.*

***Abstract.** The article analyzes the characteristics and requirements for hotel buildings and structures. The hotel industry is a very interesting field of activity, which has limitless ideas. They are multifunctional buildings and contain technologically complex equipment. Modern hotels are also looking for various innovative systems to improve their services. After all, they must provide comfortable conditions, safety and provide appropriate services for their type of hotel. All this requires large investments, so a properly coordinated project of the building and construction of the hotel should ensure proper appearance and safety.*

Вступ. В сучасному світі готельні підприємства – це вже не просто кімната для ночівлі, це універсально-багатофункціональні споруди, які надають великий різновид послуг. Тому для попередньо продуманого плану проекту готелю там зазначають всі його складові: обсяг, площа, вартість будівництва, потрібні матеріали, конструкції, кількість місць та номерів, послуги харчування, додаткові послуги та багато чого іншого. Будівництво готельних споруд має дотримуватися усіх норм на законів, які затвердженні в країні. З певними дозволами на будівництво того чи іншого готелю, які будуть безпечні для використання та ведення бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Готелі - зазнають великих інвестиції та витрат, тому що кожний рік власники повинні дотримуватися важливих норм задля забезпечення безпеки та модернізації будівлі. Підтримувати її функціональне становище є одним із головних завдань. Планувати готельну

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

споруду потрібно дотримуватися всіх необхідних державних будівельних норм-ДБН. Є певний цикл, в які входять різні етапи підготовки до будівництва готелю:

- Формування інвестицій
- Обґрунтування необхідності створення готельного підприємства
- Інженерна підготовка території
- Будівельно-монтажні роботи
- Перевірка належного чину експлуатації об'єкта[1]

Раніше готелі будувалися у вигляді масиву, через пошуки зручних та цікавих варіантів, підприємці дійшли до створення масивного, зручного будівництво відповідно до концепції послуг в закладі. Готельні підприємства можна розподілити на різні функціональні блоки. Будинок повинен мати зручне розташування з вільним доступом до місця та мати достатнього місця для паркування автомобілів.

Також зручно розташовуватися із доступом до громадських комунікацій. Особливу увагу потрібно приділити забезпечення безпеки в будівлі, запасний вихід, в сучасних подій забезпечення бомбосховищем, якщо споруда має більше 4х поверхів то обов'язково повинен мати ліфт.[2]

Відповідати санітарно-гігієнічним та екологічним нормам відповідно до закону певної країни, де знаходиться будівля. Обов'язково повинен мати працюючу вентиляцію, кондиціонування, холодне та гаряче водопостачання, газопостачання, регульоване освітлення та гарний зв'язок в приміщенні. Варто зазначити, якщо висота будівлі перевищує 50 метрів, то всі ці комунікації потрібно затверджувати за спеціальними нормами.

Готельні споруди розрізняють за різними ознаками, які наведені в табл.1.

Таблиця 1

Ознаки готельних споруд

Тип конструкції та матеріалу	За режимом експлуатації	За місцем розташування	За рівнем комфорту	Використання сучасних будівельних матеріалів
Каркасні Блокові Монолітні	Сезонні Цілорічні Змішані	В місті Поза містом Придорожні На воді	Класифікуються за зірками від 1-5 . Залежить від специфіки готелю та кваліфікованого персоналу	Скло Дерево Музичні панелі Алюмінієве - оздоблення

Джерело: побудовано на основі матеріалів [1]

Будівля готелю складається з основних та допоміжних споруд. Основні споруди - це корпуси, приміщення для надання харчування та обслуговування. Допоміжні споруди - пральні, котельні, складські приміщення, тощо.

Згідно ДСТУ 4269 України в приміщеннях тимчасового розміщення повинні бути обов'язково обладнані номери для гостей з обмеженими можливостями. Причому не кімнати, але й повністю споруда має забезпечувати для тих гостей комфортне перебування. З 1 квітня 2019 року для готелів були оновлені вимоги, тепер обов'язково мали додати до своїх послуг:

✓ Безконтактні ключі

✓ Сортування сміття. Так, як Україна тісно співпрацює з міжнародними стандартами та організаціями задля збереження навколишнього середовища – це стало особливо доречно.

✓ Посилена пожежна безпека- згідно останніми подіями навколишнього середовища та війни.

✓ Інклюзивність- забезпечення відповідних послуг та номерів для людей з обмеженими можливостями. Щонайменше 10-15% номерів мають бути забезпечені універсальними можливостями для таких гостей.[4]

Не обов'язково в готелі може бути: медпункт, залізничні чи театральні каси, салони з надання перукарських послуг. Особливу увагу приділити інтер'єру, щоб він був естетичним та доцільно вираженим функціональним можливостям споруд [5].

Основні принципи, що беруться до уваги при спорудженні будинків готелів, такі:

1. Будівля (комплекс будівель) має органічно вписуватися в навколишнє середовище, зберігаючи особливості міського чи сільського ландшафту.

2. Будівля має бути по можливості розташоване в центральній частині міста та мати достатньо місця для паркування автомобілів.

3. Місце вибору для будівництва будівлі має бути зручним для комунікацій.

Будівля готелі повинно бути обладнане пасажирськими, вантажними і службовими ліфтами.

Інженерне обладнання будівлі повинно включати холодне і гаряче водопостачання, опалення, вентиляцію, кондиціонування, м'яке (регульоване) освітлення, систему сигналізації, радіо-телетрансляції, супутниковий та інші види зв'язку, автоматизовану систему управління

Висновок. Отже проаналізувавши дану тему, можемо зробити висновок, що вимоги до будівництва готелю мають багато норм та правил, щоб затвердити його функціональну безпеку. Потрібно вдало розробити план проектування споруди та дотримуватися усіх нормативно – правових актів щодо майбутньої експлуатації готелю. Та запам'ятати, що правильно злагоджений проект будівлі та споруди готелю має забезпечити належний вигляд та безпеку. Вчасно виконувати поточний чи капітальний ремонт споруди, інженерного устаткування, готуватися до сезонної експлуатації та проводити періодичний огляд елементів споруди.

Список використаних джерел:

1. Головні типи приміщень. URL: https://pidru4niki.com/15410104/turizm/golovni_tipi_primischen
2. Типологія закордонних готелів. URL: <https://studfile.net/preview/9733152/page:48/>
3. Будівельні норми і правила, що діють у готельному бізнесі. URL: <https://ribashotelsgroup.ua/blog/stroitelnye-normy-i-pravila-dejstvuyuschie-v-gostinichnom-biznese/>
4. Проектування готелів: навч. посіб.; за ред. А. А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2012. 340 с.
5. Ставська Ю.В. Готельний бізнес в сучасних умовах: актуальні проблеми та тенденції розвитку. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 35. С. 284-289.
6. Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу: міжнародний та національний досвід : колективна монографія, за заг. ред. А. Ю. Парфіненка. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 412 с.

Ганна ОРТИНСЬКА*
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Анотація. Стаття присвячена питанням розвитку підприємництва в умовах військових дій. Обґрунтовано запровадження єдиного вікна для отримання бюджетної допомоги цільовим групам підприємств. Запропоновано обмежитись простими формами державного замовлення на ті чи інші товари та послуги без складних довгострокових контрактів.

Abstract. The article is devoted to the development of entrepreneurship in the conditions of military operations. The introduction of a single window for receiving budget assistance to target groups of enterprises is substantiated. It is proposed to limit ourselves to simple forms of government orders for certain goods and services without complicated long-term contracts.

Вступ. Головним напрямком політики ринкової трансформації економіки України є створення умов становлення та розвитку національного підприємництва. У першу чергу малого та середнього бізнесу. Цей бізнес

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Андрій САХНО

становить основу дрібного виробництва, тому роль його надзвичайно вагома. Малий бізнес формує ринкову конкурентну рівновагу цін та заповнює ринкові ніші. Велика кількість підприємницьких структур дозволить підняти економіку України у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На даний час приватний бізнес в Україні може стати двигуном розвитку економіки, особливо зараз, в період ринкової трансформації. Але є ряд загрозливих факторів, які гальмують процес:

- недосконала державна регуляторна політика;
- високі ставки оподаткування, які останнім часом тільки зростають;
- обмеження або відсутність фінансової підтримки малого підприємництва;
- низький рівень перепідготовки та перекваліфікації кадрів;
- недосконалість консультаційного та інформативного забезпечення;
- недостатня кількість кваліфікованого персоналу.

Попри вище перелічені фактори, на даний час існує ще кілька, що мають не менший вплив на сферу підприємництва в Україні – поєднання нових реформ і війни на території країни. Новітнє реформування є дуже недосконалим через невизначеність та надмірне навантаження податками [1].

Після початку повномасштабної війни росії проти України ділова активність підприємств значно знизилась (рис. 1).

Рис. 1. Вплив війни на роботу підприємств

Джерело: Щомісячне опитування підприємств «Український бізнес» під час війни. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2022

Багато підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини.

У важких умовах опинилися аграрні підприємства. Їх бізнес прив'язаний до конкретної території, а роботи в полі чи на фермі не можна відкласти на невизначений термін або перенести. Ринок страждає від дефіциту робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів. Через обстріли росіянами портів аграрії не можуть продати зерно. Їм бракує обігових коштів для закупівлі насіння, добрив, засобів захисту рослин. Крім того, ціни на ці та інші товари суттєво зросли.

З метою аналізу наслідків змін у відносинах підприємницьких структур через початок бойових дій, використаємо дані деяких інформаційних агентств [2-4].

ІТ-галузь допоможе Україні вистояти у війні. Багато ІТ-компаній мали офіси за кордоном, тож після початку війни частина працівників переїхала туди.

Утім, більша частина ІТ-фахівців залишається в Україні і працює в безпечних регіонах. На їх ефективність можуть негативно вплинути три ключові проблеми.

Перша – поступове сповільнення економіки, зокрема, обмеження роботи банківської системи.

Друга – загроза деградації цифрової інфраструктури, тобто потенційні обмеження доступу до інтернету через можливі пошкодження телекомунікаційної мережі або електроживлення.

Третя – мобілізація фахівців, більшість з яких – чоловіки.

Металургійний ринок перебуває в скрутному становищі через залежність від експорту продукції морем. Більшість підприємств галузі зосереджені у південно-східній частині України, де тривають активні бойові дії. Підприємства не можуть відвантажувати готову продукцію через заблоковані порти і морські шляхи. Фактично усі заводи приазовського регіону, наприклад «Азовсталь» у Маріуполі, були знищені внаслідок бойових дій.

Логістичний ринок зазнав значних втрат, бо чимало територій були відрізані від сполучення. Багато магістральних шляхів зруйновані, тому доводиться будувати нові маршрути. Крім того, в Україні діє комендантська година. Уночі автомобілі не можуть рухатися.

На ринку лише 5% страхових компаній, які працюють без проблем. Це ті, у кого офіси лише на заході України. Близько 60% компаній мають проблеми та збої в роботі, але вони продовжують працювати.

Чверть компаній має підрозділи й офіси в регіонах, які постраждали від російської агресії.

При збереженні такої ситуації компаніям доведеться звільняти працівників або відправляти їх у довгострокові відпустки. Оскільки нові договори не укладаються, то будуть потрібні лише бухгалтери і працівники, які врегульовують страхові випадки.

Основна проблема – людський капітал. За даними ООН, до 15 березня з України виїхали майже 3 млн громадян. Трохи менше половини з них – люди працездатного віку. Майже всі – жінки.

Велика кількість чоловіків працездатного віку була мобілізована, частина працівників переїхала у відносно безпечні регіони. Тож бізнес потерпає від нестачі робочих рук.

Не дозволяють відновлювати та розвивати бізнес під час війни – мала кількість платоспроможних клієнтів, непрогнозованість розвитку ситуації в країні та відсутність достатнього капіталу. Через це лише незначна кількість бізнесів адаптувалися до умов та змогли побудувати стратегію та бізнес-плани в умовах нових реалій. Однак попри такий малий відсоток, багато українських підприємців знаходять ресурси та продовжують підтримувати державу та допомагати збройним силам.

Головне, що змінилось у веденні бізнесу – спосіб планування. Зараз у компаніях розплановуються задачі та пріоритети на тиждень, хоча раніше планування було на місяці вперед. Кожен такий спринт потребує максимальної концентрації й проактивності: необхідно враховувати важливі новини з фронту, черговий масований обстріл, тривалу відсутність світла. Адже це напряму впливає на бізнес-процеси.

Друге, що сильно змінилось в бізнесі – швидкість реакції. Ті бізнеси, яким вдається в сучасних умовах постійної загрози протриматись, зрости та покращитись, зможуть стати дуже потужними гравцями на ринку після перемоги України.

Висновок: Вважаємо за необхідне запровадити єдине вікно отримання бюджетної допомоги цільовим групам підприємств (наприклад переміщеним, новоствореним чи тих, що мають критичне значення), яка буде фінансуватися за рахунок розміщення державних цільових військових облігацій чи спеціального фонду міжнародної допомоги на відновлення країни.

Під час воєнних дій доцільно обмежитись простими формами державного замовлення на ті чи інші товари та послуги без складних довгострокових контрактів. В умовах війни бізнес повинен стати пліч-о-пліч з державою для перемоги над ворогом, а держава має створити для цього всі необхідні умови.

Список використаних джерел:

1. Орлова В.О. Розвиток малого бізнесу: сучасні реалії та нові напрями державної політики. Економічний часопис-XXI. 2013. № 5-6 (1). С. 18-22.
2. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/21601/ (дата звернення: 22.03.2022 р.).
3. Економічна правда. Новини. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (дата звернення: 22.03.2022 р.).
4. Уніан. Новини. Бізнес в умовах війни: що заважає підприємцям працювати. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/stalo-vidomo-yak-ukrajinskiy-biznes-ogovtuyetsya-vid-pershogo-shoku-viyeni-novini-ukrajina-11874339.html> (дата звернення: 22.03.2022 р.).

Руслана ПАСІЧНИК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємства,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

***Анотація.** В статті проаналізовано стан готельного бізнесу в сучасних реаліях та його перспективи розвитку. Готельний бізнес в усьому світі є однією із найприбутковіших сфер діяльності, але різні глобальні внутрішні чи зовнішні проблеми впливають на його розвиток, як наприклад в Україні.*

Адже зараз цей ринок працює в Україні лише на 3% у грошовому виразі, через війну. Також дослідимо, як війна вплинула на готельну сферу держави. Розглянемо чи варто продовжувати інвестувати в готельну нерухомість під час військових дій та зробимо аналіз, як відновлюється готельний бізнес сьогодні.

***Abstract..** The article analyzes the state of the hotel business in modern realities and its development prospects. The hotel business worldwide is one of the most profitable areas of activity, but various global internal or external problems affect its development, such as in Ukraine.*

After all, now this market works in Ukraine by only 3% in monetary terms, because of the war. We will also investigate how the war affected the hotel industry of the state. Let's consider whether it is worth continuing to invest in hotel real estate during military operations and analyze how the hotel business is recovering today.

Вступ. Готельний бізнес- це дуже цікавий вид діяльності бізнесу. Адже він повинен постійно вдосконалюватися, модернізуватися та прагнути до збільшення доходу. До війни дохідність з цієї сфери становила 11-17% залежно від певного регіону. Наша країна витримала виклик пандемії, тому вже в 2021 році могла спокійно приймати бажаючих відвідати Україну з мінімальними обмеженнями. Завдяки тому, що українські кордони на той момент були відкриті, а в Європі чи в інших країнах закриті. Потік туристів збільшився, приїздили понад 200 000 туристів із аравійського півострова. Як наслідок цього дохід через внутрішній туризм збільшився на 3 млрд. доларів. Але з 24 лютого 2022 року, ситуація змінилася та затягнула цю сферу в тяжку ситуацію умовах жорсткої війни та економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. У перші місяці війни не тільки туризм, але інші сфери просто завмерли в очікуванні швидкого кінця. Потік туристів, відвідувачів, усі поїздки просто зупинилися чи відмінилися. Через ракетну небезпеку в різних містах, населення масово почало виїжджати закордон або на

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

західну Україну. Згодом бізнес зрозумів, що військовий стан – це не причина зупиняти економічний фронт, навпаки потрібно змінювати економіку держави на військовий час.

В той момент, коли міста в яких бізнес зупинився та почав змінювати свій формат, наприклад: готували їжу, давали безкоштовно номери для переселенців, надавали будь-яку допомогу; на заході готельна сфера була завантажена на 100%. Тобто одні тримали волонтерний фронт, інші області підтримували економічний. Це призвело до того що з лютого-серпень 2022 року до бюджету країни надійшло 90 млн грн від туристичного збору, це більше на 29% ніж 2021 році.

Розглянути лідерів областей, які поповнили державний бюджет можна в таблиці 1:

Таблиця 1

Формування бюджету за рахунок готельного бізнесу

Місто-Область	Грошовий показник	Відсотковий показник
Київ	20 млн грн	50,5%
Львівська область	19.7 млн грн	193%
Івано-Франківська область	9 млн грн	76,4%
Закарпатська область	8.7 млн грн	144%

Джерело: Складено автором на основі [3]

Через не розпочатий курортний сезон понад 2000 готелів на півдні та сході України, не вийшли на ринок зовсім, тобто зачинилися. Тільки Одеса змогла відчинити свої двері для туризму, 90% - закладів розміщення працюють саме в цьому місті, завантаженість трохи більше половини.

Оскільки ситуація з кожним днем змінюється, можна назвати стан готельної сфери стабільно важкий. Воєнні дії на території країни, ще не завершилися, тому новий виклик жити в реальності та шукати виходи з різних курйозних ситуацій. Відновитися та хоча б повернути довоєнні показники в готельній індустрії- новий виклик часу. Зараз головні гості, які відпочивають в готелях це:

- 98% наші громадяни
- 2% іноземні журналісти, військові, волонтери, представники різних країн чи організацій.

Відновлення туризму почалося саме в травні, попиту більше було в західних областях, це вже був новий формат поїздки без веселощів. Українці почали дозволяти собі подорожі країною, щоб трішки відпочити емоційно. У населення змінилися погляди на життя, тому почали більше відвідувати природні парки, святі місця, монастирі чи символічно українські території з готелями [3].

Готельний бізнес почав змінювати сфери своєї діяльності, які, ми можемо розглянути на рисунку 1:

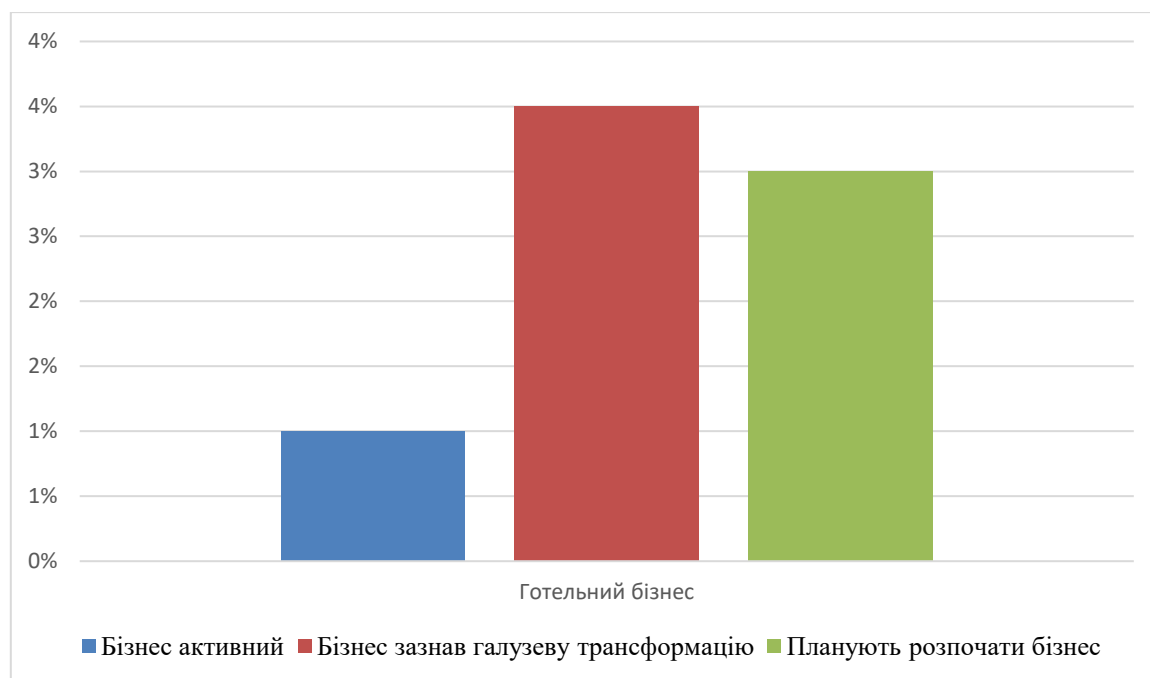

Рис.1 Зміни сфер діяльності бізнесу

Джерело: Складено автором на основі [1]

Звичайно прибутковість зменшилась в три рази, але готельний бізнес в Україні- залишається дуже привабливим для інвестицій. Станом до воєнних показників, ця сфера забезпечувала роботою понад 400 000 осіб, під час війни показник скоротився майже вдвічі. Попри це найбільше податків у перші шість місяців війни сплатили саме готелі та санаторії – майже 461 млн грн [5].

В майбутньому в пріоритеті для швидкого розвитку туризму буде Західна та Центральна Україна. Оскільки бойові дії на сході країни- це є найбільш замінована площа в світі, яку потрібно після перемоги розміновувати, відбудовувати та проводити масові реконструкції. Але перш ніж вкладатися в розвиток готельної індустрій в тій чи іншій територіальній місцевості, перед підприємцями виникають нові виклики сучасності [4]:

✓ Відсутність кваліфікованих працівників- потрібно виділити кошти для забезпечення їхньої науково-матеріальної бази навичок.

✓ Порушення логістики постачання продукції- потрібно шукати зручні шляхи чи кваліфікованих українських брендів для закупок матеріалу чи сировини.

✓ І найголовніший критерій – це безпека не тільки для гостей, але і для персоналу. Потрібно забезпечити готель оповіщенням різних видів тривоги та облаштувати безпечне місце, де можна буде перечекати небезпеку.

Висновок. Отже, розглянувши дану тему можемо зробити висновок, що попереду Україну чекають ще багато викликів, які потрібно буде подолати та вирішити глобальні зміни в нашому державному туризмі.

Як наслідок жахливої та жорстокої війни, про Україну тепер знає весь світ та слідкує за ситуацією. Туризм у післявоєнний період перемоги буде просто шаленим, через цікавість мужності українського народу. Іноземні міжнародні компанії вже готові інвестувати в нашу готельну сферу, щоб створити більше робочих місць та розвивати дану галузь через підвищену цікавість до нашої країни. Про Чорне море доведеться на час забути, поки його не розмінують. Але гостей більше будуть цікавити саме, ті міста які стали символом цієї війни та місця справжніх героїв.

Проте державна готельна індустрія з кожним днем приймає нові виклики та швидко вирішує глобальні проблеми, проводять модернізацію, запроваджують інновації, які стають кращими на міжнародному ринку. Готельний бізнес, ще довгий час буде перспективний в Україні, якщо звичайно буде підтримка зі сторони держави та міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Скляр А.О. Проблеми ведення туристичного та готельного бізнесу під час війни в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/223.pdf>

2. Лупашко А. На початку війни готельний бізнес України обвалився. URL: <https://forbes.ua/company/na-pochatku-viyni-gotelniy-biznes-ukraini-obvalivsya-na-90-chi-e-nadiya-na-vidnovlennya-14102022-9033>

3. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. Український соціологічний портал. URL: <https://usp-ltd.org/diahnostuvannia-stanu-ukrainskohobiznesu-pid-chas-povnomasshtabnoi-vijny-rosii-z-ukrainoiu>

4. Туризм в умовах війни: що відбувається з галуззю й які перспективи на цьогорічний сезон. URL: <https://money.comments.ua/ua/news/economy/turizm-v-umovahviyni-scho-vidbuvaetsya-z-galuzzyu-y-yaki-perspektivi-na-cogorichniysezon-699311.html>

5. Ставська Ю.В. Готельний бізнес в сучасних умовах: актуальні проблеми та тенденції розвитку. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 35. С. 284-289.

6. Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу: міжнародний та національний досвід : колективна монографія / за заг.ред. А. Ю. Парфіненка. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 412 с.

7. Луцяк В.В., Польова О.Л., Ставська Ю.В., Мостенська Т.Г. Управління бізнес-процесами в ГРС: навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ. 2019. 331 с.

Дарія РОЗДОРОЖНЮК*
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕКРЕАЦІЙНО - ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуто основні поняття рекреаційного туризму та екологізацію. Проаналізовано вплив туристичної сфери на навколишнє природне середовище. На основі зарубіжного досвіду впровадження екологічних принципів розвитку рекреаційно - туристичної діяльності надаються рекомендації щодо екологізації окремих складових індустрії туризму (рекреації) в Україні.*

***Abstract.** The article examines the main concepts of recreational tourism and the environmentalization of tourism. The impact of tourism on the natural environment is analyzed. On the basis of foreign experience in the implementation of ecological principles for the development of recreational and tourist activities, recommendations are provided for the greening of certain components of the tourism (recreation) industry in Ukraine.*

Вступ. Туризм характеризується як один з видів економічної діяльності, що стрімко і динамічно розвивається, випереджаючи за темпом зростання доходів від нафтовидобутку і автомобілебудування. За останні десятиліття туризм як один із високодохідних сегментів економіки та форми рекреаційної діяльності розвивається надзвичайно швидкими темпами. Туризм дає можливість забезпечити зайнятість населення, поліпшити соціально інфраструктуру, відновити регіональну економіку за рахунок залучення інвестицій, покращити рівень життя населення та поліпшити екологічну ситуацію за рахунок додаткового фінансування природоохоронних заходів. Необхідність розвитку туризму сприяє підвищенню рівня освіти, удосконалення системи медичного обслуговування, впровадження нових засобів поширення інформації тощо. Розвиток туристичної галузі є дуже важливим для України, оскільки вона посідає одне з провідних місць в Європі за забезпеченістю природними рекреаційними ресурсами.

Виклад основного матеріалу. Туристична діяльність, як і інші галузі народного господарства, спрямована на використання природних ресурсів і природних об'єктів та залежить від якості навколишнього природного середовища. Основними туристичними цінностями, як відомо, є різноманітність

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Олена ГОЛОВНЯ

ландшафтів, чисте атмосферне повітря, незабруднена вода, розмаїття рослинного та тваринного світу [5].

Туристичні ресурси - сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста. До туристичних ресурсів належить те, що можна використати для задоволення потреб туристів. Це можуть бути об'єкти та явища природного й антропогенного походження, що використовуються для відновлення життєвих сил людини та задоволення її соціальних потреб і впливають на територіальну організацію туристичної діяльності, формування територіальних туристичних комплексів, їх спеціалізацію та економічну ефективність [7].

В Україні значну частину природного потенціалу складає: рекреаційні ландшафти (лісові, приморські, гірські), оздоровчі ресурси (мінеральні води та лікувальні грязі), природно-заповідні об'єкти (національні природні та регіональні ландшафтні парки, біосферні заповідники, парки-пам'ятники, садово-паркового мистецтва тощо), території історико-культурного призначення (пам'ятники архітектури та містобудування, історико архітектурні заповідники та ін.). Це унікальні ресурси для перспективного розвитку туризму, зон рекреації і курортів та найбільш збережена частина природного довкілля. Найголовнішим у ефективному використанні рекреаційних ресурсів є наявність туристичної інфраструктури. Це готелі, мотелі, будинки відпочинку, пансіонати, санаторії, заклади харчування, транспортні засоби, заклади для розваг, атракціони та ін.

Природньо рекреаційні ресурси - природні та природно-технічні геосистеми, тіла, явища природи, які мають комфортні властивості для рекреаційної діяльності та можуть бути використані для її організації впродовж певного часу. Напрямо рекреаційної діяльності визначається рекреаційними і соціальними потребами суспільства, загальною культурою населення. Він пов'язаний з обсягом і характером відрізків вільного часу і потребує для реалізації особливих властивостей простору. Рекреаційна діяльність - невід'ємна частина сучасного способу життя. Залучаючи у сферу цієї діяльності природні об'єкти, культурні комплекси, технічні системи та інші складові рекреаційного потенціалу, людина знаходить або формує, а суспільство розвиває особливі територіальні рекреаційні системи.

Рекреаційні ліси становлять близько 10% усіх лісів державного лісового фонду. Фітолікувальні ресурси обмежуються параметрами рекреаційного використання лісі, їхніми водоохоронно-захисними властивостями, цілющим впливом на організм людини і сприятливим санітарно-гігієнічним фоном для лікування, відпочинку, туризму [3].

Вінницька область має вигідне фізико-географічне положення для розвитку туристичної галузі. Вона розташована на правобережжі Дніпра в межах Придніпровської та Подільської височин. На заході межує з Чернівецькою та Хмельницькою, на півночі з Житомирською, на сході з Київською, Кропивницькою та Черкаською, на півдні з Одеською областями України та з Республікою Молдова, в тому числі частина кордону приходить на невизнане Придністров'я.

Область має потужний природний туристично-рекреаційний потенціал. Водна складова формування природних рекреаційних ресурсів області полягає у тому, що у Вінницькій області густа мережа річок, що належать до басейнів трьох великих рік: Південного Буга, Дніпра і Дністра.

Водні ресурси на території області дають можливість для розвитку оздоровчого туризму (лікування органів шлунково-кишкового тракту, захворювань шкіри, опорно-рухового апарату), спортивних видів туризму, задоволення потреб населення у відпочинку.

Ландшафтна складова формування природних рекреаційних ресурсів області полягає у тому, що область має доволі значну площу лісів. Особливо цінними для відпочинку та рекреації є лісові масиви та урочища природно-заповідного фонду, які виконують оздоровчі функції.

Вінницька область має унікальний у природоохоронному, науковому, естетичному, рекреаційному значенні природний комплекс, який створений з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду рослинного та тваринного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Говорячи про перспективи розвитку туризму на природо-охоронних територіях Вінницької області, слід зазначити, що Вінниччина володіє високим туристичним - рекреаційним потенціалом, перспективним напрямом розвитку якого є екологічний туризм. Привабливими для цього є регіональні ландшафтні парки - «Дністер», «Середнє Побужжя», «Немирівське побужжя», урочища «Гайдамацький яр» і Національний природний парк «Кармелюкове Поділля».

Враховуючи характер рекреаційної спеціалізації та ступінь її розвитку, рівень рекреаційної освоєності території, схожість проблем перспективного розвитку з позицій рекреації, наявність рекреаційних ресурсів та їх територіальні комбінації, керуючись принципом єдності рекреаційного районування з адміністративно-територіальним поділом, у роботі виділили на території Вінницької області 55 елементів територіальної структури: 6 рекреаційних районів (Центральний (Середньобузький), Північний (Верхньобузький), Південний (Придністровський), Західний (Середньомурафський), Північно-Східний, Південно-Східний; 13 рекреаційних центрів; 36 рекреаційних пунктів.

Особливістю територіальної структури рекреаційного комплексу Вінницької області є нерівномірність розміщення її елементів. Основні структурні елементи - рекреаційні пункти і центри сформувались вздовж річок, зокрема Південного Бугу та Дністра; на території області відсутні сформовані рекреаційні вузли, Вінниця - найбільший рекреаційний центр області, одночасно виконує функції організаційного ядра обласного територіально-рекреаційного комплексу [4].

Негативні аспекти розвитку рекреаційно туристичної діяльності в особливо охоронюваних природних територіях більш широко відомі, ніж позитивні. Збільшення числа рекреантів (туристів), нераціональне використання природних ресурсів, будівництво готелів, а також інші види діяльності, певним чином впливають на навколишнього природного середовища. Такі дії умовно поділяють на дві категорії: прямі і непрямі. Прямий вплив

обумовлений безпосередньою присутністю і діяльністю рекреантів, непрямий вплив використовуваними для забезпечення транспортом і інфраструктурою. Один із найбільш докладних описів негативних ефектів природної рекреаційно-туристичної діяльності представлений в роботі Гектора Цебаллос - Ласкурейна, який виділяє такі впливи:

- на геологічне середовище, ґрунти, водні ресурси, рослинність, тварин; на зміну санітарних умов;
- зміну естетичних особливостей ландшафту;
- вплив на культурне середовище.

Особливо слід підкреслити, що якщо рекреаційно-туристична діяльність завдає шкоди довкіллю, то вона не є екологічно орієнтованою. Фактично, істинно екологічно орієнтована рекреаційна діяльність є одним із потужніших засобів охорони навколишнього природного середовища, завдання якої запобігти можливих негативних наслідків впливу на природне середовище від подорожей і максимально збільшити їх переваги. А щоб зменшити ступінь небажаного впливу слід поступово здійснювати екологізацію всіх його складових, а також активніше популяризувати і впроваджувати екологічний туризм.

Екологізація рекреаційно-туристичної діяльності - це процес, що базується на засадах впровадження ідей по збереженню природного та історико-культурного середовища [1]. Основна мета екологізації полягає у зведенні до мінімуму негативного впливу туристичної діяльності на процеси кругообігу речовин і енергії в природі, зменшенні рекреаційного навантаження на туристичні об'єкти.

Екологічний туризм - це різновид природного туризму, що об'єднує людей, які подорожують з науково-пізнавальними цілями. Всесвітня туристична організація дає наступне визначення: «екологічний туризм - це туризм в незаймані куточки природи» [2].

Більш влучним є визначення, зроблене Суспільством екотуризму США: «Екотуризм - це будь-які види туризму та рекреації в природі, які не за-вдають шкоди природним комплексам, сприяють охороні природи і поліпшенню добробуту місцевого населення». Екологічний туризм передбачає подорожі, головний сенс яких - знайомство з живою природою, з місцевими звичаями і культурою; зведення до мінімуму негативних наслідків екологічного та соціально-культурного характеру, підтримання екологічної сталості середовища; сприяння охороні природи та місцевого соціокультурного осередку; сприяння екологічній освіті та просвітницькій роботі; участь місцевих жителів в отриманні доходів від туристської діяльності, що створює для них економічні стимули до збереження природи; зростання економічної ефективності і внесок у стійкий розвиток відвідуваних регіонів [6].

Висновки. Україна має всі об'єкти передумови, щоб стати однією з передових рекреаційно-туристичних країн. Необхідність розвитку цієї галузі в Україні зумовлена об'єктивною потребою збереження навколишнього середовища, природних ресурсів, культурної спадщини, людського потенціалу

та його духовності. Вирішення екологічних проблем туризму вимагає комплексного підходу, який повинен включати різноманітні та взаємопов'язані правові, економічні, екологічні, організаційно-технічні, освітньо-виховні та інші заходи, спрямовані на раціональне використання природних ресурсів та охорону навколишнього природного середовища. Для зменшення негативного впливу туристичної діяльності на довкілля, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття необхідно забезпечити взаємозв'язок управлінської діяльності у сфері туризму з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні довкілля; удосконалити систему економіко-правових засобів охорони довкілля; здійснювати діяльність по екологізації всіх видів туристичної діяльності; підвищити рівень екологічної грамотності фахівців у сфері туризму; забезпечити належний рівень екологічної освіти та виховання населення.

Список використаних джерел:

1. Булатов С.В. Дунаєв Д.В. Екологічний туризм як один із перспективних видів розвитку природного туризму. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/bulatov2.htm (дата звернення 15.03.2023).
2. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. URL.: https://tourlib.net/books_green/dmytruk1.htm (дата звернення 12.03.2023).
3. Іванченко Н.М. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. С. 80-87.
4. Миронюк Р. А. Особливості розвитку туризму в Вінницькій області. URL.: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/26769> (дата звернення 14.03.2023).
5. Пригара О.Ю. Екологічні проблеми туризму та шляхи їх вирішення. URL.: https://dspace.edu.ua/sites/youngsc/AQGS/2014_8/ecology/404-408.pdf (дата звернення 12.03.2023).
6. Сафранов Т. А. Проблема екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в Україні. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2016. № 3-4 (26). С.51-61.
7. Терехух А.А. Хім'як М.Ю. Сутність та значення екологічно-туристичних ресурсів у контексті розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 727. С. 449-454.

Вадим СКРИПНИК*
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуто основні поняття сільського зеленого туризму та екологізацію туризму. Розкрито проблеми розвитку сільського зеленого туризму в Україні, а також переваги та недоліки діяльності приватних сільських садиб в селах. В сучасних умовах зелений та сільський туризм сформувався в окремий суттєвий сектор глобального туристичного ринку. З урахуванням соціально-економічного, екологічного та природно-кліматичного характеру сучасності, становлення та розвиток зеленого та сільського туризму є одним з вирішальних аспектів диверсифікації агропромислових регіонів України. Розвиток сільського зеленого туризму позитивно впливатиме на сумну тенденцію безробіття в українських селах, може підвищити матеріальний добробут та частково вирішити проблеми зайнятості сільського населення. Актуальність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села. Особливість та значна перевага сільського зеленого туризму полягає в тому, що він не потребує великих капіталовкладень, оскільки передбачає використання наявної інфраструктури сільських населених пунктів, помешкань сільських господарів, що сприяє соціально-економічному розвитку села, відродженню й поширенню українських народних традицій та культури.*

***Abstract.** . The article examines the main concepts of rural green tourism and greening of tourism. The problems of the development of rural green tourism in Ukraine, as well as the advantages and disadvantages of the activities of private rural estates in the villages, are revealed. In modern conditions, green and rural tourism has developed into a separate and significant sector of the global tourism market. Taking into account the socio-economic, ecological and natural-climatic nature of modernity, the formation and development of green and rural tourism is one of the decisive aspects of the diversification of agro-industrial regions of Ukraine. The development of rural green tourism will have a positive effect on the sad trend of unemployment in Ukrainian villages, it can increase material well-being and partially solve the employment problems of the rural population. The relevance of the development of rural green tourism in Ukraine is determined by the urgent need to urgently solve the socio-economic problems of the modern village. The peculiarity and significant advantage*

*Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

of rural green tourism is that it does not require large capital investments, as it involves the use of the existing infrastructure of rural settlements, the homes of farmers, which contributes to the socio-economic development of the village, the revival and spread of Ukrainian folk traditions and culture.

Вступ. Зміни в економічних умовах господарювання, пов'язані з ринковою трансформацією економіки, визначили необхідність вдосконалення всієї системи управління розвитком суб'єктів туристичного підприємництва в аграрній сфері. Сучасний стан і процеси розвитку туристичного бізнесу засвідчують, що цей сегмент ринкової економіки має обнадійливі перспективи. З цією метою необхідно здійснювати ефективне управління розвитком суб'єктів підприємництва в сфері сільського зеленого туризму. Проблеми створення дієвого механізму управління цим процесом потребують вирішення вже тривалий період часу. Однак, зважаючи на актуальність цих проблем в Україні, питання управління розвитком суб'єктів туристичного підприємництва в аграрній сфері залишаються недостатньо розробленими.

В сучасних умовах зелений та сільський туризм сформувався в окремий суттєвий сектор глобального туристичного ринку. З урахуванням соціально-економічного, екологічного та природно-кліматичного характеру сучасності, становлення та розвиток зеленого та сільського туризму є одним з вирішальних аспектів диверсифікації агропромислових регіонів України.

Виклад основного матеріалу. У більшості регіонів України розвитку туризму приділяється пильна увага. У процесі починають брати участь господарюючі суб'єкти, які ніколи не розглядали його як галузь економіки, здатну приносити значний дохід. Карпатський регіон є одним із лідерів розвитку туризму в Україні; він представлений Чернівецькою, Львівською, Закарпатською та Івано-Франківською областями. Це області, в яких туристична галузь ніколи не була основною, але потенціал її розвитку тут високий, що підтверджується створенням останніми роками правової бази і концепцій розвитку туризму в регіоні.

В цілому, у всьому світі спостерігається спрямованість на розвиток природно-орієнтованого туризму, що спричинено двома факторами: глобалізацією та екологізацією. Нині попитом користуються альтернативні види туризму, а саме: екологічний, активний, природний, спортивний та інші. Для Карпатського регіону притаманно виникнення такого виду туризму, як сільський зелений туризм.

«Зелений туризм» - це відпочинок у приватних господарствах сільської місцевості, цікавої туристичними об'єктами. Основне, що приваблює у сільському зеленому туризмі - це комплекс чинників, що сприятливо впливають на людину: оздоровчий, естетичний, пізнавальний. Відпочинок у сільській місцевості - це не курорт із великою кількістю туристів. Тутешній стан релаксації особливо потрібен жителям міст. Багато туристів із задоволенням зустрічають на селі Новорічні і Різдвяні свята або просто відпочивають у колі друзів чи сім'ї [4].

Головна мета сільського зеленого туризму - сформувати новий туристичний продукт, що виходить за рамки традиційного уявлення про туристичну

пропозицію України, і має враховувати природну, історико-культурну специфіку регіонів, а також більш істотно урізноманітнює традиційні пропозиції України.

Сільський туристичний продукт складається з наступних елементів:

- умебльовані кімнати або апартаменти, гостьові будинки, котеджі;
- сімейні ресторани, таверни, кафе;
- спорт та відпочинок: коні, велосипеди;
- майстерні, кулінарні курси, місцеві танці;
- сільськогосподарські продукти: сир, вино, мед та ін.;
- продаж традиційних продуктів та сувенірів;
- відпочинок на природі; - тренінги по збереженню природи [3].

Основним показником сільського туризму є зміцнення психологічного та фізичного здоров'я людини, в той час як міський туризм не забезпечує туриста повною релаксацією, оскільки він перебуває в урбанізованому середовищі.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору економіки України у цілому та сільських територій зокрема є піднесення функціонування сільського туризму. Проте необхідно зазначити, що належні умови для повної реалізації даної діяльності сьогодні в Україні не забезпечені. Сама проблема полягає у недосконалому нормативно-правовому забезпеченні даного виду діяльності. Саме тому дослідження правових умов забезпечення діяльності у вказаній сфері є актуальним завданням і потребує поглибленого аналізу. На жаль, на території України не існує чіткої нормативно-правової бази і концепцій розвитку такого туризму в регіоні. Звітність об'єктів, зайнятих у зеленому туризмі зводиться до спискового обліку садиб. Статистичних даних по зеленому туризму не можна знайти в жодних довідниках, і така інформація втрачається, як втрачається інформація про прибутки таких суб'єктів [5].

Україна на сучасному етапі в наданні туристичних послуг поступається перед багатьма країнами, хоча в сільському господарстві, зеленому туризмі як в обсягах, так і в потенційних можливостях, держава має значні можливості.

Тільки через непорозуміння та невідповідальне відношення до справи керівних кадрів на регіональному рівні не повною мірою використовується природні потенційні можливості організації зеленого туризму і державою втрачаються великі гроші, що "валяються під ногами", які можна використати для подальшого розвитку сільського туризму і матеріального забезпечення мешканців сіл, а, відповідно, збільшення надходжень до бюджету країни у вигляді податків [1].

Для того щоб сільський зелений туризм в Україні дійсно розвивався, необхідно звернути увагу на відсутність спрощеного обліку, звітності і оподаткування. Діюча податкова політика не завжди є послідовною в змінах форм оподаткування. Впровадження на підприємствах зеленого туризму ведення оперативно-аналітичного обліку, який не потребує спеціальної бухгалтерської підготовки. Для цього відкривається книга аналітичного обліку предметів матеріально-технічного забезпечення. Всі придбані предмети, незалежно від того, малоцінний це інвентар чи основні засоби, заносяться у книгу.

Для складання мінімізованої звітності один раз на квартал доцільно ввести оперативну книгу, яка забезпечує інформацією стосовно результатів діяльності садиби. В сільських приватних садибах треба вести касові книги в установленому порядку з випискою прибуткових і видаткових касових ордерів, а також відкриваються поточні рахунки при реєстрації юридичної особи. Рух коштів по касі чи поточному рахунку згідно з випискою банку розносять в книгу оперативного обліку оборотних активів. Залишок грошових коштів у книгу оперативного обліку не заноситься, оскільки він відображений у касовій книзі та у виписці банку з поточного рахунку. Головною перевагою єдиного податку є простота його нарахування як для підприємств, так і для перевірки податковими органами [4].

Для досягнення цілей та оцінки результатів управління розвитком суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму можна використовувати інструменти ціноутворення (ціни і тарифи на туристичні послуги), попит і пропозицію сервісного обслуговування туристів, оподаткування, ліцензування, сертифікація, страхування туристів. Процес розвитку суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму передбачає й управління ресурсним, інформаційним, технічним, рекламним забезпеченням, управлінням маркетинговою діяльністю, кадровим потенціалом, фінансовими ризиками. Управління ресурсним, інформаційним, технічним, рекламним забезпеченням створює передумови пристосування ресурсів, відповідно до туристичних потреб, зробити їх доступнішими та комфортнішими.

Сукупність природних і створених людиною об'єктів викликає інтерес і мотивацію до подорожі. Саме ресурси визначають специфіку управління розвитком суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму на конкретній території. Чим більшою різноманітністю туристичних ресурсів, придатних для розвитку туризму, характеризується територія, тим більше вона має можливостей для залучення туристів і збільшення тривалості перебування їх у регіоні [2].

Висновок. Таким чином, на сучасному етапі сільський зелений туризм залишається високоперспективною галуззю сфери туризму, має важливе значення для економіки України, приваблює не тільки вітчизняних туристів, а й з багатьох країн світу. Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення і дає селянам додатковий заробіток, розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері але й у сфері обслуговування. Формується розуміння сільського зеленого туризму, як специфічної форми відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону. Хоча сільський відпочинок в Україні має давню історію, його майбутнє ще остаточно не визначене. Цілком можливо, що за відсутності дієвої державної політики в цій галузі сільський відпочинок так і залишиться у напівлегальному статусі, без чіткої організаційної структури, без поставленої на

належному рівні інформаційно-маркетингової діяльності, просто як своєрідний додаток до інших напрямків туризму.

Список використаних джерел:

1. Власенко І.В. Стан підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій*. № 76. 2017. С. 26-30.
2. Малік М. Й. Забуранна Л. В. Управління розвитком суб'єктів підприємництва в сфері сільського туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Мукачево : Карпатська вежа 2013. С. 207-212.
3. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Веб-сайт. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/siltur7.htm (дата звернення 16.03.2023)
4. Рошко Н.Б. Розвиток сільського зеленого туризму в Україні *Збірник наукових праць Буковинського університету. Економічні науки*. № 7. 2011. С. 375
5. Сутика С.О. Сільський туризм в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. Веб сайт. URL: <http://surl.li/fnlvf> (дата звернення 14.03.2023).
6. Ставська Ю.В. Сільський зелений туризм як напрям розвитку сільських територій. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. Вип. 1 (41). С. 83-95.

Анастасія СЛОБОДЯНЮК*

студентка 3 курсу,

факультет економіки та підприємства,

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто основні тенденції змін частки експорту та імпорту України з початку повномасштабного російського вторгнення. Проаналізовано вплив війни на переорієнтацію транспортного перевезення з водного на наземне, а також розглянуто перспективи «зернового коридору». Досліджено сучасний напрямок міжнародних зв'язків України з іншими країнами, в тому числі, проілюстровано порівняння товарного експорту та імпорту України у 2021 та 2022 роках за окремими регіонами. Наведено можливі прогнози стосовно подальших змін в структурі зовнішньої торгівлі України.

Abstract. The article examines the main trends in the share of Ukraine's exports and imports since the beginning of the full-scale Russian invasion. The author analyses the impact of the war on the reorientation of transport from water to land, and

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Яна ПАЛАМАРЕНКО

considers the prospects of the "grain corridor". The current direction of Ukraine's international relations with other countries is studied, including a comparison of Ukraine's commodity exports and imports in 2021 and 2022 by individual regions. Possible forecasts of further changes in the structure of Ukraine's foreign trade are provided.

Вступ. Російське вторгнення в лютому 2022 року призвело до обвалу економіки України. За статистикою, дохід в 2022 році порівняно з 2021 зріс на 1%, а витрати – на 79,13% [5]. Очевидно, що настільки значний показник відобразився на усіх сферах економіки, в тому числі, на зовнішній торгівлі.

Відбулося дуже серйозне падіння експорту та імпорту України. Окрім причин, безпосередньо пов'язаних з війною (втрата Україною частини території та збиток її промислових об'єктів в експортоорієнтованих галузях), основною причиною цього занепаду була блокада чорноморських портів України, через які Київ відправляв близько двох третин свого експорту до російського вторгнення. Хоча блокаду було частково знято в серпні 2022 року, вона стосувалася лише сільськогосподарської продукції, а не інших ключових експортних товарів України, таких як залізна руда та металургійна продукція. Українські порти втратили статус основних експортних воріт країни, й потрібно було швидко створювати альтернативні маршрути перевезення [3].

Виклад основного матеріалу. Ще до початку війни тема міжнародних зв'язків України була досить актуальною серед науковців. Дослідженню розвитку АПК та сільського господарства, перспектив збільшення експорту сільськогосподарської продукції, товарної структури експорту приділяли час А. С. Даниленко [8], П.О. Антонюк [6], Н.І. Строченко [10], О.М. Шпичак [11] та інші. Наявні в Україні сприятливі природно-кліматичні умови та найбільші в світі площі найродючіших типів ґрунтів давали змогу вирощувати високоякісні сільськогосподарські культури що були не лише високоефективними, але й стратегічними, забезпечуючи продовольчу безпеку країни. Сучасний розвиток аграрного сектору зміг би повною мірою задовольнити внутрішні потреби країни та сформувати її експортний потенціал [7].

Проте російська агресія спричинила стрімке падіння товарообігу України. Уже в березні 2022 року її експорт впав на 49,5%, а імпорт – аж на 70,7%. Ще однією причиною цього спаду був той факт, що до війни Росія та Білорусь були важливими економічними партнерами України, особливо щодо імпорту палива. Після 24 лютого 2022 року торгівельні відносини України з Росією впали, а дані щорічної статистики в основному стосуються торгівлі, яка здійснювалася в січні та лютому. Те ж саме стосується Білорусі, хоча в цьому

випадку скорочення двосторонньої торгівлі розтягнулося на більш тривалий період.

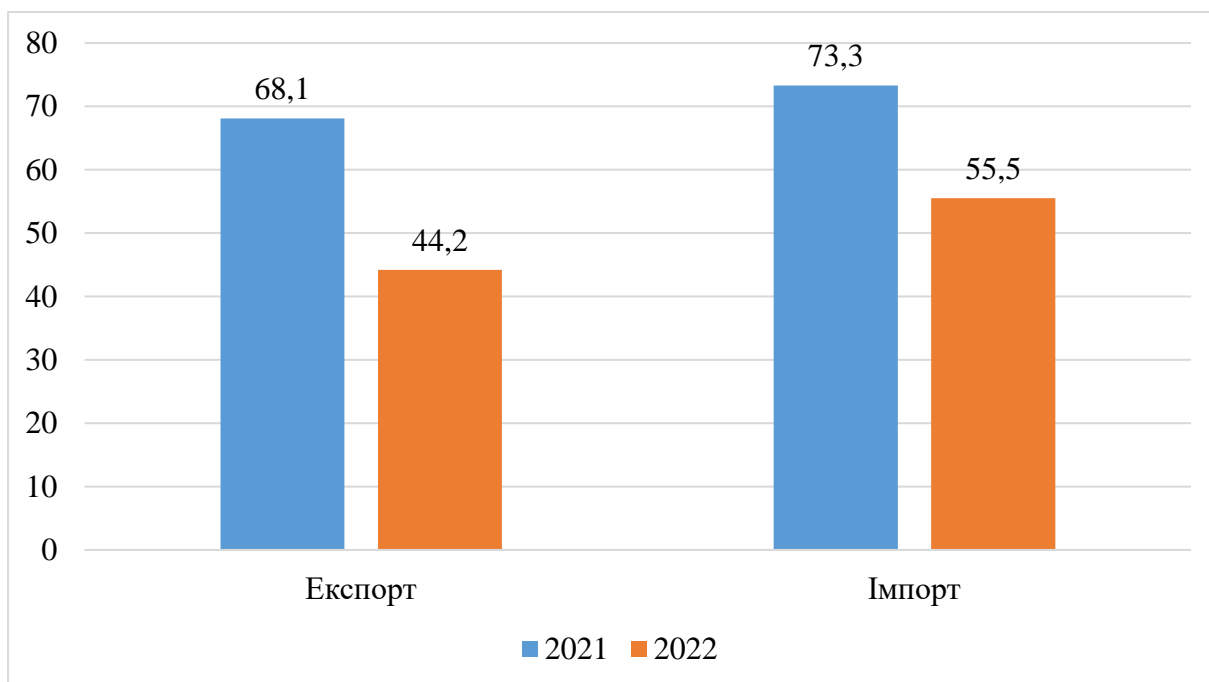

Рис. 1. Порівняння товарного експорту та імпорту України у 2021 та 2022 роках (млрд дол.)

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Наразі загальний показник експорту та імпорту більш врівноважений, ніж на початку війни. На рис. 1 бачимо, що порівняно з 2021 р. експорт впав на 23,9%, а імпорт – на 17,8%.

До війни морський транспорт був основним маршрутом експорту українських товарів як за вартістю, так і за обсягом. Щоб стати самозабезпеченою, Україна була змушена швидко створювати альтернативні маршрути для транспортування товарів і знаходити інші джерела продуктів, які вона імпортувала з Росії та Білорусі до війни, зокрема палива. До цього часу на Росію та Білорусь припадав 71% палива, імпортованого Україною [3]. Україна намагалася обійти блокаду, яку російські війська організували в перші дні після нападу, посиливши використання своїх портів на Дунаї (передусім тих, що транспортують продовольство) та пункти пропуску на кордоні з країнами ЄС (переважно Польщею та Румунією). Завдяки цьому заходу експорт автомобільним транспортом зріс з 444 тис. тонн у березні до 1,4 млн. тонн у вересні, а експорт товарів, що перевозяться залізницею, зріс з 2,4 млн. тонн до 2,8 млн. тонн.

Залізничний та автомобільний транспорт набув значення, оскільки з 24 лютого 2022 року Україна використовує їх для перевезення та імпорту більшості своїх товарів через територію своїх західних сусідів. Як наслідок, Європейський Союз зміцнив свою роль як основного торговельного партнера Києва як в експорті, так і в імпорті, а Польща – вперше в історії – стала лідером у торговельному обміні України.

При цьому слід зазначити, що у грудні 2022 року обсяг вантажів, перевезених таким чином, був на 60% меншим, ніж у січні. Після початку війни автомобільний і залізничний транспорт набув поширення, а сухопутні кордони України з країнами ЄС (переважно Польщею) стали основними маршрутами українського експорту.

Ключем до збільшення зовнішньої торгівлі стало часткове розблокування трьох чорноморських портів (виключно для сільськогосподарських товарів) у рамках «зернового коридору». Це стало можливим завдяки угоді, підписаній 22 липня у Стамбулі між Україною, Туреччиною та ООН [4].

Оригінальна угода про зерновий коридор була укладена в липні минулого року, а в березні вона була продовжена ще на 60 днів. Перші поставки зерна почалися на початку серпня, використовуючи коридор довжиною 310 морських миль і шириною три морські милі.

Оскільки Україна є одним із найбільших у світі експортерів зерна, так звана Чорноморська зернова ініціатива має вирішальне значення для глобальної продовольчої безпеки, допомагаючи пом'якшити занепокоєння щодо міжнародних поставок, викликані вторгненням Росії в Україну в лютому минулого року.

Понад 25 млн тонн українського зерна було відправлено до 45 країн з моменту підписання Чорноморської зернової ініціативи минулого року. Майже 55 відсотків усіх вантажів відправлено до країн, класифікованих ООН як країни, що розвиваються; це включає Китай.

Хоча зерновий коридор став порятунком для українських фермерів і торговців зерном, подальше продовження угоди має вирішальне значення для глобальної продовольчої безпеки, збільшення пропозиції та пом'якшення інфляційного тиску продовольства, особливо в країнах, що розвиваються. З огляду на таке величезне відставання суден, які очікують входу та виходу з Чорного моря, а російські оперативники продовжують перешкоджати зусиллям Заходу прискорити процес перевірки та затвердження, 60-денна відстрочка забезпечує мінімальну надійність довгострокових поставок [1].

Масштаб змін, які Україна зафіксувала в торговельному обміні, різний для окремих географічних регіонів. Як бачимо на рис. 2, Експорт України до Європейського Союзу зріс на 1,7%, а ЄС закріпив за собою статус основного реципієнта українських товарів (на країни ЄС зараз припадає 64% українського експорту). У торгівлі з іншими регіонами світу було зафіксовано падіння від 20 до 90%. Деяка інша ситуація з імпортом України: на ЄС припадає 51% імпортованих Україною товарів, а падіння зафіксовано для всіх інших регіонів світу, окрім Близького Сходу [3].

Негативні події та блокада портів призвели до значного скорочення експорту України до більшості її найбільших колишніх торгових партнерів, зокрема до Китаю (-69%) та Індії (-64%). Крім того, блокада підштовхнула Україну до пошуку альтернативних ринків, що призвело до збільшення експорту до всіх її сусідів: експорт до Румунії збільшився на 150%, до Словаччини – на 51%, до Угорщини – на 40%, до Угорщини – на 27% . до Польщі.

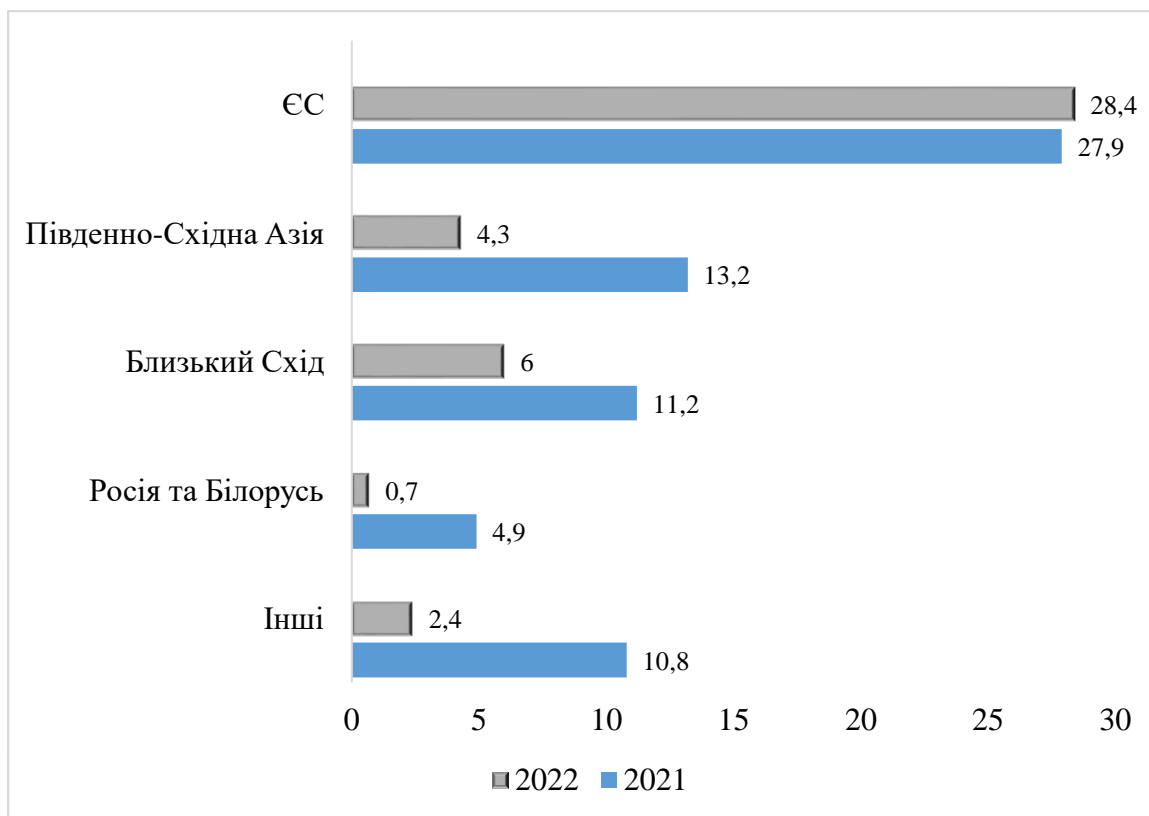

Рис. 2. Порівняння товарного експорту та імпорту України у 2021 та 2022 роках за окремими регіонами

Джерело: сформовано автором на основі [9]

У сфері імпорту ситуація дещо інша. Хоча у 2022 році обсяг імпортованих товарів був меншим, ніж у 2021 році (рис. 1), зафіксоване зниження не таке серйозне, як у випадку з експортом. Це пояснюється тим, що Україна в основному імпортує товари з високим ступенем обробки, які легше транспортувати автомобільним транспортом.

Як наслідок, у 2022 році Польща випередила Китай і стала найбільшим торговим партнером України у світі [3].

Досліджуючи міжнародні відносини, неможливо пройти повз той факт, що економічна ситуація була б однозначно гіршою, якби не підтримка іноземних країн. Якщо враховувати те, що ВВП України впав приблизно на третину, матеріальні збитки через руйнування інфраструктури перевищили 100 мільярдів доларів США; гіперінфляція, ослаблення валюти та дуже високий рівень безробіття завдають все більшої шкоди українському суспільству, стає очевидним, що функціонування країни, включаючи виплату соціальних виплат, зарплат і пенсій, майже повністю залежить від зовнішньої фінансової допомоги. У період з 24 лютого по 20 листопада 2022 року Україна отримала допомогу в розмірі понад 113,109 млрд €, що є майже в 3 рази більше річного доходу України, а також 57,04 млрд € фінансових двосторонніх зобов'язань, що включають кредити, гарантії, повернення й гарантії центрального банку. 45 країн світу надсилали безкоштовну військову, гуманітарну та фінансову допомогу. В табл. 1 наведено топ-10 країн, що надали найбільшу кількість допомоги.

Таблиця 1

Зобов'язання урядів топ-10 країн щодо надання допомоги Україні з 24 лютого по 20 листопада 2022 року (млрд євро)

Країна	Військова	Гуманітарна	Фінансова	Всього
США	22,86	9,9	15,05	47,82
Інституції ЄС	3,1	1,57	30,32	34,99
Об'єднане Королівство	4,13	0,4	2,55	7,08
Німеччина	2,35	1,95	1,15	5,45
Канада	1,36	0,29	2,14	3,78
Польща	1,82	0,18	1	3
Франція	0,47	0,14	0,8	1,41
Норвегія	0,56	0,33	0,32	1,21
Нідерланди	0,29	0,21	0,35	0,85
Швеція	0,55	0,11	0,15	0,81

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Висновки. Незважаючи на те, що міжнародна підтримка України зростає, вона залишається недостатньою, що змушує уряд радикально збільшити державний борг. Незважаючи на спостережувані позитивні тенденції, такі як збільшення експорту (зокрема сільськогосподарської продукції) та стабілізація ринку палива, істотного поліпшення економічної ситуації до закінчення війни очікувати не доводиться. Насправді здається більш імовірним, що вона погіршуватиметься й надалі, враховуючи те, що Росія, швидше за все, продовжить свої атаки на українську інфраструктуру, а майбутнє морського експорту продовольства під питанням.

Здається, незалежно від того, чи збережеться нинішня інтенсивність бойових дій до кінця 2023 року чи відбудеться часткове заморожування конфлікту, серйозних змін у структурі зовнішньої торгівлі України порівняно з 2022 роком очікувати не варто. Поки триває війна, економічне відновлення, яке могло б підвищити експорт та імпорт України, неможливе.

Список використаних джерел:

1. Black Sea grain corridor extended, but uncertainty remains URL: <https://ukragroconsult.com/en/news/black-sea-grain-corridor-extended-but-uncertainty-remains/>
2. Christoph Trebesch, Arianna Antezza, Katelyn Bushnell, André Frank, Pascal Frank, Lukas Franz, Ivan Kharitonov, Bharath Kumar, Ekaterina Rebinskaya and Stefan Schramm. The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how? Kiel Institute for the World Economy. No. 2218 February 2023.
3. Sławomir Matuszak. A year of war in Ukraine's foreign trade. Centre for eastern studies. OSW Commentary. No. 487. 2023. Pp. 1-8.
4. Sławomir Matuszak. A struggle to survive. Ukraine's economy in wartime. Centre for eastern studies. OSW Commentary. No. 472. 2022. Pp. 1-6.
5. "State budget," Monthly Data, Macroeconomic Indicators, National Bank of Ukraine. <https://bank.gov.ua/en/statistic/macro-indicators.>, млрд грн

6. Антонюк О.П. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 3. С. 27-32.

7. Будзак В., Будзак О. Зерновий експорт України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. Вип. 4. С. 90-102.

8. Даниленко А.С. Організаційно-економічні засади реалізації експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2013. № 11. С. 5-10.

9. Державна митна служба України URL: <https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri#statistika>.

10. Строченко Н.І. Економічні аспекти зростання експорту продукції АПК України у контексті запровадження стандартів із вуглецевої сертифікації. *Економіка*. 2014. № 7. С. 75-81.

11. Шпичак О.М. Потенціал ринку зерна в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 83-91.

Анастасія СУБОТІНА*

студентка 3 курсу,

факультет економіки та підприємництва,

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти розвитку психологічного туризму в Україні. Досліджено та визначено популярність даного виду туризму в Україні після війни. Визначено, як психологічний туризм впливає на відновлення фізичного, морального, та психологічного здоров'я військових. Досліджено суть поняття «психологічний туризм», при цьому наведено аналогії з такими поняттями як «трєвел-терапія» та «езо-туризм».

Abstract. The article examines the theoretical and practical aspects of the development of psychological tourism in Ukraine. The popularity of this type of tourism in Ukraine after the war was studied and determined. It was determined how psychological tourism affects the recovery of the physical, moral, and psychological health of military personnel. The essence of the concept of "psychological tourism" is studied, while analogies with such concepts as "travel therapy" and "eco-tourism" are given.

Вступ. Психологічний туризм - це форма туризму, яка базується на здійсненні подорожей з метою поліпшення психологічного здоров'я і

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри МЗЕД готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

благополуччя. Ця форма туризму спрямована на підвищення самооцінки, зменшення стресу, розвиток особистості та самопізнання. Вона може включати в себе різноманітні види діяльності, такі як медитація, йога, психотерапія, спілкування з місцевими жителями та інші. Психологічний туризм може бути корисним для людей, які хочуть позбутися від перенапруження, тривоги і депресії. Він може допомогти підвищити рівень емоційного благополуччя, знизити ризик виникнення психічних проблем і поліпшити загальний стан здоров'я.

Виклад основного змісту. Україна має потенціал для розвитку психологічного туризму завдяки своїй багатогранній культурній спадщині, натуральним красотам та специфічному клімату. У країні є багато місць, які пропонують туристам можливість відвідати центри психологічної реабілітації, медитаційні центри, йога-школи та інші заклади, де можна покращити своє психологічне здоров'я.

Одним з найбільш відомих місць для психологічного туризму в Україні є Карпати, де можна займатися гірськолижним спортом, здійснювати піший туризм, медитувати в гірських сховищах та інших місцях. Також, в Україні є багато термальних джерел, які вважаються дуже корисними для здоров'я, наприклад, джерело Нафтуся у Трускавці або Буковинські терми у Чернівцях.

Крім того, в Україні є багато замків, монастирів та інших історичних місць, які пропонують туристам можливість відвідати медитаційні зали, спілкуватися з монахами та іншими духовними людьми, а також відпочити в спокійній та природній атмосфері.

Таким чином, психологічний туризм є перспективним напрямом для розвитку туризму в Україні, який може допомогти підвищити рівень благополуччя та емоційного стану туристів, а також сприяти розвитку місцевої інфраструктури та економіки.

Езо-туризм або тревел-терапія - популярний психологічний напрям у туризмі, який є досить розповсюдженим у багатьох країнах світу. Україна, зі свого боку, також почала розвивати психологічний туризм з 2014 року, після початку військових дій на сході країни. У зв'язку з необхідністю відновлення психологічного стану учасників АТО, психологи розпочали проводити реабілітаційні заходи на відкритому повітрі та в цікавих місцях, а також створювати спеціалізовані центри. Туристичні компанії почали залучати психологів для організації турів, що стало одним із факторів розвитку психологічного туризму в Україні.

Закон України "Про туризм" не включає психологічний туризм до переліку видів туризму. Проте, сучасний туристичний бізнес все більше звертає увагу на цей напрямок, що відомий як тревел-терапія або езо-туризм. Розвиток PSY-туризму визначається напруженим темпом життя в сучасному суспільстві, особливо у великих містах та мегаполісах, де люди завжди на межі втоми та напруження. Тому психологічний туризм надає можливість розслабитися та відпочити від стресових ситуацій.

На сьогоднішній день існує широкий спектр різноманітних варіантів психологічного туризму. До найпоширеніших з них належать:

- похід з провідником і психологом;
- зарубіжна подорож з можливістю проходження тренінгів;
- еко-туризм, який надає можливість дослідити світ природи та набути корисних психологічних знань. Часто еко-туристи перебувають у наметах на природі;
- відвідування великих міст, що супроводжується цікавими екскурсіями та тренінгами.

Психологічний туризм передбачає не просто об'єднання туризму (подорожі, відпочинку і пізнання) з психологічною роботою через психотехнології, соціально-психологічні тренінги, психотерапію і консультування, але й вибудовування цілісного контекстного простору, в якому особистісний та груповий розвиток обумовлений впливом на нього соціокультурних і природних чинників середовища.

Головна мета психологічного туризму полягає у досягненні гармонії та внутрішньої цілісності людини через спеціально організовану туристичну діяльність, а саме - психологічний туризм. Це досягається завдяки психологічному супроводу клієнта-туриста, який надає допомогу у зорієнтуванні в просторі його психологічної реальності.

Основними завданнями психологічного туризму є:

- допомога клієнту-туристу у пізнанні його психологічної реальності та виявленні прихованих фізичних і психологічних можливостей;
- розвиток "чуття" до життя, що означає радість буття, повноту життя та своєї "потрібності";
- покращення соціальної контактності клієнта і розвиток його здібності до встановлення та підтримки соціальних зв'язків;
- створення передумов для формування та розвитку здатності приймати відповідальність за свої думки, почуття та вчинки.

Отже, ми розуміємо під поняттям психологічний туризм злиття подорожей і відпочинку на нових цікавих місцях з дослідженням внутрішнього світу людини, ознайомленням з тими потаємними силами, які приховані всередині кожного з нас.

Протягом невеликого проміжку часу людина може не тільки насолоджуватися відпочинком, але й навчитися медитувати, покращувати свою комунікативність, оволодіти техніками енергетичного дихання та багатьма іншими корисними навичками.

У формуванні психічних патологій у військовослужбовців під час воєнних дій сприяють такі чинники: потреба вижити в ситуації смертей та знищення, почуття провини перед загиблими, негативні враження, невідповідність у морально-психологічному аспекті, страх не справитися з обов'язками, неясність та нестача інформації, порушення режимів сну, відпочинку та харчування, хвороби, травми та поранення, відсутність запасу можливих адекватних реакцій, та інші фактори. Під час бойових дій короткочасні психологічні стресові реакції можуть виникнути у 75%

військовослужбовців, що можуть супроводжуватися частковою або повною втратою боєздатності.

Важливість надання психологічної допомоги військовослужбовцям повинна бути рівнозначною з фізичною реабілітацією. Порушення рівноваги психіки може призвести не тільки до погіршення здоров'я, але й вимагати тривалого часу на відновлення. Наприклад, відновлення психофізіологічних функцій у військовослужбовців, які отримали поранення під час воєнних дій в Афганістані, може зайняти до 2-3 місяців після виписки з лікарні, тоді як ті, хто був свідком загибелі своїх товаришів і сам пережив "дивом вижив", можуть потребувати до 3-5 років на відновлення.

Психологічна реабілітація – це система психологічних, психолого-педагогічних, соціально-психологічних заходів, спрямованих на відновлення або компенсацію порушених психологічних функцій, станів, особистого і соціального статусу людей, які отримали психічну травму. Метою психологічної реабілітації є надання військовослужбовцю допомоги у відновленні оптимального психічного здоров'я для продовження професійної діяльності у мирний час.

Участь у психологічному туризмі може допомогти військовим розслабитися та відновити свої емоційні та психологічні сили. Також цей вид туризму може допомогти уникнути посттравматичного стресового розладу та інших психічних порушень, які часто виникають після війни.

Під час психологічного туризму військові можуть отримати досвід медитації, комунікабельності та енергетичного дихання, що може бути корисним для їхнього психологічного стану. Крім того, під час психологічного туризму вони можуть зустрітися з людьми, які мають подібний досвід, що може допомогти відчувати себе менш самотньою та більш зібраною.

Таким чином, психологічний туризм може стати важливим кроком у відновленні морального здоров'я військових, допомогти їм повернутися до повсякденного життя та підготуватися до майбутніх викликів.

Також можна організувати подорожі до місць пам'яті та меморіалів війни, що сприятиме відчуттю поваги та шанування загиблих та поранених військових. Також можна влаштувати військовим поїздки до місць, що асоціюються з мирним життям та культурою України.

Крім того, можна надавати військовим можливість зануритися у відпочинок та заспокійливу атмосферу природи, що знижує рівень стресу та негативних емоцій.

Важливо також враховувати, що психологічний туризм має бути організованим та проведеним кваліфікованими фахівцями в галузі психології та туризму. Для цього потрібно надати достатній ресурс та фінансування для організації цього виду відпочинку та відновлення морального здоров'я військових.

Одним з прикладів психологічного туризму в Україні є проєкт "Військовий туризм", який був запущений на початку 2020 року. Його мета полягає у популяризації військової історії та культури України, а також у наданні можливості військовим та їхнім родинам відпочити та відновитись після війни.

Крім того, в Україні діє програма "Відпочинок для Героїв", яка надає можливість відпочивати військовим та їхнім родинам на території курортів та санаторіїв за пільговими цінами. Програма також включає в себе психологічну допомогу військовим та їхнім родинам.

Психологічний туризм може бути одним з ефективних засобів відновлення морального, фізичного та психологічного здоров'я військовослужбовців після війни. Україна, як країна з великою кількістю історичних та культурних пам'яток, може запропонувати військовим багато цікавих туристичних маршрутів, які допоможуть їм пережити труднощі війни та повернутися до звичного життя.

Висновки. Ідеальний психологічний туризм полягає в тому, що людина може поєднати відпочинок та подорожі до цікавих місць з можливістю самопізнання. У короткий проміжок часу, він може не тільки відпочити, але й навчитися різним навичкам, таким як медитація, комунікабельність, енергетичне дихання та інше.

Зазвичай, після правильно підбраного курсу під час повернення до дому, людина відчуває себе повною енергії та сил, а також оновленою емоційно, фізично та духовно. Вона заповнюється свіжими ідеями і готова досягати нових цілей та творити. Це впливає на атмосферу не тільки в родині, але і на роботі, оскільки сприйняття життя змінюється, енергетичні ресурси організму відновлюються, а неефективні стратегії поведінки коригуються.

На підставі аналізу можна зробити декілька висновків щодо розвитку психологічного туризму в Україні після війни:

1. Психологічний туризм може бути ефективним засобом відновлення морального здоров'я військовослужбовців та людей, які стали свідками воєнних подій.

2. Розвиток психологічного туризму в Україні вимагає зусиль уряду, бізнесу та громадськості. Необхідно створювати сприятливі умови для розвитку інфраструктури та залучення інвестицій у галузь туризму.

3. Необхідно проводити належну підготовку та підбір фахівців для роботи з військовослужбовцями та людьми, які потребують психологічної допомоги, а також забезпечувати належний рівень безпеки.

4. Психологічний туризм може сприяти розвитку туристичної галузі в Україні та збільшенню числа іноземних туристів, що сприятиме економічному зростанню країни.

Розвиток психологічного туризму в Україні після війни може сприяти відновленню морального, фізичного та психологічного здоров'я військових та всієї нації. Незважаючи на те, що психологічний туризм в Україні знаходиться на ранній стадії розвитку, можна відзначити позитивний потенціал для подальшого зростання цього виду туризму.

Україна має багату історію та культуру, що можна використовувати для створення різноманітних програм психологічного туризму. Наприклад, екскурсії до історичних пам'яток та музеїв, культурні фестивалі та події, релігійні паломництва, туризм на природі, медитаційні та йога-програми. Такі програми можуть допомогти військовим та іншим людям, які постраждали від війни, відновити своє моральне здоров'я, зміцнити свої стосунки з близькими, знайти нових друзів та познайомитися з новими культурами.

При розвитку психологічного туризму в Україні важливо враховувати потреби та інтереси військових та інших людей, які стали жертвами війни. Також важливо забезпечити якісну підготовку інструкторів та гідів, які проводитимуть

програми психологічного туризму, щоб забезпечити безпеку та якість послуг для учасників.

Список використаних джерел:

1. Психологічний туризм як засіб реабілітації воїнів АТО. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/chaban.htm.
2. Психологічний туризм. URL: <https://infotour.in.ua/psi-turizm.htm>
3. Герасимчук Н. Психологічний туризм як новий формат розвитку туристичної галузі. *Туризм та країнознавство*. 2019. 1 (25). С. 15-20. URL: https://www.ikd.kiev.ua/files/25_19.pdf
4. Гільберг А. Психологічний туризм як засіб відновлення психологічного здоров'я людей. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія "Психологія"*. 2018. № 1 (2). С. 49-54.
5. Туризм як засіб корекції психоемоційного стану учасників АТО. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/7b5590f55477bc3a88cdeb9e00622f7f.pdf>.

Мар'яна ТЕРЬОХІНА*

студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

***Анотація.** У даній статті розглянуто основні типи моделей, види та структуру моделювання. Проведено експериментальне дослідження згасаючих коливань вібраційної машини. Побудовано математичну модель роботи вібраційної машини.*

***Abstract.** This article discusses the main types of models, types and structure of modeling. An experimental study of the decaying oscillations of the vibrating machine has been carried out. A mathematical model of the operation of the vibration machine has been built.*

Вступ. Навколишній світ складається з великої кількості об'єктів, які виконують певні дії чи над якими можна виконати дії. Інформацію про об'єкти і явища потрібно певним чином систематизувати і підготувати до опрацювання. Це роблять за допомогою моделей і моделювання. Моделювання допомагає людині приймати обґрунтовані рішення та передбачати наслідки своєї діяльності [1, 2]. Воно широко використовується в різних галузях науки та техніки.

Виклад основного матеріалу. Термін «модель» походить від латинського «modulus» і означає міра, мірило, зразок, норма. У більш ширшому сенсі під словом «модель» розуміють деякий образ об'єкта, що нас цікавить, або, навпаки

*Науковий керівник: асистент кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій ВНАУ, Олена ДЯЧИНСЬКА

– прообраз деякого об'єкта чи системи об'єктів. Іншими словами: модель – це деякий об'єкт-замінник об'єкта-оригіналу, що забезпечує вивчення деяких істотних, з погляду дослідника, властивостей оригіналу. Передусім із практичних міркувань: моделі вибираються таким чином, щоб вони були значно простіші для дослідження, ніж об'єкти, що нас цікавлять. Більш того, деякі об'єкти взагалі не вдається досліджувати суто експериментально. Особливо це стосується економічних об'єктів та систем [3, 4].

До основних типів моделей належать: натурні, фізичні, аналогові, знакові, математичні (рис. 1). У разі натурального моделювання оригінал (об'єкт) і модель тотожні. Такі моделі широко використовуються в техніці з метою випробувати окремі види продукції чи агрегатів: на стадії складання певну частину виробів (електронних мікросхем, двигунів, автомобілів тощо) піддають тестуванню.

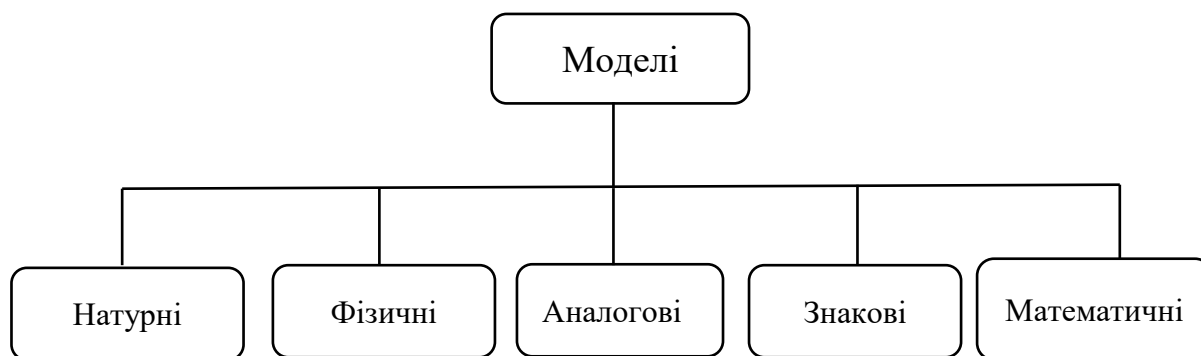

Рис. 1. Основні типи моделей

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Фізичне моделювання передбачає, що об'єкт і модель мають однакову фізичну природу. Саме такими є, скажімо, літак і його геометрична модель. На цій підставі за результатами продування моделі в аеродинамічній трубці роблять висновки про аеродинамічні якості літака. Зв'язок між характеристиками літака та його моделлю встановлюється згідно з теорією подібності.

Аналогове моделювання ґрунтується на аналогії явищ, що мають різну фізичну природу, але описуються однаковими математичними рівняннями. Найпростіший приклад: вивчення механічних коливань за допомогою електричної схеми, фізичні процеси в якій описуються тими самими диференціальними рівняннями, що й коливання.

У знаковому моделюванні моделями є знакові утворення деякого виду. Розглядають вербальні моделі, схеми, графи, графіки, креслення, математичні вирази, формули тощо, причому знакові утворення та їхні елементи завжди задаються разом із тими законами (правилами), відповідно до яких ними можна оперувати.

Найважливішим видом знакового моделювання є математичне моделювання, коли моделі будуються (описуються) засобами математики і логіки [4]. Математичні моделі досліджуються, як правило, із допомогою аналогових обчислювальних машин, цифрових обчислювальних машин, комп'ютерів.

Під моделюванням розуміють дослідження об'єктів пізнання не безпосередньо, а непрямим шляхом, вивченням деяких інших допоміжних об'єктів. Заміщення одного об'єкта іншим із метою здобуття інформації про найважливіші властивості об'єкта-оригіналу за допомогою об'єкта-моделі називається моделюванням. Таким чином, моделювання полягає в заміні об'єкта моделлю з метою дістати інформацію про цей об'єкт, виконуючи експерименти з його моделлю. Теорія заміщення одних об'єктів (оригіналів) іншими (моделями) і дослідження властивостей об'єктів на їхніх моделях називається теорією моделювання. Якщо результати моделювання підтверджуються і можуть бути основою для прогнозування процесів, що відбуваються в об'єкті-оригіналі, то говорять, що модель адекватна об'єктові [5, 6].

Моделюванню притаманна власна логіка розвитку, яка утворює структуру цього методу, в якій необхідно виділити:

- а) постановку проблеми, визначення завдань моделювання;
- б) вибір або створення моделі. На цьому етапі вирішують, які ознаки істотні з точки зору завдань моделювання і повинні бути відтворені на моделі, чи задовольняють вони вимогам об'єктивності, повноти, всебічності пізнання чи достатньо їх для отримання необхідної інформації. Слід усвідомити характер закономірностей, які визначають схожість ознак моделі і оригіналу. Від відповідності моделі оригіналу по обраним ознаками залежатимуть і результати моделювання;
- в) дослідження моделі та отримання модельної інформації може бути проведено різними шляхами: самим співробітником, постановкою експерименту, за допомогою експертного дослідження;
- г) оцінку результатів моделювання і перенесення інформації з моделі на оригінал за правилами аналогії або подібності. Додатково може бути проведена перевірка модельної інформації іншими методами [6].

Неважко помітити, що в кожному з цих елементів простежується своєрідний логічний ланцюжок, що володіє властивістю «замикати» окремі ланки загального ланцюга на основі єдності методу дослідження, в даному випадку – моделювання.

Через багатозначність поняття моделі в науці, техніці, суспільстві не існує єдиної класифікації видів моделювання. Найбільш широко відомими видами моделювання є: фізичне, математичне (аналітичне), макетне (наочне), аналогове, ситуаційне, імітаційне і статистичне (рис. 2).

Фізичне моделювання – це заміна вивчення досліджуваного явища в природі вивченням аналогічного явища на моделі зменшеного чи збільшеного масштабу в спеціальних лабораторних умовах. Фізична модель дає змогу провести досліди з метою вивчення фізичної сутності явищ і отримання практичних уявлень про характер здійснення процесу. Цей вид експериментальних досліджень базується на подібності явищ, що супроводжують роботу натурної і модельної установок.

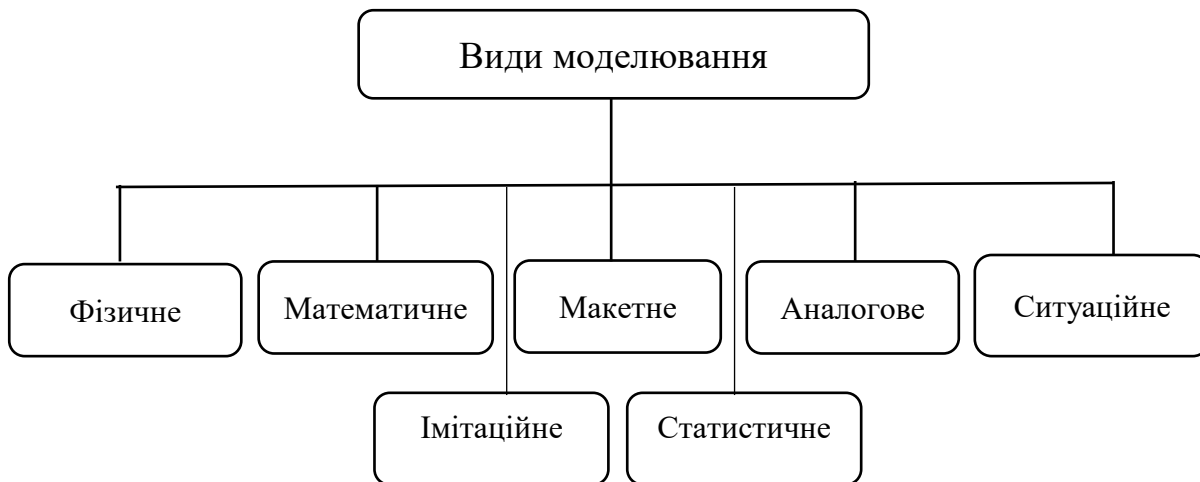

Рис. 2. Основні види моделювання

Сформовано автором на основі [6]

Для аналітичного (математичного) моделювання характерне те, що процеси функціонування елементів системи записуються у вигляді деяких функціональних співвідношень. При цьому слід зазначити, що під час використання аналітичних моделей багато що залежить від способу подання як моделі, так і результатів моделювання.

Макетне (наочне) моделювання належить до найперших методів експериментального дослідження, що його застосовувала людина. Воно полягає в побудові макету об'єкта, що вивчається, і визначенні на основі його аналізу тих чи інших корисних властивостей оригіналу.

Аналогове моделювання ґрунтується на аналогії (схожості за деякими ознаками) процесів і явищ, що мають різну фізичну природу, але описуються однаковими за виглядом рівняннями, логічними схемами тощо, тобто однаковими математичними моделями. Це дає можливість вивчати одні явища замінюючи їх моделями зовсім інших, доступніших за деяких конкретних умов.

В основу ситуаційного моделювання (ділові ігри) покладено відтворення в спеціальних лабораторних умовах певних ситуацій з метою розв'язання складних задач чи в навчальних цілях, які можуть мати місце в реальних системах.

Побудова ситуаційної моделі полягає в тому, що повний опис неосяжної множини ситуацій функціонування реального об'єкта за певними правилами замінюється певною кількістю узагальнених ситуацій, кожна з яких з певною мірою вірогідності відтворює один з можливих станів системи. Ситуаційна модель може бути реалізована або за допомогою ЕОМ (наприклад, засобами імітаційного моделювання), або шляхом програвання в реальних умовах спеціальних сценаріїв (ділові ігри) [6].

Імітаційне моделювання – це метод конструювання моделі системи і проведення експериментів. Проте таке визначення можна дати майже всім видам

моделювання. Інформація про імітаційну модель має логіко-математичний характер і подається у вигляді сукупності алгоритмів, які описують процес функціонування системи.

Отже, більшою мірою імітаційною моделлю є її програмна реалізація на комп'ютері, а імітаційне моделювання зводиться до проведення експериментів (імітацій) з моделлю шляхом багаторазового прогону програми з деякою множиною даних [7, 8].

За наявності в моделі випадкових факторів виникає необхідність статистичного оцінювання результатів моделювання, яке виконується за допомогою метода статистичного моделювання (методу Монте-Карло). Статистичне моделювання є самостійним видом моделювання, яке включається в імітаційне моделювання лише за необхідності моделювання ймовірнісних систем і процесів.

Традиційно під моделюванням на ЕОМ розумілося лише імітаційне моделювання. Але останніми роками завдяки розвитку графічного інтерфейсу та графічних пакетів значного поширення набуло комп'ютерне структурно-функціональне моделювання, а також розпочалося використання комп'ютера з метою концептуального моделювання, наприклад для побудови систем штучного інтелекту. Отже, поняття «комп'ютерне моделювання» значно ширше за традиційне поняття «моделювання на ЕОМ» [9].

Під комп'ютерною моделлю найчастіше розуміють:

- умовний образ об'єкта чи деякої системи об'єктів, описаних за допомогою взаємозалежних комп'ютерних таблиць, схем, діаграм, графіків, малюнків, анімаційних фрагментів, гіпертекстів, що відображають структуру та взаємозв'язки між елементами об'єкта чи системи. Комп'ютерні моделі такого типу називають структурно-функціональними;

- окрему програму, сукупність програм чи програмний комплекс, що дають змогу виконувати послідовності обчислень з подальшим графічним відображенням їх результатів відтворювати процеси функціонування об'єкта. Такі моделі називають імітаційними моделями.

Комп'ютерне моделювання – метод розв'язування задачі аналізу або синтезу складної системи, що ґрунтується на використанні її комп'ютерної моделі. Сутність комп'ютерного моделювання полягає у відшуканні кількісних і якісних результатів із залученням наявної моделі. Якісні висновки, зроблені на підставі такого дослідження, дають змогу розкривати невідомі досі властивості складної системи: її структуру, динаміку розвитку, стійкість, цілісність тощо. Кількісні висновки мають переважно характер прогнозу майбутніх чи пояснення минулих значень змінних, що характеризують систему [9].

Прикладом програмних засобів для реалізації інформаційних моделей є системи програмування, електронні процесори, математичні програмні засоби, системи управління базами даних, графічні редактори тощо. Комп'ютерні моделі

просто й зручно досліджувати. Вони забезпечують проведення обчислювальних експериментів, які у звичайних умовах реалізувати неможливо або досить складно.

Основними перевагами комп'ютерного моделювання є можливість багаторазового повторення тих самих дій; невисока вартість реалізації моделі; висока наочність візуалізації процесів, які виконуються в моделі; безпечність реалізації моделі; висока швидкість виконання дослідження; отримання результатів моделювання в зручному вигляді для аналізу. Комп'ютерне моделювання є єдиним інструментом для дослідження швидкоплинних або надповільних процесів. Системи комп'ютерного моделювання застосовуються в різних сферах людської діяльності.

Особливо розповсюдженими нині є комп'ютерні симулятори, які імітують управління якимось процесом, апаратним або транспортним засобом.[1].

Приклад: Нами проведено експериментальне дослідження згасаючих коливань вібраційної машини (таблиця 1). Побудовано математичну модель роботи вібраційної машини експериментально-статистичним методом.

Таблиця 1

Результати експериментального дослідження затухаючих коливань

Час, с	0,2	0,4	0,5	0,7	0,8	1	1,4	1,8	2,1	2,4	2,9	3,2	3,7
Зміщення, мм	9,1	0,4	-5,1	-6,3	-2	6,3	-4,7	3,3	0,9	-3,5	1,9	-2,8	2
Час, с	3,9	4,2	4,5	4,9	5,2	5,5	5,9	6,5	6,9	7,1	7,4	8	8,4
Зміщення, мм	-0,8	-1	1,7	-1,4	0,5	0,5	-0,6	-0,4	0,2	0,7	-0,5	0,4	-0,3

Математична модель описується рівнянням затухаючих коливань

$$x = A_0 e^{-\beta t} \sin(\omega t + \varphi_0), \quad (1)$$

де x – зміщення системи від положення рівноваги, A_0 – амплітуда коливань, β – коефіцієнт затухання, ω – циклічна частота коливань, φ_0 – початкова фаза коливань.

Невідомі параметри моделі $A_0, \beta, \omega, \varphi_0$ визначимо засобами системи MathCAD [10]. (Лістинг 1).

Лістинг 1

D :=	0.2 9.1			
	0.4 0.4	<== Вихідні дані для побудови моделі/Математична модель		
	0.5 -5.1			
	0.7 -6.3	$f1(A_0, \beta, \omega, \varphi_0, t) := A_0 \cdot e^{-\beta \cdot t} \cdot \sin(\omega \cdot t + \varphi_0)$	<== Математична модель (функція задана через невідомі параметри моделі)	
	0.8 -2.0			
	1 6.3			
	1.4 -4.7	$\frac{d}{dA_0} f1(A_0, \beta, \omega, \varphi_0, t) \rightarrow e^{-\beta \cdot t} \cdot \sin(\varphi_0 + \omega \cdot t)$		
	1.8 3.3			
	2.1 0.9	$\frac{d}{d\beta} f1(A_0, \beta, \omega, \varphi_0, t) \rightarrow -A_0 \cdot t \cdot e^{-\beta \cdot t} \cdot \sin(\varphi_0 + \omega \cdot t)$	<== Похідні від математичної моделі	
	2.4 -3.5			
	2.9 1.9			
	3.2 -2.8	$\frac{d}{d\omega} f1(A_0, \beta, \omega, \varphi_0, t) \rightarrow A_0 \cdot t \cdot e^{-\beta \cdot t} \cdot \cos(\varphi_0 + \omega \cdot t)$		
	3.7 2			
	3.9 -0.8	$\frac{d}{d\varphi_0} f1(A_0, \beta, \omega, \varphi_0, t) \rightarrow A_0 \cdot e^{-\beta \cdot t} \cdot \cos(\varphi_0 + \omega \cdot t)$		
	4.2 -1			
	4.5 1.7			
4.9 -1.4	$VG := \begin{pmatrix} 5 \\ 0.8 \\ 4 \\ 0.4 \end{pmatrix}$	<== Вектор початкових наближень параметрів моделі		
5.2 0.5				
5.5 0.5				
5.9 -0.6				
6.5 -0.4	$Q(t, P) := \begin{pmatrix} P_0 \cdot e^{-P_1 \cdot t} \cdot \sin(P_2 \cdot t + P_3) \\ e^{-P_1 \cdot t} \cdot \sin(P_3 + P_2 \cdot t) \\ -P_0 \cdot t \cdot \sin(P_2 \cdot t + P_3) \cdot e^{-P_1 \cdot t} \\ P_0 \cdot t \cdot \cos(P_2 \cdot t + P_3) \cdot e^{-P_1 \cdot t} \\ P_0 \cdot \cos(P_2 \cdot t + P_3) \cdot e^{-P_1 \cdot t} \end{pmatrix}$	<== Цільова функція моделі		
6.9 0.2		<== Похідна від функції по A_0		
7.1 0.7		<== Похідна від функції по β		
7.4 -0.5		<== Похідна від функції по ω		
8 0.4		<== Похідна від функції по φ_0		
8.4 -0.3				

$$t := D^{(0)}$$

$$X := D^{(1)}$$

Визначення невідомих параметрів моделі

$$\begin{pmatrix} A_0 \\ \beta \\ \omega \\ \varphi_0 \end{pmatrix} := \text{genfit}(t, X, \text{VG}, Q) = \begin{pmatrix} 9.892 \\ 0.393 \\ 7.305 \\ 0.168 \end{pmatrix} \quad \Leftarrow \text{Параметри моделі (} A_0 \text{ - мм, } \beta \text{ - 1/с, } \omega \text{ - рад/с, } \varphi_0 \text{ - рад)}$$

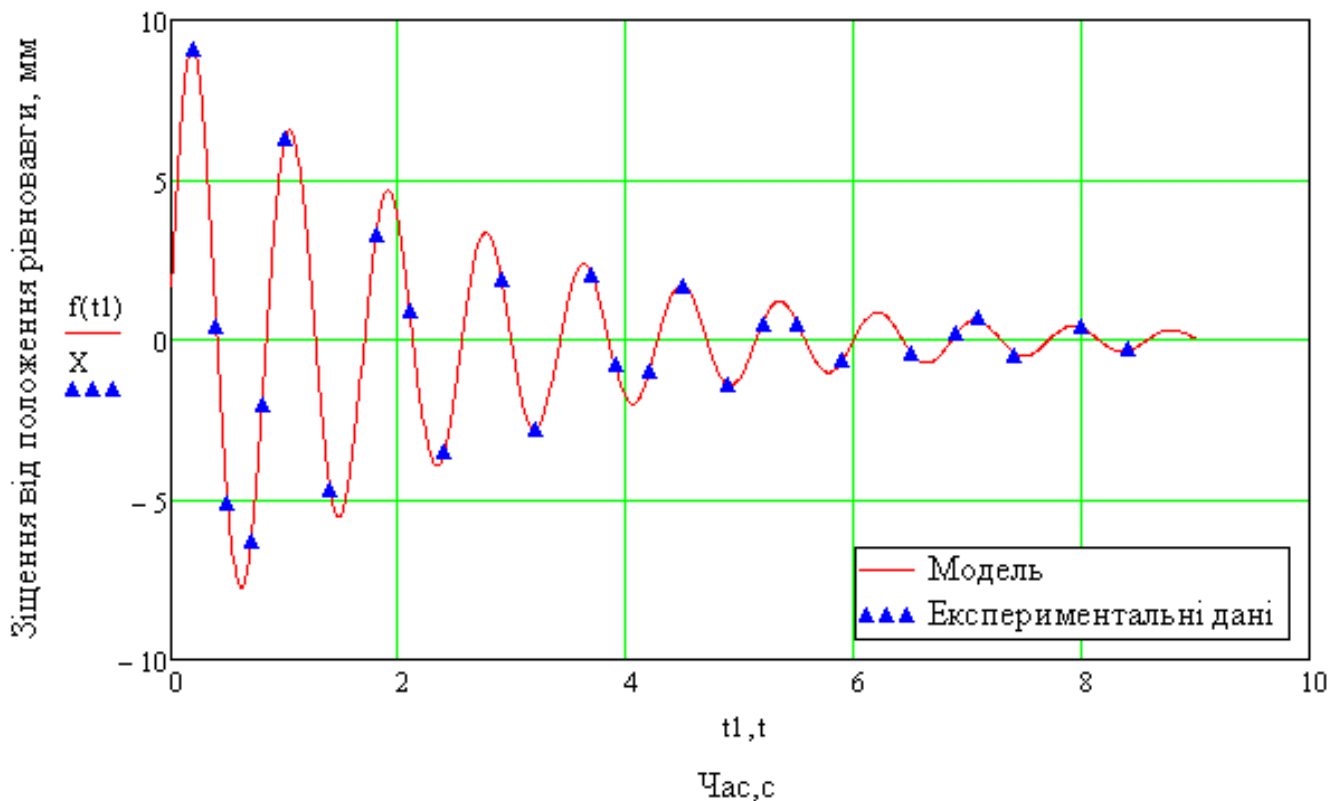
$$f(t) := A_0 \cdot e^{-\beta \cdot t} \cdot \sin(\omega \cdot t + \varphi_0) \quad \Leftarrow \text{Математична модель (зміщення від від положення рівноваги задано як функція часу)}$$

$$t1 := 0, 0.01 \dots 9$$

$$n := \text{rows}(D)$$

$$i := 0 \dots n - 1$$

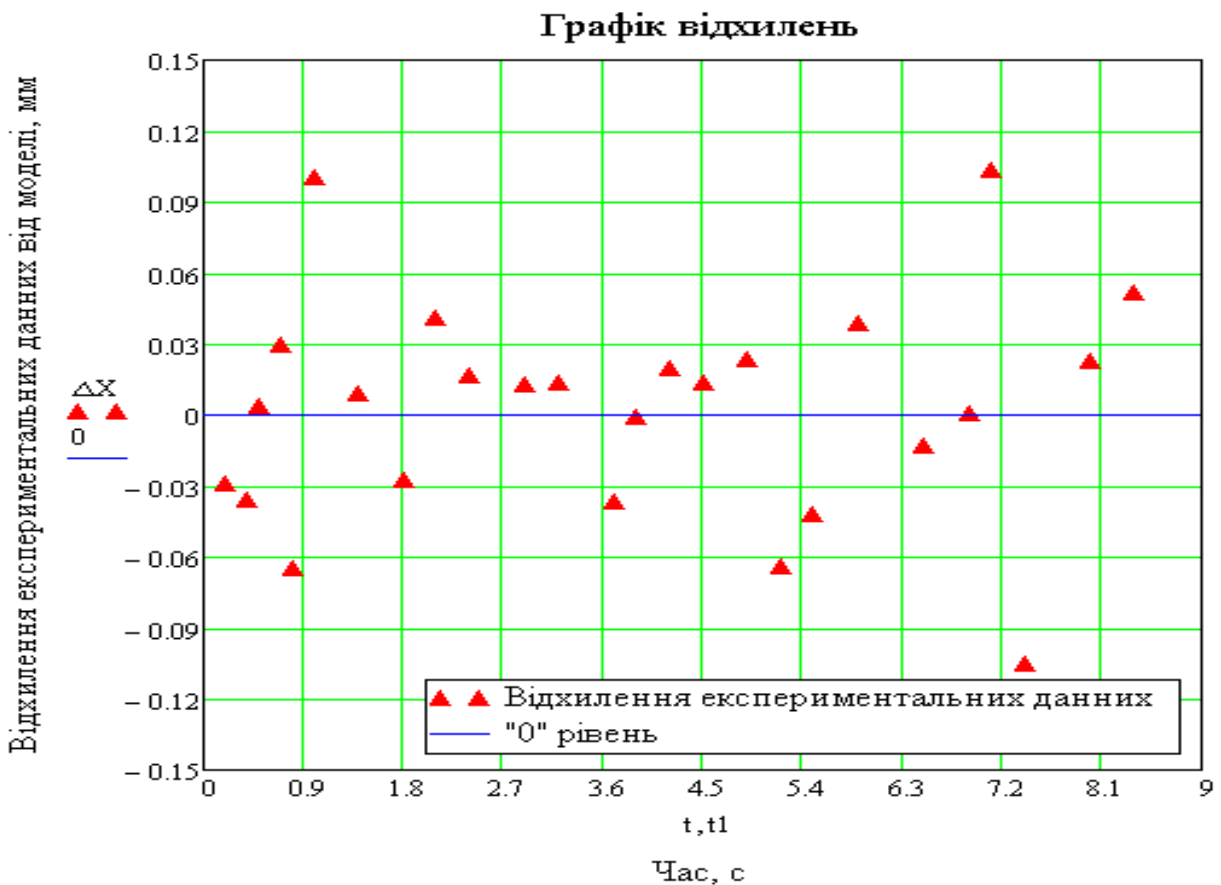
Графік підбору параметрів моделі

$$X_{p_i} := f(t_i) \quad \Leftarrow \text{Зміщення від положення рівноваги (розраховано за побудованою математичною моделлю)}$$

$$\Delta X_i := X_i - X_{p_i}$$

<== відхилення експериментальних даних від розрахованих за моделлю рівноваги (розраховано за побудованою математичною моделлю)

$$\varepsilon_m := \frac{100}{n} \cdot \sum_{i=0}^{n-1} \left| \frac{\Delta X_i}{X_i} \right| = 4.6 \quad \text{<== Середнє значення граничної відносної похибки моделі, \%}$$

Висновки. Моделювання є одним з найбільш дієвих і перспективних інструментів вивчення складних явищ та процесів.

При побудові математичних моделей доцільно використовувати засоби системи MathCAD. Даний пакет програм має повний набір математичних інструментів для успішного проєктування математичних моделей різної ступені складності.

Список використаних джерел:

1. Моделі і моделювання. Класифікація моделей. Комп'ютерне моделювання URL: <https://naurok.com.ua/modeli-i-modelyuvannya-klasifikaciya-modeley-komp-yuterne-modelyuvannya-218833.html> (дата звернення 20.02.2023).

2. Енциклопедія сучасної України. Моделювання. URL: <https://esu.com.ua/article-68270> (дата звернення 20.02.2023).

3. Основні риси моделей та моделювання. URL: <http://vabb.com.ua/news/risy-modeley-modeluvania.html> (дата звернення 21.02.2023).

4. Поняття «моделі» та «моделювання». URL: <https://buklib.net/books/24846/> (дата звернення 22.02.2023).

5. Основні види моделювання. Формальні методи побудови моделей. URL: https://pns.hneu.edu.ua/pluginfile.php/293323/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%2017.pdf (дата звернення 23.02.2023).

6. Види моделювання та особливості їх використання. URL: https://studopedia.com.ua/1_229873_vidi-modelyuvannya-ta-osoblivosti-ih-vikoristannya.html (дата звернення 23.02.2023).

7. Гунько І.В., Дячинська О.М., Присяжнюк О.І. Імітаційне моделювання селекційного процесу цукрових буряків. *Техніка, енергетика, транспорт АПК*. 2018. № 2 (101). С. 109-116.

8. Dzis V., Dyachynska O. Simulation modeling of investment projects in the service sector. *Three Seas Economic Journal*. 2022. Vol. 3. № 1. P. 68-77. DOI: 10.30525/2661-5150/2022-1-9елі і мет

9. Комп'ютерне моделювання. URL: <https://buklib.net/books/26581/> (дата звернення 23.02.2023).

10. Дзісь В.Г., Левчук О.В., Дячинська О.М. Прикладна математика на основі Mathcad: навч. посіб. Вінниця: ВНАУ. 2020. 378 с. (Протокол Вченої ради ВНАУ № 5 від 29 листопада 2019 р.).

Ярослав ФЕДЧЕНКО*
студент 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університету,
Вінниця, Україна

ЗАСОБИ КОНТРОЛЮ ПРАВИЛЬНОСТІ ВВЕДЕННЯ ТА ВИВЕДЕННЯ ДАНИХ

***Анотація.** Мова програмування C# є однією з найпоширеніших мов програмування, яка використовується для розробки різноманітних програмних продуктів. В роботі розглянуто різні засоби контролю, такі як перевірка на валідність введених даних, обмеження допустимого діапазону введення та виведення, а також використання винятків для обробки помилок. Розгляд даної теми дослідження обумовлена тим, що в сучасному світі програмні продукти використовуються в різних сферах життя і діяльності людини. Правильність введення та виведення даних є важливою складовою розробки програмного продукту, оскільки невірно введені або виведені дані можуть призвести до*

* Науковий керівник: доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ, Анатолій ЯРОВЕНКО

помилки в роботі програмного продукту та його неналежної роботи.

***Abstract..** The C# programming language is one of the most widely used programming languages used to develop various software products. The paper discusses various controls, such as validation of input data, limiting the acceptable input and output range, and using exceptions to handle errors. This research topic is relevant because in the modern world, software products are used in various spheres of human life and activity. Correct input and output of data is an important component of software product development, since incorrectly entered or output data can lead to errors in the software product and its improper operation.*

Вступ. У сфері програмування та розробки програмного забезпечення було проведено багато досліджень засобів контролю правильності введення та виведення даних в різних мовах програмування, включаючи мову C#.

Наприклад, у дослідженні «Validating User Input in C#» (2019) автори розглянули питання валідації введених користувачем даних в мові C#. Вони дослідили вбудовані засоби які надаються мовою C#, такі як атрибути, і розробили власний засіб перевірки вводу даних. У дослідженні «Data Validation with C# and Windows Forms» (2017) автори дослідили засоби контролю правильності введення даних у програмних формах, розроблених на мові C#. Вони проаналізували різні методи контролю даних, такі як регулярні вирази, вбудовані засоби валідації та власні методи аналізу, та дослідили їх ефективність [1].

Метою даної наукової роботи є дослідження і аналіз різноманітних засобів контролю правильності введення та виведення даних в мові C# з метою розробки нових технік та засобів перевірки даних.

Об'єктом дослідження даної наукової роботи є засоби контролю правильності введення та виведення даних в мові програмування C#. Вивчення методів правильності вводу та виведення даних допоможе визначити переваги та недоліки кожного з методів валідації, розробити нові методи та порівняти їх ефективність з вбудованими та сторонніми засобами. Результати дослідження можуть бути корисними для програмістів, які працюють з мовою програмування C# та повинні вбудовувати блоки для контролю правильності введення та виведення даних у своїх програмах.

Основним завданням для досягнення мети є аналіз ефективності засобів та методів контролю правильності введення та виведення даних.

Виклад основного матеріалу. В C# є кілька вбудованих засобів для валідації даних, що допомагають перевірити правильність введення користувачем, перед виконанням подальших дій. Нижче наведено приклади аналізу таких засобів.

Метод `int.TryParse()`: цей метод перевіряє, чи можна перетворити рядок на ціле число. Якщо так, то повертає значення `true` та присвоюється числове значення. Якщо ні – повертає `false`.

```

string input = "123";
int result;
if (int.TryParse(input, out result))
{
    Console.WriteLine("Input is a valid integer: {0}", result);
}
else
{
    Console.WriteLine("Input is not a valid integer");
}

```

Рис. 1. Метод int.TryParse()

Метод `double.TryParse()`: цей метод перевіряє, чи можна перетворити рядок на дійсне число (рис. 2). Якщо так, то повертає `true` та присвоюється числове значення. Якщо ні, то повертає `false` [2].

Клас `System.ComponentModel.DataAnnotations` (рис. 3): цей клас надає різноманітні атрибути, які можна використовувати для валідації даних, такі як `RequiredAttribute`, `StringLengthAttribute`, `RangeAttribute` та інші [3].

Крім того, в C# існують спеціальні бібліотеки для валідації даних, такі як `FluentValidation`, `DataAnnotations` і т.д., які надають розширені засоби для валідації та допомагають спростити процес перевірки даних. Використання цих бібліотек може зекономити час і зусилля при валідації великої кількості даних.

```

string input = "3.14";
double result;
if (double.TryParse(input, out result))
{
    Console.WriteLine("Input is a valid double: {0}", result);
}
else
{
    Console.WriteLine("Input is not a valid double");
}

```

Рис. 2. Метод double.TryParse()

```

public class Person
{
    [Required]
    public string Name { get; set; }

    [Range(18, 65)]
    public int Age { get; set; }

    [StringLength(10)]
    public string Address { get; set; }
}

// Приклад використання:
var person = new Person { Name = null, Age = 16, Address = "12345678901" };

var validationContext = new ValidationContext(person, serviceProvider: null,
var validationResults = new List<ValidationResult>());

bool isValid =

```

Рис. 3. Клас System.ComponentModel.DataAnnotations

FluentValidation та DataAnnotations – це бібліотеки валідації даних, які надають засоби для зручної та простої перевірки об'єктів в С#. Бібліотека FluentValidation дозволяє визначати валідаційні правила для класів та їх властивостей шляхом визначення класів-валідаторів.

Наприклад, визначення коректності вводу рядка може виглядати так (рис. 4):

```

public class PersonValidator : AbstractValidator<Person> {
    public PersonValidator() {
        RuleFor(person => person.Name).NotEmpty();
        RuleFor(person => person.Age).InclusiveBetween(18, 60);
        RuleFor(person => person.Email).EmailAddress();
    }
}

```

Рис. 4. Приклад використання бібліотеки FluentValidation.

Цей код визначає валідаційні правила для класу Person, які вимагають, щоб ім'я було непорожнім рядком, вік був у діапазоні від 18 до 60 років та електронна адреса була вірно вказаною [4].

Бібліотека DataAnnotations використовує атрибути, які встановлюють правила валідації прямо на властивості класу. Наприклад, перевірка правильності рядка може виглядати так (рис. 5):

```
public class Person {
    [Required]
    public string Name { get; set; }

    [Range(18, 60)]
    public int Age { get; set; }

    [EmailAddress]
    public string Email { get; set; }
}
```

Рис. 5. Приклад використання бібліотеки DataAnnotations.

Цей код використовує атрибути Required, Range та EmailAddress, які встановлюють правила валідації для властивостей класу Person.

При використанні цих бібліотек, валідацію можна проводити за допомогою методу Validate() або TryValidateObject(). Наприклад, для проведення валідації класу Person з використанням FluentValidation можна використати такий код (рис. 6).

У C# можна визначити свої власні методи валідації даних, які дозволяють проводити валідацію згідно зі своїми потребами.

Для цього потрібно створити метод, який має бути публічним, статичним та повертати значення типу ValidationResult. Метод повинен приймати параметри, які представляють об'єкт, що потрібно провалідувати, та контекст валідації.

```
var person = new Person { Name = "", Age = 16, Email = "invalidemail" };
var validator = new PersonValidator();
var result = validator.Validate(person);

if (!result.IsValid) {
    foreach (var failure in result.Errors) {
        Console.WriteLine($"Property {failure.PropertyName} failed validation");
    }
}
```

Рис. 6. Валідація класу Pearson

Наприклад, визначимо валідаційний метод для перевірки того, що рядок містить тільки цифри:

```
0 references
internal class Program
{
    0 references
    static void Main(string[] args)
    {
        static ValidationResult OnlyDigitsValidation(object value, ValidationContext context)
        {
            if (value is string str && !string.IsNullOrEmpty(str) && !str.All(char.IsDigit))
            {
                return new ValidationResult("Поле має містити тільки цифри.");
            }
            return ValidationResult.Success;
        }
    }
}
```

Рис. 7. Власний метод для перевірки правильності вводу даних

Цей метод перевіряє, чи є значення властивості рядком, який містить тільки цифри. Якщо перевірка не пройшла успішно, метод повертає новий екземпляр класу ValidationResult, в якому міститься повідомлення про помилку.

Після визначення методу валідації можна використовувати його для проведення валідації об'єктів. Для цього використовуються механізми валідації, які були розглянуті раніше.

Наприклад, визначимо клас, який містить рядок, який потрібно провалідувати за допомогою власного методу валідації [5]:

```
public class Data
{
    public string Value {get; set;}
    public static ValidationResult OnlyDigitsValidation (object value,
ValidationContext context)
    {
        // валідаційний метод
    }
}
```

Ось приклад простої програми реєстрації користувача яка показує вищі описані методи правильності вводу та виводу даних.

```
using System;
namespace ValidationDemo
{
    class Program
    {
        static void Main(string[] args)
        {
            Console.WriteLine("Введіть своє ім'я:");
            string name = Console.ReadLine();
            Console.WriteLine("Введіть свою електронну адресу:");
        }
    }
}
```

```

string email = Console.ReadLine();
Console.WriteLine("Введіть пароль:");
string password = Console.ReadLine();
if (IsValidName(name) && IsValidEmail(email) &&
IsValidPassword(password))
{
    Console.WriteLine("Реєстрація успішна!");
}
else
{
    Console.WriteLine("Некорректний ввід! Спробуйте ще раз");
}
Console.ReadLine();
}
static bool IsValidName(string name)
{
    if (string.IsNullOrEmpty(name))
    {
        return false;
    }
    return true;
}
static bool IsValidEmail(string email)
{
    try
    {
        var address = new System.Net.Mail.MailAddress(email);
        return true;
    }
    catch
    {
        return false;
    }
}
static bool IsValidPassword(string password)
{
    if (string.IsNullOrEmpty(password) || password.Length < 8)
    {
        return false;
    }
    return true;
}
}
}
}

```

У цій програмі користувач вводить своє ім'я, електронну пошту та пароль. Потім виконується перевірка, що всі введені дані коректні за допомогою вбудованих методів валідації.

Метод `IsValidName()` перевіряє, чи не є введене ім'я порожнім або містить лише пробіли.

Метод `IsValidEmail()` використовує вбудований метод `System.Net.Mail.MailAddress` для перевірки, чи є введена електронна адреса коректною.

Метод `IsValidPassword()` перевіряє, що введений пароль не є порожнім і має довжину не менше 8 символів.

Якщо всі введені дані коректні, програма повідомляє про успішну реєстрацію, інакше виводить повідомлення про некоректні дані і запрошує користувача ввести дані ще раз.

Висновок. В результаті досліджень було встановлено, що засоби контролю правильності введення та виведення даних є дуже важливим елементом розробки програмного забезпечення. Їх використання дозволяє знизити кількість помилок та ускладнень, що виникають через некоректне введення даних користувачем. У статті було проаналізовано різні методи контролю правильності введення та виведення даних, зокрема вбудовані методи валідації в мові програмування C#, бібліотеку `FluentValidation` та атрибути `DataAnnotations`. Було показано, що використання цих методів дозволяє значно спростити процес контролю правильності введення та виведення даних, а також зробити його більш надійним і ефективним. Також у статті було описано власні методи валідації даних, які можуть бути розроблені для конкретних вимог і потреб програми. Використання власних методів дозволяє додатково збільшити рівень контролю правильності введення та виведення даних.

Список використаних джерел:

1. User Input Validation. URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/dotnet/desktop/winforms/input-keyboard/validation?view=netdesktop-7.0>.
2. C # Перетворення рядка в Int за допомогою методів `Parse`, `Convert` & `TryParse`. URL: <https://uk.myservername.com/c-convert-string-int-using-parse>.
3. `RangeAttribute` Class. URL: <https://learn.microsoft.com/ru-ru/dotnet/api/system.componentmodel.dataannotations.rangeattribute?view=net-7.0>.
4. `Fluent Validation` vs. `Data Annotations`. URL: <https://stackoverflow.com/questions/6807472/fluent-validation-vs-data-annotations>
5. Mark Price. C#9 and .NET 5 Packt с. 472.

Софія ШОЛОХОВА*
студентка 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті вказано, що фінансові ресурси постійно знаходяться у колообігу, тобто формуються коштом вивільнених із колообігу грошових засобів. Наголошено, що основу фінансування господарської діяльності у сучасних умовах є власні фінансові ресурси. Зроблено висновки, що від раціонального формування фінансових ресурсів залежить не лише платоспроможність підприємства, а й ефективність усієї його господарської діяльності.*

***Abstract.** The article states that financial resources are constantly in circulation, that is, they are formed at the expense of money released from circulation. It is emphasized that the basis of financing economic activity in modern conditions is one's own financial resources. It was concluded that not only the solvency of the enterprise depends on the rational formation of financial resources, but also the efficiency of all its economic activities.*

Вступ. Функціонування ринкової економіки в Україні можливе за умови зростання ефективності використання фінансових ресурсів. У сучасних умовах фінансові ресурси підприємств є складовою фінансової системи держави, роль яких посилюється з появою різних видів сільськогосподарських підприємств нових форм власності й форм господарювання. Їх формування, особливо на етапі створення, суттєво залежить від організаційно-правової форми господарювання сільськогосподарського підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішний розвиток кожного підприємства залежить від розміру, складу та структури фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Вони забезпечують фінансування процесу розширеного відтворення, виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, страховими компаніями, іншими підприємствами, організаціями та розвиток підприємства загалом. Основою фінансування господарської діяльності у сучасних умовах є власні фінансові ресурси.

У країнах з розвинутою економікою процес виробництва зупиняється тоді, коли відсутні фінансові джерела формування фінансових ресурсів підприємства. Від раціонального формування фінансових ресурсів залежить не лише платоспроможність підприємства, а й ефективність усієї його господарської

*Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

діяльності. Оскільки на сільськогосподарських підприємствах забезпеченість фінансовими ресурсами є визначальним фактором здійснення процесу виробництва, кожне з цих підприємств постає перед проблемою пошуку джерел достатнього обсягу фінансових ресурсів [3; 5].

Саме формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств пов'язане з трьома основними етапами їх функціонування.

По-перше, це процес початкового формування фінансових ресурсів (створення власних фінансових ресурсів). Сформовані на цьому етапі фінансові ресурси визначають потребу в так званому стартовому капіталі, рівні його ліквідності, швидкості обороту тощо.

По-друге, етап поповнення власного оборотного капіталу для підтримки безперервного процесу колообігу. Цей етап формування фінансових ресурсів можна розглядати як постійний процес функціонування підприємства.

По-третє, це розміщення операційної діяльності та здійснення форм її диверсифікації шляхом формування нових структурних одиниць тощо, за умов високої та висхідної ринкової вартості підприємства.

По-четверте, формування фінансових ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності підприємством.

Але для усіх етапів функціонування підприємства діє єдине правило: формуванню фінансових ресурсів має надаватися цілеспрямований характер з метою задоволення потреби в окремих видах та оптимізації їх складу, структури й джерел фінансування для забезпечення умов ефективної діяльності сільськогосподарського підприємства.

Фінансові ресурси постійно знаходяться у колообігу, тобто формуються за коштом вивільнених із колообігу грошових засобів. Підприємство постійно закупляє необхідні для наступного циклу виробництва матеріальні ресурси. Звідси випливає, що теоретично для формування фінансових ресурсів достатньо одного джерела – вступу грошових засобів від реалізації виробленої продукції.

Але у процесі практичної діяльності сільськогосподарських підприємств обставини складаються таким чином, що така теоретична можливість, особливо упродовж року практично не реалізується. І відбувається це не лише в силу об'єктивних причин. Серед таких причин, головною для сільськогосподарських підприємств є сезонність виробництва [3].

Основою фінансування господарської діяльності у сучасних умовах є власні фінансові ресурси. Їх формування, особливо на етапі створення, суттєво залежить від організаційно-правової форми господарювання сільськогосподарського підприємства [2].

Створюючи підприємство засновники в першу чергу формують його статутний капітал, який характеризує первинну суму власного капіталу підприємства, інвестовану у формування його активів для початку здійснення господарської діяльності.

В процесі господарської діяльності підприємства використовують залучені фінансові ресурси, які вони отримують як відстрочку платежу за певними видами зобов'язань: за товари, роботи й послуги перед суб'єктами господарювання, за розрахунками з працівниками, бюджетом, державними цільовими фондами

тощо. Використання цих ресурсів не пов'язано із додатковою платою за їх користування, проте, надмірне застосування цього джерела погіршує репутацію підприємства [4]. Таким чином, ефективна діяльність будь-якого суб'єкта господарювання пов'язана з якісним управлінням процесами формування й використання фінансових ресурсів на основі урахування особливостей її здійснення та факторів, що впливають цей процес.

Фінансова діяльність виконує обслуговуючу роль відносно виробничо-господарської діяльності, але вона, також, розглядається як один з найважливіших інститутів аграрного підприємства. Різним видам сільськогосподарських підприємств притаманний свій особливий режим формування фінансових ресурсів. Реальне формування фінансових ресурсів починаються тільки на стадії розподілу. У поняття фінансові ресурси входять поточні та потенційно можливі засоби, які при необхідності можуть бути використані як знаки розподільчої вартості [1; 4]. При цьому капіталом сільськогосподарського підприємства є частина фінансових ресурсів, що приносить дохід.

Складові та структура джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств визначають не лише політику фінансування господарської діяльності підприємства, а й впливають на фінансові результати його діяльності.

Однак є певні чинники, що впливають на обсяг та структуру фінансових ресурсів підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Основні фактори, які впливають на обсяг та структуру джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
• Державна фінансова підтримка	• Форма власності
• Амортизаційна політика	• Організаційно-правова структура
• Галузева приналежність	• Кредитоспроможність підприємства
• Податкова політика	• Внутрішня фінансова політика підприємства
• Розмір процентних ставок за кредитами	• Мета і завдання фінансово-господарської діяльності на певному проміжку часу
• Розвиток фінансового ринку та його інфраструктури	• Збільшення кредиторської заборгованості
• Інфляційні процеси	• Збільшення обсягів виторгу

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Аналіз фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є важливим засобом підвищення конкурентоспроможності підприємства, цей факт набуває все більшого значення в умовах ринкової економіки. Здійснення якісного аналізу фінансових результатів надає відповіді на питання, що пов'язані з вирішенням питань стосовно підвищення ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності підприємства

на ринку [2; 3]. На рис. 1 представлено схему формування фінансових ресурсів за різними організаційно-правовими формами підприємств.

Рис. 1. Формування фінансових ресурсів за різними організаційно-правовими формами підприємств

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Вивчення тенденцій, своєчасне виявлення причин сперечання та диспропорцій у формуванні фінансових ресурсів дозволяє зорієнтувати підприємство щодо власних можливостей з метою попередження помилок і погіршення свого фінансового стану.

Висновок. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств знаходиться в прямій залежності від особливостей сільськогосподарського виробництва, які впливають на організацію цих процесів. Найбільш істотними чинниками впливу доцільно визначити такі об'єктивні ознаки кругообігу фінансових ресурсів в аграрній сфері, як: сезонне розмежування періодів здійснення витрат і одержання доходів; тривалий виробничий цикл; висока ризиковість функціонування та суб'єктивні особливості управлінського впливу на фінансове забезпечення суб'єктів господарювання.

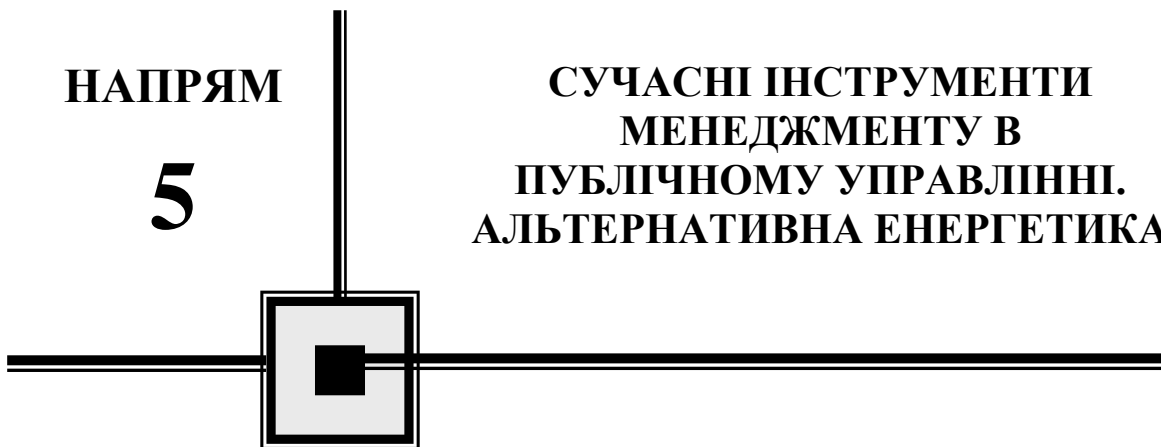
Список використаних джерел:

1. Гудзь О.Є. Облік і фінанси АПК: освітній портал. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/dzherela-formuvannya-finansovih-resursiv-silskogospodarskih-pidприємstv.html>
2. Захарова Н. Особливості формування фінансових ресурсів підприємств аграрного сектору економіки. С. 165-167. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/196144838.pdf>
3. Кальченко М.М. Формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 2 (53). С. 65-70.
4. Бобровська Н.В., Грицевська О.А., Сухорукова В.В. Формування фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Жовтневого району Миколаївської області. *Фінансовий простір*. 2015. № 4 (20). С. 145-148.
5. Томашук І.В., Вольська Л.Л. Аналіз фінансового стану та інвестиційної привабливості Вінницького регіону. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20. С. 477-487.

НАПРЯМ

5

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ
МЕНЕДЖМЕНТУ В
ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.
АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

Єлизавета БОЛЮХ*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКУ**

***Анотація.** У статті визначено сутність, заходи та завдання стимулювання збуту. Проаналізовано заходи щодо стимулювання збуту споживачів, торгових посередників та торгового персоналу підприємства (фірми організації). Досліджено вплив найефективніших заходів стимулювання збуту в сучасних умовах ринку. Визначено переваги і недоліки сучасних заходів стимулювання збуту, які активно використовуються у системі стимулювання збуту. Встановлено, що для забезпечення ефективної збутової політики необхідно використовувати різноманітні інноваційні засоби та проводити заходи збуту, які регулюють маркетингову стратегію, забезпечуючи задоволення споживачів.*

***Abstract.** The article defines the essence, measures and objectives of sales promotion. The measures to stimulate the sales of consumers, sales agents and sales staff of the enterprise (the organization's firm) were analyzed. The impact of the most effective sales promotion measures in modern market conditions has been studied. The advantages and disadvantages of modern sales promotion measures, which are actively used in the sales promotion system, are determined. It was established that in order to ensure an effective sales policy, it is necessary to use various innovative means and carry out sales activities that regulate the marketing strategy, ensuring consumer satisfaction.*

Вступ. Збут є однією з найважливіших складових бізнесу, тому питання ефективності його організації завжди є актуальними для суб'єктів ринку.

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ, Роман ЛОГОША

Сьогодні умови ринку щораз більше ускладнюються, тому виникає необхідність застосування спеціальних засобів стимулювання збуту, які допоможуть привернути увагу споживачів та збільшити обсяги замовлень та продажів товарів і послуг.

Виклад основного матеріалу. Сучасний ринок характеризується високою конкуренцією та мінливістю умов, тому для успішного розвитку бізнесу необхідно застосовувати різноманітні засоби стимулювання збуту.

Стимулювати – фактично означає активізувати (спонукати) діяльність з метою досягнення кращого результату, а основним завданням даного процесу являється активізація діяльності підприємства (фірми, організації) з метою продажу товарів та послуг.

Стимулювання збуту – це використання короткотермінових заходів, розрахованих на швидке реагування ринку у відповідь на пропонування підприємством своєї продукції [1, с. 274]. Тобто стимулювання збуту являє собою безпосереднє заохочення споживачів придбати товари чи замовити послуги підприємства (фірми, організації), а сферу торгівлі – включити ці товари та послуги до свого асортименту для їх замовлення та продажу.

Заходи стимулювання збуту використовуються у таких випадках:

- зменшився або відсутній попит на товар або послуги;
- відбувається виведення нового товару (послуги) або фірми на ринок;
- товари-конкуренти мають однакові споживчі характеристики, якщо споживачі недостатньо поінформовані про товар.

Основними завданнями стимулювання збуту є [2, с. 231]:

- формування умов щодо зростання обсягів збуту товарів і послуг підприємства (фірми, організації);
- заохочення споживачів до оцінки якісних характеристик товару або здійснення повторних замовлень та купівель товарів і послуг;
- включення в систему збуту і діяльність посередницьких торговельних організацій з метою реалізації товарів і замовлення послуг підприємства (фірми, організації);.

Підприємство плануючи заходи щодо стимулювання збуту, має визначитися, на споживачів, торгових посередників чи торговий персонал підприємства мають бути спрямовані ці заходи. Залежно від адресатів заходів стимулювання збуту визначаються цілі та засоби стимулювання збуту.

До основних заходів системи стимулювання збуту орієнтованих на споживачів, належать [3, с. 646]:

1. Зниження цін на товари і послуги;
2. Розробка та використання упаковок, етикеток та ярликів;
3. Оформлення місця продажу товарів (мерчандайзинг);
4. Купівля товару або замовлення послуг з подарунком;
5. Купівля товару за купонами;
6. Подарунок фірмових сувенірів;
7. Проведення змагань, ігор, розіграшів, лотерей, конкурсів, вікторин тощо;
8. Демонстрація і випробовування товару та надання послуг;

9. Надання додаткових гарантій покупцям товарів і послуг;

10. Надання постійним клієнтам спеціальних облікових карток (картки лояльності), що дає споживачу право на знижку чи безкоштовне придбання товарів або замовлення послуг.

В сучасних умовах ринку, одним з ефективних засобів стимулювання збуту є реклама. Сьогодні реклама може бути різноманітною: від традиційних рекламних оголошень до банерів в Інтернеті. Використання різних каналів реклами дає змогу досягти максимального ефекту та залучити більше клієнтів. Однак, варто пам'ятати, що реклама повинна бути якісною та корисною для клієнта, тоді вона буде успішною.

Реклама дозволяє привертати увагу потенційних клієнтів, утримувати існуючих та підвищувати пізнаваність бренду. Існує безліч різних видів реклами, таких як телевізійна, радіо-, інтернет-реклама, реклама у пресі, зовнішня реклама тощо.

Телевізійна реклама є найдорожчою формою реклами, проте вона також є найефективнішою. Даний вид реклами дозволяє донести до аудиторії широке коло інформації про товар чи послугу, а також створити емоційний зв'язок із потенційним клієнтом.

Інтернет-реклама стає все більш популярною, оскільки багато людей проводять більшу частину свого часу в інтернеті. Вона дозволяє точково налаштовувати рекламу, виходячи з інтересів та поведінки потенційного клієнта.

Реклама у пресі та зовнішня реклама є менш дорогими способами реклами, проте вони також можуть бути ефективними, особливо для місцевих бізнесів. Реклама у пресі дозволяє донести до цільової аудиторії інформацію про продукт чи послугу через статті чи рекламні оголошення в газетах чи журналах. Зовнішня реклама дозволяє привернути увагу прохожих, які знаходяться поруч, а також донести якусь корисну інформацію про продукт або послугу.

Ще одним ефективним засобом стимулювання збуту є знижки та акції. Вони допомагають залучити нових клієнтів, підвищують лояльність інших клієнтів та сприяють збільшенню обсягу продажів. Важливо правильно обирати час та умови проведення знижок та акцій, щоб не втратити свої доходи.

Промо-акції є ще одним важливим засобом стимулювання збуту. Промо-акції дозволяють привертати увагу потенційних клієнтів, збільшувати продажі та підвищувати пізнаваність бренду, а програми лояльності допомагають залучити нових покупців та зберегти тих, що вже є, спонукаючи їх до повторних покупок.

Основними цілями стимулювання торгових посередників є [4, с. 78]:

- стимулювати збільшення обсягів продажу та замовлення великих партій товару;
- залучення нових торгових агентів та дистриб'юторів до співпраці;
- спонукати роздрібну торгівлю розширити товарну номенклатуру, формувати товарні запаси та рекламувати товар (послугу);
- знизити часові коливання в надходженні замовлень їхньої оплати посередниками;
- заохочувати обмін досвідом у реалізації певного товару.

Основна мета маркетингу – задоволення потреб клієнтів та отримання максимального прибутку. Підприємець створює свій бізнес та розробляє маркетингову стратегію з метою досягнення цих цілей [5].

Маркетинговий аналіз на рівні підприємства включає дослідження обсягу продажів і попиту, ринків збуту продукції, цінової політики, системи розповсюдження товарів (послуг), конкурентоспроможності продукції, маркетингового середовища підприємства та дослідження економічного середовища з використанням кількісних методів аналізу.

У торгівлі існують три типи стимулювання:

1. Загальне стимулювання, яке зазвичай використовується для підвищення загальної активності в магазині, таке як заходи до річниць або церемонії відкриття.

2. Вибіркове стимулювання, коли товар розміщується на вигідній позиції, наприклад, на початку ряду або в іншому привабливому місці у магазині.

3. Індивідуальне стимулювання, яке зазвичай ініціюється виробником і включає зниження цін, проведення конкурсів, надання подарунків та інші способи стимулювання продажу товарів. Цей тип стимулювання часто сприймається споживачами, коли вони зупиняються перед вітриною магазину.

Різні суб'єкти ринку використовують різні методи стимулювання збуту. При цьому слід пам'ятати, що різні заходи стимулювання збуту мають як переваги так і недоліки. Наприклад, надання знижок формує високий рівень стимулювання сфери торгівлі і споживачів, що є ефективним засобом збільшення обсягів збуту товарів і послуг. Проте надання знижок потребує більш точного розрахунку зниження ціни на товари і послуги і часу протягом якого ці знижки будуть діяти.

Надання зразків товару споживачам дає їх змогу безпосередньо ознайомитись з товаром, випробувати його. Проте при цьому підприємство несе великі витрати (товар надається безкоштовно). Ефективні зразки товарів тільки щодо нових товарів, які суттєво відрізняються від традиційних.

Надання гарантій споживачам підвищує престиж продукції (послуг) підприємства та сприяє поширенню цих товарів на нових ринках. Проте, надання гарантій визначає занадто тривале очікування результату від їх надання.

Заходи стимулювання збуту орієнтовані і на торговий персонал, щоб він був більш мотивований та активний у своїй роботі. Один зі способів мотивування торгового персоналу – це матеріальна мотивація, яка представлена такими формами як відсоток від обсягу продажу, премії та подарунки за досягнення високих показників продажів. Інший спосіб – це моральна мотивація, така як створення сприятливого робочого середовища, збори співробітників та забезпечення можливості зростати в кар'єрі. Ці методи стимулювання можуть використовуватися як підприємствами (фірмами, організаціями), які виготовляють товари для широкого споживання, так і тими, що випускають товари для промислового використання.

Висновки. З урахуванням вищезазначеного, можна зробити висновок, що збутова політика відіграє важливу роль у діяльності підприємства (фірми, організації), а стимулювання збуту є однією з основних функцій стратегічного управління. Для забезпечення ефективної збутової політики необхідно використовувати різноманітні засоби та проводити заходи, які регулюють маркетингову стратегію, забезпечуючи задоволення споживачів. Головним пріоритетом діяльності підприємства (фірми, організації) в сучасних умовах ринку є впровадження інноваційних методів та пошук альтернативних варіантів при формуванні збутової політики підприємства.

Список використаних джерел:

1. Сенишин О.С., Кривешко О.В. Маркетинг : навчальний посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 347 с.
2. Павленко А. Ф., Войчак А. В. Маркетинг: Підручник. Київ: КНЕУ, 2003. 246 с.
3. Гаркавенко С.С. Маркетинг: підручник. Київ : Лібра, 2004. 712 с.
4. Логоша Р.В., Пронько Л.М. Маркетинг-менеджмент у системі управління аграрних підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*, 2022, №3. С. 77–91.
<http://efm.vsau.org/storage/articles/March2023/YvVhETzm1D0RgifDbuzE.pdf>
5. Логоша Р.В., Кричковський В.Ю., Белкін І.В. Маркетингові стратегії розвитку підприємств овочепродуктового підкомплексу. *Економіка та суспільство*. Випуск 42. 2022. URL:
<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1607/1544>. DOI:
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-10>

Олександра ЖЕРЬОБКІНА*
студентка 4 курсу
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА АГРАРНИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті акцентовано увагу на ключових проблемах сьогодення аграрного ринку України. Проаналізовано причини та проконстатовано тенденції динаміки та можливі шляхи виходу із даної ситуації. Використовуються статистичні та практичні дані. Доведено, що тенденції розвитку аграрного ринку України в умовах воєнного стану сьогодні здійснюють впевнені кроки щодо своєї нормалізації та розвитку.

* Науковий керівник: к.п.н., старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ, Ігор БСЛКІН

***Abstract.** The article focuses on the key problems of today's agricultural market of Ukraine. The reasons were analyzed and the dynamics trends and possible ways out of this situation were established. Statistical and practical data are used. It has been proven that the trends in the development of the agricultural market of Ukraine in the conditions of martial law today are taking confident steps towards their normalization and development.*

Вступ. Тема нашого наукового дослідження за останній період часу набуває все більшої актуальності і по міркам сьогодення досягає рекордних показників в контексті свого розкриття, обговорюваності та актуальності. Багато авторів розкривають зміст даної проблематики вникаючи в різні контексти подробиць. Аналізують та прогнозують ситуацію, роблять свої висновки.

Ми ж у свою чергу теж зробимо спробу проаналізувати, охарактеризувати та винести свої прогнози та рекомендації стосовно ключових факторів впливу воєнного стану на аграрний ринок України.

Виклад основного матеріалу. Розкриття тематики нашого дослідження розпочнеться із стандартних та вже давно окреслених аспектів. Проте ми, зупиняючись на них, хочемо акцентувати увагу на саме своєму, власному баченні та аналізі контексту даної проблематики.

Відтак, для початку зупинимось на показниках статистики реального контексту ситуації що склалась.

Вже доволі довгий період аграрний сектор України вийшов на стабільні показники своєї діяльності. Аграрії акцентували свою увагу на поточних, суто технічних сторонах виробництва тієї власної стратегії, яка для них стала вже давно окреслена і яка здебільшого тільки вдосконалювалась. До загальних, традиційних перепон у сільському господарстві були хіба що здебільшого кліматичні умови. Проте російська агресія проти України внесла свої, суттєві кориговки в усю стратегію та ідею даного процесу. На цих та інших питаннях ми зупинимось в деталях далі.

Отже, згідно даних, виробництво продукції рослинництва в середньому своєму показнику у порівнянні із вже давно сформованими даними, сьогодні знизився порядку на 37% відносно довоєнного періоду (для статистики взяті зернові культури). Тваринництво ж у свою чергу, для порівняння, зазнало менших статистичних та реальних втрат порівняно із рослинницькою.

Спробуймо розібратися чому. Відповідь є очевидною. Сфера рослинництва зазнала більших страждань за цілою низкою вагомих факторів, ключовими з яких є тимчасово окуповані ворогом території, ведення бойових дій на окремій частині територій. Що у свою, логічну чергу унеможлиблює аграрний виробничий процес, розтягнення термінів посівної та збору врожайності, загальне підняття цін на комплектуючі та кінцеву сировину. Всі ці аспекти, як наслідок - дають зниження загального показника врожайності.

Приділяючи увагу продукції тваринного походження, хочемо зауважити про те, що рівень збитків тут дещо менший у порівнянні із рослинними (зерновими). Проблема тут зводиться здебільшого до блокування виробничих

потужностей. Відтак, загальне, статистичне зниження виробництва сільськогосподарської продукції тваринного походження у порівнянні із 2022 роком знизився порядку на 12-15 %.

Хочеться приділити увагу і політиці експорту нашою країною товарів сільськогосподарського виробництва. Негативні явища спостерігаються і в цьому напрямку. До прикладу, експорт тих же самих, згаданих нами вище зернових культур знизився теж на 24%. Причини очевидні. Тимчасово окуповані ворогом території України, де розташовані одні із найпотужніших транспортних ланцюгів – портів морського сполучення.

На сьогодні вже остаточно втрачені ринки збуту, зокрема з такими країнами як Пакистан, Марокко. Значно ускладнились ділові взаємовідносини з Тунісом, Єгиптом, Лівією [1].

Посівна 2023 року в загальному все ж таки дає можливість зробити відносно позитивні висновки. І це за умови того, що в цьому сезоні аграріїв спіткала ще одна, суттєва перепона на шляху до нового врожаю у вигляді погодніх умов. Надмірна кількість опадів за останній період тільки ускладнили процеси посівної.

Харчова ж промисловість не має однозначних результатів. Тут знову ж таки в першу чергу все залежить від регіону розташування. До прикладу, чим далі виробник від зони бойових дій – тим впевненіше можна констатувати, що виробничо-переробні підприємства не суттєво несуть збитки робочого процесу. Що ж стосується територіально наближених підприємств, тут ситуація двояка. Так, чимала кількість підприємств переробки сільськогосподарської продукції встигли перекваліфікуватися і з фруктові сировини переключились на виробництво м'ясної, тим самим у тому числі забезпечуючи харчові потреби ЗСУ. Інші ж, призупинили свою діяльність, особливо це стосується підприємств, які знаходяться у прифронтових зонах. Все залежить від конкретних виробничих потужностей, географії та місця підприємства на ринку [2].

Попри всі перипетії, підкреслимо, що експортна політика зернових продовжується. На сьогодні Україна має можливість такого потенціалу для зовнішньої торгівлі. Використовується автомобільний та залізничний транспорт. І хоч загальні витрати цього процесу, в тому числі на паливе, суттєво збільшують кінцеву вартість, процес все одно продовжується. Зауважимо, що загальні настрої аграріїв покращуються із рівнем віддаленості від зони бойових дій, проте і це, звичайно ж не є показником повної упевненості в контексті подальших перспектив.

Окреслені нами фактори безумовно не є єдиними. Глибина проблематики що розкривається нараховує іще цілий ряд похідних факторів. Візьмемо хоча б для прикладу аспект розкрадання та вивезення до своїх територій або й взагалі одразу ж на продаж за кордон російським агресором вже готової сільськогосподарської продукції України на тимчасово окупованих територіях. Ця продукція вже була в наявності і формувала норму товарних запасів та експортної сільськогосподарської політики України. Сюди ж, як похідне від вищезгаданого, віднесемо також грабіж сільськогосподарської техніки, добрив, обладнання України окупантами [3].

Всі приведені вище нами статистичні дані мають наближений характер. Але ми з упевненістю можемо констатувати, що орієнтовно це так.

Проте однією з вагомих проблем аграріїв, на фоні решти, продовжує залишатись збільшення так званого розриву між внутрішніми та зовнішніми (експортними) цінами на сільськогосподарську продукцію. Для статистики наведемо такі дані. До початку російської агресії цей розрив складав порядку 40-ка доларів на одній тоні зернових. Зараз же він складає 150 доларів (!). Як бачимо, статистичний розрив чималий. Причинами цьому є очевидні дані. Окрім вже згаданих нами вище, у тому числі цін на пальне, додалось страхування, загальнологістичні витрати та інші ризики. До того ж ми знаємо, в даній ситуації воєнного стану, ризик в експортних операціях несе виключно українська сторона. За таких умов, говорити про зростаючі показники рентабельності виробництва – не приходитьсь. І як наслідок – це суттєвий, негативний вплив на наступну посівну в уже відомому нам і окресленому вище контекстах.

Висновки. Підводячи умовні підсумки по темі нашого дослідження варто зауважити наступне. Враховуючи загальний характер аграрного сектора в нинішніх умовах та висновки аналітиків з упевненістю зауважимо. Аграрний сектор України готовий працювати. Він не зупиняється. Ведуться перемовини щодо розблокування морських портів. Є обіцяні гарантії допомоги в збуті продукції, у тому числі експорті. Україна сьогодні має прикласти максимум зусиль щодо експорту зернових до країн ЄС, що у свою чергу означатиме продовження економічної співпраці. І з позитивом можемо констатувати, що дана співпраця продовжується. Так, задля збільшення збуту української сільськогосподарської продукції Євросоюз започаткував так звану програму, під назвою «Шляхи солідарності», що дозволило прискорити експорт за рахунок роботи митниць та окремих заходів логістики. Також обертів має набрати політика кредитування аграрного бізнесу із розробленням максимально можливих, лояльних умов кредитування даного сектору економіки.

Список використаних джерел:

1. Пресконференція на тему: «Аграрний сектор під час війни: чи можна мінімізувати втрати і рухатися вперед?» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3528966-agrarnij-sektor-pid-cas-vijni-ci-mo-zna-minimizuvati-vtrati-i-ruhatisa-vpered.html>
2. Огляд збитків та втрат в АПК URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-v-apk/>
3. Огляд продовольчої безпеки та політики URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-prodovolchoyi-bezpeki-ta-politiki>

Василь ЗАБОЛОТНИЙ*
студент 5 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ

Анотація. У статті наведено значення сільського господарства у експорті України. Проаналізовано втрати економіки України та сільського господарства України через війну. Охарактеризовано основні напрямки допомоги міжнародних донорів у сфері сільського господарства. Визначено основні тренди сільського господарства України на 2023 рік.

Abstract. The article shows the importance of agriculture in the export of Ukraine. The losses of the economy of Ukraine and agriculture of Ukraine due to the war are analyzed. The main directions of aid from international donors in the field of agriculture are characterized. The main agricultural trends of Ukraine for 2023 have been determined.

Вступ. Україна – аграрно-промислова держава, яка є «житницею Європи». Основна частка експорту припадає саме на продукцію аграрного сектору. Війна у 2022 році має великий вплив на зміну пріоритетів України в експорті саме тому, ми вважаємо актуальним розглянути як військові дії вплинуть на аграрний сектор економіки України.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство вже декілька років є основною галуззю української економіки та забезпечує понад 40% виручки від експорту. На рис. 1 наведено структуру експорту України у 2020 році.

Разом із сільським господарством в Україні великий потенціал для розвитку мають суміжні галузі, а саме:

- машинобудування, зокрема – виробництво сільгосптехніки;
- капітальне будівництво;
- суднобудування;
- розбудова портів та логістичних систем;
- розробка та будівництво зрошувальних систем.

Через військові дії, які особливо активно проводяться у Східному та Південному регіонах України, необхідно враховувати тимчасову втрату посівних площ у цих регіонах, та подбати про розширення оброблювальних територій у західному регіоні країни, а також перебувати транспортно-логістичну систему із врахуванням можливості блокування водних шляхів експорту сільськогосподарської продукції, а саме розвивати залізницю.

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, кафедра аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ, Жанна ГАРБАР

Згідно з даними Державної митної служби України, за підсумками 2021 року Україна експортувала агропродовольства на суму 27,9 млрд дол. США майже на 25% перевищивши рекордний показник 2020 року у 22,4 млрд дол. США.

За підсумками календарного 2021 року зафіксовано найбільші в історії України обсяги експорту пшениці – 20071 тис. т, м'яса птиці – 459 тис. т, заморожених ягід та інших фруктів – 76 тис. т, макаронних виробів – 38 тис. т, зазначив експерт.

Структура українського експорту

Співвідношення експортних доходів основних галузей, %

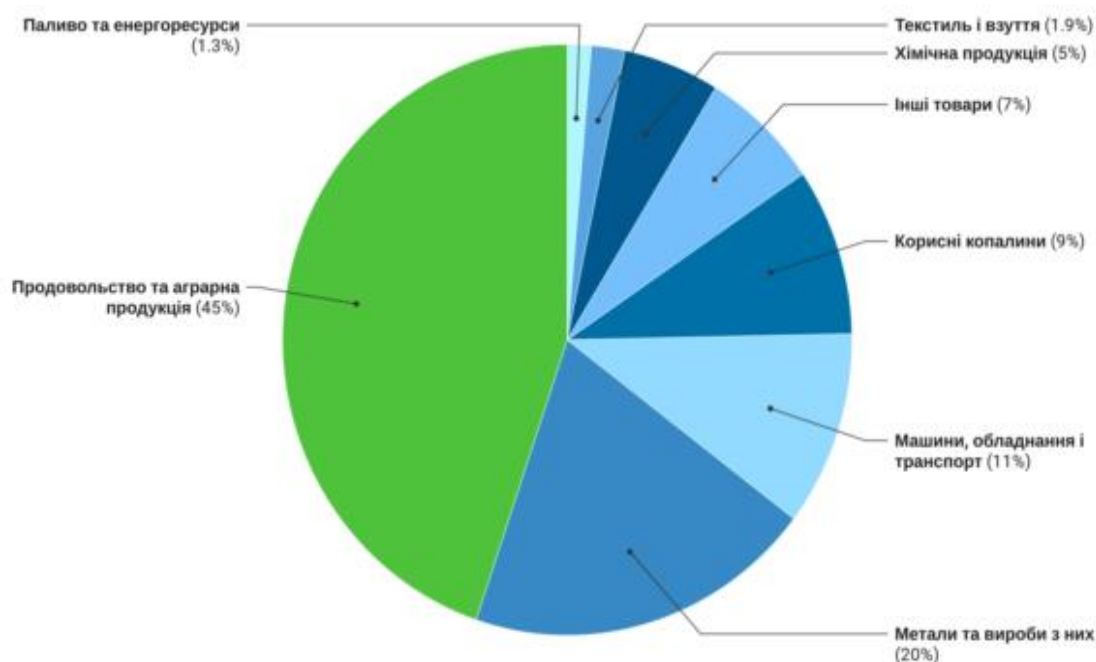

Chart: Yevhen Solomyha • Source: Національний інститут стратегічних досліджень, 2020 • Created with Datawrapper

Yevhen Solomyha/RadioSvoboda.Org (RFE/RL)

Рис. 1. Структура експорту в Україні у 2020 році [3]

За оцінками науковців Інституту аграрної економіки, вирішальним для сумарного зростання експорту продукції АПК 2021 року стало збільшення обсягів поставок до Азії, Європейського Союзу та Африки, яке торік досягло свого найбільшого значення за період незалежності України. При цьому вартість поставок до СНД також збільшилася.

У 2021 році Азія продовжила посилювати свої позиції основного імпортера вітчизняної аграрної продукції, в черговий раз поспіль закупивши рекордну кількість українських сільгосппродуктів. Вартісні обсяги вітчизняного експорту до країн цього регіону торік збільшилися до 13,7 млрд дол. США. Це на 26% перевищило рекордний показник поставок до цього регіону у 10,9 млрд дол. США 2020 року.

Обсяги поставок аграрної продукції українського виробництва до країн – членів Європейського Союзу, включаючи Велику Британію, збільшилися на 12%

проти рекордного показника 2019 року у 7,5 млрд дол. США та склали торік 8,4 млрд дол. США. При цьому частка Європейського Союзу у вітчизняному експорті агропродовольства склала торік 30,1%.

Обсяги поставок до країн Африки 2021 року також збільшилися: з 2,9 млрд дол. США у 2020 році до 3,7 млрд дол. США (+28%). Це забезпечило регіону частку у 13,3% від українського експорту сільгосппродукції.

Поставки вітчизняного агропродовольства до країн СНД збільшилися порівняно з 2020 роком на 8% – до \$1,4 млрд, забезпечивши регіону частку у 5,0 % в українському експорті агропродовольства [5].

У 2022 році, додаткові економічні втрати галузі від війни очікуються у розмірі близько 22 млрд дол. США, а зниження доходів сільського господарства та суміжних секторів – від 10 до 30%.

За підсумками 2021 року, частка агропромислового комплексу становила 10,6% національного ВВП. Проте оцінку наслідків бойових дій для аграрної галузі ускладнює нестача аналогії, коли у війну була залучена країна з настільки масштабним та важливим для світового ринку сільськогосподарським сектором, як Україна.

Через три місяці після початку повномасштабної війни збитки в аграрному секторі України сягнули 4,3 млрд дол. США, що становить майже 15% капіталу держави.

Найбільшу частку втрат фіксують через знищення чи пошкодження сільськогосподарських угідь та відсутність збору врожаю. Нині чітко визначити суму збитків аграрного сектору внаслідок бойових дій неможливо через їх продовження. Однак непрямі втрати в сільському господарстві очікують у розмірі приблизно 23,3 млрд дол. США.

У 2022 році Україна отримала підтримку з боку міжнародних організацій. Цільова аудиторія міжнародних донорських організацій – сільські домогосподарства та фермери, яких справедливо вважають чинником боротьби з безробіттям та запорукою інклюзивного економічного зростання у сільській місцевості. Сектор дрібних фермерських господарств має вирішальне значення для місцевої зайнятості, це основний постачальник продуктів на локальному рівні.

Оцінку наслідків військових дій для аграрної галузі ускладнює відсутність порівнянних прецедентів. З часів Другої світової війни не було випадку, коли у війну була залучена країна з настільки масштабним та важливим для світового ринку сільськогосподарським сектором, як Україна.

Найближчим до українських поточних реалій є конфлікт у Сирії, де втрати сільського господарства експерти ООН вважають найбільш коректним порівнянням. У 2011 році сільськогосподарський ВВП цієї країни був близьким до 49 млрд дол. США, або 20% від загального ВВП (252 млрд дол. США).

У 2017 році ФАО оцінила загальну фінансову вартість збитків у сільськогосподарському секторі за період 2011–2016 років на рівні близько 16 млрд дол. США, що еквівалентно понад третині сирійського ВВП у 2016 році. Але масштаби сільського господарства Сирії й України та його значущість для світового ринку непорівнянні.

За даними FAOSTAT, загальний обсяг експорту сирійської сільгосппродукції у 2010 році становив 2,55 млрд дол. США порівняно \$22 млрд дол. США, які генерувала зовнішня торгівля АПК для України у 2020 році [3].

Для України очікується допомога у сфері сільського господарства за такими напрямками:

– фінансування програм з розмінування території. За оцінками Української асоціації саперів, нині близько 83 тисячі кв. км забруднено різними типами вибухових предметів. До прикладу, за даними Продовольчої та сільськогосподарської організація ООН (ФАО), вартість розмінування в Хорватії становила близько 1,25 євро за 1 кв. км, вартість знищення однієї складованої протипіхотної міни – 0,56 євро. З огляду на ці витрати вартість заходів з розмінування в Україні лише вказаної площі перевищує 10 млрд дол. США;

– малим агровиробникам надано допомогу на загальну суму понад 1,5 млрд грн, яка фінансується з бюджетної підтримки ЄС.

Безповоротну допомогу можуть отримати аграрії, які обробляють від одного до 120 га сільськогосподарських угідь або утримують від трьох до 100 корів. Проте та земельні ділянки, та корови мають бути зареєстрованими, оскільки це ключова умова отримання допомоги. Цю допомогу можуть отримати й особисті селянські господарства.

ФАО після початку війни вона розробила план швидкого реагування та закликає спрямувати 115,4 млн дол. США на підтримку майже мільйона жителів сільської місцевості шляхом надання сільськогосподарської допомоги та гарантування продовольчої безпеки для тих, хто найбільше постраждав унаслідок війни.

У межах цієї програми ФАО вже надала допомогу для 80 тисяч осіб у 13 областях України, продовжує надавати багатоцільову грошову допомогу для покриття основних потреб понад 5 тисяч сімей у найбільш постраждалих регіонах на сході та півдні України.

Відповідно до прогнозів Інституту аграрної економіки, цьогорічне виробництво зернових та зернобобових культур може знизитися до 30% порівняно з 2021 роком.

Імовірно, зменшиться виробництво пшениці на 34%, ячменю – на 45%, кукурудзи – на 2%. Але це ніяк не вплине на задоволення внутрішньої потреби населення у продуктах зернових та зернобобових культур.

До речі, виробництво гречки за рахунок пересівання та зміни структури посівів дасть змогу повністю забезпечити потреби населення та отримати певні залишки.

Щодо технічних та інших сільськогосподарських культур прогнозують скорочення виробництва до 30%, а соняшнику до 34% [2].

На рис. 2, наведено основні мікротренди сільського господарства у 2022-2023 роках.

Зміна структури клину в бік високомаржинальних нішевих культур

- До війни на три основні експортноорієнтовані культури – пшеницю, кукурудзу та соняшник – припадало 57% урожаю України. Блокування портів виявило ризики сировинного великооб'ємного експорту та переваги виробництва нішевих високомаржинальних культур (нут, горох, ягоди, гірчиця, лікарські трави), для яких існує варіативність логістики. Найближчими роками ми побачимо зростання посівних площ під такими культурами, хоча лідерству «великої трійки» воно не загрожуватиме.

Дефіцит робочої сили та необхідність перекваліфікації

- За даними ФАО, понад 150 000 фермерів/працівників продовольчої системи безпосередньо постраждали від війни та/або були змушені мігрувати. Вимушене переміщення населення, призов чоловіків до ЗСУ призводить до нестачі робочої сили та збільшення робочого тягаря жінок. Дефіцит можна компенсувати посиленням технологічності сільського господарства, але в післявоєнний період такі інвестиції навряд чи будуть посилюючими. Підвищення кваліфікації та навчання персоналу в довгостроковій перспективі виявиться вигіднішим варіантом.

Бартерні схеми

- Дефіцит оборотних коштів, зростання курсу долара на тлі товарного надлишку через обмежений експорт створює сприятливе середовище для реалізації бартерних схем взаємозаліків. Це стосуватиметься як працівників АПК, які можуть отримувати частину зарплати товарними одиницями, так і власників паїв, з якими орендарі розплатуватимуться зібраним урожаєм.

Повернення до практики присадибних підсобних господарств для особистих потреб

- Популярна у 1990-ті практика городництва знову актуальна. Дедалі більше громадян згадують про наявність у них ділянки землі та беруться її обробляти, щоб виростити базові продукти. У сільській місцевості тренд на самозабезпечення може бути розширений утриманням свійської птиці та тварин, аж до ВРХ.

Зростання імпорту продуктів харчування

- Разом із окупованим Херсоном та обстрілами Харкова тимчасово випала з оперативної діяльності значна частина українського харчопрому. Окрім внутрішнього дефіциту, ще одна причина зростання імпорту – часто привабливіші ціни на нього, що в міру зниження купівельної спроможності населення стає важливим фактором.

Рис. 2. Основні мікротредни у сільському господарстві України у 2022-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [4].

Висновки. До початку війни в Україні 24 лютого 2022 року, експорт

сільськогосподарської продукції України становив 45% від всього експорту. Через війну скоротилася кількість територій, які можуть оброблятися українськими аграріями, змінилася логістика та скоротилася чисельність працівників сільського господарства. Для того, щоб зберегти потенціал України, міжнародні організації запропонували свою підтримку для дрібних фермерів, а також програми із розмінування територій. На нашу думку, основними мікротрендами у сільському господарстві України у 2023 році стануть: зміна структури вирощування сільськогосподарських структур, підсилення технологічної складової сільського господарства через нестачу працівників, зростання дрібного фермерства, зростання імпорту продуктів харчування, державна політика щодо підтримки осібного сільського господарства для особистих потреб.

Список використаних джерел:

1. Інноваційно-інвестиційне забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: Монографія / О.Ю. Єрмаков, А.А. Гребеннікова. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 140 с.
2. Кравченко В. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. URL: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminit-silске-gospodarstvo-ukrayini>
3. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України. URL: <http://www.minagro.gov.ua>.
4. Солонина Є. Українське сільське господарство може «витягти з кризи» всю економіку. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainian-apk-can-support-all-economy/31070474.html>
5. Україна четвертий рік поспіль оновила історичний рекорд аграрного експорту – \$30 млрд. URL: <https://agropolit.com/news/23079-ukrayina-chetvertiy-rik-pospil-onovila-istorichniy-rekord-agrarnogo-eksportu--30-mlrd>

Аліна КОМАР*
Студентка 2 курсу
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РАДИКАЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО В ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. У статті порушується питання моделі впровадження радикального лідерства у системі публічного управління щодо ефективного розвитку керманців нового покоління.

* Науковий керівник –к.е.н., доцент, декан факультету менеджменту та права ВНАУ, Людмила ПРОНЬКО

***Abstract.** The article raises the issue of the model of introducing radical leadership in the system of public administration regarding the effective development of the new generation of helmsmen.*

Вступ. Кризи та зміни супроводжували нас завжди. Зазвичай ми кажемо: зміни є неминучими, але дуже прикро, коли вони болючі. 2022 рік приніс багато викликів, із якими світовій спільноті довелося зустрітися вперше. Зокрема змінилося життя як окремого громадянина, так і країни вцілому, тому відповідальність та діяльність лідера не залишилася на тому ж рівні, а посилилася в кілька разів.

Проблеми розвитку лідерства сьогодні є ключовими в аналізі актуальних питань публічного управління. Особливої актуальності проблема набуває в умовах формування демократичних систем місцевого самоврядування, які потребують появи управлінців нового покоління, керівників високо професійних та компетентних, креативних і творчих з розвиненими лідерськими якостями, з новим мисленням, новими знаннями, уміннями і навичками, з високим ступенем відповідальності перед суспільством.

Виклад основного матеріалу. Сучасний лідер у публічному управлінні – це людина інтелігентна, демократична, відповідальна, креативна та творча, дії якої стають взірцем, прикладом для демократичної поведінки кожного громадянина, сприяють демократизації суспільних відносин та інститутів. Це дає можливість маневрувати та бути успішним попри зовнішні обставини.

Лідерський стиль управління – тема, яка на слуху у багатьох керівників протягом останнього десятиліття. Виникає цілком резонне питання: чому так важливо лідерство, коли можна бути просто хорошим керівником? У сучасних умовах ефективно лідерство – це стандарт та вимога часу, яка стосується керівників усіх рівнів. Професійні компетенції лідерства, як визначає Всесвітня доповідь ООН «Розкриття людського потенціалу для підвищення ефективності державного сектора» – це «здатність урядових установ домогтися від свого персоналу результативної роботи виключно в державних інтересах залежить від здатності, мотивації, чесноти особистостей, які працюють в цих установах, а також від їх лідерських якостей» [2].

Імідж, харизма, тайм-менеджмент, комунікабельність, емпатія – найголовніші фічі сучасного лідера. А організація – запорука успіху проекту та вчасного запуску продукту. Поведінка сучасного лідера в системі публічного управління має демонструвати, показувати приклад відданості ідеям служіння громадянському суспільству, бути прикладом креативного, творчого мислення, надихати підлеглих на прагнення до досконалості, розвиває взаємодію персоналу з громадськістю [12].

Лідерство є сучасною концепцією управління, зокрема управління змінами, для якої має значення не рівень посади, а ступінь впливовості діяльності особи. Лідерство – це нова якість управління людськими ресурсами.

Американськими дослідниками М. Месконом, М. Альбертом і Ф. Хедоурі підкреслюється важливість об'єднати формальне і неформальне лідерство у феномен ефективного керівництва на всіх рівнях публічного управління з метою

досягнення цілей сталого розвитку територій та зростання рівня життя громадян. Комітетом міністрів Ради Європи у своїй Рекомендації «Про участь громадян у місцевому публічному житті» (2001) наголошено, що громадянин, що усвідомив свої громадянські обов'язки, відданий демократії і бере участь у публічному управлінні, є життєвою силою демократичних систем [2].

Виходячи з реалій сучасності, вважається, що керівник з лідерськими якостями в публічному управлінні означає насамперед відмову від примусу у взаємодії керівника і підлеглих. На думку американського вченого Пітера Сенге джерелом лідерства є здатність підтримувати творчу напругу й енергію, що виникає тоді, коли люди говорять правду і передають іншим своє уявлення майбутнього та розуміння теперішнього [9], тобто іншими словами – лідерство має бути спрямоване на пробудження в членів групи мрії, до якої вони прямуватимуть та наснаження їх необхідною для цього енергією [6].

Таким чином, інноваційне лідерство – це філософія та підхід, який комбінує різні стилі лідерства, щоб впливати на підлеглих та допомагати їм розробляти креативні ідеї, продукти та послуги. Ключова роль в практиці інноваційного лідерства належить інноваційному лідеру. Доктор Девід Гліддон (2006) розробив модель компетенцій інноваційного лідера та вперше виклав концепцію інноваційного лідерства в Penn State University .

Стратегічне лідерство в публічному управлінні означає передусім врахування об'єктивних тенденцій розвитку територіальної громади, орієнтацію на очікування людей, на їх пріоритетні потреби, опору на прогресивний досвід передових країн світу з надання якісних публічних послуг тощо [8]. Така вимога передбачає усвідомлення лідером сучасних загальнолюдських цінностей, формування ментальності, що відповідає кращим управлінським інституційним стандартам демократичної професійної, етичної, конкурентної, комунікативної та іншої діяльності.

У сьогоднішніх українських реаліях успішна робота залежить не стільки від додержання формальних інструкцій та володіння академічними знаннями службовців, які бажають перейти на службу в органи місцевого самоврядування, скільки від наявності стратегічного бачення у лідерів, гнучкості у сприйнятті речей і пошуку вирішення складних завдань, відкритості до змін та готовності щоденно навчатися, аби завжди «бути на висоті».

Тому одним із пріоритетів публічного управління є забезпечення лідерства – розвиток та становлення тих, хто може вести за собою інших для досягнення чітко сформульованих завдань.

Чим є лідерство загалом і в якому форматі воно може існувати у сфері публічного управління та адміністрування? Сказати, що лідер – це людина, яка йде попереду та веде за собою інших, було б недостатньо. Сьогодні ми усвідомлюємо, що лідерство – це здатність надихати та вести за собою, це вміння чітко бачити шлях, яким варто йти, а також кінцевий результат. Як зазначає Л. Е. Орбан-Лембрик, «для правильного оцінювання ситуації та внесення до своєї діяльності необхідних коректив лідер повинен:

- Добре уявляти здатність і можливості підлеглих.

- Добре знати власні здібності, можливості.
- Добре усвідомити природу мети та завдань, що стоять перед групою (організацією).
- Чітко уявляти потреби, інтереси й прагнення членів групи.
- Мати точне уявлення про межі своїх повноважень.
- Уміти оцінювати та поліпшувати якість інформації, на основі якої приймаються і здійснюються рішення і плани дій» [5].

Метою розвитку лідерства у публічному управлінні є професійний розвиток сучасного державного службовця, який насамперед вимагає переосмислення призначення самої державної служби відповідно до викликів суспільного розвитку, зростаючого впливу суспільства на державу.

Основними завданнями розвитку лідерства на державній службі є: становлення та розвиток вищого корпусу державної служби, створення інституціональних передумов для проведення реформи державної служби та державного управління, сталості і наступності функціонування системи державної служби, а також її оперативного реагування на вимоги та виклики, що виникають у зв'язку з процесами суспільної трансформації, економічного розвитку, європейської інтеграції України [6].

Формами розвитку лідерства у публічному управлінні є: постійне підвищення рівня професійної компетентності високопосадовців; розвиток особистісних якостей фахівців; формування політичної еліти нації; формування кадрового резерву з метою добору та підготовки найбільш обдарованих громадян України до роботи у сферах публічного управління, що мають пріоритетне значення для досягнення цілей соціально-економічного розвитку; залучення молоді до державної служби та роботи в органах місцевого самоврядування [8].

Складовими елементами розвитку лідерства у публічному управлінні є:

- ефективна комунікація та мистецтво ведення переговорів;
- стратегічне управління людськими ресурсами з орієнтацією на досягнення результатів;
- проведення ефективних реформ;
- розвиток особистісного потенціалу та впровадження профілів компетентності посад на державній службі.

Публічне управління в Україні потребує постійної модернізації, одним з основних елементів якої є підвищення професійного рівня публічних службовців, їхнього довгострокового та ефективного планування власної діяльності, що і позначиться на змістовності ухвалених ними рішень [5].

«Обов'язок щодо інновації як до культури вже дуже розповсюджений в бізнес-організаціях оскільки він вплітається в місію. Однак, лідерам все одно не вистачає навичок планування, виміру та впровадження інноваційних програм, продуктів або послуг. Ці виклики підсилюються пресингом жонглювати декількома дуже різними та часто конфліктуючими між собою ролями», – стверджує Д. Гліддон. Для інноваційного лідера не є необхідною складовою створювати нові ідеї, скоріш, вони мають розуміти цінність творчих співробітників, заохочувати нові ідеї, шукаючи та збираючи активний внесок від

співробітників.

Таким чином, сучасні лідери мають впроваджувати культуру довіри та будувати відносини, що базуються на довірі. Вони мають демонструвати ініціативу, ставити амбітні цілі та прив'язувати ці цілі щодо потреб своїх клієнтів, департаментів та організації.

Ключовими джерелами інновацій є: дослідження та розвиток, системні інновації, управління знаннями, інтеграція, нові стратегії та нові бізнес-моделі.

Лідери ініціюють перетворення та стають важливими суб'єктами успішної реалізації адміністративної реформи, формуючи стратегію, визначаючи способи її реалізації. Розвиток парадигм лідерства у публічному управлінні розглядається ключовим у зростанні управлінської спроможності суспільства, від рішення якого залежатиме розвиток держави.

Методологічно підходи до формування знань, умінь і навичок у майбутніх лідерів у публічному управлінні мають спиратися на демократичні принципи та навчальні методики, які формуватимуть громадянські й управлінські компетенції: здатність до вирішення комплексних проблем у професійній та інноваційній галузі з можливістю створення нових знань чи практики; здатність до визначення та вирішення соціально значущих системних проблем у ключових сферах діяльності, які вимагають створення нових знань і прогресивних технологій [7].

Різні аспекти, пов'язані з лідерством у публічному управлінні, можна розвивати на основі необхідного інституційного середовища, що формує чіткі правові основи функціонування державної служби; забезпечує розвиток громадянського суспільства та дієвих комунікацій влади та громадян; посилює захист основних прав та інтересів людини на основі справедливої судової влади; забезпечує високий рівень антикорупційної діяльності; реалізує заходи щодо підвищення престижності державної служби та впроваджує систему матеріального стимулювання службовців; організовує моделі освітньої та наукової діяльності, пов'язаної з набуттям знань і компетенцій фахівців публічного управління та досліджень проблематики розвитку лідерства у публічному управлінні [11].

Аналіз сучасних підходів до розвитку лідерства в органах публічної влади доводить, що побудова ефективної системи публічного управління додає конкурентних переваг країні, створюючи демократичні принципи управлінської діяльності на основі верховенства права. У зазначеній системі публічного управління ключовим аспектом стає розвиток лідерських якостей. Визначено, що лідерство має формуватися на основі компетенцій, які передбачають стратегічне мислення, визначення мети, впливовість, удосконалення, підвищення ефективності праці підлеглих. Формування лідера має відбуватися на основі вдосконалення системи публічного управління, наявності дієвих механізмів вертикальної соціальної мобільності, створення необхідного інституційного середовища (законодавчої бази; економічних механізмів публічного управління, що забезпечують розвиток лідерства; підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб; антикорупційної політики; верховенства права та ін.).

Висновки. Таким чином, встановлено, що в умовах інноваційної діяльності суттєво зростає роль державного управлінця як лідера інноваційних змін, а його особа, здібності, кваліфікація і професійні вміння насправді визначають долю реформи державного управління. Показано, що в основу концепту такого лідерства має бути покладена здатність до внутрішньої соціально-психологічної організації, формування та управління діяльністю команди через вплив на уявлення і цінності державних службовців (підлеглих) щодо їх самоактуалізації.

Головне зрозуміти, що становлення справжнього лідера – це процес, який ніколи не закінчується. Отримуйте задоволення від самовдосконалення і шукайте нові способи, щоб мотивувати інших!

Список використаних джерел:

1. Козюра І.В. Вплив лідерства на реформування адміністративно-територіального устрою: уроки для України. *Держава та регіони: наук.-практ. журнал*. Запоріжжя, 2016. № 3 (55). С. 161-167 (Серія «Державне управління»).
2. Досвід реформування адміністративно-територіального устрою в країнах Європейського Союзу: опорний конспект лекцій / П.В. Ворона, М.І. Лахижа, П.М. Любченко, І.М. Грищенко. К.: НАДУ, 2015, 94 с.
3. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>
4. Лідерство в муніципальному управлінні: навчально-методичний посібник / Т. І. Євтухова та ін. Київ, 2013. 263 с.
5. Механізми забезпечення ефективності підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: навч. посіб. / уклад.: О. Д. Брайченко, М. С. Орлів, Б. О. Костенко та ін.; за заг. ред. В. А. Гошовської. Київ: НАДУ, 2012. 48 с.
6. Пронько. Л.М. Наймана праця і власність: протиріччя та шляхи їх подолання. *АгроІнКом*. 2005. № 9/10. С. 75-77.
7. Сторожев Р.І. Нормативно-правове забезпечення розвитку лідерства в публічно-управлінській діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68), № 5. С. 180-186.
8. Самборська О.Ю., Колесник Т.В. Оцінка сучасного стану та напрями розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2019. № 11 С. 96
9. Психологія управління: навчальний посібник/ Л. Е. Орбан- Лембрик. Київ: Академвидав, 2006. 240 с.
10. Соціальна психологія: Навчальний посібник. За ред. Орбан-Лембрик Л.Е., К.: Академвидав, 2008. 448.
11. Лутковська С.М., Цицкун О. П. Теоретико-методологічні засади ефективного управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2020. №12.
12. Формування взаємовідносин «особа–суспільство–держава» в країнах Центрально-Східної Європи: досвід для України. Аналітична доповідь / А. І. Кудряченко, І.С. Піляєв, Г.І. Калінічева [та ін.]. К.: Держ. установа «Ін-т всесвіт. історії НАН України», 2014. 56 с.

13. Пронько Л.М., Фурман І.В. Формування державної програми підтримки підприємств-агровиробників України з урахуванням світового досвіду. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 85-96.

14. Sergiy Bereziuk, Lyudmila Pronko, Oksana Samborska. The phenomenon of political power in Ukraine. Considering World Experience. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. 9. 2. P. 488-500. Impact Factor 1,31. https://mjl.clarivate.com:/search-results?issn=2239-5938&hide_exact_match_fl=true&utm_source=mjl&utm_medium=share-by-link&utm_campaign=search-results-share-this-journal.

15. Pronko L., Bereziuk S. State regulation is an important factor in improving the efficiency of functioning of the fruit and vegetable market. Scientific and practical principles of development of territorial communities in the conditions of decentralization of power. Monograph. Primedia eLaunch, Boston, USA, 2022. P. 116-148

Тетяна ЛУКІЯНЧИНА*

Студентка 3 курсу

Факультету менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

МІСЦЕ І РОЛЬ МАРКЕТИНГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Метою даної статті є дослідження ролі комплексу маркетингу у діяльності аграрних підприємств. Встановлено, що головною метою розробки комплексу маркетингу є формування стійких конкурентних переваг аграрного підприємства, що сприятиме завоюванню ринкових позицій на аграрному ринку. Важливо, щоб кожен з елементів комплексу маркетингу використовувався в поєднанні з іншими інструментами, тому що тільки при такому комплексному впливові, вони можуть дати позитивний результат. Досліджено, що маркетингове управління діяльністю аграрного підприємства сприяє процесу аналізу, розробки та втілення в життя заходів, спрямованих на встановлення, укріплення та підтримку взаємовигідних відносин з покупцями, посередниками та державою.

Abstract. The purpose of this article is to study the role of the marketing complex in the activities of agricultural enterprises. It was established that the main goal of developing a marketing complex is the formation of sustainable competitive advantages of an agricultural enterprise, which will contribute to the conquest of

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ, Роман ЛОГОША

market positions in the agricultural market. It is important that each of the elements of the marketing mix is used in combination with other tools, because only with such a complex influence, they can give a positive result. It has been studied that the marketing management of the agricultural enterprise contributes to the process of analysis, development and implementation of measures aimed at establishing, strengthening and maintaining mutually beneficial relations with buyers, intermediaries and the state.

Вступ. Сучасні реалії економіки України характеризуються цілим рядом змін і перетворень, які стосуються вимог та уподобань споживачів, конкурентного середовища, системи управління, відносин між суб'єктами бізнесу, державного регулювання, процесами глобалізації та євроінтеграції тощо. Аграрна сфера економіки не є винятком, в якій відбуваються зміни в діяльності аграрних підприємств, що безпосередньо пов'язані зі змінами зовнішнього середовища. За таких умов стає актуальним є впровадження комплексної системи маркетингу у повсякденну діяльність аграрних підприємств.

В аграрній сфері економіки, маркетинг пов'язаний з процесом виробництва та переробки аграрної продукції, її зберіганням, транспортуванням, розподілом, збутом і доведення її до кінцевого споживача з метою задоволення його потреб. Виходячи з цього, актуальним є питання розгляду та вирішення ключових питань з використання комплексу маркетингу в діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Маркетингова діяльність аграрного підприємства розпочинається з комплексного дослідження аграрного ринку, внаслідок чого визначаються ринкові можливості діяльності підприємства в межах окремого сегмента чи сегментів ринку, що дозволяє здійснити пошук потенційних споживачів товарів чи послуг. Прийнявши відповідне управлінське рішення стосовно сегментування та позиціонування, керівник підприємства розробляє систему засобів (інструментів) маркетингу – комплекс маркетингу (маркетинг-мікс).

Комплекс маркетинг формується за рахунок того, що аграрне підприємство може використати для формування попиту на свої товари або послуги. Головна мета розробки комплексу маркетингу – це формування стійких конкурентних переваг аграрного підприємства, що сприятиме завоюванню ринкових позицій на аграрному ринку. Всі елементи комплексу маркетингу взаємопов'язані між собою і взаємодіють один з одним.

Сучасний комплекс маркетингу включає всі інноваційні заходи, які застосовує аграрне підприємство для створення та підтримання стійкого попиту на свій товар або послуги. До цих заходів належать: планування та розробка нових товарів (послуг), формування та реалізація продуманої цінової політики, інформування споживачів про продукцію (послуги) аграрного підприємства, формування та впровадження каналів збуту товарів, створення та розвиток товарної марки та брендів, забезпечення відповідної упаковки та маркування, формування та підтримування взаємовигідних стосунків з контрагентами та покупцями.

Формування комплексу маркетингу розпочалося у середині ХХ ст. У 1960 році відомий американський економіст Джером МакКарті запропонував визначення комплексу маркетингу (так звані «4Р»: продукт, ціна, місце та просування) [1-2]:

Товар – це набір певних благ і послуг з певними корисними властивостями, які аграрне підприємство пропонує покупцю на цільовому ринку.

Ціна – це грошовий вираз вартості товарів; грошова сума, яку споживач(і) хочуть і можуть заплатити за товар або послугу в процесі купівлі-продажу. В умовах воєнного стану, вітчизняні аграрні товаровиробники не мають можливості вільно управляти (керувати) ціною та орієнтуються на закупівельні ціни комерційних посередників та переробних підприємств.

Місце (розподіл) – це діяльність аграрного підприємства, що спрямована на збільшення доступності сільськогосподарської продукції до цільового споживчого сегмента аграрного ринку. Аграрні підприємства використовують різні канали збуту, проте найбільш поширеними є продаж на локальних, національних та міжнародних ринках, реалізація на біржах, переробним, посередницьким та оптовим підприємствам та безпосередньо населенню.

Просування – діяльність аграрного підприємства з інформування посередників, споживачів та інших зацікавлених сторін про переваги своєї продукції або послуг в необхідності їх придбання.

В сучасних умовах ринку, все більше аграрних підприємств створює відділи маркетингу та диференціює свої канали поширення інформації про свої товари (послуги).

В умовах цифровізації суспільства є досить багато ефективних комунікаційних рішень, до яких відносять маркетинг власного ресурсу в інтернет, сторінки в соціальні мережах, реклама в соціальних сторінках та пошукових системах, що формує огляд товарів і послуг аграрних підприємств та сприяє доведенню інформації до зацікавлених осіб [3, с. 243].

Скільки елементів (інструментів) комплексу маркетингу включати в маркетинговий план має вирішувати керівник або маркетолог аграрного підприємства. Кількість елементів комплексу маркетингу залежить від розміру аграрного підприємства його цілей та умов конкуренції.

Крім базових («4Р») елементів комплексу маркетингу аграрного підприємства в сучасних умовах глобалізації необхідно ще додаткові елементи (додаткові «Р») комплексу маркетингу: люди (споживачі), упаковка, персональний продаж та позиціонування.

Важливо, щоб кожен з елементів комплексу маркетингу використовувався в поєднанні з іншими інструментами, тому що тільки при такому комплексному впливові, вони можуть дати позитивний результат. Проте якщо вони будуть діяти окремо, вони втрачають багато можливостей. Взаємодіючи і доповнюючи один одного, вони допомагають реагувати аграрним підприємствам на зміни ринкового середовища і адаптуватися до цих змін [4, с. 44].

Отже, в основі комплексної системи маркетингу аграрного підприємства, лежить класичний комплекс маркетингу, який визначається як сукупність

маркетингових інструментів, поєднання яких здатне забезпечити виконання поставлених завдань і маркетингових цілей.

Комплекс маркетингу виступає основою всієї системи аграрного маркетингу, а управління даним комплексом стає головним завданням для досягнення успішності на аграрному ринку. При цьому слід пам'ятати, що система управління комплексом маркетингу не є універсальною для всіх аграрних підприємств. Тому для того щоб випереджати конкурентів необхідно здійснювати пошук нових, оптимальних підходів до аналізу та вдосконалення системи маркетингу аграрного підприємства.

Маркетингове управління аграрним підприємством – це можливість організувати його діяльність на принципах оптимального використання наявного потенціалу та використання інструментів комплексу маркетингу з метою отримання найбільшого економічного прибутку з урахуванням задоволення потреб кінцевих споживачів. Аналіз можливостей аграрного підприємства дає змогу отримати необхідну інформацію щодо його фінансового стану.

Системний підхід до організації маркетингу є необхідною умовою для успішної діяльності підприємства на ринку. Він характеризує підприємство, яке застосовує методологію маркетингу, як відкриту складну систему, орієнтовану на ринок та зовнішнє середовище [5, с. 18].

Система маркетингу знаходиться в постійній взаємодії з зовнішнім середовищем. Фактори зовнішнього середовища можна розділити на ті, які піддаються впливу зі сторони керівництва і служби маркетингу, і фактори, які не піддаються управлінському впливу. В сучасних умовах ринку, забезпечення успішного функціонування системи маркетингу в різних організаційно-правових господарських структурах повинно враховувати всі фактори впливу на підприємства мікро- та макросередовища.

Висновки. В сучасних ринкових умовах, аграрним підприємствам щоб досягнути визначних цілей і сформованих завдань потрібно щоб кожен з елементів комплексу маркетингу використовувався в поєднанні з іншими інструментами, тому що тільки при такому комплексному впливові, вони можуть дати позитивний результат.

Маркетингове управління діяльністю аграрного підприємства сприяє процесу аналізу, розробки та втілення в життя заходів, спрямованих на встановлення, укріплення та підтримку взаємовигідних відносин з покупцями, посередниками та державою. Впровадження комплексної системи управління аграрними підприємствами на основі маркетингу дозволить забезпечити маркетингову орієнтацію управлінської діяльності незалежно від величини і потужності підприємств.

Список використаних джерел:

1. Сенишин О.С., Кривешко О.В. Маркетинг : навчальний посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 347 с.

2. Левіна М.О. Теоретичні основи комплексу маркетингу. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Економіка». Київ: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка. 2010. № 5. С. 70-75

3. Маркетингове дослідження ринку овочевої продукції в Україні: монографія / Р.В. Логоша, К.В. Мазур, В.Ю. Кричковський. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 344 с.

4. Багорка М.О. Формування екологічно орієнтованого комплексу маркетингу в аграрному виробництві. Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК». 2017. № 5. С. 43-51.

5. Lohosha R. Methodological bases of the mechanism of ensuring the efficiency of agrarian enterprises' marketing activities. In : Management of marketing activities of agricultural formations in the conditions of european integration : monograph. Boston, USA : Primedia eLaunch, 2022. P. 8–29. DOI: 10.46299/979-8-88862-828-7.1

Вероніка МАСНЮК*

студентка 3 курсу

Факультету менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В2В СЕКТОРА

***Анотація.** Метою даної статті є дослідження особливостей маркетингової діяльності на підприємствах В2В сектора в умовах стрімкої діджиталізації. Актуальність дослідження полягає у необхідності реструктуризації комунікаційних процесів відповідно до вимог сучасного ринку, а саме: збільшення інвестицій в цифровий маркетинг, пошук нових каналів залучення клієнтів через Інтернет, оптимізація пошукової системи (SEO), створення єдиного сховища інформації та її синхронізація (CRM). У процесі дослідження виявлено основні тенденції розвитку інтернет-маркетингу і запропоновано методи їх використання на В2В підприємствах. Отримані результати можуть слугувати інформаційною основою для прийняття відповідних управлінських рішень для В2В продажів.*

***Abstract.** The purpose of this article is to study the peculiarities of marketing activities at enterprises of the B2B sector in conditions of rapid digitalization. The relevance of the research lies in the need to restructure communication processes*

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ, Роман ЛОГОША

under the requirements of the modern market, namely: increasing investments in digital marketing, finding new channels for attracting customers via the Internet, optimizing the search engine (SEO), creating a single information repository and its synchronization (CRM). In the process of research, the main trends in the development of Internet marketing were revealed and methods of their use at B2B enterprises were proposed. The obtained results can serve as an information basis for making appropriate management decisions for B2B sales.

Вступ. Розвиток технологій значно впливає на торгівлю, змінюючи спосіб взаємодії між продавцями та покупцями. Онлайн-шопінг набуває широкої популярності завдяки зручності та доступності, адже він дозволяє людям купувати товари з будь-якого місця світу, в будь-який час доби, що робить процес купівлі швидшим та ефективнішим. Однак, традиційні магазини продовжують бути важливим елементом ринку. Для деяких клієнтів вони є більш зручними, а також дозволяють бачити та випробувати товар перед покупкою.

Комунікації «бізнес-бізнес» (B2B) давно базуються на особистому контакті з покупцями, що пояснюється певними особливостями, які будуть розглядатися у цій статті, проте з розвитком інтернет-технологій багатьом компаніям довелося переміститися на онлайн сервіси, і ця тенденція продовжує поширюватися.

Питання розвитку B2B сектору є широко досліджуваним у науковій та спеціальній літературі, що пов'язано з високим рівнем спеціалізації компаній цього сектору. Зокрема, такі автори як Роберт Чалдіні [1], Девід Мірман Скотт [2], Ніл Рекхем [3] та багато інших маркетологів вивчають суть, методи та інструменти маркетингу для B2B продажів.

Виклад основного матеріалу. B2B (або Business-to-Business) – це компанія, яка спеціалізується на наданні продуктів або послуг іншим компаніям, а не безпосередньо кінцевим споживачам. Тобто, відносини між B2B компаніями будуються на принципах співпраці та взаємовигідності. Наприклад, B2B компанія може виготовляти обладнання для інших компаній, надавати послуги з маркетингу або консалтингу, постачати сировину для виробництва і т.д. Цей тип бізнесу відрізняється від B2C (Business-to-Consumer), де продукти або послуги надаються безпосередньо кінцевим споживачам.

Користуючись результатами дослідження «MARTECH. MADE IN UKRAINE 2021» [4] можна зауважити, що 61,3% українських компаній працюють у B2B сегменті. Ось декілька причин, чому він є таким популярним:

1. *Великий обсяг ринку:* ринок B2B є значно більшим, ніж ринок B2C. Компанії, які займаються B2B, можуть працювати з більшим числом клієнтів та партнерів, що збільшує їх прибуток.

2. *Довгострокові відносини:* компанії, які займаються B2B, частіше за все укладають довгострокові контракти, що забезпечує стабільний потік прибутку. Крім того, вони можуть розвивати відносини з клієнтами та партнерами, що допомагає підвищити лояльність та збільшити можливість отримання рекомендацій.

3. *Високий рівень спеціалізації*: компанії, які займаються B2B, частіше за все спеціалізуються на певному секторі ринку. Це дозволяє їм зосередитися на конкретних потребах своїх клієнтів та стати експертами у своїй галузі.

4. *Високі ціни*: в більшості випадків, компанії, які займаються B2B, можуть встановлювати високі ціни за свої товари та послуги, оскільки вони продають їх іншим компаніям, які, своєю чергою, можуть продавати їх далі з прибутком.

Надавання рекламних послуг з просування упродовж декількох років залишається найпопулярнішим напрямком, в якому працюють підприємства, тоді як послуги з менеджменту надає лише 2% компаній (див. рис. 1).

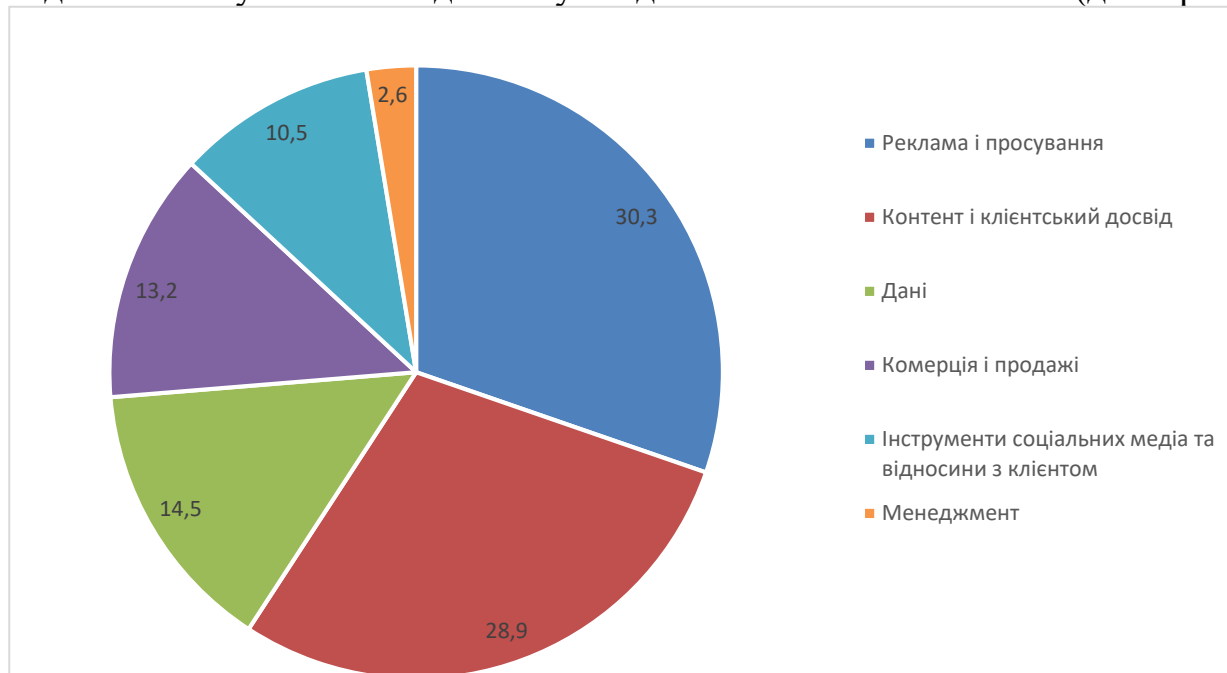

Рис. 1. Основні напрямки діяльності українських B2B компаній
Джерело: систематизовано автором на основі [4]

За такого рівня конкуренції у B2B секторі компаніям доводиться постійно трансформуватися та модернізуватися під нові вимоги ринку. Можна виділити декілька причин цих процесів: по-перше, відбулася кардинальна зміна до прийняття рішень. Виробники та постачальники стають все більше орієнтовані на дані та докази, тому їм потрібна точна інформація про ринок, клієнтів і конкурентів для прийняття обґрунтованих рішень. Маркетингові фахівці повинні забезпечити компанії цю інформацію, використовуючи аналітику даних та інші інструменти. По-друге, відбулися зміни у свідомості та поведінці клієнтів, адже споживачі та бізнес-партнери стають все більше свідомими та вимогливими щодо якості продукту та сервісу, а також щодо етики та соціальної відповідальності компаній. Маркетингові фахівці повинні знати потреби та бажання своїх клієнтів, а також пропонувати продукти та послуги, які відповідають їх очікуванням. Проте найважливіша причина – цифрова трансформація, що вимагає від маркетингових фахівців використовувати нові технології і інструменти для ефективного просування продуктів та послуг.

Інтернет маркетинг є одним з найефективніших і найбільш доступних інструментів для просування бізнесу в сучасному світі. Особливо для компаній, які діють в сегменті B2B, інтернет маркетинг може бути вирішальним фактором у досягненні успіху. Ось кілька причин, чому компаніям потрібно використовувати інтернет маркетинг:

1. *Залучення нових клієнтів*: інтернет маркетинг може допомогти залучити нових клієнтів через різні канали, такі як соціальні медіа, пошукова оптимізація (SEO), контент-маркетинг і електронна пошта. Найкращими програмами для цього є Screaming Frog, LinkPad&lbsp, RDS bar, Key Collector.

2. *Підвищення свідомості про бренд*: інтернет маркетинг може допомогти підвищити свідомість про бренд серед вашої цільової аудиторії, що допоможе підвищити рівень довіри до вашої компанії.

3. *Оптимізація конверсії*: інтернет маркетинг може допомогти оптимізувати конверсії на вашому веб-сайті, збільшивши кількість людей, які переходять зі сторінки ознайомлення на сторінку замовлення. Для цього можна використовувати програми AppTweak, App Radar, Data.ai, ASOTools.

4. *Аналітика*: інтернет маркетинг дозволяє отримувати детальну аналітику про те, які маркетингові кампанії працюють і які потребують оптимізації. Популярними сервісами для цього є Google Analytics, Liveinternet, CallTouch.

Ще одним не замінним інструментом комунікації з клієнтами стали чат-боти. Сучасні чат-боти штучного інтелекту використовують розуміння природної мови (NLU), щоб розпізнати потреби користувача. Потім вони використовують передові інструменти штучного інтелекту, щоб визначити, чого намагається досягти користувач. Ці технології покладаються на машинне та глибоке навчання для розробки детальної бази знань запитань і відповідей, які ґрунтуються на взаємодії користувача. Це покращує їх здатність точно передбачати потреби користувачів і правильно реагувати з часом.

Технологія чат-ботів сьогодні майже скрізь, від розумних колонок вдома до програм для обміну повідомленнями на робочому місці. Останні чат-боти штучного інтелекту часто називають «віртуальними помічниками» або «віртуальними агентами». Вони можуть використовувати аудіовхід, як-от Siri від Apple, Google Assistant і Amazon Alexa, або взаємодіяти з вами за допомогою SMS-повідомлень. Як наслідок за останні 5 років кількість пошукових запитів «чат-бот» зросла на 354% [5].

Висновки. B2B сектор означає «бізнес-до-бізнесу» і використовується для опису торгівлі товарами та послугами між компаніями. B2B сектор може бути дуже широким і охоплювати різні галузі, від виробництва та продажу сировини до надання консультаційних послуг або програмного забезпечення для бізнесу. Стан українського B2B ринку наразі можна охарактеризувати як досить динамічний та змінний. З одного боку, спостерігається стабільний ріст інтересу до B2B бізнесу з боку підприємств та компаній різних розмірів та спрямувань. З іншого боку, на ринку постійно з'являються нові гравці та технології, що змушує компанії змінювати свої підходи до бізнесу та адаптуватися до нових умов. Крім того, конкуренція на ринку є досить високою, що вимагає від підприємств

постійного пошуку нових способів оптимізації бізнес-процесів та збільшення ефективності.

Маркетингова діяльність на підприємствах В2В сектора має свої особливості порівняно з маркетингом у секторі В2С (бізнес-до-споживача). Це пояснюється специфічними характеристиками цільової аудиторії, довготривалим процесом прийняття рішень, високою ціною та великими обсягами замовлень. Інструменти в В2В-маркетингу можуть бути різними і залежать від конкретної стратегії та цілей компанії.

На ринку В2В також спостерігається зростання ролі інтернет-технологій та цифрової трансформації в бізнесі. Це дозволяє компаніям зменшити витрати на маркетинг та продажі, підвищити рівень сервісу для клієнтів, а також забезпечити більш ефективний контроль за бізнес-процесами. Вітчизняний В2В ринок можна охарактеризувати як перспективний та з надійним потенціалом для розвитку, але при цьому вимагає від компаній постійної адаптації до нових умов та технологій.

Список використаних джерел:

1. Чалдіні Р. Вплив: Психологія переконання : підручник. Litres. 2006.
2. Скотт Д. М. Нові правила маркетингу та PR. WILEY. 2017. 448 с.
3. Рекхем Н. Техніка продажу SPIN. Манн, Іванов і Фербер. 2016.
4. 12 головних інсайтів з дослідження ринку маркетингових технологій в Україні. 2021. URL: <https://adsider.com/ua/12-holovnykh-insaytiv-z-doslidzhennia-rynku-martech-v-ukraini/> (дата звернення 13.04.2023)
5. 10 B2B Marketing Trends For 2023-2026. 2023. URL: <https://explodingtopics.com/blog/b2b-trends> (дата звернення 13.04.2023)

НАПРЯМ

6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
НАУКИ

Вікторія БОНДАРУК*

студентка 3 курсу

факультет менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ПЕРЕВАЖНЕ ПРАВО КУПІВЛІ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ОРЕНДАРЕМ

Анотація. У статті розглянуто переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, визначене Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року № 552-ІХ. Проаналізовано порядок та спосіб набуття права власності на земельну ділянку орендарем та встановлені законом обмеження.

Abstract. *The article deals with the preferential right to purchase agricultural land, defined by the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Terms of Sale of Agricultural Land" dated March 31, 2020 No. 552-IX. The order and method of acquisition of ownership of a land plot by a tenant and the limitations established by law are analyzed.*

Вступ. Оренда землі в сучасних умовах розвитку земельних правовідносин в Україні є основною формою набуття прав на землю та її консолідації суб'єктами сільськогосподарського виробництва. Право оренди землі сільськогосподарського призначення набувається шляхом укладення договору оренди землі.

Актуальним залишається питання сучасних тенденцій та проблем реалізації переважного права орендарів. Адже у такому разі є вірогідність, що орендодавець може укласти договір оренди з іншим потенційним орендарем, який нібито пропонує більш вигідні умови договору, в результаті чого попередній орендар втрачає частину земельного масиву та, відповідно, отримує менший прибуток від підприємницької діяльності.

* Науковий керівник: к.ю.н. старший викладач кафедри права ВНАУ Таїса ТОМЛЯК

З метою захисту прав попередніх добросовісних орендарів законодавство України гарантує їм переважне право на купівлю земель.

Виклад основного матеріалу. Статтею 14 Конституції України закріплено, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону [1].

Згідно статті 5 Закону України «Про оренду землі» орендарями земельних ділянок є юридичні або фізичні особи, яким на підставі договору оренди належить право володіння і користування земельною ділянкою [2].

Орендарями земельних ділянок можуть бути:

а) районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та Кабінет Міністрів України в межах повноважень, визначених законом;

б) сільські, селищні, міські, районні та обласні ради, Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах повноважень, визначених законом;

в) громадяни і юридичні особи, іноземці та особи без громадянства, міжнародні об'єднання та організації, а також іноземні держави [2].

Згідно частини 1, 2 статті 319 Цивільного кодексу України, власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд та має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону [3].

На відміну від права власності, право оренди за своєю суттю є правом володіння та користування майном. Право оренди не наділяє орендаря правом розпоряджатися орендованим майном. Так, згідно статті 1 Закону України «Про оренду землі», оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності [2].

У сучасних умовах обігу земель в Україні переважає орендний вид землекористування. Тому, з метою планування господарської діяльності та збереження розміру земельного масиву, сільськогосподарські товаровиробники намагаються укладати договори оренди земельних ділянок з їх власниками на якомога довший строк.

Зважаючи на це, для суб'єктів підприємницької діяльності набуття земельної ділянки у власність є більш економічно вигіднішим ніж оренда. Однак, донедавна в Україні діяв мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, який було знято прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» № **552-IX** від 31 березня 2020 року, що набрав чинності 01 липня 2021 року [4].

Відтак, з 01 липня 2021 року, відповідно до частини 1 статті 130 Земельного кодексу України, зі змінами, внесеним вищевказаним законом, набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть: а) громадяни України; б) юридичні особи України, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами,

членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади; в) територіальні громади; г) держава [5].

Тобто власники земельних ділянок зможуть їх продати, а зацікавлені особи – придбати. Оскільки більшість сільськогосподарських земель передано в користування агровиробникам на правах оренди, орендарям важливо мати переважне право на придбання орендованих земельних ділянок.

Пунктами а), б) частини 1 статті 130¹ Земельного кодексу України переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають такі суб'єкти: у першу чергу - особа, яка має спеціальний дозвіл на видобування корисних копалин загальнодержавного значення (металічні руди кольорових металів, металічні руди благородних металів, металічні руди рідкіснометалевих та рідкісноземельних металів, радіоактивних металів, електро- та радіотехнічна сировина), якщо відповідно до інформації, отриманої з Державного земельного кадастру, така земельна ділянка знаходиться в межах ділянки надр, наданої такій особі у користування, крім земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна (будівлі, споруди), що перебувають у власності особи, яка використовує земельну ділянку на праві власності, оренди, емфітевзису, суперфіцію, а також крім земельних ділянок для садівництва; у другу чергу - орендар земельної ділянки [5].

Отже, законом встановлено дві черги переважних покупців. До першої черги належать особи, які мають спеціальний дозвіл на видобування корисних копалин загальнодержавного значення, а до другої – орендар земельної ділянки.

Орендар земельної ділянки, як суб'єкт другої черги покупців (осіб які мають переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення) може реалізувати таке право, якщо відсутній суб'єкт першої черги або якщо він (суб'єкт першої черги) відмовився від реалізації такого права.

Відповідно до частини 2 статті 9 Закону України «Про оренду землі» орендодавець зобов'язаний повідомити в письмовій формі орендаря про намір продати земельну ділянку третій особі із зазначенням її ціни та інших умов, на яких вона продається. У разі продажу земельної ділянки на земельних торгах орендар повідомляється про намір продати земельну ділянку на умовах та в порядку, визначених статтею 135 Земельного кодексу України. У разі продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення (крім продажу її на земельних торгах) орендар повідомляється у порядку, визначеному статтею 130¹ Земельного кодексу України [2].

Встановити суб'єкта другої черги переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення можна шляхом отримання відомостей із Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Оскільки, право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації такого права.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року № 552-ІХ встановлює обмеження щодо загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які можуть перебувати у власності

громадянина України. Така площа не може перевищувати ста гектарів, за виключенням земельних ділянок, набутих у власність до набрання чинності підпунктом а) частини 15 Розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (01 липня 2021 року). А також встановлює заборону на купівлю-продаж або відчуження в інший спосіб на користь юридичних осіб земельних ділянок, які перебувають у приватній власності і віднесені до земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв). Такі обмеження та заборони встановлено до 01 січня 2024 року [4].

Поряд з цим, Верховний суд у складі колегії Касаційного господарського суду у постанові від 20 травня 2021 року у справі № 908/1550/19 звернув увагу на те, що встановлена законодавцем тимчасова заборона на купівлю-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок стосується не всіх земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які перебувають у приватній власності громадян та юридичних осіб, а лише їх окремих видів, зокрема земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства. Відповідно до Класифікації видів цільового призначення земель, затвердженої наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 23.07.2010 № 548 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01.11.2010 за № 1011/18306), окремим видом цільового призначення земельних ділянок є призначення "для ведення товарного сільськогосподарського виробництва" (код 01.01). Таким чином, заборона, встановлена підпунктом "б" пункту 15 Перехідних положень ЗК України, поширюється на земельні ділянки, що мають саме цей вид цільового призначення, а саме - *"перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва"* незалежно від способу набуття власником прав на земельну ділянку. Згадана заборона не може поширюватися на земельні ділянки приватної власності, при наданні яких у власність був встановлений інший вид цільового призначення ніж "для ведення товарного сільськогосподарського виробництва", яке прямо згадується у підпункті "б" пункту 15 Перехідних положень ЗК України. Зокрема, такими видами цільових призначень є: для ведення фермерського господарства (код 01.02); для ведення підсобного сільського господарства (код 01.04); для садівництва (01.05); для городництва (код 01.06); для сінокосіння і випасання худоби (код 01.07); для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства (код 01.08); для розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції (код 01.09); для іншого сільськогосподарського призначення (код 01.10). Всі ці види цільового призначення не згадуються у підпункті "б" пункту 15 Перехідних положень ЗК України, а тому обмеження щодо купівлі-продажу або інших способів відчуження відповідних земельних ділянок не можуть застосовуватися [6].

Тобто, заборона поширюється виключно на земельні ділянки з цільовим призначенням *«для ведення товарного сільськогосподарського виробництва»*.

Особа зацікавлена у продажі земельної ділянки повинна визначитись, якими чином вона хоче продати земельну ділянку: продати через електронні земельні торги або ж без них. Виключно власник земельної ділянки сільськогосподарського призначення має право вирішувати – продавати землю через аукціон чи ні. Водночас землі державної та комунальної форми власності продаються тільки через земельні аукціони [7].

За наявності переважного права власник земельної ділянки зобов'язаний не пізніше ніж за 2 місяці зареєструвати у державному реєстрі прав намір про продаж земельної ділянки (з 1 липня 2021 року цей функціонал реєстру успішно працює). Нотаріус, своєю чергою, перевіряє наявність осіб 1 та 2 черги та повідомляє їх протягом 3-х днів (цінним листом з описом вкладення та повідомленням про вручення) про намір продажу земельної ділянки. Суб'єкт переважного права, який отримав повідомлення від нотаріуса та бажає скористатися переважним правом на купівлю землі має повідомити нотаріуса про це цінним листом з описом вкладень і повідомленням про вручення або особисто під розписку. Якщо протягом місяця суб'єкт переважного права не повідомив нотаріуса про свій намір скористатися цим правом, вважається, що він відмовився від реалізації переважного права. Протягом 1 місяця з дня отримання повідомлення нотаріус за погодженням із продавцем земельної ділянки повинен призначити день і час укладення договору купівлі-продажу та повідомити про це суб'єкта переважного права, який виявив бажання скористатися таким правом [7].

Набувач або власник земельної ділянки сільськогосподарського призначення має відповідати вимогам, визначеним статтею 130 Земельного кодексу України. Перевірку відповідності набувача права власності проводить нотаріус, до посвідчення правочину про відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення, а перевірку власника проводить орган, що здійснює державний контроль за використанням та охороною земель, керуючись при цьому Порядком здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним статтею 130 Земельного кодексу України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 року № 637 [8].

Суб'єкти переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення має не лише скористатися чи відмовитися від такого права, а й може передати його іншій особі, яка відповідно до закону може набути у власність таку земельну ділянку. Така передача здійснюється за письмовим договором, а передане переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення підлягає державній реєстрації в порядку, передбаченому для державної реєстрації обтяжень речових прав на земельні ділянки.

Окрім зазначеного, як встановлює частина 4 статті 130¹ Земельного кодексу України, у разі продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення з порушенням переважного права її купівлі суб'єкт переважного права, який відповідно до цієї статті може реалізувати таке право, має право пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця.

Одночасно позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором купівлі-продажу повинен сплатити покупець [5].

Таким чином, орендарі як суб'єкти переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення зможуть зберегти всій земельний масив, скориставшись переважним правом та передбаченим законом способом захисту переважного права в суді (пред'явленням до суду позову про переведення прав та обов'язків покупця), механізм захисту якого обіцяє бути ефективним.

Висновки. Переважне право купівлі землі орендарем – це право орендаря на придбання земельної ділянки, яку він орендує, у разі, якщо власник землі вирішить її продати.

Таке право дозволяє орендарям забезпечити собі довгострокове користування землею та визначити свою діяльність на цій ділянці на довгі роки вперед. Це може бути важливим для аграрних підприємств та фермерів, які залежать від наявності землі для провадження сільськогосподарської діяльності. З іншого боку, це право може обмежити можливості власника землі з продажу землі, оскільки він має зобов'язання пропонувати її спочатку орендарю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15 березня 2023 року).

2. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 року № 161-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення 15 березня 2023 року).

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 15 березня 2023 року).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31 березня 2020 року № 552-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (дата звернення 15 березня 2023 року).

5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року № 2768-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 15 березня 2023 року).

6. Постанова Верховного суду від 20 травня 2021 року у справі № 908/1550/19 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/97242697?fbclid=IwAR1qk5Xnodjp7Uu0Qv2bx_b7wR0DVP_aFRvi6SyQbpB9B4YUd812wW0QZgfA (дата звернення 15 березня 2023 року).

7. Дубенкова Марія. Як правильно реалізувати своє переважне право на купівлю землі URL:

https://protocol.ua/ua/yak_pravilno_realizuvati_svoe_perevagne_pravo_na_kupivlyu_zemli_1/ (дата звернення 15 березня 2023 року).

8. Порядок здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним статтею 130 Земельного кодексу України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 р. № 637 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 15 березня 2023 року).

Владислав ГОНЧАРЕНКО*
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ

***Анотація.** В цій статті буде досліджено, як воєнний стан може вплинути на права інтелектуальної власності, можливість появи нових законодавчих актів, що передбачають обмеження прав на інтелектуальну власність, та потребу в нових технологіях та інноваціях. Також буде проведений аналіз правового регулювання прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану в Україні, з метою виявлення можливостей та ризиків для захисту та розвитку прав інтелектуальної власності в цих умовах.*

***Abstract.** This article will explore how martial law may affect intellectual property rights, the possibility of new legislation restricting intellectual property rights, and the need for new technology and innovation. An analysis of the legal regulation of intellectual property rights in the conditions of martial law in Ukraine will also be conducted, with the aim of identifying opportunities and risks for the protection and development of intellectual property rights in these conditions.*

Вступ. Умови воєнного стану можуть мати значний вплив на розвиток інновацій та права інтелектуальної власності. Україна, як країна, що перебуває в стані війни з Росією з 2014 року, знову стикається з можливістю введення воєнного стану. Умови воєнного стану можуть призвести до зміни законодавства та обмеження деяких прав, у тому числі і прав інтелектуальної власності. Тому актуальним стає дослідження можливих наслідків введення воєнного стану для захисту та розвитку прав інтелектуальної власності в Україні. В даній статті буде

Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

проведено аналіз законодавства та існуючих практик захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, з метою виявлення можливостей та ризиків для інноваційного розвитку та захисту прав в Україні [1].

Також у статті буде розглянуто взаємозв'язок між правами інтелектуальної власності та військовою технологією, який є дуже важливим у контексті сучасних військових конфліктів. З одного боку, інновації та нові технології можуть допомогти у боротьбі з ворогом, з іншого боку, їх використання може бути обмеженим або забороненим у воєнний період з метою забезпечення національної безпеки та оборони.

Дослідження зазначених питань допоможуть виявити можливість розвитку та захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, а також допоможуть визначити можливості використання інновацій та нових технологій в цих умовах. Також стаття може стати корисною для правозахисників, інноваційних компаній та державних органів, які займаються захистом прав інтелектуальної власності та розвитком інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Введення воєнного стану може мати значний вплив на захист та розвиток прав інтелектуальної власності в Україні. У цих умовах можливе змінення законодавства та обмеження деяких прав, що може вплинути на інноваційну діяльність та розвиток інтелектуальної власності. Тому важливо проаналізувати законодавство та існуючі практики захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, щоб виявити можливості та ризики для інноваційного розвитку та захисту прав в Україні [2].

На сьогоднішній день в Україні діє Кодекс про авторське право та суміжні права, який містить положення про захист прав інтелектуальної власності. Однак, в умовах воєнного стану, де діє надзвичайний стан, законодавство може бути змінене з метою забезпечення національної безпеки та оборони. Наприклад, можуть бути введені обмеження на використання деяких видів інтелектуальної власності, а також можуть бути встановлені особливі умови їх використання.

Однак, важливо забезпечити захист прав інтелектуальної власності навіть в умовах воєнного стану, щоб зберегти інноваційний потенціал країни та забезпечити подальший розвиток. У цьому контексті, важливо забезпечити дотримання прав на патенти, авторські права та інші види інтелектуальної власності [3].

Також, важливим є взаємозв'язок між правами інтелектуальної власності та військовою технологією. Умови воєнного стану можуть призвести до збільшення потреби в розвитку військової технології, що може вимагати збільшення інвестицій в дослідження та розробку військових технологій. Однак, важливо забезпечити, щоб розвиток військової технології не порушував права інтелектуальної власності та не призводив до крадіжки технологій та порушення авторських прав.

У деяких випадках, захист прав інтелектуальної власності може бути важливим елементом військової стратегії країни. Наприклад, певні технології та

винаходи можуть бути важливими для забезпечення безпеки та захисту країни, тому їх захист може бути важливим завданням в умовах воєнного стану.

Усе вищезазначене показує, що захист прав інтелектуальної власності є важливим завданням в умовах воєнного стану, а також що права інтелектуальної власності та військова технологія є взаємопов'язаними поняттями. Для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, важливо створити ефективну систему правового захисту та забезпечити дотримання законодавства, а також врахувати важливість захисту прав інтелектуальної власності в загальній військовій стратегії країни [4].

Україна знаходиться у складних геополітичних умовах та стикається з викликами національної безпеки, включаючи загрози з боку сусідніх держав та неконтрольованих територій. У зв'язку з цим, уряд України ввів воєнний стан в деяких регіонах країни в 2022 році та продовжив його дію у 2023 році. В умовах воєнного стану, важливо забезпечити захист національної безпеки та інтересів країни, а також дотримання прав людей та прав інтелектуальної власності.

Україна є учасником багатьох міжнародних договорів щодо захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, Паризької конвенції про охорону промислової власності та Бернської конвенції про захист літературних та художніх творів. Українське законодавство також містить відповідні положення щодо захисту прав інтелектуальної власності, які повинні дотримуватися в умовах воєнного стану [5].

Однак, умови воєнного стану можуть призвести до того, що деякі права інтелектуальної власності можуть бути обмежені або взагалі припинені. Наприклад, у разі загрози національній безпеці, держава може здійснювати обмеження на використання певних технологій або забороняти експорт товарів, що містять інформацію про військові технології. У таких випадках, важливо забезпечити, щоб такі обмеження були законними та відповідали міжнародним стандартам, а також щоб була встановлена система контролю та нагляду за застосуванням таких обмежень.

До того ж, умови воєнного стану можуть стати причиною порушення прав інтелектуальної власності. Наприклад, військові конфлікти можуть призвести до того, що деякі компанії, які займаються розробкою нових технологій, можуть зазнати втрат, знищень або заборгованості з боку замовників через зміну умов контрактів. Також, воєнний стан може спричинити зменшення попиту на деякі товари та послуги, що може призвести до зменшення доходів та збитків для власників прав інтелектуальної власності [6].

З метою забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, важливо створити ефективний механізм взаємодії між державними органами, власниками прав та іншими зацікавленими сторонами. Також, потрібно забезпечити розумний баланс між захистом прав інтелектуальної власності та необхідністю забезпечення національної безпеки та інтересів країни.

Також, важливо забезпечити ефективний механізм контролю та нагляду за застосуванням обмежень прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану.

Україна зазнала багатьох випробувань в останні роки, включаючи військовий конфлікт на сході країни та пандемію COVID-19. Незважаючи на це, Україна продовжує розвиватися та вдосконалювати своє законодавство у сфері прав інтелектуальної власності. Наприклад, в 2020 році Україна ратифікувала Конвенцію про кінцеве регулювання міжнародної торгівлі видами диких тварин та рослин, яка сприяє захисту інтелектуальної власності в галузі біорізноманіття [7].

У 2022 році в Україні було оголошено воєнний стан на території країни. З метою захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, українські влади прийняли додаткові заходи щодо забезпечення захисту прав власників та контролю за їх дотриманням. Зокрема, було заборонено експорт товарів та технологій, що можуть бути використані військовими конфліктами. Також, було запроваджено обмеження на ввезення окремих товарів, які можуть використовуватися для виробництва зброї.

Усі ці заходи покликані забезпечити захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану та збереження інтелектуальної власності як основи інноваційного розвитку країни. Однак, в даний період часу досить важливо забезпечити ефективний механізм контролю та нагляду за застосуванням цих обмежень, щоб уникнути можливих порушень прав власників інтелектуальної власності. Крім того, необхідно вдосконалювати законодавство в галузі інтелектуальної власності з урахуванням поточних викликів та сучасних технологій, які можуть бути використані для порушення прав інтелектуальної власності [8].

Окрім того, важливо пам'ятати про важливість збереження інтелектуальної власності не тільки під час воєнного стану, але й у звичайний період часу. Розвиток інноваційних галузей та технологій значною мірою залежить від захисту інтелектуальної власності та створення сприятливих умов для її розвитку.

Отже, виконання прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим завданням для країни. Для його успішного виконання необхідно розробляти та вдосконалювати ефективні механізми захисту та контролю за порушенням прав власників, а також створювати сприятливі умови для розвитку інноваційного потенціалу країни [9].

Висновки. Отже, права інтелектуальної власності в умовах воєнного стану є дуже важливою темою, яка потребує особливої уваги і заходів з боку держави. Виконання прав власників інтелектуальної власності у таких умовах може стати складним завданням, оскільки військовий конфлікт може спричинити різкі зміни в економіці та соціальному житті країни.

Тому, для успішного виконання прав власників інтелектуальної власності, необхідно забезпечувати ефективний механізм контролю та нагляду за

застосуванням обмежень на права інтелектуальної власності. Не менш важливо вдосконалювати законодавство в галузі інтелектуальної власності з урахуванням поточних викликів та сучасних технологій.

Розвиток інноваційних галузей та технологій значною мірою залежить від захисту інтелектуальної власності та створення сприятливих умов для її розвитку, тому важливо пам'ятати про важливість збереження прав на інтелектуальну власність не тільки в умовах воєнного стану, але і в звичайний період часу.

Наступний рік українській владі потрібно буде виконувати свої зобов'язання в галузі права інтелектуальної власності і розвитку інноваційної економіки, забезпечуючи створення сприятливих умов для розвитку інноваційного потенціалу країни.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про охорону прав на винаходи та корисні моделі" від 11 грудня 1993 року № 3687-ХІІ
2. Закон України "Про охорону прав на винаходи та корисні моделі". Київ.: Видавничий дім "Юрінком Інтер", 2017. 64 с.
3. Закон України "Про авторське право та суміжні права" від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ
4. Закон України "Про авторське право та суміжні права". Київ: ПАЛИВОДА А.М., 2018. 224 с.
5. Конвенція про захист прав і свобод людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року:
6. Конвенція про захист прав і свобод людини і основоположних свобод: Підручник. За ред. О. В. Молчанова, А. В. Стороженка. Харків.: Видавничий дім "ІНЖЕК", 2019. 336 с.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі "Харківська збройна зупинка проти України" від 27 квітня 2017 року
8. Європейський суд з прав людини. Рішення від 27 квітня 2017 року у справі "Харківська збройна зупинка проти України". Київ.: ІНЖЕК, 2018. 80 с.
9. Закон України "Про захист економічної конкуренції" від 11 січня 2001 року № 2210-ІІІ

Іванна ГУШЕВАТА*
студентка 2 курсу, право
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІ

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ, Андрій ПРАВДЮК

***Анотація.** Сучасний етап розвитку суспільства – це насамперед широкий ринок цифрових технологій, що постійно охоплює нові галузі виробництва. Цей ринок активно розвивається, передові інформаційно-комунікаційні технології проникають в інші сфери виробництва та суспільної діяльності, що зумовлено прогресом технологічного сектору. Не є винятком і така сфера людської діяльності, як юриспруденція. У статті висвітлена проблематика професії юриста, що властива для сучасної України. Акцентовано увагу читача на актуальності впровадження інновацій в діяльність українських правників, зумовлених процесами глобалізації.*

***Abstract.** The modern stage of the development of society is primarily a wide market of digital technologies, which constantly covers new fields of production. This market is actively developing, advanced information and communication technologies penetrate into other areas of production and social activity, which is due to the progress of the technological sector. Such a field of human activity as jurisprudence is no exception. The article highlights the problems of the legal profession, which are typical for modern Ukraine. The reader's attention is focused on the relevance of the introduction of innovations in the activity of Ukrainian lawyers caused by the processes of globalization.*

Вступ. Сучасний етап розвитку суспільних відносин вирізняється стрімкою активізацією цифрових (інформаційних) технологій. Інтенсивний поступ науки й технологічний прогрес стали основними ознаками новітнього суспільства. Використання цифрових технологій дало поштовх процесам перетворень у суспільстві – інформаційній трансформації суспільних відносин, що виражено в застосуванні сучасних цифрових технологій у різноманітних сферах діяльності людини. Цифрова революція як фактор динамічного розвитку призвела до створення цифрової економіки, формування засад цифрового права, нової конфігурації соціальних відносин на ґрунті використання Інтернету, соціальних мереж, інших інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасні цифрові технології формують новий спосіб виробництва, створюють передумови для переходу до нової формації, цифровізації суспільних відносин і самого права, що регулює ці відносини. [1]

Нині використання штучного інтелекту в житті суспільства та окремої людини привертає дедалі більше уваги фахівців права. Так, починаючи з середини минулого століття роботів і машини, які здатні мислити і творити, подібно до живих людей, ми могли лише спостерігати в науковій фантастиці і фільмах. Сьогодні це вже не є міфом або фантастикою, а стало реальністю. Штучний інтелект використовується у науковій діяльності університетів, науково-дослідних лабораторіях і великих компаніях багатьох країн, що займаються розробками у сфері сучасних інформаційних технологій, створенням об'єктів інтелектуальної власності для мінімізації людського фактору, особливо там, де є великі ризики для життя та здоров'я людини, у бізнесі, особливо під час діджиталізації або цифрової трансформації такого бізнесу тощо [2].

Виклад основного матеріалу. Юрист за сучасних умов вимушений виховувати в собі багатофункціональність та відходити від вузької спеціалізації й жити “в ногу з часом”, постійно розумово та професійно самовдосконалюючись. Неминуче виникає потреба використання потенціалу штучного інтелекту у роботі юриста та розробки таких інноваційних продуктів, що покликані впорядкувати суспільні і індивідуальні відносини.

Ключову роль у складі компетентностей ХХІ сторіччя відіграють технологічні та соціальні навички, навички мислення та набуття знань високого рівня, комунікативність та здатність до співпраці. Визначальними показниками рівня підготовки сучасного фахівця є навички взаємодії з засобами ІКТ, пошуку потрібних відомостей, їх критичного оцінювання і використання. Технологічна революція у правовій сфері знаходиться в активній фазі і боти-юристи – нині вже реальність. Динамічний розвиток високих технологій та автоматизації, розширення можливостей доступу до інформації – усе це вимагає гнучкого реагування на новітні зміни, нових знань і навичок, в тому числі й від юристів [3].

Перед юристом майбутнього постають такі мультизадачі: продукувати нестандартні розв’язання проблем, оперативно реагувати на будь-які загрози, прогнозувати можливі майбутні ситуації. Це вимагає від фахівців-правників уміння виважено ризикувати, мати здатність до взаємодії й комунікації, в т. ч. тісно співпрацювати зі штучним інтелектом [4].

Щоб постійно бути витребуваним спеціалістом юрист майбутнього повинен стати багатофункціональним, відійти від вузької спеціалізації та постійно розвивати себе в різних правових галузях. Все частіше клієнти юридичних фірм потребують не лише звичайної юридичної підтримки, але й консультацій з суміжних галузей знань – право та економіка (бізнес), право та технології (включно з ІТ) [5].

Уміння продукувати нестандартні розв’язання проблем, які будуть впливати на підприємництво, оперативно реагувати на будь-які загрози, прогнозувати можливі майбутні ситуації. Поставлені часом мультизадачі вимагають від юристів майбутнього не тільки вміння критично мислити, застосовувати творчий підхід до справи, а й опановувати так зване «ділове мислення», тобто вміння виважено ризикувати, мати здатність до взаємодії й комунікації, в т. ч. і зі штучним інтелектом (ШІ). У час інноваційної економіки та інформаційного суспільства, коли впорядкування та аналіз документів виконуються автоматично завдяки роботизації та цифровим технологіям (наприклад, складання договорів, позовів, тощо) вартість юридичних послуг знижується. Це йде на користь клієнтам та породжує змагальність юристів за першість, підвищує якість надання послуг.

ШІ допомагатиме людині в проведенні спеціальних експертиз, а зручність інтерфейсів пропонованих продуктів (наприклад, у поєднанні з бізнес-симуляціями тощо) та їх цілодобова підтримка – приваблять клієнтів у зв’язку зі створенням для них додаткових можливостей звернення в дійсно зручний час. Натомість – юристи отримують можливість не бути «прив’язаними» до офісів та самостійно визначати свій робочий графік [4].

Мобільні додатки для юристів, онлайн-конструктори договорів, аналітичні онлайн-платформи, смарт-офіси юридичних фірм – все це вже активно функціонує в правовому житті нашої країни [7]. Розвиток комп'ютерних технологій назавжди змінив спосіб нашого мислення та праці, а отже, модернізація та освітній процес є неминучими для кожного.

Зазвичай юристу необхідно вивчати та аналізувати історії клієнтів, проводити брифінги, досліджувати звіти і свідчення, для пошуку того, що допоможе виграти справу. Використовуючи ресурси штучного інтелекту, сьогодні юристи можуть знайти найбільш важливу інформацію дуже швидко.

На AngelList розміщені 729 компаній, які спрощують роботу юристам і полегшують життя користувачам [5].

Передові компанії і державні інституції світу активно інвестують у перспективні цифрові технології, такі як мобільні засоби комунікації, мережні соціальні медіа, системи аналізу Big Data (“Великих Даних”), “інтелектуальні” пристрої, тощо. Серед них особливу роль відіграють “Хмарні технології (сховища)”, що використовують організації по всьому світу, і це зростання відбувається вражаючими темпами. “Хмара” дозволяє фірмам отримувати необмежений доступ до ІТ-інфраструктури та платити тільки за ті функції, які дійсно необхідні.

Хмарні технології найбільшою мірою відповідають потребам вирішення нагальних соціально-економічних, освітньо-культурних проблем сучасного суспільства та вирішення багатьох проблем галузі юриспруденції. Основні з яких – підвищення рівня доступності та якості освіти, взаємозв'язку процесів наукових досліджень і підготовки кадрів, формування й забезпечення функціонування освітньо-наукового середовища вищих навчальних закладів.

Реалізація відкритого навчального середовища для майбутніх юристів відбувається через застосування у практичній діяльності мережних технологій відкритих систем. Це допомагає формувати особистість, здатну творчо та глибоко мислити, раціоналізувати перспективні ідеї та їх реалізацію в професійній діяльності, а також сприяє активізації фундаментальної підготовки фахівців, адаптації до швидкісних темпів розвитку інформаційного суспільства, створює сприятливі умови для опанування обраної професії.

Вже сьогодні в Україні мова йде про те, що від юридичного радника клієнт очікує не вирішення точкових проблем, з якими він звертається, а готове, комплексне бізнес-рішення. Це означає, що юрист має бути не лише професіоналом в певній галузі права, а ще й експертом в області, де веде бізнес його клієнт, аналітиком та менеджером [7].

Щодо професії юриста – то важливими стануть не професійні уміння, якими володіє фахівець, а його здатність використовувати і ефективно комбінувати весь комплекс своїх вмінь для колективного вирішення складних завдань. Це в свою чергу може призвести до появи нових так званих “гібридних професій”. При цьому юристи поповнять ряди фрілансерів, що ми спостерігаємо вже сьогодні, та об'єднують вузьких спеціалістів у проектні групи використовуючи coworking-платформи. Проте, звичайно, ніякі сучасні

технології не зможуть замінити юриста-професіонала, як посередника у переговорах, аналітика та мудрого медіатора [8].

Нині в Україні головним пріоритетом держави визначено прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя. З метою використання в законодавчій діяльності штучний інтелект необхідно буде навчити обґрунтовувати соціальну зумовленість певної норми, врахувати логічні правила (тотожності, несуперечності, виключеного третього, достатньої підстави тощо) і методи (історичний, порівняльний, догматичний, системний, логічний та інші), за допомогою засобів, прийомів і правил нормотворчої техніки об'єктивувати правову норму як текст, зміст якого повинен бути узгоджений на рівні системних зв'язків структурних частин норми права, у межах інституту права, галузі права, системи права загалом у нерозривній єдності з основоположними конституційними принципами та міжнародними зобов'язаннями України. За результатами роботи штучного інтелекту депутатському корпусу буде надано законопроектнайкращої форми та змісту, який уже буде узгоджено на правозастосовному (залежно від суб'єкта майбутнього застосування певної норми права) та науковому (відповідність фундаментальним доктринальним знанням) рівнях. На розгляд законодавцям залишиться лише буденний аспект законопроекту, що існує на рівні правосвідомості звичайного громадянина та представника народу й відповідає політичній ситуації в суспільстві [10].

Висновки. Фундаментальною та незаперечною перевагою технологій штучного інтелекту є те, що рішення приймаються і втілюються в життя в режимі реального часу на підставі збору й обробки величезної кількості даних; ідентифікації всіх суб'єктів і об'єктів, що беруть участь у процесах; застосування спеціальних математичних алгоритмів і роботів. Використання технологій штучного інтелекту в правовій сфері та юридичній практичній діяльності є важливим чинником розвитку правової системи, забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Мобільні додатки для юристів, он-лайн-конструктори договорів, аналітичні онлайн-платформи, смарт-офіси юридичних фірм – все це вже активно функціонує в правовому житті нашої країни. Співпраця юриста зі штучним інтелектом сприяє досягненню поставленої даною професією мети – забезпечення правопорядку та утвердження в суспільстві людиномірних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. № 1. С. 15–23. doi: 10.37635/jnalsu.28(1). 2021.15-23.
2. Шишка Н. Штучний інтелект в Українському правосудді: правові передумови запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3 С.141-145
3. Варава А. Інновації у професійній діяльності юристів: використання потужностей штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2021. № 1(32) С.47-54

4. Кравчук С., Боровікова В. (2019) Юрист майбутнього – в співпраці з штучним інтелектом. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua> (дата звернення 5.04.2023)

5. Родюк, А. (2019). Огляд ЗМІ: про майбутнє юридичної професії. Вилучено з URL: <https://radako.com.ua/news/oglyad-zmi-pro-maybutnie-yuridichnoyi-profesiyi>.

6. Гадамський, Д. (2019) *І до ворожки не ходи: майбутнє юридичної професії*. Вилучено з URL: <https://axon.partners/uk/blog/i-до-ворожки-не-ходи-майбутнє-юридишно>. (дата звернення 5.04.2023)

7. Омарський М., Чута. І., Підгайний М., Удовиченко А., Гадамський Д., Полатайко М. (2018). Нові професії в юриспруденції. URL: <http://www.yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/novi-profesiyi-v-yurisprudenciyi.htm>

8. Радутний О. Е. Штучний інтелект, інформаційна безпека та законотворчий процес (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 149–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2018_1_18.

Анна ДАНИЛЮК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН І ТЕНДЕНЦІЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглядається питання реалізації антикорупційної політики як основи здійснення антикорупційної політики, сучасний стан корупції та етап розвитку національного антикорупційного законодавства.*

***Abstract.** The article examines the issue of anti-corruption policy implementation as the basis of anti-corruption policy implementation, the current state of corruption and the stage of development of national anti-corruption legislation.*

Вступ. З моменту проголошення незалежності України і до теперішнього часу, представниками влади як пріоритетний напрям внутрішньої політики визначається боротьба з корупцією. При цьому, постійно трансформується та ускладнюється антикорупційне законодавство, створюються та реформуються антикорупційні органи. Але, за даними незалежних міжнародних організацій, рівень корупційної злочинності в Україні неухильно збільшується. Це підтверджується і повсякденним досвідом населення. Викладене спонукає представників різних сфер юридичної науки до активного пошуку засобів вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні проводиться чимало наукових заходів спрямованих на вирішення різних проблем протидії корупції. При цьому, окремі з них присвячені саме міжнародним аспектам даних проблем. Вони розглядають «корупцію як інституціональну загрозу

* Науковий керівник: асистент кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

національній безпеці України» [4]; як «перманентну властивість влади» [15], як «похідну тіньової економіки» [21] тощо. На розсуд наукової спільноти винесені питання пріоритетних напрямів протидії корупції, шляхів підвищення ефективності боротьби з нею [13, 14, 6,], запропоновано концептуальні засади запобігання корупційній злочинності в Україні [10].

Щодо міжнародного виміру протидії корупції, то, здебільшого, досліджено аспекти використання досвіду інших держав, діяльності міжнародних організацій щодо боротьби з цим явищем, протидії його транснаціональним проявам, взаємодії між правоохоронними органами інших країн щодо боротьби з корупцією [11].

При цьому, основними причинами виникнення корупції в Україні називають: «високий рівень монополізації управління; нерівномірність розвитку ринкового господарства (відсутність добросовісної конкуренції та в Україні); суперечність між мінливими умовами ринкового господарства та чинним законодавством (прогалини, які створюються завдяки такій суперечності, заповнюються тіньовими «правилами гри»); суперечність між законодавчою та морально-етичною нормами підприємництва; суперечності в політичній системі, які представлені владою та бізнесом (олігархія); слабкість політичної влади; створення штучного дефіциту ресурсів» [4].

Сьогодні «найвищі щаблі державної влади в Україні представлені особами, які фактично є підконтрольними та підзвітними певним центрам глобального управління. Те саме можна сказати і про керівництво опозиції (з різницею у суб'єктах геополітики, які здійснюють контроль). Одночасно головною рушійною силою політичної боротьби в Україні є використання державної влади для власного збагачення, зміцнення та розширення власного «бізнесу». Для цієї боротьби необхідні значні ресурси.

Особи, які перебувають при владі, мають у цьому плані більш широкі можливості, що зумовлені їх доступом до державного бюджету та захищеністю власного бізнесу. Вони володіють можливостями як структурного, так і безструктурного управління. Структурне управління представлене використанням можливостей державного апарату (адміністративного ресурсу), зокрема, прокуратури, СБУ, поліції, міністерств, відомств, місцевих державних адміністрацій [6].

Безструктурне здійснюється шляхом корупційного фінансування прийняття «потрібних» законів Верховною Радою України, видання нормативних актів органами виконавчої влади (замовне правотворення) з метою легітимізації потрібних схем правового регулювання відповідних суспільних відносин. Як слушно зауважує А. А. Вознюк, «частина законів в Україні приймається не на користь справі протидії злочинам, а, навпаки, для легалізації певних злочинних схем, створення труднощів у діяльності правоохоронних органів та інших можливостей для не притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» [7].

Більше того, спираючись на підтримку зарубіжних «інвесторів» (зокрема, фінансово-корупційну) «через парламент проводяться закони, які явно суперечать не лише Конституції, а й національним інтересам України. Особи, які

лише претендують на доступ до державної влади (опозиція) обмежені у ресурсах, а тому змушені відшукувати інвесторів як у середині країни, так і за її межами. Ці інвестиції використовуються для організації «інформаційних атак» на владу, проведення масових протестних акцій, створення громадських рухів, партій, незаконних воєнізованих формувань (а також підкуп лідерів вже існуючих)».

До зарубіжних «інвесторів» звертаються і представники влади цілком офіційно: для отримання позик, кредитів. В умовах інтенсивної глобалізації, не дивлячись на ілюзорні суперечності між Старим та Новим світом, процеси глобального управління на економічному пріоритеті є консолідованими та замкненими в системі найбагатших кланів світу, які володіють переважною частиною ресурсів планети. Саме вони і виступають реальними «інвесторами» як влади, так і опозиції в Україні.

Надаючи офіційні кредити та позики сучасним представникам державної влади, зарубіжні «інвестори» навмисно не запроваджують ефективної системи контролю за їх використанням (створюється лише ілюзія у формі імітування активного запровадження та «бурхливої» діяльності антикорупційних органів), чим надають можливість їх розкрадання. Розкрадені кошти, здебільшого, опиняються в офшорах, які контролюють ті самі «інвестори» [16].

Цим досягають одночасного виконання декількох завдань:

- 1) одержання можливості прямого управління діями поточних представників влади через повністю підконтрольні антикорупційні органи;
- 2) введення України у все більшу та більшу боргову кабалу (з подальшим «законним» захопленням території, акваторії, природних ресурсів);
- 3) збереження вкладених коштів (контроль офшорів + обслуговування Україною зовнішнього боргу в формі виплат за відсотками).

Такий механізм забезпечує гравцям глобального рівня можливість нав'язувати українській владі програму дій зі створення законодавчого поля у якому вони на законних підставах та за безцінь зможуть заволодіти землею, надрами, одержати повний контроль над усіма внутрішніми ринками. Фінансування опозиції дає глобальним гравцям змогу у потрібний час замінити кланово-корпоративну верхівку державної влади в Україні (у разі виявлення непокори), у тому числі з використанням масових заворушень, що поступово переростатимуть у чергову революцію.

Попри те, «боргові зобов'язання держави України перед кредиторами не втрачають чинності, а кошти акумульовані в офшорах попередньою владою залишаються під їх контролем. Саме тому, протягом всього часу незалежності України, їй постійно надають кредити, чітко розуміючи її неплатоспроможність» [10].

Зарубіжні «інвестори» абсолютно не зацікавлені аби їх кошти працювали на розвиток українських підприємств реального сектору економіки, а відповідно створювали конкуренцію закордонним підприємствам. Україна цікавить їх як джерело ресурсів (корисні копалини, ґрунти, ліс, прісна вода, рекреаційні зони тощо), дешевої робочої сили, як транзитна територія, як територія на якій можуть бути розміщені шкідливі виробництва, зони для захоронення радіоактивних, хімічних та інших шкідливих відходів.

Виходячи з усього викладеного, саме зарубіжні «інвестори» і є головними ініціаторами зростання корупції в Україні. Потрібно зауважити, що кредити надаються Україні в доларах та євро, виробництво яких контролюються саме глобальним предиктором (колективним зарубіжним «інвестором»). При цьому, виробник витрачається лише на сам процес виготовлення грошей, які планується матеріалізувати у володіння Українською землею, надрами, акваторією та над дешевою робочою силою. Це ми бачимо й на прикладах інших країн.

У цій системі представниками державної влади, опозиції та їх зарубіжними «інвесторами» населення України розглядається не як люди, не як народ, а як ресурс для досягнення власних цілей. Вже використаний ресурс підлягає «списанню». Таке «списання» відбувається шляхом зниження рівня народжуваності та збільшення рівня смертності через зубожіння населення, руйнування («реформування») системи охорони здоров'я, організацію масових заворушень та збройних конфліктів.

Таким чином зарубіжні «інвестори» досягають своїх стратегічних цілей по зниженню рівня споживання та зменшення кількості населення на планеті. Не викликає сумніву, що «корупція у верхніх ешелонах влади сприяє її розповсюдженню на усіх рівнях та сферах життєдіяльності суспільства. При цьому вертикаль державної влади формується за кланово-корпоративним принципом, де на ключові посади призначають «своїх людей». Від них вимагається бути повністю відданим своїй команді та обслуговувати її інтереси; вести корупційну діяльність лише в частині наданих повноважень; ділитися прибутками з керівництвом та ін.» [3].

Одночасно зачинаються соціальні ліфти для людей які мають знання, переконання, моральні якості та інтелектуальний рівень, необхідний для здійснення ефективного управління країною на принципах соціальної справедливості; продовжується руйнування («реформування») системи освіти, яка б могла продукувати таких людей. На цьому тлі, шляхом санкціонування та фінансування зарубіжними «інвесторами», завідомо провальних реформ продовжується руйнування («реформування») правоохоронної системи.

В той же час, «формальні ознаки боротьби з корупцією зберігаються. Така боротьба ведеться з представниками інших кланів та членами власної команди, які намагаються вийти з-під контролю або не виконують встановлених норм поведінки. Для показовості використовуються новостворені антикорупційні органи» [7].

Отже, незалежно від того, яка саме політична сила (група кланів) знаходиться при владі зараз та прийде до влади в майбутньому, корупційна політика в Україні не зазнає змін. Ситуацію може зрушити лише сила, повним обсягом незалежна від зовнішніх «інвесторів». Формування такої сили та її підтримка широкими верствами населення можлива лише за рахунок формування ідеології, здатної згуртувати навколо себе усіх представників суспільства.

Ця ідеологія має бути настільки вагомою, наскільки це потрібно для її домінування над концепцією пріоритету особистого добробуту. Розуміючи це, представники влади та опозиції, їх зарубіжні «інвестори» намагаються

запровадити в українському суспільстві ідеї, які його не об'єднують, а лише роз'єднують.

Отже, у міжнародному вимірі основною причиною катастрофічного поширення корупції в Україні є використання цього явища глобальним предиктором як інструменту, що дає можливість повністю контролювати владу та опозицію в Україні, одночасно утримуючи державу у борговій кабалі – з можливістю подальшого привласнення її території, акваторії, природних ресурсів та залишків стратегічних підприємств.

Запорукою ефективності протидії корупції є розроблення наукової концепції запобігання цьому явищу. Однією з основних засад такої концепції має бути сприйняття корупції як соціально зумовленого явища. Це дасть змогу розробити адекватні стратегію й тактику, визначити відповідні цілі, засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення.

Сьогодні на низькому рівні залишається стан запобігання кримінальній та адміністративній корупції. Закінчено «розслідуванням 553 (за шість місяців 2021 року – 1093) кримінальних проваджень за фактами корупції, що виявлені працівниками органів поліції, з яких лише 3 (40) учинено в складі організованих груп і злочинних організацій. Порівняно з першим півріччям 2020 року значно знизилася ефективність розслідування вказаних правопорушень у Чернівецькій (на 93 %, з 121 до 8) Рівненській (на 87 %, з 38 до 5), Запорізькій (на 83 %, з 30 до 5), Волинській (на 82 %, з 89 до 16), Тернопільській (на 78 %, з 28 до 6), Житомирській (на 74 %, з 27 до 7) областях» [25].

Потребує поліпшення робота з розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем (41 %). Жодне таке корупційне діяння не було розслідувано в семи регіонах – у Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Кіровоградській, Тернопільській, Чернігівській, Чернівецькій областях.

На «51 % (з 347 до 170) зменшилася кількість розслідуваних фактів отримання неправомірної вигоди, зокрема у Волинській (на 90 %, з 42 до 4), Кіровоградській (на 90 %, з 31 до 3), Сумській (на 85 %, з 7 до 1), Рівненській (на 78 %, з 9 до 2), Київській (на 75 %, з 12 до 3), Запорізькій та Миколаївській (на 71 %, з 14 до 4) областях. Направлено до суду з обвинувальним актом 541 (за шість місяців 2021 року – 1065) кримінальне провадження за фактами корупції. Значно погіршилися результати діяльності в цьому напрямі в Чернівецькій (на 93 %, з 121 до 8), Рівненській (на 87 %, з 31 до 4), Волинській (на 83 %, з 89 до 15), Запорізькій (на 83 %, з 30 до 5), Тернопільській (на 78 %, з 28 до 6), Житомирській (на 69 %, з 16 до 5) областях» [25].

Понад 70 % українців переконані, що рівень корупції в країні не знизився, а уряд не бажає викривати хабарників. Рівень корупції в Україні високий передусім тому, що про неї почали говорити, намагаючись боротися з нею. На думку українців, «найбільше хабарників серед держслужбовців (65 %), народних депутатів (64 %), податківців (62 %), суддів (61 %), поліцейських (54 %). Останнє місце в рейтингу посідали представники релігії (32 %)» [27].

Нині українці звикли до корупції в повсякденному житті. Протягом 2021 року вони «найчастіше давали хабарі працівникам дитячих садків і шкіл (38 %), медичних закладів (33 %), представникам дорожньої поліції (33 %), а також працівникам сфери соціального захисту. І хоча майже третина українців готова відмовити хабарникові, 42 % опитаних вважають, що повідомляти про факт корупції у відповідні органи не варто (одні вважають, що від цього нічого не зміниться, інші бояться наслідків такого викриття)». Привертає увагу той факт, що боротьбу з корупцією провадять переважно серед державних службовців нижчої ланки. Суб'єктів корупційних діянь вищих категорій викривають лише зрідка.

Так, за звітний період оштрафовано лише 4 (за шість місяців 2021 року – 5) державних службовця 3–4 категорій (м. Київ – 2, Кіровоградська і Чернігівська області – по 1).

Зазначені показники, що свідчать про критичне ставлення українців до антикорупційних зусиль уряду, переважно зумовлені тим, що тема боротьби з цим протиправним явищем набула останнім часом неабиякої популярності. Значна увага людей до корупційних скандалів в Україні створює враження збільшення кількості корупційних проявів, проте насправді корупція, укорінена протягом попередніх років, лише зараз стала очевидною [5, с. 25–26].

Україна посіла 122-ге місце зі 180 позицій у світовому Індексі сприйняття корупції, оприлюдненому в Transparency International. За підсумками 2021 року країна отримала 32 бали зі 100 можливих, опинившись у рейтингу на одному рівні з Замбією, Непалом, Єгиптом, Філіппінами та Алжиром [24].

Як засвідчує міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала і не має цілковитого імунітету від корупції, адже змінюються лише її обсяги та вияви. Відтак, корупційні злочини неможливо ліквідувати в якійсь конкретній державі чи на якомусь етапі історичного розвитку. Максимальними досягненнями можуть бути зменшення їх рівня і локалізація сфери поширення; зниження рівня небезпеки корупційних проявів та їх впливу на різні соціальні процеси. У західних країнах цей процес називають контролем над корупцією.

Основною метою державної політики в галузі протидії корупції є створення ефективної системи запобігання і протидії корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних. Успішна протидія корупції можлива за умови наявності належного антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади та координованості, поінформованості громадськості про здійснення заходів із запобігання та протидії корупції, взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів громадянським суспільством. Тому ефективність реалізації заходів щодо запобігання корупційній злочинності не може бути досягнута шляхом поодиноких і несистемних дій на різних рівнях, необхідні довгострокові соціально-економічні, політичні та правові перетворення. Ця діяльність має ґрунтуватися на поєднанні низки запобіжних і репресивних заходів.

Я вважаю, що стратегічним напрямом боротьби з корупцією є запобігання їй. Комплексні запобіжні заходи – це шлях, який може зменшити обсяг корупційних проявів та їх негативний вплив на суспільство. Основними антикорупційними заходами в Україні є:

1) визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи. Розбудова правової держави й громадянського суспільства – ключова засада запобігання корупційній злочинності. Фрагментарні зміни в системі державного управління, навіть за умови їх зовнішньої привабливості, не здатні поліпшити ситуацію в цій сфері. Запобігання корупційній злочинності потребує вивчення умов формування та реалізації антикорупційної стратегії в Україні на сучасному етапі розвитку, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення кримінологічно значущих проблем застосування конкретних механізмів такого запобігання.

2) формування ідеології державної служби, тобто її моральних принципів і цінностей. Попри те, що комуністичні постулати давно втратили актуальність, ідеали української державності ще не розроблено та не впроваджено в практичну діяльність. Наявний серед чиновництва дух невизначеності й непевності в майбутньому є одним із важливих чинників корупційної злочинності.

У нормативних актах щодо формування антикорупційної культури потрібно закріпити такі принципи: «дотримання в системі «чиновник – громадянин» позиції «не брати – не давати»; вияв політичної культури; закріплення в суспільній свідомості (моральних і етичних нормах) антикорупційної поведінки; здійснення дарунків у межах правил і норм; активне залучення суспільної уваги до корупційних проявів і фактів протидії корупції. Ключова роль належить просвітництву, до якого доцільно залучати еліту, що дасть змогу сформувати культуру в суспільстві».

3) забезпечення прозорості державної влади, здатної повернути довіру людей до державних структур, створити несприятливі умови для вчинення корупційних злочинів, сприяти реалізації конституційних прав громадян на отримання достовірної інформації в цій сфері;

4) удосконалення антикорупційного законодавства. З огляду на запровадження Комплексу спеціальних заходів щодо протидії корупції, згідно з Планом дій Європейського Союзу з реалізації антикорупційної ініціативи в Україні, останніми роками вдалося прийняти низку важливих законів, спрямованих на посилення відповідальності за правопорушення цієї категорії. Приведення національного законодавства у відповідність до визнаних європейських стандартів сприяє його гармонізації з нормами міжнародного права, уніфікації та реалізації на внутрішньодержавному рівні.

Проблемність процесу вдосконалення національного законодавства щодо розширення змісту корупційної злочинності є наслідком, з одного боку, браку політичної волі модернізації антикорупційного законодавства, а з іншого – недостатнього наукового розроблення означеної проблематики. «Переформатування системи запобігання корупції, що триває в нормотворчій площині, потребує передусім упровадження наявних законодавчо закріплених

положень у сфері правозастосування, зокрема в діяльності правоохоронних та інших державних інституцій, які мають досвід фінансових розслідувань»;

5) реальний вияв політичної волі, яка в будь-якій державі (особливо з недостатньо розвинутими демократичними інститутами), є дієвим засобом запобігання корупції. За відсутності такої волі навіть найдосконаліше законодавство має декларативний характер, а діяльність правоохоронних органів лише імітує протидію корупційній злочинності. Найбільш ефективним засобом, імовірно, є прагнення зробити корупцію ризикованою та не вигідною. До тих пір, поки державному службовцю буде вигідно брати хабарі й зловживати владою, а ризик понести покарання буде мінімальним, жодні репресивні заходи не матимуть позитивного результату.

Основою антикорупційної політики слід вважати збільшення соціальної ваги державної служби (престиж, матеріальна забезпеченість) і ризикованість учинення корупційних злочинів. Ефективність та результативність запобігання злочинності безпосередньо залежить від рівня її організації, забезпечення критерію комплексності й послідовності, а також збалансованості здійснюваних кримінологічних заходів (загальносоціального, спеціально-кримінологічного характеру).

Усе визначає потребу попереднього розроблення концептуальних засад такої запобіжної діяльності, а також нагальність кримінологічного дослідження прийнятних заходів щодо запобігання корупції на засадах кримінологічної характеристики корупційної злочинності, її детермінант та осіб, які вчиняють злочини згаданої категорії.

Попри важливість цих заходів, вони не завжди є дієвими з огляду на низку об'єктивних і суб'єктивних обставин. Тому особливо гострою залишається проблема оптимізації способів виявлення та розслідування конкретних фактів правопорушень у сфері службової діяльності й притягнення винних посадовців до передбаченої законом відповідальності [8].

Висновки. Хочеться згадати слова відомого фахівця з проблем протидії корупції Дж. Пундея, який зазначав, що «... корупція не є інфекцією, яку раптом може «підхопити» здорове суспільство. Вона є наслідком явищ та тенденцій політики, економіки та розвитку держави. Жодна країна не була ніколи повністю вільною від неї і ніколи не буде». Змінюються лише її обсяги і прояви, а також її можливості, що визначаються ставленням до цього небезпечного явища держави і суспільства. Проте зменшити обсяги корупції, обмежити сфери її розповсюдження і впливу на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси в суспільстві, змінити характер корупційних проявів під силу. Для цього необхідна політична воля на вищих щаблях влади, а не просто задекларованих намірів щодо протидії цьому суспільному злу.

Аналіз сучасного стану корупції і реалізації антикорупційної політики в Україні показав, що незважаючи на низку проведених заходів, рівень корупції залишається досить високий. Саме тому потребує розроблення і законодавчого затвердження наукова Концепція державної антикорупційної політики, у якій мають бути чітко визначені поняття, сутність і зміст державної антикорупційної політики; її місце і роль у публічному управлінні; механізми взаємодії держави і

громадських організацій, політичних партій у виробленні державної антикорупційної політики тощо.

Сучасний етап розвитку національного антикорупційного законодавства як основи здійснення антикорупційної політики характеризується активною законотворчою роботою, однак до антикорупційного законодавства України вкрай необхідно внести такі зміни: поширити кримінальну відповідальність на більшу частину корупційних правопорушень; розширити спеціальні обмеження щодо державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямовані на попередження корупції; запровадити більш жорсткі вимоги до контролю державних службовців.

Основоположним принципом взаємодії державних службовців та населення має бути відкритість діяльності органів державної влади. Активна позиція та зацікавленість громадськості щодо контролю за виконанням владних повноважень повинна бути сформована на рівні громадянського обов'язку та свідомості самих громадян, а широка поінформованість про випадки корупційних дій, звітування високопосадовців щодо результатів розслідування справ та вжитих заходів запобігання корупції має бути не тільки перед вищим органом державної влади, а й перед самим населенням.

Список використаних джерел:

1. Антошкін В. К. Міжнародна система контролю та протидії корупції. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 4(16). С. 22–27.
2. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 564 с.
3. Бусол О. Ю. Федеральне бюро розслідувань США в протидії корупційній злочинності. *матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 29–32.
4. Варналій З. С. Корупція як інституціональна загроза національній безпеці України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: *матеріали II Міжнар. наук.практ. конф.* (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 59–62.
5. Василевич В. В. Тенденції корупційної злочинності в Україні. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: *матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 9 груд. 2016 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 25–28.
6. Василевич В. В. шляхи вдосконалення заходів зниження рівня корупції в Україні. *матеріали II Міжнар. наук.практ. конф.* (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 212–215.
7. Вознюк А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: *матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 44–47.
8. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf (дата звернення: 20.09.2022)

9. Грібов М. Л. Зв'язок кримінально-правового та кримінального процесуального регулювання дій з викриття одержання неправомірної вигоди. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук. практ. конф. (31 берез. 2017 р., м. Харків) ХНУВС, 2017.
10. Джужа О. М., Тичина Д. М. Концептуальні засади запобігання корупційній злочинності в Україні. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 65–67.
11. Дрозд О. Ю. Запобігання корупції: досвід Китаю: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 72–73.
12. Западинчук О. П. Механізми мінімізації корупції в системі державної служби. Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб. 2014. № 4(33). С. 26 – 33.
13. Коваленко В. В. Корупція в Україні: фактори ризику та заходи подолання. матеріали II Міжнар. наук.практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 95–98.
14. Комірчий П. О. Шляхи підвищення ефективності протидії корупції в Україні. матеріали II Міжнар. наук.практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 102–105.
15. Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. Корупція як перманентна властивість влади: філософський погляд на проблему. матеріали II Міжнар. наук.практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 37–40.
16. Кулакова Н. В. Правові причини та передумови корупційної злочинності. матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 272–275.
17. Орлов Ю. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності поліції. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 157–164.
18. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. Наук.-практ. журн. 2009. № 21. С. 9-16.
19. Чемерис І. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. Стратегічні пріоритети. 2009. № 3(12). С. 13–16.
20. Чубенко І. Аналітика зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. URL: <http://www.dgpn.lviv.ua>. (дата звернення: 24.09.2022)
21. Шакун В. І. Тіньова економіка як джерело корупції. матеріали II Міжнар. наук.практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С.42–45.
22. Kuris G. Anti-Corruption Agencies: Building to Last. URL: <http://www.pari.org.za/wp-content/uploads/Kuris-Anti-Corruption-Agencies-Aug2012.pdf>. (дата звернення: 25.09.2022)
23. The Finnish legal system / edited by Jaakko Uotila. Helsinki: Finnish Lawyers Pub. Co., 2000. 254 p.
24. Індекс сприйняття корупції – 2021. URL: <https://ti-ukraine.org/news/bez-progresu-rezultat-ukrayiny-v-indeksi-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/> (дата звернення: 25.09.2022)
25. Національна доповідь щодо засад антикорупційної політики у 2020 році. URL: <https://nazk.gov.ua/wp->

content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf (дата звернення: 24.09.2022)

26. Спеціалізовані інституції у боротьбі проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку ; Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії; OECD, 2007. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/39972270.pdf>. (дата звернення: 26.09.2022)

27. Українці вкрай невдоволені рівнем боротьби з корупцією. Transparency International.: <http://ti-ukraine.org/news/media-about-us/6477.html> (дата звернення: 24.09.2022)

Микита ДОБРОВ*
студент 3 курсу,
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА АНАЛІЗ ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Внаслідок бойових дій на території України, законодавцем було переглянуто та приведено до сьогоднішніх реалій норми кримінального закону, внаслідок чого були створені нові норми, а кримінальна відповідальність за певні норми КК України була посилена. Зрозуміло, що санкції за скоєння злочинів або проступків у воєнний час будуть відрізнятись від санкцій у мирний час. Саме тому я вважаю доречним та важливим дослідження цього питання, що є максимально актуальним у нинішні складні часи.*

***Abstract.** As a result of hostilities on the territory of Ukraine, the legislator revised and brought the norms of the criminal law to today's realities, as a result of which new norms were created, and criminal liability for certain norms of the Criminal Code of Ukraine was strengthened. It is clear that sanctions for crimes or misdemeanors in wartime will differ from sanctions in peacetime. That is why I consider it appropriate and important to study this issue, which is most relevant in the current difficult times.*

Вступ. В Україні воєнний стан визначається як особливий правовий режим, який запроваджується при загрозі національній безпеці. Рада національної безпеки і оборони України внесла на розгляд президента України пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або її частині. Розглянувши ці пропозиції, Президент України видав указ(№ 2102-ІХ від 24.02.2022) про введення воєнного стану. Верховна Рада України розглянула його та прийняла рішення протягом двох днів.. Такий правовий режим вносить певні особливості і при призначенні покарань особам, які вчинили кримінальні правопорушення

* Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач ВНАУ Ольга ДУРАЧ

під час воєнного стану. Посилення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану, може проявлятися у двох різних формах: вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як кваліфікуюча ознака та вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як обставина, яка обтяжує покарання.

Виклад основного матеріалу. З огляду на сучасні виклики та загрози, обумовлені війною проти нашої держави, до Кримінального кодексу України (далі – КК) внесено низку змін і доповнень, які, за задумом парламентарів, повинні удосконалити кримінальне законодавство. Чи вдалося це законодавцю – питання дискусійне. Нові зміни породили й чимало проблем, які доведеться розв'язувати на практиці. Законодавець допустив казуси, які погіршують кримінально-правовий захист суспільних відносин від суспільно небезпечних діянь. На це неодноразово звертали увагу вчені. Не можна не погодитися з тим, що «навіть в умовах воєнного стану швидкі зміни до КК не є виправданими, оскільки зроблені законодавцем помилки можуть призвести або й призводять до порушення прав людини, невизначеності правової кваліфікації діянь, гальмування досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень. З прийняттям за пришвидшеною процедурою все нових і нових змін до КК створюється все більше неоднозначності і непередбачуваності».

Серед законодавчих казусів варто виділити:

1) надання дозволу на застосування амністії до осіб, визнаних винними у вчиненні державної зради та диверсії (ч. 4 ст. 86 КК), після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч. 3 ст. 81 КК (тобто строків, після фактичного відбуття яких, до засудженого може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання), хоча раніше, відповідно до п. «г» ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні», амністію не можна було застосовувати до осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України;

2) послаблення кримінальної відповідальності за окремі прояви колабораційної діяльності, які раніше кваліфікувалися як державна зрада (внаслідок доповнення КК ст. 111-1 за окремі прояви державної зради кримінальну відповідальність пом'якшено);

3) ускладнення підстав притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами або безоплатною допомогою в результаті доповнення КК статтею 201-2;

4) надмірне посилення кримінальної відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК).

Як ми знаємо, 24 лютого було введено воєнний стан на всій території України, наслідки цього рішення в кримінальному праві також стало досить відчутні для усіх верств населення, адже, як було сказано вище, посилилась і відповідальність за скоєнні протиправні діяння, які підпадають під кримінальне судочинство. Наприклад, посилено відповідальність за державну зраду та диверсію під час воєнного стану. 07.03.2022 набули чинності законодавчі зміни щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану. Зокрема, Кримінальний кодекс

України було доповнено положеннями, які передбачають максимальне покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану та диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна. Відтепер, також заборонено повне звільнення законом про амністію від відбування покарання осіб, які скоїли державну зраду та диверсію. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідальну діяльність. Таким чином, внаслідок військової агресії російської федерації проти України всі без винятку органи кримінальної юстиції опинилися перед викликом: забезпечити виконання завдань кримінального провадження у складних умовах воєнного стану, якими, відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (надалі - КПК України) є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Незважаючи на те, що військові дії на території нашої держави тривають з 2014 року, кримінальне процесуальне законодавство виявилось неготовим до здійснення ефективного кримінального провадження в умовах воєнного стану, що в свою чергу потребувало оперативного внесення змін для належного функціонування всієї системи кримінальної юстиції з дотриманням загальних засад кримінального провадження.

Найбільших змін отримали кримінальні правопорушення у сфері державної безпеки, тобто ті, які тим чи іншим способом можуть підірвати українську незалежність та державність. Сюди також можна віднести зміни в кримінальній відповідальності за колабораційну діяльність. 15.03.2022 Кримінальний кодекс України доповнено ст. 111-1 КК України (колабораційна діяльність).

Відтепер, визнаються злочинними наступні діяння:

- Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України.
- Публічні заклики громадянином України до:
 - підтримки рішень та/або дій держави-агресора,
 - підтримки збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора,
 - співпраці з державою-агресором,
 - співпраці зі збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора,

- невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України,
- незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.
- Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти з метою:
 - сприяння здійсненню збройної агресії проти України,
 - встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України,
 - уникнення відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.
- Здійснення громадянином України дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.
- Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора.
- Проведення господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.
- Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах.
- Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.
- Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Кваліфікований склад злочину утворюють деякі із перелічених дій або рішень, що призвели чи могли б привезти до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Вони караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади

або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

Щодо вчинення злочину уповноваженою особою від імені юридичної особи, до юридичної особи може бути застосовано такий захід кримінально-правового характеру як ліквідація юридичної особи.

Наступне, що я би хотів зазначити – це одна з найнеприємніших форм комунікації між людьми - розпалювання регіональної ворожнечі. У такі непрості часи як зараз, люди, навпаки, мусять об'єднуватись проти спільного ворога, а натомість вони принижують один одного за місце народження чи проживання. На мою думку, цьому не має місця у сучасному демократичному суспільстві, тому посилення покарання за цей вид кримінального правопорушення є цілком чесним та відповідним сьгоднішнім реаліям.

Статтю 161 Кримінального кодексу України доповнено положенням, відповідно до якого визнано злочином умисні дії, спрямовані на розпалювання регіональної ворожнечі.

Під регіональною належністю слід розуміти належність особи за народженням чи проживанням до регіону – частини території України або території компактного розселення українців за межами території України, – що відрізняється від інших територій за низкою історичних, географічних, мовних та інших ознак.

За вчинення умисних дій, спрямованих на розпалювання регіональної ворожнечі передбачено відповідальність у вигляді:

- штрафу від 200 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або
- обмеження волі на строк до 5 років, або
- позбавлення волі на строк до 3 років, з
- позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.

Військовослужбовці сьогодні є нашим найбільшим та найсильнішим захистом. Воно кожного дня боронять нас та Україну, віддаючи натомість свою молодість, своє здоров'я та, найбільш цінне, своє життя. І навіть при цьому всьому знаходяться ті люди, які можуть погрожувати чи кривдити їх.

Тому покарання за такі діяння було посилено. Кримінальний кодекс України доповнено статтею 435-1 (образу честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю).

Покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років передбачено за вчинення діянь щодо військовослужбовця, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьких родичів чи членів сім'ї, а саме:

- погрозу вбивством, насильством,
- погрозу знищенням чи пошкодженням майна,
- образу честі і гідності військовослужбовця або
- виготовлення та поширення матеріалів, які містять таку інформацію.

Наступне, про що я хочу сказати – це одна з найгірших тем сьгоднішнього дня, а саме зрадники. На превеликий жаль, цей тип людей був завжди присутнім у нашій державі. Тут, під зрадниками, я маю на увазі тих, хто всіляко виправдовує,

визнає правомірною чи заперечує збройну агресію Російської Федерації проти України. Сюди також можна віднести глорифікація її учасників.

Кримінальний кодекс України доповнено ст. 436-2 (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників).

Відтепер, передбачено відповідальність у вигляді виправних робіт на строк до 2 років або арешт на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років за вчинення наступних дій:

- виправдання, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом:

- представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту,

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України;

- глорифікацію:

- осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році,

- представників збройних формувань Російської Федерації,

- іррегулярних незаконних збройних формувань,

- озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією,

- представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України,

- представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

За виготовлення, поширення матеріалів, які містять таку інформацію, передбачена відповідальність у вигляді обмеження або позбавлення волі на строк до 5 років, з конфіскацією майна або без такої.

Кваліфікований склад злочину має місце у разі вчинення кримінального правопорушення:

- службовою особою,

- повторно,

- організованою групою,

- з використанням засобів масової інформації.

Якщо ми хочемо бути незалежною та сильною державою, то потрібно всіляко зменшувати даний тип кримінальних правопорушень в Україні відповідно до закону. Щодо щойно сказаного, на мою думку, важливим і є те, що в становлено кримінальну відповідальність за поширення інформації про розташування зброї, техніки та військовослужбовців.

27.03.2022 набрали чинності зміни, що передбачають запровадження кримінальної відповідальності за поширення в умовах воєнного стану інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, та поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших

утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості.

Виключенням є поширення інформації, що вже розміщена у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів.

В залежності від інформації, що була поширена, покарання може сягати від 3 до 8 років позбавлення волі. Якщо поширення інформації було вчинено за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, покарання сягає від 8 до 12 років позбавлення волі.

І, на останок, хотів би ще сказати пару слів про кримінальне процесуальне законодавство, адже вважаю його також дуже важливим при проведенні досліджень із цієї теми. Збройний конфлікт в Україні став важким випробуванням на стабільність кримінально процесуального законодавства та його практичного застосування. Порівняно з 2014 роком, коли українська судова система вперше була змушена розслідувати наслідки війни на своїй території, події 24 лютого 2022 року показали багато незасвоєних уроків кримінально процесуальної практики. Кримінально-процесуальне законодавство України все ще потребує серйозних реформ для комплексного вирішення питання забезпечення ефективного розслідування численних та масштабних порушень законів і звичаїв війни в умовах окупації та подолання наслідків збройного конфлікту. Пропозиції законодавця щодо правового режиму воєнного стану не завжди відображають характер особливостей кримінального процесу в цих умовах, в умовах важкого сьогодення.

Висновки. Військова агресія на території України, дійсно, завдала великої шкоди усім категоріям та видам права українського законодавства. Але потрібно не забувати один з головних принципів законотворення та одну з найбільш фундаментальних догм права більшості країн світу – верховенства права. Вона говорить нам про те, що ніхто та ніщо не є вищим за закон, що, на мою думку, є досить влучним тлумаченням цього терміну. Кримінальне законодавство є однаково важливим для громадян, як і всі інші закони. На мою суб'єктивну думку, посилення відповідальності за всі існуючі та вказані мною вище правопорушення є цілком справедливою, адже лише таким способом держава може зменшити або навіть повністю прибрати не тільки протизаконну діяльність, а і навіть думки про те, щоб порушити закон у такі тяжкі реалії сьогодення. Для нашої правової держави є дуже важливим, щоб громадяни поважали закон, були поінформовані та розуміли наслідки його невиконання не лише під час воєнного стану, а і у мирні часи.

Список використаних джерел:

1. Гайворонський В. Яким має бути механізм впровадження принципу верховенства права. Право України. 2005. № 10. С. 114-118.
2. Занік Ю. Інтелектуальна культура юриста: філософсько-психологічне обґрунтування. Львів: БаК, 2002. 100 с.
3. Костенко О.М. Конституція і ідеологія: проблема співвідношення. Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми

теорії і практики: Зб-к наук, статей. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006.С. 87-93.

4. Оніщенко Н.М. Юридична відповідальність держави перед особою. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: Монографія .Кіл. авторів; За ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. К.: Юрид. думка, 2007. С. 90-123.

5. Політична культура демократичного суспільства: стан і перспективи в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26-27 лютого 1998 р. К.: Гнозис,1998. 226с.

6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» від 24.03.2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>

7. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

8. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

9. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>

11. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

12. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022 № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>

13. Закон України «про вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: основні положення» URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211059_zakon-shchodo-vdoskonalennya-poryadku-zdysnennya-kriminalnogo-provadhennya-v-umovakh-vonnogo-stanu-osnovn-polozhennya

14. Указ Президента України № 64/2022 на всій території України запроваджено воєнний стан, який передбачає особливий правовий режим, що вводиться в Україні у зв'язку зі збройною агресією росії проти України від 24 лютого 2022 року. URL : <https://jurfem.com.ua/posylennya-vidpovidalnosty-za-okremy-kryminalny-pravoporushennya-pid-chas-voennoho-stanu/>

Софія ІВАШКОВСЬКА*

студентка 2 курсу

факультет менеджменту і права,

Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Таміла МАНЬГОРА

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Анотація. На превеликий жаль, навіть у 21 столітті жоден з нас не може почувати себе в безпеці. Особливо велику суспільну небезпеку становлять злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Як правило, такі правопорушення спричиненні не стільки бажанням кривдника задовільнити свої хтиві бажання, як можливістю принизити жертву і самоствердитися. Ці злочини супроводжуються особливою жорстокістю, завдають серйозних фізичних і психологічних травм потерпілим.

У цій статті ми спробуємо детальніше розібратися з природою злочинів проти статевої свободи особи.

Abstract. Unfortunately, even in the 21st century, none of us can feel safe. Crimes against a person's sexual freedom and sexual integrity are a particularly great public danger.

As a rule, such offenses are caused not so much by the offender's desire to satisfy his lustful desires, as by the opportunity to humiliate the victim and assert himself. These crimes are accompanied by particular brutality, causing serious physical and psychological injuries to the victims.

In this article, we will try to understand in more detail the nature of crimes against a person's sexual freedom and methods of countering them.

Виклад основного матеріалу. Сексуальні стосунки належать до найінтимнішої сфери людського життя і є його невід'ємною частиною. Суспільство регулює ці відносини насамперед за допомогою моральних норм. Це регулювання базується на праві всіх повнолітніх на сексуальну свободу, а всіх неповнолітніх – на статеvu недоторканість.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становлять особливо велику загрозу для мирного і спокійного життя, вони супроводжуються жорстокістю, аморальністю та цинізмом з боку правопорушника. Найжахливішим є те, що такі злочини досить часто стаються з неповнолітніми, що залишає глибокі душевні травми дітям, в яких тільки формується світосприйняття.

Для подальшої характеристики цього виду правопорушень дамо йому визначення. Отже, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості – це суспільно небезпечні діяння, що порушують встановлений у суспільстві порядок статевиx відносин і основні принципи статевої моральності, і які виражаються в посяганні на статеvu свободу та статеvu недоторканність особи.

У статті 3 Конституції України зазначається: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.» Тож, злочини проти статевої недоторканості не тільки грубо порушують закони моральності і людяності, є прямим посяганням на

особистість, а й суперечать Конституції України. Тому, кримінальне законодавство передбачає низку суворих покарань різних ступенів [1].

Об'єктами посягання є статевая свобода та статевая недоторканість. Статевая свобода – це право повнолітньої і психічно здорової людини самотужки обирати партнера для статевих відносин чи відмовитись від них зовсім.

Під статевою недоторканістю розуміється жорстка заборона здійснювати статеві зносини з особою, яка не має статевої свободи, не зважаючи на її бажання чи ігноруючи його. Це, наприклад, діти, які не досягли віку статевої згоди або психічно хворі люди, які не усвідомлюють своїх дій.

Щодо суб'єкта або ж правопорушника, ним є осудна деліктоздатна особа, яка досягла 14 років (ст. 152, 153 Кримінального Кодексу України) або 16 років (ст. 154-156 Кримінального Кодексу України). З цієї сторони злочини мають прямий умисел, хоч ставлення суб'єкта до деяких моментів окремих правопорушень може проявлятися у формі необережної вини. До прикладу, коли потерпілий є малолітньою чи неповнолітньою особою або наслідки особливо тяжкі, психологічне сприйняття винного можна назвати як необережне. Водночас кваліфікуючі ознаки, що пов'язані з віком жертви, становлять склад злочину проти винного не лише тоді, коли злочинець точно знав або хоча б припускав, що він здійснює статевий акт з малолітньою чи неповнолітньою особою без згоди, але й тоді, коли він мав можливість і повинен був передбачити це. Бажання задовольнити свої статеві ідеї, інакше кажучи, сексуальний мотив не є обов'язковою ознакою суб'єктів цих злочинів [2].

Варто зазначити, що «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» – це загальна назва для цілої низки злочинів, пов'язаних із неприйнятними способами задоволення статевих потреб. Найпоширенішим серед них є зґвалтування, проте також варто згадати насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, примушування до вступу в статевий зв'язок, статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, розбещення неповнолітніх.

Пленум верховного суду України “Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” від 30 травня 2008 р. № 5 вказав на поняття зґвалтування, яке відповідає положенням ст. 152 Кримінального кодексу. Згідно з цією нормою, зґвалтуванням є застосування фізичного насильства, погроза насильства або статевий зв'язок у безпорадному стані потерпілого. Зґвалтування жорстоко принижує гідність, порушує статеву свободу, а якщо потерпілий неповнолітній або ще не досяг статевої зрілості, порушує її статеву недоторканність [3].

Як правило, жертвами зґвалтувань стають жінки і дівчата. Стамбульська конвенція називає насилля над жінками одним з головних соціальних механізмів, яким жінок змушують зайняти підпорядковане положення порівняно із чоловіками. Також варто згадати домашнє насилля, яке у нашому суспільстві навіть не вважається чимось неправильним. Домашнє насилля означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насилля, що відбуваються в сім'ї чи в межах місця проживання, між колишніми чи

теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [4].

Відповідно до статті 152 Кримінального кодексу для кваліфікації злочину достатньо, щоб статеві зносини супроводжувалися щонайменше одним із передбачених законом способів, які є передбаченими законом, а саме: застосування фізичного насильства, погрозою застосування такого насильства або використанням безпорадності потерпілого. Звичайне спонукання до статевого акту без фізичного насильства, погроз чи використання безпорадного стану не є частиною цього злочину. Ситуації, коли особа використовує обман або зловживає довірою для вступу в статевий акт, також не є зґвалтуванням [2].

Статевим актом, зазначеним у ст. 152 КК слід вважати тільки природній статевий акт. Фізичне насильство, яким супроводжується цей акт, це подолання фізичного опору потерпілої особи або заподіяння насильства, для того щоб попередити очікуваний опір внаслідок небажання жертви вступати в статевий зв'язок із гвалтівником. Зловмисники можуть застосовувати фізичну силу, різні предмети і навіть зброю, щоб зламати опір жертви. Він може намагатися зв'язати людину, завдати кілька ударів, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, стиснути шию руками чи петлею тощо.

Ще одним видом психологічного насилля, що застосовується до жертви злочину з метою завадити їй пручанням є погроза фізичним насиллям чи розправою. Стаття 152 КК визначає зґвалтування із застосування погрози фізичним насиллям тим самим ступенем небезпеки, що й застосування фізичного насилля. Це означає, що така погроза має бути еквівалентною фізичному насильству, повинна бути прямою і може бути негайно реалізована злочинцем. Характер такої погрози та можливість її негайного виконання ставить жертву в безвихідне становище, змушуючи її підкоритися вимогам гвалтівника. В результаті такого насильства воля жертви паралізується [2].

Окремої уваги заслуговують зґвалтування, які вчиняються з використанням стану алкогольного сп'яніння та недієздатності потерпілої особи. Як правило, злочинець навмисно вводить жертву в такий стан. Слід також зазначити, що стан безпорадності може сприйматися лише в тому випадку, якщо жертва перебуває в такому стані сп'яніння, що не здатна усвідомлювати обстановку і розуміти значення вчинюваних з нею дій.

При зґвалтуванні з використанням безпорадного стану жертва не чинить опору. Однак це має бути зумовлено об'єктивними причинами, а не згодою жертви на статевий акт.

Висновки. Право на свободу та особисту недоторканність слід розглядати багатогранно. Кримінальне право захищає ці свободи, які відповідають моральним принципам цивілізованого суспільства, забороняючи діяння, що посягають на них. Такі заборонені кримінальним законом діяння у сфері статевого відносин прийнято називати статевими злочинами як у кримінально-правовій теорії, так і на практиці.

Суспільно шкідливі посягання на статеву недоторканність та статеву свободу завдають значної шкоди нормальним статевим відносинам між людьми.

Додатковим безпосереднім об'єктом цих злочинних посягань може бути здоров'я, життя, воля, майно людини.

Сьогодні жертви сексуального насилля та катувань можуть звернутися до системи безкоштовної правової допомоги та отримати послуги з представництва інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.04.2023)

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 11.04.2023)

3. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : Постанова Верховного суду України від 30.05.2008 № 5. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0005700-08> (дата звернення: 11.04.2023)

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : Конвенція; Рада Європи від 11.05.2011. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_001-11 (дата звернення: 11.04.2023)

Валерія КІЗЛИК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У даній статті розглядаються найбільш актуальні проблеми реалізації прав та свобод громадян в умовах воєнного стану, мета та об'єкт дослідження. Розкривається питання значення поняття «воєнний стан» та його правова регламентація. Аналізується Конституція України щодо гарантій прав та свобод громадян в умовах воєнного стану. Звертається увага на права та свободи громадян, що обмежуються безпосередньо в умовах воєнного стану, а також на причини їх обмежень. Розкривається питання про юридичні механізми захисту прав та свобод громадян в умовах воєнного стану: міжнародні договори, конституційні норми, законодавство. Наводяться приклади щодо міжнародного досвіду з гарантування прав та свобод громадян в умовах воєнного стану. А також розповідається про необхідність

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент кафедри права ВНАУ Володимир МАНЬГОРА

дотримання конституційних норм та міжнародних стандартів воєнного права для забезпечення захисту прав та свобод громадян.

***Abstract.** This article examines the most urgent problems of the implementation of the rights and freedoms of citizens in the conditions of martial law, the purpose and object of the study. The issue of the meaning of the concept of "martial law" and its legal regulation is revealed. The Constitution of Ukraine is analyzed in terms of guarantees of the rights and freedoms of citizens under martial law. Attention is drawn to the rights and freedoms of citizens, which are limited directly in the conditions of martial law, as well as to the reasons for their restrictions. The issue of legal mechanisms for protecting the rights and freedoms of citizens in conditions of martial law is revealed: international treaties, constitutional norms, legislation. Examples of international experience in guaranteeing the rights and freedoms of citizens under martial law are given. It also talks about the need to comply with constitutional norms and international standards of military law to ensure the protection of the rights and freedoms of citizens.*

Вступ. Умови воєнного стану є особливим періодом у житті будь-якої країни. Військова загроза може значно обмежити права та свободи громадян, що може призвести до порушення конституційних норм та норм міжнародного права. Такі умови часто вимагають додаткових заходів з боку влади для забезпечення безпеки нації. Проте, важливо пам'ятати, що ці заходи повинні бути обмеженими, пропорційними та не порушувати основні права та свободи громадян. Стаття має на меті проаналізувати, як можна забезпечити захист прав та свобод громадян під час воєнного стану, зокрема, шляхом забезпечення незалежного судового контролю над діями влади, введення ефективних механізмів захисту прав та свобод людини.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан - це особливий режим, який оголошується у випадку загрози національній безпеці чи державного суверенітету, озброєного конфлікту або інших великих загроз для держави. Воєнний стан призводить до тимчасового зміцнення влади, розширення повноважень військових та правоохоронних органів. У таких умовах влада може обмежувати ряд прав та свобод громадян з метою забезпечення безпеки держави, але при цьому повинна дотримуватися законів та міжнародних стандартів.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», інші закони України та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України [1].

Одним із головних завдань держави є захист законних прав і свобод громадян, запобігання їх обмеженню. Відповідно до статті 64 Конституції України лише у порядку, встановленому Конституцією та законами, і лише з метою охорони національної безпеки, громадського порядку, здоров'я і моралі, можуть застосовуватись обмеження прав та свобод [2].

Загалом, права та свободи людини є невіддільною частиною демократичного суспільства, тому навіть в умовах воєнного стану, коли можуть

бути тимчасові обмеження, існують права та свободи громадян, які залишаються непорушні, а саме:

1. Право на життя - це найбільш базове право, яке не може бути обмежене ні в яких обставинах. Держава має забезпечити захист життя кожного громадянина в будь-який час.

2. Заборона на катування та жорстоке поводження - жоден громадянин не може бути підданий катуванню або жорстокому поводженню, навіть якщо він підпадає під підозру або звинувачення в тяжкому злочині.

3. Свобода висловлювання - громадяни мають право на свободу висловлювання, включаючи свободу думок, переконань, володіння інформацією та її розповсюдження. Це право може бути обмежене тільки у випадку, коли висловлювання загрожує національній безпеці або громадському порядку.

4. Свобода віросповідання - кожний громадянин має право на свободу віросповідання і практикування своєї релігії в умовах воєнного стану, якщо це не суперечить законам країни.

5. Право на справедливий суд - кожен громадянин має право на справедливий та незалежний судовий процес, навіть в умовах воєнного стану. Це означає, що громадяни не можуть бути позбавлені права на захист, а також не можуть бути піддані безпідставному арешту або тюремному ув'язненню.

6. Заборона на дискримінацію - в умовах воєнного стану громадяни повинні мати рівні права та можливості, незалежно від своєї раси, національності, статі, віросповідання або інших ознак, що не мають жодного відношення до загальної безпеки держави.

7. Право на працю - воєнний стан не може бути використаний як підстава для примусового працевлаштування, або для обмеження права на працю за професією та в обсязі, що не порушує загальних інтересів.

Крім цього, також громадяни мають право вимагати від органів державної влади або місцевого самоврядування відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Бути впевненими в гарантіях того, що закони і нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, коли не існує випадків, що вони зменшують або скасовують відповідальність особи, право на доступ до правової допомоги, право не виконувати злочинних наказів та не бути притягненим до відповідальності двічі за той самий злочин, а також презумпція невинуватості [3].

Щодо прав та свобод, які безпосередньо обмежуються, рішення про такі обмеження громадян приймаються військовим командуванням спільно з іншими органами. Так, під час дії правового режиму воєнного стану військове управління може встановлювати обмеження та заборони на свободу пересування та перебування громадян на окремих територіях, обов'язкову перевірку документів та огляд особистих речей, транспортних засобів, речей, місць проживання та речей негромадського призначення.

Під час воєнного стану може бути введена комендантська година, яка обмежує перебування громадян на вулицях у певний час доби. Громадянам, які перебувають на військовому обліку, може бути заборонено змінювати місце проживання чи перебування без дозволу військового комісара, чи керівника відповідного органу СБУ, чи Служби зовнішньої розвідки. В умовах воєнного

стану може бути примусово відчужене необхідне державі майно, наприклад транспортні засоби, мисливська зброя, сільськогосподарська техніка.

Забороняється торгівля алкогольними напоями та спиртвмісними речовинами, а також зброєю, сильнодіючими хімічними та отруйними речовинами. У разі необхідності може забезпечуватися нормоване постачання населенню основних продовольчих та непродовольчих товарів.

Також може відбуватися примусова евакуація населення, якщо існує загроза для їх життя чи здоров'я, матеріальних і культурних цінностей, якщо існує загроза їх пошкодження або знищення, за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Забороняється проведення мирних протестів, зборів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, які можуть нести небезпеку для суверенітету держави. Забезпечення військовослужбовців, осіб рядового складу правоохоронних органів, особового складу цивільної оборони, евакуйованого населення та військових частин, житловими приміщеннями для фізичних та юридичних осіб військово-житловими зобов'язаннями та установами [3].

Крім обмежень, права та свободи громадян можуть порушуватися. Право на життя є найбільш беззахисним, кожен день війни несе в собі вбивства цивільних та військовослужбовців, люди отримують тілесні ушкодження, піддаються викраденню та примусовому переміщенню на окуповані території агресорами, катування, нелюдське поводження, зґвалтування та інші форми насильства є прямими порушеннями права на життя, честь та гідність. Відбувається порушення прав людини на охорону здоров'я, у громадян відсутній доступ до медицини, заподіюється шкода здоров'ю внаслідок отримання травм. Порушується право власності, майно громадян може бути втрачено, а також зруйновано, внаслідок проведення бойових дій, а також люди вимушені покидати свої домівки через окупацію. Порушуються права дитини, діти можуть бути розлучені з батьками та вивезені на окуповані території або до країни агресора, втратити доступ до освіти, медицини [4, с. 62-73].

Важливо мати систему, яка гарантує захист прав і свобод громадян під час конфлікту. Ось декілька прикладів міжнародного досвіду з гарантування прав та свобод громадян в умовах воєнного стану:

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) - ця організація має великий досвід у захисті прав та свобод громадян під час війни. МКЧХ забезпечує гуманітарну допомогу та медичний захист для вразливих груп населення, таких як поранені військові, внутрішньо переміщені особи та біженці. Крім того, вони надають юридичну допомогу, захищають права військовополонених та неправильно ув'язнених осіб.

Комісія ООН з прав людини - Комісія ООН з прав людини є органом ООН, який займається захистом прав людини. У воєнний час вони надають консультації з прав людини для урядів та організацій громадянського суспільства. Комісія також веде моніторинг порушень прав людини в умовах воєнного конфлікту та сприяє усуненню цих порушень.

Європейський суд з прав людини - Європейський суд з прав людини є головним юридичним органом Європейської конвенції з прав людини. Умови воєнного стану можуть призводити до порушень прав людини, і тому саме суд забезпечує захист цих прав. Він розглядає скарги щодо порушень прав людини

від імені громадян, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту, та приймає рішення щодо компенсації та інших заходів, необхідних для відновлення прав та свобод громадян.

Міжнародний трибунал зі злочинів проти людства – є юридичним органом, який займається розслідуванням та переслідуванням осіб, які вчинили злочини проти людства, включаючи ті, що сталися в умовах воєнного конфлікту. Трибунал забезпечує захист прав жертв та свідків злочинів та сприяє забезпеченню справедливості та примирення в районах, що зазнали воєнних дій.

Міжнародний кримінальний суд - є юридичним органом, який займається переслідуванням відповідальних за геноцид та покаранням осіб, які вчинили злочини проти миру, воєнні злочини.

Усі ці організації та юридичні органи є важливими для гарантування прав та свобод громадян під час воєнного конфлікту, оскільки вони покликані забезпечувати захист прав жертв війни [5].

Висновки. Конституційні права людини в умовах воєнного стану можливі за умови чіткого дотримання вимог законодавства. У контексті забезпечення прав людини не менш важливим є налагодження комунікації та чіткої взаємодії між усіма державними органами та посадовими особами під час виконання ними своїх обов'язків. За умови виконання цих вимог запровадження воєнного стану в Україні мало вплине на обмеження прав громадян, фактично не зачепить їхні інтереси та повсякденне життя, але матиме потенціал для забезпечення національної безпеки та захисту.

Отже, забезпечення прав та свобод громадян в умовах війни є складним завданням, але надзвичайно важливим, воно має залишатися пріоритетним для держави.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.04.2023).
2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.04.2023)
3. Філіппських М. О., Дудкіна Н. О. Конституційно-правове регулювання обмеження прав громадян в умовах воєнного стану. Становлення та розвиток правової держави: Проблеми теорії та практики. 2022. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-77> (дата звернення: 07.04.2023).
4. Kolomiets I. S. Обмеження права на свободу слова та вираження поглядів в умовах воєнного стану: правові аспекти. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2022. № 3. С. 62–73. URL: <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.03.06> (дата звернення: 07.04.2023).
5. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 07.04.2023).

Діана КОСТРИБА*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ТРЕКЕРІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ

***Анотація.** У статті досліджується феномен Інтернет-трекерів та ризиків, які вони несуть у сфері захисту персональних даних та ризиків приватності користувача. Розвиток інформаційних технологій створив розквіт електронної комерції та цифрових комунікативних технологій, але разом з цим стали з'являтися ризики у сфері захисту персональних даних, безпеки та кібербезпеки користувачів. Розглянуто регламенти та умови обробки персональних даних у глобальній комп'ютерній мережі Інтернет як у вітчизняному, так і міжнародному законодавствах. Крім того, розглянуто необхідність використання сучасних роз'яснень іноземних регуляторів та необхідність розуміння технічної частини при створенні модернізованого українського регламенту захисту персональних даних.*

***Abstract.** This article explores phenomena of internet-trackers and risks of their usage in the field of personal data protection and privacy risks of the user. The development of information technology created rise of e-commerce and the development of digital communication technology, but along with this, risks in the field of personal data protection appeared in the field of personal data protection, security and cybersecurity of users. Author considers regulations and conditions of personal data processing in global computer network Internet in foreign and domestic legislation. Beside this, need to use modern explanation of foreign regulators and understanding technology field when creating part in creating modernize Ukrainian regulation on personal data protection is considered.*

Вступ. Технологічний розвиток людства та повсякчасна імплементація новітніх інформаційно-комунікаційних технологій сприяє нововведенням у сфері взаємодії суб'єктів суспільних відносин. Розвиток електроніки та ІТ-технологій у симбіозі з розвитком комунікаційних можливостей створює умови для розвитку електронної комерції у вигляді Інтернет-маркетів, рекламних компаній у мережі Інтернет та у програмному забезпеченні для комунікаційних пристроїв – смартфонів та планшетів. Але разом із технологічним розвитком бізнес-процесів у цифровій комунікаційній мережі Інтернет з'явилися ризики для особи у сфері інформаційної безпеки, кібербезпеки та у сфері захисту приватності особи.

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширений ризик – передача персональних даних особи при взаємодії між пристроєм користувача та веб-ресурсом за допомогою певних технологічних рішень, які являють собою один з основних принципів роботи у мережі Інтернет. Саме на зборі, обробці, класифікації персональних даних користувачів і побудовано принцип надання таргетованої, релевантної реклами користувачам. Принцип полягає у ідентифікації користувача та отриманні його пошукових запитів.

Передача персональних даних особи відбувається при взаємодії пристрою користувача та веб-ресурсу. Існують певні технологічні рішення для отримання, зберігання, ідентифікації користувачів. У кожній компанії, яка займається впровадженням рекламних оголошень, методика взаємодії з рекламною аудиторією буде схожа, але методи отримання, обробки та ідентифікації користувача будуть дещо різними як у технічному, так і в юридичному аспектах. Простота збору, використання та продажу персональних даних користувача залежить від законодавчого відношення до питання приватності та персональних даних. Окремо слід відзначити регуляторну політику законодавства до можливості продажу персональних даних користувача та регуляторної політики у сфері Інтернет-маркетингу. Інструмент “відслідковування користувачів” – походить від англійського “Tracking Device”, скорочено – “трекер”. Сам Інтернет-трекер являє собою програмний засіб для отримання певної інформації, але із-за відсутності чіткого визначення його також називають технологією.

Методика отримання персональних даних від користувача буде залежати від вибраного ІТ-рішення для вирішення даної задачі. Виходячи з ситуації, коли саме визначення відсутнє, пропонуємо своє бачення даного питання: трекер – програмний засіб, який створений для збору персональних даних, профілювання та ідентифікації пристроїв користувача при взаємодії з веб-ресурсом у комунікаційній цифровій мережі Інтернет або інших цифрових мережах.

Трекери збирають персональні дані користувачів, тобто Закон України “Про захист персональних даних” має регулювати діяльність пов’язану зі збором, обробкою та використанням такої інформації. Визначення, що дає законодавець, стосовно персональних даних – “відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована” [6].

Сучасні технології трекерів можна поділити на кілька видів – трекери, що відносяться до веб-сегменту, трекери соціальних мереж та трекери пристроїв та трекери мобільних додатків. Кожен з видів систем збору та ідентифікації користувача має певні властивості та застосовує характерні для нього технологічні аспекти, які мають на меті обійти регламент GDPR, E-Privacy. Трекери для веб-сегменту необхідно розглядати у залежності від технології, за яким вони працюють та яким саме принципом взаємодіють з персональними даними пристрою користувача. Мета трекерів – зібрати максимальний об’єм інформації про пристрій користувача.

Файли “cookies” – технологічне рішення, яке являє собою невеликі текстові файли, що передаються в тілі запитів веб-серверу та відповідей

пристрою користувача. Зберігаються у спеціальних директоріях веб-браузера користувача. Файли “cookies” – відповідають за створення веб-сесії, тобто процесу, який починається з запиту від користувача до певного веб-ресурсу, отримання запиту та направлення відповіді на пристрій користувача, закриття сесії за умови запиту користувача або примусового припинення взаємодії.

Функціонал файлів “cookies” полягає:

- збереження особистих налаштувань, а саме мова, тема оформлення, геолокація, формати дати та часу, валюта, кількість елементів на сторінці, розширення екрану. При повторній взаємодії веб-ресурс, на основі збережених файлів “cookies”, відтворить налаштування;

- швидке завантаження веб-сайту завдяки збереженій технічній інформації;

- аналіз якості роботи веб-сайту;

- збір статистики про відвідування сайту;

- збір рекламних даних користувача для формування таргетованої та ревалентної реклами [3].

Файли “cookies” можуть зберігатися певний час на пристрої користувача – Persistent cookies або видалятися відразу після сесії – Session cookies. Ці види файлів передаються виключно між пристроєм клієнта та веб-ресурсом.

Кожна соціальна мережа розробляє свій трекер з загальними властивостями – Pixel. Відслідковує дії користувача – огляд сторінок, заповнення форм та час проведений на кожний сторінці веб-ресурсу. Даний інструмент збирає статистику, дозволяючи дослідити аудиторію та легко настроїти таргетингу. Прив’язка зібраної інформації про користувачів базується на базі даних самої соціальної мережі. Точна ідентифікація профілю користувача береться з файлів “cookies” браузера та зводиться з зібраною інформацією.

Цікавий аспект – соціальна мережа зберігає інформацію про всі дії користувача, разом з його профілем, рекламним профілем та географічним місцем входу у профіль. Використання трекерів мобільних додатків являє собою створення профілю користувача після встановлення додатку на смартфон або планшет. Існує кілька варіантів виконання такого виду трекеру.

Компанія Apple створює для своїх користувачів більше засобів контролю за персональними даними та не дозволяє моніторинг веб-трафіку, тому корпорація Meta, що є власником FaceBook та Instagram, не може вільно збирати дані своїх користувачів. Для обходу даної заборони вони створили свій браузер, який працює “зсередини” додатку. Завдяки такому рішення кожна дія користувача, при переході на веб-ресурс відстежується, профілюється та зберігається [2].

Питання відстеження дій користувача та збір персональних даних з смартфона або планшета залежить від кількох факторів – тип браузера, тип операційної системи – відкрита чи закрита та рекламного ідентифікатора.

Існують трекери, які “вбудовані” у пристрої, наприклад, після створення фотографії до її даних заноситься географічні координати місця зйомки, час та дата, серійний номер камери та її модель. До речі, соціальні мережі використовують координати локації саме з таких даних.

Окремо слід розглянути ситуацію з “відбитком пальця”, адже даний трекер має можливість прихованого збору даних та профілювання користувачів, таким чином що його виявити досить важко. З позиції законодавства України, така діяльність підпадає під формулювання “Незаконне придбання або збут спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також незаконне їх використання”, а для використання розробки, придбання або продажу, необхідно отримувати ліцензію «проведення господарської діяльності, пов’язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв’язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації” [4; 5].

Виходить, що для захисту персональних даних своїх пристроїв кожен користувач повинен подбати самостійно. Жодним законом або регламентом не заборонено використовувати програмні засоби щодо блокування збору та обробки персональних даних пристроїв – блокувальників реклами та браузерів, що блокують технології відстеження типу “відбитку пальця”. Ідеальний варіант взаємодії між пристроями та веб-ресурсу – мінімальний обмін лише необхідними персональними даними та повна заборона на використання трекерів. Такий режим зможе забезпечити збереження персональних даних та створення анонімності при використанні веб-ресурсів.

Висновки. Сучасний стан розвитку трекерів дає можливість відслідковувати пристрій користувача, його профіль та навіть місце знаходження.

Українське законодавство у сфері захисту персональних даних потребує модернізації, але слід використати досвід Євросоюзу у плані регуляції взаємодії з персональними даними, зробити можливість швидко реагувати на нові виклики та загрози та вносити зміни до законодавства. За умови, що трекери типу “відбитку пальця” вже не нові, то зміни до законодавства з урахуванням даного фактору вже необхідно було розглянути, дослідити та імплементувати до законодавчої бази. При створенні модернізованого законодавства слід впровадити позицію щодо визначення “інформаційної приватності” та “приватності комунікацій”.

Окремо треба відзначити відсутність загально ратифікованої конвенції про права людини у світових комунікаційних мережах, у якій повинно бути визначено окремий пунктом недоторканність приватних даних особи та юридичну відповідальність за такі дії.

Список використаних джерел:

1. Про захист персональних даних: Закон України від 01.10.10р.№2297-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/conv#n11>
2. Рильков С. Що таке файли “cookies” і для чого вони потрібні? URL: <https://highload.today/cookies> (дата звернення: 01.03.2023).
3. Політика конфіденційності та умови використання. Google. URL:<https://policies.google.com/technologies/cookies?hl=ua> (дата звернення: 01.03.2023).

4. Кобрін А., Корчинський Д., Некрутенко В. GDPR посібник з виживання / під ред. Д. Іванова. Одеса: видавничий дім "Гельветика", 2022. С. 114. ISBN 978-966-992-729-3.

5. Fingerprint JS. Служба ідентифікації відвідувачів. URL: <https://github.com/fingerprintjs/fingerprintjs> (дата звернення: 01.03.2023).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.01 р. № 2341-III. (Ч. 1 ст. 359). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n2480> (дата звернення: 01.03.2023).

7. Пилипчук В.Г., Брижко В.М., Інформаційна безпека та приватність у сфері захисту персональних даних. *Інформація і право*. № 4(19)/2016 р. С. 60-70.

Ольга МАР'ЯНКО*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ Й АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглядаються питання про поняття, властивості та принципи адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення

Abstract. The article deals with the concept, properties and principles of administrative liability and administrative offense

Вступ. Питання відповідальності активно вивчається та досліджується і розглядається як свобода особи щодо вибору варіантів поведінки та вчинків. Роль і місце адміністративної відповідальності на адміністративно-правовому просторі визначається тим, що відносини адміністративної відповідальності, разом із відносинами публічного управління, адміністративних послуг і адміністративного судочинства утворюють предмет адміністративного права.

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1].

Виклад основного матеріалу. Суть адміністративної відповідальності полягає у впливі, що чинять уповноважені органи або посадові особи на громадянина, який вчинив адміністративне правопорушення і тягне за собою негативні для правопорушника наслідки морального (попередження), матеріального (штраф) або особистого характеру (адміністративний арешт).

* Науковий керівник: д. ю. н., доцент, кафедри права ВНАУ Юрій ДЕМ'ЯНЧУК

Метою цього впливу є виховання особи, що вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як власне правопорушником, так і іншими особами.

Адміністративна відповідальність - це передбачене законодавством, примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом до осіб, які вчинили адміністративні проступки заходів впливу, реалізація яких юридично визнана [2].

Адміністративна відповідальність, так само як й інші види юридичної відповідальності настає за наявністю нормативних, фактичних і документальних підстав:

- фактичні підстави це юридичні факти, пов'язані з проступком, зокрема, це факт вчинення проступку і факт виконання заходів відповідальності, крім того, до них відносяться факти затримання, огляду, подання звернень, визнання доказами фактичних даних тощо;

- юридичні (нормативні) підстави утворюють норми за якими діяння визнається адміністративним проступком (правопорушенням), визначаються заходи примусу за виконання складу проступку, суб'єкти відповідальності і юрисдикції, правила, за якими накладаються і виконуються стягнення, забезпечується законність, права учасників провадження тощо;

- процесуальні (документальні) підстави – це наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності та документів, оформлених відповідно до встановлених вимог та за визначеною законодавством процедурою, в першу чергу, це протокол про адміністративне правопорушення і постанова по справі про адміністративне правопорушення, а також сюди відносяться акти, довідки, звернення, облікові документи тощо.

Нормативного акту, який би вміщував всі юридичні норми, що утворюють підстави адміністративної відповідальності, або хоча б подавав їх перелік, не існує. Зазначені підстави визначаються вимогами значної кількості нормативно-правових актів: кодексів, окремих законів, положень, правил та інших актів [3].

Певні вказівки на їх систему спостерігаються у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Так, у статті 2 КУпАП встановив, що законодавство України про адміністративні правопорушення складають:

- а) Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- б) інші закони про адміністративні правопорушення (такі закони, до включення у КУпАП, застосовуються безпосередньо і на них і у такому випадку поширюються положення КУпАП).

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність

Адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити.

Юридичний склад адміністративного правопорушення - це передбачена нормами адміністративного права сукупність ознак, при наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як правопорушення.

До цих ознак належать:

- об'єкт;
- об'єктивна сторона;
- суб'єкт;
- суб'єктивна сторона.

Об'єкт адміністративного правопорушення - це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, яким завдано шкоди адміністративним правопорушенням. Іншими словами, це те, на що спрямовано адміністративне правопорушення.

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення - це зовнішні ознаки та обставини які характеризують адміністративне правопорушення.

Суб'єкт адміністративного правопорушення - це особа, яка вчинила адміністративне правопорушення. Суб'єктом адміністративного правопорушення може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку, та юридична особа незалежно від форми власності.

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення - внутрішнє (психічне) ставлення суб'єкта правопорушення до скоєного діяння і його шкідливих наслідків [4].

Не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що поняття адміністративної відповідальності є доволі складним явищем як юридичної, так і соціальної та правової відповідальності, із загальними й спеціальними ознаками. Також необхідно зазначити, що в існуючому законодавстві не міститься чіткого визначення поняття адміністративної відповідальності, що спричиняє колізійні ситуації, а тому дослідження даного питання потребує подальшої уваги. Адміністративна відповідальність відіграє важливу роль у становленні та розбудові правової держави, адже адміністративні правопорушення є найбільш частими правопорушеннями.

Список використаних джерел:

1. Дембіцька С. Л. Теоретико-правова характеристика інституту адміністративної відповідальності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія "Юриспруденція". № 18. Том 1. 2019 С. 73–76.
2. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та

протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

3. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Ігонін Р. В. Науково-практичний коментар до Глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: ЦУЛ, 2020. 1246 с.

4. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020. 18 с.

Іван МАЦЬКОВ*
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОКРЕМІ ДИСКУСІЇ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Анотація. У статті розповідається про поняття, що таке адміністративний суд, адміністративне судочинство та інші аспекти адміністративного права.

Abstract. The article talks about the concept of an administrative court, administrative proceedings and other aspects of administrative law.

Вступ. Адміністративний суд (також суд адміністративної юрисдикції) – орган судової влади, уповноважений здійснювати правосуддя в адміністративних справах, шляхом вирішення справ адміністративної юрисдикції (публічно-правових спорів).

Виклад основного матеріалу. В Україні спеціалізовані адміністративні суди створено після набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. (набрав чинності з 1 вересня 2005 р.). До цього часу адміністративні справи вирішувалися районними (міськими, міськрайонними) судами, в порядку провадження у справах, що виникають з адміністративних правовідносин, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (Української РСР) від 18 липня 1963 р. Згідно з вказаними нормативно-правовими актами, мережу адміністративних судів утворюють окружні адміністративні суди в Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (діють як місцеві адміністративні суди / суди першої інстанції), апеляційні адміністративні суди (діють в апеляційних округах, яких на сьогодні дев'ять). Вищу судову інстанцію в системі адміністративних судів — Вищий адміністративний суд України (ВАСУ) — було створено ще 2002 р. Указом Президента України від 1 жовтня 2002 р. № 889/2002 «Про Апеляційний

* Науковий керівник: д.ю.н., доцент, кафедри права ВНАУ Юрій ДЕМ'ЯНЧУК

суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України» [1]; однак розгляд адміністративних справ ВАСУ почав лише 1 вересня 2005 р. Вищий адміністративний суд України діє як суд касаційної інстанції, а в деяких категоріях справ, визначених Кодексом адміністративного судочинства України, як суд першої інстанції.

Скарги щодо оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення розглядають місцеві загальні суди (районні, міські, міськрайонні), які при розгляді справ даної категорії діють як адміністративні суди і здійснюють судовий розгляд за правилами Кодексу адміністративного судочинства України (див. ст. 171² КАС України).

Нормативну основу правового статусу і діяльності адміністративних судів становлять Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Кодекс адміністративного судочинства України та прийняті на їх виконання підзаконні нормативно-правові акти.

Кількісний склад суддів в адміністративних судах України затверджено відповідним наказом Державної судової адміністрації України [2] (із змінами та доповненнями).

Адміністративне судочинство — діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. Змістом адміністративного судочинства є здійснення правосуддя в адміністративних справах шляхом розв'язання публічно-правових спорів.

Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Система адміністративного судочинства побудована наступним чином.

Судами першої інстанції є:

по-перше, неспеціалізовані місцеві загальні суди. Вони поряд з адміністративними справами розглядають цивільні і кримінальні справи. Це районні, міські, районні у містах та міськрайонні суди;

по-друге, окружні адміністративні суди.

Місцеві загальні суди і окружні адміністративні суди є судами першої інстанції та не підпорядковані одне одному.

Апеляційною інстанцією (тобто інстанцією, яка переглядає судові рішення, які не набрали законної сили) для місцевих загальних судів та окружних адміністративних судів є апеляційні адміністративні суди. Вони створюються на територіях, що складаються з декількох областей [3]. Вищою судовою інстанцією, касаційною інстанцією (переглядає судові рішення адміністративних судів першої інстанції та апеляційних адміністративних судів) в адміністративних справах є Верховний Суд, тобто Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду.

Категорії справ, у яких провадження здійснюється з особливостями, встановленими Кодексом

Складні справи:

- щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень
- щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів
- про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності

У рішенні суду в зразковій справі Верховний Суд зазначає ознаки типових справ та обставини, які обумовлюють типове застосування норм матеріального права та порядок застосування таких норм. При ухваленні рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам певної зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні в такій зразковій справі.

Висновки. Судова влада – це система судових органів держави, їх повноваження та власне діяльність, що спрямована на виконання повноважень. Адміністративне судочинство можна охарактеризувати як урегульовану законом діяльність адміністративних судів щодо порядку розгляду і вирішення спорів, що виникають у сфері владного управління між фізичними та/або юридичними особами, з одного боку, та суб'єктами владних повноважень – з іншого.

Список використаних джерел:

1. Пчелін В. Б. «Організація адміністративного судочинства України: правові засади.» (2017).
2. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.
3. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Ігонін Р. В. Науково-практичний коментар до Глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: ЦУЛ, 2020. 1246 с.

Юрій МЕЛЬНИК*
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ ПОЛІТИКИ В ЖИТТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Політика важлива для соціуму тим, що здатна вести до змісту та розвитку, а також, будучи ареною для інтересів соціальних та професійних спільнот, націй, країн, утворює суспільні відносини і відповідає за публічну владу.

* Науковий керівник: к.і.н., старший викладач кафедри права ВНАУ Олександр ПОГУЛЯЄВ

Метою статті стало з'ясування розвитку політичної думки серед людей в цілому, а також дізнатися, яку роль політика відіграє у житті сучасного суспільства.

Методами написання статті стали аналіз, синтез, узагальнення пояснення та кваліфікація даних. Першими джерелами для осмислення нашого дослідження стали фундаментальні політичні думки Китаю і всього Стародавнього Сходу, а особливо відіграли погляди Конфуція, які викладені у книзі «Луньюй» («Бесіди і судження») та вчення Мао-цзи, який висунув ідею договірною походження держави та управління. Та в цілому погляди та вчення різних історичних філософів та політичних діячів до сьогодні.

Політика має численні типи, ситуації та структурні чинники, вивчення яких дозволяє зрозуміти сутність, зміст і роль політики в суспільному житті. Тому доводиться констатувати, що політика є складним, не позбавленим протиріч, але необхідним і важливим дивом соціального світу. Вивчення цього питання - тривалий і складний пізнавальний процес. Мислителі й експериментатори численних поколінь і різних епох збагачують скарбницю знань про політику, відкриваючи все нові й нові її аспекти, характеристики, посліди, розбіжності, які складають цілісні узагальнення й положення, що малюють у свідомості різноманітну картину політичного життя людства.

Abstract. *Politics is important for society in that it can lead to content and development, and also, being an arena for the interests of social and professional communities, nations, countries, forms social relations and is responsible for public power.*

The purpose of the article was to clarify the development of political thought among people as a whole, as well as to find out what role politics plays in the life of modern society.

The methods of writing the article were analysis, synthesis, generalization, explanation and qualification of data. The first sources for understanding our research were the fundamental political thoughts of China and the entire Ancient East, and the views of Confucius, which were set forth in the book "Lunyu" ("Conversations and judgments") and the teachings of Mo Chi, who put forward the idea of the contractual origin of the state and management. But in general, the views and teachings of various historical philosophers and political figures up to the present.

Politics has numerous types, situations and structural factors, the study of which allows us to understand the essence, content and role of politics in social life. Therefore, we have to state that politics is a complex, not without contradictions, but a necessary and important miracle of the social world. Studying this issue is a long and complex cognitive process. Thinkers and experimenters of many generations and different eras enrich the treasury of knowledge about politics, discovering more and more new aspects, characteristics, premises, disagreements that make up integral generalizations and provisions that paint in the mind a diverse picture of the political life of mankind.

Вступ. Політична наука розглядає політику як об'єкт вивчення політичної науки, що є надзвичайно складним явищем. Його соціальний, організаційний, ідеологічний та культурний зміст вельми різноманітний та багатоплановий. Постійність структурних рис політики йде пліч-о-пліч зі своєрідністю її конкретних проявів у розвитку людської цивілізації. Як засіб організації та регулювання життя політика немає собі рівних і, мабуть, збереже своє значення у майбутньому.

Що таке політика? Яка природа цього складного, багатоаспектного та динамічного явища? Яка роль політики у житті людини та суспільства? Як показує історія політичної думки, ці питання завжди перебували в центрі уваги мислителів минулого, які залишили по собі велику кількість визначень політики. Пошук відповідей на поставлені питання, а також визначення місця та ролі політики у суспільному житті триває й досі.

Водночас слід зазначити, що розвиток політичної думки має довгу та багату історію. Цей процес нерозривно пов'язаний зі становленням перших держав як особливої організації влади. Людство мало нагромадити досвід майже двох тисяч років державного управління, перш ніж склалися можливості для теоретичних узагальнень та висновків щодо політичного життя як особливої сфери громадських відносин.

Історія соціально-політичних учень є однією з найважливіших складових частин духовного світу людства. Вона є результатом діяльності багатьох поколінь мислителів, що цікавилися проблемами суспільного та державного устрою, політикою, взаємовідносинами особистості та суспільства. Завдяки взаємовпливу мислителів різних країн та епох, «спадковості» розвитку політичної думки формувалися універсальні, загальні для всього цивілізованого людства політичні цінності.

Знання історії політичної думки було першоджерелом знань про державне та політичне життя минулих поколінь, і насамперед це джерело, звернене в майбутнє, завдяки вмінню вчитися на історичних помилках. і успадкувати культурні досягнення, передані нащадкам найблискупішими мислителями історії людства. Тому було б великою невдячністю до наших нащадків вивчати політику в її нинішньому стані без попереднього вивчення історичного розвитку політичних явищ, тобто без розуміння походження ідеології політики. Зважаючи на це, необхідно зробити невеликий екскурс в історію розвитку політичних навчань із «зупинками» політичних міркувань найвидатніших мислителів в історії людства.

Метою статті є з'ясування розвитку політичної думки серед людей в цілому, а також дізнатися, яку роль політика відіграє у житті сучасного суспільства.

Обговорення літератури. Осмислення проблеми співвідношення політики й моралі розпочалось ще в давні часи. У цілому в історії філософської та політичної думки можна визначити три основні підходи:

а) перший з них (Н. Макіавеллі, Г. Моска, Р. Міхельс, І. Бентам) відкидає будь-яке серйозне значення моралі для політики;

б) другий підхід (Платон, Арістотель, Е. Фромм), навпаки, розчиняє політичні підходи в морально-етичних оцінках, його представники висловлюють думку, що етичні орієнтири є найсуттєвішими в людській життєдіяльності (однаково в усіх сферах, не відокремлюючи політику);

в) третій (А. Швейцер, М. Ганді та ін.) обстоює думку необхідності «ушляхетнення» політики мораллю. З цього погляду, мораль є важливим чинником оцінки політичної діяльності взагалі.

Фундаментальну роль в історії політичної думки Китаю і всього Стародавнього Сходу відіграло вчення Конфуція (551–479 рр. до н. е.). Погляди Конфуція викладено у книзі «Луньюй» («Бесіди і судження»), складеній його учнями [1].

Мао-цзи висунув ідею договірною походження держави та управління. У давнину, вважав він, не було управління й покарання, кожний мав власне розуміння справедливості, й тому у відносинах між людьми панувала ворожнеча. Зрозумівши, що причиною безладу й хаосу в суспільстві є відсутність старшинства та управління, люди обрали найбільш добродішну і мудру людину правителем, зробили її «сином неба», який покликаний створювати єдиний зразок справедливості в суспільстві й забезпечувати у ньому порядок.

Згідно з переконаннями законника-практика Шан Яна, висловленими ним у «Книзі правителя провінції Шань», закон є «вираз любові до народу» тому необхідно було:

1) мати за повелінням законів у державі багато покарань та мало нагород;
2) слід карати жорстоко навіть за дрібні порушення; наприклад, людина, що зронить на дорозі жар, щоб донести його до свого селища, має бути присудженою до смертної кари;

3) варто роз'єднувати людей взаємною підозрілістю, слідкуванням та взаємним доносительством родичів та близьких один на одного;

4) державний апарат має бути суворо централізований, а будь-яке прагнення особи до самостійності у суспільному житті є злочином;

5) обмеження общинного самоврядування, підпорядкування його місцевій адміністрації;

6) встановлення безпосереднього державного контролю над діями підданих. ("Books of the ruler of shang province")

Таким чином, наполягаючи на домінуючій ролі єдиного для всієї держави закону, законники розуміли під ним репресивну, каральну дію та схвалювали страх, викликаний невідворотністю цієї дії [3].

Позитивним здобутком законників була висунута ними концепція рівних можливостей, згідно з якою в апараті держави посади мають замішуватися не за іменитістю, а за воєнними здобутками та здібностями до управління.

Літеральна система широко використовується в політичній мудрості, тобто вивченні політичних чудес у процесі їх формування та розвитку, у зв'язку з історією.

Значне місце в дослідженні політичної мудрості займає системно-функціональна система. З точки зору цієї системи, політика розглядається як функціональна система, яка спеціалізується на такій функціональній проблемі,

як досягнення речі. Найважливішою функцією будь-якої системи є стабільність, яка забезпечується функціонуванням у ній барвистих зачатків. Ця стабільність забезпечується редуплікацією і збереженням балансу системи зачатків. Системний підхід дозволяє встановити загальні, універсальні закономірності функціональної дії політичних систем. Системами можна вважати будь-який політичний інститут або об'єднання, державу, партію, профспілки, церкву.

Але системний підхід не враховує такі сутнісні риси політичного життя, як громадські, релігійні та інші. Відносна система служить доповненням до системно-функціональної методології. Ця система ґрунтується на передумові, що існують певні загальні моделі політичного *geste*. Релятивна система передбачає порівняння політичних чудес однотипного державного устрою, політичних партій, виборчих систем тощо. Використання релятивної системи розширює коло дослідження, сприяє плідному використанню досвіду інших країн і народів.

Але політична мудрість стала справжньою мудрістю, оскільки вона перейшла з академічних міркувань на ґрунт реального життя, а це вимагає використання емпіричних стилів спостереження, перевірок, вивчення статистичного приладдя та документів, лабораторних досліджень. Використання цих стилів дозволяє кількісне вираження у вимірі політичних чудес, а отже, можливість використання тонких стилів і комп'ютерних технологій.

Виклад основного матеріалу. Походження поняття «політика» здебільшого пов'язують із назвою однойменної праці давньогрецького мислителя Аристотеля, в якому він розглядав основи організації та діяльності держави та політичної влади.

Як щодо самотійна сфера суспільного життя політика виникла одночасно із соціальною, етнічною та релігійною диференціацією суспільства. Закликали її до життя ускладнення механізмів матеріального виробництва, поділ суспільства на верстви, культурний прогрес, зростання соціальної мобільності суспільства. Внаслідок цих об'єктивних процесів виділилися групи людей з підвищеною конфліктністю, непримиренністю. А механізми обміну і розподілу у сфері суспільного виробництва, догмати релігійної віри, звичаї, традиції та інші регулятори людських відносин виявилися нездатними ефективно усувати суперечності, що безперервно виникають у суспільстві. Назріла гостра потреба у соціальній силі, здатній забезпечити реалізацію індивідуальних, колективних та суспільних інтересів, регулювати відносини між людьми з метою збереження цілісності суспільства. З того часу політика зарекомендувала себе як мистецтво соціального співіснування, необхідність підтримки цілісності розрізненого суспільства.

«Політика» – одне з неоднозначних понять. Це насамперед проявляється у побуті, коли політикою називають будь-яку цілеспрямовану діяльність: мистецтво управління суспільством, громадський активізм, область задоволення честолюбних прагнень та заробляння грошей, інтересів людини тощо.

Неоднозначність побутових уявлень про політику пов'язана зі складністю та багатогранністю її проявів. Саме тому у науковому зверненні існують різні тлумачення, у яких політика розуміється як:

- одна із сфер життєдіяльності суспільства;
- система певних громадських відносин;
- взаємодія класів, націй, держав між собою у вигляді влади;
- сукупність дій, заходів, установ, з допомогою яких узгоджуються інтереси різних верств населення;
- прагнення до отримання та використання державної влади, цілеспрямованого впливу на неї;
- участь у справах держави, у визначенні форм, завдань, змісту її діяльності;
- наміри, цілі та способи дій правлячої еліти та її оточення;
- прояви хитрощів, обережності, таємничості, ухилень, обачності.

Отже, термін «політика» вживається нині у різних значеннях, а виник він ще Античної Греції і походить від давньогрецького слова «polis», що означає місто-держава. З цією назвою пов'язаний і інший термін «ролітія», що дослівно означає «брати участь у політичному житті». З моменту створення перших творів, присвячених вивченню держави та суспільного устрою (трактат Аристотеля «Політика» при дослівному перекладі також називається «те, що стосується держави»), цей термін означав «державне життя», «державний устрій». За визначенням Аристотеля, політика характеризує людський спосіб життя та співжиття всередині держави. Він, визначаючи сутність людини, називав її «політичною твариною». Інший давньогрецький філософ Платон розумів політику як мистецтво, здатність жити разом за умов полісу шляхом дотримання певного комплексу правил соціального співжиття [6].

Отже, з давніх-давен політика пов'язується з умінням домагатися розподілу функцій громадян, зберігати їх спілкування та цілісність спільноти.

При вивченні цієї теми необхідно звернути увагу на те, що політика – це одне з основних явищ у системі найважливіших сфер життя суспільства: економічної, ідеологічної, правової, культурної, релігійної тощо.

Політика належить насамперед до сфери духовного життя суспільства, до сфери усвідомлення людьми свого ставлення один до одного, до себе, до світу. Політика має місце в період переходу від первіснообщинного життя суспільства до цивілізації.

Політика виражає докорінні інтереси різних спільнот, партій, держав і цілі, якими вони керуються. В усіх сферах, де здійснюється політика, вона набуває різноманітних форм вияву. Теорія виділяє дві великі, тісно зв'язані сфери політики – внутрішню та зовнішню. Водночас багатогранність реального життя дозволяє і зобов'язує виокремити у внутрішній і зовнішній політиці більш вузькі й у той самий час важливі сфери політики, такі як економічна, соціальна, національна, політика розвитку народовладдя, культурна політика тощо.

Політичне життя визначає основні соціальні та політичні структури влади, тип політичної системи, партійних систем, політичної організації суспільства, спосіб правління, тип державного устрою і політичного режиму, стан суспільного порядку тощо.

Функції які політика виконує в суспільстві:

- Залучення громадян до участі в політиці;
- Раціоналізація конфліктів і суперечностей, спрямування їх у русло цивілізованого діалогу громадян і держави
- Формування ціннісних орієнтирів соціального прогресу
- Конституювання відносин, дій суб'єктів і стану об'єктів політичного процесу
- Примус в інтересах окремих верств населення або всього суспільства в цілому
- Задоволення владно значущих інтересів усіх груп і верств суспільства
- Соціалізація особистості
- Забезпечення послідовності та інноваційності (оновлюваності) соціального розвитку як суспільства в цілому, так і окремої людини

Функції політики засвідчують її всеосяжний характер, неперервний вплив на суспільство й неперехідне значення для регулювання суспільних відносин. Політика тісно пов'язана з різними сферами суспільного життя: економікою, мораллю, правом, релігією, культурою, екологією тощо [8].

Для більшого вивчення політики як соціального дива вчені використовують таку систему дослідження, як дужка. Він полягає в розподілі набору результатів політики на певні групи (класи) відповідно до певного критерію, який називається точкою дужки або основою дужки. З огляду на складність політики, її класифікують за різними категоріями:

- за сферами суспільного життя (прибуткові, соціальні, мистецькі, громадські, військові та ін.);
- за впливом (внутрішнє, зовнішнє);
- за масштабами (транснаціональні, глобальні, оригінальні, корінні);
- за носіями та суб'єктами (політика держави, партії, руху, особи);
- за терміном дії (коротко-, середньо-, довгострокові).

Також необхідно відзначити, що політика має складну структуру. Слід нагадати, що структура будь-якого об'єкта складається з сукупності його стійких факторів (зачатків), об'єднаних сукупними зв'язками, що забезпечують цілісність і якісну визначеність об'єкта.

Найчастіше в політиці, як складному соціальному диві, виділяють п'ять основних зачатків, які у своєму співвідношенні складають структуру політики:

- Політична влада.
- Суб'єкти та об'єкти політики.
- Політичні відносини та політичні навантаження.
- Політичне об'єднання суспільства.
- Політичні знання та політична культура.

Крім того, кошти та скарбницю політики можна віднести до структури політики.

Необхідно компактно охарактеризувати складові структури політики, необхідні для формування загального уявлення про неї.

Перш за все, слід зазначити, що влада, як форма соціального обміну, полягає в тому, що нижчий очікує, що позитивний ефект від послуги, яку він визнає від суверена, перевищить витрати на його прихильність. Тобто влада – це форма суспільних відносин, у яких один суб'єкт придатний для того, щоб породжувати прохання про зміни (поступки) у жесті іншого суб'єкта, навіть якщо останній не бажає подібних змін. Виходячи з цього, можна сказати, що політична влада – це можливість і здатність суб'єкта політики в потрібний спосіб змінювати жест об'єкта політики за допомогою засобів і скарбниці політичної влади.

У свою чергу, політичні суб'єкти – це особистості, соціальні групи, асоціації чи суспільства, які є джерелом політичного впливу. Тоді як політична дія – це цілеспрямована дія, метою якої є здобуття, збереження та використання публічної влади для досягнення суспільно значущих претензій. Найвпливовішими суб'єктами політики є державні та своєрідні органи влади.

При цьому об'єктами політики є суспільство, його частина (класи, нації, різнокольорові об'єднання та об'єднання тощо) або особа, на яку спрямований політичний вплив суб'єкта політики.

Політичні відносини – це стійкі суспільні відносини між політичними суб'єктами щодо набуття, утримання та використання публічної влади.

Інструменти політики – це набір заходів (поведінки, процедур, способів тощо), які використовуються для отримання, підтримки та використання публічної влади, а також для авторитетного впорядкування життя суспільства.

Політична скарбниця – це набір матеріальних, фіскальних, соціальних, організаційних, інструкційних та інших суспільних цінностей, які використовуються суб'єктами політики для отримання, підтримки та використання публічної влади [9].

Зрештою, політичне об'єднання суспільства – це систематизована сукупність усіх політичних інститутів, політичних та інших об'єднань, які взаємодіють у процесі політичної діяльності (подібно до органів державної влади, політичних партій і рухів, громадських об'єднань і рухів, засобів масової інформації та інших суб'єктів, участь у політичному житті). З іншого боку, політичне об'єднання суспільства – це сукупність форм перебігу політичного життя суспільства, сукупність форм діяльності та комерції політичних суб'єктів у процесі політичної діяльності.

Важливо зазначити, що політика суттєво характеризується трьома ситуаціями виконання, подібними до мікрорівня, макро- та мегарівня.

Мікропозиція політики є самобутньою та корінною політикою. Макропозиція – це публічна політика. Мегалосада – зовнішня політика держави та її транснаціональні відносини.

Дійсно, політика, як певна сфера життєдіяльності суспільства, відіграє важливу роль для його стабільного функціонування та розвитку, тобто справляє певний вплив на суспільство. Напрямки впливу політики на суспільство називаються функціями політики.

У політичній мудрості виділяють такі функції політики (суттєво на державній посаді)

1) управління суспільством, встановлення соціальної комерції (важливим засобом цього є можливість застосування примусу до членів суспільства);

2) виправдання соціальних суперечностей, що виникають, забезпечення культурного діалогу між громадянами та державою, функціонування та керівництво суспільними процесами;

3) виявлення та задоволення значущих інтересів соціальних груп за допомогою політичної влади. Через політику люди отримують нові можливості для задоволення своїх потреб та інтересів;

4) інтеграція різних верств населення, підтримання цілісності соціальної системи, стабільності та порядку шляхом узгодження їхніх інтересів з інтересами всього суспільства;

5) розвиток претензій усього суспільства та суб'єктів співпраці, які його складають, об'єднання мільйонів і згуртування казни для їх здійснення

6) соціалізація суцього (залучення до складного світу суспільних відносин);

7) товщина обледеніння та геніальність (відновлюваність) суспільного розвитку як суспільства в цілому, так і суцього.

Функції політики клянуться її всеосяжним характером, безперервним впливом на суспільство та безмежним значенням для регулювання суспільних відносин.

Довгий час політика сприймалася як універсальна форма смертної праці. Розуміння її певної автономності дозволяло легше пов'язувати політику з іншими сферами життя [11].

Різні мислителі оцінювали цей показник інакше. Деякі експериментатори розуміли це як визначальну сферу смертної напруги (Моска); інші, негативно, розчиняли його в різнокольорових видах напруження, заперечували можливість його автономізації (Фрейд), вважали його залежним від економіки (Маркс), права (Гоббс), моралі (Арістотель) чи релігії (Августин Блаженний) ; решта визначали її як досить самостійну рівноправну з іншими сферу суспільного життя.

Є дві діаметрально протилежні точки зору

1) одна з них визначає політичні процеси неполітичними факторами,

2) інший гіперболізує тональність політики, підтверджує її бунтарство до впливу інших сфер життя.

В даний час більш виправданим видається підхід, згідно з яким політика та інші сфери взаємодіють як досить самостійні системи регулювання соціальних процесів, а можлива перевага тих чи інших факторів і контролерів визначається різнокольоровими причинами (буквальна ситуація, інтелект).

В умовах стабільної республіки зв'язок політики з іншими сферами суспільної дійсності має стійкий динамічний характер. Спостерігається тенденція до зниження частки стилів політичного регулювання, посилення впливу моральної та релігійної моралі, стилів тоноспілкування в суспільстві.

Перехідний стан політичного правління, який нерідко супроводжується екстремальністю, сприяє посиленню впливу політичних чинників, підвищує значення політичної волі та позиції інституціоналізації політичних відносин. Особливо це проявляється в сенсі авторитарного правління, для якого політика є засобом пріоритетного впливу на посилення регуляції суспільних процесів.

Що стосується тоталітарного правління, то політичне лихоліття в ньому досягає бездонних масштабів. Політичні стилі в основному замінюють і здешевлюють чинники іншого порядку, а вигідна мудрість поступається місцем ідеологічним міркуванням. Політика набуває гіпертрофованого змісту, вона дійсно проникає в конкретне життя громадян.

Розгляньмо в загальних рисах комерцію політики з певними важливими сферами суспільної праці, ощадливістю, правом, мораллю.

Економність має значний визначальний вплив на конформацію політичної влади. Зокрема, підхід розвитку (від англ. development) стверджує, що недостатньо розвинена ощадливість передбачає централізацію влади та посилює авторитарні тенденції. Висока позиція прибуткового розвитку є важливим чинником становлення та підтримки стабільної республіки.

У західній політичній думці експериментатори використовують таке поняття, як індикатор комплексного розвитку, в якому важливе місце займають прибуткові показники. Залежно від їх розміру прогнозується перспектива становлення стабільної республіки в модернізаційній країні.

Зв'язок між економікою та політикою також можна розглядати з точки зору діалектики, оскільки не лише перша визначає кінцеве, але й політика має ненаглядні можливості по відношенню до ощадливості, оскільки передбачає примус держави – влади – у разі потреби, її вплив стає особливо важливим. У цей момент не лише ліберальні, але й консервативні західні ідеологи відмовляються від свого ялино негативного ставлення до державного регулювання ощадливості та відмовляються від необхідності використання цих регуляторів.

В ультрасучасній Україні, як і в інших країнах, які переживають посттоталітарні метаморфози, актуальне питання посилення регулювання суспільних процесів. Політичний аналіз необхідний для проведення ефективних прибуткових метаморфоз, створення конкурентного середовища, протестування затребуваних відносин, розвитку підприємництва. Необхідні також заходи політичного характеру для подолання негативних наслідків колишньої системи та екстремальних чудес перехідного періоду.

Водночас успіх популярних метаморфоз залежатиме від збереження динамічного балансу між політичними та прибутковими факторами. Зокрема, відносно значним є розвиток вільної прибуткової діяльності, створення прибуткової діяльності та широкий розвиток підприємництва. Ощадливість і політика взаємодіють латерально й через інші соціальні відносини. Таким чином, характер їх комерції багато в чому залежить від змісту інтересів соціальних груп, що утворюють те чи інше суспільство.

Правова сфера закріплює в законодавстві вступні принципи політичного правління. Зміст моралі, що регулює політичні відносини, є своєрідним

показником зрілості політики держави і визначає межі поважного політичного жесту суб'єктів політичного впливу, особливо панівної знаті. В умовах тоталітарного правління право служить політиці, не регулюючи свавілля влади. За народної влади всі рівні перед законом. І насамперед суворо регулює обумовленість політичної влади, запроваджуючи такий принцип правового регулювання її суспільної обумовленості «дозволено лише те, що прямо передбачено мораллю закону». Тоді як для законодавства, яке регулює суспільні відносини в громадянському суспільстві, сферу реалізації приватних інтересів, керівним принципом є «дозволено все, що прямо не заборонено законом».

Осмислення проблеми співвідношення політики і моралі почалося ще в античні часи. Загалом в історії філософсько-політичних досліджень можна пов'язати три основні підходи:

а) перший із них (Н. Макіавеллі, Г. Моска, Р. Міхельс, І. Бентам) відкидає будь-яке серйозне значення моралі для політики;

б) альтернативний підхід (Платон, Аристотель, Е. Фромм), негативно, розчиняє політичні підходи в морально-етичних оцінках, його представники висловлюють думку, що етичні орієнтири є найважливішими в земному житті (те ж у всі сфери, без відокремлення політики);

в) третій (А. Швейцер, М. Ганді) стверджує необхідність «обоожнювати» політику мораллю. З цієї точки зору мораль є важливим фактором оцінки політичних зусиль загалом.

У політиці процес конформації та завершення інтересів пов'язаний насамперед з моральним вибором людини. Уявлення про справедливість, характер відносин з державою, межі свободи та еквівалентності впливають на політичні фракції. У відносинах з державою (державною владою) людина керується умовами досвіду і моралі. Мораль ставить політичні питання в площину відносин між добром і злом.

Зрозуміло, що моральність політики є умовною, тим більше, що моральна оцінка застосовуваних політичних засобів залежить від конкретної ситуації. Для ілюстрації, держава може ефективно використовувати своє монопольне право на застосування сили лише тоді, коли воно має законність, тобто коли моральні пристрасті людей збігаються з мораллю санкціонованої моралі.

Крім того, необхідно встановити баланс у відносинах між мораллю і політикою – як гіперморалізмом, який веде до містифікації політичних ідей і є шляхом до соціальних катастроф, так і нехтуванням моральними принципами, характерним для багатьох відомих диктаторських адміністрацій. в історії, поступаються. Все-таки, це характеризується бажанням досягти претензій за рахунок нижчої соціальної ціни, щоб зберегти мир і злагоду, якщо політика не розлучається з моральними умовами.

Індивідуальні, групові та універсальні ситуації політичного пізнання повинні поєднуватися в цілісну формулу з відповідними ситуаціями в системі етичних цінностей. Панування однієї із ситуацій (рудиментів) має негативний вплив, оскільки порушує динамічну рівновагу між політикою та мораллю, реальним та ідеальним. Щоб зберегти цей баланс, потрібно зміцнювати ті станції, які об'єднують суспільство, а не призводять до його розкладання.

Стабільність суспільства передбачає мораль, яка виступає як джерело політичного розвитку, і політику як засіб зміцнення та стандартизації в праві загальнонародської моралі та цінностей моралі як важливих чинників.

Таким чином, усі сфери суспільного життя не тільки наполегливо впливають на політику, а й є об'єктами свідомого політичного керівництва та функціонування.

Традиційно науковці виділяють п'ять основних періодів розвитку політичної думки, або, п'ять основних концепцій в межах яких розвивалася політична думка (кожній з цих концепцій відповідає свій історичний період та етап розвитку людського суспільства):

- міфологічна;
- філософсько-етична;
- релігійна;
- громадянська;
- соціальна.

Як наслідок прослідковується змістовна належність тієї чи іншої політичної теорії до однієї з перелічених концепцій.

Мотиви політичної участі є:

- підвищений інтерес до політики, спрямований на пізнання суті політичних подій, їх значення для життя суспільства;
- пошук соціальної близькості, конформності, відтворення;
- кар'єра, задоволення честолюбних намірів.

Політична пасивність, різке зниження політичної участі людей зумовлені нестатками, життєвими негараздами та труднощами, бідністю, самотністю у спробах змінити життя на краще. (History of political thought: textbook 2009.)

Вибори є особливою формою політичної участі, яку формують центральні органи влади (голова, віце-президент, конгрес) і оригінальні урядові органи різних щаблів. Вони стимулюють політичне напруження населення. Питання внутрішньої та зовнішньої політики знаходяться в основному в центрі передвиборчої боротьби, а результати голосування громадян визначають курс новонародженого уряду всередині країни та на транснаціональній арені. вибір супроводжується зіткненням політичних сил, боротьбою не тільки індивідуальностей, а й політичних платформ, політичних курсів, іноді діаметрально протилежних.

Політичне життя суспільства характеризується багатоаспектністю політичних процесів, які виявляють спрямованість політичного напруження соціальних суб'єктів.

Політичний процес – це послідовність подій, зумовлена певними обставинами; набір послідовних дій для досягнення результату.

Політична подія – це конкретна, досить обмежена комерція груп людей, які мають політичну владу, з метою впливу на неї з метою задоволення власних вимог і бажань.

Політичні обставини – умови політичного функціонування та розвитку суспільства, що виражаються у відносинах політичних сил щодо приєднання, збереження та використання політичної влади.

У політичному процесі розрізняють приватний (мотиваційний) аспект – зусилля індивідів і соціальних груп і об'єктивний аспект – глобальний результат цього зусилля. Приватна сторона людських зусиль складається із заповіту, політичної доктрини, політичної програми, системи цінностей і моралі, яких сповідують люди, певних схильностей і почуттів, знання ситуації, в якій люди реалізують свої претензії.

Наслідком політичних зусиль може бути зміна відносин політичної влади, соціальних, між класами, між групами, між націями та всередині цих спільнот. Об'єктивний аспект політичних зусиль часто не відповідає характеру суб'єктів політичного процесу, оскільки поряд з очікуваними результатами можуть бути й непередбачені кістки, що робить його делікатним для прогнозування.

Політичний процес здійснюється через строкаті розсилки, канали зв'язку, відносини. Це можна простежити на прикладі порівняння «входу» та «справи» в політичній системі. Однак, які відчують «завантаження» його, також на «виході» під впливом влади-операції політичної системи, якщо на «Вхід» найважливішим з огляду на функціонування політичної системи є вплив на неї різнокольорових політичних сил [15].

Що стосується опису предмета ультрасучасної політичної мудрості, то поняття політики як діяльності, спрямованої на узгодження різних інтересів усередині держави, широко поширене в західній політичній мудрості. Такий широкий опис політики тягне за собою широке розуміння мудрості політичної мудрості, яка поєднує політичне євангеліє та політичну пропозицію, пропозицію держави та права, політичну соціологію та пропозицію представництва та вибору, соціологію політичних відносин та політичну економність.

Крім того, західні експериментатори неповною мірою включають до політичної мудрості дисципліни, які виникають на основі міждисциплінарних інтеграційних наукових процесів – політичний терен, політичну соціологію, політичну психологію.

Посилення уваги до проблеми правління республіки та громадської думки є обґрунтуванням процесу демократизації суспільного життя в усіх його проявах.

Штучний капіталізм вимагає мобільного та активного типу особистості. І центральною аксіомою, на якій ґрунтується західна система, є суверенітет громадської думки.

Перед Першою світовою війною проблема громадської думки розвивалася в рамках пропозиції про народний суверенітет. У той час вважалося, що громадська думка може бути визнана публічною, якщо її вчинення приймає нелюдство, яке не санкціонувало це. Після Першої світової війни розпочався етап соціологічного дослідження громадської думки та конформації соціальних інститутів, пов'язаних із формуванням і функціонуванням громадської думки як політичної сили. Основним практичним питанням стало те, як змусити людей думати так, як треба, а не навпаки? Після перших спроб маніпулювання громадською думкою виникла потреба в соціологічних доказах суверенітету

громадської думки та її позитивної ролі в суспільстві. Ця проблема була розроблена У. Ліппманом і Е.-Л. Бернайсом. А в 1935 році Дж. Геллап організував Американський інститут громадської думки. Це був ранок нового етапу емпіричного дослідження громадської думки. Інститут громадської думки став одним із головних зачатків політичної системи суспільства.

У рамках вивчення громадської думки існує ще один напрямок – дослідження ЗМІ та їх впливу на громадську думку. Потім дослідження реакції громадської думки на транснаціональні події Х. Мигдаль і П. Фогейрол, дослідження О. Страуфер і П. Лазерсфельд на шляху до комунізму, К. Дойча про ставлення правлячих еліт до Атлантичного союзу та інші мали велике значення [15].

Наближаюча проблема ультрасучасної західної політичної мудрості – дослідження плюралістичної природи політичного процесу. Мета плюралізму в політиці – легітимізація різноманіття, спрямована на утвердження свободи. Плюралізм розуміється ультрасучасними політологами як форма вираження свободи вираження та захисту своїх інтересів для всіх соціальних і політичних груп, що діють у рамках конституції. Проблему політичного плюралізму в різний час досліджували А. Бентлі, К. Керр, Ф. Харібсон, Р. Нісберг, В. Паккард, Дж. Данлор.

Отже найважливіша проблема сучасної політології – це проблема пріоритету прав людини й громадянина як основа свободи. Необхідність забезпечення прав людини в межах ліберально-демократичного суспільства поставила два основні питання: 1) наскільки соціальний контроль і планування можна поєднати з демократією та 2) яким повинно бути співвідношення між громадськими свободами й державною та національною лояльністю.

Конфліктні відносини всередині окремих країн формують позицію макрополітики. Це найбільш поширена і типова позиція асоціації міжгрупового діалогу. Мезополітика характеризує зв'язки і відносини групового характеру, що виникають на місці окремих регіонів, оригінальних структур, інститутів і об'єднань. Мікрополітика – нижча позиція міжособистісних або внутрішньогрупових відносин.

На кожній позиції політичні процеси формують специфічні інституції, механізми та технології вирішення конфліктів і врегулювання суперечок.

Політичний світ – це складний і багатозаровий комплекс чудес і функцій найважливіших інститутів у системі вирішення транснаціональних конфліктів і досягнення згоди між країнами [25].

Важливим завданням політичної мудрості є вивчення розбіжностей, вступних моралей і особливостей комерції країн, корінних і світових об'єднань та інших суб'єктів транснаціональних відносин в ультрасучасних умовах. Особливої актуальності ця проблема набула в наші дні, коли вивчення механізмів прийняття рішень, місця і функцій найважливіших інститутів у системі вирішення транснаціональних конфліктів і досягнення згоди між країнами є особливо актуальним.

Висновки. Тому доводиться констатувати, що політика є складним, не позбавленим протиріч, але необхідним і важливим дивом соціального світу.

Як сфера соціальної дії вона характеризується тим, що ця дія, як правило, передбачає публічну владу, тобто приєднання, утримання, перерозподіл, використання влади в певному державно-організованому співтоваристві або вплив на владні інститути.

Як сфера суспільних відносин політика є ареною перехрестя інтересів строкатих великих соціальних спільнот, професійних спільнот, класів, націй, країн.

Як важливе соціальне диво, політика є організуючою силою, здатною вести суспільство до змісту та розвитку.

Крім того, як складне соціальне диво, політика має численні типи, ситуації та структурні чинники, вивчення яких дозволяє зрозуміти сутність, зміст і роль політики в суспільному житті.

Але вивчення політики – це тривалий і складний пізнавальний процес, який триває від найдавніших часів до сьогодення. Мислителі й експериментатори численних поколінь і буквальних епох збагачують скарбницю знань про політику, відкриваючи все нові й нові її аспекти, характеристики, посліди, розбіжності, які складають цілісні узагальнення й положення, що малюють у свідомості різноманітну картину політичного життя людства.

Ще можна додати, що політичний процес є напруженою, він пов'язаний з певними типами політичних зусиль і, таким чином, проявляється в інших формах виконавчо-командної системи, «різнокольорових» форм республіки (представницьких або прямих), під тональним урядом. Найважливішим завжди є ступінь участі в політичному процесі як мільйонних верств, так і кожного громадянина.

Політичний процес включає стилі та стилі політичних зусиль, форми та стилі їх здійснення в політичних інститутах, стилі нав'язування політичної моралі, а також різнокольорові типи політичних зусиль збору, аналізу та використання інформації, вироблення та нав'язування думок, соціальний контроль. Політичний процес передбачає вчинення політичної моралі, лікування та проведення бесід на політичні теми, захист політичних позицій з використанням яскравих засобів і стилів політичної боротьби. Його характерним моментом є тісний зв'язок із політичною владою, а активними учасниками виступають різноманітні суспільно-політичні сили, партії та рухи [14].

Політичні процеси можуть бути близькими один до одного, антитетичними та негармонійними. У них виникають і виявляються негативні дива, породжені невдоволенням людей політичними перспективами, що призводить до політичного охолодження і невдоволення, втрати політичної довіри до влади, розколів і конфліктів. За певних умов політичний занепад може перерости в спад і крайність у політичному житті суспільства.

Таким чином, політичне життя ультрасучасного суспільства є складним, багатограним і систематизованим, у ньому кожен суб'єкт займає своє місце і має привід для тонального вираження.

Список використаних джерел:

1. Бжезінський З. Велика Шахівниця. Л., Ів-Фр.: Лілея-НВ, 2004. 236 с.
2. Вебер Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Олександр Погорілий (пер.). К.: Основи, 1998. 534 с.
3. Воронянський О. В. Політологія: підручник. Харків. національний технічний університет сільгосп ім. Петра Василенка. Харків: ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 179 с.
4. Винниченко і українська соціал-демократія: (зб. документів і матеріалів). К. : Парламентське видавництво, 2008. 248 с.

5. Гелей С. Д. Політологія. 9-те вид., перероб. та доп.-Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2015. 370 с.
6. Горбач О. Н. Політологія.: навч. посібник. Національний університет «Львівська політехніка». 3-тє вид., доп. та перероб. Львів: Вид на Львів. політехніки, 2016. 259 с
7. Даль Роберт Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція. О.Д. Білогорський (пер. з англ.). Х. : Каравела, 2002. 216 с.
8. Дарендорф Ральф. У пошуках нової системи: Лекції про політику свободи ХХІ століття / Анастасія Орган (пер. з нім.). К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 110 с.
9. Дюверже Моріс. Політичні партії / Л. А. Вінтер (пер. з фр.). 4-е вид. Академічний проект; Трікста, 2007. 540 с.
10. Дюгі Леон. Конституційне право. Загальна теорія держави. Репр. відп. вид. 1908 р. О.: Юридична література, 2005. 959 с.
11. Історія політичної думки: підручник. за заг.ред. Н. М. Хоми. Л.: «Новий світ – 2000», 2016. 1000 с.
12. Історія політичної думки : підручник : у 2 т.. за заг.ред. Н. М. Хома. 2-ге вид., перероб. та доп. Львів: «Новий світ-2000», 2017. Т. 1: Від початку до початку ХХ ст. 404 с.
13. Історія політичної думки : підручник : у 2 т. за заг.ред. Н. М. Хома; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, І.Ю. Вільчинська та ін.]; 2-ге вид., перероб. та додаткові. Львів: «Новий світ-2000», 2017. 598 с.
14. Політична думка ХХ – початку ХХІ ст.: методологічні та доктринальні підходи: підручник: у 2 т. За ред. вид. Н. М. Хома. Львів: «Новий світ-2000», 2016. Вип. 1. 516 с.
15. Політична думка ХХ – початку ХХІ ст.: методологічні та доктринальні підходи : підручник : у 2 т. За ред. вид. Н. М. Хома. Львів: «Новий світ-2000», 2017. Вип. 2. 535 с.
16. Політологія: підручник. під ред., проф. М. П. Требіна. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2018. 460 с.
17. Кін Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення. К.: К.І.С.: Аналітично-дослідний центр «АНОД», 2000. 191 с.
18. Колодій А., Харченко В., Климанська Л., Космина Я. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Ельга-Н, Ніка Центр, 2007. 584 с.
19. Кулагін Ю.І., Полурез В.І.. Політологія. Практикум: навч. посібник. Київ. національної торгівлі та економіки ун-ту. К., 2010. 231 с.
20. Лейн Девід. Розквіт і падіння державного соціалізму: Індустріальне суспільство і соціалістична держава. І. Беляєва (пер. англ.), С. Іващенко (пер. англ.). К.: Ін-т соціології НАН України; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2006. 256 с.
21. Р. Нозік. Анархія, держава та утопія. Б. Пінскер (переклад з англ.). ІРІСЕН, 2008. 423 с.
22. Парето Вільфредо. Збірник із загальної соціології. ДУ «Вища школа економіки». А.А. Зотов (перська та італійська). 2-е вид. Видавництво РДУ, 2008. 512 с.
23. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія: підручник для студ. вищих навчальних закладів. 5-е вид. Новий Світ-2000, 2008. 304 с.

24. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. За наук. вид. бортлікар Н. М. Хоми. Львів: «Новий світ-2000», 2014. 779 с.

25. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. Кременя В.Г., Горлача М.І. К.; Харків: Єдиноріг, 2007. 640 с.

26. Політологія: підручник. О.В. Бабкіна (ред.), В.П. Горбатенко (ред.). 3-тє вид., перероб., доп. К.: Академія, 2008. 567 с.

27. Політологія: підручник. М. М. Вегеш (ред.). 3-тє вид., перероб. та доп. К.: Знання, 2008. 384 с.

28. Романюк А.С. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини 20 – початку 21 ст.: Навчальний посібник. 2011. 370 с.

29. Сучасна політична лексика: енциклопедичний словник-довідник. за наук ред. Н. М. Хоми. Львів: «Новий світ – 2000», 2015. 396 с.

30. Цюрупа М.В., Ясинська В.С. Основи сучасної політології: навч. К.: Кондор, 2009. 354 с.

Юлія МИХАЛЬЧУК*

студентка 3 курсу,

факультет менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

***Анотація.** У даній статті розглянуто поняття та види юридичної відповідальності медичних працівників. Проаналізовано різновиди та принципи відшкодування шкоди. Досліджено значення лікарської таємниці, лікарські помилки та нещасні випадки.*

***Abstract.** This article discusses the concepts and types of legal responsibility of medical workers. The types and principles of compensation for damage are analyzed. The importance of medical secrecy, medical errors and accidents were studied.*

Вступ. Кожна людина має природне, невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава беруть на себе відповідальність за збереження рівня здоров'я та генофонду населення України, забезпечення пріоритетності охорони здоров'я в діяльності держави, покращення умов праці, освіти та існування, для нинішнього та майбутніх поколінь, рекреацію населення, вирішення екологічних проблем, покращення охорони здоров'я, запровадження здорового способу життя.

Відповідальність за злочин є одним з ключових питань, які розглядають в теорії права. Дотримуючись точки зору, що юридична відповідальність – це застосування примусових державних заходів до осіб, які вчинили злочини, слід зазначити, що такий підхід стосується і сфери охорони здоров'я населення.

* Науковий керівник: асистент кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

Враховуючи зростання кількості звернень населення щодо неналежного надання медичної допомоги, питання відповідальності лікаря за професійні порушення заслуговує на більшу увагу [1].

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятий опис правовідносин у медицині в широкому розумінні ґрунтується на визначенні правової природи між медичною установою та пацієнтом, який звертається до цієї медичної установи. Існує кілька основних підходів, які описують цю проблему. Їх можна сформулювати у вигляді класифікації правовідносин у сфері медичної діяльності. Враховуючи складність самої медичної діяльності, медичне право є комплексною галуззю права, в рамках якої здійснюється процес надання медичної допомоги, система медичного страхування, виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, організація реабілітаційно-оздоровчих заходів.

Спочатку визначимося з медико-правовими відносинами, оскільки особливості медичної практики зумовлюють ймовірність використання таких термінів. Медичні правовідносини є результатом впливу норм медичного права на поведінку суб'єктів медичного права, породжуючи правові відносини між ними [2].

Відповідно до статті 80 Закону України «Основи медичного законодавства» особа, засуджена за порушення медичного законодавства, може отримати: цивільну, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно із законом [3].

Відповідно до ч.1 ст.1 ЦК України, Цивільний кодекс регулює особисті немайнові та майнові відносини на засадах рівності перед законом, вільного волевиявлення та господарської самостійності сторін.

Основні аспекти настання цивільно-правової відповідальності визначено в ЦКУ. Цей вид відповідальності поділяється на два види:

- договірна відповідальність – виникає, коли працівник медичного закладу порушує умови договору про надання медичних послуг. У цьому випадку законодавець вимагатиме повної компенсації, якщо винен виконавець.
- деліктна відповідальність настає у разі неправомірного заподіяння ним шкоди при виконанні своїх професійних обов'язків.

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності за порушення, передбачені Кодексом України «Про адміністративні правопорушення».

Так, відповідно до статті 9 КУпАП адміністративним правопорушенням є протиправна і необережна дія чи бездіяльність, що порушує громадський порядок і мораль, власність, права і свободи громадян, існуючий адміністративний порядок, за яку законом передбачена адміністративна відповідальність. Адміністративна відповідальність за злочини, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення не тягнуть за собою кримінальної відповідальності згідно із законом [5].

До адміністративних правопорушень у сфері охорони здоров'я населення належать, зокрема:

- порушення санітарних норм (стаття 42);
- порушення встановленого порядку реалізації (відпуску) лікарських засобів (стаття 424) ;
- порушення обмежень під час професійної діяльності медичних і фармацевтичних працівників (ст. 442);
- порушення встановленого порядку збору, переробки, зберігання, реалізації та використання донорської крові та (або) її компонентів і лікарських засобів (стаття 451) [4].

Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, підлягає адміністративному стягненню, передбаченому санкцією, яка регулює відповідальність за це правопорушення.

Зауважу, що в першу чергу йдеться про штрафи, розмір яких визначається від неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Кримінальна відповідальність є найбільш тяжкою формою юридичної відповідальності за злочини, вчинені працівниками охорони здоров'я під час виконання ними службових обов'язків.

Відповідно до частини 1 статті 2 Кримінального кодексу України підставами відповідальності є вчинення суспільно небезпечних дій, склад яких містить кримінальні правопорушення, передбачених цим законом.

Злочини, вчинені медичним персоналом у зв'язку з професійною діяльністю, можна умовно класифікувати так:

- злочини проти життя та здоров'я особи (хворого);
- злочини проти прав особи (пацієнта);
- правопорушення у сфері господарської діяльності з медичної практики;
- правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;
- інші злочини, вчинені медичними працівниками у зв'язку з їх професійною діяльністю.

Цивільний кодекс встановлює принцип відповідальності особи, яка заподіяла шкоду при наданні медичної допомоги. Невинуватість особи є підставою для звільнення від відповідальності. Виходячи з цього принципу, особа, яка вчинила злочин, повинна довести свою невинуватість. Однак Цивільний кодекс передбачає винятки з цього правила. Ситуації, в яких передбачено відшкодування шкоди, заподіяної пацієнтам:

1. Шкода заподіяна за крайньої потреби; (ст. 1171)
2. Шкода, заподіяна діяльністю, пов'язаною зі зберіганням і використанням механізмів, пристроїв, хімічних, радіоактивних, вибухових або горючих матеріалів; (ст. 1167, 1187)
3. Шкода заподіяна через певні недоліки в товарі чи роботах; (ст. 1209)

Як показано у статті ЦКУ вище, певні медичні процедури можуть становити певну загрозу для пацієнта. У цих випадках компенсація не залежить від доведеної недбалості медичного персоналу або від того, чи була постраждала сторона у договірних відносинах.

Медичні працівники несуть відповідальність за професійні правопорушення за наявності всіх ознак правопорушення:

- протиправна поведінка;
- спричинення шкоди здоров'ю;
- доведений прямий зв'язок між першим і другим елементами правопорушення.

Більшість позовів проти медичних працівників спрямовані на відшкодування моральної та матеріальної шкоди. Порядок відшкодування збитків передбачено главою 82 ЦК.

Відповідно до Цивільного кодексу, пацієнт має право на відшкодування всіх видів збитків, перерахованих нижче, якщо буде доведена недбалість медичного персоналу.

- Майнової – усіх видів майнових витрат.
- Немайнової – грошова компенсація правопорушником за завдані злочином фізичні та душевні страждання. При розрахунку суми враховуються фізичний біль і страждання, яких зазнав пацієнт внаслідок каліцтва та інші негативні наслідки для здоров'я. (ст. 23 ЦКУ).

Майнові збитки включають:

Фактичні збитки – витрати грошового характеру, понесені для відновлення прав, які були порушені.

Втрачена вигода - прибуток, який можна було б отримати, якби права не були порушені.

Сума компенсації у випадках, коли відповідальність медичного персоналу буде доведена, визначатиметься судом у кожному конкретному випадку. Для розрахунку розміру матеріальних витрат пацієнт повинен подати до суду відповідні документи. [6]

Сьогодні, як і в минулому, одним із найважливіших питань є лікарська таємниця, одне з основних понять медичної етики, деонтології та медичного права. Одним із ключових питань у медико-правових взаємодіях майже завжди є лікарська таємниця.

Важливо зазначити, що термін «лікарська» не точно відображає зобов'язання зберігати конфіденційність інформації про пацієнта. Вживання терміну «медична таємниця» можна вважати більш точним, оскільки мова йде про всю сферу медицини, а не лише про лікарів, про саму необхідність зберігати конфіденційність інформації, яку вони отримують. Розвиток науково-технічного прогресу, загальна інтеграція знань призводять до того, що інформація, яка є лікарською таємницею, доступна не лише лікарям і медичному персоналу, а й представникам інших професійних груп. Термін "лікарська таємниця" має глибоке історичне коріння і, як зазначають В. Головченко та Л. Грузова, є більш зрозумілим для медичного персоналу. Лікарська таємниця - це один з видів медичної таємниці. Зокрема, підтримую пропозицію авторів, які зазначали про те, що потрібно внести термінологічне уточнення у текст закону і говорити про "медичну таємницю", а не тільки про лікарську таємницю [7].

Доцільно підкреслити, що інформація може вважатися службовою таємницею, якщо вона відповідає таким вимогам:

- довірені або відомі особі виключно у зв'язку з її професійними обов'язками;
- особа, якій довірено інформацію, не займає посади в державних органах чи органах місцевого самоврядування;
- закон забороняє розповсюдження довіреної або відомої інформації, яка може зачепити права та законні інтереси клієнта;
- інформація не відноситься до відомостей, що становлять державну або комерційну таємницю;

Лікарська таємниця є професійною таємницею, оскільки відповідає всім перерахованим характеристикам.

У науковій літературі є різноманітні підходи до розуміння медичних таємниць, запропоновані як юристами, філософами, соціологами, так і медиками. Деякі наголошують на морально-етичних аспектах лікарської таємниці, інші наголошують на правах пацієнтів, а деякі наголошують на тих, хто зобов'язаний дотримуватися лікарської таємниці. Водночас вимоги медичного права як складної та самостійної галузі права дозволяють запропонувати визначення, що враховують принципи медичного законодавства, ґрунтуючись на нормах медичного права.

Поширеним уявленням під лікарською таємницею є вся інформація, отримана від пацієнта або розголошена під час медичного обстеження або лікування пацієнта, яка не може бути розголошена без згоди пацієнта. На думку інших вчених, лікарська таємниця – це відомості про хворобу, особисте та інтимне життя пацієнта, які стають відомі медичному персоналу під час виконання професійних обов'язків. Лікарську таємницю Купов визначив як інформацію, яка розкривається пацієнтам або їхнім сім'ям і отримується медичним персоналом під час обстеження та лікування пацієнтів, тобто під час виконання ними своїх професійних обов'язків. Отже, законодавче визначення можна отримати з аналізу статей 39 (1), 40 Законодавства України про охорону здоров'я. Медична таємниця означає, що медичні працівники та інші особи, яким відомо про стан здоров'я, хворобу, факт звернення за медичною допомогою, діагноз або медичне обстеження у зв'язку з виконанням своїх професійних або службових обов'язків, – це інформація, до якої ніхто не має права доступу. Як зазначається, одним із типів недоліків у медичній допомозі є медична помилка. Лікарську помилку можна вважати найбільш дискусійним явищем у правовому розумінні медичної діяльності. Ключовим питанням, яке потребує тлумачення як у теорії, так і на практиці, є відповідальність лікаря за недбалість. Ця проблема має багатовікову історію. На різних етапах розвитку медицини і права суспільство знаходило різні підходи до вирішення проблеми відповідальності лікаря за професійні помилки. Визнаємо, що, незважаючи на значні досягнення сьогодення в лікуванні багатьох захворювань, безпомилкова робота лікаря в принципі неможлива, враховуючи особливості медицини, що займається справою із здоров'ям і життям людини. На цьому тлі завдання правового

регулювання медичної діяльності полягає у встановленні правильної, продуманої та єдиної позиції щодо правомочності лікарської помилки.

Лікарські помилки – явище досить поширене. Його зазвичай можна знайти в медичному праві, медичних установах, а також у навчальній та науковій літературі, що стосується різних клінічних галузей медицини. Проблема в тому, що різні автори часто розуміють різні явища під однаковою термінологією, хоча вони часто згадуються. Така ситуація є неприйнятною з точки зору медичного права. Це пов'язано з тим, що має бути єдиний методологічний підхід і єдині принципи правової оцінки помилок.

Про актуальність питань правового регулювання лікарської помилки свідчать також статистичні дані як про випадки лікарської помилки, так і про економічні втрати, пов'язані з помилковою діяльністю медичних працівників. Найважливішою роллю медичного права є не використання правових механізмів для регулювання медичної помилки як такої, а регулювання відповідальності медичного персоналу.

Визначення терміну «лікарська помилка» необхідне для належного регулювання її наслідків. Багато варіантів, запропонованих як лікарями, так і юристами, певною мірою базуються на точці зору І. Давидовського. Він розглядає медичну помилку як «розчаровуючу відсутність медичної практики», причиною якої є чесні помилки лікарів, що виключає кримінальну відповідальність. У той же час, поточний розвиток медичного законодавства вимагає комплексного визнання проблеми лікарської помилки, враховуючи тісний і нерозривний зв'язок між лікарською помилкою та медичними недоліками.

Лікарська помилка - це недолік медичної допомоги, пов'язаний з помилками медичного персоналу, що характеризується добросовісними випадками без ознак умисного або необережного злочину. З цього визначення випливає, що лікарська помилка виникає при добросовісному відношенні медика до своїх обов'язків, коли немає причин говорити про наявність ознак складу злочину. Слід відразу зазначити, що термін «лікарська помилка» має насамперед історичне значення. На сьогоднішній день є всі підстави вважати правомірним використання поняття зловживання службовим становищем. Помилки можуть ґрунтуватися як на об'єктивних, так і на суб'єктивних факторах [7].

У житті людини бувають ситуації, в яких, незалежно від специфіки її занять, відбуваються певні не залежні від неї явища, на перебіг і виникнення яких практично неможливо вплинути. Сфера медицини не є винятком. Прикладом такої ситуації є нещасний випадок у медичній практиці, який не залежить від дій медичного персоналу та його суб'єктивних характеристик. З огляду на такий варіант лікарської помилки, як нещасний випадок, важливо зазначити, що ситуація досить зрозуміла з точки зору його юридичної характеристики – це діяння, за яке відповідальність не настає. Однак, незважаючи на те, що такі випадки не тягнуть за собою покарання, вони мають свої особливості, які

необхідно всебічно оцінювати, враховуючи всі фактори, які пов'язують супутні з настанням нещасного випадку чинники.

З точки зору медичного права, нещасний випадок є дефектом пов'язаним з випадковим збігом обставин, при якому лікар діючи правомірно в рамках вказівок фахівця і відповідно до прийнятих в медицині способів і методів лікування не міг передбачити та запобігти. Такий підхід до визначення нещасних випадків дає змогу кваліфікувати такі несприятливі наслідки медичних втручань та провести якісний правовий аналіз. Нещасні випадки порівняно з лікарською помилкою характеризуються правомірністю дій лікарів, тобто відсутністю ознак помилки в їх діях. Водночас, за наслідковими факторами, все ще йдеться про дефект надання медичної допомоги.

На жаль, навіть за умов висококваліфікованого та сумлінного ставлення медичного персоналу до виконання своїх професійних обов'язків, нещасних випадків не уникнути. Вирішальним у даному випадку є те, що об'єктивні обставини не тягнуть за собою відповідальності лікаря. Підставою для звільнення медичних працівників від відповідальності у разі нещасного випадку є відсутність вини. Медичні працівники не могли і не передбачили добросовісно потенційні негативні наслідки своєї роботи.

Висновки. З початку 1991 року в усіх сферах українського державного і суспільного життя почалися радикальні зміни, які, безумовно, мали торкнутися й системи охорони здоров'я. Медична система України потребує фундаментальних і зважених змін, спрямованих на збереження і зміцнення життя і здоров'я громадян, створення сприятливих умов для реалізації конституційного права на охорону здоров'я в нашій державі. В умовах становлення соціально-правової держави реалізація національної політики щодо охорони здоров'я населення та реформування системи охорони здоров'я можлива лише шляхом прийняття відповідної нормативно-правової бази. Як і зазначає Ю. Шемщенко, що правова держава – це держава, яка функціонує на принципах верховенства права, держава, в якій практично гарантуються права і свободи людини і громадянина, за наявності якісного права. За словами М.Герасименка, без належного законодавчого забезпечення, без формулювання базових законів, що визначають принципи функціонування системи охорони здоров'я країни, будь-яка реформа залишиться лише хорошим наміром [8].

З метою аналізу правового регулювання охорони здоров'я в Україні рекомендується детально розглянути закони, які встановлюють, регулюють та захищають право людини на охорону здоров'я.

Конституція України є основним джерелом інформації та стоїть на першому місці серед нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, у тому числі надання медичної допомоги. Конституційні норми забезпечують правову основу статусу особи у сфері охорони здоров'я. І ця основа включає не тільки встановлення відповідних прав, але й засоби їх забезпечення, наявні в розпорядженні держави і закріплені в політичній і економічній системі та її соціальних основах.

Закон про практикуючих лікарів має впроваджувати вимоги міжнародних стандартів прав людини щодо надання медичної допомоги, особливо медичної. Тому що в майбутньому це стане міцною опорою українського медичного права, що починає постійний розвиток й у нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Відповідальність медичних працівників : *Лист М-ва юстиції України* від 20.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11#Text> (дата звернення: 19.03.2023).

2. Стеценко, Сенюта. МЕДИЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ : підручник. Київ : ПРАВ. ЄДНІСТЬ Всеукр. АСОЦ. ВИД., 2008. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2012/medpravo2008.pdf (дата звернення: 19.03.2023).

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я Стаття 80. Відповідальність за порушення законодавства про охорону здоров'я. *Головна - Законодавство України* 2019 рік. URL: https://kodeksy.com.ua/osnovi_zakonodavstva_ukrayini_pro_ohoronu_zdorovya/80.htm (дата звернення: 19.03.2023).

4. Відповідальність медичних працівників – WikiLegalAid. *Платформа правових консультацій - WikiLegalAid.* URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відповідальність_медичних_працівників (дата звернення: 19.03.2023).

5. Кірюшин А. А. При вчиненні адмінправопорушення у стані крайньої необхідності особа звільняється від відповідальності, а такі дії не розглядаються як правопорушення, оскільки в діянні немає ознаки вини (ВС/КАС № 686/5225/17 від 21.12.2018). *Безкоштовний сервіс для вирішення Юридичних питань №1 в Україні!*. URL: https://protocol.ua/ua/vs_kas_pri_vchinenni/ (дата звернення: 19.03.2023).

6. Відповідальність медичних працівників: види, випадки настання. *Медична справа.* URL: <https://medplatforma.com.ua/article/993-yuridichna-vdpovdalnst-medichnih-pratsvnikv-vidi-printsipi-vdshkoduвання-shkodi> (дата звернення: 19.03.2023).

7. Про нас. Всеукраїнська громадська організація «*Фундація медичного права та біоетики України*». URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/pdf/Programa_new2_kolor_2_.pdf (дата звернення: 19.03.2023).

8. Герасименко О. І. *Google Scholar.* URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=OznJgRsAAAAJ&hl=ru> (дата звернення: 19.03.2023).

Аміна МОГИЛЕВИЧ*
студентка 4 курсу

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Таміла МАНЬГОРА

ЗВІЛЬНЕННЯ БОРЖНИКА ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Військова агресія Російської Федерації проти України вплинула майже на всі сфери життєдіяльності людини в Україні, в тому числі на можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Передбачається, що з цих причин велика кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів не будуть виконані належним чином. У зв'язку з чим є необхідність дослідити питання щодо наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань з причин запровадження воєнного стану в Україні.*

У статті досліджується поняття «форс-мажорних обставин», офіційні листи Торгово-промислової палати, які визначають воєнний стан, як підставу звільнення боржника від відповідальності за зобов'язаннями.

***Abstract.** As a general rule, any party to a contract must properly fulfill its obligations. Unilateral refusal or change of obligation is not allowed. At the same time, the party that violated the terms of the relevant agreement must bear civil liability in the form of fines, fines, etc. With the introduction of martial law on the territory of Ukraine, many business entities were placed in such conditions that they cannot fully fulfill their contractual obligations.*

The article examines the concept of "force majeure", official letters of the Chamber of Commerce and Industry, which define martial law as a basis for releasing the debtor from liability for obligations.

Вступ. Цивільно-правова відповідальність рівно як і можливість звільнення від такої відповідальності, необхідно розцінювати, як одну з основних категорій юриспруденції.

У теоретичному та практичному аспекті актуальність проблематики звільнення від цивільно-правової відповідальності, а тим більше в контексті воєнного стану, визначається тим фактом, що досліджуваний правовий інститут є, мабуть, одним з найбільш полемічних у правовій науці, оскільки в даний час відсутні єдині підходи і це призводить до ряду проблем при практичній реалізації. Тому правильний теоретичний аналіз даних питань багато в чому зможе визначити діяльність правозастосовника та законодавця, що, зрештою, позначається на законності і правопорядку у цивільних відносинах.

Виклад основного матеріалу. Згідно із ст. 617 ЦК України «особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили» [1]. Таким чином, підставами звільнення від цивільно-правової відповідальності є непереборна сила (форс мажор) та випадок (казус).

Визначення поняття «форс-мажор» знаходимо в Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні». Так, в ч. 2 ст. 141 вище вказаного Закону відзначається, що «форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безладу, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо» [2].

З аналізу даної статті стає зрозуміло, що сторона не нестиме відповідальності і разі невиконання будь-якого із своїх зобов'язань, якщо вона доведе, що неможливість його виконання була викликана перешкодою, що знаходиться поза її контролем і що вона не брала до уваги таку перешкоду під час укладення договору чи в процесі уникнення, подолання цієї перешкоди або її наслідків. Звільнення від відповідальності, передбачене статтею, залишається лише на той період, протягом якого існує перешкода.

Сторона, що не виконує взятого на себе зобов'язання, зобов'язана повідомити іншу сторону про наявну перешкоду та про її вплив на здатність виконати зобов'язання. У випадку, коли відповідне повідомлення не отримане іншою стороною в розумний строк після того, як про цю перешкоду стало чи повинно було стати відомо не виконуючій свого зобов'язання стороні, то ця остання сторона несе відповідальність за збитки, які стали результатом того, що повідомлення не було отримане.

Зауважимо, що сторони, укладаючи договір, вільні у визначенні таких обставин форс-мажору, оскільки встановлений у нормативно-правових актах перелік є суто прикладом для більш детального орієнтування контрагентів під час закріплення своїх відносин у відповідній формі [3, с. 5].

Таким чином, якщо під терміном «форс-мажорні обставини» розуміти всі можливі обставини, які в тій чи іншій мірі перешкоджатимуть виконанню договірних зобов'язань, то можемо відносити до таких наступні:

- виняткові погодні умови і стихійні лиха (епідемії, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо);

- загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи, ворожі атаки, блокади, військові ембарго, дії іноземного ворога, загальну військову мобілізацію, військові дії, оголошену та неоголошену війну, акти тероризму, диверсії, піратства, революції, заколоти, масові заворушення, обмеження комендантської години, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиції, громадські демонстрації, блокада, страйк, аварія,

протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту тощо;

- ліквідація наслідків, викликаних погодними умовами і непередбаченими ситуаціями;

- перелік обставин, передбачений сторонами безпосередньо в договорі і які через свій надзвичайний характер можуть бути підставою для звільнення сторін від господарської відповідальності у випадку порушення зобов'язання через такі обставини (ч. 3 ст. 219 ГК України)» [4, с. 85].

24.02.2022 року указом Президента в Україні було проголошено військовий стан [5]. 28.02.2022 Торгово-промислова палата України оприлюднила лист № 2024/02.0-7.1 в якому вказано наступне «військова агресія Російської Федерації проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили)» [6].

Тобто, запровадження в Україні воєнного стану є форс-мажором, і як результат є підставою для звільнення від відповідальності за порушення договору, проте лише за тих випадків, якщо виключно ця обставина стала ключовою і унеможлиблює подальше виконання договірних зобов'язань. Це означає, що на практиці, сторонам необхідно довести зв'язок між невиконанням зобов'язань та воєнними діями в Україні.

Позитивним є той момент, з розглядуваної проблематики вже є актуальна судова практика. Так, Постановою КГС від 25.01.2022 у справі №904/3886/21 з цього приводу вказано: «Форс-мажорні обставини не мають преюдиціальний (заздалегідь встановлений) характер. При їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести. Сторона яка посилається на конкретні обставини повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі, саме для конкретного випадку. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність. Те, що форс-мажорні обставини необхідно довести, не виключає того, що наявність форс-мажорних обставин може бути засвідчено відповідним компетентним органом...» [7].

З огляду на це, абстрактний та загальний лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 що стосується засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що виникли в результаті військової агресії РФ проти України, не в повній мірі відповідає вимогам конкретизації впливу відповідної форс-мажорної обставини на конкретне взяте зобов'язання (а доведення причинно-наслідкового зв'язку в такому випадку є обов'язковим).

Тут також варто додати і те, що в загальному наявність форс-мажорних обставин може бути підтверджена будь-якими доказами, яких, на розсуд суду, достатньо для встановлення відповідної обставини. Тому, не погоджуємось з напрочуд поширеною думкою, що нібито форс-мажор є винятковою «юрисдикцією» Торгово-промислової палати України, оскільки наявність форс-мажору являється питанням факту, і в чинному законодавстві не знаходимо жодних обмежень відносно того, якими саме доказами необхідно підтвердити його наявність.

Аналогічну точку зору має і КГС, який в п.44 постанови від 21 липня 2021 року у справі №912/3323/20 відзначив наступне: «Суди попередніх інстанцій вважали, що єдиним доказом існування форс-мажорних обставин є довідка Торгово-промислової палати, втім ця позиція є помилковою. Існування обставин форс-мажору щодо порушення/невиконання зобов'язань, які виникли внаслідок укладення договору оренди між резидентами України, може доводитися будь-якими доказами...» [8].

Вже складнішим є питання відносно того, чи можна і реально на рівні договору розкрити та врегулювати питання належності та достатності доказів, які б в майбутньому підтверджували форс-мажорні обставини. Як варіант, сторони визначили в договорі, що форс-мажорні обставини можуть бути підтверджені лише конкретною регіональною Торгово-промисловою палатою, а одна із сторін, отримала сертифікат в Торгово-промисловій палаті України. При цьому сторони могли прямо зазначити в договорі, що інші документи не приймаються взагалі.

З цього питання у судової практики немає чіткої та єдиної позиції. В Постанові КГС від 26.05.2020 у справі №918/289/19 «суд не визнав належними доказами висновок та сертифікат Рівненської торгово-промислової палати та ряд інших документів, адже сторони погодили, що форс-мажор має підтверджуватися сертифікатом саме ТПП України» [9].

З іншого боку, в Постанові КГС від 25.01.2022 у справі №904/3886/21 суд все ж взяв до уваги надані сторонами докази. Хоча, обґрунтовуючи своєю позицію суд опирався на принцип тлумачення «*contra proferentem*», оскільки сторони в договорі неоднозначно визначили відповідний орган ТПП, який мав надати відповідний сертифікат [7].

Ми переконані в тому, що в даному разі сторони, навіть за спільного бажання, не можуть в повній мірі в договорі врегулювати процесуальні питання. Оскільки доведення настання форс-мажорних обставин – це також і доведення факту, а обмежувати в договірному порядку засоби доказування сторони не можуть.

Крім цього, сторони не можуть таким чином обмежити суд в оцінці доказів, оскільки в іншому разі до договору можна було б додати будь-який пункт, що суперечить ЦПК чи ГПК, і в подальшому сторони б посилалися на те, що таким чином вони просто реалізувати принцип свободи договору. Але варто розуміти, свобода договору не застосовується там, де є прямі імперативні норми, і до таких ми відносимо норми процесуальних кодексів щодо процедури та порядку доказування.

Під випадком «*casus*» у практиці розуміються будь які «діяння, не викликані чийось наміром або необережністю, тобто відсутність вини порушника. Випадковою можна визнати обставину, яку не можна передбачити та попередити при застосуванні обов'язкової для боржника обачності, хоча вона могла б бути передбачена та попереджена, якби боржник поставився до свого зобов'язання з більшою обачністю, ніж та, до якої він був зобов'язаний, або якщо на місці боржника була б інша особа» [10, с. 57]. Такий підхід щодо суб'єктивної неможливості передбачити, а отже, й попередити діяння, що викликало

невиконання або неналежне виконання зобов'язання, дозволяє відмежувати випадок від непереборної сили.

Наступне, що варто зауважити, це те, що форс-мажор (непереборна сила) не звільняє від відповідальності за порушення грошового зобов'язання. В ч. 1 ст. 625 ЦК України з цього приводу вказано «боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання» [1]. Згідно положень статей 524, 533-535, 625 ЦК України, «грошовим є виражене в грошових одиницях (національній валюті України чи в грошовому еквіваленті в іноземній валюті) зобов'язання сплатити гроші на користь іншої сторони, яка, відповідно, має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [1].

Тобто, не може бути звільнений від відповідальності боржник через неможливість виконання ним грошового зобов'язання, не зважаючи на те чи виникла така неможливість з його вини чи випадково. Дане правило опирається на засади справедливості і виходить з неприпустимості безпідставного збереження грошових коштів однією стороною зобов'язання за рахунок іншої. Матеріальне становище учасників цивільного обороту може піддаватися змінам а це означає що не можна виключати того, що боржник, який неспроможний виконати грошове зобов'язання зараз, зможе виконати його пізніше.

Результатом прострочення виконання грошового зобов'язання являться сплата відповідної «суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також трьох процентів річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом» (ч. 2 ст. 625 ЦК України) [1].

В свою чергу наслідком дії обставин непереборної сили є звільнення від відповідальності за невиконання (неналежне виконання) зобов'язання, проте не від самого виконання зобов'язання. У всіх інших випадках припинення зобов'язання через неможливість його виконання зобов'язує боржника відшкодувати кредитору завдані через невиконанням договору збитки. Неможливість виконання, що не пов'язана із дією форс-мажорних обставин, звільняє сторони договору від обов'язку виконання договору у натурі. Тоді як після припинення дії обставин непереборної сили боржник зобов'язаний до реального виконання зобов'язання.

Висновки. Отже, цивільно-правова відповідальність необхідно розуміти, як визначений законом та/або договором у рамках закону, юридично забезпечений заходами майнового впливу обов'язок учасника цивільно-правових відносин, який порушив своє зобов'язання і право іншого учасника даних правовідносин, отримати відповідь згідно з розмірів заподіяної шкоди та збитків.

Сторона, що порушила зобов'язання, може бути звільнена від відповідальності у випадку порушення зобов'язання, якщо нею буде доведено, що таке порушення є результатом випадку або непереборної сили. Отож, загальними підставами звільнення від цивільно-правової відповідальності являється непереборна сила (форс мажор) та випадок (казус).

Ми визначили, що введення воєнного стану на території України являється форс-мажором та є підставою для звільнення від відповідальності за порушення

договору, але це стосується лише тих випадків, в яких конкретно ця обставина стала підставою для невиконання договірних зобов'язань. На практиці це означає, що тій стороні, яка не виконала своє зобов'язання необхідно довести зв'язок між неможливістю виконання зобов'язань та воєнними діями в Україні.

Дуже важливим є розмежування неможливості виконання зобов'язання як підстави припинення зобов'язання та форс-мажорних обставин, як підстави для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань. Форс-мажор є лише видом неможливості виконання договору і у деяких випадках може зумовлювати припинення договору через його розірвання. Тому, варто підкреслити, що настання форс-мажорних обставин не завжди припиняє зобов'язання, а лише звільняє від відповідальності за його невиконання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16. 01. 2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 08.03.2023)
2. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1998, № 13, ст.52
3. Кацюба К., Канюхова М. Форс-мажор як підстава звільнення від цивільно-правової відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 1/2020. С. 4-10.
4. Мельник О. О. Умова про форс-мажор (непереборну силу) у зовнішньоекономічному контракті. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 22. С. 83-87.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 08.03.2023)
6. Лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 08.03.2023)
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.01.2022 у справі №904/3886/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/102797678?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 (дата звернення: 08.03.2023)
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 21 липня 2021 року у справі №912/3323/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/99277353?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 (дата звернення: 08.03.2023)
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 26.05.2020 у справі №918/289/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89651640> (дата звернення: 08.03.2023)
10. Івахно В.І. Деякі аспекти правового регулювання обставин, що виключають деліктну відповідальність. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2015. С. 56-58.

Владислав НЕЧИПОРУК*
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

***Анотація.** У статті розглядаються питання про хто такі суб'єкти адміністративного права та їх характеристика.*

***Abstract.** The article examines the question of who are the subjects of administrative law and their characteristics.*

Вступ. У даній статті пропонується розглянути такі питання, як: характеристика поняття суб'єкт адміністративного права, система органів виконавчої влади та адміністративно-правовий статус об'єднань громадян.

Виклад основних положень. Юридична наука в сучасний період у питаннях визначення суб'єктів адміністративного права сформулювала досить зрозумілу концепцію, а саме: до фізичних осіб – суб'єктів адміністративного права належать громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Суб'єкти адміністративного права — це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [1].

Суб'єктами адміністративного права є громадяни, іноземці, особи без громадянства, органи держави, насамперед це Президент України, органи виконавчої влади, а також внутрішні частини їх апарату, органи громадських організацій, діяльність яких регулюється правом, адміністрація підприємств, установ, організацій, а також органи місцевого самоврядування.

Залежно від суб'єкта функції класифікуються на:

- основні (галузеві);
- забезпечувальні (функціональні).

Наприклад, основними функціями органів внутрішніх справ є: охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю; розкриття та розслідування злочинів; забезпечення пожежної безпеки. До забезпечувальних функцій належать: кадрова, фінансово-планова, матеріально-технічна тощо.

З основних функцій управління виділяють:

- загально-організаційну (функція управління);
- матеріально-технічного забезпечення;

* Науковий керівник: д. ю. н., доцент, кафедри права ВНАУ Юрій ДЕМ'ЯНЧУК

- економіко-фінансового розвитку;
- обліку і контролю;
- політико-правового забезпечення;
- соціального забезпечення і соціального захисту робітників системи;
- функція мотивації.

Ці функції створюють умови для відтворення зв'язків усередині системи, для забезпечення життєдіяльності її структури.

Види об'єднань громадян:

- а) за організаційно-правовими властивостями: масові (творчі союзи, політичні партії, професійні спілки тощо); органи громадської самодіяльності (громадські формування з охорони громадського порядку); органи громадського самоврядування (ради і колективи мікрорайонів, вуличні, домові комітети тощо);
- б) за масштабом діяльності: міжнародні; всеукраїнські; місцеві.
- в) залежно від мети створення: політичні партії; громадські організації.

Політична партія - об'єднання громадян - прихильників загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які головною метою мають участь у виробленні державної політики, формування органів влади, місцевого самоврядування і представництво у їх складі.

Громадська організація - це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Статус всеукраїнських профспілок визначається за однією з таких ознак:

- наявність організаційних ланок профспілки в більшості адміністративно-територіальних одиниць України;
- наявність організаційних ланок профспілки у більшості з тих адміністративно-територіальних одиниць України, де розташовані підприємства, установи або організації певної галузі, та які об'єднують не менше третини членів профспілок цієї галузі або членів профспілки певного фаху, професії;
- об'єднання в профспілці більшості членів профспілки, які працюють за даною професією чи фахом в Україні.

Згідно зі ст.7 Закону "Про благодійництво та благодійні організації" благодійні організації можуть мати статус всеукраїнських, місцевих та міжнародних, який визначається за тими ж принципами, що й у Законі "Про об'єднання громадян".

Статус молодіжних та дитячих організацій визначається відповідно до Закону України "Про об'єднання громадян", за одним винятком. Молодіжний рух в Україні координується Українським національним комітетом молодіжних організацій, який є незалежною неурядовою організацією і має статус всеукраїнської спілки молодіжних та дитячих громадських організацій. Цей статус не змінюється від вступу зазначеної організації до міжнародних молодіжних організацій.

У процесі створення та діяльності між об'єднаннями громадян та органами державної виконавчої влади виникають різноманітні правовідносини.

Умовою виникнення адміністративно-правового статусу є відповідна його легалізація.

Політичні партії та міжнародні громадські організації підлягають обов'язковій реєстрації Міністерством юстиції України, а легалізація громадських організацій здійснюється відповідно Міністерством юстиції, місцевими органами виконавчої влади, а також виконавчими органами місцевого самоврядування. Відмова в реєстрації об'єднання громадян може бути оскаржена в судовому порядку [2].

Адміністративно-правовий статус об'єднань громадян охоплює також встановлення державою обмежень щодо створення та діяльності цих об'єднань. Так, не підлягають легалізації такі об'єднання громадян, а діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється в судовому порядку, якщо їх метою є: зміна насильницьким шляхом конституційного ладу та в будь-якій протизаконній формі порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки; незаконне захоплення державної влади; пропаганда війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі; посягання на права і свободи людини, здоров'я населення; створення воєнізованих формувань [3].

Висновки. У цій статті визначено, що суб'єктами Адміністративного права є громадяни, особи без громадянства, іноземні громадяни, причому, правове положення суб'єктів одного рівня не однаково. Особливе місце серед суб'єктів Адміністративного права займає громадянин. Отже, зараз людина, його права і свободи є вищою цінністю, а закон «служить головним гарантом». І все-таки характеристика загального адміністративного статусу громадян не була дана. Відповідно до багатьох фактів їхнім логічним завершенням став адміністративно-правовий статус і види адміністративно-правових статусів, що визначають правомірну поведінку громадян.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. Х., 2011. 584 с.
2. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020.
3. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

Діана НОГА*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,

* Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач ВНАУ Ольга ДУРАЧ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню проблеми питання притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності. Висвітлені теоретичні аспекти проблем призначення покарання неповнолітнім. Проаналізовано Кримінальний Кодекс України, міжнародно-правові документи і практику призначення покарання неповнолітнім особам. Розкривається суть питання щодо притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of the issue of bringing minors to criminal responsibility. The theoretical aspects of the problems of sentencing minors are highlighted. The Criminal Code of Ukraine, international legal documents and the practice of sentencing minors were analyzed. The essence of the issue of bringing minors to criminal responsibility is revealed.*

Вступ. Злочинність неповнолітніх є однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства, її частка в загальній структурі злочинності є стабільно високою, не зменшується і суспільна небезпечність діянь, що вчиняються неповнолітніми. Покарання є одним із способів реакції суспільства на протиправну поведінку неповнолітніх. Але, вирішуючи проблеми відповідальності неповнолітніх за скоєні злочини, необхідно мати на увазі, що навіть неповнолітній, який вчинив злочин, через свій вік є об'єктом підвищеного правового захисту. Зазначений фактор ураховує більшість міжнародно-правових документів, що регулюють правовий статус неповнолітніх, які вчинили правопорушення. Це зумовлює особливу побудову системи поводження з неповнолітніми правопорушниками та наявність у ній специфічних засобів впливу на осіб зазначеної категорії.

Кримінальна відповідальність неповнолітніх і практика призначення їм покарання реалізуються завдяки застосуванню основних положень кримінально-правової політики України в цій сфері, яка формується на основі особливого підходу до реалізації кримінальної відповідальності зазначеної категорії правопорушників. Аналіз сучасного стану національної і світової кримінальної політики засвідчує, що її визначальною рисою є гуманізація кримінально-правової репресії. Пріоритетами цієї діяльності є докорінна зміна існуючих кримінальних правовідносин та їх врегулювання відповідно до вимог міжнародно-правових актів і Конституції України.

Виклад основно матеріалу. Тематику щодо питання притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності висвітлювали такі вчені: З. А. Астемірова, О. М. Бандурки, М. І. Бажанова, І. М. Гальперіна, В. О. Глушкова, В. К. Грищука, О. М. Литвинова, Є. С. Назимка, А. Х. Степанюка, М. О. Стручкова, В. М. Трубнікова, Н. С. Юзікової та інші.

Кримінальний кодекс України доцільно акумулює норми, присвячені відповідальності неповнолітніх, у спеціальному розділі XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх». Це обумовлено особливостями фізичного, морального, культурного і духовного розвитку специфічної категорії населення – неповнолітніх. Виокремлення цього розділу дозволяє врахувати під час вирішення питань притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх особливості їх психіки, виховання, причини та умови, що сприяють скоєнню злочинів, і призначити законне та справедливе покарання, спрямоване на досягнення його цілей.

Проблема підліткової злочинності залишається тісно пов'язаною з усією міжнародною спільнотою, яка стурбована пошуком шляхів і розробкою гуманних і ефективних заходів попередження та боротьби з цим небезпечним явищем. Тому проблема злочинності неповнолітніх привернула особливу увагу вчених і практиків. Це пояснюється не лише тим, що неповнолітні завжди вважалися особливим типом злочинців, а й тим, що неповнолітні в наш час є однією з найбільш постраждалих верств населення.

Важливо зазначити, що злочинність неповнолітніх займає порівняно невелику частку в загальній структурі злочинності в Україні – близько 11%. Але при цьому слід враховувати і незбалансоване співвідношення кількості неповнолітніх і повнолітніх.

Поряд із загальними положеннями, що належать до питань кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, Кримінальний Кодекс України передбачає певні особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Ці особливості передбачено розділом 15 КК України, вони стосуються: звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності (ст. 97, ч. 2 ст. 106); видів покарань, що застосовуються до неповнолітніх (ст. ст. 98–102); призначення покарання (ст. 103); звільнення від покарання та його відбування (ст. ст. 104–107); погашення і зняття судимості (ст. 108).

Установлюючи ці особливості, законодавець виходив з психологічної характеристики цього віку – нестійкості психічних процесів, відсутності достатнього життєвого досвіду, знань і навичок, соціальної поведінки. Зазначені особливості не протиставляються загальним інститутам відповідальності та покарання, а деталізують щодо неповнолітніх зміст і межі загальних інститутів, виходячи з реальних особистих особливостей неповнолітніх. Законодавець визнає, що неповнолітній – це злочинець особливий, який потребує не лише примусового впливу, але і захисту з боку суспільства та держави. У зв'язку з цим кримінальна відповідальність неповнолітніх, особливо у формі покарання, коригується низкою спеціальних норм [1].

Кримінальна відповідальність і покарання неповнолітніх характеризуються їх незначним життєвим досвідом і тому – недостатньою зрілістю та психофізіологічними особливостями особистості. Враховуючи ці обставини, особливих підходів потребує не лише притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, а й застосування до окремих із них покарання, особливо у вигляді позбавлення волі.

Треба погодитися з думкою, що кримінально-правовий статус неповнолітніх як суб'єктів злочину з різноманітними соціальними характеристиками належить до галузі ювенального права, однією з головних цілей якого є захист їх від протиправного впливу.

Однак перелік покарань, що застосовуються до неповнолітнього, стосовно осіб, які досягли повноліття, є суттєво обмеженим. Так, відповідно до статті 98 КК до неповнолітніх як основні покарання можуть бути застосовані лише штраф, громадські та виправні роботи, арешт і позбавлення волі на певний строк, а як додаткові – штраф і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Слід передусім зауважити, що зміст та умови застосування передбачених у частині 1 ст. 98 КК видів покарань до неповнолітніх мають певні особливості порівняно з такими ж само покараннями у разі застосування їх до повнолітніх. Відповідно до частини 1 ст. 99 КК штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний доход, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Частина 2 цієї статті передбачає, що розмір штрафу, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у вигляді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, устанавлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах до п'ятисот устанавлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Також значно зменшено такі види покарань, як громадські та виправні роботи. Відповідно до статті 100 Кримінального кодексу, такі покарання можуть бути призначені лише неповнолітнім віком від 16 до 18 років. Тривалість цих стягнень значно менша: громадські роботи можуть бути призначені від 30 до 120 годин, у тому числі роботи, що виконуються у вільний від навчання або основної роботи час, а щоденні не можуть перевищувати двох годин, тривалість виправних робіт - від двох місяців до одного року за місцем роботи, при цьому розмір утримання в доход держави визначається судом від п'яти до десяти відсотків.

Згідно зі статтею 101 Кримінального кодексу, арешт передбачає розміщення неповнолітніх у спеціалізованих реабілітаційних установах і може застосовуватися лише до неповнолітніх віком від 15 до 40 років - п'ять діб, якщо їм на момент постановлення вироку виповнилося 16 років.

Позбавлення волі згідно з частиною 2 ст. 102 КК узагалі не може бути призначене неповнолітньому, який уперше вчинив злочин невеликої тяжкості. Покарання у вигляді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років, крім випадків, передбачених пунктом 5 частини третьої цієї статті [2].

Аналіз норм кримінального законодавства свідчить, що застосування до осіб, які на час постановлення вироку не досягли шістнадцятирічного віку, таких покарань, як громадські та виправні роботи, а також арешту законом не передбачено.

Як відомо, відповідно до положень чинного цивільного процесуального законодавства України на роботу за трудовим договором приймають як виняток осіб, яким виповнилося 16 років, за згодою одного з батьків. Тобто неповнолітніх, які б мали самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення практично немає, тому застосування такого виду покарання, як штраф, видається дуже проблематичним.

Таким чином, слід визнати дуже обмеженим перелік видів покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітнього, що не відповідає положенням Мінімальних стандартних правил ООН. Так, відповідно до пункту 5.1 Пекінських правил заходи впливу на неповнолітніх мають визначатися з урахуванням не лише тяжкості вчинених ними правопорушень, а й особливостей особистості підлітка.

Особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Пекінські правила орієнтують національних законодавців у першу чергу на скорочення випадків застосування позбавлення волі до неповнолітніх. У пункті 17.1 передбачено, що «рішення про обмеження особистої свободи неповнолітнього повинно ухвалюватись тільки після уважного дослідження цього питання, та обмеження повинні бути по можливості зведені до мінімуму; неповнолітнього правопорушника не слід позбавляти особистої свободи, якщо тільки його не визнано винним у вчиненні серйозного діяння із застосуванням насильства проти іншої особи чи в неодноразовому вчиненні інших серйозних правопорушень, а також за відсутності іншого відповідного заходу впливу».

Аналіз статистичних даних свідчить про негативну тенденцію, згідно з якою суди призначають найсуворішу міру покарання для неповнолітніх правопорушників у виді позбавлення волі у кілька разів більше, ніж за іншими видами покарання. Дослідження науковців показали, що серед видів покарань, які призначаються неповнолітнім (ст. 98 КК України), позбавлення волі є найбільш застосовуваним покаранням і становить у середньому близько 90% інших покарань. Таку ситуацію не можна визнати прийнятною, оскільки сама природа позбавлення волі є дуже суперечливою, а під час виконання відбуваються такі негативні процеси та явища, які не тільки значно ускладнюють процес досягнення цілей виправлення, а й виключають можливість досягнення засуджених. такий результат. Що стосується питання покарання неповнолітніх, то обґрунтованість системи покарань неповнолітніх піддається сумніву [3].

Певною мірою така ситуація може бути пояснена складністю призначення покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, тому що, з одного боку, суди часто обмежено у виборі покарань, альтернативних позбавленню волі, у зв'язку із суспільною небезпечністю особистості злочинця, чим зумовлюється неможливість призначення їх саме до неповнолітніх. З іншого боку, більшість санкцій статей Особливої частини КК України передбачають покарання саме у вигляді позбавлення волі.

У зв'язку з цим сьогодні саме позбавлення волі є найбільш поширеним видом покарання за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, що призначається неповнолітнім. Але цей вид покарання для зазначених осіб вельми

негативно впливає на їх індивідуальні якості. Відомо, що переміщення неповнолітнього з однієї суспільної сфери в іншу супроводжується різкою «ломкою» одних стереотипів життєвих установок і неминучим формуванням інших, а це неминуче негативно відображається на незміцнілій нервовій системі підлітка і незначному життєвому досвіді.

На сьогодні аналіз практики застосування кримінального покарання до неповнолітніх свідчить, що призначення позбавлення волі, а також у багатьох випадках звільнення від відбування покарання з випробуванням вважаються практично єдиною правильним заходом у здійсненні кримінальної політики щодо неповнолітніх. Реалізації грамотної кримінальної політики щодо неповнолітніх у цей період заважають такі обставини: слабка теоретична база, що обґрунтовує той чи інший вид покарання; як наслідок цього – недосконалі кримінальне та кримінальнопроцесуальне законодавства [4].

Погоджуємось з науковцями, які вважають, що під час призначення покарання неповнолітньому суд має виходити саме із типової суспільної небезпечності злочину. Заради призначення адекватного, максимально індивідуалізованого покарання для неповнолітнього суд зобов'язаний урахувати всі обставини вчинення злочину, особистість неповнолітнього, а також вплив покарання на можливість його виправлення, а також не лише ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а й умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості розвитку неповнолітнього.

Зазначимо, що законодавства деяких закордонних країн, наприклад КК Голландії (ст. 77h), КК Швейцарії (ст. 87) і кримінальне законодавство Великобританії, містять особливі покарання для неповнолітніх, не пов'язані з ізоляцією від суспільства. До них належать обов'язок усунути заподіяну шкоду або виконати на користь потерпілої сторони певні роботи з метою компенсації заподіяної шкоди, обов'язок відвідувати навчальну програму тощо.

Розширення видів покарань, які можуть застосовуватись до неповнолітніх, дало б змогу судам під час вирішення питання про призначення конкретного виду покарання більш широкий вибір, що насамперед сприятиме індивідуалізації кримінальної відповідальності [5].

Таким чином, особливо актуальною є розробка теоретично обґрунтованого і практично значущого комплексу заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх, які вчинили злочини, з тим, щоб виключити домінування в ньому позбавлення волі, оскільки це покарання, як жодне інше, впливає на життя неповнолітнього, причому, як правило, змінює його поведінку на ще більш негативну. У подальшому потребують системного вирішення такі питання, як установлення мети покарання неповнолітніх і розроблення спеціальної системи покарань для неповнолітніх з урахуванням результатів соціологічних та кримінологічних досліджень і досвіду закордонних держав [6].

Висновки. Крізь роки існування чинного КК України сьогодні спостерігається ситуація, за якою той позитивний потенціал, що було закладено у його нормах з самого початку через недоліки відповідного правового регулювання, законодавчої незавершеності низки нормативних

положень, а також соціально-економічних чинників не було повною мірою реалізовано. Як наслідок, низька ефективність системи попередження злочинності неповнолітніх, кримінальних покарань та їх системи, конструкцій кримінально-правових санкцій, а також їх реалізації у судовій практиці, часте застосування покарання у виді позбавлення волі, вкрай рідке використання альтернативних йому покарань, позбавлення або обмеження можливості призначення судом окремих видів покарань щодо неповнолітніх, низький рівень індивідуалізації покарання із врахуванням особливостей суб'єкта кримінального правопорушення (умов життя та виховання, психологічного розвитку та дозрівання, вікових особливостей неповнолітніх, що загалом обумовило потребу подальшого вдосконалення та доопрацювання діючих кримінальних норм про покарання та його призначення неповнолітнім.

Нагальність оптимізації, раціоналізації та гуманізації кримінального законодавства, а також підвищення ефективності правозастосовної практики в означеній сфері, у свою чергу, сформували принципове питання стосовно особливості системи кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників, яке полягає у необхідності пошуку компромісного вирішення та забезпечення балансу між доцільністю призначення покарання, як найбільш суворого та радикального заходу державного реагування на вчинене кримінальне правопорушення та застосуванням медико-педагогічних заходів, – альтернативних методів та способів впливу на неповнолітнього правопорушника, які не були б пов'язані з позбавленням чи обмеженням волі особи.

Насамкінець, вбачається, що наявність такої великої кількості надважливих та надскладних питань і проблем сьогодні створюють реальні передумови для концептуальної реорганізації системи покарань та їх призначення неповнолітнім, а їх вирішення та розв'язання, – реальним кроком на шляху формування цілісної, несуперечливої та ефективної системи кримінальних покарань неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.03.2023).
2. Пудовочкін Ю. Є. Ювенальне кримінальне право: теоретико-методологічні і історико-правові аспекти. «Глобус», 2001. С. 45.
3. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила) 1985 р. : міжнародний документ від 29.11.1985 № 995_211// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_211 (дата звернення: 14.03.2023).
4. Березовська Н. Л. Деякі проблемні питання призначення покарань неповнолітнім. Вісник Асоціації кримінального права України. 2014. № 1. С. 159.

5. Назимко Є. С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : автореф. дис. д-ра юрид. наук. Харків, 2016. С. 34.

6. Головійчук Л. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 263.

Іванна ПАЩУК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація: В статті розглядається в загальному поняття юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, її підстави виникнення та значення для людини і суспільства.

Abstract: The article examines the general concept of legal responsibility for environmental offenses, its causes and significance for man and society.

Вступ. Під юридичною відповідальністю за екологічні правопорушення необхідні розуміти сукупність суспільних відносин, які виникають між державою, в особі спеціально уповноважених органів, та особою, що вчинила екологічне правопорушення, з приводу застосування до порушника відповідного стягнення.

Таким чином, сутність юридичної відповідальності полягає в настанні для порушника певних несприятливих наслідків. Серед неvigідних правових наслідків, викликаних екологічними правопорушеннями, можна виділити:

- примусові припинення права власності на природні ресурси або права природокористування;
- дисциплінарні стягнення;
- адміністративні стягнення;
- кримінальні санкції.

Юридична відповідальність за екологічні правопорушення виконує ряд важливих функцій:

- стимулюючу, оскільки спонукає відповідних суб'єктів дотримуватися екологічного законодавства;

* Науковий керівник: д. ю. н., доцент, кафедри права ВНАУ Юрій ДЕМ'ЯНЧУК

- превентивну (юридична відповідальність виступає засобом стримування суб'єктів екологічних правовідносин від неправомірної поведінки);
- компенсаційну (за допомогою юридичної відповідальності особи, які в установленому порядку визнані винними у вчиненні екологічного правопорушення, повинні вчинити дії, спрямовані на відновлення природних ресурсів, яким була завдана шкода, а також поновлення порушених прав та інтересів інших суб'єктів екологічних правовідносин);
- каральну (за допомогою юридичної відповідальності до правопорушників застосовуються несприятливі заходи державно-правового примусу).

Екологічне правопорушення характеризується такими рисами як:

- екологічною спрямованістю;
- екологічною небезпекою;
- екологічною протиправністю.

Статтею 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено загальний перелік правопорушень в галузі екології. Зокрема, відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища несуть особи, винні у:

- а) порушенні прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище;
- б) порушенні норм екологічної безпеки;
- в) порушенні вимог законодавства України при проведенні екологічної експертизи, в тому числі поданні завідомо неправдивого експертного висновку;
- г) невиконанні вимог державної екологічної експертизи;
- д) фінансуванні, будівництві і впровадженні у виробництво нових технологій і устаткування без позитивного висновку державної екологічної експертизи;
- е) порушенні екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів [1].

Об'єктом екологічного правопорушення є суспільні відносини по раціональному використанню природних ресурсів і охороні НПС, забезпеченню сприятливого (безпечного) для людини середовища існування, екологічної безпеки населення.

Предметом даного правопорушення можуть бути навколишнє природне середовище чи його окремі компоненти, тобто такі природні об'єкти, що знаходяться в природному екологічному зв'язку з природним середовищем. Якщо такий зв'язок переривається, то мають місце правопорушення іншого роду, що не є екологічними. Наприклад, розкрадання заготовленої деревини чи риби з рибогосподарських водойм, знищення або викрадення диких тварин, розведених у неволі, не можна розглядати як екологічні правопорушення [2].

Об'єктивну сторону екологічного правопорушення складають: протиправні діяння, їхні шкідливі наслідки, а також причинний зв'язок між

протиправними діями та шкідливими наслідками. Протиправне діяння, в контексті екологічного правопорушення, означає порушення закріплених у екологічному законодавстві вимог, правил, нормативів по раціональному використанню природних ресурсів та охороні навколишньої природного середовища.

Суб'єктами екологічних правопорушень можуть бути громадяни та юридичні особи. У деяких складах екологічних правопорушень передбачені спеціальні суб'єкти - посадові особи або особи, що виконують управлінські функції в комерційних організаціях. Наприклад, при допущенні порушень в процесі фінансування, будівництва та впровадження у виробництво нових технологій і устаткування без позитивного висновку державної екологічної експертизи; при порушеннях екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, до відповідальності притягаються посадові особи, які відповідно до своєї компетенції повинні забезпечувати неухильне дотриманням норм екологічного законодавства на ввірених їм підприємствах [3].

Одною з найважливіших ознак суб'єктивної сторони екологічного правопорушення є вина, причому склади екологічних правопорушень характеризуються наявністю як необережної, так і навмисної форм вини.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна відповідальність – різновид суспільних відносин, в яких застосовуються заходи адміністративного впливу (стягнення) за винні протиправні діяння, що порушують встановлений порядок охорони та використання об'єктів НПС.

Для адміністративної відповідальності в галузі екології притаманні наступні властивості: це один із самостійних видів юридичної відповідальності (поряд із кримінальною, цивільно-правовою та дисциплінарною); юридичною підставою для її застосування є скоєння адміністративних проступків, перелік яких встановлюються главою 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення; до правопорушників застосовуються специфічні державнорепресивні заходи; така відповідальність може бути застосована визначеним колом державних органів (їх посадовими особами) [4].

Адміністративна відповідальність застосовується спеціально уповноваженими органами державного екологічного управління: органами земельних ресурсів (ст.ст. 52, 53, 53-1, 53-2, 54, 55, 56); спеціально уповноваженими органами виконавчої влади в галузях водного господарства, геології та використання надр (ст.ст. 59, 60, 61 (за винятком випадків забруднення та вичерпання підземних вод або порушення водоохоронного режиму на водозборах, яке спричинило забруднення цих вод); органами рибоохорони (ст. 50, частина третя статті 85, 86-1, 91-2 і 188-5); органами лісового господарства (ст. ст. 49, 63-70, 73, 75, 77, 188-5); органами мисливського господарства (ст. 50, частина першою ст. ст.85, 91-2, 188-5); органами спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі екології та природних ресурсів України (ст. ст. 47 — 50, 52-55, 57 — 74, 76-77-1, ст. 78 (крім порушень санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм), ст.

ст. 78-1 — 79-1 та стаття 80 — 83 (крім порушень санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм), частинами першою та третьою ст. 85, ст. ст. 86-1, 87, ст. 89 (щодо диких тварин), ст. 90-1 (крім порушень санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм), ст. ст. 91-1 — 91-4, ст. 95.

Кримінальну відповідальність в сфері екології можна визначити як сукупність суспільних відносин, в яких реалізуються засоби кримінально-правового покарання осіб, винних у вчиненні екологічного правопорушення з високим рівнем екологічної небезпеки для НПС, природних ресурсів, життя та здоров'я людей [5].

У новому Кримінальному кодексі України екологічні злочини виділені в самостійну групу, якій присвячена спеціальний розділ VIII, що містить 19 складів екологічних злочинів (ст. ст. 236-254). Серед норм, які складають розділ Кримінального кодексу України «Злочини проти довкілля», можна виділити дві групи:

1) норми, що встановлюють відповідальність за посягання на навколишнє середовище в цілому та носять загальний характер;

2) норми, які охороняють окремі елементи чи об'єкти довкілля.

До першої групи належать статті 236—238 та ст. 253, у яких закріплено загальний склад злочинів проти навколишнього середовища, пов'язаних з порушенням правил використання та охорони земель, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу, що заподіяло або створило небезпеку заподіяння суттєвої екологічної шкоди, яка проявилась в деградації, виснаженні, знищенні природних ресурсів, завданні шкоди життю та здоров'ю людей й інші тяжкі наслідки.

Норми другої групи встановлюють відповідальність за посягання на окремі види об'єктів довкілля і побудовані за принципом та структурою загальних норм, з виділенням у них способів злочинного посягання, характеристики охоронюваного природного об'єкта та наслідків.

Цивільно-правова відповідальність — різновид юридичної відповідальності, передбачена Цивільним кодексом України та іншими нормативними актами, яка визначає випадки та порядок виконання обов'язку фізичних і юридичних осіб щодо компенсації шкоди, заподіяної власникам чи користувачам природних ресурсів порушенням екологічного законодавства або порушенням екологічних та інших прав громадян.

Цивільно-правова відповідальність здійснюється таким чином, що в результаті нанесення майнової шкоди або порушення договору на правопорушника покладається обов'язок відшкодувати шкоду, сплатити неустойку, або компенсувати збитки. Цей обов'язок виникає з моменту правопорушення та може бути виконаний добровільно, причому законодавець найрізноманітнішими способами (претензійний порядок, покладання судових витрат, витрат по судових виконаннях) спонукає правопорушника виконати цей обов'язок самостійно, без зовнішнього впливу [6].

Суб'єктами цивільно-правової відповідальності є громадяни та юридичні особи. Відповідно до статті 68 Закону України «Про охорону навколишньої

природного середовища» підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодовувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в порядку та розмірах, встановлених законодавством України. Застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від обов'язку компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів.

Дисциплінарна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, яка застосовується до осіб винних у вчиненні протиправних дій, що порушують екологічні вимоги в процесі невиконання функціональних обов'язків та інших вимог дисципліни праці.

Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення застосовується відповідно до норм трудового та іншого законодавства, якщо ці порушення пов'язані з невиконанням трудових або посадових обов'язків [7].

Суб'єктами дисциплінарної відповідальності можуть бути працівники, посадові особи, керівники підприємств та організацій, що відповідають за стан роботи по охороні НПС. У відповідності зі ст. 68 Закону України «Про охорону навколишньої природного середовища», посадові особи та спеціалісти, винні в порушенні вимог щодо охорони НПС та використання природних ресурсів, за поданням державних органів охорони навколишнього природного середовища позбавляються премій за основними результатами господарської діяльності підприємства (установи) повністю або частково.

Висновки. Відповідальність за порушення екологічного законодавства є важливою складовою правового забезпечення екологічної безпеки, раціонального природокористування, відтворення екологічних об'єктів та охорони навколишнього природного середовища. Шляхом її застосування реалізується державний примус до виконання екологічних вимог. При цьому слід зазначити, що вона не є єдиним інструментом в механізмі забезпечення раціонального природокористування і охорони довкілля. З урахуванням специфіки і характеру цього механізму аналогічну роль виконують також екологічний контроль, державна екологічна експертиза. Відповідальність за порушення екологічного законодавства завжди пов'язана з негативними правовими наслідками як результатом неправомірних дій винної особи.

Незважаючи на досить серйозні санкції за порушення екологічного законодавства, практичне їх застосування залишається на невисокому рівні. Тому крім державного регулювання, кожен з нас має розуміти свою відповідальність за стан навколишнього середовища та природних ресурсів, які ми залишимо у спадок майбутнім поколінням. Збереження оточуючої природи має бути завданням не тільки держави, але й кожного з нас.

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій. – К.: Вентурі, 1996. 208 с.
2. Екологічне право України: Підручник / За ред. Ю.С Шемшученка. –

К.: Юрид. думка, 2005. 848 с.

3. Екологічне право України: Навчальний посібник / Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. – К.: Атіка, 2000. 216 с.

4. Екологічне право України: Підручник / В.К. Попов, А.П. Гетьман, С.В. Разметаєв. – Харків: Право, 2001. 480 с.

5. А. П. Гетьман М. В. Шульга. Поняття і функції відповідальності за порушення екологічного законодавства. Електронна бібліотека Князева. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/law/getman_ekoru/part9/901.htm (дата звернення: 05.04.2023).

6. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

7. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Ігонін Р. В. Науково-практичний коментар до Глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: ЦУЛ, 2020. 1246 с.

Леся ПЕТРИЩЕ*

студентка 3 курсу

факультет менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Стаття присвячена проблематиці захисту персональних даних в Україні. Актуальність обраної теми зумовлена низьким рівнем правової освіченості громадян у сфері захисту персональних даних. З кожним роком обіг інформації збільшується, полегшується доступ до інтернет-ресурсів, а отже є ймовірність того, що будь-хто може неправомірно заволодіти інформацією про ту, чи іншу особу, якщо не вживати засобів захисту.*

***Abstract.** The article is sanctified to the range of problems of protection of the personal data in Ukraine. Actuality of select theme is predefined by the low level of legal form of citizens in the field of the protection of the personal data. With every year turnover of information increases, access is facilitated to internet-resources, and thus there is probability of that somebody can illegally lay hands on information about that, or other person, if not to use facilities of defence.*

Вступ. З розвитком технологій сфера захисту інформації, що містить персональні дані, стає більш вразливою, оскільки іноді ми можемо дати згоду на обробку персональних даних, навіть не усвідомлюючи цього. Найчастіше це може статися між активними користувачами соціальних мереж або при

* Науковий керівник – к.пед.н., доцент кафедри права ВНАУ Володимир МАНЬГОРА

завантаженні додатків на гаджети, а також під час протиправних дій шахраїв під час військового стану.

Нині права людини та громадянина перебувають у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та фахівців, а саме , А. Головченко, П. Діхтієвський, С. Єсімов, П. Макушев, В. Марченко, Т. Обуховська, А. Пазюк та інші, проте захист персональних даних у певних сферах, зокрема в умовах війни та воєнного стану, залишається неврегульованим в повній мірі.

Дата 24 лютого 2022 року назавжди розділила життя українців на «до» і «після». Напевно, ніхто навіть уявити не міг, що наприкінці першої чверті ХХІ століття на території найбільшої європейської країни може розгорнутися повномасштабна війна із застосуванням важкого озброєння, авіації, артилерії та заборонених методів ведення війни згідно Женевської конвенції, протягом тривалого часу. Але життя триває, і для того, щоб підтримувати сталий розвиток нашої країни, підтримувати поступальний рух науково-правової сфери в Україні, нам все одно необхідно приділяти увагу вивченню всіх правових питань, особливо тих, які набули актуальності.

З початком бойових дій на території нашої держави український уряд Указом Президента негайно запровадив воєнний стан. Відповідно до цього указу на період дії воєнного стану можуть бути обмежені окремі конституційні права і свободи людини і громадянина. Але, відповідно до ст. 64 Конституції України під час воєнного часу громадянин не може бути обмежений у своїх правах і свободах - праві на життя, на повагу і гідність, свободу та особисту недоторканість, оскільки зазначені права є невідчужуваними, а тому мають дотримуватись навіть у наявність будь-яких дестабілізуючих процесів, у тому числі військових дій.

Також цей Указ виніс багато серйозних правових змін у законодавче поле в цілому, в тому числі зміні основних правових норм, які безпосередньо стосуються персональних даних та питань їх захисту, адже в умовах повномасштабного вторгнення ворога як на території держави та в усіх публічних сферах влада посилила режим конфіденційності задля власної безпеки та захисту громадян від «витоку» їхніх персональних даних, щоб не зазнати «інформаційної» поразки.

Наукова новизна полягає у аналізі змін у законодавчій сфері сферу в цілому, в тому числі у базових правових нормах, що безпосередньо стосуються персональних даних і питань їх захисту.

Метою даної роботи є вивчення та узагальнення знань про сферу захисту персональних даних, зокрема під час війни та військового стану; виявлення недоліків законодавчого забезпечення із захисту персональних даних та встановлення шляхів їх усунення.

Методологічною основою даного дослідження є система загальнонаукових і спеціально-наукових методів:

1) метод структурного аналізу та синтезу використано для поділу отриманої інформації на окремі структурні одиниці та системного об'єднання різних аспектів інформації в єдину структуровану систему на основі принципів обробки персональних даних;

2) порівняльно-правовий метод є основою для визначення відмінних і подібних характеристик комплексних заходів захисту персональних даних у різних країнах;

3) моделювання та прогнозування полягає в орієнтовному створенні та представленні моделі заходів захисту сфери персональних даних.

4) системний підхід – полягає у визначенні окремих заходів щодо забезпечення захисту персональних даних як цілісної системи, зокрема на прикладі заходів захисту персональних даних.

Виклад основного матеріалу. Кожен має право на доступ до інформації, що гарантується ст. 34 Конституції України, та його «...слід розуміти як закріплену у законодавстві можливість отримувати будь-які відомості та/або дані на матеріальних носіях або в електронному вигляді...» [1; с. 260].

Право на доступ до інформації тісно пов'язане з правом на повагу до приватного та сімейного життя, яке може бути порушене шляхом несанкціонованого отримання персональних даних. Сфера персональних даних не є новою або недослідженою правовою категорією, але зазвичай дослідниками є представники цивільного, інформаційного та адміністративного права.

З конституційної точки зору захист персональних даних виступає як гарантія забезпечення реалізації права на повагу до особистого та сімейного життя. Досить часто науковці вживають близькі за значенням категорії, як-от: «конфіденційна інформація», «персональні дані», «персональна інформація», «персональні дані», «персональна інформація», що ускладнює розуміння не лише для недосвідчених громадян, а й для фахівців у сфері правового захисту. С. Єсімов зазначає, що захист персональних даних має конституційний характер, є елементом права громадян на повагу до особистого життя, а правові норми, що регулюють захист персональних даних, охоплюють більшість галузей права [2].

У правовій доктрині досі немає єдиного підходу до визначення терміну «персональні дані», проте, проаналізувавши напрацювання вчених, можна зробити висновок про схожі погляди на його розуміння. Та й законодавець обрав лаконічне та чітке визначення, яке більш повно характеризує зміст цієї категорії.

За словами В. Речицького, персональні дані є юридичним терміном спеціального призначення. Мається на увазі не тільки конфіденційна інформація, а певний вид, різновид [3].

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» персональні дані – відомості або сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [4].

Прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у 1950 році стало основою для захисту конфіденційної інформації, що входить до категорії персональних даних у Європейському співтоваристві. Статтею 8 зазначеного закону встановлено, що кожна людина має право на повагу до свого житла і кореспонденції, приватного і сімейного життя. Також Конвенція передбачає можливість втручання у здійснення цього права державними органами відповідно до закону лише у випадках, коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки, економічного добробуту держав, а також для запобігання протиправним діям чи

злочинам, для захисту свого здоров'я та моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [4].

Продовженням підтримки сформульованої в Конвенції ідеї міжнародного захисту персональних даних стало прийняття Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року. Відтоді захист персональних даних став частиною права на недоторканність приватного життя, і було визнано, що забороняється свавільне або незаконне втручання в його житло або посягання на таємницю його листування та захист від такого втручання або проникнення. Пізніше подібне правило було відтворено в Конвенції про права дитини 1989 р., де захищено право дитини на приватне життя.

Після отримання персональних даних від державних органів, особливо правоохоронних органів, наступним етапом є їх обробка, цей процес є найбільш захищеним міжнародними правилами та національним законодавством. Міжнародне співтовариство сформулювало декілька основних принципів, згідно з якими має відбуватися обробка персональних даних, а саме: законність та справедливість, точність (достовірність), актуальність персональних даних. Склад і зміст персональних даних має бути відповідним, достатнім і не надмірним щодо визначеної мети їх обробки.

Законність і справедливість. Згідно з цим принципом, обробка персональних даних повинна здійснюватися лише з законних підстав і в обсязі, необхідних для встановлення потрібної інформації. Будь-яке незаконне та необґрунтоване отримання конфіденційної інформації про особу є неприпустимим і тягне за собою юридичну відповідальність.

Точність (достовірність), актуальність персональних даних. Інформація, яка становить персональні дані, повинна надаватися своєчасно та достовірно. На практиці, наприклад, під час конкурсу на посади державних службовців у нашій державі громадяни беруть на себе зобов'язання своєчасно інформувати про необхідні зміни персональних даних.

Сьогодні цей принцип недостатньо розроблений навіть у практиці Європейського суду з прав людини, іноді навіть вимоги, що містяться в нормативних актах, не завжди можуть гарантувати неперебільшення запитуваної інформації.

Тобто на конкретний запит щодо отримання персональних даних має бути надана повна відповідь. Релевантність означає важливість персональних даних протягом певного періоду часу, тобто запитувана інформація повинна надаватися разом із актуальними даними, пов'язаними із запитом.

Нерозголошення включає запит лише тієї кількості інформації, яка необхідна для здійснення певної операції або вирішення справи. На даний час принципи, закріплені в міжнародних актах, імплементовані в національне законодавство, про що свідчить їх наявність у статті 6 Закону України «Про захист персональних даних».

Проте їх нормативного закріплення недостатньо, вважаємо за необхідне звернути увагу на їх практичне застосування та дотримання, особливо в умовах воєнного стану.

Важливість захисту персональних даних в умовах воєнного стану зумовлена ще й тим, що процеси євроінтеграції України на цей час не «зупинилися», а навпаки набрали ще більших обертів, тому стандартизація Українського законодавства у співвідношенні з нормами та принципами європейського законодавства, а також відповідно до вимог Європейського Союзу є надзвичайно важливим аспектом розвитку нашої держави. Звичайно, перш ніж аналізувати сучасне положення такого поняття, як «персональні дані», слід спочатку визначитися з легальним визначенням «персональних даних» у рамках внутрішнього Закону України «Про захист персональних даних» (далі – Закон).

Цей закон регулює правовідносини, пов'язані із захистом та обробкою персональних даних, і спрямований на захист основних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Цей закон визначає персональні дані як інформацію або сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Також хочу звернути особливу увагу на підстави обробки персональних даних, оскільки основні зміни стосуються саме цієї теми, а будь-які питання щодо використання, обробки, утилізації та інших дій з персональними даними можна здійснювати виключно відповідно до правил, передбачених чинним законодавством України.

Так, відповідно до ст. 11 Закону підставами для обробки персональних даних є: згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних, дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення ним своїх повноважень, укладання та виконання правочину, стороною якого є суб'єкт персональних даних або який укладено в інтересах особи суб'єкта персональних даних або для здійснення заходів, які передують завершенню операції за запитом суб'єкта персональних даних; захист важливих інтересів суб'єкта персональних даних, необхідність виконання обов'язку володільця персональних даних, який передбачений законом.

Умовно ці підстави обробки можна поділити на дві підгрупи:

перша – підстави, що ґрунтуються на усвідомленому та вільному волевиявленні суб'єкта персональних даних (згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних, укладення та виконання правочин, одна сторона якого є суб'єктом персональних даних або який укладається на користь суб'єкта персональних даних або для здійснення заходів, що передують вчиненню правочину, на вимогу суб'єкта цих даних;

друга - причини, з яких фактично відсутня необхідність у суб'єкта надання дозволу або отримання цього дозволу від суб'єкта персональних даних на обробку інформації про нього.

Тобто, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що згода на обробку персональних даних обов'язково повинна містити наступні елементи, а саме: обізнаність (суб'єкт персональних даних має право на отримання повної інформації про суб'єкта, який оброблятиме персональні дані, мету їх обробки та

характер персональних даних, що підлягають обробці, а також сукупність прав щодо захисту та обробки персональних даних відповідно до чинного законодавства) та добровільність (повне, законне та свідоме волевиявлення суб'єкта персональних даних щодо їх передачі за відсутності будь-якого впливу або примусу з боку інших суб'єктів).

Проте слід зазначити, що якщо обробка персональних даних здійснюється суб'єктом владних повноважень для виконання покладених на нього завдань, то згода на таку обробку не потрібна. Воно здійснюється на підставі ліцензії, наданої суб'єкту владних повноважень відповідно до норм національного законодавства, відповідно до його компетенції.

У випадках, коли дії з персональними даними здійснюються з метою захисту важливих інтересів громадян, обробка персональних даних може здійснюватися саме на цій підставі. При цьому наявність інших підстав для обробки персональних даних не вимагається. Раніше законодавець дещо розширив повноваження правоохоронних органів та збройних сил щодо контролю за документами (доступ до персональних даних).

Національна поліція, Державна митна служба, Державна прикордонна служба та Державна міграційна служба мають право перевіряти документи та речі без дозволу суб'єкта з метою забезпечення безпеки країни та захисту інтересів суспільства. Також вищезазначені державні органи надали деякі рекомендації щодо уникнення випадків незаконної обробки персональних даних, зокрема щодо зниження активності в соціальних мережах, обмеження використання цифрових версій документів та розповсюдження фото- та відеоматеріалів. Звичайно, не варто забувати використовувати легальне програмне забезпечення, антивірусні програми та регулярно оновлювати паролі за допомогою двоетапної аутентифікації.

Висновки. Отже, навіть в умовах війни держава продовжує піклуватись про безпеку своїх громадян в інформаційному полі, що звісно дає можливість говорити про Україну як європейську державу, що ставить на першому місці права, свободи та законні інтереси своїх громадян, а не цинічні тоталітарні засади управлінням.

Список використаних джерел:

1. Віткова В. С. Право на доступ до інформації у рішеннях Європейського суду з прав людини. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) у 2- х т. Т. 1. Одеса, 2018. С. 260-262.

2. Єсімов С. С. Захист персональних даних у контексті розвитку динамічних інформаційних систем. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/03_2013/13yessdis.pdf (дата звернення: 24.03.2023)

3. Речицький В. В. Проект Конституції України. 2009. Перспектива прав людини. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1243605312.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)

4. International Covenant on Civil and Political Rights of 16.12.1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (last accessed: 20.03.2023).

Ольга ПЕТРІВСЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Анотація. у статті аналізуються методи, що застосовуються у наукових дослідженнях з цивільного права. Зокрема: діалектичний метод, формально-логічний метод, системно-структурний метод. Досліджено особливості цих методів. Надаються аргументи, що діалектичний метод є найбільш загальним при проведенні юридичних досліджень.

Abstract. the article analyzes the methods used in scientific research on civil law. In particular: dialectical method, formal-logical method, systemic-structural method. The peculiarities of these methods have been studied. Arguments are given that the dialectical method is the most general when conducting legal research.

Вступ. Методологія науки цивільного права дозволяє систематизувати наукові знання, структурувати їх та сприяє формуванню вірної практики правозастосування. Отже, методологія є основою шляху до пізнання природи будь-якого суспільно-правового явища, найкоротшого та оптимального досягнення відповідних результатів. Сукупність методів наукового пізнання має застосовуватися у системі і комплексно, в співвідношенні філософських і спеціально-наукових методів, кожен з яких обирається в залежності від сутності та специфіки окремої наукової проблеми.

Раніш вже робилися спроби проаналізувати методологію цивільного права. Зокрема, Н. С. Кузнецова приділила увагу методологічним засадам цивільного права та визначила їхню важливість для його розвитку [1, с. 200-216]. Р.Б. Шишка зосередив увагу на методології наукового дослідження [2, с. 322-340].

Утім, враховуючи важливість проблеми подальші дослідження у цьому напрямку мають продовжуватись. Співвідношення наукових методів та методів галузі цивільного права знаходиться в їхньому взаємному доповненні. Диспозитивність цивільного права як загальна методологічна засада побудови цивільного законодавства є його системною та природною рисою, в основі якої знаходиться приватний інтерес.

Утім, для розвитку цивільного права як науки гармонічно застосовуються методи, що дозволяють просунути уявлення про цю галузь права, якісно вдосконалити її для кращого задоволення того самого приватного інтересу у

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Таміла МАНЬГОРА

кінцевому випадку. Застосування наукових методів пізнання є актуальним не лише у теорії цивільного права, але й у практиці правозастосування, оскільки дозволяє застосувати закон вірно до окремих ситуацій, що виникають у реальному житті.

Діалектичний, системно-структурний та формально-логічний методи у науці цивільного права серед інших характеризуються наступним. Діалектичний метод є глобальним, що у різних галузях знань дозволяє досягти прогресивних результатів.

Формально-логічний метод є традиційно важливим у праві, оскільки дозволяє застосувати приписи, норми, форму закону до окремих випадків правозастосування.

Системно-структурний метод у сучасній юриспруденції, в умовах панування верховенства права дозволяє застосувати закон з позицій справедливості.

Характеризуючи окремі наукові методи цивільного права слід зазначити, що діалектичний метод є найбільш загальним, що застосовується не лише у праві, але й у інших науках. Цей метод полягає у виявленні, співставленні та протилежних за своєю природою явищ, які прийнято називати тезою та антитезою. За допомогою аналізу спільних та відмінних рис тези та антитези виявляються їх спільні та відмінні риси, особливості, що дає можливість здійснити синтез наукового знання, прийти до певного результату, сформулювати обґрунтований висновок.

Діалектичний метод також дає можливість виявити перехід кількісних змін явища в якісні, які виявляються при його застосуванні. При проведенні юридичних досліджень діалектичний метод є одним з провідних, інші методи наукового пізнання (в тому числі, формально-логічний, системно-структурний) доповнюють діалектичний метод. Діалектичний метод передбачає застосування всієї гами методів наукового пізнання разом з ним в якості доповнення.

Найбільш простий і відомо раніше формулюванням діалектичного методу була фраза, що цей метод втілюється в єдність і боротьбу протилежностей. Як правило, всебічний аналіз різних за своєю природою точок зору зводиться до зіткнення двох протилежних істотних позицій – тези та антитези.

У найбільш формалізованому вигляді діалектичний метод має структуру: «теза → антитеза → аналіз → синтез».

Отже, вихід на нове знання в діалектиці проявляється в умовному зіткненні тези і антитези як:

- а) двох протилежних явищ;
- б) протилежних наукових позицій;
- в) протилежних груп наукових поглядів.

При застосуванні у праві можливий також варіант, коли на протипагу єдиної або переважної певної позиції або точки зору на ту чи іншу юридичну явище, висувається альтернативна позиція.

Так, С.А.Сліпченко на протипагу переважної в науці позиції про відсутність оборотоздатності особистих немайнових благ висунув альтернативну позицію (метод альтернатив) про можливість такого обороту. Проаналізувавши тезу (відсутність оборотоздатності особистих немайнових благ) і висунути їм альтернативу (антитеза) він прийшов, по суті, до

компромiсного між двома крайніми позиціями висновку про те, що окремі особисті немайнові блага можуть бути в деякій мірі обороноздатні [3, с. 92-113].

У такому варіанті протилежна позиція ґрунтується на певній аргументації, передбачає антитезу, що базуються на аргументах, які загалом піддають попередню позицію сумніву. У правовій науці нові аргументи в найбільш глобальному вигляді обумовлені зміною економічної формації суспільства (як базису юридичних конструкцій), що є підставою для формулювання нової позиції.

Зміна економічної формації в країні призводить до можливості формування нової юридичної моделі права власності на землю, яка передбачила в Україні наявність приватної власності на земельні ділянки на відміну від УРСР, де земля перебувала у власності держави. Те ж можна сказати про інші види майна – квартири, інше житло (за невеликим виключенням), підприємства як цілісні майнові комплекси.

Застосування діалектичного методу як одного з провідних методів на шляху наукового пізнання не залежить від тимчасових історичних, економічних, політичних та інших умов, що вказує на його універсальність. Так, концепція пріоритету приватної власності може бути протиставлена концепції примату державної власності (остання існувала в УРСР). Концепція розвитку прав людини може бути протиставлена концепції пріоритету державних інтересів перед інтересами особистості.

Порівняння цих концепцій дозволяє будувати систему законодавства залежно від конкретних історичних чи політичних умов, у яких опиняється держава на певному етапі свого розвитку.

Я вважаю, що при застосуванні діалектичного методу можуть вирішуватися як локальні, так глобальні наукові завдання, зокрема:

- розвиток нового знання через співставлення протилежних наукових позицій;
- аргументоване заперечення одних наукових позицій і формулювання інших;
- поглиблення на основі останніх існуючого уявлення про предмет дослідження.

Аналіз і синтез є важливими методами наукового пізнання і гармонійно взаємодіють при їх спільному застосуванні в діалектичному методі. Пов'язано це з тим, що аналізувати і синтезувати факти в правовій науці прийнято з урахуванням позицій, серед яких нерідко існують протилежні, неузгоджені. Відносна недослідженість окремих проблем юридичної науки виникає з різних причин, наприклад, з прийняттям нових нормативних актів галузевого значення (ЦК України). Це дає підстави для активного наукового пошуку в певному напрямку юридичної науки, що пов'язано з необхідністю поглиблення уявлень про правову природу того чи іншого явища, важливістю порівняльного правознавства, моделювання, виявлення закономірностей і тенденцій розвитку юридичних інститутів, можливостей їх вдосконалення.

Синтез знання (існуючих наукових позицій, практики застосування чинного законодавства (в тому числі інших країн), історичних джерел, статистичної інформації за допомогою аналізу, який в свою чергу спирається на формально-логічний, історичний та інші методи наукового пізнання), дозволяє

досягти нового наукового результату, сформувати нову позицію з урахуванням інших, в тому числі протилежних за своєю суттю, узгодити існуючі суперечності.

Формально-логічний (формально-юридичний) метод в праві спирається на вивчення форми права. Він нерідко застосовується при створенні юридичних категорій, коли з окремих ознак формується в ціле загальне формулювання, дається поняття юридичної явища.

Формально-логічний метод передбачає застосування норми право без суб'єктивізму, зайвого «людського фактору», що допомагає зрозуміти логіку норми права, її побудови. Формалізм в праві виконує важливу функцію, завдяки якій публічний орган не може тлумачити закон занадто широко, невинувато розширюючи при цьому свої повноваження. Це не означає, що такий підхід не застосовний для відносин з участю фізичних осіб. Багато ситуації правозастосування можна розв'язати за допомогою формально-логічного методу. Як зазначається в літературі, в основі такого підходу - ідеали юридичного позитивізму з урахуванням формальних цінностей правового передбачення і впевненості без звернення до змістовно орієнтованим цінностям права [4, с. 16]. У той же час, формалізм в сучасному праві неприпустимий, коли, наприклад, окремі підзаконні акти невинувато розширюють повноваження державного органу в порівнянні з законом. Це спотворює саму ідею права, покладену в його основу засаду справедливості. Не можна формально застосовувати закон, коли це йде врозрід з базовими правами людини, справедливістю та розумністю.

Формально-логічний метод застосовується при побудові класифікацій в науці. Будь-яке наукове дослідження спирається на факти, але вони настільки численні, що без їх аналізу, класифікації і головне - узагальнення неможливо не тільки визначити тенденції розвитку явищ і процесів реального життя, але навіть розібратися в них [5, с. 63].

Класифікація у науці надає можливість додатково виявити особливості окремих правових явищ, їхню природу і властиві їм характерні риси. Тому класифікація є необхідною стадією побудови системи у правовому дослідженні.

Формально-логічний метод надає можливість проводити періодизацію явищ у праві.

Так, М.К. Галянтич провів періодизацію становлення житлового права в Україні з 1917 по 2006 роки у п'ять основних етапів [6, с. 5], що надало йому можливість розмежувати різні підходи законодавця до вирішення житлової проблеми.

Системно-структурний метод спирається на сутність явища у всьому різноманітті зв'язків, системи цінностей, пріоритетів держави, головним з яких згідно з Конституцією України (ст. 3) є права людини, розвиток яких становить зміст діяльності держави. Так, за формою норма права може бути витлумачена формально-логічним методом. Утім якщо застосування норми права у окремому випадку порушує права людини, слід застосовувати системно-структурний метод. З огляду на, що право базується на принципах охорони прав людини, норма, що порушує ці права застосовуватися не повинна з посиланням на базові норми права, зокрема, ст. 3 Конституції України, ст. 3 ГК України (справедливість, розумність).

Встановити зв'язок між базовими та окремими нормами права дозволяє системно-структурний метод. На підтвердження цього у літературі зазначається, що застосування інститутів гармонізації правовідносин дедалі

більше піднімає соціальну функцію держави, яка визнає верховенство права і повинна його дотримуватись як цілеспрямованої політики подолання конфліктів, забезпечення пріоритетів у досягненні ідей демократичного суспільства [7, с. 120-121].

Системно-структурний метод дозволяє дослідити внутрішній зміст і структуру правового явища, тобто підходити до нього багатогранно, в усьому різноманітті суспільно-правових зв'язків і аспектів, що його створюють. Він надає можливість встановити внутрішні елементи механізму, що існують у праві в цілому, є його базисом – з одного боку із окремими нормами і правовими ситуаціями – з іншого боку.

Застосування системно-структурного методу надає можливість не застосовувати право суто формально, без винятків, які також впливають на справедливість як одну з базових основ юриспруденції в цілому.

Також потрібно зазначити про те, що існує доктрина «добудови» права, яка, зокрема передбачають застосування норми права або відхід від неї (в тому числі при винесенні рішень судами) у разі застосування принципів права [8, с. 103].

Суд, в тому числі, першої інстанції має право відступити від правової позиції, викладеної в висновках ВСУ, з одночасним викладом відповідних мотивів. Офіційне тлумачення норми права не є догмою і може бути подолано, коли обставини справи свідчать про істотно іншому характері правовідносин, які відображені в офіційному тлумаченні норми права.

Саме застосування системно-структурного методу дозволяє індивідуально, з урахуванням специфіки правовідносин і із застосуванням принципів права вірно здійснити правозастосування.

Так, у ніч на 8 березня у одному з міст деякий молодий чоловік в супроводі оркестру співав серенади під вікном багатопверхівки, де жила його кохана дівчина. Черговий наряд патрульної служби, який приїхав за викликом сусідів, дізнавшись, у чому причина порушення громадського порядку (і одночасно житлового законодавства про порушення спокою мешканців багатоквартирного будинку після 23 годин), не став складати протокол про адміністративне правопорушення. Наведений приклад показує, що не завжди при порушенні норми закону застосовується санкція норми права, а особа залучається до відповідальності. Якщо ситуація підпадає під виключення з урахуванням усіх обставин справи, це є підстава для застосування системно-структурного методу. У наведеному випадку мав місце швидше казус не з метою порушення громадського порядку, а з в цілому благородними намірами і почуттями, тому з огляду на винятковість випадку суспільна небезпека діяння (порушення тиші у нічний час) в цьому випадку була не висока.

Застосування системно-структурного методу може відбуватися при дослідженні взаємодії об'єктивного та суб'єктивного цивільного права. Так, при правозастосуванні у судових рішеннях іноді простежується ігнорування норм про обмеження права. При здійсненні суб'єктивного цивільного права відбувається трансформація можливості особи діяти певним чином в конкретні

права і обов'язки, які втілюються в окремих правовідносинах, що виникають між суб'єктами громадянського права. Тому суб'єктивне цивільне право нерозривно пов'язане із забезпеченням законом можливостей його здійснення. Цінність будь-якого суб'єктивного права полягає не тільки в його наявності, а в можливості здійснення цього суб'єктивного права.

На практиці зустрічається не повне правозастосування, що може призвести до порушення суб'єктивних прав громадян. Так, у м. Миколаєві виник спір між місцевими органами самоврядування та ТОВ «Ц.п.», якому був переданий в оренду цілісний майновий комплекс «Парк Перемоги». Орендар був зобов'язаний при реконструкції парку інвестувати до 100 млн. доларів США в будівництво торгово-розважального комплексу, аквапарку, яхт-клубу. У листопаді 2007 р тимчасова депутатська комісія виявила ряд порушень у виконанні договору орендарем. Зокрема, з'ясувалося, що освоєння площ, запланованих під забудову, призвело б до знищення значної частини зеленої зони парку. 9.08.2007 року Господарський суд Миколаївської області, при розгляді позову ТОВ «Цунамі-південь» до міської ради міста Миколаєва, ухвалив таке рішення: «Зобов'язати міська рада в особі Миколаївського міськвиконкому укласти договір оренди земельної ділянки з ТОВ «Цунамі - південь» згідно з проектом землеустрою».

Оскільки депутати міськради не дали згоду на укладення договору, міський голова спочатку утримувався від підписання договору оренди. Утім позивач 22.11.2007 року надав рішення суду до виконання у державну виконавчу службу. Міський голова був вимушений виконати рішення суду та підписав договір 11.12.2007 року.

Тут формальний підхід і зосередження суду на суб'єктивному цивільному праві без урахування норм закону, якими встановлено обмеження, завадили в прийнятті обґрунтованого рішення у вказаній справі. Рішення було прийнято виключно на підставі норм договірної права, без урахування існуючих обмежень в громадських інтересах.

Виникла небезпека суспільним інтересам, під загрозою знищення опинилася значна частина зелених насаджень паркової, порушені екологічні права громадян, що суперечить ст. 50 Конституції України. Остання мала застосовуватися судом для обмеження діяльності господарюючого суб'єкта. Отже, вкрай важливо при визначенні особливостей здійснення суб'єктивного цивільного права враховувати встановлені обмеження.

Висновки. Отже, норми цивільного права не тільки повинні наділяти осіб суб'єктивними правами, але і забезпечувати здійснення цих прав. У певних випадках для забезпечення можливості здійснення суб'єктивного цивільного права однією особою в нормі права має міститися обмеження прав іншої особи, яке забезпечує здійснення права першим.

Таким чином, є підстави для того, щоб зробити такі висновки.

1. Діалектичний метод є найбільш загальним при проведенні юридичних досліджень, інші методи наукового пізнання природно доповнюють діалектичний метод, впливають з нього.

Слід зазначити важливість застосування діалектичного методу при проведенні досліджень в юриспруденції як загального методу наукового пізнання, що дозволяє брати за основу різні, в тому числі протилежні за

своєю сутністю наукові підходи та шляхом синтезу існуючих знань виходити на нове наукове знання, конкретні результати, що мають як теоретичний, так і прикладний характер.

2. Формально-логічний метод передбачає застосування форми права гранично без зайвого суб'єктивізму, що дозволяє зрозуміти логіку норми права, її побудову. Цей метод застосовується при здійсненні класифікацій у науці, періодизації правових явищ, визначенні юридичних дефініцій.

3. Системно-структурний метод базується на з'ясуванні природи досліджуваного явища в усьому різноманітті зв'язків, існуючий системи цінностей та пріоритетів. Він дозволяє застосувати основні ціннісні підходи, що існують у праві з окремими нормами і правовими ситуаціями. Застосування системно-структурного методу дає змогу відійти у необхідних випадках від суворого формалізму права у разі якщо є винятки, які впливають на справедливість як одну з базових основ права, стосуються досягнення панування верховенства права. Поряд з іншими методами наукового пізнання застосування системно-структурного методу є необхідним при дослідженні зв'язків об'єктивного і суб'єктивного цивільного права.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова Н.С. Методологічні засади сучасного цивільного права України: предмет, метод, принципи, система. *Вісник Харківського національного університету ІМЕНІ В.Н.Каразіна*. Серія «ПРАВО». Впуск 28, 2019. С. 200-216.

2. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт: навчальний посібник. Х.: Еспада, 2007. 368 с.

3. Сліпченко С. А. Метод альтернатив в розвитку вчень про особисті немайнові права. 432 с.

4. Хворостянкіна А. В. Юридична аргументація в англо-саксонській та романо-германській правових системах: методологічні засади порівняльного аналізу. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2012. Т. 129. С. 16-20.

5. Рузавін Г. І. Методологія наукового пізнання. 2005. С. 61–67.

6. Галянтич М.К. Приватно-правові засад реалізації житлових прав громадян в Україні : дис. ... д-ра ю. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 48 с.

7. Селіванов А.О. Верховенство права в конституційному правосудді: Акад. прав. Наук України, 2006. 136 с.

8. Майданик Р. Основи аргументації рішення суду в цивільному судочинстві України. *Право України*. 2016. №10. С. 95-107.

9. Вечерній Миколаїв. <http://vn.mk.ua/stories.php?id=2477> .

Аліна ПОШТАР*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник: д. ю. н., доцент, кафедри права ВНАУ Юрій ДЕМ'ЯНЧУК

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ ТА СТРУКТУРИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

***Анотація.** В статті проаналізовано сутність, структуру та особливості системи адміністративного права. Обґрунтовано концептуальні основи адміністративного права. Досліджено особливості управлінських відносин, що складаються у сфері державного управління, а також структурні елементи адміністративного права.*

***Abstract.** The essence, structure and features are analyzed in the article systems of administrative law. Conceptual foundations are substantiated administrative law. Peculiarities of managerial relations were studied, consisting in the field of public administration, as well as structural elements of administrative law.*

Вступ. Предмет правового регулювання будь-якої правової галузі становлять суспільні відносини, які нею регулюються.

Отже, предмет адміністративного права — це сукупність управлінських відносин, які складаються в сфері державного управління. Суспільні відносини є результатом діяльності людей у сфері державного управління. Саме через них виявляються характер, призначення, спрямованість і мета управління. Вони є загальними та існують в усіх соціальних системах і підсистемах, для яких характерне державне управління. Проте, хоч у якій сфері вони не виникали б і хто б у них не вступав, вони завжди є відносинами між керуючими і керованими, між суб'єктом і об'єктом управління. Система адміністративного права — це внутрішня єдність галузі адміністративного права України, що відображає послідовне розміщення і взаємозв'язок її структурних елементів — адміністративно-правових інститутів і підгалузей адміністративного права, що складаються з певних сукупностей однорідних адміністративно-правових норм.

Виклад основного матеріалу. Важливою характеристикою управлінських відносин, що складаються у сфері державного управління, є їх системність. Як складне системне утворення вони взаємодіють з іншими підсистемами суспільства і відчують на собі їх вплив. У той же час вони самі впливають на інші підсистеми. Управлінські відносини як результат людської діяльності, в основі якої лежить вольовий та усвідомлений початок, є суб'єктивними, цілеспрямованими, вольовими і усвідомленими.

Проходячи крізь свідомість людей, вони являють собою наслідок взаємодії волі та свідомості. Таким чином, відносини, що становлять предмет адміністративного права, характеризуються такими особливостями [1]:

- виникають тільки в результаті державно-управлінської діяльності;
- в них обов'язково бере участь виконавчо-розпорядчий орган держави;
- завжди є наслідком свідомої, цілеспрямованої, вольової діяльності від імені держави.

Відносини, що регулюються адміністративним правом, мають місце у різних сферах державного управління: це економіка, культура, комунальне господарство, охорона здоров'я, освіта, внутрішні справи, оборона тощо [2].

До системи адміністративного права нині входить велика кількість адміністративно-правових норм, які регулюють не лише адміністративно-владні, а передусім і адміністративно-сервісні відносини. Елементи системи адміністративного права – норми адміністративного права – можуть утворювати певні групи. Це стає можливим у тому разі, коли зв'язок між нормами адміністративного права всередині групи починає відрізнятися від характеру зв'язку між самими групами, що викликається різним функціональним призначенням системи адміністративного права та її підсистем – систем інститутів адміністративного права та систем підгалузей адміністративного права. І це, дійсно, має місце у межах системи адміністративного права, що, як наслідок, дозволяє вести мову про можливість виділення у її системі інститутів та підгалузей [3].

Між нормами адміністративного права як елементами її системи існують міцні зв'язки, які проявляються у тому, що усі вони, по-перше, є нормативними регуляторами поведінки учасників особливого виду правовідносин – адміністративно-правових відносин; по-друге, є продовженням загальних принципів правового регулювання адміністративно-правових відносин; досяжні для застосування у першу чергу суб'єктам публічної адміністрації, оскільки покликані регулювати саме їх діяльність.

Таким чином, критичний аналіз поглядів вчених-адміністративістів на юридичну природу та зміст системи галузі адміністративного права свідчить про складність і неоднозначність зазначеного феномену. Проте більшість висвітлених вище положень є слухними і такими, що не заперечують, а доповнюють одне одного та мають стати основою сучасної системи галузі адміністративного права України [4].

По-перше, придатними для вітчизняного адміністративного права є компаративістичні запозичення з німецького адміністративного права щодо поділу системи адміністративного права на «Загальне адміністративне право» та «Особливе адміністративне право». По-друге, об'єктивною є потреба введення до первинних складових загального адміністративного права положень, що розкривають юридичну природу зазначеної галузі.

По-третє, природним є розкриття в окремому розділі основних інститутів загальної частини адміністративного права.

По-четверте, в загальному адміністративному праві має бути розкрито основні інститути адміністративного права, які утворюють пріоритет прав і свобод людини в усіх сферах її взаємодії з суб'єктами державного управління.

По-п'яте, систему особливого адміністративного права має бути наповнено конкретними інститутами з урахуванням тих завдань, які покладаються на цю галузь права. Відповідно за основу у виділенні галузей, сфер і секторів державного управління (адміністративно-правового регулювання) доцільно взяти структуру організації центральних органів виконавчої влади, затверджену Указом Президента України від 9 грудня 2011 р. № 1085.

По-шосте, концептуальним напрямком діяльності суб'єктів державного управління є забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Вагоме місце у цій системі належить охоронній функції адміністративного права.

По-сьоме, враховуючи європейський досвід, до структури

адміністративного права належать відомі вітчизняній юриспруденції та ті, які перебувають у розробці і визнанні підгалузі адміністративного права: адміністративно-господарське право, адміністративно-будівельне право, адміністративно-земельне право, право соціального забезпечення, поліцейське право, комунальне право, право публічних служб, митне право, податкове право, адміністративно-екологічне право та ін. Більшість із них у вищих юридичних навчальних закладах викладаються як окремі початкові дисципліни.

По-восьме, сукупність правовідносин, які виникають у зв'язку із захистом у спеціальному судовому порядку прав, свобод і законних інтересів приватних осіб від неправомірних дій суб'єктів владних повноважень, знаходить своє визнання як галузь вітчизняної юриспруденції або в трактуванні інших вчених.

Висновки. Таким чином, система адміністративного права України має таку структуру:

1. Загальне адміністративне право, в якому розкриваються такі положення: адміністративне право як провідна галузь права, основні інститути загальної частини адміністративного права, джерела адміністративного права, суб'єкти адміністративного права, адміністративноправові функції, форми та методи державного управління, законність і дисципліна у державному управлінні, механізм адміністративно-правового регулювання, адміністративна відповідальність, адміністративно-правові режими, адміністративні процедури та ін.

2. Особливе адміністративне право, в якому знаходять своє розкриття адміністративно-правове регулювання та адміністративно-правовий захист прав свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у галузях, сферах і секторах суспільного життя.

3. Спеціальне адміністративне право – підгалузі адміністративного права: адміністративно-господарське право, адміністративно-екологічне право, адміністративно-земельне право, комунальне право, митне право та ін.

4. Адміністративний процес України (Адміністративне судочинство).

Отже, система сучасного адміністративного права об'єктивно є більш складною, ніж система адміністративного права попередньої епохи, коли використовувався поділ на загальну та особливу частини.

Список використаних джерел:

1. Яворська В.Л. Актуальні питання взаємозв'язку адміністративного права з іншими галузями права // Юридична Україна. 2011. № 2. С. 19-22.

2. Дем'янчук Ю. В. Аналітико-методологічні засади запобігання та протидії корупції у системі державної служби України: Монографія. Київ: Видавництво Текта, 2018. 502 с.

3. Дем'янчук Ю. В., Суббот А. І., Ігонін Р. В. Науково-практичний коментар до Глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією). Київ: ЦУЛ, 2020. 1246 с.

4. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020. 18 с.

Анастасія ПРИТИКА*
студентка 2 курсу
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СМЕРТНА КАРА: ЗА ЧИ ПРОТИ?

***Анотація.** Тема "смертна кара" завжди була обговорюваною в суспільстві. Деякі люди підтримують цю форму покарання, стверджуючи, що вона є необхідною для запобігання злочинам тяжкої категорії та відповідної справедливості для жертв злочинів. Інші ж люди вважають, що смертна кара є нелюдською та неефективною, адже може призвести до помилкових вироків та забрати життя невинної людини. Крім того, вона не вирішує проблему кореневої причини злочинності. Обговорення "смертної кари" передбачає розгляд таких аспектів, як етичність, справедливість, ефективність, безпека суспільства та інші. Ця тема залишається актуальною в багатьох країнах, де існує смертна кара як законна форма покарання, та продовжує бути предметом дискусій та досліджень.*

***Abstract.** The topic "death penalty" has always been discussed in society. Some people support this form of punishment, arguing that it is necessary to prevent serious crimes and to provide appropriate justice for crime victims. Other people believe that the death penalty is inhumane and ineffective because it can lead to wrongful convictions and take the life of an innocent person. In addition, it does not solve the problem of the root cause of crime. The discussion of the "death penalty" involves consideration of such aspects as ethics, justice, efficiency, public safety and others. This topic remains relevant in many countries where the death penalty exists as a legal form of punishment, and continues to be the subject of debate and research.*

Вступ. Смертна кара - це одна з найбільш спірних тем у світі правосуддя, яка викликає різні думки та емоції. З одного боку, вона розглядається як ефективний інструмент боротьби зі злочинністю та запобігання вчиненню найбільш жорстоких злочинів. З іншого боку, її застосування несправедливе та порушує основні права людини. У даній статті ми розглянемо аргументи як за, так і проти застосування смертної кари, а також поговоримо про її застосування в різних країнах світу. За аргументи за смертну кару можна віднести те, що вона може запобігти вчиненню найбільш жорстоких злочинів, таких як вбивство, насильство, тероризм та інші. Також вона може бути ефективним інструментом для зменшення кількості злочинності у суспільстві, оскільки люди будуть боятися вчиняти злочини через страх перед покаранням.

* Науковий керівник: д. ю. н., доцент, кафедри права ВНАУ Юрій ДЕМ'ЯНЧУК

З іншого боку, аргументи проти смертної кари полягають у тому, що вона порушує основні права людини, такі як право на життя та свободу. Також, існують випадки, коли смертна кара була застосована неправомірно та несправедливо, коли людина була неправильно звинувачена або не мала можливості захистити свої права.

У світі існують різні підходи до застосування смертної кари. Наприклад, у деяких країнах, таких як США, вона застосовується у більшості штатів. У інших країнах, таких як Канада, Австралія та країни Європи, смертна кара була заборонена [1, с. 66-68].

У загальному, дебати про застосування смертної кари продовжуються, і немає однозначної відповіді на це питання. Однак, важливо розуміти, що справедливість та захист прав людини повинні бути головними принципами у будь-якому правосудді.

Крім того, смертна кара може бути дорогим та невиправданим витратою для суспільства. Застосування смертної кари потребує великої кількості ресурсів, таких як кошти на проведення судових процесів, підготовку виконання вироку та інші. Також існують докази того, що вартість смертної кари є значно вищою, ніж вартість тривалого ув'язнення з забезпеченням повної безпеки для суспільства.

Крім того, існують статистичні дані, що показують, що застосування смертної кари не гарантує зменшення кількості злочинів у суспільстві. Навпаки, у деяких країнах, де смертна кара є законом, кількість злочинів не зменшилася, а навпаки збільшилася.

Також важливо розуміти, що смертна кара може призвести до помилок, які не можуть бути виправлені. Існують випадки, коли людина була засуджена до смертної кари за злочин, якого вона не вчиняла. Такі помилки можуть мати серйозні наслідки для невинної людини та її родини.

Отже, дебати про застосування смертної кари продовжуються, і важливо розуміти, що це складне питання, яке потребує глибокого аналізу та обговорення. Необхідно забезпечити справедливість та захист прав людини, а також розглянути ефективні альтернативні методи покарання злочинців.

Наприклад, одним з ефективних методів покарання може бути ресторативна юстиція, яка заснована на принципі відновлення правди та відшкодування збитків, завданих жертві злочину. Вона сприяє відновленню взаємин між жертвою та злочинцем, а також зменшенню ризику повторного вчинення злочину.

Крім того, необхідно підтримувати освіту та просвітництво щодо шкоди, яку завдає злочин суспільству та окремим людям. Також важливо забезпечити ефективну поліцейську та судову систему, яка гарантує справедливість та захист прав людини.

У підсумку, смертна кара є складним питанням, яке потребує обговорення та глибокого аналізу. Важливо забезпечити справедливість та захист прав людини, а також розглянути ефективні альтернативні методи покарання злочинців [2, с. 252].

На жаль, деякі люди можуть вважати, що смертна кара є необхідною, і ось декілька аргументів, які можуть бути викладені:

1. Справедливість для жертв. Деякі люди можуть вважати, що за злочин, особливо важкий, треба платити найвищу ціну. Смертна кара може бути способом відшкодування жертвам та їх родинам.

2. Попередження злочинності. Ідея полягає в тому, що страх перед смертю може зупинити людей від вчинення злочинів. Однак, цей аргумент не має наукових доказів та не підтримується статистикою.

3. Економічна ефективність. Деякі люди можуть вважати, що смертна кара є більш економічно вигідним способом покарання злочинців, оскільки не потребує тривалого утримання у в'язниці. Однак, цей аргумент також не має наукових доказів та не підтримується статистикою.

Загалом, вважаю, що смертна кара не є ефективним методом покарання злочинців, і є кращі альтернативи, які забезпечують справедливість та захист прав людини [3, с. 121-130].

Наприклад, можна вдосконалити систему в'язниць та реабілітації злочинців, щоб допомогти їм повернутися до суспільства як корисні члени. Також можна працювати з попередженням злочинності шляхом поліпшення економічної ситуації та доступу до освіти та розвитку.

Крім того, смертна кара може призвести до помилок та несправедливих вироків, що не можна виправити, якщо людина вже померла. Тому необхідно зосередитися на застосуванні альтернативних методів покарання та на попередженні злочинності, а не на смертній карі.

Також важливо забезпечити рівність перед законом та уникати дискримінації, щоб уникнути несправедливих вироків. Потрібно забезпечити доступність та якість правосуддя для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, расової чи етнічної приналежності.

Крім того, важливо підтримувати і розвивати міжнародну співпрацю у сфері правосуддя та боротьби зі злочинністю. Тільки шляхом спільних зусиль можна досягти значних результатів у цих питаннях.

Отже, смертна кара не є ефективним способом боротьби зі злочинністю та покарання злочинців. Натомість, потрібно зосередитися на попередженні злочинності та розвитку системи правосуддя для досягнення справедливості та захисту прав людини [4, с. 469-492].

Аргументи проти застосування смертної кари:

1. Нереверсивність: Смертна кара є незворотним процесом, що не допускає помилок. Якщо злочинець виявиться невинним пізніше, то вже нічого не можна зробити, щоб відшкодувати шкоду.

2. Не ефективна: Наукові дослідження показують, що смертна кара не є ефективним способом запобігання злочинності. Навпаки, країни з найвищим рівнем застосування смертної кари мають вищий рівень злочинності.

3. Нестабільність: Проблеми з правосуддям, корупція та недостатнє фінансування можуть призвести до неправильного застосування смертної кари. Це може стати причиною несправедливих вироків та порушень прав людини.

4. Моральні аспекти: Виконання смертної кари може порушувати моральні принципи, такі як повага до життя та гідності людини.

5. Альтернативні варіанти: Існують інші способи покарання злочинців, такі як довічне ув'язнення, що можуть бути ефективними та більш гуманними.

6. Ризик помилки: Система правосуддя не є ідеальною, і існує ризик помилки в прийнятті вироку. Смертна кара не допускає коригування помилок, що може призвести до несправедливих вироків.

7. Політичний вплив: У деяких країнах смертна кара може бути використана як інструмент політичного тиску, що може призвести до несправедливих вироків та порушень прав людини.

8. Вартість: Застосування смертної кари може бути дуже дорогим процесом, що потребує значних витрат з боку держави.

9. Етичні аспекти: Існують деякі етичні аспекти, пов'язані зі смертною карою, наприклад, чи має держава право на життя людини та чи може смертна кара бути справедливою для всіх злочинців.

10. Психологічні наслідки: Смертна кара може мати серйозні психологічні наслідки для виконавців вироку та родичів злочинця. Вона також може знижувати мораль та емоційну стабільність у всьому суспільстві.

11. Можливість помилки: Навіть у країнах з найбільш розвинутими правовими системами є можливість помилки при виносі смертного вироку. Якщо така помилка станеться, то її наслідки будуть необоротні.

12. Виконання вироку: Виконання смертного вироку може бути дуже жорстоким та болісним для злочинця. Це порушує право на гуманне поводження з людьми.

13. Можливість рекомендації до довічне ув'язнення: Існує можливість, що замість смертної кари злочинця можна було б рекомендувати до довічного ув'язнення з можливістю реабілітації та повернення до суспільства.

14. Невідповідність сучасному світу: Смертна кара може бути вважана застарілим методом покарання, який не відповідає сучасним стандартам прав людини та гуманності.

15. Можливість зловживання владою: Смертна кара може бути використана як інструмент зловживання владою, що може призвести до порушень прав людини та розбещення державної влади.

Застосування смертної кари в різних країнах світу є досить різним. Деякі країни, такі як США, Японія та Сінгапур, залишаються активними виконавцями смертної кари, в той час як інші країни, такі як Канада, Австралія та більшість країн Європи, повністю відмовились від цього виду покарання.

У США смертна кара залишається законною в 27 штатах. За даними на 2021 рік, близько 2500 осіб знаходяться на смертному коридорі в США. За останні роки кількість засуджених до смертної кари зменшилась, але виконання смертних вироків все ще залишається актуальним.

Японія залишається однією з країн, яка активно застосовує смертну кару. Відносно недавно в Японії було виконано смертний вирок над 13 засудженими.

Сінгапур також є країною, яка застосовує смертну кару. За даними на 2021 рік, в Сінгапурі відбулося 10 виконань смертних вироків.

У багатьох країнах Європи смертна кара повністю заборонена. Наприклад, у Франції, Іспанії, Італії та Німеччині смертна кара заборонена законодавчо [5, с. 28-29].

У Китаї смертна кара залишається законною, але точну кількість виконань смертних вироків не оприлюднюють. Згідно з офіційними даними, у Китаї було виконано близько 2500 смертних вироків у 2019 році.

У загальному, застосування смертної кари є досить складним питанням, яке стає об'єктом дискусій у багатьох країнах світу.

Є країни, які не застосовують смертну кару, але дозволяють її використання у випадках тяжких злочинів, наприклад, Канада та Австралія. У Канаді смертна кара була повністю заборонена у 1976 році, але деякі провінції, такі як Альберта та Саскачеван, відновили її застосування в 1980-х роках. Проте, з 1998 року смертна кара не застосовувалась в Канаді. Австралія заборонила смертну кару в 1985 році [6, с. 43-61].

У деяких країнах, наприклад, в Індії та Пакистані, смертна кара залишається законною, але кількість виконань смертних вироків зменшилась у порівнянні з минулими роками.

Є також країни, які застосовують смертну кару тільки у випадках важких злочинів, наприклад, у Бразилії та Колумбії. У Бразилії смертна кара залишається законною, але з 2010 року не застосовується. У Колумбії смертна кара залишається законною, але виконання смертних вироків призупинено з 2009 року.

У деяких країнах, наприклад, у Росії та Україні, смертна кара залишається законною, але не застосовується з 1996 року.

Загалом, застосування смертної кари є складним питанням, яке викликає дискусії та спірні точки зору. Деякі країни вважають, що смертна кара є ефективним засобом запобігання злочинності та покарання злочинців, тоді як інші вважають, що вона є жорстокою та несправедливою формою покарання [7, с. 143-161].

Також важливо враховувати те, що смертна кара може бути застосована неправомірно, особливо у країнах зі слабкою правовою системою та високим рівнем корупції. Крім того, існує ризик помилкового засудження та виконання смертного вироку над невинною людиною.

Організації захисту прав людини, такі як Амністія Міжнародний та Хельсінський комітет, активно працюють над зменшенням застосування смертної кари у світі та пропагують альтернативні форми покарання, які були б менш жорстокими та більш ефективними у запобіганні злочинності.

Наприклад, альтернативними формами покарання можуть бути виправні роботи, примусове лікування випадків наркоманії та алкоголізму, електронний домашній арешт, обмеження свободи та інші.

Застосування смертної кари є складним питанням, яке потребує серйозного обговорення та аналізу. Важливо враховувати різноманітність культур, традицій та правових систем у різних країнах, а також практичні наслідки застосування смертної кари на різних етапах правосуддя [8].

Висновки. Отже, застосування смертної кари є складним питанням, яке потребує серйозного обговорення та аналізу. Необхідно враховувати різноманітність культур, традицій та правових систем у різних країнах, а також практичні наслідки застосування смертної кари на різних етапах правосуддя. Організації захисту прав людини активно працюють над зменшенням застосування смертної кари та пропагують альтернативні форми покарання, які були б менш жорстокими та більш ефективними у запобіганні злочинності. Тому, важливо продовжувати дискусію та пошук оптимального вирішення цього питання. Крім того, важливо враховувати можливість помилок у правосудді, які

можуть призвести до неправомірного застосування смертної кари та забрати життя невинної людини. Також слід звернути увагу на соціальні та економічні причини, які можуть вплинути на зростання злочинності та зростання потреби у застосуванні смертної кари.

Застосування смертної кари також повинне бути обґрунтоване науковими дослідженнями та статистикою, яка показує ефективність цього виду покарання у запобіганні злочинності. Проте, багато досліджень свідчать про те, що смертна кара не є ефективним засобом боротьби з злочинністю та не має значного впливу на зменшення кількості важких злочинів.

У багатьох країнах світу, де застосовується смертна кара, відбуваються масові протести та акції проти цього виду покарання. Люди вимагають відміни смертної кари та введення альтернативних методів покарання, які були б менш жорстокими та більш ефективними у запобіганні злочинності [9].

Тому, для знаходження оптимального вирішення питання про застосування смертної кари необхідно проводити детальне дослідження та аналіз всіх аспектів цього питання, враховуючи різноманітність культур, традицій та правових систем у різних країнах. Також важливо пропагувати альтернативні форми покарання та продовжувати дискусію про зменшення застосування смертної кари в світі.

Список використаних джерел:

1. Бедау Г. А. Час проти смертної кари: наукова стаття. Американський союз громадянських свобод. 1982. Вип. 73, ч. 2. с. 66-68.
2. Стівенсон Б. Просто милосердя: історія справедливості та спокути К.: Книжковий дім «КМ-БУКС», 2014. 252 с.
3. Бенхам С. Г. Смертна кара: американська історія. Видавництво Гарвардського університету. 2016. Т. 21, № 1. с. 121-130.
4. Хааг Е. Стримуючий ефект смертної кари: статистичний тест. Південний економічний журнал. 1985. Т. 52, № 3. с. 469-492.
5. Шабас В. А. Скасування смертної кари в міжнародному праві. Юридична газета. 2002. 17 січня. с. 28-29.
6. Раделет М. Л., Борг М. Дж. Змінний характер дебатів щодо смертної кари. Юридична газета. 2000. Т. 26, № 1. с. 43-61.
7. Бедау, Х. А. Справа проти смертної кари. Журнал соціальних питань. 1983. Т. 39, № 2. с. 143-161.
8. Міжнародна амністія. Смертна кара. 2021. Режим доступу: <URL://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/>
9. Національна коаліція за скасування смертної кари. (2021). Про смертну кару. Отримано з <URL://deathpenalty.org/about-death-penalty/>

Вікторія САДЛОВСЬКА*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Таміла МАНЬГОРА

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КІБЕРТЕРОРИЗМУ

***Анотація.** У даній статті розглянуто кримінологічну характеристику кібертероризму та запропоновано заходи для його протидії. Кібертероризм є серйозною загрозою для безпеки держави, економіки та громадян. У зв'язку з цим, кримінологи та інші спеціалісти працюють над розробкою стратегій та заходів протидії кібертероризму. з ключових заходів - розробка та впровадження ефективних стратегій захисту інформації. Кібертероризм є однією з найбільш серйозних загроз для сучасного світу, оскільки може призвести до втрати даних, розкриття конфіденційної інформації та навіть до фізичних пошкоджень. Для протидії кібертероризму необхідно розробити ефективні стратегії захисту інформації, підготувати кваліфікований персонал, використовувати сучасні технології та системи моніторингу та виявлення вторгнень, мати ефективну законодавчу базу та забезпечувати міжнародну співпрацю. Розуміння кримінологічних характеристик та прийняття відповідних заходів можуть допомогти в боротьбі з цією загрозою. Важливо розуміти, що кібертероризм - це глобальна проблема, тому необхідно забезпечувати співпрацю між державами та іншими зацікавленими сторонами в цій галузі, щоб ефективно боротися з цією загрозою.*

***Abstract.** This article examines the criminological characteristics of cyberterrorism and proposes measures to combat it. Cyber terrorism is a serious threat to the security of the state, economy and citizens. In this regard, criminologists and other specialists are working on the development of strategies and countermeasures against cyberterrorism. of the key measures - the development and implementation of effective information protection strategies. Cyber terrorism is one of the most serious threats to the world today, as it can lead to data loss, disclosure of confidential information and even physical damage. To counter cyberterrorism, it is necessary to develop effective information protection strategies, train qualified personnel, use modern technologies and systems for monitoring and detecting intrusions, have an effective legal framework, and ensure international cooperation. Understanding the criminological characteristics and taking appropriate measures can help combat this threat. It is important to understand that cyber-terrorism is a global problem, so it is necessary to ensure cooperation between states and other stakeholders in this field in order to effectively fight this threat.*

Вступ. Сьогоднішній світ безумовно переживає досить складний період в інформаційній сфері, яка стала не менш важливою, ніж економіка чи політика. Захист інформації та боротьба з кіберзлочинами є нашою нинішністю, і кожен день компанії та організації всіх рівнів зіштовхуються зі зростаючими загрозами, пов'язаними з кібертероризмом. Кібертероризм - це діяльність, яка використовує комп'ютерні мережі та інші електронні засоби з метою вчинення злочинів, таких як крадіжка даних, шпигунство, розповсюдження вірусів тощо. Він може завдати

шкоди як окремим особам, так і цілим державам, економіці та національній безпеці.

У зв'язку зі зростаючою кількістю кіберзлочинів та загроз, пов'язаних з кібертероризмом, стає дедалі більш важливим розробляти та впроваджувати ефективні стратегії протидії цим загрозам. Крім того, необхідно забезпечити належний рівень кваліфікації та навчання персоналу, що відповідає за кібербезпеку, використовувати сучасні технології та системи моніторингу та виявлення вторгнень, розвивати ефективну законодавчу базу, яка забезпечує притягнення до відповідальності за кібертероризм, та забезпечувати міжнародну співпрацю у цій галузі.

У цій статті ми розглянемо детальніше кримінологічну характеристику кібертероризму, визначимо основні причини та методи.

Основна частина. Кібертероризм є однією з найбільш серйозних загроз сучасності, оскільки він може завдати шкоди як окремим особам, так і цілим державам, економіці та національній безпеці. Це стає можливим завдяки широкому використанню комп'ютерних технологій та мереж Інтернету, які використовуються в різних сферах діяльності, включаючи військову, економічну, наукову, соціальну та інші.

Загрози, пов'язані з кібертероризмом, можуть бути різного характеру: від крадіжки конфіденційної інформації та поширення вірусів до знищення важливих інфраструктурних об'єктів, таких як енергетичні мережі, транспортні мережі та інші. Такі напади можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки, економіки та стабільності суспільства в цілому.

Одним з ключових елементів протидії кібертероризму є розуміння його характеристик і причин, які лежать в основі цієї загрози. Основна мета кібертерористів полягає в тому, щоб завдати шкоди цілісності, конфіденційності та доступності інформації, що зберігається в комп'ютерах та інших пристроях, що з'єднані з мережею. Цільовою групою можуть бути окремі особи, корпорації, державні організації та інші.

За допомогою кібератак, кібертерористи можуть викрасти конфіденційну інформацію, що міститься в комп'ютерних системах, знищити ці системи або перешкодити їхній нормальній роботі.

Кібертероризм - це сукупність дій, що здійснюються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій з метою завдання шкоди комп'ютерним системам, мережам, електронним пристроям, електронним комунікаціям та іншим інформаційним ресурсам. Це є серйозною загрозою для національної безпеки країни, тому що кібертерористи можуть завдати значної шкоди економіці, політичній системі та національній інфраструктурі країни [1].

Кібертероризм може бути різноманітним за своїм характером та масштабом. Наприклад, це може бути атака на інтернет-магазин, яка призводить до витоку конфіденційної інформації, або атака на національну інфраструктуру, яка призводить до значної матеріальної шкоди та навіть загрози життю людей. Оскільки кібертерористи використовують нові технології та методи для здійснення своїх атак, необхідно постійно підвищувати рівень кібербезпеки та розробляти нові методи та заходи для боротьби з цією загрозою.

Кібертероризм став однією з найбільш актуальних тем в сфері кримінальної безпеки в світі. У зв'язку зі зростанням кількості кібератак та злочинів,

пов'язаних зі зломом інформаційних систем, стає все важче боротися з цим явищем.

Кримінологічна характеристика кібертероризму визначає його як злочин, що здійснюється за допомогою комп'ютерної техніки та мережі Інтернет з метою завдання шкоди державним інтересам, економіці, безпеці інформації та звичайним користувачам мережі.

Кібертерористи можуть використовувати різноманітні методи та інструменти, такі як віруси, троянські програми, фішинг, хакерські атаки, кібершантаж та інші. Ці злочини можуть мати серйозні наслідки, такі як крадіжка особистої інформації, розголошення комерційної та державної таємниці, перешкоджання роботі компаній та установ, збій роботи мереж і систем критичної інфраструктури [4].

Для протидії кібертероризму потрібно використовувати комплекс заходів, які повинні охоплювати кілька напрямків діяльності. Перш за все, необхідно забезпечити захист інформації від зламу та викрадення. Для цього можна використовувати різноманітні технології шифрування, бекапування даних, системи антивірусного захисту та виявлення інцидентів.

Другий важливий аспект - це кваліфікація та підготовка персоналу, який буде займатися захистом інформації. Вони повинні бути ознайомлені з основними методами атак, знаходити способи виявлення та реагування на кібернапади, вміти оцінювати ризики та приймати рішення щодо використання тих чи інших технологій.

Третім важливим елементом є законодавча база, яка регулює питання кібербезпеки. Це можуть бути закони, політики, стандарти та інші нормативні акти, які регулюють діяльність в галузі кібербезпеки та забезпечують правовий захист у разі порушення правил захисту інформації [2].

Окремої уваги заслуговує міжнародна співпраця в боротьбі з кібертероризмом. Різні країни мають різні рівні захисту інформації та кібербезпеки, тому важливо мати ефективні механізми співпраці та обміну досвідом для забезпечення глобальної кібербезпеки.

Крім того, важливо забезпечити своєчасне виявлення та реагування на кібератаки. Для цього можуть використовуватися системи моніторингу та виявлення вторгнень, які дозволяють виявити та зупинити атаку на ранніх стадіях. Також важливо мати плани надзвичайних ситуацій та реагувати на них вчасно.

У сучасному світі кібертероризм стає все більш важливою темою. Захист інформації та кібербезпека повинні бути високими на рівні як державних інституцій, так і звичайних користувача.

Існує кілька заходів, які можуть бути використані для протидії кібертероризму. Деякі з них включають наступне:

Розробка та впровадження ефективних стратегій захисту інформації. Для захисту важливої інформації необхідно використовувати захист від несанкціонованого доступу, криптографічні методи та інші технічні засоби захисту.

Підготовка та навчання кваліфікованого персоналу. Необхідно забезпечити належний рівень кваліфікації та навчання персоналу, що відповідає за

кібербезпеку. Це може включати курси з кібербезпеки, тренінги та інші методи навчання.

Використання сучасних технологій та систем моніторингу та виявлення вторгнень. Наприклад, використання систем моніторингу трафіку, систем виявлення вторгнень та інших технологій можуть допомогти виявити атаку та запобігти їй.

Ефективна законодавча база. Важливо мати ефективну законодавчу базу, яка забезпечує притягнення до відповідальності за кібертероризм. Це може включати закони, які регулюють використання криптографії, правила для зберігання конфіденційної інформації та інші правила, які допомагають запобігти кібертероризму.

Міжнародна співпраця. Кібертероризм є глобальною проблемою, тому необхідно забезпечувати міжнародну співпрацю в цій галузі. Це може включати обмін інформацією, спільне виявлення та запобігання атакам [3].

Висновки. Отже, кібертероризм є серйозною загрозою для сучасного світу, оскільки він може завдати шкоди як окремим особам, так і цілим державам, економіці та національній безпеці. Протидія кібертероризму вимагає комплексного підходу, який повинен включати ефективні стратегії протидії, належний рівень кваліфікації та навчання персоналу, використання сучасних технологій та систем моніторингу, розвиток ефективної законодавчої бази, яка забезпечує притягнення до відповідальності за кібертероризм, та міжнародну співпрацю у цій галузі.

Необхідно звернути увагу на те, що протидія кібертероризму є постійним і невичерпним процесом, оскільки кіберзлочинці постійно знаходять нові шляхи та методи нападів на комп'ютерні мережі. Тому необхідно постійно вдосконалювати системи захисту, розвивати нові технології та методи, залучати до цього процесу кращих фахівців з кібербезпеки та забезпечувати належний рівень координації та співпраці між компаніями, організаціями та державами.

У підсумку, ми можемо сказати, що кібертероризм є серйозною загрозою для всіх галузей діяльності та вимагає належної уваги та дієвих заходів для протидії. Лише за умови постійного розвитку та удосконалення систем захисту та міжнародної співпраці ми зможемо забезпечити належний рівень кібербезпеки та зменшити загрози, пов'язані з кібертероризмом.

Список використаних джерел:

1. Гриник Р.О., Пилипенко В.М. “Кібертероризм як форма міжнародного тероризму”. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/3203/1/13.pdf> (дата звернення 3.04.2023).

2. Валентина Бабійчук “Кібертероризм та протидія йому”. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2910> (дата звернення 3.04.2023).

3. В.Ф. Столбов, О.Г. Зима “Аналіз боротьби з комп'ютерною злочинністю”. URL: <https://core.ac.uk/download/232881422.pdf> (дата звернення 4.04.2023).

4. Діордіца І.В. “Поняття та зміст кібертероризму”. URL: <https://goal-int.org/ponyattya-ta-zmist-kiberterorizmu/> (дата звернення 4.04.2023).

Аліна СОЛТАСЮК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У цій статті, зокрема, йдеться про забезпечення законодавчої та нормативно-правової діяльності вищих навчальних закладів України, а саме регулювання сфери вищої освіти в Україні, яка є сукупністю правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері освіти. Правові норми, що здійснюють зазначене регулювання суспільних відносин, утворюють систему з характерною для неї ієрархією рівнів зв'язків і структурою. Аналіз забезпечення якості освіти та її підвищення.*

***Abstract.** This article, in particular, deals with the provision of legislative and normative-legal activities of higher education institutions of Ukraine, namely the regulation of the sphere of higher education in Ukraine, which is a set of legal means by which legal regulation of social relations in the field of education is carried out. The legal norms that carry out the specified regulation of social relations form a system with its characteristic hierarchy of levels of connections and structure. Analysis of ensuring quality education and its improvement.*

Вступ. Україна на сучасному етапі розвитку визнає освіту як один із ключових факторів, які впливають на економічний, соціальний та культурний розвиток країни. З метою підвищення якості вищої освіти та її конкурентоспроможності на міжнародному рівні необхідно постійно удосконалювати законодавче та нормативно-правове забезпечення діяльності закладів вищої освіти. У цій статті ми розглянемо ключові аспекти удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти України, які сприяють підвищенню якості освіти в країні та забезпечують її відповідність вимогам сучасного світу.

Удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти є єдиним із важливих завдань для України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку глобальної економіки та ринку праці стає роль вищої освіти у підготовці конкурентоспроможних фахівців. Україна не є випадком у цьому плані, і дотримання вимог міжнародних стандартів та вимог ринку праці є єдиною з головних задач системи вищої освіти країни.

* Науковий керівник к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

Однак законодавче та нормативно-правове забезпечення діяльності закладів вищої освіти в Україні потребує постійного покращення та удосконалення, як і всі сфери законодавства [1].

Одним із головних питань, яке потребує уваги, є зміцнення правового статусу вищих навчальних закладів, встановлення чітких принципів взаємодії між державними органами управління та установами вищої освіти. Розвиток цифрових технологій в освіті є ще однією темою, яка потребує уваги удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення. У сучасному світі важко уявити навчальний процес без використання комп'ютерів, Інтернету та інших цифрових технологій, тому необхідно забезпечити належний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті та розширити правові принципи використання цих технологій у навчальному процесі.

Є питання якості надання освітніх послуг у вищих навчальних закладах. Часто використовують систему моніторингу та контролю за якістю освіти, яка дозволить отримати високий рівень підготовки фахівців та підвищити конкурентоспроможність українських випускників.

Удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності закладів вищої освіти є успішним завданням для України. Це потребує координації зусиль державних органів, громадських організацій та представників освітньої галузі з наданням допомоги актуальним проблемам та викликам. Такі заходи можуть допомогти забезпечити ефективніше функціонування вищих навчальних закладів та зробити вітчизняну вищу освіту більш конкурентоспроможною на міжнародному рівні [2].

Однією з головних проблем є фінансова підтримка вищих навчальних закладів. Максимально збільшити фінансування та забезпечити розумний розподіл коштів на підтримку не тільки провідних вищих навчальних закладів, але й тих, що знаходяться у віддалених регіонах країни. Фінансування університетів є надзвичайно високим для забезпечення якісної освіти та науково-дослідної діяльності. Позитивним аспектом фінансування університетів є те, що він забезпечує забезпечення ресурсами для реалізації освітніх та наукових проектів, відповідно до потреб сучасного ринку праці та соціальних викликів. Це дозволяє вищим навчальним закладам залучати талановитих викладачів та науковців, вдосконалювати матеріально-технічну базу та інфраструктуру, створювати нові навчальні програми та підвищувати якість освіти. Крім того, фінансування університетів може стимулювати дослідницьку роботу викладачів та студентів, що сприяє розвитку інноваційних проектів та підвищує науково-технічний потенціал держави [7].

Позитивним аспектом фінансування є також можливість підтримки студентів у вигляді стипендій, соціальних послуг та програми підтримки талановитої молоді. Це дозволяє студентам брати активну участь у наукових та культурних заходах, покращити їх розвиток та створити умови для розвитку творчих здібностей [3].

Таким чином, фінансування університетів має важливе значення для розвитку науки та освіти в Україні, тому важливо забезпечити достатній рівень фінансування для розвитку інфраструктури, залучення талановитих науковців та

студентів, а також для забезпечення якісної підготовки фахівців, що відповідають сучасним вимогам ринку праці [6].

Також необхідно вдосконалити систему надання грантів та стипендій для студентів та вчених, щоб забезпечити їхній доступ до найсучасніших дослідницьких програм та обладнання. Можливо розвивати партнерські відносини між вищими навчальними закладами та компаніями, щоб забезпечити студентам можливість проходження практики та отримання досвіду роботи на реальних проектах. Важливо забезпечити розвиток інноваційних технологій та наукових досліджень у вищих навчальних закладах. Необхідно залучати до цього процесу як внутрішніх, так і зарубіжних науковців та експертів, а також сприяти комерціалізації наукових розробок та їх впровадженню в реальний сектор економіки.

Крім того, необхідно забезпечити високу якість освіти та підвищення рівня компетентності здобувачів освіти у вищих навчальних закладах. Важливо забезпечити їм можливість проходження курсів підвищення кваліфікації, участі в конференціях та семінарах, що дозволяє підвищити якість навчання та підвищити рівень підготовки студентів [4].

Узагалі, вдосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів України є кроком у розвиток освіти та науки в країні. Це дозволить підвищити якість навчання, забезпечити розвиток інноваційних технологій та досліджень, а також забезпечити відповідність кваліфікації випускників потребам праці та підвищити конкурентоспроможність не тільки в країні, а й за її межами.

Протест, реалізація цієї мети потребує значного фінансування та високої політичної волі з боку уряду та законодавчої влади. Можливо забезпечити достатній рівень фінансування наукових досліджень та розвитку вищої освіти, а також підтримку національних та міжнародних проектів, спрямованих на розвиток освіти та науки [5].

У цьому контексті також важливо забезпечити взаємодію між вищими навчальними закладами та підприємствами різних секторів економіки, що дозволить підвищити рівень співпраці між ними та сприяти впровадженню новітніх технологій та розробок. Вдосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів України є ключовим етапом у розвитку освіти та науки в країні. Це є необхідними умовами для забезпечення високої якості навчання, розвитку інноваційних технологій та досліджень, підвищення рівня компетентності та підготовки випускників з відповідною кваліфікацією, що забезпечує потреби ринку праці та сприятливий розвиток економіки країни.

Висновок. Отже, удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів України є ключовим фактором у розвитку освіти та науки в країні. Забезпечення високої якості навчання, розвиток інноваційних технологій та досліджень, підвищення рівня компетентності викладачів та підготовка випускників з відповідною кваліфікацією є ефективними завданнями для вищих навчальних закладів.

Для досягнення цих цілей необхідно забезпечити достатній рівень фінансування, підтримку національних та міжнародних проектів, спрямованих

на розвиток освіти та науки, а також взаємодію між вищими навчальними закладами.

У цілому розвиток вищої освіти та науки є напрямком розвитку сучасної України. Для досягнення поставлених цілей необхідно постійно удосконалювати законодавче та нормативно-правове забезпечення діяльності вищих навчальних закладів, що дозволяє досягти високого рівня навчання.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Положення про організацію діяльності закладів вищої освіти" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text>. (дата звернення 6.04.2023).
2. Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>. (дата звернення 5.04.2023).
3. Закон України "Про вищу освіту" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. (дата звернення 6.04.2023).
4. Стратегія розвитку освіти в Україні до 2035 року URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>. (дата звернення 6.04.2023).
5. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Положення про державну атестацію закладів вищої освіти» № 1369 від 07 грудня 2018 року Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02 січня 2019 р. за №8/32979 https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/63274. (дата звернення 6.04.2023).
6. Закон України "Про відкрите навчання" URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-30.htm (дата звернення 6.04.2023).
7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про організацію та забезпечення діяльності органів державного нагляду та контролю в галузі освіти" https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-30.htm (дата звернення 6.04.2023).

Вікторія СТАНІШЕВСЬКА*

студентка 4 курсу,

факультет менеджменту та права,

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПІДСТАВИ

Анотація. Під час дослідження було розглянуте одне з найбільш актуальних питань сучасного цивільного права – інститут цивільно-правової відповідальності. Основними питаннями, на яких зосереджено увагу в дослідженні, є з'ясування правової природи й аналіз змісту поняття цивільно-правової відповідальності, окреслення характерних особливостей, виявлення сутності та призначення цивільно-правової відповідальності, розглянуто види

* Науковий керівник: к.ю.н. старший викладач кафедри права ВНАУ Таїса ТОМЛЯК

та підстави її виникнення. У статті проаналізовано таку специфіку підстав для виникнення цивільно-правової відповідальності, як склад правопорушення.

***Abstract.** During the study, one of the most relevant issues of modern civil law was considered – the institution of civil liability. The main issues on which attention is focused in the research are clarification of the legal nature and analysis of the content of the concept of civil liability, delineation of characteristic features, identification of the essence and purpose of civil liability, the types and grounds of its occurrence are considered. The article analyzes the specifics of the grounds for the emergence of civil liability, such as the composition of the offense.*

Вступ. Цивільно-правова відповідальність як засіб спонукання сторін договору до належного виконання своїх зобов'язань становить великий науково-практичний інтерес. І це не безпідставно, адже цивільно-правова відповідальність є ефективним інструментом впливу на учасників договірних правовідносин. Стабільність майнових відносин зумовлюється, зокрема, законодавчо врегульованим порядком визначення підстав притягнення до юридичної відповідальності учасників цивільних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Цивільні відносини можуть існувати і розвиватися лише за умови, що всі його учасники належно виконуватимуть свої обов'язки. Порушення цього правила завдає шкоди окремим громадянам, юридичним особам, групі осіб чи суспільству в цілому, що у будь-якому породжує собою відповідальність за свої дії. Проблеми цивільно-правової відповідальності містять з'ясування сутності цього поняття, його правової мети, визначення розміру відповідальності тощо

Цивільно-правова відповідальність – це невігідні наслідки майнового характеру, що покладаються на особу, яка вчинила цивільне правопорушення, не виконала чи неналежно виконала зобов'язання або посягнула на абсолютні майнові чи особисті немайнові права чи блага інших осіб.

Р. Шишка звернув увагу на досить важливий аспект цивільно-правової відповідальності – її зв'язок із застосуванням юрисдикційними органами примусових заходів впливу на порушника [1, с.200].

Тому й саме визначення цивільно-правової відповідальності ним дається з позиції розуміння її як обов'язку порушника зобов'язання зазнавати негативних наслідків за допущене порушення з метою відновлення чи компенсації порушеного права у вигляді додаткового покладання на правопорушника майнових обов'язків чи позбавлення його суб'єктивного права [1, с.201-202].

Однак найбільш гострим та суперечливим було і залишається питання підстав виникнення цивільно-правової відповідальності. Щодо цього потрібно зазначити, що у цивільному праві розвивалися різні наукові погляди щодо їх визначення. Якщо розглядати цивільно-правову відповідальність залежно від підстав її виникнення, то слід розрізняти договірну та недоговірну. Договірна – це відповідальність, яка настає в результаті порушення боржником своїх зобов'язань за договором, тобто у правовідносинах, які вже існують.

Недоговірна – це відповідальність, яка виникає із заподіяння шкоди внаслідок правопорушення.

У цивільно-правовій відповідальності правопорушник (відповідач) називається боржником, а потерпілий (той, кому завдано шкоди) – кредитором.

За обсягом цивільно-правову відповідальність поділяють на повну (шкода відшкодовується в повному обсязі); підвищену (відшкодовуються збитки та стягується неустойка понад збитки; існує в окремих видах правовідносин, наприклад за втрату цінних книг і т. ін.), а також обмежену (відшкодовується лише реальна шкода і не відшкодовується упущена вигода; застосовується лише в окремих випадках, наприклад у договорах перевезення і т. ін.).

Якщо у правовідносинах є кілька боржників, то може наставати дольова, солідарна або субсидіарна відповідальність. Дольова відповідальність означає, що кожен з боржників повинен виконати зобов'язання, відповідати за завдану шкоду у певній частці, яка визначається законом або договором. Якщо ж ці частки не визначені, то частка відповідальності кожного з боржників є рівною.

Солідарна відповідальність означає, що кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Солідарна відповідальність настає лише у випадках, встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання, спільного заподіяння неподільної шкоди і т. ін. Разом з тим, суд вправі за заявою потерпілого покласти на осіб, що спільно заподіяли шкоду, часткову відповідальність відповідно до ступеня їхньої вини.

У разі субсидіарної (додаткової) відповідальності існує основний боржник, який зобов'язаний відшкодувати шкоду (виконати зобов'язання) у повному обсязі, та додатковий боржник. Останній залучається до відповідальності у разі, якщо майна основного боржника не вистачає для повного залагодження шкоди. Вимога про відшкодування шкоди спочатку пред'являється до основного боржника, і лише, якщо він не в змозі її виконати, звертається до додаткового. Наприклад, субсидіарною є відповідальність батьків (усиновителів), піклувальників за шкоду, завдану неповнолітніми у віці від 14 до 18 років, відповідальність гаранта, поручителя тощо.

На мою думку, визначаючи підстави виникнення цивільно-правової відповідальності, ми погоджуємося із застосуванням конструкції складу правопорушення для характеристики цього правового явища.

Відповідальність боржника настає не за будь-якого порушення суб'єктивного цивільного права, на чому наголошують окремі вчені, а лише за наявності обставин, які законом визнаються необхідними для притягнення до такої відповідальності [1].

Зазначені обставини і є підставами виникнення цивільно-правової відповідальності. До них, зокрема, належать:

- 1) протиправні дії боржника;
- 2) наявність наслідків у вигляді шкоди у кредитора;
- 3) наявність причинного зв'язку між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди, що виникла у кредитора;
- 4) вина боржника.

Такі підстави, як протиправні дії боржника, вина боржника, наявність наслідків у вигляді шкоди у кредитора, та наявність причинного зв'язку між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди, формують юридичний склад, тобто певну сукупність фактів, необхідну для настання правових наслідків у вигляді притягнення боржника до цивільно-правової відповідальності.

Треба зазначити, що сам собою факт порушення суб'єктивного цивільного права не є підставою для виникнення цивільно-правової відповідальності. [4, с.80]

У разі якщо протиправність поведінки суб'єкта цивільного права не спричиняє правових наслідків у вигляді заподіяння шкоди (матеріальної, моральної), притягувати таку особу до відповідальності є абсолютно недоцільним. Особа має право також і на відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Як зазначила Я. Шевченко, саме відповідальність є способом здійснення осуду державою поведінки правопорушника, і в цьому контексті велике значення має категорія вини [2, с. 400]. Така позиція загалом підтримана і В. Борисовою, яка зазначила, що суспільний осуд протиправної поведінки виражається у констатації факту вчинення правопорушення [3, с. 362].

Виною вважається психічне ставлення особи до вчиненої нею протиправної дії. У цивільно-правовій відповідальності також розрізняють вину у формі умислу та у формі необережності. Однак форма вини боржника не може впливати на обсяг цивільно-правової відповідальності, який визначається межами об'єктивної шкоди. [5, с. 355-356].

У передбачених законом чи договором випадках цивільно-правова відповідальність може наставати й без вини: за шкоду, заподіяну громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду; за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, і т. ін.

Та все ж за загальним правилом для покладення на особу цивільно-правової відповідальності наявність усіх перелічених умов є обов'язковою. За відсутності однієї або кількох умов відповідальності вона не може бути застосована. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

На практиці часом виникають ситуації, коли у виникненні шкоди є вина обох сторін: потерпілий (кредитор) своєю поведінкою спричиняє виникнення шкоди або ж хоча б збільшення її розміру. Такі обставини обов'язково враховуються судом при визначенні розміру цивільно-правової відповідальності. Якщо вина кредитора (потерпілого) виявляється у формі необережності, то суд з урахуванням цього може відповідно до ступеня вини зменшити розмір відповідальності, тобто застосувати так звану змішану відповідальність. Якщо шкода виникла виключно в результаті навмисних дій кредитора, то суд звільняє її заподіювача від відповідальності.

Цивільне законодавство, зокрема Цивільний кодекс України [6], встановлює загальні положення щодо цивільно-правової відповідальності. Разом з тим у правових нормах, що регулюють окремі види зобов'язань, розміщені й

спеціальні умови цивільно-правової відповідальності в конкретних життєвих ситуаціях, у разі недостатності яких застосовуються загальні правила.

Висновки. Отже, цивільно-правову відповідальність можна визначити як передбачене законом або договором і забезпечене силою державного примусу правовідношення, яке настає внаслідок вчинення правопорушення і яке виражається в обов'язку учасників цивільно-правових відносин понести додаткові позбавлення майнового характеру за вчинене правопорушення з метою найбільш повного відновлення або компенсації порушених прав потерпілої особи.

Якщо розглядати цивільно-правову відповідальність залежно від підстав її виникнення, то слід розрізняти договірну та недоговірну. За обсягом цивільно-правову відповідальність поділяють на повну, підвищену, а також обмежену. Якщо ж у правовідносинах є кілька боржників, то може наставати дольова, солідарна або субсидіарна відповідальність.

Цивільно-правова відповідальність настає лише за умови, якщо протиправна поведінка є необхідною, основною і безпосередньою причиною виникнення збитків, тобто наявний причинний зв'язок між конкретними діями (бездіяльністю) боржника і шкодою.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України. Особлива частина: підруч. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. Б. Шишки. Київ : Ліра-К, 2015. 1024 с.
2. Шевченко Я. Поняття юридичної відповідальності: об'єктивні та суб'єктивні аспекти. Вісник українського права :зб. наук. ст. Харків : Право, 2020. № 4. С. 400–401.
3. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бегова Т. І. Цивільне право : підручник : у 2 т. Харків: Право, 2011. Т. 1. С. 656
4. Сібільов М. Підстава та умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань за чинним Цивільним кодексом України. Вісник Академії правових наук України. 2004. № 2(37). С. 80–88
5. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: академічний курс : підручник З. В. Ромовська. 2-ге вид., допов. К. : Алерта, 2019. 594 с.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.03.2023)

Марія СТАХОВА*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет

* Науковий керівник: асистент кафедри права ВНАУ Ірина СКІЧКО

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** Стаття присвячено дослідженню питання щодо здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, а саме різні аспекти теоретико-правових та організаційно-процесуальних особливостей. Військові дії в нашій країні спричинили значний вплив на всі сфери життя та функціонування людини, зокрема і сучасні правові реалії, які зумовлюють прискорення адаптацію юридичної сфери до вимог воєнного стану з метою ефективного регулювання суспільних відносин. У статті визначено характер впливу воєнного стану на здійснення судочинства при організації праці в судах та при здійсненні правосуддя. Також було досліджено, організаційні зміни в роботі суддів, які закріплені в рекомендаціях Верховного Суду та Ради суддів України. Визначено особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, а саме констатовано непорушність основних засад правосуддя, недопустимість обмежень прав людини на судовий захист та її доступ до правосуддя в умовах даного стану.*

***Anotation.** The article is devoted to the study of the issue of the implementation of civil justice in the conditions of martial law, namely various aspects of theoretical-legal and organizational-procedural features. The military actions in our country had a significant impact on all spheres of human life and functioning, including modern legal realities, which lead to the acceleration of adaptation of the legal sphere to the requirements of martial law in order to effectively regulate social relations. The article defines the nature of the influence of martial law on the administration of justice in the organization of work in courts and in the administration of justice. Organizational changes in the work of judges, which are enshrined in the recommendations of the Supreme Court and the Council of Judges of Ukraine, were also investigated. The peculiarities of the implementation of civil justice in the conditions of martial law are determined, namely, the inviolability of the basic principles of justice, the inadmissibility of restrictions on human rights to judicial protection and their access to justice in the conditions of this state.*

Вступ. Основним завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

В своїх працях багато українських та зарубіжних вчених-юристів приділяють увагу фундаментальним питанням цивільного судочинства. Цей великий пласт юриспруденції є предметом розгляду цілих правових шкіл. Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану загалом досліджувались тільки у вимірі історично-правової ретроспективи. Серед таких науковців можна виділити: О. Гетьманцев, В. Комаров, М. Кожевніков, Г. Ковальчук, Т. Кілічава, М. Курило, С. Кузніченко, І. Лесько, О. Нестерцова-Собакар, Б. Потильчак, Н. Саліщева, В. Сорокін. Однак, сучасний український досвід здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану поки що є неопрацьований в достатній мірі та не висвітлювався у працях науковців

Повномасштабна військова агресія зі сторони російської федерації, яка розпочалась 24 лютого і спричинені нею значні пошкодження критичної

інфраструктури, суттєво вплинули на функціонування судової влади в Україні в цілому та зокрема на стан здійснення правосуддя, що відобразилось на стані їх обліково-статистичної роботи. Так за період дії воєнного стану суди України ухвалили приблизно 1 млн судових рішень, з 24.02.2022 по 15.06.2022 такі дані Держстату.

Зараз відбувається активний процес адаптації правової сфери до вимог воєнної реальності з метою максимально ефективного врегулювання суспільних відносин. Налагоджений процес здійснення правосуддя в Україні не може бути зупинений навіть за умови введення воєнного стану, адже деструктивні зміни та порушення прав та законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та держави, які відбуваються при веденні бойових дій, потребують відповідної реакції з боку держави, порушені права повинні відновлюватись, зокрема і в рамках цивільного процесу.

Виклад основного матеріалу. 24.02.2022 року Указом Президента України № 64/2022 був введений воєнний стан на території України через збройну агресію та вторгнення Російської федерації [1].

В ст. 12⁻² та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплено положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану, а саме:

➤ в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України.

➤ повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені.

➤ правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України.

➤ скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

➤ у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

➤ створення надзвичайних та особливих судів не допускається [2].

Також, 02.03.2022 Рада Суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них основні:

✓ особливості роботи суду визначаються виходячи з поточної ситуації у відповідному регіоні.

✓ при визначенні умов роботи суду у воєнний час необхідно керуватися реальними поточними обставинами, що склалася в регіоні.

✓ в кожному суді визначається відповідальна особа, яка має забезпечити актуальний облік працівників апарату та суддів, з урахуванням визначеної форми роботи суду (дистанційної тощо).

✓ усі доступні працівники суду, по можливості, переводяться на дистанційну роботу.

✓ визначається мінімальна кількість осіб, які повинні знаходитися у приміщенні суду упродовж робочого дня. Організується чергування суддів та працівників апаратів судів.

✓ громадянам роз'яснюється можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції.

✓ обмежується допуск в судові засідання осіб, які не є учасниками судових засідань.

✓ розгляд справ по можливості відкладається (за винятком невідкладних судових розглядів), зважаючи на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи або не можуть прийти в суд у зв'язку з небезпекою для життя.

✓ справи, які не є невідкладними, розглядаються лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження.

✓ процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану.

✓ зосередитись необхідно виключно на проведенні невідкладних судових розглядів (взяття під варту, продовження строків тримання під вартою).

✓ якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може прийти в судове засідання суд може допустити участь такого учасника в режимі відеоконференції за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних.

✓ у разі, якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, в тому числі з використанням власних технічних засобів [3].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, веденням активних бойових дій та тимчасову окупацію окремих територій, низка судів в Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській, Харківській та Херсонській областях призупинили свою діяльність. Внаслідок чого відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядалися в цих судах, було змінено [4].

Реалізація таких повноважень Головою Верховного Суду стала можлива завдяки прийнятими на початку березня, а саме 03.03.2022 законодавчими змінами до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів". Дана стаття передбачає, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [6].

Зараз же суди, які знаходяться на деокупованих територіях, поступово починають відновлювати свою роботу. Проте не все так просто з початком відновлення роботи в цих судах, оскільки «... залишається чимало проблем, адже понад півсотні приміщень судів зазнали пошкоджень, а деякі з них - повністю

зруйновані. Деякі суди розграбовані - зникла комп'ютерна техніка та інші матеріальні цінності», - повідомляє Голова Верховного Суду Всеволод Князев під час онлайн-зустрічі із Генеральним директором Генерального директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи Крістосом Джакомопулосом 26 квітня 2022 року [4].

Цікавим аспектом є і той факт, що Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду дійшов позиції у своїй постанові від 14.04.2022 року у справі № 308/9708/19, що суд має право ігнорувати імунітет РФ в цивільних справах та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ. Законом України «Про міжнародне приватне право» встановлюється судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі в національному суді іншої держави, але з 24.02.2022 року були розірвані дипломатичні відносини між Україною та РФ, тому направлення листів і запитів до посольства РФ в Україні із цієї дати неможливе з огляду на припинення його роботи в Україні. Деякі акти відображають існування певних меж у міжнародному праві щодо надання відповідного судового імунітету в цивільному процесі та передбачають, що держава не має права посилатися на імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю чи життю, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час перебувала на території держави суду, хоча вони і не ратифіковані Україною [7,8].

Наразі в Україні відсутнє повністю безпечне місце і чи не щодня у кожній місцевості нашої держави лунають сирени, що в свою чергу передбачає необхідність особи (судді, учасника справи або працівника суду) переміститись в укриття. Ігнорування зазначених вказівок може мати сумні наслідки, що, на жаль, мали місце в Миколаївській області, коли в результаті ракетного удару по Миколаївській ОДА, у якій був розміщений Господарський суд Миколаївської області, загинули працівники суду [5].

Таким чином, під час повітряних тривог потрібно переривати судові засідання для перебування в укритті. Кількість таких вимушених «переривань» за день може бути різною, як і різною їх тривалість, тому зазначена проблема потребує свого подальшого опрацювання та вирішення з урахуванням імперативних засад судочинства та необхідності забезпечення безпеки працівників суду та учасників справи.

Тому, набуло питання впровадження дистанційного правосуддя, так як було в часи Covid-19. Державне підприємство «Центр судових сервісів» 11 березня 2022 року впровадило новий функціонал підсистеми відеоконференцзв'язку, який стосується трансляцій судових засідань в режимі онлайн і полягає в значному спрощенні процедури. «Електронний суд» надає широкий спектр можливостей для учасників справи як подавати документи, так і знайомитись з наявними у матеріалах справи, отримувати інформацію про хід розгляду справи тощо [9].

У справах, які зараз перебувають на розгляді, варто подати до суду актуальну адресу свого місця перебування, щоб суд мав можливість повідомляти про прийняті процесуальні рішення.

Також обмін процесуальними документами можливий через поштову скриньку в системі обміну електронними документами на офіційному вебпорталі судової влади України. Не варто ігнорувати надання письмової згоди таких учасників надсилати суду підтвердження про отримання документів.

Що стосується раніше відкритого доступу до інформації про стан розгляду справ та до судових рішень, то у зв'язку зі здійснення в період триваючого в Україні воєнного стану на веб-ресурси судової влади хакерських атак, обґрунтованим є рішення про обмеження загального доступу до Єдиного державного реєстру судових рішень, сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду».

Зважаючи на обмежений доступ до інформаційних систем судової влади України, про дату та час судових засідань, а також іншу необхідну інформацію по своїй справі можна дізнаватись з використанням інших засобів зв'язку (по номеру телефону суду, шляхом направлення листа на адресу електронної пошти суду) [9].

Висновки. З 24.02.2022 року життя кожного українця змінилось, російські війська обстрілюють житлові райони, включаючи міста, селища по всій території України, що спричиняє до масових руйнувань, загрозу життю та здоров'ю цивільного населення та порушує основоположні права та свободи людини.

Судочинство продовжує здійснюватися в умовах воєнного стану. Судді працюють, справи розглядаються, адже навіть в умовах воєнного стану робота судів не може бути припинена задля недопущення обмеження конституційного права особи на судовий захист.

Основними засадами правового регулювання цивільного судочинства в умовах воєнного стану визначаються в Конституції України, Цивільному процесуальному кодексі України, Законі України «Про судоустрій та статус судів» та Законі Країни «Про судоустрій та статус судів».

Наразі, найпоширенішим вектором в цивільному судочинстві є справи, пов'язані із захистом права власності: речово-правові та зобов'язально-правові позови, а також позови про відшкодування завданої шкоди.

Формат роботи судів та суддів зазнав змін, зумовлених особливостями воєнного стану, але все більше і більше судів адаптуються до функціонування в нових тимчасових умовах - умовах воєнного стану. Завдяки роз'яснень Верховного Суду та рекомендацій Ради суддів України наразі забезпечується пріоритет безпечної роботи суду та учасників судового процесу, проводяться по можливості судові засідання у форматі відеоконференцій, а також відбувається зміна підсудності, якщо це загрожує працівникам суду та учасникам процесу. Також відбувається розширення електронних систем, зокрема, ресурсів ДП «Центр судових сервісів». Тому, судді та всі правники продовжують працювати задля ефективної роботи судочинства.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovalarekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogostanu> (Дата звернення: 03.05.2022).
3. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu
4. Робота судів України в умовах воєнного стану URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu

5. Про судоустрій і статус судів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. №31. Ст.545
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005р. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32, ст.422.
7. Європейська конвенція про імунітет держав від 16.05.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_060#Text. (Дата звернення: 12.05.2022).
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e50#Text. (Дата звернення: 12.05.2022).
9. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1_2022/12.pdf.

Юлія ТРАЧУК*
Студентка 3 курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У даній статті проаналізовано правовий механізм набуття права власності на земельні ділянки в умовах воєнного стану. Здійснена порівняльна характеристика змін земельного законодавства за період воєнного стану в Україні (з 24 лютого 2022 року). Проаналізовано висновок Верховного суду щодо зупинення перебігу строку на прийняття спадщини в період дії воєнного стану.

Abstract. This article analyzes the legal mechanism of acquiring land ownership under martial law conditions. A comparative characterization of changes in land legislation during the period of martial law in Ukraine (from February 24, 2022) was carried out. The conclusion of the Supreme Court regarding the suspension of the deadline for acceptance of inheritance during the period of martial law is analyzed.

Вступ. Конституція України гарантує право власності на землю (стаття 14) [1], яке виникає з моменту його державної реєстрації. Згідно статті 78 Земельного кодексу України, право власності на землю - це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками, яке набувається та реалізується на підставі Конституції України, Земельного кодексу України, а також інших законів, що видаються відповідно до них [2].

Як визначає частина 2, 3 статті 79 Земельного кодексу, право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над

* Науковий керівник: к.ю.н. старший викладач кафедри права ВНАУ Таїса ТОМЛЯК

та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд [2]. Однак воєнний стан, введений в Україні із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [3] мав значний вплив на земельні відносини.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із введенням воєнного стану та ситуації спричиненою повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну виникла необхідність прийняття тимчасових заходів щодо регулювання земельних правовідносин, в тому числі щодо набуття права власності на земельні ділянки.

Порядок безоплатної передачі у власність земельних ділянок визначений статтею 118 Земельного Кодексу України, згідно якої громадянин, заінтересований у приватизації земельної ділянки у межах норм безоплатної приватизації, що перебуває у його користуванні, у тому числі земельної ділянки, на якій розташовані жилий будинок, господарські будівлі, споруди, що перебувають у його власності, подає клопотання до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, що передає земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність відповідно до повноважень, визначених статтею 122 цього Кодексу [2].

Однак, згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2145-IX під час дії воєнного стану безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється [4].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» від 19 жовтня 2022 року № 2698-IX доповнив підпункт 5 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України другим реченням [5], з урахуванням змін, внесених зазначеним законом, станом на сьогоднішній день, під час дії воєнного стану безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється. Положення цього підпункту не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності Земельним кодексом України [2].

Отже, право безоплатної передачі земель у власність, у період дії воєнного стану, мають виключно громадяни України, яким на праві приватної власності належать об'єкти нерухомого майна, зокрема, індивідуальні житлові будинки, гаражі, садові будинки тощо, право власності на які оформлено згідно чинного законодавства.

На нашу думку, попри встановлення заборони безоплатної передачі земель державної, комунальної власності у приватну власність, залишалося відкритим питання щодо інших підстав набуття громадянами України права власності на земельні ділянки. Адже, відповідно до частини 1 статті 81 Земельного кодексу України, громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на

підставі: а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; б) безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності; в) приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування; г) прийняття спадщини; г) виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю) [2].

Тобто, право власності на земельні ділянки можна набувати на підставі придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування; прийняття спадщини; виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

Порти те, що жодних заборон, окрім безоплатної передачі земель державної, комунальної власності у приватну власність, встановлено не було, з початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну (з 24 лютого 2022 року) оформлення права власності на землю було неможливим. Адже 24 лютого 2022 року доступ до державних реєстрів, в тому числі до Реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного земельного кадастру був закритий. А право власності на земельну ділянку, згідно статті 125 Земельного кодексу України, виникає з моменту її державної реєстрації [2].

Пунктом 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 164 (яким вказану постанову доповнено, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 209 від 06.03.2022 року) встановлено, що на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється [6]. Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану» від 24.06.2022 року № 719 до цього пункту внесено зміни, згідно яких, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини [7].

Таким чином, з 29 червня 2023 року діють нові зміни щодо строків оформлення спадщини під час дії правового режиму воєнного стану. Так, до загального строку для прийняття спадщини встановленого у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини (частина 1 статті 1270 Цивільного кодексу України) [8] додається максимум чотири місяці. Тому, в період воєнного стану, максимальний строк для прийняття спадщини складає десять місяців.

Вважаємо що зупинення строку для прийняття спадщини є необхідною мірою в силу обставин, спричинених збройною агресією росії проти України. Вона дасть можливість громадянам реалізувати своє право на спадщину без поновлення строку в судовому порядку, а відповідно без додаткових витрат.

Поряд з цим, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 25 січня 2023 року по справі №676/47/21 (провадження №61-8014св22) враховуючи те, що правила щодо строку на прийняття спадщини (початок перебігу, наслідки спливу) регулюються Цивільним кодексом України, який прийнятий Верховною Радою України і є основним актом цивільного законодавства України; строк на прийняття спадщини по своїй сутності є присічним (статті 1270, 1272 ЦК), оскільки його сплив призводить до того, що спадкоємець вважається таким, який не прийняв спадщину. Тобто, сплив строку «присікає» право на прийняття спадщини. Проте в законі, вочевидь з урахуванням сутності права на прийняття спадщини як майнового, передбачена можливість: за згодою самих спадкоємців,

що прийняли спадщину, подати заяву про прийняття спадщини (частина друга статті 1272 ЦК України); для спадкоємця звернутися з позовною вимогою та за наявності поважної причини суд визначає додатковий строк на прийняття спадщини (частина третя статті 1272 ЦК України); законодавець як у статті 1270 ЦК України, так і в інших нормах ЦК України, не передбачає допустимості існування такої конструкції як «зупинення перебігу строку на прийняття спадщини» та можливості в постанові Кабінету Міністрів України визначати інші правила щодо строку на прийняття спадщини. Верховний суд прийшов до висновку, що пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» не підлягає застосуванню [9].

Отже, на нашу думку, за для недопущення законодавчих колізій та врегулювання зупинення строку прийняття спадщини під час дії воєнного стану, доцільно внести відповідні зміни до чинного законодавства, в тому числі до Цивільного кодексу України (з приміткою «на час дії правового режиму воєнного стану»). Що відповідно дасть змогу посилатися на законну норму щодо зупинення перебігу строку на прийняття спадщини у період дії воєнного стану.

Висновки. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2145-IX під час дії воєнного стану встановлено заборону безоплатної передачі земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації. Однак, залишалось відкритим питання щодо інших підстав набуття громадянами України права власності на земельні ділянки.

З 29 червня 2023 року діють нові зміни щодо строків оформлення спадщини під час дії правового режиму воєнного стану. Так, до загального строку для прийняття спадщини встановленого у шість місяців, додається максимум чотири місяці. Тому, в період воєнного стану, максимальний строк для прийняття спадщини складає десять місяців.

Поряд з цим, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 25 січня 2023 року по справі №676/47/21 (провадження №61-8014св22) прийшов до висновку, що пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» не підлягає застосуванню. Тому, вважаємо, що за для недопущення законодавчих колізій та врегулювання зупинення строку прийняття спадщини під час дії воєнного стану, доцільно внести відповідні зміни до чинного законодавства, в тому числі до Цивільного кодексу України (з приміткою «на час дії правового режиму воєнного стану»).

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.03.2023).
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 26.03.2023).
3. «Про введення воєнного стану в Україні»: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 26.03.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення 26.03.2023).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19 жовтня 2022 року № 2698-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text> (дата звернення 26.03.2023).

6. «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану»: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 26.03.2023).

7. Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану» від 24.06.2022 року № 719 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-%D0%BF#n36> (дата звернення 26.03.2023).

8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 26.03.2023).

9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у від 25 січня 2023 року по справі №676/47/21 (провадження №61-8014св22) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654283> (дата звернення 26.03.2023).

Каріна ЦІХОЦЬКА*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

***Анотація.** Стаття вивчає різноманітні підходи до управління системою соціальної роботи, зокрема в рамках законодавства та правових концепцій. У цій темі досліджується вплив різних теорій та концепцій державного управління на ефективність соціальної роботи, а також аналізуються сучасні тенденції розвитку цієї системи управління в контексті правових вимог та стандартів.*

***Abstract.** The article studies various approaches to managing the social work system, in particular within the framework of legislation and legal concepts. This topic examines the influence of various theories and concepts of public administration on*

* Науковий керівник: к.і.н., старший викладач кафедри права ВНАУ Олександр ПОГУЛЯЄВ

the effectiveness of social work, as well as analyzes the current trends in the development of this management system in the context of legal requirements and standards.

Вступ. Система соціальної роботи є важливим елементом сучасного суспільства, який забезпечує реалізацію соціальних прав громадян та підтримку людей у складних життєвих ситуаціях. Ефективність цієї системи залежить від багатьох факторів, зокрема від належного державного управління.

У рамках даної статті ми розглянемо сучасні концепції та теорії державного управління системою соціальної роботи в контексті правових вимог та стандартів. Ми проаналізуємо роль державного управління у забезпеченні ефективності системи соціальної роботи, встановимо принципи державного регулювання у цій галузі та вивчимо досвід провідних країн у цьому напрямку.

Метою статті є систематизація наукових підходів до дослідження проблеми державного управління системою соціальної роботи, а також визначення ключових факторів, що впливають на ефективність цієї системи. Результати дослідження можуть бути корисними для фахівців у галузі соціальної роботи, державних органів управління та всіх, хто цікавиться питаннями соціальної політики та права.

Виклад основного матеріалу. Система соціальної роботи визначається законодавством та правовими концепціями державного управління. В основі цієї системи лежить право на соціальний захист, який є одним з фундаментальних соціальних прав людини. Законодавство в цій галузі забезпечує правовий захист громадян, які потребують допомоги та підтримки в різних сферах їхнього життя [1].

Державне управління системою соціальної роботи базується на законодавчих та правових актах, що регулюють цю сферу діяльності. У цьому контексті важливо визначити, які інституції відповідають за реалізацію соціальної політики держави та які механізми їхньої діяльності. Одним із ключових принципів державного управління системою соціальної роботи є забезпечення соціальної справедливості та рівності в доступі до соціальної допомоги та послуг.

Законодавство у галузі соціальної роботи передбачає різні форми допомоги, які можуть надаватися громадянам залежно від їхніх потреб та складності життєвих обставин. Серед них можна виділити матеріальну допомогу, медичну та психологічну підтримку, соціальні послуги, освіту та розвиток [2].

Управління системою соціальної роботи також пов'язане зі здійсненням контролю за якістю надання соціальної допомоги та послуг. Держава зобов'язана стежити за тим, щоб соціальні послуги надавалися належним чином та відповідали вимогам законодавства.

Отже, право є важливим інструментом управління системою соціальної роботи, оскільки воно встановлює правові норми та принципи, що регулюють відносини між учасниками соціального процесу. Відповідно до законодавства, управління системою соціальної роботи повинно здійснюватися на основі принципів демократії, правової держави, гуманізму та соціальної справедливості.

Одним із важливих аспектів державного управління системою соціальної роботи є взаємодія між державними інституціями, громадськими організаціями та іншими учасниками соціального процесу. Забезпечення відкритості та прозорості у діяльності державних органів є важливим фактором успішної реалізації соціальної політики [3].

Важливою складовою правових концепцій державного управління системою соціальної роботи є принцип соціального партнерства, який передбачає залучення всіх зацікавлених сторін до процесу прийняття та реалізації соціальної політики. Це означає, що окрім державних органів, в цей процес повинні бути залучені громадські організації, профспілки, бізнес-структури та інші учасники соціального життя. Саме це може забезпечити відповідальний та ефективний підхід до вирішення соціальних проблем та задоволення потреб населення.

Крім того, управління системою соціальної роботи має забезпечувати не тільки реактивну допомогу громадянам, а й превентивні заходи, спрямовані на запобігання соціально-економічним проблемам. Для цього необхідно забезпечувати ефективне використання ресурсів та розробляти стратегії соціального розвитку, спрямовані на зміцнення соціальної стабільності та забезпечення високого рівня якості життя населення.

Отже, правові концепції державного управління системою соціальної роботи відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної захищеності та підтримки населення. Ефективне державне управління у цій галузі повинно базуватися на принципах правової держави, гуманізму та соціальної справедливості, а також забезпечувати відкритість та прозорість у діяльності державних органів. Враховуючи складність та важливість цієї галузі, важливо розробляти та вдосконалювати правові концепції та теорії державного управління системою соціальної роботи. Це включає у себе розробку та впровадження ефективних механізмів контролю за діяльністю державних органів, а також підвищення рівня компетентності фахівців, які займаються соціальною роботою.

Крім того, в контексті правових концепцій державного управління системою соціальної роботи необхідно звернути увагу на розвиток інформаційних технологій та їх впровадження у діяльність державних органів, що забезпечить швидке та ефективне прийняття рішень у галузі соціальної роботи. Важливим є також врахування міжнародного досвіду управління соціальною роботою та адаптація його до національних потреб та реалій [4].

Таким чином, правові концепції державного управління системою соціальної роботи є важливою складовою соціальної політики держави та мають на меті забезпечення соціальної захищеності та підтримки населення. Їх розробка та впровадження повинні базуватися на принципах правової держави, гуманізму та соціальної справедливості, забезпечувати ефективне використання ресурсів та враховувати міжнародний досвід управління соціальною роботою.

Зважаючи на те, що державне управління системою соціальної роботи є складним та мінливим процесом, важливо забезпечити постійний моніторинг та оцінку ефективності державної політики у цій галузі. Для цього необхідно розвивати інструменти збору та аналізу даних, проводити соціологічні

дослідження, залучати до управління системою соціальної роботи експертів та представників громадськості.

Крім того, необхідно звернути увагу на проблему корупції в системі соціальної роботи. Це може стати перешкодою для ефективного функціонування державної політики у цій галузі та негативно позначитися на рівні соціальної захищеності населення. Тому важливо забезпечити прозорість та відкритість у діяльності державних органів, зменшити можливості для корупції та забезпечити ефективний механізм контролю за діяльністю державних службовців у галузі соціальної роботи [5].

Отже, правові концепції та теорії державного управління системою соціальної роботи є важливим інструментом забезпечення соціальної захищеності населення та підтримки у найважливіших життєвих сферах. Розвиток та вдосконалення цих концепцій повинен базуватися на принципах правової держави, гуманізму та соціальної справедливості, забезпечувати ефективне використання ресурсів та враховувати міжнародний досвід управління соціальною роботою.

Одним із ключових аспектів вдосконалення державного управління системою соціальної роботи є забезпечення підвищення кваліфікації фахівців у цій галузі. Необхідно забезпечити доступ до якісної освіти та навчання для соціальних працівників та інших фахівців у цій сфері, розвивати систему стажування та практичної підготовки, сприяти професійному розвитку та самовдосконаленню [6].

Крім того, важливо забезпечити залучення до управління системою соціальної роботи представників громадськості, особливо тих, хто безпосередньо стикається з проблемами соціальної захищеності. Це може забезпечити більш точне визначення пріоритетів та потреб населення в цій галузі, а також забезпечити більшу відкритість та прозорість у діяльності державних органів.

Отже, важливо розуміти, що державне управління системою соціальної роботи має бути комплексним та забезпечувати ефективну координацію різних ділянок соціальної роботи. Правові концепції та теорії управління мають бути спрямовані на забезпечення соціальної захищеності населення та розвиток громадянського суспільства. Розвиток цих концепцій має ґрунтуватися на правових принципах, соціальній справедливості та гуманізмі, а також міжнародному досвіді управління соціальною роботою [7].

Одним із ключових аспектів ефективного управління системою соціальної роботи є розробка та впровадження національних стратегій та програм в цій галузі. Такі документи мають містити чіткі цілі та завдання, механізми їх досягнення, а також механізми моніторингу та оцінки результатів. Крім того, необхідно забезпечити координацію діяльності різних державних органів та інших зацікавлених сторін у галузі соціальної роботи, щоб уникнути дублювання зусиль та максимально ефективно використовувати наявні ресурси.

Важливим елементом розвитку системи соціальної роботи є також взаємодія з міжнародними партнерами та організаціями, що діють в галузі соціальної захищеності. Це може забезпечити доступ до новітніх технологій та методів управління, а також сприяти обміну досвідом та підвищенню міжнародної компетентності у цій сфері [8].

Крім того, необхідно пам'ятати, що система соціальної роботи має бути насамперед спрямована на задоволення потреб тих, хто потребує соціальної допомоги та підтримки, тобто насамперед на взаємодію з громадянами. Управління системою соціальної роботи має базуватися на принципах демократії, відкритості та прозорості, а також на залученні громадян до процесів прийняття рішень та моніторингу їх реалізації.

Крім того, важливо забезпечити ефективну співпрацю між різними рівнями управління, зокрема між центральними та регіональними органами державної влади, а також між державними та громадськими організаціями. Це може сприяти раціональному використанню ресурсів та підвищенню ефективності діяльності системи соціальної роботи.

Загалом, можна стверджувати, що розвиток системи соціальної роботи є важливим елементом розвитку суспільства в цілому, тому важливо забезпечити необхідні умови для її ефективного функціонування. Правові концепції та теорії державного управління є важливим інструментом для досягнення цієї мети, тому вони повинні бути спрямовані на забезпечення соціальної захищеності та здійснюватися на основі принципів правової держави та гуманізму [9].

Для успішного впровадження концепцій та теорій державного управління в систему соціальної роботи, необхідно також забезпечити належний рівень фінансування та ресурсне забезпечення. Це включає у себе належну підготовку фахівців, розвиток технічних та інформаційних засобів, а також створення належних умов для роботи соціальних служб та органів управління.

Для забезпечення ефективного функціонування системи соціальної роботи також важливо враховувати особливості різних соціальних груп, зокрема людей з інвалідністю, осіб похилого віку, дітей та молоді, малозабезпечених верств населення та інших соціально-вразливих груп. Необхідно створювати індивідуальні програми підтримки для кожної групи та забезпечувати доступність соціальних послуг для всіх, незалежно від їх соціального стану, місця проживання чи інших обставин [10].

Отже, забезпечення ефективного функціонування системи соціальної роботи на основі сучасних концепцій та теорій державного управління є важливим завданням для суспільства в цілому. Це може сприяти забезпеченню соціальної захищеності та розвитку людського потенціалу, а також підвищенню якості життя всього населення.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що сучасні концепції та теорії державного управління можуть бути використані для покращення ефективності системи соціальної роботи. Забезпечення належного рівня фінансування та ресурсного забезпечення, а також розуміння особливостей різних соціальних груп, можуть допомогти забезпечити доступність та якість соціальних послуг для всіх груп населення.

Важливо розуміти, що успішна реалізація концепцій та теорій державного управління в системі соціальної роботи потребує взаємодії між всіма зацікавленими сторонами, включаючи державні та громадські організації, фахівців соціальної роботи та самі соціальні групи. Тільки за умови взаємодії та співпраці можна досягти максимального результату в покращенні системи соціальної роботи та забезпеченні соціальної захищеності населення.

Список використаних джерел:

1. Концепції державного управління: теорія та практика. О. М. Гриценко. Київ: КНЕУ, 2018. 254 с.
2. Модернізація державного управління: вітчизняний та зарубіжний досвід. Н. С. Малишева, Ю. В. Богуславська. Київ: Наукова думка, 2017. С. 65-70.
3. Правове регулювання соціальної роботи в Україні. О. В. Хохлова, О. В. Панкратова. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 235 с.
4. Теорія та практика соціальної роботи. О. О. Данченко, І. В. Сільченко. Київ: КНЕУ, 2020. 301 с.
5. Управління соціальною роботою: методологічні засади та практика. О. С. Костюк, О. Ю. Бабкін. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 287 с.
6. Концепції соціальної роботи: теорія та практика. Н. В. Гірник, І. М. Іващенко. Київ: НАДУ, 2018. 410 с.
7. Методологічні основи державного управління: теорія та практика. В. І. Кравець, О. М. Шевчук. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 374 с.
8. Соціальна робота: теорія та практика. О. М. Маслова, О. В. Карнаух. Київ: Видавництво "Києво-Могилянська академія", 2019. 294 с.
9. Державне управління: теорія, методологія та практика. В. І. Огнев'юк, О. С. Строков. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 338 с.
10. Теорія та практика управління в системі соціальної роботи. О. А. Чернікова, О. О. Мартинова. Київ: КНЕУ, 2021. 522 с.

Катаріна ЧУБАК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

***Анотація.** У статті розглядаються питання про історію розвитку та становлення адміністративного права як галузі права.*

***Abstract.** The article examines the history of the development and establishment of administrative law as a branch of law.*

Вступ. Розвиток і становлення адміністративного права має досить давню історію, перші адміністративні норми з'явилися у правових системах античних держав Заходу, Середнього та Далекого Сходу. Як самостійна галузь права адміністративне право бере свій початок ще у XVIII ст. На сьогодні адміністративне право є однією з провідних та базових галузей вітчизняного

* Науковий керівник: д. ю. н., доцент, кафедри права ВНАУ Юрій ДЕМ'ЯНЧУК

права, тому вивчення накопиченого досвіду і розуміння всієї історії його формування та розвитку дає можливість знайти оптимальні шляхи вдосконалення системи правових норм, необхідних для ефективної регуляції суспільних відносин у сфері публічного управління.

Найбільш вагомий вклад у розкриття історико-правових аспектів теорії вітчизняного адміністративного права внесли вчені-науковці, які у своїх працях порушують питання історичних аспектів адміністративно-правової теорії. Також вони практично усі уникають відповіді на запитання, коли ж з'явилося адміністративне право як галузь права у її сьогоденному розумінні.

Виклад основного матеріалу. Свій розвиток адміністративне право починає з камеральної науки (наука про фінанси, економіку, господарство, управління), яка виникла в Австрії і Німеччині, і яку в часи її розвитку ще називали поліцейською наукою. Становлення камералістики як науки відбулося у зв'язку з підвищеною необхідністю у фінансах для утримання двору (держави), чиновного апарату, армії тощо. Політична за своєю суттю, вона враховувала також вчення про економіку і про державні фінанси. Вона мала свій інструментарій вивчення управління, його структурну організацію і процес здійснення. У середньовічних європейських університетах до камералістики як навчального предмета входив ряд адміністративних і економічних дисциплін.

З розвитком управління галузь камералістика напрацьовувала свою термінологію, створювала спеціальні правові норми, систему категорій, форми і методи діяльності. Згодом вона поступово перетворилася на поліцейське право, а потім виникла нова наука – адміністративне право.

Поштовхом для виникнення адміністративного права, в його нинішньому розумінні, стало прийняття в 1789 році Декларації прав людини і громадянина. Особливістю даного періоду було заснування нового законодавства, зміна підходів щодо його застосування. Важливим було те, що почався процес обмеження безмежних прав адміністрації через надання права громадянам звернення до суду у разі виникнення претензій до державних установ і їх посадових осіб [7].

Адміністративне право ставало складовою у розбудові концепції правової держави і поступово набувало якостей інструменту обмеження вільного розсуду адміністративних установ. Перший етап розвитку вітчизняного адміністративного права як самостійної галузі та юридичної науки, на думку Курінного Є.В., розпочався наприкінці XIX століття. Різні підходи вітчизняних правників призвели до появи на початку XX ст. двох вітчизняних шкіл, представники яких мали відмінні погляди на місце і роль поліцейського права у структурі правової галузі. Одні вчені (І. Т. Тарасов, В. М. Гессен, В. В. Іванівський) відстоювали позицію, за якою поліцейська діяльність в силу своєї специфіки не може охоплюватися поняттям «державне управління», і тому поліцію слід визнати самостійною частиною адміністрації, а поліцейське право – частиною адміністративного. Представники іншої школи (В. Д. Дерезинський, А. І. Єлістратов, І. К. Сухоплюєв) розглядали поліцейське право тільки в історичному аспекті, як «вчення про управління, що замінило собою систему поліцейського права» [8].

Формування адміністративного права України радянської доби починається із заснування 5 травня 1918 року у м. Києві Державної Академії Наук, в структурі якої створено відділ соціальних наук, в якому діяли дев'ять кафедр, зокрема кафедри державного, міжнародного та адміністративного права. Важливе значення для розвитку українського адміністративного права мало прийняття у 1927 році Адміністративного кодексу УРСР, який вступив в дію з 1 лютого 1928 року. Не зважаючи на кодифікований характер, даний нормативно-правовий акт не охоплював усе адміністративне законодавство та мав лише відомчий характер [3].

Подальший розвиток адміністративного права в Україні, на думку І. Бородіна та Л. Шапаренко, не був продуктивним, оскільки причиною стала відома доктрина про поступове відмирання державних інститутів за відсутності потреби у конституційному регулюванні правовідносин в умовах побудови комуністичного суспільства. Як наслідок, були розпочаті репресії до вчених-адміністративістів, які відбувалися протягом 1932–1941 рр. В цей час в адміністративному праві відслідковувалися лише окремі проблеми адміністративно-правового характеру, вся робота зводилася лише до вивчення особливостей організації діяльності місцевих органів влади.

Більш плідним у становленні адміністративного права України можна назвати період з 1965 по 80-ті роки ХХ століття. В цей час були прийняті закони та цілий ряд підзаконних нормативних актів, пов'язаних із державним будівництвом і сферою управління. Провідна роль в цьому аспекті належала Інституту держави і права Академії наук України [4].

У період домінування марксистсько-ленінських ідей на території України та інших радянських республік поняття «поліція», «поліцейська діяльність» ототожнювалися із діяльністю та структурою, покликаною забезпечувати інтереси тих, хто «пригнічував робітничо-селянський клас». Виключно з ідеологічних та революційних причин ці терміни були замінені на поняття «міліція» та «адміністративна діяльність» тощо [2].

Слід підкреслити, що саме за допомогою визнання поліцейського права складовою частиною адміністративного права на більш якісному рівні можна гарантувати внутрішню безпеку держави в цілому; врегулювати суспільні відносини у сфері державного управління правоохоронною діяльністю; визначити структуру та повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, наділених поліцейськими функціями тощо.

Подальший розвиток науки адміністративного права, що є правовою основою діяльності органів внутрішніх справ України, відбувається без відриву від реальних потреб суспільства та держави щодо якісної охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, запобігання та боротьби зі злочинами і правопорушеннями, охорони та захисту прав і свобод людини, адже адміністративне право – одна з галузей публічного права, яка регулює суспільні відносини, що виникають у сфері організації, а також діяльності органів публічної адміністрації, спрямованої на забезпечення та захист прав і свобод громадян.

Сьогодні переважна більшість країн світу визнають адміністративне право однією з основних правових галузей. Однак поняття, цілі і завдання цієї галузі в різних країнах тлумачиться по-різному. В країнах Західної Європи цілями адміністративного права, з одного боку, визнано те, що воно покликано сприяти стабілізації управління, в з іншого – стимулювати суспільний розвиток.

В Україні адміністративне право – це одна з провідних галузей права, яка визначає і регулює суспільні відносини, що виникають у процесі державного управління суспільством, а саме: діяльність органів виконавчої влади, у внутрішньо організаційній діяльності інших державних органів, а також в процесі здійснення об'єднаннями громадян зовнішньо владних управлінських функцій.

Історія розвитку адміністративного права свідчить, що найбільш ефективна ця галузь у тому випадку, якщо її головним завданням стає вирішення конфліктних ситуацій як усередині адміністрації, так і між адміністрацією та громадянами [5].

Новітній етап розвитку української науки адміністративного права пов'язаний з проголошенням незалежності України в 1991 р. Вагомим кроком в українському адміністративному праві стало прийняття в Україні Основного закону – Конституції України, 1996 року, в якій встановлено принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову; конституційне розмежування прав та обов'язків між суб'єктами державного управління; зміна практики формування і функціонування виконавчої влади; нове співвідношення політичної системи і публічного управління.

Сучасний рівень розвитку управлінських відносин, завдання формування правової демократичної держави, відображені у Конституції України, обумовлюють подальший розвиток інституту адміністративно-правових форм управління, тобто необхідність наукових досліджень щодо подальшого розвитку адміністративного права, зазначає у своїх дослідженнях учений Ю. В. Дем'янчук [10].

Висновки. Загалом виникнення та розвиток науки адміністративного права є одним з елементів правової науки та юридичної дійсності. Відповідно до змін історичних типів держави, її політичної системи та економічних відносин відбувається еволюція галузі адміністративного права, яка супроводжується формуванням відповідної галузі наукових знань.

В умовах проведення адміністративної реформи важливим є розуміння того, що адміністративне право України повинне стати основою ефективної організації та діяльності органів публічної влади з метою забезпечення належного рівня захисту публічних інтересів, а його розвиток повинен відбуватися з врахуванням принципу паритетності інтересів особи і держави у відповідності до демократичних принципів, закріплених Конституцією України та нормами міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Гриценко І.С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права: [монографія / Київський

національний ун-т ім. Т. Шевченка] / І.С. Гриценко. К.: Київський університет, 2007. 334 с.

2. Коломоець Т.О. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України»: навч. лекція / Т.О. Коломоець, В.К. Колпаков. Київ: Ін Юре, 2014. – 237 с.

3. Гусарев, С.Д., Антошкіна, В.К., Сердюк, О.О. та ін. Історія держави і права: підручник. Донецьк: Юго-Восток. 2014. 357 с.

4. Бородін І., Шапенко Л. Еволюція адміністративного права України / І.Бородін, Шапенко Л. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: European political and law discourse. 2022. С. 121-125.

5. Бевзенко В. Адміністративне право ніби «проникає» в інші галузі права, приводячи їх в дію. 14 жовтня 2014 р. / В. Бевзенко / Юридичний портал: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/presscentre/legal-style/lr-80/>

6. Авер'янов В.Б. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т.1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов. К.: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.

7. Авер'янов В.Б. Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині Українського адміністративного права // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 11(61). С. 57-63.

8. Курінний Є.В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування: автореф. дис... доктора юрид. наук: 12.00.07 / І.В. Курінний; НАВСУ. К., 2004. 36 с.

9. Паханов І. Чи потрібна поспішність у реформуванні адміністративного права? / І. Паханов // Право України. 1999. № 2. С. 99.

10. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020. 18 с.